THEOKRITOSZ ÚJPESTEN

Déry Tibor

THEOKRITOSZ ÚJPESTEN

Déry Tibor

THEOKRITOSZ ÚJPESTEN

Második kötet

Szépirodalmi Könyvkiadó
Budapest 1967

© Déry Tibor, 1967

J. Supervielle modorában

József megfogta fuvoláját, a szájához emelte, és játszani kezdett rajta. Úgy vélte, legfőbb ideje, hogy Mária elpihenjen; hisz nem kis dolog az, ha az ember – s méghozzá éjnek idején – gyermeket hoz a világra. Olyat fog játszani, gondolta, ami álomba ringatja sorjában, elébb az anyát, majd a kisdedet, utolsónak pedig az istálló állatait, amelyeknek ugyancsak nyugtalan éjszakájuk lehetett: ritkán esik meg, hogy állat szülni lássa az embert. Vajon megértették-e, tűnődött, hogy mi történt úrnőjükkel, akit még soha nem hallottak sírni?

Gyöngéden szólt a fuvola s oly tápláló-pihentetőn, hogy József maga is elálmosodott. Odakünn a karácsonyéji nagy hideg megropogtatta az istálló falait, és megszikráztatta az égen a csillagokat. A szomszédban az egyik zsúpfedeles, hasas falú, nagy paraszttház kapuja előtt egy nedves orrú kis kutya hangosan panaszkodott a hidegre; elsőnek őt altatta el a mézillatú fuvolaszó. De Mária sem volt rest, alighogy a kutya elhallgatott, és egyenletes, békülékeny szuszogásából kitudódott, hogy már nem fázik, maga is a falnak fordult és elszunnyadt. Édes arca kipirult álmában, piros ajka csillogni kezdett, kis kezén, melyet arca alá fektetett, egy verejtékcsepp fénylett, mint egy gyöngyszem, buzgalomból és elégedettségből. Egy kicsit szuszogott is, hogy kiengesztelje fáradtságát, s a lábujjait durcásan kiegyenesítette a takaró alatt, hogy hadd feledkezzenek már el a vajúdás fájdalmairól; úgy aludt, mint aki elvégezte dolgát. S alighogy József ezt észrevette, neki is lecsukódott a szeme, a fuvola kihullott kezéből, s a szalmán végigdőlve hortyogni kezdett, ahogy egy apához illik.

A gyermek azonban még ébren volt és mosolygott. Miért is igyekezett volna oly sürgősen elaludni, amikor épp csak hogy megpillantotta a világot, s a szemecskéjével, fülével, orrával is tudomásul kellett vennie mindazt, amit boldogságával már tudott. De nem szólt egy szót sem, nehogy felébressze a jászol előtt fekvő Józsefet, s két kezét szelíden ökölbe szorítva, mozdulatlanul nézte feje fölött a szürke mestergerendát, amelyet már simává koptatott az állatok lélegzete. S minthogy hideg volt, szája fölött a saját kis lélegzete is láthatóvá vált, hogy ezt is megismerje ezen az első napon.

Mert lám, alighogy az anya és az apa elaludt, az istálló érezhetően hűlni kezdett.

Az ökör aggodalmasan megrázta fejét. – Hideg van – mondta –, meg fog fázni!

A szamár felemelte fejét, melyet a tanúság fáradalmaitól a deszkapadlóig lógatott, és bársonyos orrcimpáin át harsogva beszívta a levegőt.

– Csendesebben – morogta az ökör elégedetlenül –, mert még fel találod ébreszteni.

– Hisz még nem is alszik – dünnyögte a szamár.

Ezt az ökör is tudta, hisz egy pillanatra sem vette le szemét a jászolról, amelyben a kisded kerekre nyílt ragyogó szemekkel, mozdulatlanul feküdt, s csak apró, bimbószerű ökleit rezzentette meg olykor, ha egy-egy légy szállt el fölötte. Hogyne tudta volna, amikor ennél még jóval többet is tudott!

– Tudom, hogy nem alszik – válaszolta –, de azért te csak maradj csendben, mert mégis csak felébresztheted. Mit tegyünk, hogy meg ne hűljön?

– Keltsük fel az anyját? – kérdezte a szamár.

– Nem – felelte határozottan az ökör, aki Máriát nemkevésbé szerette, mint a kisdedet. – Pihennie kell, mert egész este sírt szegény.

– Hát akkor? – kérdezte a szamár, aki még mindig nagyon fáradt volt, s így semmi sem jutott az eszébe.

Mind hidegebb lett, az istálló apró ablakán bevilágított a

csillagsütötte udvar, és fényével ezüstszínűvé festette az ökör és a szamár farát. Mária egyre könnyebb lett álmában, József egyre vaskosabb. Az újszülött alatt a frissen szedett szalma hirtelen illatozni kezdett, mintha széna volna.

Az ökör restelkedett. Nem szeretett leleményesebb lenni senkinél a világon, de most mégsem hallgathatta el, hogy volna egy épkézláb tanácsa, amelyet más, nála okosabb is megfogadhat. Elfordította fejét szégyenében.

– Álljunk szorosan melléje – mondta –, s melegítsük meg méltatlan testünkkel. Ha nem bírja a szagodat, akkor majd egy kissé elhúzódhatsz.

– Jó lesz – helyeselt a szamár. – Te jobboldalt állsz majd, s elfogod a jobb oldali hideget, én meg baloldalt elrúgom s elmarom a bal oldali hideget.

Így hát felálltak ketten, kétoldalt a jászol mellé, s az ökör nagy igyekezetében még be is görbítette testét, hogy lábtól is jusson egy kis védő sövény a hideg ellen. A szamárnak azonban rövid időre el kellett hagynia helyét; fejével kitaszította az istálló ajtaját, kiballagott az udvarra, s illemtudóan ott végezte el szükségét. Mire visszajött, álmélkodva látta, hogy az ökör, nagyokat fújtatva, leheletével melegíti a kisdedet, oly magától értetődőn, mintha csak valami kis borjút ápolgatna.

Milyen merész egy állat, gondolta, s bensejében egy kis irigység kelt, az első alacsony érzés Betlehemben a gyermek születése óta; nem csoda, hogy az ablakra abban a pillanatban egy kevés pára futott fel, s az istálló egy árnyalattal elsötétedett. Mi minden nem jut az eszébe, tűnődött az istálló ajtajában állva, pedig máskor, ha az úton keresztbe teszek eléje egy szalmaszálat, hát nem tud továbbmenni tőle. Most pedig milyen nagy gondolatai támadnak!

Az ökör szerencsére nem látta meg, mert háttal állva az ajtónak, rendületlen buzgalommal melengette az újszülöttet. Ez fénylő nagy szemével csendesen nézte, s oly elégedett volt, hogy még a két öklöcskéje is szétnyílt; először, amióta a világon volt. Mire a szamár a jászol mellé ért, az ökör már a kis-

ded lábujjait lehelgette. Négyszer fújt rá mindegyik lábra. A szamár megsebzett szíve megbékélt.

No lám, gondolta, mégiscsak ostobább nálam. Még ötig sem tud számolni.

– Miért fújsz te csak négyszer mindegyik lábára? – kérdezte súgva, hogy a gyermek meg ne hallja; mert nem akarta megszégyeníteni előtte az ökröt.

– Annyiszor fújok, ahány lábujja van – felelte ez.

A szamár szívébe nagy szánalom költözött.

– Még egyszer fújj – mondta –, még egy van ott!

Az ötödik ujjacska azonban olyan piciny volt, hogy az ökör csak most vette észre, hogy jobban odanézett. Gyorsan ráfújt még kettőt-kettőt, hogy pótolja az elmulasztottat, a szamár pedig úgy helyezkedett el a jászol mellett, hogy farkával elhessegethesse a legyeket, amelyek kettőjükről olykor az újszülöttre szálltak. Nagy csend volt az istállóban, csak az ökör boldog lihegése s a szamár farkának suhogása hallatszott; József és Mária oly szorgosan aludt, hogy szinte belesimultak az éjszakába. Az ökör a maga lassú módján elgondolkozott a szamár felől; vajon illő-e, így elmélkedett, hogy hátat fordít a kisdednek. De hamar megnyugodott; csak tudja, hogy mit csinál, gondolta.

Mindkét állat oly erősen gondolkodott, hogy az istállóban csakhamar újra melegebb lett. A szamár már úgy nekibátorodott, hogy egyengetni kezdte a szalmát a kisded rózsaszínű teste alatt; a fogaival elhuzigált néhány összegubancolódott szálat a gyermek farocskája alól; egyszer az orrával majdnem hozzáért a lábához is. Amikor restelkedve elkapta fejét, a kisded megszólalt.

Nem szólalt meg igazán, mert még nem tudott, csak mosolyogni és sírni; de azért az állatok minden szavát megértették. S rögtön fel is hagytak munkájukkal, a legyezgetéssel és melengetéssel; úgy meg voltak döbbenve, hogy a szamár feltartott farka hirtelen megmerevedett, mint az alázat zászlaja, az ökör

nyitva felejtett szája előtt pedig apró gomoly formájában megállt a lehelet.

A kisded szava azonban oly gyöngéd, vidám és türelmes volt, hogy csakhamar magukhoz tértek ijedtségükből.

– Miért fújsz te rám? – kérdezte az ökörtől.

Sokáig hiába várt a feleletre; bár az ökör már nem félt, de egyelőre még nem bírta becsukni nyitva felejtett száját.

– Te meg miért legyezel engem a farkoddal? – kérdezte a kisded egy idő múlva a szamártól.

Ez ugyan hamarabb feltalálta magát, mégsem tudott válaszolni, a szíve úgy reszketett az örömtől és a büszkeségtől. Elfordította ormótlan, nagy fejét, nehogy meghatott nyála a jászolba csöpögjön.

– Nos? – kérdezte a kisded egy óra múlva.

Az ökör egyik elülső patáját óvatosan végighúzta a jászol előtt frissen felhányt szalmán, és szarvával egy csöppet, alig észrevehetően megböködte a levegőt.

– Te felelj először! – súgta a szamárnak.

– Miért? – kérdezte ez.

– Mert te vagy az okosabb – mondta az ökör.

– De te erősebb vagy – vélte a szamár.

Ezen egy ideig eltűnődtek, s mint ahogy az ilyenkor szokás, ártatlan nyálukkal benedvezték maguk előtt az istálló padlóját. Egy kis harag gyűlt fel szívükben önmaguk ellen, hogy minek is tettek olyat, amiért a gyermek kérdőre vonhatja őket, s ha már megtették, miért nem tudnak megfelelni neki. Tán rosszul tettük, amit tettünk, gondolta az ökör, hátha nem kellett volna megmelengetni? Mily tiszteletlenség, hogy nem felelünk, gondolta a szamár, s jóvá lehet-e ezt tenni valaha is?

– Miért nem válaszolsz már? – súgta az ökörnek.

– Hát te? – súgta ez vissza szégyenkezve.

– Téged kérdezett meg először – mondta a szamár szelíden, határozottan –, tehát előbb neked kell felelned.

– De nekem négy gyomrom van – védekezett az ökör –, s így tovább tart, amíg megemésztem a kisded kérdését.

A szamár most már felbőszült; látnivaló volt, hogy ellenfele letér az igazság s a méltányosság útjáról. Két hosszú, szőrös füle megmerevedett felháborodásában.

– Ó, te szamár – mondta haragosan az ökörnek.

Ez meglepetésében oly gyorsan emelte fel fejét, hogy szarvával majdnem beleakadt a jászolba. – Hogyan? – kérdezte megrökönyödve. – Én szamár? Hisz te vagy a szamár!

De nem folytatták a vitát; minthogy mindketten fél szemükkel a kisdedre sandítottak, észrevették, hogy ez úgy mosolyog, oly szelíden és mégis csillogón, mintha kinevetné őket. Lám, nem haragszik rám, gondolták mindketten ujjongva, s lehet, hogy a barátomra sem neheztel.

Az ökörnek egyszerre megeredt a nyelve.

– Azért lehelek rád – mondta –, hogy olyan jó erős légy, mint amilyen én vagyok. S hogy olyan jó szagod legyen – tette hozzá elbizakodva –, amilyen nekem van.

– Én pedig – mondta a szamár, a szavába vágva, mivel attól tartott, hogy az ökör nem engedi szóhoz jutni –, én pedig azért legyezlek a farkammal, hogy elkergessem arcodról a legyeket, amelyek barátom orráról szállnak rád.

– Azért fújok rád – folytatta az ökör –, hogy megmelengesselek. Bocsáss meg, hogy a lábadra csak négyszer leheltem, de olyan piciny az egyik ujjad, hogy nem vettem észre.

– Én pedig – mondta a szamár – azért hessegetem el a legyeket, amelyek barátom orráról szállnak rád, mert ártalmasak az egészségre, s kárörvendő, rossz szavakat súgnak az ember fülébe. Bár lehet – tette hozzá tiszteletteljesen –, hogy a te füled előtt megtartóztatják magukat! Vajon meg fog-e még nőni a füled? – kérdezte kíváncsian.

A kisded úgy hallgatott, mint aki felelni készül, az állatok tehát gyorsan elnémultak. Az egyik hallgatás füstszínű volt és csupa kérdés, a másik aranyszínű és merő bizalom. Odakünn, az istálló ajtaja előtt egy kis szürke egér ült hátsó lábán, a csillagok fényében, orrát az ajtó felé fordítva; ő képviselte a mezei csendet. A csűr fölött, az udvar túlsó felén, a látóhatár ala-

csony övezetében egy kék csillag szállt fel az égre, s célirányos, lassú mozgással egyenesen Betlehem felé vette útját.

– Miért melengetsz te engem? – kérdezte a kisded az ökörtől. – Miért adod nekem a te erődet?

Ha nem lett volna oly nagymérvű tiszteletlenség, az ökör vállat vont volna. Lehet erre a kérdésre egyáltalán felelni? Ha volna rá felelet, az ugyanakkora, ugyanoly súlyos s a fejétől a farkáig ugyanolyan alakú volna, mint maga az ökör. De honnét szedjen a csopp kis agyából ekkora feleletet?

– Nos? – kérdezte a kisded. – Miért?

Az ökör meg sem mert moccanni.

– Miért hessegeted el arcomról a legyeket? – kérdezte a kisded a szamártól, s néhány pillanatra behunyta szemét, hogy az állatok kedvükre vonogathassák a vállukat. De most már a szamár is úgy állt, mint a cövek, még a bőrét sem merte megrándítani; hisz az ő felelete is akkora volt, hogy nem fért el a fejében.

– Nos? – kérdezte türelmesen a kisded.

Az istálló túlsó sötét sarkából ekkor egy kevés panaszos bégetés hallatszott; oly fodros, átlátszó és ezüstszínű volt, mint egy csöpp bárányfelhő, amely elszáll a hold alatt. A gyermek elmosolyodott. A kis fekete bárány, amelyet eddig eltakart a sötétség, s most hangja által láthatóvá vált, megnyugtatta szívét; hiszen alig volt valamivel nagyobb nála. Ha fel tud kelni a jászolból, bizonyosan odatipegett volna hozzá.

– Hozzuk ide? – kérdezte szolgálatkészen az ökör és a szamár, akik mindketten titkon abban reménykedtek, hogy a kisded elfeledkezik kérdéseiről. Az ökör boldogságában egy kicsit megnyalta széles nyelvével a gyermek lábaujjait; tán nem veszi észre, gondolta bizakodón.

A kis fekete bárány azonban, amely csak hangja által vált láthatóvá, már ismét eltűnt; oly gyönge volt, hogy csak akkor tudott volna segíteni a kisdeden, ha előbb magán segít. A szamár lopva hátranézett, de mire tekintete a sarokba ért, a bárány már sehol sem volt – csak egy kevés, kesernyés gyapjúszag úszkált a levegőben, mint egy kis gyapjas bárányfelhő.

S mivel a szamár tudta, hogy most már végképp nem halogathatja tovább a feleletet, tehát térdre ereszkedett a jászol elé.

A jászol túlsó oldalán az ökör is letérdelt. Nem esett nehezére, noha a jobb térde kissé fel volt sebezve; de úgy helyezte el súlyát, hogy az inkább a szíve felőli oldalára billent. Fejét a szalmás padlóra fektette, csak nagy, szégyenkező szarva ért fel a jászol faláig.

A kisded pedig megértette, hogy ez az állatok felelete, s a szíve elszorult; először, amióta a világra jött. De nem szólt egy szót sem, s a térdeplő állatok szerencsére nem láthattak fel az arcára, amelyen a halál egy percre végighúzta sötét árnyékát. Hiába is szólt volna, mert körös-körül már minden elindult a szolgálatára, s a két jámbor állat mögött már az egész világ térdre ereszkedett. A kisded tudta, hogy akit szeretnek és szolgálnak, annak meg kell halnia, s minthogy még csak néhány órája jött a világra, megsajnálta magát, és ríva fakadt. De ezt senki nem vehette észre, mert már egy perc múlva újra mosolyogni kezdett, s két öklöcskéjével elmorzsolta a szeme sarkában lágyan fénylő könnyeket. Mindössze Mária sóhajtott fel álmában, s kezével egyszer lassan végigsimított kipirult anyai arcocskáján.

Odakünn pedig a kemény világ szolgálattételre készülődött. A szomszédságban nagy hajnali torokreszeléssel s krákogással felkeltek a pásztorok, hogy illő időben, elsőnek üdvözölhessék az újszülöttet. Legtöbbjük kezet is mosott ez alkalommal, majd megkötözték kutyáikat, s markukba köpdösve, ahogy nagy vállalkozások előtt szokás, előkotorták a sarokból legszebb pásztorbotjukat. A három királyok már javában nyelték a port az országúton; toronyiránt haladtak, nyílegyenesen, amerre az égen futó, kéken hunyorgó csillag mutatta az utat.

Az ökör meg a szamár még sokáig térdepelt a kisded előtt. Lám, mégiscsak megfeleltünk neki, gondolták elégedetten, s fejüket a padlóra fektetve, pislogva, csendesen nézegették egymást a jászol alatt.

1948

MÁKOS TÉSZTA

Az alant következő történet kb. harminc évvel ezelőtt, 1919. március közepe táján esett meg, a magyar Tanácsköztársaság kikiáltása előtt. Özv. M. L.-né budapesti munkásasszonyról és gyerekeiről szól, kik közül a legidősebb fiú, M. József fémöntő, ez idő tájt politikai vétség miatt a gyűjtőfogház foglya volt. A kommün szabadította ki március vége felé, a Tanácsköztársaság bukása után harcban szerzett sebesüléssel Csehszlovákiába szökött, majd innét a Szovjetunióba került. Ma ismét Magyarországon él. Húgát nemrég polgármesternek választották meg R. dunántúli városkában.

* *
*

A márciusi nap tiszta, reggeli fénnyel sütött a földszintes Apród utcai házra, amelyben az M. család lakott, Péter, az otthon élő öt testvér közül a legfiatalabb, az udvarra nyíló konyhaajtóban állt.

– Lonci, gyere be! – kiáltotta torkaszakadtából. – Gyere be!

– Minek? – kérdezte a kislány, aki az udvar szemközti falánál sütkérezett.

– A mama tésztát gyúr!

Csend lett.

– Nem igaz – vélte egy idő múlva a kislány.

– Esküszöm.

– Nem hiszem – ismételte a kislány.

A fiú a vállát vonogatta. Vézna, csapott vállú gyerek volt, csontos kis arca, melynek vonalait az éhség véste ki a gyermeki ártatlanság alapanyagából, dacosan meredt a kislányra. Ez a fejét rázta.

– Engem nem lehet becsapni – mondta.

– Ki akar becsapni? – morogta a fiú.

– Tésztát gyúr?

– Azt.

– Hazudsz – kiáltotta a kislány izgatottan, s nagyot dobbantott meztelen lábával. – Hol vette volna a lisztet? Nem láttunk lisztet karácsony óta!

A fiú újra vállat vont, majd szótlanul megfordult, s beszaladt a konyhába. A kislány magára maradt a bizonytalan, tavaszi napfényben. A sugarak zsenge színe és melege még a tél emlékét idézte, de ahol a kislány meztelen bőrét érték, rögtön beszűrték alája a nyár ígéretét. A talpa, amely – mint általában az emberi talpak – mindig árnyékban maradt, a hidegtől, vékony kis nyaka, áttetsző halántéka a melegtől borzongott: – az egész kis test a márciusi nap alatt egyszerre volt félénk és merész, gyanakvó és bizakodó, mint a földből kibúvó, első csecsemő hóvirágok. Félig hunyt szemmel álmodozva nézett önnön forrongásába.

– Hazudik! – mondta, hirtelen felvetve fejét. – A mamának nincs lisztje!

Még egyszer felemelte meztelen lábát, hogy megfürdesse a napfényben, aztán gyorsan leeresztette, és előreszegett fejjel, hátralobogó hajjal szélsebesen beszáguldott a konyhába. A mama háttal állt az ajtónak, a konyhaasztal mellett, de hullámzó lapockája s a két könyöke ütemes mozdulatain nyomban meglátszott, hogy Péter igazat mondott: tésztát gyúrt. A kislánynak rögtön megfájdult a gyomra az éhségtől. Utoljára tegnap délben ettek egy tányér sovány krumplilevest.

A négy fiú az asztal körül állt. Az egyik idegesen az ajtóhoz érkező kislány felé pisszegett. Csillogó szemmel, mozdulatlanul, mereven figyelték a gyúródeszkát, foguk farkasmódra kivillo-

gott szétnyíló szájukból. Olyan csendben voltak, hogy a mama tenyerének halk koppanása majd szétvetette a konyhafalakat. A kislány lábujjhegyen az asztalhoz lopódzott.

– Maradj csendben! – súgta Pista, aki az asztal szemközti végében könyökölt, homlokára hulló barna hajával s hibás fogaival.

– A fene egye meg a büdös hasatokat – mondta az anya –, menjetek már a dolgotokra!

Egyik sem moccant. Az öregasszony egyik hosszú, deresedő fürtje homlokába szabadult, s a gyúrás ütemére ide-oda himbált orra előtt. A keze tövével nyomkodta, lapogatta a gombócba összeálló tésztát, amelynek tojás híján csúnya ködszürke színe lett, olykor bele-belenyomkodta a hüvelykujját, cuppogva kihúzta, majd megfordította, s újra rávágta a tenyerét. Miért olyas dühös, gondolta a kislány, s szemét egy percre rajtfelejtette anyja tömpe orrú, nagy arcán.

Hátuk mögött, a tűzhelyen már zizegni kezdett a fazék víz. Az udvarról behallatszott a rozsdás szivattyú nyikorgása, majd egy rekedt férfihang szitkozódása. Az asszony újra megfordította a tésztát, lecsapta a deszkára, ráverte a tenyerét.

– Nesze, te lötty!... nesze, te sár! – morogta oly halkan, hogy még a szoknyája köré gyűlt gyerekek sem hallották meg. Széles pofacsontjai fölött a szégyentől és keserűségtől vörös foltok ütköztek a bőrére.

Az asztal szélén egy fehér babos, piros bögre csörgött, amelyből a vizet locsolta volna a lisztre. A bögre észrevétlenül az asztal szélére rázkódott, majd az egyik fiú könyöke mellett a földre esett s eltört. Az öt gyerek elsápadt, a legkisebbik elugrott az asztal mellől. De anyjuk csak egy pillanatra hagyta abba a munkát, mélyen ülő kék szemével tanácstalanul körbenézett, aztán újra felemelte a tésztagombócot, s levágta a deszkára.

– Tegyél a tűzre, Péter! – mondta reszkető hangon.

Mire a tészta végre összeállt, s hozzáfoghatott a sodráshoz, a gyorsan emelkedő reggeli nap már kivonta fényét a földszintes konyhából, amely nyomban egy árnyalattal elsötétedett. A

sodrófának hiányzott az egyik nyele, tíz percig is eltartott, amíg a keményre gyúrt tészta kinyúlt. A gyerekek még mindig nem tágítottak az asztaltól. Az asszony olykor rájuk vetette szemét, de mintha nem állná gyerekei tekintetét, rögtön újra lesütötte. Mozdulatai egyre keményebbek s ingerültebbek lettek. Már a kislány sem mert megszólalni. A mellette álló Péternek kicsordult a nyála, szemben az asztalra könyöklő Pista percenként nagyokat nyelt, a másik két fiú közül az egyiknek minduntalan megkordult a gyomra.

– Ne légy már oly mohó! – súgta a kislány Péternek, s könyökével oldalba döfte, hogy a nyálát csorgató, elrévült gyereket magához térítse. Ez ránézett. – Mit akarsz? – Most már ennek is korgott a gyomra. A többiek sem bírták levenni szemüket a gyúródeszka szélén gyorsan felgyűlő, hosszú, vékony tésztaszálakról, amelyek rövidesen vízben felhizlalva, jó zsírosan, illatosan, cukorral és mákkal meghintve tányérjukra fognak kerülni. A kislány gyors pillantást vetett anyja csontos, nagy arcára, de megdöbbenve rögtön lekapta róla szemét: az anyja orra mentén, kétoldalt, egy-egy csillogó könnycsepp szaladt.

A következő percben az asszony lecsapta a sodrófát, s teljes hosszában kiegyenesítette hatalmas termetét.

– Kinek korog itt a gyomra? – kérdezte fenyegetőn.

A fiúk gyáván lapítottak, egyik sem jelentkezett.

– Nekem – hazudta a kislány gyorsan, nehogy anyjuk még jobban kitüzesedjék. A következő percben egy hatalmas nyakleves csattant el az arcán. Szeme könnybe lábadt, de keményen összeszorította ajkát, nem szólt egy szót sem.

– Ó, hogy megvert engem az Isten ezekkel a ronda kölykökkel – jajgatta az asszony hamuszín arccal, s szeméből patakzottak a könnyek –, ezek csak törni-zúzni tudnak ... ezek csak a maguk hasára gondolnak, s nem törődnek a saját édes bátyjukkal, aki étlen-szomjan senyved a börtönben. Ezek mindent maguk falnának fel, lenyúzzák az anyjukról a bőrt, szétrúgják a házat, de hogy a cserepeket felsöpörjék, amiket szétvertek, az

egyiknek sem jut eszébe! Pusztuljatok, hordjátok el magatokat ebben a percben, mert agyonverlek, ahányan vagytok!

Egy félóra múlva a kislány a kendőbe kötött lábos mákos metélttel elindult a Gyűjtőfogház felé. A tésztafőzésnek csak a leve jutott neki s a négy fiúnak; anyjuk egy kis margarinban fonnyasztott hagymával jó forró levest főzött belőle, de a tészta teljes egészében a két hónapja rabkoszton sínylődő Józsi bátyjukat illette, akinek eddig még egyszer sem tudtak ételt beküldeni.

A villamossínek meg-megvillogtak a napfényben. A márciusi utca oly eleven, tarka és illatos volt, hogy a kislány teljesen megfeledkezett éhségéről. Ritkán is ült még életében villamoson; a szemközt sebesen elfutó kirakatablakok, amelyeket a napfény egy perc alatt lángolva hátralapozott, a megelőzött stráfkocsik patkócsattogása, a hátráló utcasarkok, a szembe érkező teherautók, amelyek egy szemvillanás alatt a háta mögé dörrentek, a csengetés elől riadtan szétugró járókelők elúszó kabátjukkal s a sínre ragadó cipőtalpukkal, a zsivaj, a Duna illata, a motorszekrény, mindez oly mértékben lekötötte figyelmét, hogy még félelméről is elfeledkezett, amely rögtön hatalmába kerítette, mihelyt a villamos átért vele az ismeretlen pesti oldalra. A kendőbe csavart lábos mákos tésztáról is megfeledkezett izgalmában, sőt Pista sárgaréz kapcsos, ormótlan fiúcipőjéről is, amelyet a mama a lábára parancsolt. De amikor majd egy órai utazás után a Drasche-téglagyárnál leszállt a villamosról – jóval a cél előtt, mert szégyellt kérdezősködni a gyűjtőfogházi megállóról –, az éhség s a félelem egyszerre s együtt újra utolérte, s mint két varjú jobbról-balról a vállára telepedett.

Egy negyedóráig állta marcangolásukat. Itt künn, a javarészt beépítetlen telkek között, amelyeket földszintes házak s a gyárak végeláthatatlan sárga kőfalai szegélyeztek, goromba böjti szelek fújtak, s a gyárkéményekből kidudorodó füstcsokrokat nyomban lelapították, és szétverték a földek fölé. A széltől s a hidegtől a kislány még jobban megehült. Kevés ember

járt az utcán, közöttük katonák, elrongyolt egyenruhában, torzonborz szakállal, ezektől félt. Egy fal tövében két téglarakás között egy ember ült a földön, s bicskával egy falás kenyeret, szalonnát emelt a szájához. Mihelyt elhagyta, a kislány kibontotta a kendőt. Két ujjal a lábos fedele alá nyúlva, kihúzott egy hosszú szál metéltet, s gyorsan szájába dugta.

Édes, meleg és zsíros volt. Még egy szálat húzott ki, aztán sietve visszabogozta a kendőt. Az út túlsó feléről egy barna, hosszú szőrű, görbe lábú kis kutya szaladt feléje, s fejét felszegve, csillogó szemmel, várakozva megállt előtte. Négy lábát mereven megvetette, véknya behorpadt, szélsebesen csóválta farkát. – Hogyne! – mondta a kislány gúnyosan, s az előtte álló kutyát óvatosan megkerülve, újra elindult. Szédült az éhségtől, elhomályosuló szemmel nyalogatta zsíros ujjahegyeit. A kutya a nyomába szegődött, hangtalanul ügetett mögötte. Valahányszor a kislány hátrafordította fejét, megállt, reménykedve a szemébe nézett, s farkát csóválta. – Hogyne! – morogta mindannyiszor a kislány, egyre vadabbul. Egy ízben feléje is rúgott, óvatosan, hogy el ne érje.

Még két alkalommal bontotta ki a kendőt, épp csak egy-egy kis marékkal tömve apró, villogó rizskásafogai közé. Még mindig nem látta a Gyűjtőfogházat, pedig talán már félórája volt, hogy leszállt a villamosról. Mikor végül is már nem bírt tovább a zsigereiből feltörő, minden porcikáját, idegeit és mirigyeit átjáró, agyát is elhomályosító étvággyal, mely úgy fájt, hogy már nevetnie kellett, letelepedett az út szélére egy bokor mellé, s egy rántással letépte a lábosról a kendőt. A kutya figyelmesen felvetett fejjel eléje ült.

A bokor mellett fütyült a szél. A kislány fitos orrocskáját vörösre csípte a hideg, de a hegye rövidesen szépen kizsírosodott, a mák és a cukor egy kis bajuszt is rajzolt alája. Markával tömte szájába a tésztát, sovány orcái, hegyes kislányálla is maszatosak lettek, még halántékára is ragadt egy szál szomorú metélt, amely később a földre hullt, s eltűnt a porban. Amíg az étel tartott, csak úgy gondolt meglopott bátyjára a börtön-

ben, mint egy legyőzött akadályra; egész idő alatt olyan elmondhatatlan boldogság bizsergett még a piros fülében s a felhorzsolt lábujjaiban is, amilyet életében nem érzett. A kis kutya lógó nyelvvel lihegett előtte. Megenyhülten ránevetett. Belenézett a lábasba, hogy látszik-e már a feneke, aztán két ujjával kicsípett egy villáravalót, s a kutya elé vetette. Ez kaffogva utánakapott, fogai megcsattantak. A kislány elnevette magát. Másodszorra már egy egész marékkal adományozott, nehogy a kis állat megnehezteljen rá. Így eszegettek felváltva, egy marékkal a kislány, eggyel a kutya, az újra kisütött nap éles, tejes fényében egymásra villogtatva ártatlan, vad fogaikat. Az utolsó falat után előbb a kislány a mutatóujjával, majd a kutya a nyelvével kitörülgette a lábast. Szájukat nyalogatva néztek egymásra.

Amikor feltápászkodott a bokor mellől, a kutya ülve maradt. A kislány ránézett a betelt állatra, s hirtelen megértette: hogy a lábos üres. Szíve egy pillanat alatt úgy elnehezedett, hogy vissza kellett ülnie. De csak egy percig maradt ülve. Felfogta a kendőt, a lábost, felugrott, s mintha egy veszett állat fújná a bokáját, teljes erejéből eliramodott. A Gyűjtőfogház felé akart szaladni, s csak néhány perc múlva vette észre, hogy ellenkező irányban, hazafelé vágtat. Rögtön megfordult. A bokor mellett elrohanva, észrevette, hogy a kutya még mindig ott ül, s csendesen utánafordítja a fejét. Csak akkor lassított, amikor már nem bírta tovább szusszal. Szoknyájával törülte le arcát, amely még csupa zsír és cukor volt, addig dörzsölte, amíg szájából is ki nem veszett az étel íze.

Kétszáz lépéssel odébb a fogház kapujának ütközött. Nem mert sem bemenni, sem visszafordulni. Szoknyájával újra ledörzsölte arcát, száját, nyakát, fülét. Ismerte a kapun túl vezető utat, anyjával már járt itt egyszer, közvetlenül azután, hogy bátyját átszállították a Markóból, de emlékezete most éppúgy kihagyott, mint szívverése, nem ismert rá az épületre. Sokáig ácsorgott a bejárat előtt, cipője sarkával nyolcasokat raj-

zolva a porba, aztán – hogy el ne sírja magát – a lábost szívére szorítva, hirtelen beugrott a kapun.

Bátyjára sem ismert rá rögtön, amikor a beszélő drótrácsán át megpillantotta. Mintha még jobban megnőtt volna, a szuronyos fegyőr mögötte a válláig sem ért. Gallérja ki volt gombolva, izmos nyaka egy kissé megapadt, arca borostás volt; a kislány tudta, hogy a börtönben csak hetenként egyszer, vasárnap beretválják a rabokat. De amikor a nagy fiú ránevetett, egyszerre felismerte, mint ahogy az ember testének egy-egy meztelen részére is gyakran csak akkor ismer rá, amikor az megmozdul. Józsi csontos, nagy arcán, mosolygó kék szemében, szeme alatt a finom redőkben a meghittség sűrű, édes fénye ült; úgy tudott mosolyogni, hogy a gyerekeknek otthon rögtön elállt a könnyük, ha megfogta vállukat, és szemükbe nézett. A kislány a rácshoz repült. De a rácson keresztül nem tudta megcsókolni.

A hideg vas érintésétől újra elszorult a szíve. Hátralépett, felkapta szoknyája szélét, s még egyszer letörülte vele az arcát. A fiú szótlanul nézte. A kislány színt váltott, kinyitotta a száját.

– No, Lonci! . . . – nevetett a fiú.

– A mama tiszteltet – mondta a kislány.

– Egészséges?

– Igen.

A férfi szeme megakadt a szoba túlsó, sötétebb sarkában a padlóra állított, nagy piros láboson. Rögtön megismerte repedéseiről: az édesanyja lábosa volt. Üres? Lekapta róla tekintetét. De a kislány már észrevette szemrebbenését, arca hamuszínűvé vált. Egymásra néztek. A fiúnak is megrándult a szája.

– No, te srác, lefagyott a nyelved? – mondta, s ha egy percnyi késéssel is, de mégiscsak sikerült elmosolyodnia. Az üres lábos a sarokban hat üres hasat jelképezett, egy tolvaj gyereket, az éhező családját.

– Tudod-e, hogy csak öt perc beszélgetést kaptunk? Szóval a mama egészséges?

A kislány nem felelt.

– Most már rövidesen hazakerülök – mondta a fiú –, s akkor olyan bált rendezünk, hogy még a svábbogarak is bokázni fognak.

– Mikor? – kérdezte a gyerek.

A fogoly bólogatott.

– Rövidesen. A mamának meg üzenem, hogy miattam ne eméssze magát, mert itt jó dolgom van, olyan rendes a koszt, hogy mindennap húst eszünk, este meg levest és tésztát s naponta negyven deka kenyeret.

A kislány a szeme sarkából bátyjára pislantott: nem látszott meg rajta a nagy koszt.

– Mi is – mondta gyorsan –, mi is jó sok húst eszünk, mert most olcsó. Tegnap nyúlhús volt, savanyún.

A férfi elfintorította az arcát.

– Azt nem szeretem. Nyulat meg őzet csak paprikásan eszem meg, mert nem bírom különben a szagát.

– Úgy is finom – hagyta rá a kislány.

– A mama munkába jár?

– Igen – hazudta a gyerek. – Takarítani. Van egy jó helye, onnét is hoz haza vacsorára. Mikor jössz haza?

– Rövidesen.

Megint egymásra néztek, mind a ketten nagyon sápadtak voltak.

– Akkor most mi legyen? – kérdezte a kislány egy idő múlva. A fiú újra rámosolygott. Már ismét csupa erő és édesség volt az arca, a drót mögött is, amely pedig egy halvány árnyékrácsot rajzolt homlokára.

– Semmi – mondta. – Rövidesen hazamegyek.

– Az jó lesz – sóhajtotta a kislány.

– Jó!

– Még nyár előtt jössz?

– Igen.

– Az nagyon jó lesz – ismételte a kislány.

A fiú háta mögött megcsörrent a szurony. A kislány hirte-

len megfordult, s az ajtó felé iramodott. De még mielőtt elérhette volna a kilincset, megtorpant, mélyen előrehajolt, s mind a két kezét hasára szorítva, hányni kezdett. Akár az egész mákos tésztát a kutyának adhatta volna.

– Szegény kis srác – mondta a fiú még egyszer hátrafordulva, mielőtt a fegyőr a rács túloldalán kituszkolta az ajtón.

1950

Nagyon nyelves, szemtelen kislány voltam. Aki nem ismert jól, az a nyelvemről ítélve bátran azt hihette, hogy megjártam már az élet szemináriumát, alsó foktól a felsőig, nem is egyszer, nem is hiába. Volt úgy, hogy hangosan fütyörésztem az utcán is, ha kedvem volt, s nem sajnáltam a szememet a férfiaktól, úgy odavillogtattam nekik, hogy tudjisten, mit gondoltak. Még ha késő este jöttem is haza, az üzemből vagy a szaktanfolyamról, s félős volt egyedül az elhagyatott utcán, akkor sem álltam meg, hogy meg ne lebbentsem a szoknyám, ha szembejött egy férfi, öreg vagy fiatal, mindegy volt az nekem, mert hiszen végeredményben, mindent összeadva, felírva és kiszámítva, nem akartam én tőlük semmit. Sem férjhez menni, sem egyebet, mert nagyon jól megvoltam én a bőröm alatt úgy, ahogy voltam. Épp csak játszottam egy kicsit.

Mondjuk, hogy mentem haza este tíz órakor az üzemből, a második műszakról. Sötét az utca, csak egy kocsmaablak hunyorog rám. Visszahunyorgok. Olyan jó, vidám dolog az, ha egy ilyen kivilágított ablak kinéz a sötét éjszakába, meglát egy kislányt, egyedül megy, a vasalt cipője jókedvűen kopog, nevetős arcát a sárga fény felé fordítja, megfürdeti benne egy percre. Mert én sohasem voltam fáradt, akár üzemből, akár tanulásról jöttem, én amilyen madárcsontúnak meg libegősnek látszom, olyan masszív vagyok. Szóval elmegyek az ablak előtt, erre beáll mögém két férfi, az arcukat nem is láttam a sötétben.

– Hij! – mondja az egyik.

– Kisasszony!

– Nem kisasszony ez, hanem elvtársnő.

– Maguknak? – mondom én hátrafelé. – Kocsmázó embereknek? Oda más társnőt keressenek!

De csak tolatnak mögöttem. Ilyeneket mondanak: – Ne szaladjon már!... Nem teszünk kárt magában!... No nézd, milyen büszke!... De fene csinos! – mondja az egyik jó hangosan, hogy el ne tévessze a célpontot. – Sötétben minden tehén fekete – mondja a másik, hogy megbirizgáljon. – De milyen szép a tartása – feleli az első. – Mint egy szép lónak! – Ez alighanem vidéki volt.

– Kisasszony!

– Mi kell? – mondom hátrafelé, mert egy kicsit már megfőztek. De azért nem álltam meg, nem is lassítottam, sőt!

– Beszélgessünk egy kicsit!

– Beszélgessen magukkal a halál! – mondom. – Azt hiszik, hogy éjjel az utcán csak úgy le lehet akasztani egy lányt, bemutatkozás nélkül!

Erre persze rögtön gázt adtak, és már ott voltak, az egyik jobbról, a másik balról, s motyogták a nevüket. Én bizony nem ijedtem meg.

– A halál kíváncsi a nevükre, nem én – mondtam. – Csak egy kis modorra akartam magukat tanítani. De ha nappal akarnának találkozni?

– Hun? – kérdi a vidéki mohón.

– Aztán eljönnének? – mondom. – Nem hagynak vízben?

– Mikor?

– Mához egy évre – mondom –, reggel hat órakor a jánoshegyi kilátónál. Aztán eljöjjenek! – S avval már ugrok is egy nagyot, befordulok a sarkon egy sötét mellékutcába, a következő sarkon újra be, már nem is hallom a káromkodásukat, csak a cipőm kis kopogását, aztán fékezek, kifújom magam, öt perc múlva már otthon is vagyok. Garazsírozok, egyet-kettőt pislogok, és máris alszom, mint a forint a takarékban.

Hát ilyen szemtelen egy kislány voltam még ma fél éve. Most meg itt van ez a fehér pillangó a falon, üveg alatt, bekeretezve, ez bekötötte a fejemet. Hogyan?

Nem is gondoltam én még akkor a férjhezmenésre, mert énnekem csupa jó mulatság volt az életem. Mondtam már, hogy engem a munka nem fárasztott. Egy jó, szellős teremben dolgoztam a Ganz Villamosságinak az új gyárépületében, a 621-es műhelyben, tiszta új gépek vannak ott, nekem is az van, olyan jól összeismerkedtünk már vele, hogy tegezzük egymást. A normarendezésnél kissé lemaradtam, de egy hónap múlva már utánamásztam, ma már kiveszem a gépből heti átlagban a 120 százalékot. No nem akarok hazudni, de 110-et biztosan. Most versenyben vagyok a kövér Tar Rózsival, az egy marhaerős lány, de lehúzom. Miért? Mert én a fejemmel is dolgozom, az meg gondolkodni is csak a lábával gondolkodik. Jó lány szegény, de a kanál vaj nem olvad meg a szájában.

No aztán ott volt még a szaktanfolyam is abban az időben, benn vagyok a DISZ-vezetőségben, népnevelő meg műhelybizalmi vagyok, hát az ember összeadhatja a tíz ujján, hogy van mivel elmulatni az időt. Szavamra, nekem ez mind remek, jó mulatság volt még abban az időben is, amikor még csak a párnámmal aludtunk kettesben az ágyban. Mert én imádom az embereket, én olyan jól elszórakozom velük, hogy azt ki sem lehet mondani. Azért vagyok én jó népnevelő, mert én még a butákat is imádom, s úgy tudok a szemükbe kacagni, hogy akármilyen rosszkedvűek is a butaságuktól, hát velem nevetnek. Én úgy szeretek beszélni, meg beszéltetni az embereket, hogy nem hallgatnék, ha száz forintot fizetnének nekem óradíjban. Nem is értik félre, amit mondok. – Te olyan buta vagy – közöltem egyszer egy lánnyal, aki mindenből kivonta magát –, hogy téged panoptikumba kéne tenni. Mit csinálsz a fejeddel, amikor nem ülsz rajta? S miért nem szerzel egy fiút, aki megokosítson? – Egy fiút? – kérdezte vissza, s olyan bárgyún nézett rám a sülthalszemével, hogy vagy tíz percig hangosan kacagtam volna rajta, ha rosszabb modorom van; így csak a szemébe prüszköltem. Mégis úgy megszeretett, hogy azóta már elvégezte az alapfokút, most meg egy szakszervezeti tanfolyamra iratkozott.

Mi volt hát a baj? A mama.

Szentül meg volt győződve róla, hogy fiúkkal hánykolódok, mialatt én pártnapon, *Szabad Nép*-napon, műhelyértekezleten, versenyértekezleten, egyebeken fáradoztam. A mama régifajta asszony, már nem lehet átképezni, az csak azt hiszi el a fülével, amit a szemével lát. Szikár, csontos, magas asszony, csak a hasa van megereszkedve a sok szüléstől, az arca csupa barázda, a haja tiszta ósz. Öt gyereket nevelt fel a maga erejéből a nyolcból, amit kihordott. Hiába mondtam hát neki, hogy ezt vagy azt csináltam, itt meg ott, csak legyintett, s a vállát húzogatta, egy szót sem hitt el belőle. – Micsoda vagy te? Bizalmi? – mondta mély hangján, s rám nézett a ráncai közül. – Egy ilyen taknyos? . . . S iskolába is jársz? Az meg minek?

– Azelőtt az urak jártak, most meg mink járunk – mondtam. Szegény, nem tud sem írni, sem olvasni, hát az iskolát még leginkább beveszi.

– Aztán mit tanultok?

– Most az államról.

Szótlanul, szomorúan nézett rám, hogy minek hazudok neki. Megfájdult a szívem, de hát mit tegyek? Nem érti a mai fiatalságot, s ha megfeszülök, akkor sem hiszi el, hogy nem attól vagyok olyan jókedvű, amitől ő gondolja. Hát ráhagytam: fiúkkal járok. Attól is megráncosodik szegénynek az arca, de azt legalább megérti, bele is tud szólni, tanácsot tud adni. Hogy megnyugodjék, s békén hagyjon, kitaláltam a számára egy Jóskát, hogy ezzel futok. Egyszer egy DISZ-ünnepségről éjfélkor jöttem haza (azon a héten az első műszakban dolgoztam). Megvárt, elővett.

– Hol voltál?

– Jóskával – mondom –, moziban.

Egy fél éve nem voltam már, majd megevett a fene, úgy szeretem a mozit, mégsem jutok el. – Szép volt? – kérdi a mama, mialatt orrom alá tol egy tányér sárgaborsót egy szép darab kolbásszal. – Jóska hazakísért?

– Csak a sarkig – mondtam, mert hátha a mama kilesett

az ablakon, és látta, hogy egyedül jövök. Egyszer már volt velé egy gikszerem: szép szőke gyereknek mondtam a Jóskát, s látom a mama szemén, hogy valami baj van. Bakfitty – gondolom magamban –, talán csak nem barnának mondtam eddig? Akkor apróra kikérdezett, hogy milyen növésű, milyen a szeme, az orra, a szája, miről szokott beszélni, a szokásait, a ruháját, a családját – s minthogy a szeme állásán láttam, hogy nagyon figyel, hát még az üstököm is beleizzadt az előadásba. Történetesen a DISZ-titkárunkat is Jóskának hívták, hát kínomban az ő karosszériáját írtam le a mamának. Tanácsokat is adott akkor a mama, olyan háború előtti anyai tanácsokat; addig jó neked, fiam, amíg lány vagy. Ha férjhez mész, oda a szabadság. Szülöd a gyerekeket, moshatod a szennyesüket!... Meg: használd ki a fiatalságodat, hogy legyen mire visszagondolnod öregségedben!... Meg: nem baj, ha az ember lánykorában mulat, de nehogy előre odaadja azt, ami a szegény lányok egyetlen hozománya!... Mondom, ilyen antik nézetei voltak a mamának, s mialatt elreferálta őket, úgy nézett rám azzal a fáradt, ráncos arcával, mintha én már rég túladtam volna a szegény lányoknak azon az egyetlen hozományán. A csuda vigye el, gondoltam, de nagyra voltak vele azelőtt. De azért rábólogattam a mamára, mert mit tehettem volna egyebet.

– Melyik moziban voltatok? – kérdezi most. – Szikra?... hát az meg hol van? Mibe kerül a jegy? Miről szólt a film?

Most találjak ki neki egy filmet? A nemlétező Jóska mellé egy nemlétező filmet? Amelyiket utoljára láttam, egy fél évvel ezelőtt, azt már elmeséltem neki. Evett a méreg, a borsó majd kifordult a számból. Véletlenül el voltam nyúzva aznap az ünnepségről jövet, mert én ugyan imádok egy jó beszédet meghallgatni, amely fellelkesíti az embert, s mutatja az utat, de ha van egy elnöki megnyitó, utána a párttitkár beszél, utána valaki a kerületből, utána az ÜB-elnök, utána a DISZ-titkár, s mind ugyanazt mondja, aztán a hozzászólók még egyszer elmondják, amit az ember már tízszer hallott, akkor elkedvetlenedek.

– Ugyan, hagyjon már békén, mama – mondom neki kissé

zabosan. – Most éjfélkor csacsogjak el magának egy filmet, amikor reggel ötkor kell kelnem.

Rám nézett. – Be rossz kedved van!

– Nincs nekem – mondom.

– Valami baj van?

– Nincs baj.

– Összevesztél Jóskával?

Most már elvesztettem a béketűrésemet. – Nincs Jóska.

– Hogyhogy nincs?

– Volt – nincs – mondom – s azzal be a szobába, be az ágyba, a fülemre a dunyhát, a két térdemet fel a hasamhoz, mert én így szoktam aludni, karikában. Salnáltam a mamát, de mire tisztességesen megsajnáltam volna, már elaludtam. Másnap reggelre meg kifüstölgött az egész a fejemből. Akkor jutott ismét eszembe, amikor délben megpillantottam a DISZ-titkárunkat. Megállt, mert elnevettem magam.

– Valami baj van? – kérdezte.

– Semmi, Jóska – mondtam –, csak az, hogy mi ketten tegnap moziban voltunk.

– Lehet – mondta pléhpofával.

– Meg hogy feleségül fogsz venni.

Rám nézett. – Elvehetlek.

A vihogás a torkomban akadt, olyan komolyan tekintett rám. Én is megnéztem magamnak, amikor elment: szép, izmos gyerek, a fényes szőke haja egy vasabronccsal leszorítva, az orra fölött egy kis forradás van, az arca meg telis-tele szeplővel. Csak az nem tetszett benne, hogy olyan flegma: titkárnak ez megfelel, de férjnek?

Délután megvárt a bélyegzőóránál. – Merre mész haza? – kérdezte.

Majd hogy hanyatt nem estem.

– Délben mondtál valamit – jegyezte meg.

A szeme közé nevettem. – Eriggy a csudába! Elment a jódolgod?

– Nem bánnám, ha összeházasodnánk – közölte. Úgy rám nézett, a lassú, szürke szemével, hogy elállt a lélegzetem.

– Minek? – kérdeztem harciasan, de belül meg voltam szeppenve. – Hogy éjjelente a szeplőket számoljam a hátadon?

– Be csúnya szájad van – mondta lassan.

– Van, akinek tetszik.

– Majd leszoktatlak róla – közölte, mintha meg sem hallotta volna az ellenvetésemet. – Már egyről-másról leszoktattalak. Egyébként nem sürgős.

– Micsoda?

– Jól van – mondta. – Este hatkor népnevelő-értekezlet, el ne felejtsd! – Vállat vontam. – Nem szoktam, szaktárs!

De akármilyen hegyesen búcsúztam is tőle, nem álltam meg, hogy hátra ne nézzek három lépés után. Nyugodtan állt, komolyan nézett utánam hideg, szürke szemével. Kiöltöttem rá a nyelvemet, elszaladtam. Egész úton halkan nevetgéltem magam elé, de azért meg voltam szeppenve. Otthon újabb csuda! Tárnoki úr, a szomszédban lakó cipészmester, aki újabban nagyon rákapott a szomszédolásra, a szobában üldögélt, hegyes orrú francia cipőjében, orra alá stuccolt bajuszával, ragadós nézésével, egy fél óráig untatott, aztán azt mondta:

– Erzsike kisasszony, nem akarna a feleségem lenni?

– Menjen a fenébe! – mondtam neki.

Ez se szokta még meg a csúnya szájamat, megdöbbenve nézett maga elé az olajos, fekete szemével. – Nem veszem szó szerint, Erzsike kisasszony – mondta hagymavörösre sértődött fejjel –, ezért nem is sértődök meg. Bizonyára váratlanul érte, nem tetszett meggondolni a dolgot azzal az aranyos kis fejével, mert nem készítettem elő arra, ami a szívemet már olyan régen nyomja. Én tehát most visszavonulok, s Erzsike kisasszony jobb belátására bízom a szívemet. Megengedi, hogy megcsókoljam a kis kezét?

– Engedi a halál – mondtam.

Hát ez sok volt: két házassági ajánlat egy napon, s mind a kettő expressz! Reggel még egészen gyanútlanul baktattam el

hazulról, most meg itt állok! Ennek ma épp egy éve, akkor futott be mind a két ajánlat.

De már jött is a mama a konyhából, s a szája előbb volt benn a szobában, mint a lába. – Mit feleltél neki? – kérdezte, mert ő természetesen előre tudta, hogy itt mi készül, mármint Tárnoki urat illetőleg. Én még mindig tátogtam, mint egy pofon csapott ponty.

Hát ez most már így ment, kérem, minden nap! Egy boldog fiatal lány voltam, s erre egyszerre kétfelől rám támadnak, s egyik sem ereszt el. Egy DISZ-titkár meg egy cipészmester! Hol voltak azok a boldog idők, amikor esténként egyedül billegtem haza a Vörösvári úton; most már Jóska kísért haza munkából, gyűlésről, értekezletről; odahaza meg Tárnoki úr ragasztotta rám az olajos szemét. Nem lehetett kiutálni, a mama támogatta. Nagyságosasszonyozta a mamát, s egy pár magas szárú, fekete sevrócipőt hozott neki ajándékba, olyan még nem volt a lábán, amióta él. – Erzsike, kislányom – mondta a mama, s kezét összekulcsolva megviselt, szegény hasán, hunyorogva rám nézett a vaskeretes pápaszeme alól –, ne dobd el a szerencsédet! Várj legalább egy-két hónapig kislányom, hátha megszokod.

– Én, soha! – mondtam. – Első segéd volt egy finom belvárosi üzletben – folytatta a mama –, most meg a Fő utcában van üzlete, és két segéddel dolgozik. Ha hozzámész, rögtön kivesz a gyárból.

– De én nem akarok kimenni a gyárból – közöltem. A mama úgy nézett rám, mintha hülye volnék, nem is felelt nekem. – Egy önálló kisiparosnak leszel a felesége – mondta áhítatosan.

Hát most mit lehetett erre felelni? Reménytelen volt.

Jóska meg ... Sokáig tartott, amíg starthoz állt, hisz már két éve ismerték egymást! De aztán nekiindult! ... Január végén már úgy láttam, hogy nem ereszt ki a foga közül. Lassú, csökönyös, kitartó, módszeres, hajszálra, mint a munkában megbent a szervezetben. Éreztem, hogy el vagyok veszve. – Miért

kísértetsz te engem? – mondtam neki dühösen egy hideg januári este. – Megfáznak a szeplőid! – Ezen nagyot nevetett. Azt szeretem, hogy olyan jó könnyű nevetése van, mint egy medvének, de most neki voltam keseredve.

– Már egy hónapja ügetsz itt mellettem, s még egyszer sem csókolództunk! – mondtam dühösen. – Mi hasznom van belőled?

Megállt. – Akarsz?

– Akar a halál! – mondtam. Úgy elszálltam előle, mint egy szitakötő, nem is ért utol, csak a kapunál, azt meg becsaptam a szeplős orra előtt. Foldszinten lakunk, kinyitottam az ablakot, ott állt bután, rám bámult, én ránevettem, s rögtön becsuktam az ablakot.

Másnap este megcsókolt. De alighanem észrevette, hogy kezdő vagyok. – Csókolództál te már? – kérdezte gyanakodva. – Párosban még nem – mondtam.

Benn a gyárban néha azon vettem magam észre, hogy rajtfelejtem a szememet a vasabronccsal leszorított szőke fején, a karcsú, hajlékony, izmos hátán. Jó munkás, csak kissé lassú, szériamunkára nem jó. Minőséget termel selejt nélkül. Halálosan szerelmes vagyok belé.

Három hónapi udvarlás után egy szép április este felsétáltunk a Rózsadombra, el is hagytam ott, egy üres telken, kilátással a Dunára, a szegény lányok egyetlen hozományát. Késő éjjel jöttünk haza. De nem az volt a baj, hanem az, hogy a mama elígérte az aznapi estémet Tárnoki úrnak. Már hetek óta gyötört, addig gyötört, amíg ráhagytam, ez lett volna az első esténk Tárnoki úrral kettesben, házon kívül. Moziba akart vinni. A Rózsadombról jövet, gondoltam, majd eligazítom valahogy a dolgot, most már a mamának is szólok.

– Szép volt a mozi? – kérdezte a mama, még jóformán bent sem voltam a konyhában.

Álmos, fáradt voltam, most kezdjek rá? Majd holnap! Szép – mondtam.

Látom, hogy a mama a szeme sarkából figyel, meg vagyok-e elégedve az estével. – Jó drága jegyek voltak – mondta. – Tárnoki úr megmutatta őket. Melyik mozi is volt?

– A Szikra – mondtam.

– Hát az meg hol van? S másutt is voltatok?

– Sehol.

Közben kinyitottam a táskámat, hogy kiveszem a zsebkendőmet. A zsebkendő alól egy nagy fehér pillangó szállt ki a táskából. Sikítanom kellett, mert nekiverődött az arcomnak. Épp olyan fehér volt, mint a zsebkendőm. Az asztal fölé szállt, egyet-kettőt körözött a mama orra előtt, aztán rátelepedett a kontyára. A mama rám nézett. Soha életemben nem felejtem el azt, ahogy rám nézett a fehér pillangóval a kontyán. Nem szólt egy szót sem, csak előrehajolt az asztal fölött, s a hatalmas csontos kezével úgy képen törölt, hogy rögtön megeredt az orrom vére. A pillangó felszállt a kontyáról, egy kicsit ideoda hullámzott az asztal fölött, aztán leült a szék karfájára.

– Ezt hoztad a moziból? – sivította a mama kivörösödött nyakkal, az arca is foltos lett a dühtől. – Pusztulj!

Jóska már másnap elvitt hazulról, épp csak annyi időre engedett vissza a lakásba, hogy a holmimat becsomagolhassam. Egy kis albérleti szobába vonultunk, abban fújtam, fütyürésztem, mert a páros élet sem vette el a jókedvemet. Én persze nem haragudtam a mamára, titokban el-eljárogattam hozzá, s Jóska is kibékült vele, ő meg Jóskával, amikor megesküdtünk. Ezt a fehér pillangót már házasságunk után az uram keretezte üveg alá; azt állítja, emlékbe, de erős a gyanúm, hogy csak az anyámat akarja rázni. Szegény mama, valahányszor rátéved a tekintete, rögtön lekapja.

Karácsonyra egy gyerekkocsit kaptam Jóskától, a mama pedig egy szép sötétkék anyagot, fehér pillangómintával.

1950

MÁR ÉN TÖBBET NEM SZOLGÁLOK

Az alant következő történet harminc évvel ezelőtt esett meg, Budapesten, néhány nappal az 1919-es kommün kikiáltása után. Észrevétlenül simult el az akkori események áradatában, tudtommal még az újságok sem írtak róla. Két főszereplőjét, R. Miklós nyug. számvevőségi tanácsost és cselédjét, egy Erdélyből elszármazott parasztembert, K. Istvánt, ismertem látásból, szomszédok voltunk. A Rózsadombon laktunk, én a V. utca 4. számú bérvilla egyik albérleti szobájában, R. Miklós és cselédje a szomszéd földszintes házban, amely, úgy tudom, a tanácsos úr tulajdonában volt. Jövet-menet gyakran találkoztam egyikkel is, másikkal is, de ismeretséget nem kötöttünk. A történet részleteit utólag tudtam meg. K. István egy Bihar megyei uradalom cselédházából került fel Pestre, a tanácsos úr pinceszobájába, amelynek rácsos ablaka csak félig emelkedett túl a kert szintjén. Ketten egyedül lakták a házat, a tanácsos úr főzött, minden más munkát a házban, kertben István látott el, fizetség nélkül.

Gyönyörű, mély hangja volt, s egész nap énekelt. Többnyire szöveg nélkül, mert a szöveget elfelejtette, egy-két sor ha megragadt a nyelvén. 1919 első tavaszi napján, amikor délfelé az ég s nyomában a föld hirtelen kifényesedett, s az áradó napsütésben pattogni kezdtek az orgonasövény rügyei, a kapu elé állt ki énekelni.

Már én többet nem szógálok,
Fazekaslegénynek állok.

Ez a két sor máskor is kiröppent a nyitott pinceablakból a sövény fölé, de folytatásuk nem volt. Ha István énekelt, mindig kieresztette a hangját, nem restelkedett; igaz, hogy csak olyankor hallatszott a szava, ha nagyothalló gazdája nem volt a közelében. Házon kívül ritkán lehetett látni, oly ritkán, hogy az ember már-már arra gondolt, a tanácsos úr lakat alatt tartja – de ha a meredek utcán vagy az utcát megnyitó kis lépcsőn olykor mégis szembetalálkozott vele, a hatalmas szál ember egész arcával, sűrűn barázdált homlokával, ritkás, sárgás fogaival úgy ránevetett az emberre, oly vidáman s bizakodón, ahogy gyerek nevet föléje hajoló anyjára. Bozontos, fakó üstöke alatt, összeszűkült szemmel elébb egy percig figyelmesen vizsgálta az eléje kerülő ismerős vagy idegen arcot, várakozóan nézte, aztán ránevetett. De szólni nem szólt senkihez sem, továbbment. Lomhán mozgott, lassú taglejtésekkel, meghajlított nyakkal, szemét a földre szegezve. Ismerőse, akivel olykor szót cserélhetett, kevés volt; egy újságkihordó öregasszony, a sarki fűszeres segédje, egy szomszédban lakó mosónő s ennek fia, gépész egy Margit körúti moziban. De ezekkel is csak akkor beszélgetett el – a sövény fölött – egy-egy alul-felül megszegett negyedórát, ha gazdája nem volt a sarkában. Ez pedig ritkán történt meg: a tanácsos úr úgy csüngött István bokáján, mint terelő puli a marha csüdjén. Ha István szájmozdulataiból úgy vette ki – messziről, ahonnét süket fülével nem hallhatta –, hogy az ember énekel, lábujjhegyen mögéje lopódzott, s a fejére ütött. István nem kapta el a fejét. Többnyire megneszelte háta mögött a kavics csikorgását, hatalmas háta egy kissé meggörnyedt, de az éneket nem bírta abbahagyni.

– Megint bőgsz! – hallatszott háta mögött a tanácsos úr hangja.

Az ember nem fordult meg.

– Egy kicsinyég énekeltem – mondta csendesen hátrafelé.

– Úgy bőgsz, hogy az embernek megreped a feje – zsörtölődött a tanácsos úr. – Már a szomszédból is átüzentek, hogy kössem be azt a nagy marha szájadat.

István nem nézett a gazdája arcába; tudta, hogy hazudik, a szomszédok nem üzentek át. Ha a tanácsos úr eléje került, belevágta a kapát a földbe vagy elfordult vagy lesütötte a szemét: nyolc év alatt nem bírta megszokni a hosszúkás arcot, amelyen az orcák zsírhullámai lefolytak az állba, az áll lecsorgott a nyakba, a pengeélességű orr pedig, nyergén a villogó szemüveggel hosszában kettévágta az arc szétfolyó tésztáját.

István két fejjel volt magasabb a tanácsos úrnál, de ezt nem tudta. A vállában érezte ugyan, de mert soha nem nézett az arcába, tudni nem tudta. A tanácsos úr panaszos, nyafogó orrhangja egész nap a háta mögött csörgedezett, minden lépésénél elkísérte, minden percét körülfolyta, álmában sem volt tőle nyugta. Megesett, hogy az úr, mert rossz alvó volt, az éjszaka kellős közepén lebotorkált hozzá a pincébe, s kiugrasztotta az ágyból, megnézni, vajon a kapu be van-e zárva. Reggel ötkor a saját kezével ébresztette fel, maga visszafeküdt, s az ágyból figyelte, hogy István rendesen keféli-e a padlót. Főzés közben, amit maga látott el, a háta mögé állította az embert kuktának, a keze alá adogatni, amire szüksége volt, főzőkanalat, lábost, sót, vizet. Kétféle koszton éltek, a cseléd krumplin és babon hízott. Ha a tanácsos úr elment hazulról, rázárta Istvánra a kaput. Távolléte idejére is mindig talált számára valami munkát, s hazajövet ellenőrizte, vajon bevégeztetett-e. Korholnivalója is mindig akadt. Ujját végighúzta a szekrény tetején: poros volt. A kés, villa, nyele ragadt: nem öblögették le hideg vízzel. A mahagóni ágy alatt összegyűlt a szemét, az ajtókilincsen foltokat talált, az ágyásban gazt, az orgonabokrokon poloskát, az égen felhőt. – Az isten elvette az eszemet – rikácsolta öklével fenyegetve az eget –, amikor magamhoz vettelek. Kotródj innét, hülye paraszt, pusztulj, hordd el magad ebben a percben! – Nem volt Istvánnak olyan foglalatossága, amelyet a tanácsos úr rögtön meg ne tetézett volna egy újabbal,

nem volt olyan elvégzett munkája, amelyet ne kellett volna megfejelnie.

– Én már rég agyonvágtam volna az István helyében – mondta a mozigépész a sarki fűszeressegédnek, amikor a ház előtt elhaladva, a sövényen túl megpillantották a tanácsos urat, aki István könyökét rángatva, dühös mozdulatokkal taszigálta a hatalmas szál parasztot a ház felé. Úgy festettek benn a kertben, a fák között, mint egy bohócjelenet a cirkuszban.

– Azt tudja-e, hogy a lakásban mezítláb kell járnia, nehogy a bakancsával felkarcolja a padlót?

– Ő mondta?

– Láttam.

– Mert panaszkodni nem szok – vélte a segéd. – Egy szó panaszt nem hallottam még a szájából. A falujáról szok beszélni.

– Miért nem megy haza?

– Menne, csak nincs útiköltsége. Nem kap egy fillér lénungot sem az öregtől.

– Nem hülye? – kérdezte a gépész.

– Dehogy hülye! Fel sem veszi a szekatúrát, lepereg róla. Becsületszavamra azt hiszem, hogy egy boldog ember.

– Én egy hétig sem bírnám, inkább felakasztanám magam.

– Még nem láttam másképp, mint vagy énekelni, vagy nevetni – mondta a segéd.

Mire a sövény végére értek, már utánuk hallatszott a kert fái közül:

Már én többet nem szógálok,
Fazekaslegénynek állok.

A kommün kikiáltásának másodnapján a történelem a rózsadombi kis utcába is felküldött egy MINDENKIHEZ kezdetű plakátot. A városban kavargó izgalomnak egyelőre még csak a felhangjai jutottak fel a hegyre, de Istvánt szemlátomást ezek is megbolygatták. Napjában többször is kiszaladt a kertből, s lá-

bát szélesre megvetve, összeráncolt homlokkal, hosszasan tanulmányozta a kertkapura ragasztott hirdetményt. Délután átmászott a kerítésen, noha a tanácsos úr odahaza tartózkodott, s kíváncsian mosolygó arccal leballagott a Zárda utcába. Egyikmásik házon már feltűntek a vörös zászlók, ablakokból kilógatott szőnyegek díszítették a falakat, de a legtöbb üzletnek le volt húzva a redőnye. A sarki fűszeres azonban nyitva tartott, kirakatablakát egy ferdén átragasztott, széles, vörös papírszalag díszítette.

István mosolygó arccal nekitámaszkodott a pultnak, hátát a falnak vetve. Az üzletben csak a segéd és egy próbarendőr tartózkodott, akinek sipkáján a szám már vörös szalaggal volt átragasztva. István szemügyre vette, megvizsgálta az arcát, aztán ritkás, sárga fogaival ránevetett. A rendőr visszamosolygott. – Adjon isten!

A csendes Zárda utcából alig hallatszott be más hang, mint a zászlók csattogása az erősbödő délutáni szélben. Egy kopogó facipő úgy ment át a csenden, mint a dobpergés. A rendőr utánanézett az üvegajtón.

– Segéd úr – kérdezte István –, mi az, hogy proletár?

A segéd a rendőrre nézett, az vissza.

– Proletár? – ismételte jókedvű gúnnyal. – A fene tudja! Alighanem annyi, mint munkás.

– Bérmunkás – javított a rendőr.

– Én is az volnék?

A segéd kétkedőn végignézte. – Hát!

István maga elé emelte hatalmas tenyerét, kinyitotta, becsukta. Nagy, fakó üstöke alatt, melyet a szél szertefújt, a homloka egy percre elsötétedett. Megrázta a fejét, ránevetett a tenyerére. – Már miért ne volnék az, a bú álljon beléje! – mondta.

– Inkább parasztnak nézem – vélte a segéd elgondolkodva.

– Az is – mondta István –, születésre! De hogy nyolc éve itt dolgozom már a nagyságos úrnál, hát az már nem paraszti

munka. S hogy odahaza is világéletünkben csak cselédek voltunk.

A két ember tűnődve vizsgálgatta borostás, nagy arcát, amelynek bőrén is átsütött a visszacsavart életerő fékezhetetlen fénye. – Miért nem megy maga haza? – kérdezte a segéd.

Az ember rögtön rábólintott. – Most már majd megyek – mondta –, mert most már a vonatok ingyen viszik az embert. Csak leszolgálom még ezt az évet, nehogy a nagyságos úr hirtelen cseléd nélkül maradjon.

– Hadd maradjon! – dörmögte a rendőr. – Menjen maga csak haza!

István a fejét rázta.

– Ezt már csak leszolgálom – mondta –, ősszel meg hazamegyek. Van otthon egy kicsi házunk, abba derékig belefférnék, csak egy-két testvérbátyám kimenjen belőle. Meg is látogathat minket, segéd úr, ha kedve kerekedik, s hoz magával ágyat, derékaljat, dunnát, kicsi párnát. Bolhával majd ellátjuk mink.

Mielőtt eltette volna magát a szalmazsákjára éjszakára, még egyszer kibújt a pincéből, átmászott a kerítésen, s gyertyája pisla fényénél újra végigbetűzte a hirdetményt. Elébb csak guggolva, aztán leült eléje, s a gyertya meg-meglibbenő lángját végighúzta a sorokon, fennhangon mormogva olvasott. Később a gyertyát is leállította maga mellé a földre. Háta mögött a bonyolult nagy éjszaka, előtte az írás gyertyafényben. Az ágzörgéssel, szárnycsapásokkal, eloltott fényekkel teli sötétség sokkal mélyebb volt, de István csak a kifényesedett szavakra figyelt az orra fölött. Ránevetett a hirdetményre.

Nem sokat aludt az éjjel, a hazatérésre készülődött. Forgolódott, tűnődött. Izgatott volt, de ezt csak arról vette észre, hogy nyakán az ér erősebben lüktet. Reggel ötkor felment a lakásba takarítani, még mielőtt a tanácsos úr leszólt volna érte. Ez összegubózva feküdt az ágyban, sápadt, puffadt arca a villogó szemüveg nélkül, amely éjjeliszekrényén hevert, sokkal gyöngébbnek, esendőbbnek látszott, mint nappal, a gallér fegyelme fölött. Kevés haja borzasan belefirkált a homlokába,

orra nyergén egy vékony, vörös sáv a hiányzó szemüveget siratta, ráncos nyaka a nyitott hálóingben védtelen volt. István a harmadik szobában, ahol takarított, egy percre megállt a nyitott ajtóban, és szemügyre vette az arcát.

A tanácsos úr megérezte tekintetét.

– Mit leskelődsz? – morogta idegesen. – Végezd a dolgodat!

– Elnéztem a nagyságos urat – mondta István csendesen.

– Mi van rajtam néznivaló?

– Oreg már a nagyságos úr – dörmögte az ember szánakozón. Még egy percig rajtafelejtette szemét az ágyon, aztán kissé előredűlve, két kezét csípőjének támasztva újra nekilátott a padlókefélésnek. Csend lett.

A tanácsos úr nyugtalanul forgolódott az ágyban. Már az este elhatározta volt – a történelmi események nyomására –, hogy engedékenyebb lesz Istvánhoz, nehogy az ember megbokrosodjék, de az idegei már nehezen békéltek meg bármilyen változással is. Miért nézte most az ajtóból? Még mosolygott is hozzá! Szerette Istvánt: az egyetlen ember volt, aki engedelmeskedett neki. Ezt is elveszítse?

A harmadik szobában koppant a kefe, a kefélés egyhangú üteme elhallgatott. Helyébe szokatlan csoszogás lépett. A tanácsos úr riadtan fülelt.

– István! – kiáltotta.

– Tessék?

– Miben jársz te?

– A papucsban.

– Miféle papucsban? Gyere be!

István csoszogva kozeledett, az ajtóban megállt. A tanácsos úr elhűlt. Kihajolt az ágyból, hogy jobban lásson: István lábán a saját barna bőrpapucsa feszült. A szemüvege után kapott, az orrára ültette, s mélyen előrehajolva újra szemügyre vette István meztelen lábát. A lábáról az arcára nézett: az ember ránevetett.

– Ha a nagyságos úr felkel – mondta –, akkor visszaadom.

A tanácsos úr felült az ágyban.

– Megvesztél?

– Mondom, hogy visszaadom, ha majd kell a nagyságos úrnak – magyarázta az ember.

A tanácsos úr arca elkékült. – Visszaadod?

– Vissza – bólogatott István vidáman mosolyogva.

– Az én papucsomat?

– Most ez a törvény – mondta az ember csendesen. – Most megváltozik a világ. Ha letelik az évem, el is megyek a nagyságos úrtól, mert már hazakívánkozom.

A tanácsos úr most már nem bírt az idegeivel, a hörcsögdüh úgy elkapta a nyakát, hogy fulladozott. – Veted le rögtön azt a papucsot! – rikácsolta az ágyból kiugorva, s felhasadt hálóingét összefogva, meztelen lábával lelépett a szőnyegről.

István lenézett a földre, a saját lábára. – Levessem?

Az ablakon, amely egyenesen a Dunára szólt, szélesen beözönlött a reggeli nap, s kioldotta a parkettákból saját sárgaviaszos fényüket. István még egyre a lábát nézte, amelyet most már teljesen elöntött a napfény.

– Hát ez a láb érdemtelen, nagyságos úr? – kérdezte.

– Vesd le a papucsomat! – rikácsolta a tanácsos úr, öklével hadonászva István orra előtt. – Azt hiszed, a te koszos lábadra való!

Az ember hirtelen elsápadt, olyan fehér lett, mint háta mögött a meszelt fal. A tanácsos úr nem vette észre.

– Tán egy cipőben fogunk járni mától fogva, meg egy ingben, meg egy tálból eszünk? – ordította. – Este meg majd az ágyamba is belefekszel a büdös hasaddal, mi?

Nem vette észre, hogy István egész testében reszketni kezd, s homlokán s jobbról-balról az orrcimpáin már kiütött a veríték. Csak a papucsát nézte, a saját pénzén vett papucsát, amelyet elloptak tőle; elsőnek a papucsát, hogy majd sorjában a többit is elszedjék, a pénzét, a házát, a telkét, mindent, amiért egy életen át dolgozott. Kidülledt szemmel nézte a papucsot, fölötte az ember csontos fehér lábát, s a legszívesebben legug-

golt volna, hogy letépje róla. A vér a fejébe szállt, belerúgott István lábába. – Add ide a papucsot, büdös tolvaj!

Mire felnézett, már késő volt. Az ember arca úgy elváltozott, hogy alig ismert rá: homloka elsárgult, vastag folyamban fénylett rajta a veríték, leleffent alsó ajka fölött a ritkás sárga fogak hirtelen duplájukra nőttek. Egyik markával megfogta a tanácsos úr nyakát, s kinyújtott karral az ágyig tolta, ott ledöntötte s rátérdepelt. Lihegett, fújt a dühtől. Nem akarta megfojtani, csak a marka fojtogatott, olyan ösztönösen gyakorlott mozdulatokkal, mint az anyaméh, amikor kilöki magából a magzatot. Szájából gyerekesen vékony, síró hang bugyborékolt. Mire levette kezét a gazdája nyakáról, ez már halott volt.

Kamrája faláról leakasztotta tarisznyáját, abba beleszedte holmiját, egyetlen ingét, gatyáját, a fanyelű bicskát, kulacsot s amit nyolc év alatt Pesten szerzett: egy meleg ujjast s egy alumínium lábost. A bakancsot a lábára húzta, báránybőr süvegét a fejébe. Egy hónap múlva ért haza, a falujába.

1950

SIMON MENYHÉRT SZÜLETÉSE

Tisztelt olvasóim között bizonyára akadnak, akik hitetlenkedve fogadják az alábbi történetet. Megeshetett-e egyáltalán, kérdik. S ha igen, így esett-e meg, ahogy elbeszélem?

Megvallom, amikor meghallottam, magam is elcsodálkoztam rajta. Esti sétáimon, melyeket kutyámmal együtt kanyarítok a hegyoldalban, lakásom fölött, ha egyszer-másszor eszembe jutott, elmosolyodtam örömömben. Jó, hogy megesett, gondoltam. Jó, hogy megeshetett, tettem hozzá. El-eltűnődtem, léptemet szívem gyorsuló üteméhez mérve. Tisztelt olvasóim tudják, hogy a Pasaréten lakom; a völgyet szegélyező dombról tágas kilátás nyílik a túlsó oldalon sötétedő hegyekre, sokezernyi lámpájukkal, fölöttük az égre, a csillagokra. Sétáimon ritkán találkozom emberrel, egy-egy munkájáról hazasietővel, s így van érkezésem megmérni a világot, mielőtt magam is hazaindulok, íróasztalomhoz. Mondom, gyakran elmélkedtem az alábbi történeten, mindannyiszor egy boldog rezdüléssel szívemben, s mély légvétellel egyet-egyet sóhajtva, mint aki meg van elégedve a világ sorával. Míg egyszerre hónapok múltán – mint villámcsapásra – azon kaptam magam rajta, hogy nem hiszem el. Mert ha elhinném, akkor ugyan miért nem írom meg, kérdeztem magamtól döbbenten. Álltam, sűrű ijedtségemben, mint répa a földben. A kutya futtában visszatekintett, s szintén megállt. Oly hirtelen fékezett le, hogy a farka merőlegesen fellendült a levegőbe. Egymásra néztünk a téli éjszakában. A meredek, hóborította Vadrózsa utcában jártunk épp, melynek felső vége tudvalevőleg a Darányi Ignác utcába torkollik.

De ha megeshetett Szuhakálló, mondtam magamnak, amikor egy egész ország sietett a szerencsétlenül járt bányászok segítségére, miért tamáskodnék abban, hogy három falu meg

akart menteni egy újszülöttet? Váltogattam a lábamat, fejemben a bizalmat s a kételyt. Igen tisztelt olvasóim tudják, hogy hatvanadik évem körül járok, s életemben a sanyarú esztendők egymásnak adták a kilincset. Mégis inkább a derűlátás és bizalom felé hajlok. S már fordultam is, kutyámnak füttyentve, indultam haza. S tettem le a kabátot otthon, vettem fel a telefonkagylót. Másnap reggel becsomagoltam, s elutaztam az esemény színhelyére.

Szorosan vizsgálódtam, fáradtságot nem kímélve. Bejártam három völgyi falut, megmásztam egy kilencszáz méter magas hegyet. Utaztam iparvasúton s egy drótkötél húzta siklón, melyen utazni életveszély miatt tilos. Mint az igazság bajnokai általában, megvetettem a kockázatot, s a húszfokos hidegben, az élénk észak-északnyugati szélben, meg-megrázva ritkuló sörényemet, bátran szembenéztem a veszéllyel. Láttam rókát menekülni, nyulat cikázni a havas lejtőn, a kopasz vörösfenyők között. Beszéltem egy mozdonyvezetővel, egy fűtővel, két szülésznővel, egy orvossal, erdészekkel, fakitermelő munkásokkal, szénégetőkkel, mészégetőkkel, kocsisokkal, mérnökökkel, pályamunkásokkal, a pagonyerdésszel s ennek feleségével, az erdei üzemegység vezetőjével s ennek feleségével, egy főmérnökkel, s ennek anyjával, szlovákokkal, palócokkal, magyarokkal, Békés megyei kubikosokkal, brigádvezetőkkel, raktárnokokkal s egy párttitkárral, szám szerint százhárom emberrel. Vallomásaikat papírra vetettem, s gondosan egyeztettem. Ellentmondást nem találván, vagy csak annyit, amennyi az emberi léleknek oly sajátossága, amely a tényeket nem bántalmazza, minden kétséget kizáróan megállapítottam, hogy a történet színigaz.

Buzgalmamat, melyet ez ügyben kifejtettem, saját jókedvem jutalmazza. Mélyen tisztelt olvasóim épülése azonban, melyben reménykedni minden okom megvan, az igazabb fizetség lenne fáradalmaimért. Manapság nem ritka dolog a regényekbe kívánkozó hős. Én egyszerre három hős faluval szolgálok s egy olyan történettel, mely díszére válik hazánknak. E történet

szerény szolgájaként azon igyekeztem, hogy csak a tiszta igazat írjam le, szigorúan megtartóztatva magamat az íróra jellegzetes díszítő túlzásoktól, a fantázia csapongásaitól, a belefeledkező lelkesedéstől. Szavamat adhatom – ha bárki kérné –, hogy e történet minden mozzanata hajszálra úgy esett, ahogy alant olvasható. Mindössze a szereplők nevét változtattam meg s az esemény színhelyét – mely hazánknak egy egészen más hegységében található – s ezt is csak azért, mert úgy vélem, hogy ilyképp a történet általános érvényessége szebben kidomborodik. Nem szólva arról, hogy történetem hősei – jól ismerem őket! – megneheztelnének, ha ország-világ előtt szembe dicsérvén, megsérteném szerénységüket.

Magamnak s olvasóimnak még sok ehhez hasonló jó történetet kívánok. Boldog az a nemzet, mely ilyen példaképekkel szolgálhat a világnak.

A Bükk a Magyar Középhegység Duna-balparti részének legkeletibb tagja, Borsod és Heves vármegyékben terül el. Északon és keleten a Sajó, nyugaton az Eger völgye, délen a Nagy Magyar Alföld határolja. Legjellegzetesebb része egy négy-hat kilométer széles, számtalan töbörrel, ravaszlyukkal, nyelővel és barlanggal telehintett, erdő borította fennsík, mely tizenkét kilométer hosszúságban, nyolc-kilencszáz méter magasan húzódik a hegység tetején. Talaja tiszta jurakorabeli mészkő, semmilyen más kövületet nem tartalmaz. A fennsík lakatlan, erdőkitermelő munkások, mész- és szénégetők dolgoznak erdeiben, itt-ott egy magányos erdészlakra, mögötte néhány barakkra bukkan az ember, a völgyekben lakó erdei munkások ideiglenes szállásaira. A hegység s egyben a fennsík legmagasabb csúcsa a kilencszázötvenhét méter magas Bálvány, melyről tiszta időben kelet felé az Alföldön kanyargó Tiszára, északi irányban a Tátráig is ellátni.

Itt, a Bálvány csúcsa alatt, Csurgón egy háromszobás, kőből épült erdészlakban él Simon István erdész, fiatal feleségé-

vel. Ezerkilencszáznegyvenkilenc novemberében a fiatalasszony áldott anyai állapota annyira előrehaladott, hogy mindketten lementek Egerbe, a kórházba, orvos elé terjeszteni boldog esetüket. A vizsgálat s a hozzáfűződő beszélgetés eredményeként megállapíttatott, hogy a gyermek születése február elejére várható. Az orvos tanácsára a házaspár tehát elhatározta, hogy a fiatalasszony január huszadikán lejön a hegyről, s befekszik a kórházba, kb. két héttel a várható szülés előtt.

Simonné alföldi születésű, egy orosházi kubikos hetedik gyereke. Életében akkor látott először hegyet, amikor férje bekötötte kontyát, s felhozta Csurgóra. Madárcsontú, cingár asszonyka, akkora kék szemekkel, hogy az ember azt nézi, hogy férnek el keskeny arcában. De szívós, erős természete lévén, hamar megszokta a mord hegyeket, kipirosodott, testében kigömbölyödött, s noha tenyere majdnem férfiasan érdes fogású, és csuklója is megvastagodott a sokféle háztáji munkában, az arcbőre úgy kiselymesedett a magaslati fuvalmaktól, hogy a tekintet szöcskelába is megcsúszik rajta, s beleszédül az álmodozó kék szemek tavába. Nemrég esett meg, hogy délben, tízfokos hidegben elindult hazulról, hóban-fagyban legyalogolt a tizennyolc kilométerre fekvő Szilvásváradra, estére hazajött, de minthogy útközben elvesztette retiküljét, rögtön megfordult, újra lement a faluba, hajnalra újra feljött, s még csak nem is pihegett. De ezerkilencszáznegyvenkilencben, amikor történetünk peregni kezd, még jóval esendőbb volt. Héthónapos állapota is megterhelte, s minthogy a nagy hóban sem az iparvasút, sem a sikló nem közlekedett, s gyalog kellett átvergődnie a térdig érő hófúvásokon, gyalog megmásznia a fél kilométernél hosszabb meredek drótkötélpályát, bizony jócskán kifulladt, s szeme is könnybe lábadt alföldi keserűségében, mire hazaért. De férje, aki egész úton hátulról tologatta, biztatgatta a nagy hasú asszonykát, egy könnyét sem látta, egy szipogását sem hallotta. Simonné otthon egyet-kettőt szusszant, majd begyújtott a tűzhelybe, s megfőzte a vacsorát.

Januárban szárazra fordult az idő, kevés hó esett, s az is ha-

mar megjegesedett. Erdei munkára, fadöntésre, fuvarozásra kiválóan alkalmas idő ez, az üzemegység teljes gőzzel dolgozott. Az ezerkilencszáznegyvenkilenc évi tervet néhány százalékkal túlteljesítették, ezt most meg akarták fejelni újabb öt százalékkal. Simon István hajnaltól sötétedésig a vágásokat és rakodókat járta, felesége odahaza ezalatt buzgón tovább gömbölyödött. Egy nagyvisnyói fuvarosnak, Oláh Lajosnak Marcsa nevű lányát fogadták fel segítségül a ház körüli markosabb munkára, favágásra, vízhordásra, szecskavágásra, s hogy a fiatalasszony ne maradjon magára az üres házban s körülötte a hófedte, embertől árva pusztaságban. A legközelebbi lakott hely a hármaskúti erdészlak, két kilométernyire esik Csurgótól, s a két ház között ez időben még nem volt telefonösszeköttetés.

Január közepe táján hirtelen megenyhült az idő, az ég beborult. A felhők alacsonyan jártak, mint a rossz álmok, megmegnyomták a tájat, mely máról holnapra ellaposodott, elveszítette égnek szálló, tündöklő csúcsait. Eltűnt a Tarkő kopasz búbja, a Gerennavár, a Rákmár, a Várgyakra, a Bácsóbükk. A fennsíkon, melyet korös-körül immár csak felhők határoltak, mint a hideglelés, végigfutott a köd. Sötét volt dél csúcsán is, mintha még csak pitymallana.

Január tizennegyedikén este a feketesári erdész átlátogatott Simonékhoz. Aznap már falkákban jöttek a sárszínű felhők északnyugat felől, vastag csimbókjaikat földig lógatva, nehéz farkukat végighúzták a tar erdőkön, mintha a havat akarnák kifésülni magukból. Simon István szerint e látogatás csak tizenötödikén, csütörtöki napon történt, felesége úgy emlékszik, hogy már tizennegyedikén; az eltérésnek nincs jelentősége, bár ha engem kérdeznének, én inkább az asszony szavára hajlok, mert a nők szeszélyes képzelme, ha olykor, mint a bolha, idegbajos magasra ugrik is, hamar visszatér a tápláló valósághoz. Tóth Lajos erdész tehát január tizennegyedikén átlátogatott Simonékhoz. Idősebb ember, apja is lehetne akár Simonnak, akár az asszonynak. Körszakállt visel, termetre, arcra is Kossuth Lajosra hasonlít, ennek olaszországi száműzetése kor-

szakában. – Hó lesz, kisöcsém – mondta a konyhába belépve, miután az ajtó előtt leverte lábáról a jeges morzsalékot, s a kikészített seprővel letisztogatta csizmája sarkát, talpát is. Az erdészasszonyok napjában tizenöt-hússzor is felmossák a konyhapadlót a tucatjával belátogató sáros, havas bocskorok, bakancsok, csizmák után. – Nagy hó lesz! A szarvasok már lehúzódtak a Szalajka völgyébe. Elvidd ám az asszonyt holnap a kórházba, Egerbe!

– Csak huszadikára rendelték be – mondta Simon.

Az öreg a szeme sarkából sietve felvételezte a fiatalasszony örvendetesen aránytalan, vidám oldalnézetét.

– Huszadikára? Összeverem a pofádat, kisöcsém – dörmögte Kossuth Lajos-i hévvel –, ha valami baj talál lenni ezzel az asszonnyal. Ha megered a hó, hogy szállítod le Egerbe? Itt fenn, a hegyen még asszonyt sem találsz, aki megsegítené. Holnap hajnalban pakold fel és vigyed!

Későbbi vendégek, az élelmiszerraktárnok, az erdőgazdaság normaügyi előadója s a Fónagy-brigád vezetője is ezen a véleményen voltak. A fiatalasszony nem szólt közbe. Kezét hasán összekulcsolva, csendesen ült a díványon, s nagy merengő szemével a semmibe bámult.

De alighogy a vendégek elköszöntek, Simonék hajba kaptak. A megszeppent fiatal férj még az éjjel, akár a hátán is elvitte volna kis kék szemű boldogságos galambját, termő gyümölcsfáját, alföldi borjacskáját, úgy megriasztották a baráti intelmek, de a fiatalasszonynak nem akaródzott mennie. – Bolond maga? – mondta. – Hogy én egy hónapig nyaraljak Egerben? Maga meg itt egyedül? Dehogy megyek! – A kis Oláh Marcsa is az asszony pártját fogta, s minthogy a nők ketten voltak, szusszal is jobban bírták, nyelvük hegyesebb, szavuk csattanósabb volt, s ha egyet szóltak, kétszer hangzott, Simon végül is az egyik fülére húzta a dunyhát; a másik fülére amúgy is nagyothallott. Odakünn olyan sötét volt, hogy a ház mögött a Bálvány olvadó hóval festett lejtője sem látszott. Hattyú, a hosszú szőrű, nagy fehér korcskutya elfoglalta helyét a tornácon, az ajtó

előtt, a három macska a juhakolban ágyazott meg magának, benn a lakásban pedig egymás után eloltották előbb a nagy, belső szobában, majd a kisebben, a petróleumlámpákat.

Még az éjjel megeredt a hó, két napig egyfolytában esett. Erős szél fújt, viharnak is beillett, s akkora hófúvásokat hordott össze, hogy a ház előtti magas kerítést teljesen betemette, a vadrózsabokroknak a hegye sem látszott ki.

Az emberi erény akkor állja meg a próbát, ha nagy szorongattatások idején is kitart. Csendes időben könnyű szeplőtlennek lenni. Amíg az ember biztos fedél alatt él, s mindennap jóllakik, addig hajlamos rá, hogy udvariasan megsüvegelje az erkölcsi törvényeket, de ha a sors elkapja a nyakát, akkor nézd meg, hova lódul! Van, aki menten orra bukik, s oly erélyesen, hogy fejjel lefelé egyenesen a pokolba zuhan, van, aki ilyenkor magasodik. S tudunk-e szebb látványt, melengetőbbet, biztatóbbat, táplálóbbat a magunk élete számára, mint egy ember hősi növekedését? Amikor megküzd ezer külső-belső ördöggel, hogy ember maradhasson! Életét kockáztatja becsületéért! Kifordítja hétköznapi munkazubbonyát, s fonákja ezer gyémánttal szikrázik. Kedves, tisztelt olvasóim, e történet több ilyen szép példával fog szolgálni okulásunkra, egyik nagyobb, másik kisebb ragyogással s olyképp, hogy tanulsága – ha e papír fennmarad – ezer év múlva is hirdetni fogja hőseim erényeit.

E történet legkisebb hőséről – mert helyzeténél fogva csak tűrésre ítéltetett – Simon Istvánról tudjuk, hogy egyik fülére nagyothall. Kis vörhenyes kecskeszakállt visel, egyébként arcra, termetre köznapi jelenség, lehetne kövérebb, sóványabb, magasabb, kurtább, édesanyján kívül senki sem venné észre, feleséget is ugyanolyat kapna, mint amilyennel jelenleg bír. Szakmájában azonban kiváló, igazi „erdei ember", ahogy errefelé nevezik, „fa tövében született", modják, ott is fog meghalni. Egy tenyérnyi bükki erdőt nem cserélne be egy alföldi megyére, egy gyönge lábú őzsutát egy egész gulyára. Ha szakmájá-

ról beszél, szakálla tüzet fog. A keze alatt dolgozó munkások száznyolcvan-kétszáz százalékos teljesítménnyel dolgoznak. A legmagasabb szerfaszázalékot hozzák ki a kerületben, egyik munkacsapat-vezetője ezerkilencszáznegyvenkilenc november hetedikén Munka-érdemrendet is kapott.

Nevezett Simon István, aki szíve egész gyöngédségét megosztotta fenyőcsemetéi és áldott állapotban levő felesége között, január tizenötödikén reggel arra ébredt, hogy az ablakpárkányon húsz centi magas hó ül, a tornácon csizmaszárig áll a hó, s mintha az egész ég hópelyhekre szakadva, hangtalanul leereszkednék a földre. Délben, amikor a Tarkó felől megindult az északnyugati szél, a hulló hófüggönyök hirtelen meglebbentek, hullámozni kezdtek, majd egyszerre felcsapódtak, s visítozva, fütyülve, vízszintesen elúsztak a fák ágai fölött. A ház északi oldalán a hó meggyűlt a fal tövében, s rövidesen embermagasságnyira nőtt. Ahogy a szél szilajodott, a hulló-forgó hótomegek is őrjöngeni kezdtek, ide-oda cikázva végigszáguldottak a ház előtti domboldalon, felborzolták a földet beborító vastag hószőnyegeket, megragadták egy-egy csücsküket, s a magasba rántották; volt úgy, hogy a hó percekig fölfelé esett. Az ember szeme, szája egy szempillantás alatt megtelt hóval. Hatytyú, a nagy fehér korcskutya, amely egyébként a legdermesztőbb fagyban sem lépte át a ház küszöbét, lába közé csapott farkkal besunyított a konyhába, s mintegy bocsánatot kérve, hátsó lábára állt, s két mellső mancsát Simonné vállára tette. A juhok az akol nyitott ajtajába tódultak, ott egy tömegben megálltak, s egymás szügyét, farát támasztva, jellegzetesen aggódó szende arckifejezésükkel, mintha székrekedésük volna, kibámultak a hulló hóba.

Simonné egy percre megállt a jégvirágos konyhaablak előtt. Férje a háta mögött ült, az asztalnál, brigádnaplóján dolgozott. Nem szólt egy szót sem, de az asszony a tarkójában érezte szemrehányó tekintetét.

– Majd eláll! – mondta hátrafelé, egy vállrándítással.

Az ember nem felelt, tovább nézte az asszony keskeny, törékeny hátát.

– Mit sopánkodik! – folytatta ez mérgesen. – Mondom, hogy majd eláll. Egy darabig esik, aztán eláll, ez a világ rendje. Télen esik a hó, tudhatta azelőtt is. Minek hozott fel engem ezek közé a büdös hegyek közé, ha olyan nagyon félt?

Az ember egyet lapozott füzetében, nézett, nem szólt.

– Velem ne pörlekedjék – mondta az asszonyka, s most már meg is fordult, hogy szembekaphassa az embert –, velem ne civódjék, mert úgy itthagyom, hogy azt se mondhassa, hogy bá! Nekem ne rágja a fülemet, mint egy vénasszony, mert nem én akartam idejönni ezekre a madár sem látta büdös hegyekre, a farkasok közé, ahol se orvos, se pap, se piac, se mozi, de még egy tisztességes temető sincs, hanem maga hozott fel ide, hiába mondtam, hogy maradjunk Kisszénáson, ott is lehet erdőt ültetni, ha már olyan bolond volt, hogy nem tanult ki valami rendes ipart. Most aztán veri a fejét a falba, s tudja a fájdalom, hogy mi jár az eszében, de már késő bánat, előbb lett volna okos! Most mondogathatja, hogy majd eláll... majd eláll!... hát persze hogy egyszer eláll, csak győzzem kivárni ezzel a nagy hasammal. De azt megmondom, hogy velem ne civakodjék...

Az ember álmélkodva nézte a vékony kis asszonyt.

– Hiszen nem szóltam én egy árva szót sem – mondta csendesen.

– Hiába nem szól – kiáltotta a fiatalasszony, s haragjában még keskeny kis arca is kipirult, s nagy kék szemei beszűkültek –, hiába nem szól, de a szemével csak beszél, még káromkodik is, ismerem a nézését. Pedig velem ne gorombáskodjék, mert ha valami baj talál lenni, hát megette a fene az egészet, még be is csukhatják magát gondatlan emberölésért, s ez a kutya sem fogja meggyászolni.

Négy napig egyfolytában esett a hó. Ötödnapra elállt, de a szél ereje nem csökkent. Este, vacsora után Simon idegességében már úgy elálmosodott, hogy nyomban lefeküdt, az ágyban olvasgatta az újságot. Minthogy a konyhából melegítették a

szobát, a nyitott ajtón át félfüllel hallotta, hogy a két nő még szöszmötöl odakünn, aztán az újságja leereszkedett a paplanra, egyet-egyet zizzent, elhallgatott. Arra ébredt, hogy a kis Oláh Marcsa beszól a konyhából.

– Mi az? – kérdezte pépes szájjal.

– Tessék kijönni, csomagolni! – mondta a kislány.

Az ember hirtelen felült az ágyban.

– Ki mondja?

– Éva néni – felelte a kislány.

Az ember még kótyagos volt. – A feleségem? – kérdezte. – Mit csomagoljak?

A konyhából nevetés hallatszott. – Be nehezen érti! – kiáltotta az asszony kicsit nevetve, kicsit haragosan. – Nem találja ki azzal a rengeteg eszével? Hiszen megvert engem az Isten, amikor először mentem magával a kerítés alá. Hát csomag nélkül utazzak le Egerbe?

Az ember egyszerre kint volt az ágyból, bent volt a konyhában.

– Jön a gyerek? – kérdezte ijedten.

A fiatalasszony elnevette magát.

– Jön a fenét!

– Hát akkor?

– Hát csak eszembe jutott – mondta az asszony.

– Mi?

– Hogy holnap bemegyek Egerbe.

Az ember gyanakodva nézegette a lócán ülő asszonyt. – Még csak tizenhetedike van.

– Hát aztán! – mondta az asszony.

– Az orvos meg csak február elejére várja.

– Ki szüli azt a gyereket? ... Az orvos? – mondta a fiatalasszony harciasan. – Hát csak szüljön ő február elején, én holnap akarok.

– Holnap?

Csend lett a konyhában. Az ember a felesége arcát nézte,

aztán hasára tekintett, mintha a mögötte, a sötétben útra készülődő magzatot akarná szemügyre venni.

– Baj van, Évi? – kérdezte olyan halkan, hogy a nagyothalló fülével maga sem hallotta.

– Hát tudom én! – mondta a fiatalasszony megremegő szájjal, s nagy kék szeméből egy szemérmes könyörgő tekintetet vetett férjére. – Nem szültem még, nem tudom, hogy az milyen. Aztán voltam már így egyszer-kétszer, mégsem lett semmi.

Simon öt perc alatt felöltözött. Az asszonyka megfogta a kezét. – Ne menjen – mondta –, nem lesz semmi. Ne menjen ki ebbe a viharba, megöli magát.

Az ember ránézett.

– No, ne féljen! – mondta még az asszony, s kedvesen, biztatón elmosolyodott. De alighogy a bátor mosolyka végére ért, egy picinyke rángás futott át arcán. Simon megfordult, s kiment az ajtón.

A szél épp szembe fújt. Előbb egy harminc-negyven méteres kaptatón kellett felkapaszkodnia, onnét már vízszintesen vezetett az út Hármaskútra, a legközelebbi erdészlakig. De a kaptatóról a vihar lesöpörte az egész havat, ami kevés maradt, az keményre fagyott, síkos, jeges volt. Négykézláb mászott, itt-ott a ritka cserjék ágaiba kapaszkodva, de a szél olyan erővel nyomta, hogy kétszer is visszakalimpált a kert kerítéséig. Már az első harminc-negyven méter jó negyedórai munkájába került.

Hármaskút két kilométernyire fekszik Csurgótól, nyáridőben, ha az ember jól kilép, ahogy errefelé szokás, tíz-tizenkét perc alatt lenyomja az utat. Ez időben, mint mondtuk, a két erdészlak között még nem volt telefonösszeköttetés, Hármaskútról azonban le lehetett telefonálni a völgybe, a szilvásváradi üzemegység irodájába, hogy küldjenek fel orvost, szülésznőt, fel lehetett hívni Feketesárt s a drótkötélpálya állomásait, Felső- és Alsósiklót, hogy törjék fel az utat az orvos előtt, tisztítsák meg a pályát. Emberre volt szükség, emberre, ökörre, lóra. Félős

volt, hogy a kitermelésnél dolgozó munkások, minthogy a magas hó miatt a munkával le kellett állni, hazaszéledtek a volgyi falvakba. Ha nem tudnak nekik utat torni, az orvos s a szülésznő nem jöhet fel.

Noha kézzel-lábbal dolgozott, s harminc évének egész fiatal ereje, ügyessége, esze a lábába költözött, már-már attól félt, soha nem ér el Hármaskútra. Egy-egy szélroham úgy megszánkáztatta, mintha egy óriási tenyérrel mellbe lökték volna. A vihar akkora pofonokat húzott le neki, hogy szeme is könnybe lábadt. Ahol az út jeges volt, mert a szél eltisztázta a havat, ott csak négykézláb győzte a gyaloglást, az út fordultával pedig, egy-egy hajlatnál, mélyedésnél, ha történetesen a lábán állt, kötésig süllyedt az összetorlódott hótömegbe. Simon úgy ismerte a vidéket, mint a jó háziasszony a lakását, melyet húsz éve takarít, behunyt szemmel is eltalál az ágy alá bújt utolsó porszemig. Pontos helyismeret nélkül menthetetlenül eltévedt volna. A szél, mint egy nagy szobrász, marokra fogta a havat, s átmintázta az egész tájat. Ismeretlen dombok emelkedtek az új fehér lapály fölé, amelynek felszíne alatt bokrok, cserjék fulladoztak, százados fákat tucatjával tépett ki a vihar, s szemérmetlenül kifordította gyökérzetüket, mely mint egy óriási őrült agyvelő, shakespeare-i vadsággal meredt a világba. Sötét volt, bár a hó világított. De látni amúgy sem lehetett, mert a vágtató hó eltömte az ember szemét, száját, tüdejét.

Mire Simon végül is elért a hármaskúti erdészlakhoz, az arcbőre úgy megmerevedett, hogy a száját alig bírta kinyitni. Ököllel dörömbölt az ajtón, de a faház minden ereszkével fütyült, dudált, visított, odabenn nyilván nem hallották meg. Hátrafelé került, a szobaablakból kilógó drótot, a rádió földvezetékét kezdte rángatni.

– Hát ez meg kicsoda? – hallatszott bentről az asszony hangja. – Te Jóska, Simonéknál alighanem baj van!

Espersit Jóska, a hármaskúti erdész, sovány, mozgékony ember, kis pörge vadászkalappal a fején, mely éppúgy arcához tartozik, mint alatta a nagy orra, az orr alatt a fürge káromko-

dós szája. A kalapját a szobában is fején szereti tartani, megesett már, hogy szórakozottságában kalapostul tért éjszakai nyugalomra is, s a felesége pöccentette le orráról közvetlenül az ágya mellé állított székre, melyre éjszakára tenyérnyi ezüstóráját, vadászkését, cigarettás dózniját, egyéb zsebholmiját telepíti. Szórakozott, káromkodós, hirtelen haragú ember, de a Heves megyei erdőigazgatóság legjobb erdésze. Amióta ezerkilencszáznegyvenötben belépett a pártba, elsőnek a bükki erdészek közül, nagy igyekezettel próbálja a száját tisztán tartani, de akárhogy restelkedik is utólag, nemigen tudja fékezni minduntalan nekiiramodó nyelvét. Ha Espersitet történetesen elhelyeznék a Bükk-fennsíkról, abban a percben szörnyethalna egy utolsó félbenmaradt szörnyű káromkodással a foga között.

Mire Simon visszatért a bejárathoz, a házigazda már a nyitott ajtóban állt, kezében a nagy petróleumlámpával, mely körül aranysárga fényben libegtek a becsapódó vastag hópelyhek. Jobb lába térdig gipszben volt – egy hónapig tokszalaggyulladással kórházban feküdt –, s jog szerint még az ágyat kellett volna őriznie, de az erdész már másnapra, hogy hazakerült, felkelt, befogatott, s kiment a vágásba. Minthogy nehéz, gipszkötéses lába minduntalan belesüppedt a hóba, egy hosszú szíjat kötött a bokájára, azzal emelgette. Erdőben télen van a legnagyobb dologidő, nem maradhatott otthon.

Simon megállt az ajtóban, szája tele volt hóval.

– Az asszony? – kérdezte Espersit gyanakodva, s a lámpa fénykörét a késői vendég arca fölé emelte.

Simon kiköpte szájából a havat. – Telefonálj le Szilvásváradra az orvosért!

– Hogy telefonáljak! – mondta Espersit, a lámpát az asztalra csapva. – Azt a keserves égbe ballagó édesanyját ennek a betyár világnak, mindjárt lehúzom ezt a gipszet a lábamról, és azzal verlek agyon! Hogy telefonáljak! Hát nem mondtam eleget, hogy vidd le már az asszonyt a kórházba! Nyúzd meg azt a piros csíkos úristent, most mihez kezdek veled?

Simon azonnal megértette. A falnak támaszkodott. – A telefon bedöglött?

– Hogy veszne meg a fajtája is annak, aki kitalálta a fanatikus eszével! – mondta Espersit. – Két napja hiába csörögtetem.

– Hol a feleséged?

A másik lenyelte, ami már a nyelvén ült. – Beteg – mondta kurtán. – Negyvenfokos láza van.

Egymásra néztek. Espersit arca fehér volt a dühtől, kalapja a feje búbjára csúszott. Egyik kezével magasra emelte a lámpát, a másikkal meghúzta a szíjat, s gipszlábával a padlót döngetve, vágtatva elindult. A vadászszobában, a konyha mellett, négy erdészgyakornok lakott. Az egyik még ébren volt, egy kis petróleumlámpa fényénél oroszul tanult. – Elvtársak, ki a melegre! – kiáltotta Espersit a hortyogó csendben, amely hirtelen megelevenedett, s pillanatok alatt négy tétován imbolygó árnyékot bontott ki magából. – Frissen, elvtársak... Öltözzenek, s ugorjanak ki a konyhába!

Nem sok magyarázat kellett, Simon jelenléte egy szempillantás alatt megvilágította az éjszakai gyűlés célját. A hat ember a konyhaasztal köré állt, melyben a termelési kimutatások, bérjegyzékek, egyéb iratok tetejében még az esti szeminárium jegyzetanyaga hevert; pártszervezet híján, Espersit kétszer hetenként vacsora után – bár olykor akadozva s izzadó homlokát törülgetve – becsületesen szétosztogatta a hármaskúti népségnek, amit a kéthónapos pártiskolán begyűjtött. – Elvtársak – szokta mondani –, az ember tudás nélkül annyit ér, mint a gyertya gyufa nélkül, nyúzd meg! Tehát figyeljenek!

A négy erdészgyakornok közül ketten kiváló síelők voltak. De az egyik közülük, Molnár B. Lajos, épp egy hete jött el a soproni Erdészeti Főiskoláról, s csak a szilvásváradi utat ismerte, azon is mindössze egyszer járt. Ezt másfelé nem lehetett elküldeni. – Elvállalod? – kérdezte Espersit. A lányos képű, vékony szőke fiú szótlanul bólintott. – Elmész az üzemi irodába – mondta Espersit –, fellármázod az embereket. Orvost

és szülésznőt kerítsenek, ha a fene fenét eszik is. A főmérnök elvtárs majd befűtteti a mozdonyt, az felhoz benneteket Alsó-Siklóig. Onnat hatszáz méter gyalog Felső-Siklóig, abba beleizzadtok. Mire fölérsz a rakománnyal, ott lesz a szán.

Odakünn a vihar pörlekedése a zsindelytetővel s a házfalakkal annyira elfajult, hogy a konyhában az ember olykor már a saját szavát sem értette. A kis ház szinte emberi módra reszketett és sírt.

– Hallom, hogy jól síelsz – ordította Espersit.

– Tudok – mondta a fiú.

– Nem félsz?

A fiú rózsaszín, kislányos arcával elmosolyodott.

– Nohát! – mondta Espersit elégedetten, s nagy mókás orrával a fiú felé bökött. – Ha útközben megijednél, káromkodj egyet, elvtárs, nem hallja meg senki . . . Hát elmész?

Molnár B. Lajos újra elmosolyodott, s az ajtó felé indult. – Csigavér! – mondta az erdész. – Mutasd a harisnyádat!

Megvizsgálta a fiú harisnyáját, bakancsát, aztán ráhúzta a saját, házi gyapjúból kötött szvetterét, kesztyűjét. Tréfás nagy orra elkomorodott, szeme kiélesedett, mint egy nagyítóüveg. – Jól van – mondta a vizsgálat befejeztével, s kezét nyújtva a fiú szeme közé nézett. – Hát akkor szabadság, elvtárs, végezd egészséggel!

Molnár B. Lajos két ujját sapkájához emelte. – Reggelre itt vagyok.

– Azt meg nem hiszem – dörmögte az erdész, utánanézve. Megvárta, míg a fiú mögött be nem csukódik az ajtó, aztán felemelte öklét, s megfenyegette a fehérre meszelt alacsony mennyezetet. – Hej, azt a betyár nádvágó úristenit, valahány gipszcsináló orvos van a világon – kiáltotta elkeseredetten –, hogy épp az én lábamat tisztelték meg a becstelen tudományukkal.

Öt perc sem telt bele, a többiek is elindultak. Bitter János, a másik jó síelő, a nyolc kilométerre fekvő Ómassára ment le, ahol ugyan nincs orvos, de szülésznőt talál, Kovács Béla a fe-

ketesári erdészlak felé vette útját, embert, ökröt, lovat felhajtani, a harmadik, a kis Geréb Miska, Simont kísérte haza, Csurgóra, hogy a fiatal pár ne maradjon magára nehéz órájában.

A szél változatlan erővel fújt nyolcvan-száz kilométeres óránkénti sebességgel. Ötszáz méter után a hátul haladó fiú megfogta az erdész vállát, száját a füléhez illesztette. – Állj ki a nyomból – ordította teljes erejével –, most majd én töröm tovább. – De meg kellett ismételnie a felszólítást, mert történetesen Simon nagyothalló fülét fogta ki.

Reggel két órára értek Csurgóra. Simonné a konyhában ült egy széken; attól félt, ha lefekszik, hamarabb rájön a fájás. Sápadt volt, halántékán egy-egy gyöngyszem izzadság ült. Rámosolygott férjére. – Ne féljen – mondta –, reggelig kibírom. Telefonáltak?

– Telefonáltunk – mondta Simon. – Nem akarsz mégis lefeküdni?

A fiatalasszony megrázta fejét. – Nem merek.

Ami fazekat, lábast, bográcsot találtak a házban, azt a két férfi megtöltötte vízzel, a tűzhelyre állította. Egy zacskó klórmésszel fertőtlenítették a vizet, Simon derékig bemosakodott, tiszta fehér inget vett fel. Egy éles kést s néhány szál fehér selyem gyöngyfonalat kifőztek a klórmeszes vízben, elvágni, elkötözni a köldökzsinórt. Nyilvánvaló volt, hogy az orvos nem érhet fel idejében, ha ugyan egyáltalán fel bír jönni.

Simon leült a felesége mellé az ágy szélére. A fiatalasszony megfogta a kezét. Nem szólt, nem is sóhajtott, de időnként akkorákat szorított férje kezén, hogy az belefehéredett. Szótlanul gubbasztottak egymás mellett, mint akik csendjükből is megértik egymás szavát, de az asszonyka ráadásul olykor még el is mosolyodott. Keskeny arcocskája sápadt volt; nagy kék szemei alatt sárga karikák ültek, s az állapotos asszonyok tisztátalan foltjai elcsúfították selyem arcbőrét, de meg-megremegő nagy hasával s férje vállára hajló fejecskéjével mindent egybevetve, szívmelegítő derűs látvány volt.

Reggel hét óra felé világosodni kezdett. Hét óra után néhány perccel Kovács Béla Feketesárról üzenetet hozott: az öreg Kossuth-szakállas Tóth vezetésével tizennégy ember s két pár ökör már töri az utat Felső-Sikló és Hármaskút között. A Hármaskút–Csurgó szakaszra még kell ember. A telefonösszeköttetés még nem állt helyre.

– Tudtam, hogy hazudott a telefonnal – mondta a fiatalasszony, amikor Kovács kiment a szobából. – Ilyen időben nincs telefon. Hazudós ember maga. Tudja a fájdalom, hová tettem a szememet! Akkor is hazudott, amikor először mentem magával a kerítés alá.

Sem Szilvásváradról, sem Ómassáról nem érkezhetett hír, vajon a két küldönc megérkezett-e rendeltetési helyére. Espersit tehetetlen gipszlábával a recsegő sötét ház előtt állva, nagy orrával dühösen böködte a sötét éjszakát, két kézzel markolva kalapját, nehogy köszöngetnie kelljen a pöfeteg viharnak. Elképzelte a két fiú útját: a saját tehetetlenségén érzett dühe felrepítette képzeletét, mint egy kőszáli sast. Mintha tíz lépés távolságból nyomon követné, olyan pontosan látta maga előtt a lányos arcú kis Molnár B. Lajos könnyű árnyalakját, amint fekete sílécein gyorsan, ügyesen siklik a meredek lejtőkön, elcikázik a fák között, átugrik egy vízmosást. – Most már Felső-Siklón van – dörmögi. – A kutyaúrmindenedet, vigyázz, te hólyag! – kiáltja bele a zúgó, sötét éjszakába. – Balra tarts, balra, ha mondom!... De hát nem hallja, hiába beszélek neki, nem hallja, azt a keserves csipkés szélű... Tudtam, hogy itt fog eltévedni... Balra, balra, elvtárs! – ordítja teljes erejéből.

Espersit olyan méregbe gurul bosszantó látomása fölött, hogy kalapját szitkozódva a földhöz vágja; szerencsére a szél egyenesen visszarepíti a házba. A legtöbb ember izgalmi állapotba kerülve, költővé válik, sajnos, rossz költővé; kevesebbet lát, mint ami látható, s nagyobbat mond, mint amit gondol. Tiszteletre méltó barátom, gondolkodó olvasó, szeresd a valóságot

mindig s mindenütt, bármily nemes ügyért hevülsz, s ha a legmagasabb hőfokon is: ügyed csak akkor lesz diadalmas – bár a csillagokig emelje fejét! –, ha egészséges, ép lábával a földön jár.

Bent a házban ezalatt Espersitné felkelt az ágyból, s az ajtóhoz vánszorgott. – Kivel társalogsz te itt? – kérdezte nyugtalanul, hadonászó férjére pillantva. – Az úristennel – felelte ez, hirtelen elnyelve az összes díszítő jelzőket. – Hiába mondtam annak a gyereknek, hogy mindig balra tartson, csak balra!... A nyakamat teszem rá, hogy a Fónagy-brigád még nem fuvarozta el Felső-Siklóról a fát. Ott fogja kitörni azt a vékony nyakát.

Bocsássuk meg Espersitnek izgatott viselkedését s a nagy orra alól kikunkorodó káromkodásokat, melyeket feleségére való tekintettel itt nem közlök. Egymagában, gipszbe tett lábával állt a viharos, sötét éjszakában, s az egész Espersit család nevében felelősséget érzett a kis Molnár B. Lajosért, aki mondhatni, helyette ment le a halálos éjszakában Szilvásváradra, mint ahogy Bitter Jánosért is, aki most helyette bukdácsol a meredek hegyoldalon, Ómassa felé, bábát keríteni, sőt még a szerencsétlen Simonné s a kapu előtt várakozó gyerekért is, akik tőle, a negyvenötös kommunistától s pagonyerdésztől várják megkönnyebbülésüket.

Az igaz ember – mint Espersit – emelkedett pillanataiban igaz költővé és jóssá válik, ihletett félelme vagy lelkessége előrerántja a jövőt. Mondják, hogy az anya a távolból is megérzi, ha gyermekét baj fenyegeti. Az izgatottan zsörtölődő Espersit jól látta a vaksötét éjszakában, amelynek hókavargásában tíz lépésnyire sem lehetett látni, hogy Molnár B. Lajos jobbra eltért a helyes iránytól. Sajnos, a fiú nem hallhatta hat kilométernyi távolságból az erdész bibliai kiáltozását, sem Espersitné perbeszédét, amelyben az asszony férjét röviden kötnivaló bolondnak címezte. Felső-Siklónál rátévedt egy friss vágásra, melyről még nem fuvarozták el a rönköket, s akkorát bukott, hogy majd a nyakát törte.

Az útnak ez az első szakasza szabad ég alatt vezetett, a kemény, szironyos hó megtartotta az embert. Molnár jó tempóban haladt, s bár idejövet nappal tette meg az utat, öt-hat centis havon, most meg éjszaka volt s a hó egy-másfél méteres, mégis úgy rémlett neki, mintha felismerné a tájat. Egy-egy hegynek a vonulata, mely fehéren tapadt a sötét égre, egy-egy hegyoldalba kapaszkodó erdő, egy kanyarodó völgy, ha olykor előtűntek a felhőkből, útbaigazították, legalábbis úgy vélte. Időnként vastag köd gyűrűzött rá, vagy egy felhő ereszkedett köréje, ilyenkor a síléce hegyéig sem látott el; lefékezett, megállt. De szerencsére a sivító fagyos szél, mely egy pillanatra sem ült el, mindannyiszor gyorsan továbbgörgette a ködöt, vagy mint egy hatalmas léggömböt felfújta a magasba, s nekiverte a következő hegyoldalnak. A sebesen tovasikló gőztömegben úgy tetszett, mintha az erdő ellenkező irányban megindulna, hangtalanul rohanni kezdene a magányos síelő felé. Előőrsökként apró, tömzsi fekete fenyők úsztak elő a párából, kis sötét szoknyájukról lerázták a havat, hátrasiklottak s eltűntek, mögöttük a bükkfák csontvázserege száguldott recsegve és sóhajtozva, s csapkodó ágakkal eszelősen ostorozta a földet. A hó felfelé szállt. Az egész természetet mérhetetlen izgalom fogta el. Egy százéves bükk megbotlott futtában, s a földre zuhant, a többiek utána hajlottak. A föld szürkén kavargott Molnár lába alatt, mintha térdig hullámzó vízben állna. S ekkor – egy szempillantás alatt – minden látható ok nélkül, a köd eloszlott, a vágtató erdő megállt. Egyszerre világosabb lett. A fa törzsén, amely a fiú elé érve, váratlanul megakadt siklórepülésében, tisztán ki lehetett venni a kéreg hasadékait, rovátkáit, apró pörsenéseit s a moha felfutó és finoman szétágazó csillagocskáit. Újra el lehetett indulni. Molnár ellökte magát, az erdő szélén haladt lefelé. Száz lépésnyire sem jutott, s egy újabb ködfelhő utolérte s körülzárta.

A hideg a két szvetteren s a bárányбőrbekecsen át is csontig hatolt. Felső-Sikló környékén Molnár síléce megakadt egy vékony hóval fedett ronkben; a fiú megfordult tengelye körül, s

fejjel lefelé hanyatt vágódott. Amikor néhány percnyi ájulásából magához tért, megállapította, hogy egyik sítalpa beszorult a rönk alá; minthogy a meredek lejtőn fejjel lefelé feküdt, fel kellett volna húzódnia a lábaihoz, hogy a léceket lecsatolhassa. Kesztyűje vizes volt, keze merev, mint a csont. Behunyta szemét, s megvárta, míg a metsző fájdalom valamennyire ki nem tisztul agyából. Úgy látszik, kisebbfajta agyrázkódást kapott, hánynia kellett. Felhasadt fejbőréből egy keskeny csík vér szivárgott jobb szemébe.

Molnár B. Lajos higgadt természetű, meggondolt, kevés beszédű fiú, pesti születésű, egy építőipari segédmunkás harmadik fia. Mosolygós, kislányos arca kemény férfilelket takar, lassú szava villámgyors észbeli munkát. Vedd ehhez kissé gyermekesen dacos konokságát s nagy szorgalmát, s megérted, hogy bármibe fog, a végére jár. Tartózkodó, hűvös szerénysége tette nyilván, hogy a soproni szakiskolán voltak, akik képmutatással gyanúsították, ennek ellenére egész ottani DISZ-titkársága alatt alig szerzett ellenséget.

Hogy mit tesz az: ellenség, azt a fiú most tudta meg, először életében. Lábával a rönk alá szorulva, fejjel lefelé a meredek havas lejtőn, amely fölött puha sziszegéssel vágtatott a köd, mint az ujjam, oly egyedül volt a hóförgeteges bükki éjszakában, szemtől szembe a halállal, mely már torka felé nyúlt. Segítségre nem számíthatott. Ha lábát nem bírja kiszabadítani, néhány óra alatt megfagy, kiáltozni hiába kiáltozna, a recsegő, zúgó erdőn nem vergődik át a hangja. S ki hallaná meg, kérdezte magában a fiú, fejét ide-oda forgatva, ha történetesen el is állna a szél s kedvemre ordítozhatnék? A kis Molnár B. Lajos a fiatalság sajátos önteltségével azt képzelte az alatt a néhány perc alatt, míg félig aléltan, vérző fejjel feküdt a hóban, azt hitte, hogy az éjszakai hóvihar egyenesen s kizárólag az ő életére tör, a téli elemek összeesküdtek, hogy az ő erdészi pályafutásának vessenek korai véget. Még nem tudott a természet személytelen, fagyos közömbösségéről, amellyel éppoly egykedvűen igazgatja az égen a naprendszereket, mint a földön egy

gyűrűsféreg vagy egy erdészgyakornok pályáját. De ha személyes megtámadásnak minősítette is a téli éjszaka életveszélyes durvaságait, nem vesztette el hűvösen számító, okos kis fejét, sem szívós akaraterejét.

Valószínűtlenül sokáig tartott, míg az ellene feszülő viharban derekát kétrét hajtva, deszkamerev ujjával kioldotta a megfagyott szíjakat. Lassú, higgadt mozdulatokkal dolgozott. S mihelyt talpra állt, rögtön újra felcsatolta a léceket, s folytatta útját.

A nagy kopár lejtők véget értek, fák közé került. A hó itt süppedékessé vált, a lécek dacára fél lábszárig beleveszett az ember. Lépésről lépésre haladt csak előre, nagy fáradsággal emelgetve lábát. Egy idő múlva leszedte a sítalpakat; még komiszabb volt, térdig süppedt a lucskos hóba. Újra felcsatolta. Inge már egy izzadtság volt, arcáról csorgott a verejték. Itt a fák között a szél megenyhült, de ha egy-egy fordulónál szembekapta, az izzadság nyomban ráfagyott a bőrére.

Hogy meddig lépkedett így gólyamódra, órája nem lévén, nem tudta volna megmondani. A combizmai fáradtságán mérte le a megtett utat. Ötven lépésnél messzibb nemigen lehetett ellátni, a nappali fényben összefüggő táj most apró, felismerhetetlen részletekre szakadt. De amikor úgy látta, hogy már hamarosan leér a völgybe, egy hegyoldalban hosszúkás, alacsony kőházba botlott, útépítő munkások elhagyott szállásába, melyről tudta, hogy feleúton fekszik Hármaskút és Szilvásvárad között. Közelebb lépett, kinyújtotta tapogató kezét: vajon nem a köd játszik-e vele. Az üres ablaknyílásokon át arcába fütyült a szél.

Ez volt útjának legnehezebb pillanata. Hátát nekitámasztotta a kőfalnak, s maga elé bámult, az orra körül játszadozó hópelyhekbe, melyek olvadékony kicsinyességükkel s nagy sokaságukkal egyszerre példázták az egyén mulandóságát s a világ öröklétét. Lába, combja nehéz volt, mint az ólom, fejében kegyetlenül hasogatott a fájdalom, újra hánynia kellett. Tíz évet adott volna az életéből, ha most lefekhetik a hóba, s behunyhat-

ja szemét. Érdemes ennyit szenvedni egyetlen emberéletért? Azon válik el, hogy az ember mit ér a többiek számára, gondolta a fiú, vagy ha nem gondolta is pillanatnyilag elgyengült fejével, de olyasféleképp cselekedett.

Egy szerencse volt, hogy az éjszakai vándorlások legnagyobb veszélye, a helyes iránytól való eltérés már nemigen fenyegette; a kőháztól a völgyig útja egyfolytában lefelé vezetett, egymást követő lejtőkön, melyeket csak ritkán szakított meg egy-egy feltüremlő domb, egy széles gerinc, az ereszkedő hegyoldalnak egy-egy vastagabb ránca. A tér észrevehetően tágult körülötte, de annyival szabadabban mozgott s bántalmazott a vihar is. Amikor Molnár a kőház védőfala mellől kilépett, rögtön akkorát húzott rá, hogy a fiúnak elállt a lélegzete, s azonmód meg kellett fordulnia, hogy háttal a szélnek újra levegőhöz jusson. Teleszívta magát egy jó adag tartalékkal, s úgy fordult ismét előre, óvatosan, ravaszul szabályozva a tüdő munkáját. Mégis minduntalan meg kellett állnia, részben, hogy elfordított fejjel lélegzethez jusson, részben, hogy kitörölje szeméből a havat, melyet az ellenállhatatlan levegőjárat szakadatlanul arcába csapott. Félig vakon, süketen tapogatódzott előre a ködlő fehér homályban. Az apró hókristályok ráragadtak szempilláira, karcolósan, mint a homok, elárasztották szemét, mely minduntalan görcsösen lecsukódott. A hópelyhek szájába gyömöszölődtek, ott vizenyős ízzel elolvadtak, lecsurogtak gallérja mögött mellére, hátgerincére. Olyan vastag hótömegeket kavart fel körülötte a vihar, hogy ha olykor nagy erőfeszítéssel kinyitotta szemét, semmivel sem látott többet, mint csukott szempillák mögött, illetve amit látott: maga volt a sápadt, üres Semmi, melynek fehér kavargásában itt-ott egy halványan belerajzolt bokor vagy bükkfacsoport integetett. Kezének érzőidegei is mintha megvakultak volna, nem érezték az ujjai között tartott síbotokat.

Már virradt, mire leért a völgybe. Keleten az ég alja világosodni kezdett, a felhők felszakadoztak. Egy távoli kakasszó, mely felére fogyva, nagyon messziről kanyarodott elő a vastag

ködből, új erőt öntött belé. A még messzibb kutyaugatás, amely követte, már úgy körülkenegette szívét, hogy szinte elfeledkezett a minden porcikáját zsibbasztó, halálos bénaságról. Csak most vette észre, hogy a szél már jó ideje elállt, a levegő is felmelegedett. Könnyelmű lett, s még kétszer felbukott a meredek, hepehupás jeges úton. Egy alkalommal majd hogy bele nem fordult egy vízlevezető csatornába, melynek partján sűrű köd szállongott; utolsó pillanatban hallotta csak meg a víz lassú csobogását. Megállt, fülelt. A falu már nem lehetett messze, a fel-felragyogó kakaskukorékolás útbaigazította. Nem látta meg a villanytelepet, melyet a köd eltakart, de a fűrészüzem magas kerítését s a mögötte tornyosuló deszka-máglyákat felismerte. Innét már egy óra alatt beérhet az erdőgazdasághoz.

Az ablak mögött, amelyen bezörgetett, ifj. Bonta Sándor, az üzemi párttitkár, volt erdei munkás aludt. Késő éjjel feküdt le, s csak fél szemmel pihent, a másik szemét álmában is a nagy éjszakai hóvihar gondján tartogatta. Már az első zörgetésre partra ugrott szendergéséből, mint egy sekély vizű, fodrozódó tavacskából. Mezítláb, térdig érő kurta hálóingben futott ajtót nyitni. – He, édesapám, hát téged mi szél hozott ide? – mondta a fiúnak, mialatt szobájába vezette, s a feleletet be sem várva nyomban öltözködni kezdett. Molnár B. Lajos fél szemmel is észrevehető szorongatott állapota világosan szólott a józan emberi értelemhez.

Ifj. Bonta Sándor zömök, piros képű, kissé hadari beszédű ember. Jó szeme van az emberekhez s a tárgyi világhoz egyaránt, s mint látni fogjuk, gyorsan határoz, s éppoly gyorsan cselekszik is, ha a helyzet megköveteli. Vérmes ember, kedélye hamar kifortyog edényéből, de ha olykor bakot lő is, egy kis csendes biztatásra, egy-két okos szóra többnyire belátja s mérgesen bár, kivörösödő vastag nyakkal, de visszakanyarodik a főútvonalra.

– Jó időt fogott ki az asszonyka, he, mit gondolsz, elvtárs?

– mondta, mialatt nadrágját felrántva, rá a bakancsát, már ment is ki a folyosóra, öklével végigdöngetni a négy egymás mellett nyíló ajtót, melyek mögött az öreg főkönyvelő, az üzemvezetőhelyettes s két adminisztrátor lakott. Egészséges, jófzű hangja végigharsogott a házon, egy döglött békát is felvert volna.

– Elvtársak – mondta, mire az emberek, ki gatyában, ki a hálóingére húzott bekecsében összegyülekeztek szobájában –, Simonné Csurgón le akar babázni, jó időt fogott ki, he? Ez a félig holt elvtárs most hozta a hírt. Maga, Lajos bácsi, ballagjon az istállóhoz, amilyen frissen csak tud, az a magának való legrövidebb út. Laci fogja be a két szürkét a kis szánba, s hajtson el az orvosért, de úgy, hogy a munka is menjen, a ló is maradjon, he! Ha az orvost bepakolta a szánba, akkor menjenek el a szülésznőért, azt te vered fel időközben, Bognár elvtárs, már mehetsz is! Te meg Béla – fordult a másik erdésztechnikushoz –, a barakkokhoz szaladsz, a nagyvisnyói munkásokhoz...

– Azok már hazamentek a faluba.

– Csudát mentek – mondta Bonta. – Tudnék róla. Nekem mindegy, ha elmentek, ha nem, idehozod őket, legalább húsz embert ásóval, lapáttal, mennek fel a kisvasúttal Alsó-Siklóig, pályát tisztítani. Te meg, Hegedűs elvtárs, elszaladsz Menyus bácsihoz a mozdonyvezetőhöz, tudod, hol lakik, dehogynem tudod, a Piac téren, no... fűtse be a mozdonyt, egy óra múlva menetkész állapotban legyen négy platokocsival.

– Egy óra alatt? – kérdezte Hegedűs kétkedően. – Egy félóra, míg odaérek.

De Bonta már nem volt a szobában, az irodában ült, a telefont csörgette. Az üzemi telefon éjjel is be volt kapcsolva, itt lent a völgyben működött is, a nagyirodában talán csak meghallják. – Hé, hogy is hívnak, elvtárs – kiáltotta vissza a szobájába az ottfelejtett Molnárnak, mialatt egyik kezével a telefont fogta, a másikkal a csengőt szorgalmazta –, hallod-e, feküdj le az ágyamba, még jó meleg. Vetkőzz le nyugodtan, majd

csinálok teát is, ha ráérek... Halló, halló... A szekrényemben találsz egy kis pálinkát... Halló, halló!... Pohár a mosdón, csak az az egy van... Halló, itt Bonta, ott ki beszél?... Jól van, édesapám, szaladj át menten a postára, s mondd meg, hogy kapcsolják be az állami telefont, emberéletről van szó. Nem érek rá magyarázkodni, mondd, hogy Bonta üzeni. Máris kapcsolják be, érted? Csöngess vissza!

Vannak emberek, akiknek lénye oly megvesztegető, hogy külső hatalom híján is egykettőre ráveszik embertársaikat kívánságaik teljesítésére. Ha telefonon meghalljuk hangjukat, szívélyesen mosolyogni kezdünk, noha a másik nem láthatja szolgálatkész ábrázatunkat, kissé fel is emelkedünk ültünkből, barátságunk, tiszteletünk jeléül. A teavíz még nem langyosodott a kis spirituszfőzőn, a posta már kapcsolta a párttitkárnak a helybeli orvost. Az asszony jelentkezett. Férjének tüdőgyulladása van, negyven fokos lázzal fekszik, nem mehet, közölte, meg sem kérdezve, hogy hova hívják. Bonta szó nélkül letette a kagylót. Nem szerette az asszonyt, pedig a férje derék ember volt. Egyet-kettőt szortyogott mérgében, aztán még egyszer felhívta az orvosékat: ha Laci a szánnal jelentkezik, küldjék át Bélapátfalvára, az ottani orvoshoz. – Tessék kifigyelni az ablakon – ordította Bonta a telefonba –, legkésőbb öt perc alatt ott a szán.

Ingerült volt, a balszerencse legalább másfél-két órát ellopott tervéből. Ez alatt az idő alatt az asszony ott fönn a hegyen elvérezhet, ha a magaveti természet történetesen rosszkedvében van. Bent a szobában a teavíz már fölforrt, de a fiatal szőke gyerek, aki – mint a középkori pihegő hírnökök – kissé megrendült egészségi állapotban érkezett rendeltetési helyére, nem várta be, ültében elaludt a széken. Bonta felrázta, markába nyomta a forró poharat. – Igyál, édesapám – mondta –, ettől megemberesedsz. Te vagy az új gyakornok Sopronból, he? Itt nálunk a Bükkben a berki csirke megcsípdesi az embert, ha nem vigyáz, he. No, ne félj, nem halsz bele!

Még egyszer felhívta a nagyirodát, hogy küldjenek át valakit

a telefon mellé, mert a ház üres, neki el kell mennie, aztán fejébe nyomta bárányből kucsmáját, elvágtatott. Nem volt megelégedve: bár minden gombot megnyomott, minden embert munkába állított, a kerekek még nem forogtak, vagy ha megindultak is, de nem volt látszatja. Bonta elvtárs azt szerette, ha a munka hangot is ad, beszél hozzá, hogy rögtön tudja, mit kell felelnie; akkor érezte jól magát, ha kissé bugyborékolt, fortyogott, pörgött körülötte a rendetlenség, amit neki kell rendbe tennie. Az üres, néma ház s körülötte az alvó, néma falu feldidegesítette; felnézett a hajnali égre, ott jó tempóban vágtattak a felhők, egymásból kiszakadva s újra egymás szárnya alá fúrva fejüket, ez kedvére való látvány volt. Begombolta bekecsét, mert elfelejtett kiskabátot húzni, s a hideg tíz körömmel csípett, lehetett tizenöt-húsz fok. Két dolgot kellett személyesen ellenőriznie: hogy a nagyvisnyói munkások felszedelőzködtek-e már elegendő számban, s Menyus bácsi fűti-e a mozdonyt?

Útközben bezörgetett a szülésznőhöz is – útba esett –, vajon az asszony idejében elkészül-e? Pintér néni épp a visszeres lábát fáslizta. – Jó melegen öltözz, édesanyám – kiáltotta be Bonta az ujjnyira nyitott ablakon, kezével integetve, hogy nem megy be a lakásba. – Egy óra múlva itt a szán. Ne félj semmit, lesz lábzsák, bunda, tea s húsz ember, aki vigyáz, hogy az okuláréd el ne törjön, csak mozgás, édesanyám, le ne késsük a vonatot! A kis unokád már meggyógyult?

Száz lépéssel odébb szembe találkozott Bélával, a fiatal technikussal, aki a nagyvisnyóiak szállásáról jött vissza. Az emberek még ott vannak ugyan, de már készülődnek hazafelé, nem akarnak eljönni. Mindössze négy-öt adventistát talált, akik a szomszéd házakban vannak elszállásolva, köztük egy asszony is, azok félóra múlva a kisvasútnál lesznek.

– Szombatosok? – dörmögte Bonta megvetően. – Sárgarépán élnek az árvák, attól pedig csak fütyülni lehet, igaz-e? A nagyvisnyóiak nem akarnak jönni, mondod? Beszéltél a brigádvezetővel?

A fiú intett, hogy beszélt.

– Melyikkel?
– Nagy G. Lajossal.
– Megmondtad neki, mire kellenek?
– Hólapátolásra.
– Hát azt nem mondtad meg – kiáltotta Bonta –, hogy Simonné le akar babázni, s orvost kell neki vinni, he?
A fiú vállat vont.
– Azt nem mondtam.
– Az a hiba! – kiáltotta Bonta diadalmasan. – Nemcsak parancsolgatni kell az embereknek, édesapám, hanem az értelmükhöz szólni. Van ott köztük négy-öt kommunista is, ha azok tudják, hogy miről van szó, már fenn is ülnek a mozdonyon, az egész bandával együtt. Majd én beszélek velük, he.
– Hiába beszél velük, Bonta elvtárs – mondta a fiú –, ismerem őket, nyakas emberek. Ha a fejükbe vették, hogy hazamennek, akkor haza is mennek.
Bonta ránevetett a fiúra. Nyakas emberek? Nála nyakasabbak? Fülébe nyomta a kucsmát, kilépett. – Eriggy be a nagyirodába – kiáltotta hátra a gyereknek –, s igyekezz összeköttetést kapni Bélapátfalvával. Avizáld az orvosnak, hogy félóra múlva ott a szán. Beteg ne legyen az is, mert nem tudom, mit csinálok vele.
A falu már ébredezett, egy-egy házban, ahol nem sajnálták a drága villanyköltséget, felragyogtak az ablakok, s arany négyszögeiket kiterítették a fehér hóba. Tehénbőgés hallatszott, a falusi arany a hangok birodalmában. Kelet felől oly érezhetően világosodott, hogy egy felröppenő öreg varjú már halvány árnyékot húzott a hóba, amint lusta szárnycsapásokkal, lábait lógatva átszállt az úton. Egy kerítésen kövér cirmos kandúr ugrott ki az istállót almozó gazda elől. Laci a két szürkével épp kifordult a szilvásváradi orvos háza mellől, Bélapátfalva felé tartva. Bonta nem állította meg, megbízhatott a kocsisa csavaros palóc eszében. A lovak mentek, mint a gyertyaszál, magasra tartva szappannal mosott, gyönyörű hamvas farkukat.
Bélapátfalvának egy darabig hegynek felfelé megy az út. Itt

húzódik a vidék vízválasztó gerince az Egerrel s a Bón patakkal. Örömödnek hívják; mondják azért, mert a lónak – ha már felhúzott a tetőre – öröme telik az újra egyenes útban. A gerinc déli lejtőjét, Bélapátfalva felé, már nem érik a bükki szelek, itt tavasszal egy héttel előbbre van a növényzet is.

A kaptatón, a jó hóban fütyülve ment a szán. De a tetőre érve, a hótakaró vékonyodni kezdett, a lejtőn pedig teljesen eltűnt. Bokáig érő vastag fekete sár tapadt a szántalpakra. Ha a Laci nevű kocsis szánnal megy tovább, egy jó órába beletelik, amíg elkecmereg az orvoshoz, visszafelé még egy óra. Az ember egyszer-kétszer megforgatta a dolgot furfangos esze tekervényeiben, azután leszállt a bakról, kifogta a két megizzadt szürkét s lóháton be a községbe! Húsz perc alatt beért. Mire az orvossal, aki épp az üzem rendelőjébe készült, visszakocogtak az országút szélére állított szánhoz, a vágtató felhők közül egy percre kisütött a nap.

Nagyra becsült olvasóm, az emberi élet leírása nem volna hiteles, ha az író pusztán rikító hegycsúcsaira figyelne, s szem elől tévesztené a lapályosabb vidékeket. A szenvedés ecsetelésében is tartsunk mértéket, szemünket az élet valóságos idomaira függesztve, mert ültem én is börtönben, a Horthy-uralom alatt, s kegyetlen testi-lelki sanyargattatásomban is volt úgy, például egy verőfényes őszi napon, amikor szalmazsákot tömni kiengedtek az udvarra, mondom volt úgy, nem is egyszer, hogy hangosan nevettem boldogságomban. A hegy attól válik magassá, eszes, alapos olvasóm, hogy síkságból emelkedik. A győzelem attól dicsőségessé, hogy az ellenség erős. Az eredmény attól pirospozsgássá és tündöklővé, hogy felfalta az akadályokat. Az írónak csak az a dolga, hogy össze ne tévessze a csúcsokat a lapállyal, az utat az akadályokkal, önmagát az ellenséggel, azaz az élet megtagadóival, mint azt némely kótyagos szaktársam teszi szerte a világon.

Példázza ezt jelen történetem is, melynek hófútta jeges szépségét és hősi szenvedéseit az okos élet, íme, azzal emeli ki, hogy Laci repülő szánját elakasztja a közönséges, lapályos sárban –

mialatt odafönn kétméteres hóban, jégben-fagyban küzdött a feketesári Sütő-brigád –, s hogy abban a percben, amikor a bélapátfalvi orvos felszállt a szánra, kisütött a nap, s köznapi derűs fényével egy ostorpattogás idejére elárasztotta a tájat.

– Ma még meg tetszik izzadni a doktor úrnak – mondta Laci.

A mozdony befűtve pöfögött a fejállomáson. Az orvost s a szemüveges kövér szülésznőt egy-egy lábzsákba bújtatva, a hátsó kocsiba ültették, a három elülső csillén húsz nagyvisnyói munkás és négy alföldi adventista állt lapáttal a vállán. Ne feledkezzünk meg a kis Molnár B. Lajosról sem, aki kétórai egészséges hortyogás után félholtból újra erdészgyakornokká válva, felugrott az orvosi vagonba. Hét óra tízkor a szerelvény útnak eredt.

Bonta elvtárs vörösre fagyott kezeit dörzsölgette: a dolog megindult. Az üzemegység főmérnök vezetője, aki két napra felutazott Pestre, nem tehetett volna sem többet, sem kevesebbet; mire estére hazaérkezik, már a kész gyerekkel várják. Ezt megúsztad, Karcsi komám, he, gondolta Bonta. A munka vastagabb gondja, persze, még csak ezután következik: fenn a hegyen, amikor az idős orvost s a kövér Pintér nénit át kell lapátolni Csurgóra. A párttitkár tudta, hogy mit tesz egy háromnapos hóesés s egy huszonnégyórás vihar odafönn a hegyekben. Hogy hány száz köbméter fát döntött ki, amelynek egy jórésze be fog fülledni, s hogy mekkora kárt tett az újulatban, azon most kár elmélkedni, gondolta Bonta, de legalább az a gyerek ne pusztuljon el a tetejében! Hazafelé menet azon törte hiába a fejét, hogy lehetne valamiképp a bedöglött üzemi telefont feltámasztani vagy másként híreket cserélni a fennsíkkal. Semmi lehetőség nem mutatkozott. – Hívd fel Ómassát – mondta az irodába érve Hegedűsnek, aki már az írógépen kopogott –, s tudd meg, hogy Bitter János befutott-e már. Ha a Szövetkezetben nem tudnának róla, akkor küldjenek át valakit a tanács-

hoz! – Az íróasztalhoz ült; másnap taggyűlés lesz, s még nem írta meg a titkári beszámolót. Kerek piros arca hirtelen elkomorodott; a fejszenyél még ma is jobban fűlt a kezéhez, mint az írótoll. Firkálni? Még el sem kezdte, széles, vörös tarkója már beleizzadt. Hiba, hiba, gondolta mogorván, de egyszer majd csak leküzdöm.

Ómassa gyorsan jelentkezett. A Szövetkezetben már tudtak az esetről. Ómassa aprócska szlovák falu a Jávorhegy, a Vöröskő és a Nagyhetemér közötti mély katlanban, a Garadna patak mentén, melynek itt fakad a forrása az egyik ház udvarában. Alig kétszáz lakost, harminc-negyven házat számlál; a hír egyik-két szöcskeugrással bejárta az egész községet. Lakosai javarészt fakitermelő munkások, s majd mindegyik dolgozott már Simon István keze alatt; az asszonyok is ismerték, akik szombatonként férjük után vitték az élelmet az erdőbe. Bitter Jancsi reggel öt óra tájt érkezett le Ómassára, és egy óra leforgása alatt a szülésznőjével együtt már vissza is indították a hegynek. Az asszony eleinte nem akarta vállalni, mondták a szövetkezetben, gyalog nem bírta volna az utat, lovagolni meg nem tud. De az emberek kerítettek egy könnyű szánt, két pár erős lovat fogtak eléje. A fél falu, aki épkézláb ember otthon tartózkodott, lapátokkal felfegyverkezve, önként elkísérte őket.

– Hej, édesapám – rikoltotta Bonta, a tollat az asztalra csapva, hogy a tinta rögtön szétmászott belőle –, mozog a dolog, mint a megtaposott giliszta. A fél falu elkísérte őket, mondod? Figyeled, édesapám, hogy már ott is megérezni a párt jelenlétét. Jól dolgoznak az elvtársak, he. A fene egye meg – tette hozzá hirtelen elkomorodva –, még előbb találnak Csurgóra érni, mint mi!

Hegedűs elnevette magát.

– Jól van, no – morogta Bonta, szeme sarkából a technikusra pislantva, vajon őt neveti-e. – Az a fontos, hogy valamelyikünk időben felérjen. Olyan csúnya vagy, ha röhögsz, édesapám – tette hozzá egy sanda pillantással –, hogy egy tisztességes ló el nem venné tőled az abrakot.

Nyolc órakor váratlanul megszólalt az üzemi telefon. Egy rövid, két hosszú berregés: Feketesár jelentkezett fentről, a hegyről. A technikának olyan mókás szeszélyei s emberi elme számára megfejthetetlen, titkos szándékai vannak velünk, mélyen tisztelt barátaim, mint azelőtt, az emberiség előtörténetében az isteni gondviselésnek; vedd a telefont: kegyes perceiben szerető gondját viseli az emberiségnek, meghallgatja kívánságaidat, serényen továbbadja, mint megannyi angyali üdvözletet, s csak embertársaidon múlik, vajon meghallgattatnak-e. De máskor hirtelen megbokrosodik, s egyik percről a másikra oly túlvilági haragnak s megvetésnek adja tanújelét irányodban, dörögve, kattogva, sivítva, majd őrjítő konok némasággal, hogy gyarlóságodban kételkedni kezdesz magadban, tisztességedben s eredendő bűntelenségedben, s porig alázva már-már azon tűnődsz, vajon nem gyilkoltad-e meg saját szülőanyádat, vagy nem kívántad-e legalábbis korai halálát.

– Halló, halló Feketesár – ordította a párttitkár. – Itt Bonta. Mi van a gyerekkel?

– Még útban van – hallatszott egy gyönge hang a túlvilágról.

– Ki beszél ott?

– Kovács Béla, Hármaskútról. Most voltam odaát Simonéknál, egy félórája. Az asszony még tartja magát, de már gyengén van. Elindult az orvos?

– Elindult hát! – ordította a párttitkár. – Pintér néni is rajta van a szerelvényen.

– Hánykor?

– Hét óra tíz. Huszonnégy embert küldtem velük, havat lapátolni. Ómassáról is elindult a szülésznő két pár lóval, negyven-ötven emberrel, most beszéltem a szövetkezettel. Milyen az idő odafönt?

– Már csendesedik – hallatszott a gyenge túlvilági hang –, de azért még jócskán fúj. A hó már elállt.

– Tudom – ordította a párttitkár. – Nagy a kár?

– Nem értem.

– Hogy mekkora kárt csinált az idő?

– Nem értem. Hangosabban beszéljen, Bonta elvtárs! – zizegte a túlvilág.

A párttitkár kétszer az asztalra csapta a telefont. – A kárról beszélj, édesapám – ordította teljes erejéből –, a kárról, nem értesz?

– Nálunk, Hármaskúton még az este, mielőtt idejöttem, levitte a vihar az istálló tetejét – hallatszott a hegyről. – Itt, Feketesáron csak a kémény dőlt össze, meg egy lezuhant zsindelyt benyomott az ablakon a szél.

– Az erdőt kérdem – ordította Bonta. – Az erdőt kérdem, meg hogy emberéletben nem esett-e kár?

– Emberről nem tudok – hallatszott egy idő múlva a válasz. – De Tóth elvtárs azt mondja, hogy tíz éve nem látott ilyen vihart. Hány órára lesz itt az orvos, Bonta elvtárs?

Amikor a párttitkár végül is letette a kagylót, hevülékeny okos szíve egy jó adag bizalommal gazdagabb, elméje azonban egy-két horgas kérdéssel terhesebb lett. Tóth Lajos, a feketesári Kossuth-szakállas erdész tizennégy emberrel és két pár ökörrel már töri az utat Felső-Sikló és Hármaskút között, mondta Kovács Béla. Ez rendjén is volna, bár a párttitkár kevesellte a tizennégy embert hatkilométeres szakaszra. Ötször annyi sem lenne sok. Tóth tapasztalt erdész, megbízhatik benne az ember, ami kitelik erejéből, eszéből, azt megteszi. A két pár ökör, hosszú fatörzsek elé fogva, jó nyomot törhet az orvos szánjának; de mennyit bír végezni két fogat s tizennégy lapát a szügyig érő hóban? A másik, még vastagabb gond, hogy a Hármaskút–Csurgó szakaszra egyáltalában nem jutott nyomtörő csapat.

A párttitkár felhívta Hármaskutat. Gömbölyű, piros arca verejtékben fürdött, mire az állomás jelentkezett. A kagyló ezúttal egy gyönge női hanggal szolgált.

– Ki beszél ott? – ordította a párttitkár.

– Hármaskút.

Bonta lenyelte nyálát. – Azt tudom, édesanyám. De ki van a telefonnál?

– Espersitné – hallatszott a gyöngécske hang.

– Küldje a férjét a telefonhoz, elvtársnő. Itt Bonta beszél, Szilvásváradról. Egy percre csak felkelhet az ágyból, he?

– Nem küldhetem, mert nincs idehaza – hallatszott a hang.

– Hát nem fekszik? – kérdezte a párttitkár meglepetten. – Hisz gipszbe tették a lábát, ha jól tudom. Hol van?

– Azt én is szeretném tudni – mondta az asszony. Hangját most egészen tisztán lehetett hallani, oly szárnyaló erőt kölcsönöz a nemes indulat a leggyöngédebb női szervezetnek is. – Éjjel se szó, se beszéd, eltűnt a házból, pedig magam is betegen fekszem egy hete. Még azt a két turistát is magával vitte a barakkból, aki két napja itt hál, mert a hó miatt nem tudtak eljutni Bánkútra. Az egész ház üres, Bonta elvtárs. Kovács Béla Feketesáron van, Geréb Miska Csurgón, Bitter János...

A párttitkár letette a kagylót, nekifeküdt a titkári jelentésnek. Egy óra múlva Feketesár újra jelentkezett. A vonat szerencsésen megérkezett Alsó-Siklóra, jelentette Kovács Béla; az orvos épp most telefonál az állomásról, hogy van-e hír a fiatalasszonyról.

– Jól van, jól van – kiáltotta Bonta örvendezve. – Megy ez, mint a kocsikerék. Hol van Espersit Jóska?

– Hogyhogy hol van? – hallatszott a meglepett kérdés.

– Az éjjel megszökött hazulról a gipszbe tett lábával – kiáltotta Bonta. – Ha találkoztok vele valahol, meg kell kötözni és hazaszállítani. Elveszítsem a legjobb erdészemet, hallod-e, he? Nem tudsz jobban vigyázni a főnöködre? Milyen az idő?

Alapjában véve meg volt elégedve; a vonat nem egészen két óra alatt felért Alsó-Siklóra; a fennforgó körülményeket tekintve, nem csekély teljesítmény. Hátra volt még az út nehezebb szakasza, kétszáz méter szintkülönbséggel az alsó és felső állomás között, melyet az orvoséknak gyalog kellett megtenniük. A nagyvisnyóiak majd csak feltaszigálják őket, gondolta a párttitkár idegesen. Felszedte iratait, s bevonult az üzemvezető szobájába. Ha a telefon mellett marad, sose készül el a jelentéssel. Az ajtót kulcsra zárta, Hegedűsnek meghagyta,

hogy senkit be ne engedjen hozzá. A fél délelőttje már amúgy is ráment a csurgói gyerekáldásra.

De még meg sem melegedett a szék alatta, Hegedűs újra a telefonhoz hívta. Feketesár személyesen akar beszélni Bonta elvtárssal.

– Mi a baj, he? – kiáltotta a párttitkár.

– Geréb Miska most jött át Csurgóról. Az asszony már nagyon rosszul van.

– Nem segíthetek rajta – ordította a párttitkár ingerülten. – Gondolták volna meg előbb! Már az egész Bükk-hegységet mozgósítottuk, kétszáz ember dolgozik nekik.

– Mégis, mit tegyünk, Bonta elvtárs? – kérdezte ijedten a kis Kovács Béla.

A párttitkár egy percig hallgatott, lenyelte mérgét. Hangja már rekedt volt az ordítozástól. Megvárta, míg dühe, nyála leülepszik, kezével letörölte homlokáról az izzadságot. – Azt tegyük, édesapám – kiáltotta, szelídre fogva hangját –, hogy Geréb elvtárs máris forduljon vissza, s ne hagyja magára azt a két szerencsétlent. Mondja az asszonynak, hogy az orvos legkésőbb egy óra múlva ott lesz, mondjon egy félórát, nem bánom, vigasztalja, erősítse, meséljen egy mókás történetet, nevettesse meg a boldogtalant. Az okos szó, mint a kenyér, édesapám. Jó propaganda nélkül nem mennénk semmire, igaz-e? Tartsa benne a lelket, édesapám, legrosszabb esetben, ha a gyerek már mindenáron ki akar bújni, akkor adja elő szép nyugodtan, hogy Ádám és Éva is orvos nélkül vetette a kölykeit, s hogy egy rendes magyar munkásasszony van olyan ügyes, mint azok a reakciós bibliai egyének. Érted, édesapám? Azt is mondja meg, hogy az országnak nagy szüksége van minden emberre, arra a büdös kis kölyökre is, aki olyan nagyon igyekszik a statisztikába, eszem a lelkét. Espersit megkerült már?

– Még nem – mondta Kovács Béla.

A kisvasútnak nem volt könnyű dolga, amíg felszuszogott Alsó-Siklóig. Ahol a pálya a völgyben futott, ott zakkanás nélkül haladtak, az alacsony havat a mozdony elé szerelt hótoló könnyűszerrel félredobta. De mihelyt görbébb vidékre került a szerelvény, s a síneken ülő hó az ötven-hatvan centit is megütötte, a kirándulás akadozni kezdett.

A hótoló nem fogta a puha, ragadós havat, a mozdony pöfögött, sziszegett, megállt. A pályának 9,6 promilles átlagos emelkedése van, jó időben is nyögeti a gépet, a félméteres hó meg egyszerűen visszadobta. Egy lépést mentek előre, kettőt hátra. A nagyvisnyóiak többet utaztak gyalog a mozdony előtt, mint a mozdony mögött a kocsiban. Ha száz méterről ellapátolták a havat, s várható volt, hogy egy jó nekifutással eljutnak legalább a legközelebbi kanyarig – a vaspálya szerpentin alakban húzódik fel a hegyeknek – még jóformán be sem szálltak, s már léphettek ki újból a kocsiból. Egy-egy meredekebb szakaszon még a letisztított síneken is visszacsúszott a szerelvény. Le kellett fékezni, aztán újra nekiszaladni. A Muki nevű ötven lóerős kis mozdony jó százhúsz mázsát nyom, a négy vagonnak s a harminc embernek is van egy kis önsúlya; ha a szerelvény megcsúszik, s nekiindul hátrafelé, meg se áll a következő szakadékig.

Szakadék pedig nyílik bőven a pálya mentén, már egy-két lépésnyire a sínektől. Az egyik fékező, hátul az orvosék kocsiján, Pintér nénire pillantva, meg is jelölt egyet, amelybe vagy harminc éve, ezerkilencszázhuszonkettőben, még Pallavicini őrgróf idejében befordult egy huszonnégy kocsiból álló szerelvény. Van, amelyik nyílegyenesen kíséri a pályát, szinte merőleges, kopár falakkal s olyan mély mederrel, hogy az ember elszédül, ha letekint feneketlen fenekére, másiknak fiatal bükkös szórja be az oldalát, s az sem megnyugtatóbb, mert lezuhanva, abban is halálra törné magát az ember. Pintér néni, párás szemüvegét törölgetve, olykor le-letekingetett a mélységbe, de egy ránc sem rezdült kövér arcán. Bundában, lábzsákban kétszeres

térfogatra dagadva, mozdulatlanul ült, mint egy hatalmas, ravasz kínai szobor.

– Engem ne hergelj, fiam – mondta hátrafelé a fékezőnek – mert ha én belefordulok, te is fordulsz, együtt nevetünk, sírunk.

– Csakhogy én le tudok ugrani, mama – közölte kajánul az ember.

Pintér néni bólogatott. – Majd beléd kapaszkodom, fiam – mondta nagyot nevetve. – Elég embert segítettem a világra, hadd vigyek egyet magammal a túlvilágra is.

Kilenc óra felé az idő kitisztult, kisütött a nap. Az egész óriási táj egyszerre szikrázni kezdett. A magasabb hegyek ugyan még nem szedték le ködkucsmájukat, de a Bácsóbükk a völgy túlsó oldalán fényben állt, és minden szép részletét külön is felkínálta a szemnek, mint egy mesterművet, melynek aprólékos, finom rajza vetekszik az egész együttes nagyvonalú szépségével. Egy messzi aprócska fenyőfa s a mögötte elterülő gyufaszálnyi kék árnyéka oly kidolgozottan állt a hóban, hogy az ember szinte látni vélte a mozdulatlan ágak minden piciny tűlevelét s mögötte minden tű piciny árnyékát a hóban. Lent, a hegy tövében, hangya nagyságban egy róka futott, parányi farka egy akkora kis hófelhőt kavart fel, mint egy cigaretta füstje. Ha a szél, amely majdnem teljesen elállt, egyet-egyet sóhajtott, a messzi fenyőfák ujjnyi ágacskái finoman megreszkettek, s a földre ejtettek egy-egy csillámot, a hóban villogó százezer gombostűfej közé. A föld szagos volt, mint egy ifjúkori emlék.

– Lásd, fiam, nyaralni megyünk – mondta Pintér néni.

Az orvos kigombolta bundáját, s fáradt, sovány arcát a nap felé fordítva, levette orráról a csiptetőt. Odébb, két erdő között egy széles, egyenes nyíladék futott a hegy tetejétől a tövéig, az is hányta a fényt. A mozdony előtt dolgozó munkások lapátjai csillagszórókká váltak.

A vonat megcsúszott, néhány lépést hátrált, majd nyögve, sziszegve újra előreszaladt. A kerekek kínosan csikorogtak a táj napsütötte csendjében, mely saját hangként csak az ágakról

hulló hó tompa pufogását hallatta. A szerelvény az elágazás mögötti nagy kanyarhoz ért, melynek különösen meredek az emelkedése; itt már öt-tíz lépésenként elakadt a kirándulás. Oly vasárnapiasan vidám, szelíd s ártalmatlannak látszott a hólapátoló csapat, s mögötte a napfényben szuszogó, füstölő mozdonyocska, hogy a hegyoldalban, egy tisztás szélén cserjéző szarvascsorda, mely csendesen hersegtette a kőrisfák alvó rügyeit, épp csak fejét emelte, és jóindulatú, nagy fekete szemekkel megszemlélte a vonatot; egy fiatal bika el is indult feléje, s agancsával a felhőtlen kék égbe kapaszkodva, két mellső lábát szétvetve, nyálazó szájjal megállt a mozdony mellett.

Vajon e nagy ragyogás s a szarvasbika udvarias közeledése már a szerencsés véget jelzi, kérded, nagy türelmű olvasó! Emlékeztetni szeretnék arra, hogy majd hatvan évem szerény tapasztalatai szerint a természet közömbös az ember irányában, baráti vagy ellenséges indulat sohasem fűti keblét. A jelképet az emberi elme ragadja ki a jelek bonyolult játékából. Okos-e vagy oktalan a közmondás vagy babona, melyet e tarka, mulatságos nyüzsgésből merít, a megfigyelő elmebeli állapotától függ, így tapasztaltam; ámbár olykor a bolond találja fején a legvékonyabb szöget. E történetben, mely szigorúan a valósághoz ragaszkodik, óvakodtam attól, hogy a jeleknek bármilyen érdemet tulajdonítsak; s igazam volt, mert alighogy a szerelvény elhagyta a legelésző szarvascsordát, a kanyar mögül egy hatalmas ködfelhő hömpölygött elő, s nyirkos párájával körülfogta a vonatot. A nap eltűnt, az ég besötétedett. Hideg szél süvített, a pára ráfagyott a napsütéstől még forró arcokra. Íme, mit lehet adni a jelekre! Az orvos újra begombolta bundáját, visszacsiptette szemüvegét az orrára.

Amikor a vonat végül is beballagott Alsó-Siklóra, lábzsák és bunda dacára a két dologtalan kéjutazónak, az orvosnak és a szülésznőnek vastag könnyeket sajtolt ki szemüvegük mögül a hideg. Az út következő szakasza azonban ismét felhevítette őket.

Egy több mint félkilométeres hegyoldalt megmászni deré-

kig, sőt néha nyakig érő hóban, fiatalembernek sem könnyű foglalatosság. Tekintsünk el – véleményem szerint – a két kéjutazó fáradalmainak tüzetesebb leírásától; öregedő emberek testi hősködése, bármily megindító is, szánalmas, sőt többnyire nevetséges színjáték. Az orvos a hatvanhoz közeledett, a szülésznő alig maradt el egy-két lépéssel mögötte. Noha a kísérő munkáscsapat, előttük járva, eltakarította, megtaposta a havat, a két öreg már néhány perc múlva a metsző hideg szélben levetette bundáját, az orvos a kiskabátját is, egyrészt, hogy szabadabban mozoghassanak, másrészt, hogy ne szenvedjenek a hőségtől. Igaz, Molnár B. Lajos tőle telhetőleg segítette őket, az egyiknek bundájáért cserébe egyik síbotját, a másiknak bundájáért, kiskabátjáért s orvosi táskájáért a másikat adta, s így maga is hamarosan megizzadt a ruhaneműek nem csekély terhe alatt, de pótolhatta-e egymaga, amit az öregség elcsent két pártfogoltjától? Mialatt az orvos segítségére sietett, aki a jeges göröngyökön megcsúszván, elvesztette szemüvegét, azalatt Pintér néni, két lépéssel hátrébb, derékig süppedt egy dagonyába, melynek alattomos hótakarója csak az ő két reszketeg lábára várt, hogy megnyíljon alatta. Hátra kellett hívni néhány derék nagyvisnyói palócot, hogy lapátolják ki. A derék palócok körülállták Pintér nénit, aki mint egy altest nélküli csodalény, két hatalmas mellével üldögélt a havon s szemüvegét jobbra-balra villogtatva, egykedvűen várt kiszabadulására.

– Hát aztán most mihez kezdünk a mamával? – kérdezte az egyik palóc, s lapátjára támaszkodva, letekintett Pintér nénire.

– Ki kéne húzni – vélte egy másik.

– Ki hát!

A két palóc összenézett.

– De lehet-e? – kérdezte az első.

– Lehetni nem lehet, de kell – mondta egy harmadik.

– Aztán miért nem lehet?

– Mert alul igenis vastagabb, mint felül – magyarázta az ember.

– Afelől lehetne – vélte az első. – A jó dugó is vastagabb alul, mint felül, aztán csak kihúzod az üvegből, ha megszomjazol.

– Azért beszéltek, hogy be ne fagyjon a szájatok? – kérdezte Pintér néni alulról. – Benneteket is fejjel előre szedtelek ki, ahonnét kiszedtelek, sz . . .k! Gyerünk dologra, emberek, ne sajnáljátok a munkát egy jószívű özvegyasszonytól.

– Jól van, mama – mondták az emberek, s nekiláttak.

A derék palócok értekezlete – szándékom szerint s a valóságnak megfelelően – mindössze két percig tartott, annyi ideig még várhatott a gyerek, ha már eddig türtőztette magát. Annál szigorúbban lapátoltak aztán, amikor végül is rászánták magukat a bába kiszabadítására s az út folytatására. Olyan munkát végeztek egy rövid óra alatt a félkilométernél hosszabb meredek kaptatón, hogy napszámban tiszta lelkiismerettel egy napot is eldolgozhattak volna rajta; dűltek is utána lihegve jobbra-balra, mint a részegek. Máskor ismét az orvos merült el a vastag puha hóban, s bárhogy dolgozott is sovány öreg lábaival, hogy maga erejéből szabaduljon, ahogy férfihoz illik, egyre mélyebbre süllyedt a porhanyós, nedves anyagban.

– Hiába, az ember megöregszik, fiam – mondta megadóan a kis Molnár B. Lajosnak, aki húszéves fejével az öregséget elkerülhető betegségnek nézte, s a ruhanemű csomagot a földre helyezve, elnéző mosollyal nekilátott a beteg ember lábra állításának. – Az öregség akkor kezdődik, amikor az ember már nem szégyelli bevallani – mondta az orvos, miután szerencsésen kikerült a gödörből, s négykézláb elindult a legközelebbi bokor felé, amelybe belekapaszkodva majd talpra áll. – De a vallomásnak nyomában jár a megnyugvás, akár csak a bűnözőnél, ha feladta a harcot . . . Keresd meg a szemüvegemet, mert már megint elhagytam valahol.

– Mióta dolgozik az elvtárs? – kérdezte Molnár. Az orvos nagyot fújt.

– Hamincnégy éve. Vidéken.

– S szeretne ma megint fiatal lenni, igaz?

– Szeretnék – mondta az orvos.

Felső-Siklónál kétlovas szán várta őket, s egy tűrhetően kitaposott nyom. Hogy az végigfut-e már Csurgóig vagy akárcsak Hármaskútig is, azt a kocsis, egy két méter magas, hatalmas szép szál legény, nem tudta megmondani. Az orvos az állomásról újra felhívta Feketesárt, jelezni, hogy Felső-Siklóra értek. Szeretett volna inget váltani, mert az övét facsarni lehetett, de inggel nem szolgálhatott az állomás. Szolgált helyette tizenöt fok hideggel s veszett szélrohamokkal, melyek mintha újrázni akarnák az éjszakai vihart, bele-belehasítottak a hótakaróba, felverték a havat a fák tetejéig, megforgatták, újra lecsapták. A levegő helyenként olyan vastag volt a kavargó pelyhektől, hogy tíz lépésnyire sem lehetett ellátni. Félős volt, hogy a nehezen kidolgozott nyomot újra befújja a szél.

A kocsis gyalog lépdelt a lovak mellett, Molnár a szán mögött. Egy jó óra hosszat tűrhetően haladtak; ha az út nem romlik el, egy további óra leforgása alatt elérhetnek a vajúdó asszony ágyához. De két kilométerre Hármaskút előtt bekövetkezett az, amitől a kocsis, s ennek jóslata nyomán e történet írója is félt: a kitaposott, kitakarított, fatörzsekkel feltört nyomot újra telehordta a szél. A hóréteg helyenként embermagasságnyira torlódott. A két ló s mellettük a hatalmas kocsis, neki-nekiment a meredező, porhanyós, tapadós falaknak, szügygyel, mellel belefúrták magukat, a lovak megfeszültek, majd felágaskodtak, a szán egyet-kettőt rángatódzott, megállt. Az állatoknak csak horkanó fejük s riadtan felállított fülük látszott ki a hóból.

– Ne menjünk inkább gyalog? – kérdezte az orvos. Pintér nénire nézett, majd saját lábára, mely még mindig reszketett a felsősiklói kirándulástól, s lemondóan legyintett.

E történet azt példázza, majd mindegyik szereplőjével, hogy a szeretet, erővel s kitartással párosulva csodát tehet. Ha olykor kicsi is a tárgya a világmindenséghez képest, s okos és szerény korlátoltságában nem mindig vetekszik egy próféta, egy hadvezér vagy egy filozófus becsvágyával, de lásd az anyai sze-

retetet, nagy s pártos szenvedélyében végső soron nem ugyanazt a célt szolgálja-e belterjesen, mint a nagy filozófusok, hadvezérek és államférfiak? Ha az ómassai születésű, huszonhat éves óriási kocsis nem szereti oly bensőségesen lovait, s épp e szeretet támogatásával nem sarkallja őket végső erőfeszítésre, az orvosék szánja soha nem jut el a szülőasszony házáig. S ki tudja, életben marad-e a gyerek? S ki tudja ma, amikor még csak hároméves múlt, vajon pusztulásával mit vesztett volna a világ? A kis ravasz okok hangyavonulása néhanapján tündöklő csúcsokra ér fel.

– Hogy hívnak, fiam? – kérdezte az orvos a kocsistól, miután egy darabig figyelemmel kísérte ennek csodálatra méltó munkáját. Még nem látott embert, aki úgy szerette volna állatait, mint ez a hatalmas szál ember; oly részletező kedvvel, oly alaposan – ha szabad így mondanom –, a tárgy mérlegelő tökéletes ismeretével, amilyennel minden igaz szeretetnek bírnia kell. Úgy becézte lovait, mint szerelmes a menyasszonyát. Átölelte a rudas nyakát, biztatgatta, no, még egy darabot, Kincsem, még ezt a néhány lépést, mindjárt ott leszünk, végzünk hamarosan, no, még ezt a kis darabot! No, már túl vagyunk a nehezén, még egyet-kettőt lépünk, ne sajnáld Kincsem, nye Madár, nye, szépséges kis állatom, no, még ezt a kis darabot, ezen már átrepülünk, mintha szárnyunk volna, s már megyünk is haza, no, no, no! – Néha a lovak feje elé állt, s két kézzel fogva a gyeplőt, a saját hátával fúrta előttük az utat, máskor ha egész testükben reszketve megálltak, hátrajött, leverte véknyukról, hátukról a habot, tenyerével lesimította nyakukról az izzadságot, megigazgatta csapzott sörényüket. Ostort nem vett a kezébe, helyette időnként hatalmasat kurjantott, saját jókedvét s bátorságát átdalolva a lovak idegeibe, fellelkesítve őket mennydörgő hangjával, maga példájával.

– Hogy hívnak, fiam – kérdezte az orvos.

– Petőfi Sándor – mondta az ember.

Az orvos a fejét csóválta.

– Jól mondod? Petőfi Sándor?

– Úgy – intett az ember a szemével.

Azt hisszük, nem sértjük meg a költő emlékét, ha elbeszélésemnek ebben a jelentéktelen részében sem térek el a valóságtól. Ómassa szlovák népe köztudomás szerint javarészt megmagyarosította nevét, s e kis közjáték hőse is ezerkilencszáznegyvenötben, a felszabadulás után, nyilván példaképet keresve, a Petrovics névről a Petőfi névre tért át. Lelkiismeretemet megnyugtatja, hogy helyében, az adott körülmények között, ezerkilencszázötven januárjában, két kilométernyire Hármaskúttól, egy gyermek megmentésére induló hadban a fiatal költő sem cselekedett volna másképp; druszája nem méltatlanul viseli e nevet.

Meddig tart még e vihar? Ízlésem már kissé sokallja hőseim viszontagságait, bár ha meggondoljuk, az elmúlt háborúnak egyetlen órája, mit órája, perce! több testi-lelki nyomorúságot kavart föl a világnak bármelyik kis községében is, mint ez az egész hosszan kanyargó s végül is derűsen fölszálló történet. Az élet kegyetlenebb a költészetnél még akkor is, ha ez szigorúan tapad amannak belső lényegéhez s külső formáihoz, mint a bőr az emberi testhez, melyet összetart, s egyben alakít. De meddig tartanak még a viszontagságok? A lovak horkanását, Petőfi Sándor kurjantásait egy idő múlva még nagyobb zenebona hágta túl. Egy előreugró sziklafal megkerülése után egyszerre ostorpattogástól, riogatástól, ökrök bőgésétől visszhangzott a téli erdő. Tóth Lajos, a Kossuth-szakállas öreg erdész Feketesárról, tizennégy emberével s két pár ökrével, szembejövet az újra betemetett utat tisztogatta.

Ha még nem láttál holtrafáradt embert s állatot, nézd meg ezt a csapatot, tisztelt olvasó! Éjfél óta, azaz kerek tizenkét órája dolgoznak a Répáshutáról származó favágók olyan nehéz munkán, amely köznapi körülmények között is már feleannyi idő alatt kiveszi az emberből az erőt. Tizenkét órát megállás nélkül étlen-szomjan lapátolni méteres hóban, egyébként is markos, kemény embert kíván, s most vedd ehhez az éjszakai vihart, mely százéves bükköket tépett ki, s a feldobott lapát ha-

vat egyre visszavágta a lapátoló szemébe, de gyakran még magát az embert is a földre döntötte, vedd a húszfokos hideget, a szempillára fagyott hókristályokat, a felrepedő vérző tenyeret; mindez együtt nem csekély testi erőt kívánt. Répáshuta méltán csatlakozik harmadiknak Ómassa és Nagyvisnyó dicsőségéhez. Az állatok is állatfölötti munkát végeztek, s annál nehezebbet, mivel az emberektől eltérően, semmilyen nemes cél nem vezette őket. Az ökrök megható nagy fejüket lehorgasztva megálltak, lehunyták gyönyörű fekete szemüket, s várták tomporukra a botot, fülükbe a hajcsárkiáltást, hogy e kettő segítségével vérző patáikon, melyeket feltört a jég, újra nekiindulhassanak. Negyven-ötven mázsára becsülhető a hatalmas rönkök súlya, amelyeket erős vasékekkel összefogva maguk után húztak. Minél kimerültebbek lettek az állatok, annál gyakrabban buktak fel; patáik megcsúsztak a keményre fagyott hóban, elzuhantak, lábukat görcsösen ide-oda rángatva, tehetetlenül hemperegtek a földön. Ki kellett őket fogni, kiásni őket a hóból, zsákot teríteni lábuk alá, hogy felállás közben újra el ne csússzanak, s bottal, szóval noszogatva feltámogatni s ismét befogni őket. S miért mindez, kérdezték nyilván maguktól, hosszasan, panaszosan el-elbődülve, hogy szinte túlharsogták a vihar zúgását, de választ nem tudtak rá, s lehet, hogy ez nagyobb szenvedés volt számukra, mint a testi fájdalom; hisz köztudomású, hogy az állat, akár az ember, nemcsak a testével szenved. S annál értelmetlenebbnek látszhatott számukra e szenvedés, mert alighogy a munkát befejezve Hármaskúton bekötötték őket az istállóba, amelynek mint tudjuk, a vihar levitte a tetejét, s az átnedvesedett alomra leheveredve elaludtak, egy-két korty álom után már újra felriogatták, kihajtották őket ugyanarra az útra, s kezdődött az egész elölről. A rekedt kurjongatás, ostorpattogás oly messzire elhallatszott, hogy Petőfi Sándor lovai már az erdő túlsó szélén, jó egy kilométernyire, fülüket hegyezve visszanyerítettek rá.

Hármaskúton az orvos végre inget válthatott. – Hol a férje? – kérdezte az ágyban fekvő asszonytól, a másik megvetett, de

üres ágyra pillantva. Espersit Jóskát Hevesben, Borsodban a verebek is megcsipogták.

– Azt én is szeretném tudni – mondta az asszony. – Éjjel se szó, se beszéd, eltűnt a házból. Pedig magam is betegen fekszem egy hete. Még azt a két turistát is magával vitte a barakkból, aki két napja itt hál, mert a hó miatt nem tudtak eljutni Bánkútra. Az egész ház üres, doktor úr, Kovács Béla Feketesáron van, Geréb Miska Csurgón, Bitter János ...

Nem folytatom: a panaszt eltérő megszólítással már szó szerint hallottuk hajnalban, a szilvásváradi üzemi telefonon. Tóth Lajos, a Kossuth-szakállas erdész is már hallotta nyilván, amikor az éjjel embereivel, ökreivel először járt Hármaskúton. A padkára állított bádoglavórban vértől s hólétől szennyes kezét áztatva, elgondolkozva nézett a szemüvegét törölgető orvosra.

– Hát idáig elhoztuk volna magukat – mondta. – De hogy innét hogy kerülnek le Csurgóra ...

S ekkor messziről, de gyorsan közeledve újabb s jóval erősebb kurjongatás, hű-gyi kiáltozás hallatszott. A ház körül tollászkodó néhány ritka varjú nyugtalanul váltogatta lábát; egyet-kettőt előre-hátra lépegetett, majd hirtelen nehézkes szárnycsapkodásokkal a ház előtt álló nagy feketefenyőre szállt.

– Hát ez meg mi? – kérdezte Espersitné, aki aznap nem fogyott ki a csodálkoznivalóból.

A hármaskúti erdészlak előtt hatalmas rét terül el, melynek túlsó szélén fiatal bükkös kezdődik. A réten egy-egy aprócska fenyőfa körül kedvükre kergetőznek a szelek; így viharos időben hótakarója hamar megfogyatkozik, mert a szél vagy a bükkösbe viszi róla a havat, vagy lecsapja a fennsík keleti lejtőjére.

Az alacsony hóval takart, vakító fehér síkságon át most gyors ügetéssel két lovas közeledett, mögöttük lobogó sörénynyel, vízszintesen úszó farokkal tíz-tizenöt vágtató csikó. Száz lépéssel hátrább egy újabb csapat, egy harmadik, egy negye-

dik... A szoba ablakából világosan lehetett látni a patáik körül porzó apró hógomolyokat is, melyek egymásba átúszva lassanként úgy megnőttek s megsűrűsödtek, hogy az utolsó csapatból már csak a feltartott fejek, lobogó farkok látszottak ki a kavargó felhőből. A vágtató ménes a szélfútta síkságon át egyenesen az erdészlak felé tartott. Mögötte még négy-öt lovas hajrázott, leghátul egy szán futott a hófelhőben.

– A csipkéskúti ménes – mondta az ablaknál álló Tóth csodálkozva, ázott ősz Kossuth-szakállát simogatva.

Megkönnyebbülve látom, hogy alighanem egyenesben vagyunk; a történet, úgy látszik, felemelő vége felé gördül – legalábbis ami a mentőexpedíciót illeti. Látnivaló, hogy ennek tagjai, a nagyvisnyói, ómassai és répáshutai munkások, a hármaskúti erdészgyakornokok, az erdészek, a bélapátfalvi orvos, a szülésznő stb. az igazi főhősei beszélyemnek, s mellettük a Simon család jelen és jövendő tagjai csak rokonszenves mellékszereplők, noha értük folyt a harc. A két csikós értük vágtatott el az erdészlak előtt, a kerítés mentén, hirtelen lekanyarodva a csurgói útra, értük fáradt – noha nem tudott róla – száztíz erős, egészséges toporzékoló csikó, a csipkéskúti ménes egész állománya. Hosszú sorokban zúdultak el az ablak előtt, patáikat csattogtatva a sziklás talajon. Elnyúlt hátuk fénylett az izzadságtól, fejüket leszegték, sörényük, hosszú szőrű csüdjük fehér volt a ráporzó hótól. Hol kettesével-hármasával vágtattak el az ablak előtt, hol nyolcan-tízen, tizenketten szorosan egy csapatban egymás fara, háta mögött úsztatva sörényüket, itt kettő száguldott el horkanó tág orrlikakkal, fej fej mellett, ott egy magányos pej futott elő, hangosan nyerítve felemelte fejét, s nagy riadt szemével az ablakra nézett. Az ablaküveg szakadatlanul zörgött az elrobogó, verejtékes nagy testek áradatától, mely mintha sohasem akarna véget érni, szakadatlanul újabb s újabb gőzölgő hátakat, kusza sörényeket, magasra hányt fejeket, lábakat sodort a ház elé. Elöl-hátul a csikósok vad kurjongatása húzta-hajtotta a hömpölygő folyamot.

Az orvos elmerülten figyelte ellenképét, a fiatalságot. Volt

egy Tamás nevű tizennégy éves unokája – korban megfelel a kétéves csikónak –, az is hogy horkan, ficánkol, s veri a mennyboltot barna üstökével! Két éve, nyáron nagyapa s unoka kirándult, s kettesben megmászta a Bélkőt, az orvos nehezen lélegzett, szíve ki-kihagyott, s sűrűn megállt, tettetve, hogy a tájat szemléli, a gyerek meg hátra-hátranézve gúnyosan fütyörészett; azóta nem ment több kirándulásra unokájával. Ez a mostani túra végzetessé válhat számára, s ezt világosan tudta; de erről ezúttal nem mondok többet, okos ábrázatú, találékony olvasóm.

– Maga is megkerült, Jóska? – szólt hátrafordulva Espersithez, aki a szánról lekászmálódva belépett a szobába.

– Hát hogy a fenébe ne kerültem volna meg! – felelte ez gipszbe tett lábával, nagy orrával s hátrabökött kalapjával megállva az ajtóban. – Csak felértünk idejében, doktor elvtárs, azt a jószagú eukarisztikus mindenit ennek a becsületes világnak.

Az orvos begombolta friss, száraz ingét, ráhúzta a nedves szvettert. – Te hoztad el a ménest, Jóska? – kérdezte a Kossuth-szakállas Tóth.

A fiatal erdész a falnak támaszkodott. – Hát ki hozta volna el? – mondta méltatlankodva. – Talán a Simon István komád lentfarú öreganyja! Gyerünk, indulás, doktor elvtárs, mert a végén csak lekésünk a csatlakozásról!

Az orvos kabátját felhúzva, a vastag deszkadarabot nézegette, melyet Espersit cipő helyett a gipszbe tett lábára kötött, majd egy gyors tekintetet vetett a fiatal erdész arcára. – Menynyire van innét Csipkéskút?

– Öt kilométerre – mondta Tóth.

Az orvos bólintott. – Jó kis út ebben az időben! Gyalog tette meg?

– Odaballagtam – mondta az erdész.

– Egyedül?

Espersit a fejét rázta.

– Igaz, a két turistával – dörmögte az orvos. – Mennyi ideig tartott, Jóska?

– Gyerünk, doktor elvtárs, mert elkésünk – felelte Espersit. Nagy orra hirtelen elfehéredett, kinyitotta száját, s ájultan elvágódott a padlón. Az orvos, miután megállapította, hogy csak a nagyfokú kimerültség verte le a lábáról, s előreláthatólag hamarosan magához tér, Pintér nénivel beült a szánba, s a száztíz úttörő csikó mögött, egy háromnegyed óra alatt leért Csurgóra.

Simon Istvánék éjszakája Csurgón oly végeláthatatlan lassan forgott le, mint egy ínséges esztendő. Tudjuk, mindketten az ágy szélén ültek, a férj keze felesége kezében, hogy a fiatalasszonynak legyen mit szorítania, ha a természet úgy kívánja. Tudjuk, olykor úgy megszorongatta, hogy a férj keze belefehéredett. A szünetekben, melyeket a természet a kézszorítások közé ékelt, Simon kiszaladt a ház elé megnézni, nem jön-e már a szilvásváradi orvos vagy az ómassai szülésznő. Az éjszaka folyamán vagy ötvenszer szaladt ki.

Tudta, hogy hiába, mert legkorábban reggel érhetnek fel, ha ugyan egyáltalán felérnek, de azért, amikor csak tapintata engedte, kiszabadította kezét Évi erőszakos, vékony ujjai közül s kirobogott az ajtón. A fiatalasszony mosolyogva nézett utána. Ilyenkor, megkönnyebbülésének egy-egy percében, amely olykor egy negyedóráig, sőt egy ízben egy teljes óra hosszat tartott, miután letörölgette keskeny arcocskájáról a verejtéket, mintha egyben a félelmet is lesimította volna, egyszerre átmenet nélkül boldog, vidám s bőbeszédű lett.

– Hát aztán mit látott odakünn? – kérdezte a visszatérő embertől, s a zsebkendőt szája elé tartva, titokban elnevette magát, oly gyerekesen savanyú s csalódott volt Simon ábrázata. – Farkast látott?

Az ember szó nélkül visszaült az ágy szélére, megfogta az asszony kezét. – Ne szorongassa már a kezemet – mondta ez

–, már egész vòros, annyit markolgatja. Hiába, nem tud maga asszonyokkal bánni!

– Hát lányokkal tudok-e? – kérdezte Simon.

– Azokkal se.

– Hát mit tudok?

– Semmit – mondta az asszonyka. – Még egy rendes gyerek se telik ki magától, aki időben jönne, amikorra várják.

Az ember kényszeredetten mosolygott. – Mit vigyorog, mint egy fakutya? – mondta az asszonyka. – Tán nincs igazam? Biztos azt sem tudja megmondani, lány lesz-e vagy fiú?

– Fiú.

– Fenét – mondta az asszony. – Az nem siet úgy.

– Hát lány?

A fiatalasszony a fejét rázta. – Az se, mert az nem hizlalja meg akkorára az embert.

– Hát akkor mi? – nevetett Simon.

– Biztos ikreket tervezett – mondta az asszony –, amilyen telhetetlen ember. Nohát!

Elpirult, a zsebkendőjével gyorsan eltakarta arcát. A zsebkendő folott csak a nagy kék szem nézett az emberére. – Hát aztán mi lesz belőle, ha fiú lesz? – kérdezte egy idő múlva.

– Erdész – mondta Simon komolyan.

– No hiszen – nevetett az asszony –, jobb ipart nem tud neki? Hogy az is szerencsétlenné tegyen egy asszonyt! Tudja a fájdalom, hogy mit szeret maga ezen az ugribugri mesterségen! S mi lesz belőle, ha lány lesz?

– Az is erdész.

– Az is? – csodálkozott az asszony.

– Az is.

– Jaj, de megvert magával az Isten – mondta az asszony. – S ha fiú is lesz, meg lány is, akkor mind a kettőből erdész lesz?

– Mind a kettőből – mondta az ember komolyan.

A fiatalasszony megrázta a fejét. – Akkor inkább meg sem szulom őket.

– Hát mit csinál? – nevetett az ember.

Csend lett. Az asszony elgondolkozva hosszan nézegette hasát, mely most olyan boldogságosan csendes, nyugalmas volt, mint a szíve is. Már nagyon kívánta, hogy túl legyen a szülésen, s a kezébe vehesse, megtapogathassa, mellére fektesse a gyereket. A szíve gyorsan, boldogan vert, ha arra gondolt, hogy néhány óra múlva talán már meg is szoptathatja, megetetheti saját húsával, vérével. Odakinn veszettül bőgött, sivított a vihar, az ablak előtt recsegve hajladoztak a fák, s az ablak szünet nélkül, fejfájdítóan zörgött, de a fiatalasszony meg sem hallotta, csendesen nézett maga elé, s halvány, összeharapdált ajkain elfeledkezett mosoly pihent.

– Aztán mit vesz nekem ajándékba – kérdezte egy idő múlva –, ha megszülöm magának az ikreket?

– Egy kék gumikabátot – mondta Simon.

Délelőtt tizenegy óra felé válságosra fordult a helyzet. A fájások már tízpercenként jöttek, s egyik hevesebb volt, mint a másik. Simon újra bemosakodott, egy másik fehér inget vett fel. A kis Oláh Marcsa segítségével levetkőztették az asszonyt, lefektették. Az embernek már úgy reszketett a lába az izgalomtól, hogy alig bírt járni.

– Nézzen csak ki, hallok valamit – mondta az asszony nagyon halkan.

– Mit mondasz? – kérdezte az ember, aki az idegességtől a másik fülére is megsiketült.

– Csengettyűszót hallok – kiáltotta az asszony.

Az ómassai bába érkezett meg Bitter Jóskával. Egy félóra múlva befutott a szilvásváradi szán is. Az orvos oly sápadt volt a hidegtől s a kimerültségtől, hogy még Simon is észrevette.

– Egy kis forralt bort készítettem – mondta.

Az orvos már vetkőzött. – Egy decivel kérek, nem többet! Majd utána. Adjon egy tiszta inget is, ha van, az enyém egy víz.

Simon elvörösödött, végignézett magán. – Az utolsó tisztát

most, vettem fel – mondta –, mert azt gondoltam, hogy nekem kell az asszonyt segítenem. De egy hálóing még volna . . .

Az orvos felvette a hálóinget, bement a szobába.

Tudjuk, hogy a délelőtt során a vihar itt a fennsíkon is elcsendesedett, s ha olykor még fel is emelte visszahúzódó, de még mindig hatalmas tenyerét egy-egy ütésre, nagyobbára már csak testvéröcséi cibálták a fákat, a havat s a küszködő emberek idegeit, amennyire kölyökerejükből futotta. Egy-egy gyöngébb s az éjszaka folyamán elerőtlenedett fácskát még ők is földre tepertek. Simon mégis kiment a házból, hogy ne hallja az asszony jajgatását, a kis Geréb Miska is vele tartott. Az istálló mentén sétáltak ide-oda, ahonnét szemmel lehetett tartani a házat, de a fül nem ért el a betegszobáig.

A szegény fiatalasszonynak nehéz szülése volt. Megért minden fáradságot, hogy az orvost felküzdötték a hegyre; ha nem jut fel, Simonné a gyerekkel együtt minden valószínűség szerint elpusztul. A gyereknek farfekvése volt, amivel az ómassai szülésznő egymagában nem boldogult volna. S a költői igazságszolgáltatásnak is szép elégtétellel szolgálhat, ó megelégedett, boldog olvasó, hogy embernek, állatnak sok fáradozása, töméntelen szenvedése nem veszett kárba; nem szólva a történet szép és egészséges kerekségéről, melyen a két hős, illetve mellékszereplő halála hatalmas csorbát ütött volna.

A küzdelem azonban sokáig elhúzódott, a fiatal erdészapa sokáig járkált az istálló előtt. Mint említettük előbb, kettesben a kis Geréb Miskával. Az orvos jelenléte megnyugtatta a két tapasztalatlan férfit, szakmai gondjaikról cseréltek eszmét. Vakon bíztak mindketten – mint általában a nőknél álmodozóbb természetű férfiak –, vakon bíztak a tudományban, melynek erejét saját mesterségükben is napról napra tapasztalhatták.

– Te, Miska – mondta az erdész –, a kemencei szakaszon már megint vasékekkel dolgoztak a fuvarosok. Beleverik az éket abba a drága hámozási rönkbe, s tíz, húsz meg harminc centiket tönkretesznek a végéből.

Geréb hallgatott. – Hányszor elmagyaráztam már jó szó-

val – folytatta az erdész, idegesen a ház felé tekintve –, hányszor elmondtam már külön a brigádvezetőknek, külön az embereknek is, hogy készítsenek közelítőpapucsokat, azzal fuvarozzanak, de mintha a falnak beszélne az ember... Nem hallottál valamit?

Geréb szeme is a házon volt. – Semmit.

Füleltek. – Ezentúl nem vesszük át a megékelt fát – mondta Simon. – Bizottságot kérünk. Ki fogom hozni a gyűlésen. Évente legalább három-négyszázezer forint kárt okoznak az államnak.

De ahogy múlt az idő, az erdész egyre rosszabbul tűrte a társaságot. Az istálló túlsó oldalára kergette Gerébet, magában akart maradni. Legszívesebben lefeküdt volna, álomba fojtani kínjait, de hova? Simon egyszerű ember, ha a gyerek szülését felesben vagy harmadában elvállalhatta volna, bizonyára megteszi, de lelki szenvedésre nem alkalmas. Egy lelkiismeret-furdalásba hamarébb beleun, mint egy háromhetes fogfájásba. Az a fajta ember, aki a szeretett asszony halála után egy fél évvel vagy újra megházasodik, vagy öngyilkos lesz.

Élet és halál, mily lapos fogalmak lettetek a háborúban, s hogy megteltetek most számunkra ismét okossággal, szépséggel, méltósággal! Ezer bosszús viszontagság közepette is hogy megőrzitek szép arányaitokat! Amikor Simont kétórás sétája után a kis Marcsa mosolygó arccal behívta a házba, hősünknek, e mellékszereplőnek szeme könnybe lábadt e két fogalom helyes értékelésétől. Úgy vágtatott be a házba, nagyokat rikoltva boldogságában, hogy futóbolondnak nézhette volna az avatatlan.

Az orvos már a forralt bort kortyolgatta a konyhában. Még az első pohárnak sem ért a végére, már üzenet jött érte Hármaskútról; lent Bélapátfalván egy újabb szüléshez várják. Pintér néni vele ment, Simonné mellett az ómassai szülésznő maradt még nyolc napig, akinek körzetében nem volt esedékes terhesség. Az ünnepi vacsorát, főtt tyúkot levesben, vékony metélt tésztával, a kis Oláh Marcsa készítette el az ágyban fekvő fiatal anya utasításai szerint. A levesnek aranysárgán ra-

gyogott a teteje. Vacsora után a barakkokban lakó fakitermelő munkások, közöttük a tizennégy répáshutai is beköszöntek Simonékhoz. Sorjában, kettesével, hármasával bejöttek a szobába, vagy negyven ember, megálltak a bölcső mellett, levették kalapjukat, nézték az alvó újszülöttet. – Nagyra nőj! – mondták. Hattyú, a hatalmas fehér koroskutya, a szoba küszöbén fekve őrizte az anyát és gyermekét.

Három év múlt el azóta. Simonné – mint tudjuk – időközben megszokta a zord hegyvidéket, kipirosodott, testében kigömbölyödött, csuklója, bokája is megvastagodott kissé a háztáji munkában. Ma újra állapotos. Elsőszülött gyermeke egészséges. Simon tavaly minisztériumi dicséretet, háromszáz forint jutalmat kapott, s leborotváltatta hegyes, vörhenyes szakállát.

Elbeszélésem legtöbb szereplője még életben van. Főhősei, a nagyvisnyói, ómassai, répáshutai erdőkitermelő munkások névtelenül vonultak át történetemen, névtelenül dolgoznak tovább az erdőben is; a fiatalabbak közül egyik-másik szakiskolára ment. Búcsúzóul megemelem előttük kalapomat.

A bélapátfalvai orvos egy héttel a bükki kirándulás után meghalt. Koszorúérelmeszesedése volt, amit családja előtt is eltitkolt; beteglátogatás közben az utcán esett össze. Pintér néni nyugalomba vonult.

Ifj. Bonta Sándort, a szilvásváradi üzemi párttitkárt Egerbe helyezték át, a Heves megyei erdőigazgatóságot vezeti. Szó van róla, hogy Pestre kerül a minisztériumba. Szívesebben menne erdésznek a Bükkbe, de ha szükség lesz rá, a minisztériumi aktákat is meg fogja nyergelni. Attól fél, hogy feleségével, négy gyermekével nem kap lakást a fővárosban. Lajos bácsi, az öreg fókönyvelő, meghalt.

Molnár B. Lajos, a mosolygós, szőke, lányos képű erdészgyakornok a határőröknél szolgál. Három szaktársát is szétvitte munkája az ország különböző részeibe, Somogy megyébe, a

Nyírségbe, a Mátrába. Bitter János az országos síbajnokságon díjat nyert.

Espersit Jóska lába is meggyógyult, szája is megjuhászodott. Az idén a szilvásváradi üzemegység vezetőjévé nevezték ki az időközben áthelyezett főmérnök székébe; de addig futkosott, rimánkodott, levelezett, míg végül is meg nem hagyták a helyén. Felesége sokat betegeskedik, kórházba kellene mennie, általános kivizsgálásra.

A kis Oláh Marcsa a soproni erdészeti főiskolára került, erdész lesz belőle. Tóth Lajost, a feketesári Kossuth-szakállas erdészt előadónak nevezték ki a debreceni erdészeti technikumra.

Elfelejtettem megemlíteni – itt pótlom – hogy az újszülött fiúgyermek volt, Menyhért névre keresztelték.

Történetem végére értem. Reggel négy óra, lefekszem, tisztelt olvasó, drága barátom!

1953

A 217-es számú kórteremben hét női beteg feküdt, ízületi megbetegedésekkel.

Egy volt közöttük, aki tudott járni, s napjában nyolc-tízszer is felkelt az ágyból, botjára támaszkodva ide-oda bicegett a szobában, vagy kisántikált a folyosóra, cigarettázni. Egy hete került a kórteremba. Az orvosok Aliznak hívták, családi nevét betegtársai nem ismerték. Ötvenedik éve körül járt, elhízott, sápadt arca fölött csigákba bodorítva viselte lenszőkére festett haját.

– Mit is mondott a néni, hogy mi volt azelőtt – kérdezte tőle első este a kis kövér Sári, egy újpesti cipőgyári munkás tizennégy éves lánya, aki elgörbült gerincével már harmadik hónapja mozdulatlanul feküdt gipszágyában.

Aliz mereven nézett a fejlett, asszonytestű gyerekre. A teremben csend lett, minden ágy várt.

– Hogy mi volt a szakmája a néninek? – kérdezte egy idő múlva a kislány.

Aliz még mindig nem felelt. A terem túlsó végében, az egyik ágyban egy vékony, rövid cikkanás hallatszott, egy elfojtott kacaj első negyedhangja. Aliz tette, mintha nem hallotta volna.

– Dizőz – felelte kurtán. – Művésznő. Be nehéz felfogásuk van!

– Dizőz?! – ismételte Sári. – Művésznő! – Ezúttal megállta nevetés nélkül. Szerette volna ugyan még egyszer megnézni Aliz fényképét, melyet ez reggel beköltözéskor rögtön körülmutogatott a hat ágynak, de megemberelte magát, nem szólt. A fénykép a hölgyet térdig érő ruhában ábrázolta, egy zongorának támaszkodva, rövidre nyírt hajjal s akkora tátott szájjal, mintha egy kacsatojást akarna bekapni. Pazar egy fénykép volt, gyönyörűség a szemnek, a kislány mégis megtartóztatta magát.

– Mit néniz maga engem! – mondta Aliz, s mereven ránézett gömbölyű, kissé kiálló szemével. – Ekkora mellekkel! Szégyellje magát, fuj!

Ennek egy hete volt. Egy hét óta a kórterem állománya nem változott. Aliz szemlátomást nem találta helyét. Napjában kétszer váltott pizsamát, ebéd után, a nagy vizithez pedig egy lilacsipkés selyem hálóinget öltött. Ha a nyári délután nagyon hosszúra nyúlt, becsöngette az ápolónőt, s egy beöntést kért. Rajongott a tiszta levegőért; esős, szeles időben saját kezűleg kinyitotta az ablakot, majd sietve kisántikált a folyosóra, s nyitva hagyta az ajtót; egy alkalommal a huzat utánaröpítette az ajtónál fekvő Galambosné takaróját. Minthogy a többi beteg közül egyik sem bírt lábra állni, türelmesen addig vártak a huzatban, amíg az végül is be nem vágta az ablakot, s a csapkodó takarók visszaereszkedtek a betegek lábaira. Galambosné takaróját a szomszéd kórteremnek egy, a folyosón tartózkodó járóbetege hozta vissza.

– Nem fázott meg? – kérdezte.

Az idős pesterzsébeti varrónő, aki ék alakban lemerevített, gipszbe tett lábaival már fél éve nyomta az ágyat, álmos arccal, csendesen elmosolyodott. – Dehogy fáztam meg, kedvesem – mondta, a pokrócot tapogatva. Tenyerével kétoldalt – ameddig karja elért – magára simította, majd behunyta szemét, s rögtön elaludt. A többiek egy ideig még tovább kuncogtak.

– Jópofa nő – mondta a kövér Sári. – Majdhogy ki nem repültünk miatta az ablakon. Ha megmondanám anyunak, kiverné a kórházból.

Mind a hat ágy nevetett.

Az ablak felőli sarokban egy Teri nevű kis cselédlány, akinek nemrég operálták dongalábát, nevetős izgalmában ülőhelyzetbe húzódzkodott. – Jaj – nyögte és még egyszer: –, jaj!... Tetszettek látni, hogy milyen érdekes volt. Egyszerre minden lepedő lobogni kezdett, a pokróc meg hirtelen felemelkedett Galambos néni ágyáról, mint egy felhő, s kiszállt a szobából.

Egy felhő! Ezen megint mindenki kacagott.

– Mint egy nagy madár – mondta a szomszédnője –, úgy repült ki a szobából, kiterjesztett szárnyakkal. Mint egy nagy gúnár, amikor szárnyra kel.

– Még gágogott is, édes lelkem – mondta a középső ágyban egy idős parasztasszony.

– Gágogott? ... A pokróc?

– Az – mondta rendületlen arccal az idős parasztasszony, akit nem tudni miért, mindenki csak Gazsi néninek hívott, holott az anyakönyv szerint özv. Kovács Pálné, szül. Nagy Magda nevet viselte. Úgy tudták, hogy valamelyik Borsod megyei termelőszövetkezetnek volt az elnöke.

– Nem igaz ... nem gágogott – sikoltotta a kis kövér Sári vihogva.

Az idős parasztasszony szigorúan maga elé nézett. – Nem hát! – mondta váratlanul, ugyancsak mozdulatlan arccal.

– Hanem?

– Nem gágogott.

– Miért?

– Hát pokróc volt.

– Úgy suhant ki az ajtón, mint egy repülőgép – mondta a Teri nevű kis cselédlány. – Még árnyékot is vetett a padlóra, mint a repülőgépek.

– Meg berregett is – mondta Gazsi néni megint csak mozdulatlan arccal.

– Berregett?

– Jaj, nem igaz – sikoltotta a kis kövér Sári, s nevettében majd kiborult a gipszágyból.

– Már hogyne volna igaz – dörmögte Gazsi néni. – Itt berregett el mellettem, majd megsiketültem, édes lelkem. Galambosné meg hiába kapott utána mind a két kezével, úgy maradt ott pucéran s csak nézte csodálkozva azt a két szétvetett vastag gipszlábát. Így volt-e, Ilus?

A megszólított, aki eddig nem vett részt a társalgásban, fejével majd egy méterrel magasabban feküdt a többieknél, akik

közül ennélfogva csak azok láthatták olykor arcát, akik fel bírtak ülni ágyukban. Galambos néni s a kis Sári például csak a hangjáról ismerte a lányt. Ilus ágyának hátsó lába egy-egy magas zsámolyon állt, ő maga pedig, hogy le ne csússzon a meredeken lejtő fekhelyről, állánál fogva egy széles bőrszíjjal az ágy hátsó rácsához volt kötve. Koromfekete hajú, szemű, arányos testű szép lány volt, csak a hátából dudorodott ki egy karvastagságú kolbászalakú púp. Már egy hónapja várta, állával az ágyra akasztva, hogy a műtőbe kerüljön.

– Olyan gyorsan repült ki az ajtón – mondta Ilus –, hogy alig bírtam a szememmel követni. Olyan szépen kifeszült, s olyan sima volt, hogy bátran rá lehetett volna állni. 47-ben, az Angolkisasszonyoknál, ahova takarítani jártam, a refektóriumban láttam egy szép képet, ahol a Szűzanya egy felhőn állva elrepült egy város fölött. Meg sem kellett mozdítania egyetlen tagját sem, csak repült.

Néhány pillanatig csend lett.

– Akkor még nem voltál púpos? – kérdezte Sári.

– Én mindig púpos voltam – felelte Ilus a magasból s hangján érzett, hogy elmosolyodik. – De akkor még bírtam a munkát. Ha most megoperálnak, kertészetbe megyek dolgozni.

– Úgy repült ki az ajtón – mondta Teri, a kis cselédlány –, mintha soha többé nem kellene visszatérnie a kórházba.

Galambos néni kinyitotta szemét.

– Még nem jött vissza az a csajbókos? – kérdezte.

Az egész kórterem dűlt a kacagástól. Galambos néni szinte egész nap aludt vagy bóbiskolt, s csak esténként élénkült fel; akkor kéredzkedett be a közhangulatba. Napközben alig ejtett el egy-egy mondatot, de mire lámpát gyújtottak, felütötte hosszú, lóformájú fejét, magasra gyűrte nyaka alá a párnát, s szaporán verdeső szempillákkal beszélni kezdett. A 217-esben néha éjfélig hallatszott a halk sustorgás.

– Még nem jött vissza az a habókos? – kérdezte.

A kis Sári visongott a nevetéstől.

– Még nem.

Galambos néni újra behunyta szemét, tovább aludt. A folyosóról egy bot közeledő koppanása hallatszott, az ajtó kinyílt. Aliz megállt a küszöbön, kidülledő szemével, szimatoló orrával szétnézett a teremben, mintha leltárt akarna felvenni a fekhelyek jodoform-, alkohol-, izzadság- s vérszagáról, majd botjára támaszkodva gyors, rövid léptekkel az ablak melletti ágyához bicegett. A zivatar már elvonult, a júliusi nap sisteregve verte át fényét a piszkos ablaküvegen. A nagy vizit ideje közeledett. Aliz leült az ágy szélére, az ágy alól kihúzta bőröndjét. A másik hat ágy nézte.

– Az elvtársnőnek tulajdonképpen mi a baja? – kérdezte szomszédnője, egy csontvázzá apadt, gyér hajú fiatal asszony, aki csípőízületi folyamatával szintén már jó néhány éve nyomta az ágyat.

Aliz felhúzta szemöldökét.

– Mit elvtársozod a nagyságát? – morogta Gazsi néni s gumó alakú vidám orrát, gúnyosan csillogó szűk szemeivel a fiatalasszony felé fordította. – Nem vagy a tanácsházán, lelkem!

A fiatalasszony kérdőn visszanézett.

– Nem látod, hogy egy finom úri hölggyel beszélsz? – mondta Gazsi néni mozdulatlan, komoly arccal.

A túlsó sarokban nevetés hallatszott. Aliz tette, mintha nem hallaná meg. Az öreg parasztasszonyra nézett, majd visszaengedte szemöldökét.

– Foltos csontritkulás. Fol-tos csont-rit-ku-lás – ismételte szótagolva. – Persze, maguk nem tudják, hogy az mi fán termett! Honnét is tudnák!

Gazsi néni megvakarta az orrát. – Nem tudjuk, kérem.

– Dehogynem tudom! – kiáltotta Teri. – Mészhiány.

– Mészhiány?

– Hát akkor egyék meszet! – sivította a kis kövér Sári. – Egyék meszet, nagyságos asszony!

– Milyen szájasak ezek a gyerekek! – ingatta fejét Gazsi néni. – Meddig tetszik nálunk maradni?

– Remélem, nem sokáig – mondta Aliz.

A hat ágy a szétnyitott bőröndöt nézte. Egy hét óta napjában háromszor-négyszer is elgyönyörködhettek benne, mégis mindig akadt új látnivaló. Aliz ugyan rendszerint rézsút, a bőrönd szája elé ült, testével takargatva a figyelő szemek elől, de minthogy sohasem találta meg azt, amit keresett, izgatottan turkáló kömei alól az elcsomagolt holmi fele kirepült a nyilvánosság elé. Parfömös üvegek, púder, egy kartondoboz teli almáspitével, ruhakefe, mosdószivacsok, szennyes, egy csomag töpörtyű, egy vörös gumi testmelegítő, újabb szennyes, egy fél rúd szalámi, egy zacskó kockacukor, körömlakk, rengeteg doboz és üvegcse, mindez összevissza tömködve s legfelül egy bolyhos, okkersárga törülközővel letakarva. A bőrönd egyik sarkában egy nagy tégla alakú, villogó fémdoboz, melyet eddig még nem nyitott ki.

Egy ápolónő jelent meg a zajtalanul kinyíló ajtóban. A küszöbön állva körüljártatta szemét az ágyakon, majd újra behúzta maga után az ajtót. A nagy vizit órája közeledett. Aliz kiterítette az ágyra a lila csipkés selyem hálóinget, a kórterem lélegzetét visszafojtva figyelt.

– Most a budiba tetszik menni? – kérdezte Gazsi néni váratlanul a nagy csendben, mely mögött hat csillogó szempár leselkedett.

Aliz egyik kezében a bőrönddel, a másikban a bottal, visszafordult az ajtóból.

– Nem értem – mondta meglepetten. – Hát ezt honnét veszi?

– Tudom – mondta Gazsi néni. – A kufferét meg nyugodtan itt hagyhassa. Nyugodtan!

Aliz elvörösödött. – Miért hagyjam itt?

– Mert mi úgyis éjjel lopkodjuk ki belőle azt, ami nekünk kell – mondta Gazsi néni. – Mialatt alszik a nagysága, tetszik tudni! Hát azért mondom, hogy kár azt mindig magával vinni oda, ahova most járul.

Aliz szótlanul megfordult, dörrenve becsapta maga mögött

az ajtót. De bármilyen gyorsan igyekezett is elfelé, a csukott ajtón is utánaszűrődött az asszonyok nevetése. – Megy, mint a küldött ördög – mondta odabenn Gazsi néni, s tömpe, kövér orra fölött egyik szemével huncutul a visongó Sári felé vágott. De mire a művésznő egy negyedóra múlva visszatért, már a közöny motoszkáló, köznapi kis zajai fogadták; mintha mi sem történt volna, a nők a nagy vizit elé készülődtek. Teri, a kis cselédlány halkan dudorászva haját fésülgette, a kis kövér Sári pedig titokban – kezét szája elé tartva, hogy meg ne lássák – asszonyosan telt ajkait pirosította.

A professzor, háta mögött kíséretével, három fehér köpenyes orvossal ezúttal csak rövid ideig tartózkodott a 217-esben. De abban a percben, hogy kinyitotta az ajtót, a kórteremben feszítő, vibráló csend egyszerre feloldódott, az izgalmukban verejtékező arcok boldogan elmosolyodtak. Galambosné felébredt: s reszketős kézzel lesimította takaróját. A beteg testek annyira bíztak a professzor kezében, hogy jelenlétében még a frissen vágott sebeknek is egy időre elállt a vérzésük. A hét ágyban hét hivő, hét szerelmes menyasszony figyelte fényló szemmel az öreg orvos minden mozdulatát. Egy sem volt közöttük, aki szemöldökének egyetlen intésére ne feküdt volna a kése alá.

A menet utolsónak Ilus ágya előtt állt meg. A professzor, egyik kezével szürke sörtehaját simogatva, néhány pillanatig szótlanul, figyelmesen vizsgálgatta a leány bőrszíjra akasztott, sápadt arcát, mely az övével majdnem egy magasságban lihegett. – Hát magával mit csináljunk, fiam? – kérdezte egy idő múlva.

A leány némán elmosolyodott. Körös-körül a kórteremben olyan csend lett, hogy a folyosóról a csukott ajtón keresztül is behallatszott egy közeledő mankó egyenletes kopogása.

– Operáljuk meg? – kérdezte a professzor.

Ilus a szempilláival intett, hogy: igen. A professzor tovább nézte a leányt, hallgatott. A kórteremben az izgalom tetőpont-

jára hágott. Gazsi néni felült az ágyban, s hátulról a tanár vállára tette kezét.

– Operálja már meg, édes lelkem – mondta csendesen. – Hisz tudhassa, hogy azt akarja.

A tanár a tenyér váratlan érintésétől idegesen összerándult. – Micsoda?

De Gazsi néni nem szólt többet, csak a szemével intett, hogy mondta, amit mondott.

– Nem magát kérdeztem – morogta a tanár. – Mit okvetetlenkedik!

– Hiába nem engem kérdezett, afelől én még beszélhetek – felelte az öregasszony nyugodtan. – Munka közben pedig nem kell idegeskedni, édes lelkem, mert annak csak a beteg látja a kárát.

A professzor hirtelen elkomolyodott. Fáradtságtól beesett haláltékával úgy festett, mint akinek kínzó fejfájása van. – Igaza van, néni – mondta csendesen egy szál öngúnnyal hangjában. – Aztán maga szerint mikor operáljuk meg a kislányt?

– Azt maga tudja, hogy mikor lehet – felelte Gazsi néni. – Engedelmet kérek, hogy beleszóltam a dolgába.

A professzor néhány halk szót váltott az egyik fehér köpenyes orvossal, aztán közelebb lépett Ilus ágyához, barátságosan rábiccentett. A leány még mindig mosolygott.

– Holnap, fiam – mondta a professzor. – Addig is kiveszszük a fejét ebből a hurokból.

Ilus megint csak a szempilláival felelt.

– Ha akarja, fel is kelhet – mondta a tanár. – Mozogjon, amíg el nem fárad. Holnap meg felkerül a műtőasztalra, jó lesz?

Alighogy az orvosok elhagyták a kórtermet, s Ilust az ápolónő kiszabadította a hurokból, a szép leány kikelt az ágyból, s takarítgatni kezdett. A másnapi műtét, azaz a biztos gyógyulás tudatában arca kipirult, nagy fekete szeme szerelmesen tündökölni kezdett. Gyors, serény mozdulatokkal dolgozott; megvetette az ágyát, elmosogatta az egész kórterem piszkos evő-

eszközeit és poharait, s rendbe tette Aliz éjjeli szekrényét, melyen a kiszórt púder vastag rétegébe ragadva, egyhetes ételmaradékok morzsálódtak a törülközővel letakart ágytál körül. A dizőz műértő szemmel figyelte a lány nesztelen, karcsú mozdulatait.

– Ha majd leoperálták a hátáról azt a kolbászt – mondta –, eljöhetne hozzám mindenesnek.

Ilus vidáman elmosolyodott, nem felelt. – Majd bolond lesz – szólt egy hang a terem túlsó végéből, s nyomában mintha vezényszóra, egyszerre mindenütt kitört a nevetés; még Galambosné is felébredt, s egy vékony kis kacajjal helyet kért az általános vidámságban. A professzor rövid jelenléte megtizedelte a betegséget, s megtízszerezte a reményt, a hét béna nővel most madarat lehetett volna fogatni. Ilus másnapi műtéte az egész kórterem számára ajándék volt; olyan boldogok lettek tőle, mintha máris maguk kerültek volna fel a műtőasztalra. A hét ágy között felosztva, az idegen műtét egy-egy hetedet operált le kinek-kinek saját betegségéből. A kis Sári magához intette Ilust, kövér karjaival átfogta nyakát, lehúzta szájához a fejét, megcsókolta. – Jaj, de boldog vagyok – súgta.

– Majd bolond lesz cselédnek menni – mondta Gazsi néni a másik ágysorban.

A kórterem nevetett.

Aliz felállt, megmarkolta botját. – Miért lenne bolond?

– Nem hallotta, nagysád, hogy kertésznek akar kitanulni?

Aliz elindult az ajtó felé. – Az jobb? Miért nem inkább egyetemi tanárnak megy? – kérdezte megvetően.

– Hát lehetne az is – kiáltotta vidáman a Teri nevű kis cselédlány a sarokban. – Hát az én bátyám talán nem tanít Miskolcon az egyetemen, most már második éve!

Az ajtó becsapódott.

– Mi baja van ennek tulajdonképp? – kérdezte szomszédnője, a ritkás hajú, sovány fiatalasszony.

– Bolond! – kiáltotta Sári.

Gazsi néni a fejét ingatta. – Nem bolond az – mondta. – Fél az öregségtől, szegény.

– Azt mondja az Ilus – kiáltotta a kis kövér Sári nevetéstől fuldokolva –, hogy holnap csontlevest főzhetünk a sípcsontjából?

– Abból hát! – mondta a szép lány, csendesen mosolyogva. – Az egy jó ritka csont, abból lehet a jó csontlevest főzni.

– De miért a sípcsontból? – visította Sári. – Hisz nem a lábadat operálják.

– Azt is – mondta Ilus. – A prof kivág egy lécet a sípcsontból, valószínűleg a bal lábamból, s azzal megtámasztja a gerincet. A gerincem tudniillik túl van terhelve, s kinyomja a bordát, érted? Az ilyen műtéteknél meg mindig marad egy kis hulladék egy jó csontlevesre.

– Játsszunk főzőcskét – mondta Sári.

Alkonyat felé járt már, Galambosné most már végképp felébredt. – Ma már nem játszunk – jelentette ki határozottan. – Nincs időnk. Estére színházba megyünk.

– Melyikbe?

– A Madáchba – mondta Galambosné.

– Ott mit játszanak?

– A *Rómeó és Júliá*-t.

– Az jó lesz – mondta a dongalábú kis Teri, a sarokban. – Az az a darab, amelyik a sírig tartó szerelemről szól, ugye, Galambos néni?

– Jó lesz – helyeselt a kövér Sári is. – Abban még csak négyszer vagy ötször voltunk.

– Ötször?

– Ne menjünk inkább az Operettszínházba?

– A *Csárdáskirálynő*-ba?

– A margitszigeti Szabadtéribe?

– Vagy a *János vitéz*-be?

– Csend legyen – mondta Galambosné. – Azt ma egyiket sem játsszák. A *Rómeó és Júliá*-ba megyünk.

A 217-es kórterem Galambosné vezetésével esténként, lámpa-

oltás után színházba ment. Megvárták, míg az éjszakai ügyeletes ápolónő el nem búcsúzik tőlük, aztán aki tudott, felült vagy felhúzódzkodott az ágyban – a többi fekve maradt –, s elkezdték nézni a Galambosné által kiválasztott képzeletbeli előadást. Minthogy betegségükről eközben nem beszéltek, természetesen sem a képzeletbeli jegyszedőnő, aki bevezette őket a Nemzetibe, a Madáchba vagy a Fővárosi Operettszínházba, sem a körülöttük ülő képzeletbeli közönség nem vehette észre, hogy egy poliartritiszes, csípőficamos, ferde gerincű, dongalábú, púpos, sánta és béna nőcsapat vonult be közéjük a színházba; a hőlégszekrényt sem láthatták, melyet néha Ilus a hátán az előadásra is magával vitt.

Az előadásokat Galambosné vezette le, aki egészséges lánykorában sokat járt színházba; egy nagynénje, Bajor Gizi volt öltöztetőnője, éveken át majd minden estére szerzett neki jegyet valamelyik színházba. Noha férjhezmenetele, később betegsége már jó tizenöt éve elvágta ettől a kedvtelésétől, az idős pesterzsébeti varrónő még ma is lányos izgalommal kipirult, ha színházról hallott beszélni, s ha nagy ritkán egy-egy újság vagy hetilap került a kezébe, a lapot – minthogy nem bírt felülni – vízszintesen hosszú, lóformájú feje fölé fektette, s szaporán verdeső szempillákkal az utolsó szálig kicsipkedte belőle a színházi vonatkozású híreket. Egyformán járatos volt a múlt könnyű s klasszikus örömeiben. Emlékezete egy-egy kedvenc darabjáról, *A néma levente*-ből, a *Mária főhadnagy*-ból, az *Úr katonái*-ból, de még a *Hamlet*-ből is egész jeleneteket őrzött meg szinte szó szerinti hűséggel, s akárhányszor megesett, hogy éjszaka közepén, a kék virrasztólámpa derengésében, mely a falakról felszívta a vizeletszínű szennyfoltokat, s kékre lakkozta a fehér csőágyakat, a kórház éjféli csendjében hirtelen felhangzott az öreg varrónő kis repedt hangján Sybill áriája:

Kis Petrovom, remélem megbocsátja,
hogy búcsú nélkül hagytam el magát

s a 217-es kórterem egyszerre megtelt nehéz sóhajokkal s a visszafojtott zokogások apró bugyborékolásával.

Vilia, oh Vilia,
te szép és csodás,
légy az enyém,
soha el ne bocsáss!

hallatszott a dallamos, könnyáztatta párnák közül.

– Ez miből van? – kérdezte a kis kövér Sári.

– A *Víg özvegy*-ből.

Aliz ritkán tartott velük, megvetette e gyermeteg mulatságot. De *Rómeó és Júlia* valamilyen okból felkeltette érdeklődését. – Ki játssza Júliát? – kérdezte.

– Tolnay Klári – mondta Galambosné.

Aliz elfintorította arcát.

– Színházban nem szokás vazelinos vattát a földre dobni, nagysád – mondta Gazsi néni váratlanul leplezetlen ellenséges hangon, s kinyújtott mutatóujjával egy zsírosan fénylő sárga vattagombócra mutatott, melyet Aliz épp abban a pillanatban hajított szomszédnője ágya alá. – Mit rontja a többiek mulatságát!

Aliz feléje fordította dülledt szemű tekintetét. – Szedje fel, ha nem tetszik – mondta.

Gazsi néni szótlanul ránézett. A kórteremben csend lett, az ágyakban egy lepedőránc sem mozdult. De az öreg parasztasszony félig kinyílt szájából, melyből kisárgálltak ritkás fogai, egy szó nem hallatszott, gumó alakú tréfás orra sem mozdult el, csak nézte csendesen kissé beszűkült szemével a művésznőt, s a többiek pontosan tudták, hogy mit gondol: szinte egyszerre kezdtek el nevetni. Aliz azt hitte, hogy ezúttal Gazsi néni kárán vele örülnek, s elégedetten elmosolyodott.

A színielőadás fénypontja, mint máskor, ezúttal is a nagy erkélyjelenet volt, melyben Rómeó és Júlia első szerelmes éjszakájuk után búcsút vesznek egymástól, majd Rómeó átugor-

va az erkély kőpárkányán, kötélhágcsón leereszkedik az utcára, s eltűnik a hajnali fényben. A kórterem feszülten figyelt. Az előadásnak – más színielőadásoktól eltérően – az a nagy előnye volt, hogy bármikor meg lehetett szakítani egy-egy kérdéssel, bíráló megjegyzéssel vagy az elragadtatás boldog nevetésével; a beteg nők körül ülő képzelt közönséget ez semmiképp sem zavarta. Galambosné, a párnát magasan feje alá gyűrve, hogy szemmel tarthassa társait, folyamatosan, kissé hadarva közölte, hogy mi történik a színpadon; ha az eseményeknek egy-egy megindító részletéhez érkezett, izgalmában behunyta szemét. A nézőközönségből visszasugárzó megrendülés néha őt magát is megríkatta, orra kivörösödött, szeméből vastagon potyogtak a könnyek. Ilyenkor szó szerint szavalta a tragédia párbeszédeit.

Hát már szaladsz? Még oly soká virrad meg.
A fülemüle volt, nem a pacsirta,
Éjjel dalol a gránátalmaján.
Hidd, édesem, a fülemüle volt.

– A színpadon most sötét van? – kérdezte a kis kövér Sári.

– Már virrad – mondta Galambosné. – Most léptek ki Júlia hálószobájából az erkélyre. Alattuk egy nagy gyümölcsöskert terül el, messze hátul pedig Verona meredek háztetői látszanak a homályban. A gyümölcsösben csupa gránátalmafa nő, narancsfa, citromfa, banán. Az erkély kőpárkányán egy kötélhágcsó van átvetve, azon fog leszállni a mélységbe.

– Azon is jött fel – mondta Sári.

– Nagyon magasan van az erkély? – kérdezte a dongalábú Teri.

– Olyan magasan – felelte Ilus –, hogy ha leesik, összetöri magát.

A Margit-híd felől egy távoli villamos csengetése hallatszott.

– Én azon nem tudnék lemászni – hallatszott egy csendes hang.

– De nem az a legnagyobb veszély – folytatta Galambosné, hosszúkás, idétlen fejét a másik oldalra fektetve. – Ha nem érkezik idejében, világosság előtt, a városkapuhoz, az őrség elfogja, s a herceg kivégezteti. Az életével játszik. Minden perc késedelem halál. Már virrad. Az őrség rövidesen feláll a kapu elé. Ha nem tud idejében Mantovába jutni, a fejével fizet. S Júlia nem engedi el!!!

– Miért? – kérdezte Sári.

– Szamár – mondta Gazsi néni. – Melyik lány engedi el a szeretőjét? A legény pedig ilyenkor már szívesen menne...

– Miért? – kérdezte Sári.

A gyér hajú, csontig sovány asszony jóízűen elnevette magát. Sári elpirult, s a dongalábú Terire nézett, majd Ilusra, de egyik lány sem nevetett; kissé szégyenkezve, tudatlan arccal néztek maguk elé.

– Júlia nem engedi el! – kiáltotta Galambosné.

E fény nem a Nap fénye, én tudom.
Szóval maradj. Nem kell sietned így

szavalta, majd kissé elváltozott, mélyebb hangon, Rómeó szerepében, a szemét behunyva:

Sebaj, hiszen te akarod.
Hát fogjanak el, vigyenek halálra.

Teri felült az ágyban. – Nem engedi el? – kiáltotta izgatottan.

– A szégyentelen – morogta Gazsi néni.

– Nem is érdemli meg. Egy ilyen szép fiatalembert! – hallatszott a sarokból.

A púpos Ilusnak elfehéredett az arca. – Én elengedném.

– Múlik az idő – mondta Galambosné –, s egyre világosabb lesz. Ha még egy percet késedelmeskedik, a katonák felvonulnak a kapuhoz, s elállják útját. De most Júlia észbe kap!

Most felnéz az égre. Látja, hogy virrad. Most ijedtében mind a két kezével elfedi szemét, mintha nem akarná meglátni a világosodó égboltot. Most leveszi kezét arcáról, szemei alatt árkok, arca halovány a félelemtől. Elküldi Rómeót. Ez a párkányhoz fut, átveti magát rajta.

Teri izgalmában hátradűlt az ágytámlának. – Nagyon magasan van az erkély? – kérdezte most már másodszor.

– Hisz lajtorján mászik le – mondta Gazsi néni.

– Kötélhágcsó az, nem lajtorja.

– Talán nincs olyan magasan! – mondta Teri szaporán lihegve. – Régen nem építették olyan magasra a házakat. Istenem, csak le ne essen, el ne törje azt a szép, karcsú, izmos lábát. Láttad, milyen ügyesen ugrott át a párkányon?

– Ha csak egy emelet magasan van is az az erkély – mondta Ilus, fájdalmas mosollyal szép arcán –, akkor is összetörheti a gerincét, ha a hátára esik. Abban az időben pedig még nem is volt orvos, aki értett volna egy gerincműtéthez.

– Nézd, hogy milyen ügyesen mászik – kiáltotta a kis kövér Sári. – Nézd, hogy rakja a lábát, milyen gyorsan váltogatja, s hogy hintázik vele az a kötéllétra a rettentő mélység fölött

– S egyszer sem néz le maga alá!

– Azért, mert fölfelé néz, Juliska arcába – kiáltotta Teri –, az meg fönt áthajol a korláton s lenéz.

– Inkább nézne a lába elé, hogy a nyakát ne törje – morogta Gazsi néni.

– Most végre leért a földre – folytatta Galambosné. – Mit csinálsz, szerencsétlen? ... Megállt, s újra búcsúzkodni kezd! Az életeddel játszol, szerencsétlen.

– Ha engem így szeretne valaki! – sóhajtotta Ilus.

Minthogy ez a felkiáltás szóba öltöztette az egész női nézőközönség legtitkosabb gondolatát, az előadás rövid időre megszakadt, s a kórteremben áhítatos csend lett. A nők arcán elfeledkezett boldog mosoly játszott, a szemek könnyesen ragyogtak. Egy-egy könnyű sóhaj szállt fel a csendben, meg-megrezzentve hártyaszárnyait. A tragédia boldog csúcspontjához ért.

Galambosné újra behunyta szemét. – Búcsúznak – mondta kivörösödött orral, könnyektől rekedt hangon.

Hát azt hiszed, találkozunk mi ismét?
– – – – – – – – – – –
Nem kétkedem: egy boldogabb jövőben
Kacagva szólunk majd e bánatunkról.

– Ez az! – kiáltotta Teri. – Én is ezt akartam mondani.

– Ha engem holnap megoperálnak – jelentette be Ilus fénylő erős hangon –, én is férjhez megyek.

Valamennyien a lányra néztek. A mosdó csapjából egy kis csöpp hullt a tálba, pedig máskor nem szokott csöpögni. – Ki játssza Júliát? – kérdezte Aliz az ablak mellől.

– Mondtuk már, hogy Tolnay Klári – kiáltotta ingerülten a dongalábú Teri.

Aliz a zsebkendő csücskével megtörölte felső ajkát. – Rossz – mondta vékony hangon. – Nem neki való szerep. Öreg hozzá.

– Hogy volna öreg! – tiltakozott felháborodottan a kis Sári. – Hiszen olyan édes, hogy bele lehet őrülni.

– És milyen gyönyörű szép abban a hosszú fehér selyemingben – kiáltotta Teri. – Mint egy fiatal hattyú.

Aliz megvetőn ráfordította dülledt szemét. – Én másképp játszanám.

– Maga?

A kórteremben megint csend lett.

– Néni, hisz maga kétszer olyan öreg, mint a Tolnay! – vísította a kis Sári. – És még műfogsora is van, amit lámpaoltás után a pohárba tesz.

– Én is azt hiszem, nagysád, hogy már öregnek tetszik lenni színházba – mondta Gazsi néni, kinyújtott ujjával az ágy alatt fekvő, zsírosan fénylő vazelinos vattagombócra mutatva. – Mert különben azt már rég felszedte volna.

A nevetés, mely szinte egyszerre hangzott fel a nézőközönség

soraiban, lesöpörte a színpadról a tragédia alakjait. A kövér Sári visongott, Ilus is önfeledten kacagott, de még Galambosné is, akinek napközben két bóbiskolás között legfeljebb egy réveteg mosolyra futotta erejéből, jókedvűen göcögött maga elé. A sötétben a hat ágy nevetése oly elviselhetetlen volt, hogy Aliz felkelt, botjával az ajtónál levő kapcsolóhoz sántikált, s meggyújtotta a villanyt. De a nevető arcok látványa még tűrhetetlenebb volt, újra eloltotta a villanyt, visszafeküdt, s arcára húzta a takarót. A kacagás a takarón is áthallatszott. Oda ütött, ahol védtelen volt.

A színielőadást ezzel be is fejezték. Az édes szerelmi jelenet annyi bizakodással ojtotta be a nőket, hogy már nem kívánták szomorú folytatását. Semmi kedvet nem éreztek arra, hogy a halállal foglalkozzanak akkor, amikor a másnap egy olyan örvendetes eseménnyel fog szolgálni, mint Ilus biztos gyógyulást ígérő műtéte. Álmosak voltak, jókedvűek, fáradtak. De azért elhatározták, hogy lefekvés előtt még táncolni mennek az Emke kávéházba, amely mindennap reggel ötig nyitva tart. Alizt természetesen nem vitték magukkal.

– Azért mégsem jó ez a darab – mondta a kis kövér Sári. – Miért kell ilyen fiatalon meghalniuk? Csak azért, mert Rómeó véletlenül nem kapta meg azt a levelet?

– Milyen levelet is? – kérdezte Teri.

– Hát amelyikben megírták neki, hogy Juliska csak tetszhalott, s hogy jöjjon el érte a családi sírboltba, ahol felravatalozták, s vigye magával külföldre. Ha megkapja a levelet, akkor nem vesz be mérget, s Juliska nem döfi szívébe a tőrt.

– Pedig az nagyon szép – mondta Teri álmodozva. – Hogy meghalnak egymásért.

Nem sokáig időztek az Emkében, ahol a közönségnek természetesen nem tűnt fel a sok táncoló nyomorék nő. Amikor hazaértek, Aliz mozdulatlanul feküdt ágyában. Azt hitték, hogy alszik, pedig csendesen sírdogált a takaró alatt. Arcát aznap már nem krémezte be éjszakára, öregségére készülődött.

1953

AZ ELVESZETT BETŰ

Egy nap szörnyű dolog történt Nyerges bácsiéknál. Elveszett az E betű.

Egy hétfői nap történt. Úgy kezdődött, hogy reggel Nyerges bácsi el akart menni a tanácsházára, hogy befizesse az adóját. Kerek ezer forintot. Ennyi sok pénz!... Képzelhető, hogy Nyerges bácsi milyen rosszkedvű volt! Ráadásul nem találta a pipáját. Pedig ahhoz, hogy az ember adót fizessen, előbb okvetlen pipára kell gyújtani. De a pipa nem került elő.

Ekkor kezdődött a baj. Nyerges bácsi káromkodni akart. Azt óhajtotta mondani, hogy: a fene egye meg. Ezt egyébként is szívesen mondogatta, reggel is, délben is, este is egyszer-egyszer, s közben minden órában tízszer vagy százszor. De most elveszett az E betű, s nem tudta kimondani. A bajszát tépdeste, rémülten nézett feleségére, s csak annyit dohogott, hogy: fö-fö-fö, gyö-gyö-gyö!

– Mi bajod? – kérdezte Juliska néni.

Nyerges bácsi azt akarta felelni, hogy szörnyű baj van, mert elveszett az E betű. De minthogy elveszett, tehát ezt sem tudta kimondani. Csak nagyokat nyögött, aztán dühösen kiment a szobából, s bevágta az ajtót.

De Juliska néni is csakhamar észrevette, hogy valami szerencsétlenség történt. Kisfiát, Lacit el akarta küldeni a Népboltba kenyérért.

– Laci! – kiáltotta.

– S-s-s-s-s – felelte Laci, minthogy nem tudta kimondani, hogy: tessék!

Juliska néni azt válaszolta, hogy: kö-kö-kö, de tovább ő sem jutott.

Így hát egész nap kenyér nélkül maradtak. Levest E betű

nélkül szintén nem lehet főzni, krumpli nem volt a kamrában, húsra nem futotta a pénzükből. Csak a nyálukat nyelték, mint valamikor a régi időben, amikor még királyok és kormányzók uralkodtak.

Egyébként is nagy felfordulás volt a házban. Rózsi, a nagylány kiment az istállóba, hogy megfeji a tehenet. De a tehén E betű nélkül nem adott tejet, a kecske nem tudott mekegni, a juh nem tudott bégetni. Keservesen tátogatták a szájukat. – Kö-mö-mö – dadogta a kecske. Bö-bö-bö – dadogta a birka. A tehén ugyan egészen rendesen bőgött, mert az nem olyan együgyű állat, ahogy sokan gondolják, de mihez kezd az ember egy bőgő tehénnel, amely nem ad tejet?

Eső sem esett aznap Nyerges bácsi udvarára, a kútból tehát kiapadt a víz. Este sem lett Nyergeséknél aznap: körös-körül a faluban már mindenütt besötétedett, lámpát gyújtottak, s Juliska néni még mindig törölgette arcáról az izzadságot, olyan forrón sütött rá a nap.

A legvastagabb baj azonban abból származott, hogy beállított Sándor, Rózsi vőlegénye. Ilyenkor ők ketten a kerítéshez állnak, a szép holdfényben, s beszélgetnek. Sándor azt mondja Rózsinak: szeretlek. Rózsi azt mondja Sándornak: szeretlek. De most mind a ketten csak sziszegtek egymásra, sz-sz-sz, mint két dühös gúnár, s amikor megunták, akkor ijedten szétszaladtak. Az E betűvel együtt a szerelem is kiveszett Nyerges bácsi házából.

Mi történt közben a tanácsházán? Nyerges bácsi bekopogott az adóhivatalba.

A hivatalnok, akinél az ezer forintot le kellett volna fizetnie, nemrég került a faluba, nem ismerte Nyerges bácsit.

– Hogy hívják? – kérdezte.

De minthogy elveszett az E betű, Nyerges bácsi nem tudta kimondani a nevét. Káromkodni sem tudott, tehát egy nagyot nyögött.

– Mit akar? – kérdezte a hivatalnok.

– Adó! – mondta Nyerges bácsi.

Aki adót akar fizetni, azt mindig szívesen látják. A hivatalnok jókedvűen megpödörte a bajszát.

– Mennyi? – kérdezte.

– Zzzz – zizegte Nyerges bácsi, mivel nem tudta kimondani azt, hogy: ezer.

Nem boldogultak egymással. Nyerges bácsi kiment a falu szélére, s ott szomorúan leült egy fa árnyékába. A pénzét nézegette és búsult, mert nem tudott adót fizetni. Alkonyatkor felkerekedett, leverte a port ruhájáról s hazaindult. Nagyon bánatos volt.

Amikor befordult udvarába, megpillantotta kis fekete cicájukat, szájában az elveszett E betűvel. A cica azért lopta el, mert meg akart tanulni káromkodni, úgy mint Nyerges bácsi. De amint keresztben átszaladt az udvaron, épp gazdája lába előtt, egy egeret pillantott meg. Nyomban kiejtette szájából az E betűt, s az egér után eredt. Benne duplája van annak, amit most a szájamban tartok, gondolta. Ez volt mindnyájuk szerencséje.

Ha nincs egér, másnap nem lett volna kedd Nyerges bácsiéknál.

1953

Ha V.-né felizgult, rögtön hebegni kezdett. Erősen felindult kedélyállapotban dadogott. Amióta férje állapota válságosra fordult, a mássalhangzóval kezdődő szavakat gyakran csak nagy kínnal, többszöri nekifutásra tudta kiejteni, s ilyenkor idegességében vagy mellbe lökte azt, akivel éppen beszélt, ha utcán járt, félretolta az előtte haladó járókelőket, vagy asztalnál ülve, lesöpörte karjával az eléje állított feketekávés csészét, a hamutartót vagy a virágvázát. Férje rövidesen bekövetkezendő halálát olyan rendkívüli eseménynek tekintette, melynek hátra-, majd előrevetődő árnyékában bátran véthet a társadalmi illem ellen; a külvilág tartozik tekintettel lenni dúlt kedélyére.

A betegszobából kilépő orvost, noha ez szemlátomást sietett, maga mellé ültette a kerevetre.

– Egy csésze fekete?

– Nem kérek – mondta az orvos. – Sietek.

Az asszony feléje fordította kisírt arcát. – Már főzik. Egy perc alatt megvan.

– Kérem – mondta az orvos.

– Mi újság?

Az orvos vállat vont.

– Semmi javulás?

– Javulás?

Az asszony bársonyos, szép barna szeméből újra megeredtek a könnyek, s kedvesen pisze, kissé megduzzadt orra mentén, kétoldalt szoknyájára csöpögtek. – Drága doktor úr – mondta –, drága doktor úr! Én nem teszek le a reményről. Mondjon egy vigasztaló szót!

Az öreg, kopasz orvos lassan kivonta kezét az asszony két rákulcsolódó puha tenyere közül. – Talán még egy hét.

– Egy hét? Nevetséges! – mondta az asszony. – Egy évet akart mondani?

Az orvos távozása után telefonon felhívta szabónőjét, egy fekete kosztümöt rendelt, s a lelkére kötötte, hogy legkésőbb két nap alatt elkészüljön vele. Hangos volt, izgatott volt. – Nem vá... vá... várhatok tovább – dadogta. – A ka... ka... katasztrófa akár holnap is bekövetkezhet, nem érti? Én nem bánom, akármit csinál, de meg kell lennie, különben ebben az életben nem lát többé! – Olyan izgatottan kiabált, hogy a szobában üldögélő három fekete ruhás öregasszony, mindhárman távoli rokonok, kik az orvosi látogatás alatt, mint a majdani siratóasszonyok előrevetített árnyékai, moccanás nélkül, visszafojtott lélegzettel, némán gubbasztottak az asztal körül, szinte egyszerre felütötték fejüket, felvonták szemöldöküket, s felemelték karjukat.

– Halkabban! – súgták. – Még meghallja!

Bözsi, az ötvenéves háztartási alkalmazott, behozta azokat a ruhákat, melyeket nyomban el kell vinni huszonnégyórás gyorsfestésre a tisztítóba. Egy téglaszín gyapjúszövet kabát, zománckék szövettel bélelve. A bélést kifejtik, mert drága anyag. Egy rózsaszín s egy fehér selyemblúz, egy börberi kosztüm. Egy rózsaszín olasz santungselyem ruha.

– Nézz be, Matild, hogy elaludt-e már az injekciótól – mondta a leendő özvegy, az egyik öregasszonynak. – Ilyenkor szeret aludni. De nem akarom, hogy a kisírt arcomat meglássa.

Mire Matild visszajött a betegszobából, az asszony a rózsaszín olasz santungselyem ruhát reszkető kezével visszaakasztotta a szekrénybe.

– De hisz ezt a nagyságos asszony úgysem viselheti többé – mondta a háztartási alkalmazott.

Az asszony hátat fordított neki.

– Tudod, Matild, hogy ez mibe került?

– Mibe?

– Nem tudom már – mondta az asszony. – Egy vagyonba. Fogd meg, micsoda selyem! S ha mégis életben marad?

Matild nézte, két ujja közé fogta, megcsipdeste a selymet. Vastag, puha anyag volt, csupa villany, szinte szikrázott az ember ujja alatt, órákig el lehetett volna tapogatni. Az ablakon behulló napfény rózsaszín hajnalfényeket gyújtott rajta, melyek végigcikáztak a föléje hajló három öregasszony arcán.

– Gyönyörű selyem – mondta Róza néni, a második öregasszony. – Vitesd el a tisztítóba, fiam, ezt már úgysem viselheted.

Az asszony a ruhát újra visszaakasztotta a szekrénybe. – Én bízom – kiáltotta erős, kellemes hangján. – Én bízom, Róza néni.

V. már másfél éve betegeskedett. Két hónapja, amikor végleg ágynak dőlt, X. professzor, az ország első tekintélye, európai hírű rákspecialista, megmondta az asszonynak, hogy férje menthetetlen. Szervezete már annyira legyöngült, hogy egy-két hétnél tovább nem bírja, de az exitus egyik napról a másikra, bármely pillanatban bekövetkezhet. Az asszony hitetlen arccal, könnytelen szemekkel hallgatta, s fejét némán meg-megrázva, megtagadta szívében a professzort. Két hónap múlt el azóta, s ami orvosilag lehetetlennek látszott, V. még mindig életben volt.

– Igazad van, aranyom – mondta Berta néni, a harmadik öregasszony, egy kövér, reszkető fejű özvegy, kinek, ha megszólalt, sírós, vékony hangja, mint a békanyál, az ember arcára, hajába ragadt, nyaka köré tekeredett –, igazad van. Ne adj te az orvosokra! Ha rájuk hallgatsz, Ödönke már rég a sírban fekszik.

Berta néni tíz éve abból élt, hogy igazat adott V.-nének. A két másik öregasszony átgondolt stratégiai terv híján s mivel mindketten egyformán utálták az ügyes Berta nénit, egy csendes ellenzéki padocskán húzódott meg, s ha a reszketősfejűnek valamelyik buzdításáról félreérthetetlenül, napnál világosabban kiderült, hogy olyasmire vette rá az asszonyt, amit ez utólag

megbánt, akkor mindketten rácsaptak. – Lám, megmondtam előre! – kiáltotta Matlid néni, aki semmit sem mondott. – Hát én nem mondtam meg? – mormolta Róza néni, aki ugyancsak egy szót sem szólt, s oly megvető s diadalmas tekintetet szögezett Berta nénire, hogy ennek hófehér feje rögtön reszketni kezdett, s egy idő múlva sértődötten elvonult a betegszobába, fájdalmát morzsolgatni. Egyébként mindhárman jól megférték egymással V.-né iránt érzett alázatos gyűlöletükben.

Az asszony taxit hozatott, s a haldoklót a három öregasszony gondjaira bízva, kikhez majd később még több látogató fog csatlakozni, bement a városba, kalaposnőjéhez, egy fekete fátyolos gyászkalapot rendelni. Közvetlenül, mielőtt elindult volna, megszólalt a telefon.

Matild néni, a telefonügyeletes emelte fel a kagylót. Ha alacsonyabb rangú személy jelentkezett, a beteg hogylétéről ó adott tájékoztatást, ő hárította el – ha úgy adódott – a jelentéktelen ismerősök s a szerény barátok látogatását, s valamilyen kifogással kimentette az asszonyt, ha ez történetesen délben még a fürdőkádban ült, vagy épp ebéd utáni álmát aludta. Fontosabb személyekkel azonban tilos volt eszmét cserélnie.

– Köszönom, jól van – mondta, az ajtóból visszatérve, V.-né a kagylóba. Hangja tompa volt, fájdalommal átszőtt. – Cso... cso... csodálom, drága Gyöngyim, hogy nem küldtetek jegyet a holnapi be... be... bemutatóra. Ha Ödön megtudná, nagyon rosszul esne neki, nem is mondtam meg... Már miért ne mennénk el? Lehet, hogy Ödönnek nem lenne kedve vagy ideje, mert mostanában sokat dolgozik az emlékiratain, de azért rám is gondolhattatok volna. Igen, rám. Hogy azt hittétek, Ödön állapota súlyos...! – Hangja egyszeriben elmélyült, tragikusan rezegni kezdett. – Igen, ha egyszer majd magamra maradok, tudom, ez lesz a sorsom... Jól van, jól van! Csókolom Jánost.

A kalaposnőnél több gyászfátyolos modellt próbált fel, egyet kiválasztott, majd hazatelefonált, hogy a beteg nyugodtan alszik-e. A fekete nylonharisnya beszerzése nagyobb fáradságába

került. S.-nél, aki Szemere utcai lakásán valódi angol szövetek, francia parfümök s amerikai nylonholmi eladásával foglalkozott, nem talált fekete harisnyát. Körtelefon ment szét a város valamennyi ismertebb csempészárus lerakatába, ez is eredménytelenül. Az asszony, szívében halálos fáradtsággal, melyet az erején s értelmén felüli küzdelem a halállal mindennap tíz újabb gonddal fejelt meg, taxit hozatott, s hazakocsizott. Három órára rendelte meg a gépírónőt, tehát pontosan fél háromra fel kellett ébresztenie a beteget álmából, hogy egy koffeininjekcióval, melyet saját kezűleg ad be neki, munkaképes állapotba serkentse.

Négy-öt látogató ült a nappaliban. Egy gyors tekintet: mind jelentéktelen.

– Alszik?

– Igen.

– Telefon?

– Fel van írva – monda Matild néni. – Semmi fontos, fiam.

– A tű ki van főzve?

A háztartási alkalmazott már hozta utána a fekete ebonittálcán, egy nikkeltálban, mely mellett az injekciós fiola, egy üvegcse alkohol és steril vattával töltve egy üvegedény állott. Az asszony kabátban, kalappal a fején, sietve nyitott be a betegszobába; húsz perc múlva itt a gépírónő, s addigra a beteget fel kell tölteni munkakedvvel s erővel.

– Kész az ebéd? – kérdezte, amikor kijött a szobából.

A nappali állománya újabb látogatókkal szaporodott. A három öregasszonyon kívül még másik három-négy nő sugdosott az egy személyre terített asztal körül, kissé hátrahúzott székekkel jelezve, hogy az étkeztetésben nem kívánnak részt venni. A sarokvitrin mellett, egy kopott selyematlasz karosszékben, idősebb, ősz hajú férfi ült, s egy könyvet szorosan a szeme elé emelve, elmerülten olvasott. Ketten a vörös pamlagon ültek,

egy volt grófné s erősen kopott, könyökén foltozott ruhában egy agársovány, hajlott hátú férfi, egy megszüntetett neokatolikus folyóirat volt szerkesztője. A jelenlevők valamennyien, köztük egy vidékre deportált híres kriminalista lánya s egy börtönbüntetését töltő ismert nőgyógyász felesége, pénzt kaptak V.-éktől.

V.-né jószívű volt. Jósága főképp bajba jutott egykori előkelőségek, a régi társadalomban többé-kevésbé ismert nevek felé hajlott, de olykor nem hátrált meg egy-egy szerényebb boldogtalanság elől sem. Ifjú művésztehetségek mindig számíthattak puha kezére. Alapjában véve nem szeretett ingyen adni, s ezért rendszerint valamilyen ellenszolgáltatást követelt, de ezt mindig többszörösen túlfizette. Apróbb műtárgyakat, régiségeket gyűjtött – az ebédlő s a vendégszoba a mennyezetig fel volt díszítve terrakotta szobrokkal, plakettekkel, kristálycserlegekkel, a falon itt egy régi miseruha függött, amott egy görbe török kard – s bőkezűségét mindig meg lehetett indítani egy szerényen megvételre kínált antik mentegombbal, melyet gyűrűnek illik átdolgoztatni, vagy egy bibliával, mely a gróf Andrássy család hagyatékából maradt fenn. Közismert volt annak a fiatal festőnek az esete, aki ezer forintért egy kis kőszobrot adott el neki, melyet Petőfi bizonyíthatóan a saját szemével látott. A szobor a Pilvax kávéházzal szemben álló ház kapu-párkányzatából származott.

– Miért főz paradicsomlevest? – mondta a háztartási alkalmazottnak. – Tudja, hogy utálom.

– De hisz a nagyságos asszony maga rendelte reggel!

– Mit kérdez engem! – mondta az asszony indulatosan. – Tudja, hogy mostanában nem vagyok beszámítható. Ne kérdezzen, más gondom van most nekem. Matild, hol a telefonlista?

Matild néni az abroszra simította az összegyűrt cédulát, melyet az asszony kanalazgatás közben figyelmesen áttanulmányozott. Nem volt köztük egyetlen olyan név sem, melyet érdemes lett volna visszahívni. Tanulmányozás közben már

a második tányér leves fogyott el kanala alatt, amikor Böske behozta a húsételt, hagymás rostélyost krumplipürével s ecetes uborkával.

A háziasszony ebédje alatt a vendégek zavartalanul tovább beszélgettek, volt, aki közben elment, mások érkeztek helyette. A szobában állandó volt a jövés-menés. Egy főispán özvegye, ki havi száz forint segélyt kapott V.-éktől, elaludt a pamlag sarkában, s olykor nagyokat nyögött álmában. A karosszékben olvasó ősz hajú férfi felkelt, visszaállította a könyvet a könyvszekrénybe, másikat választott, s újból helyet foglalva a karosszékben, tovább olvasott. Mások csak rövid ideig maradtak, volt, aki a második tányér paradicsomlevesre érkezett, s a császármorzsánál már elbúcsúzott; a képzelt jelenléti íven való bejegyzésért nem sajnálta a hosszú utat s az autóbuszköltséget a Pasarétre. Tudvalevő volt, hogy V.-né minden látogatást – s minden elmaradást – pontosan számon tart.

– Hol temetjük el Ödönkét? – kérdezte egy ebéd közben érkezett, nyers szókimondásáról ismert kövér asszony, az egykori Angol–Magyar Bank elnökének özvegye, ki néhány hete jött vissza a deportálásból. Csizmát viselt, magas gallérú ingblúzt, rövidre vágott, simán lefésült hajat; köztudomású volt róla, hogy a sapphói szerelemnek hódol. Havi száz-százötven forint segélyt kapott V.-éktől.

– Hát hol? – mondta az asszony, fejét felkapva. – Természetesen a Kerepesiben.

– Sz... sz... korai arról még beszélni, méltóságos asszony – bólogatott Berta néni, függőlegesen reszkető fejét hirtelen ingamozgásra kapcsolva át. – Hova gondol? Ki beszél itt temetésről?

Az özvegy nem érdemesítette feleletre.

– A Kerepesibe? Nehéz lesz!

– Nehéz?... Miért?

– Oda már csak állami halottakat temetnek, old girl – mondta az asszony. – Hogy van, Matild néni? Hallom, hogy ötezer forintot nyert a békekölcsön-húzáson.

– Én? – kiáltotta Matild néni elsápadva. – Én? Ezt ki hazudta kegyednek?

– Nem igaz? I'm sorry. Pedig már meg akartam vágni egy százassal. Ha bejönnek az amerikaiak, dollárban adom vissza. No?

Időközben megérkezett a gépírónő, egy szemüveges, halvány lány. V.-né a faliórára nézett: húsz perc késés. – Maga miatt kénytelen leszek még egy koffeint beadni neki. Tudja jól, hogy csak két órára hat. Most mennyi ideig dolgozhatnának? ... alig ötnegyed órát.

– Elég lesz neki annyi is, öt perccel a temetés előtt – mondta a kövér özvegy.

A „temetés" szóra a pamlag sarkában a főispán özvegye, mint egy ébresztőóra csengetésére, hirtelen felriadt kellemes szendergéséből, s jóízűen ásítva, mosolygó arccal körülnézett. A jelenlevők közül aránylag ő nyugodott a legbiztonságosabb anyagi alapon; lánya egy amerikai repülőtiszthez ment férjhez, s New Yorkból rendszeresen küldött neki IKKA csomagokat, kávét, kakaót, rumot, zsilettpengéket, nylonharisnyákat s külön csomagokban olyan „viseltes" ruhákat, melyeket egy közvetítő ismerőse révén az egyik miniszter feleségének adott el. A kávét, kakaót, rumot V.-né vette át tőle, a piaci árnál valamivel drágábban, s olykor még adós is maradt az árával; így a háztartási alkalmazotton kívül, akinek meg a bérével maradt néha hónapszámra adós az asszony, ő volt az egyetlen „hitelező" abban az inváziós seregben, mely a V. házat állandóan ostrom alatt tartotta.

– Apropó – mondta az asszony, hirtelen felriadva ebéd utáni szótlan ejtőzéséből –, nincs egy fekete nylonharisnyád eladó? Egész Pesten nem kapni egyetlen pár fekete nylonharisnyát! Micsoda állapotok! Neked sincs?

– Sajnos ...

Az asszony az özvegy lábára nézett.

– Az nem nylon?

– Micsoda?

– Ami a lábadon van?

– Ez az egy párom van, drágám.

– Kétszáz forintot adok érte – mondta az asszony. – No, ne gondolkodj! Nem mehetek a temetésre füstszínű harisnyában. Mindjárt le is veheted, adok helyette egy másikat is ráadásul.

Mialatt az özvegy a társaságnak szemérmesen hátatfordítva, levetette vastag visszeres lábáról a harisnyát, s felhúzta a cseretárgyat, a háztartási alkalmazott leszedte az asztalt. – Feketét parancsol? – kérdezte halkan. Az asszony körülnézett: a társaságban nem volt senki, aki érdemes lett volna a megtiszteltetésre.

– Csak nekem!... A méltóságos asszonynak adjon kétszáz forintot!... Hogyhogy, már nincs magánál pénz? Hisz tegnap...

A kriminalista lánya elbúcsúzott, új vendég jött be az ajtón. – Még egy csésze feketét, Bözsi – kiáltotta az asszony a háztartási alkalmazott után. Az új vendég, egy hátgerincsorvadásos, vékony nyakú, nagy koponyájú fiatal férfi, a fővárosnak egyik ismert festőművésze, a ritkább vendégek közé tartozott; többnyire azért jött, hogy ellenőrizze, nem akasztották-e le képeit az általa személyesen kijelölt helyükről, s nem üresedett-e meg a falon egy hely, mely egy másik képét vagy legalább egy rajzát befogadhatná. Neki járt fekete.

– Hallották, mit mondott tegnap a Szabad Európa? – kérdezte gunyoros vékony hangján, hánykolódó lábait az asztal alá igazítva.

Mindannyian hallgatták a Szabad Európát. A sokféle gondtól meggyötört arcok mégis egyszerre feléje fordultak.

– Hogy mit mondott? – A festő nevetett. – Páratlan, hogy mennyi ostoba, vagy mondjuk naiv ember van még a világon, s főképp – körülnézett a szobában – a mi köreinkben. A házmesteremnek a felét sem lehetne beadni annak, amit mi naponta beszopunk. Hogy Csepelen fellázadtak a munkások! Hogy Szolnokon sztrájkolnak!... Igen, kisztihand, még egy

csészével. Egy szerencse, hogy a párizsi házmester meg a felét sem veszi be annak, amit mi nyomnánk beléjük. Micsoda gyönyörű egyensúly!

– Gyönyörű? – kérdezte egy hang.

– A világot a hitetlenség tartja fenn, ugye, jámbor barátom? – mondta a festő a neokatolikus szerkesztő felé fordulva. – Az az igazi építő erő... Hogy van Ödön?

– Köszönöm, sokkal jobban – mondta az asszony.

– Ő sem hisz a halálban – bólogatott a festő, elégedetten körülnézve.

A háztartási alkalmazott ezüsttálcán egy pohárka nyers tejszínt, egy tányérkán kaviárt, egy pohár pezsgőt s egy harmadik pohárban egy kevés összetört jeget vitt be a betegszobába. Az írógép kopogása, mely a párnázott ajtón is átütött, leállt. De egy perc múlva apró hörgések, nyomott hangok, egy összeszoruló gégefő böfögése, reszelése hallatszott ki a szobából: a beteg hányt. Az ajtó kinyílt, a háztartási alkalmazott kivörösödött arccal, könnyes szemmel átszaladt az ebédlőn, majd egy mosdótállal s egy törülközővel kezében futva visszatért. Az asszony is felugrott az asztal mellől, s eltűnt a párnázott ajtó mögött.

– Egy falatot sem bír már lenyelni, szegény, rögtön kihányja – mondta Róza néni.

– Harmadik napja nincs benne egy szem táplálék – mondta Matild néni.

– Nem igaz – mondta Berta néni. – Tegnapelőtt este megivott egy fél pohár limonádét.

Böske, a háztartási alkalmazott újra kijött a betegszobából. Az ajtónál, kezében a mosdótállal s a törülközővel, egy percre megállt, s mintha mondani akarna valamit, tekintetét riadtan körüljáratta a társaságon, arca vörös volt az izgalomtól. De szemlátomást meggondolta magát, szótlanul megfordult, s kiment az ajtón.

A vendégek közül többen éltek az alkalommal, s eltávoztak.

A telefon csöngetett. – Sajnos – mondta a drámaíró felesége a kagylóban –, sajnos, a színház már minden jegyet szétküldött, mindössze egy jegyet tudtam nagy nehezen szerezni. Akarod? Úgyis mondtad, hogy Ödön dolgozni kíván.

– Persze – mondta az asszony.

– Akkor küldessem el?

– Köszönöm – mondta az asszony. – Ki fog mellettem ülni?

– Azt én nem tudom, drágám – szólt a hang a telefonban már kissé türelmetlenül. – Honnét tudhatnám!

Az asszony a keze fejével megtörölte könnyes szemét.

– Bocsáss meg, drága Gyöngyi – mondta –, nagyon érzékeny vagyok mostanában, nem bírok akárki mellett ülni. Talán megtudhatnád a színházban, hogy ki mellé szól a jegy. Ha megtudtad, telefonáltass. Igazán feljöhetnétek már egyszer. Ödön folyton rólatok beszél.

Csak kevés látogató maradt már a posztján, a ház törzsgárdája; újabb vendégek vacsora után fognak érkezni. Az asszony levetette cipőjét, s lefeküdt a pamlagra, lábát letakarta egy sárga-piros kockás könnyű pléddel. A feje fölött zsongó halk társalgás alatt szívesen aludta ebéd utáni álmát; de ezúttal valamilyen okból izgatottnak látszott, nem bírt elaludni. Egy idő múlva felkönyökölt, s magához intette a négy évi börtönre ítélt nőgyógyász feleségét, egy magas, szikár, horgas orrú asszonyt.

– Te is tudsz róla? – kérdezte halkan.

– Miről?

– Hogyhogy miről? – mondta az asszony ingerülten. – Hogy a Ke . . . ke . . . kerepesibe már nem engednek be!

– Hallottam.

– Ostobaság! – mondta az asszony. – Persze, mindenkit nem temethetnek oda, Ilona!

Ilona, a Nemzeti Színház kiérdemesült tragikája, felállt karosszékéből, s döngő léptekkel a pamlaghoz vonult. – Mit parancsolsz, drágám?

– Te tudsz arról, hogy a Kerepesi már megtelt?

– Tudom, drágám – mondta a színésznő. – Utoljára Somlayt temették oda. Most már csak kommunistákat eresztenek be, drágám. A nemzet halottait. Gábor Andort... Nagy Lajost... Déry Tibort...

– Déry Tibor!... De hisz az még él! – kiáltotta az asszony.

– Dehogy él! – zengte a színésznő, hangját a legszebb tragikai hagyományok szerint hajlítgatva. – Magam is ott voltam a temetésén. Nagy felhajtás volt, Révai is beszélt.

– Ma... ma... matild! – kiáltotta az asszony.

A három öregasszony ugrásra készen, bársonysima talpakkal, behúzott körmökkel ült az asztal körül. Matild néni egy szempillantás alatt a pamlag fejénél termett.

– Te tudsz arról, hogy a Kerepesi már megtelt?

– Mit mondasz, szívem? – kérdezte az öregasszony a pamlag fölé hajolva.

– Tudsz arról, hogy a Kerepesi már megtelt?

– Persze – mondta Matild néni. – Tudok. De hisz Ödön már rég megmondta, hogy a Farkasréten szeretne pihenni.

Az asszony felült. – Ostobaság – mondta. – Ödönnek meg kell kapnia azt a helyet, amely megilleti, arról majd gondoskodom. Róza! Te is tudsz arról, hogy a Kerepesi már...

– Ne izgulj, lelkem – mondta Róza néni a pamlag lábánál. – Mi van azon izgulni való, hogy egy temetőt a politikusok számára tartanak fenn. A Farkasréti meg közelebb is van hozzánk, a Moszkva tértől átszállóval...

Az asszony felhúzta cipőjét, felállt, s a telefon felé indult. Berta néni, a harmadik öregasszony, aki halálra sértődve, kérdezetlenül maradt az asztalnál, hirtelen elhatározással felugrott helyéről, s eléjeszaladt.

– Felhívjam, szívecském?

Az asszony ránézett. – Te is tudsz arról, hogy...

– Tele van, tele van! – mormolta Berta néni. – Hát mondjuk, tele van. Nincs olyan teli pohár víz, amelybe még egy csöppecske bele ne férne. S hát kérdezlek, nem lehet valakit exhumáltatni, ha isten ments, tényleg megtelt volna?

– Nagyságos asszony – mondta a háztartási alkalmazott, aki időközben bekopogtatott a szobába –, tessék egy pillanatra kijönni!

– Minek?

– Az öreg méltósága akar beszélni a nagyságos asszonnyal.

Az üvegverandán, mely a hátsó kertre nyílott, egy kövér, ósz hajú asszony ült, rövidre vágott, sárgásfehér haján egy cseresznyepiros kötött sapkával. Az egykori Bethlen kormány egyik belügyi államtitkárának az özvegye volt, aki néhány hónapja – amióta V. állapota súlyosabbra fordult, s a házban megszaporodott a dolog – a reggeli takarításnál s az edénymosogatásnál bejárónőként segédkezett Böskének, a háztartási alkalmazottnak. Reggelit, ebédet kapott s öt forint órabért. Sajnos, nem vállalhatja tovább a munkát, közölte V.-névei, keressenek másik bejárónőt.

– De... de... de miért? – kérdezte az asszony, kővé meredve.

– Nem áll módomban, drágám – mondta az öreg méltósága vastag, szétterpesztett lábai között az ezüstfogantyús botjára támasztva állát.

V.-né egy kétségbeesett tekintetet vetett rá sírástól kivörösödött, duzzadt szemhéja alól. Ennyi gondja közepette még ez is! Isten nem bottal ver, gondolta. – De miért? Miért, méltóságos asszony? – kérdezte reszkető hangon. – Megbántottuk valamivel?

– Nem tartozom magának számadással, drágám – mondta az öreg méltóságos kimért hangon, s vastag lábait kinyújtva, botjával megveregette egyik cipője orrát.

– Kérem! – mondta az asszony megbántódva.

Bentről telefoncsöngetés hallatszott. V.-né önkéntelenül megfordult, egy fél mozdulatot tett az ajtó felé. Az öreg méltósága botjával a padlóra vert. – Ha úgy tetszik, elszámolhatunk, drágám – mondta.

Az asszony visszafordult. – Hogyan?

– A járandóságomat kérem – mondta a méltósága. – Gondolom, a munkámra nem volt panasz?

– Hát már holnap sem jön? – kiáltotta az asszony. – Egyik napról a másikra cserbenhagy, méltóságos asszony? Amikor férjem a szomszéd szobában haldoklik?

Az öreg méltósága tovább veregette cipője orrát.

– Most futkossak másik izé... másik munkaerő után? – folytatta az asszony kétségbeesetten. – Egyik napról a másikra? Amikor jól tudja, méltóságos asszony, hogy a mai izé... mai munkaerők kilopják az ember szemét?

– Ne kiabáljon, drágám – mondta az öreg méltósága. – Nem szeretem, ha egy úriasszony megfeledkezik magáról. Tudtommal órabéres munkánál nincs felmondás, tehát jogom van bármikor elválni önoktől.

– Az biztos – mondta az asszony, szájába harapva. – Tehát felmond, méltóságos asszony?

Az özvegy gúnyosan elmosolyodott. – Felmondok.

– S még ma elhagyja a helyét?

– Úgy van, elhagyom – mondta az özvegy. – Ha nincs kifogása ellene!

Bentről újabb telefoncsengetés hallatszott.

– Egyébként szeretném még egyszer lerögzíteni – mondta az özvegy –, hogy munkámra nem lehetett panasz.

Az asszony most már szembefordult vele, elbiggyesztette száját.

– Különösebb nem lehetett – felelte odavetőleg, nyugodt hangon. – Az edény egy kissé piszkos volt.

– Micsoda? – morogta az öreg méltósága, s botjára támaszkodva lassan, nehézkesen felállt. – Micsoda?

V.-né a konyhaajtó kilincsére tette kezét. – Nem baj. Egy kissé piszkos volt – ismételte. – A pénzért pedig szombaton jöjjön el. Nálam, amint tudja, szombaton van kifizetés. Jó napot.

– Nem tudja, Bozsi, mi baja volt ennek? – kérdezte a kony-

hában a háztartási alkalmazottat, miután az előszobából behallatszott a távozó özvegy szigorú ajtódörrenése. – Nem tudja?

A háztartási alkalmazott elpirult, s lesütötte szemét.

– Ki vele bátran! Mit fél?

– Minek azt a nagyságos asszonynak tudni! – mondta Bözsi, még jobban elpirulva. – Amúgy is elég baja van.

V.-né tenyerével az asztalra csapott.

– Ne affektáljon!

– Sok zsidó jár a nagyságos asszonyékhoz – mondta Bözsi nagyon halkan, a cipője orrát nézegetve. – Hogy ő nem tudja megszokni ezt a társaságot. Már a múlt héten el akart menni, de akkor rábeszéltem, hogy maradjon legalább addig, amíg a nagyságos úr meg nem hal. Nem tudom, mi jutott ma eszébe.

A szobából újabb telefoncsengetés hallatszott ki.

– Mi... mi... mi van ezzel a telefonnal? – kiáltotta az asszony magánkívül, az ajtót feltépve. – Hány óra van? Nem tu... tu... tudják, hogy ilyenkor alszom?

Matild néni már nyújtotta a kagylót. – A közjegyző. Azt mondja, hogy hívtad.

– Igen, én vagyok, szabadság – mondta az asszony a telefonba. – Azért hívtam, elvtárs, mert sajnos, nem lehet tovább halasztani. Magának megmondhatom, olyan állapotban van, hogy egyik óráról a másikra bekövetkezhet a katasztrófa. Igen. még ma meg kell csinálni a végrendeletet. Adok neki egy koffeint s vitamint, s ha egy félóra – egy óra múlva jön, már tárgyalóképes állapotban lesz.

Telefonálás közben a hátában érezte a három öregasszony csodálkozó tekintetét.

– De hisz az ügyvédnél már le van téve a végrendelet – kiáltották szinte egyszerre, amikor visszafordult. Matild néni égnek emelte karját, Róza néni összekulcsolta két tenyerét, mintha imádkoznék, Berta néninek a szokottnál erősebben reszketett a feje.

Az asszony nagyot sóhajtott, s minthogy izgalmában a térde meg-megcsuklott, leejtette magát a legközelebbi karosszékbe. –

Édes Matild néni, Róza néni, Berta néni – mondta halkan –, ennek meg kell lennie. Én nem tudom, hogy mi van abban a végrendeletben. Azt sem tudhatom, nem írt-e másikat is. De ha most újat ír, az érvénytelenít minden régebbi rendelkezést.

A közjegyző néhány perccel hat előtt érkezett, véletlenül egy időben egy fiatal festőnővel, Jendrassik Flórával, Jendrassik Ernőnek, az ideggyógyásznak egy távoli rokonával. A közjegyző egyenesen a szobába nyitott be. Flóra, minthogy észrevette, hogy a háztartási alkalmazottnak ki van sírva a szeme, beült a konyhába. – Mi a baj, Böske? – kérdezte.

Az asszony szótlanul állt előtte, lógó karokkal.

– Miért nem beszél? – mondta Flóra. – Mi baj van? Megint megbántotta magát?

A háztartási alkalmazott alig észrevehetően megrándította vállát. Idős, ráncos arca meg volt duzzadva a sírástól, a sok szüléstől megereszkedett hasa fölött a keményített fehér köténnyel, hajában a fehér fityulával úgy festett, mintha öreg, munkás teste tréfából álruhába öltözött volna.

– Üljön le, kedves Böske! – mondta Flóra.

Az asszony állt.

– Könyörgök, üljon le – ismételte a fiatal festőnő idegesen nevetve. – Rogtón szörnyet halok az idegességtől, ha nem ül le. Térden állva kérjem?

Cigarettára gyújtott, egy nagy füstfelhőt fújt maga elé, várt. Egyszer csak megszólal! Az asszony orrcimpáiról szapora, fénylő könnyek csöpögtek fehér kötényére, már tele volt apró, kerek, nedves foltokkal. Két lelógó kezén az erek kidagadtak, elkékültek.

– Nos?

– Nem bírom tovább, tündérke – mondta az asszony.

A fiatal festőnő nevetett:

– Mindent kibír az ember. Mit nem bír ki?

– Nem hagyja meghalni – mondta az asszony tompán.

– Hogy nem hagyja meghalni?

– Nem hagyja.

– Jól teszi – mondta a festőnő, egy nagyot nyelve. – Jól teszi.

A háztartási alkalmazott elfordult. Flóra a reszkető vállát nézte. Vigyáznia kellett, hogy a szeme neki is könnybe ne lábadjon. – Persze, mindent megtesz, hogy életben tartsa – mondta. – Maga nem azt tenné? No, feleljen! Ha a maga férje volna, nem azt tenné? Jaj, az ég áldja meg, mama, nyissa ki már azt a befagyott száját, mert kiszaladok a világból. Csak a háta reszket, csak a háta reszket, abból értsek? Miért nem beszél? Maga nem azt teszi, ha a férje lett volna beteg?

– Nem – mondta az asszony csendesen, vállát a kredencnek támasztva.

A lány a padlóra dobta a cigarettát, eltaposta. – Gyilkos – mondta. – Szörnyeteg. Elvetemült némber. Büdös arzéngyilkos paraszt. Maga is csak azt tette volna.

– Nem – mondta az asszony.

– Miért nem?

A háztartási alkalmazott nem felelt. Csak a széles háta látszott, az arcát nem mutatta.

– Nem beszél, nem beszél! – kiáltott a fiatal festőnő kétségbeesetten, s az eltaposott cigarettacsutkát egy dühödt rúgással a kredenc alá csúsztatta. – Azt kérdeztem, hogy miért nem?

– Mert én szerettem az uramat – mondta az asszony.

A lány nem felelt rögtön. Neki is elszorult a torka. – Idefigyeljen, öreg mama! – mondta. – Idefigyeljen! Fésüljön meg, áldja meg az Isten. Olyan szél fújt, hogy a kontyom mindjárt szétmászik, be sem merek menni a szobába. Fésüljön már meg, édes, jó? Senki nem tud olyan kontyot csinálni, mint maga.

Megrázta fejét. A hajtűk csörrenve a kőpadlóra estek, szénfekete, szikrázó kontya felbomlott, haja a derekáig szaladt. A háztartási alkalmazott megfordult, kötényével megtörölte szemét, egy gyors pillantást vetett a fehér pikéruhába öltözött vékony lányra. A konyhaablakon át épp rásütött a nap, s a fehér ruhából kiszívott minden fényt, csak a lány két kis kerek melle maradt árnyékban, s a szoknya alatt a karcsú, sötétedő, össze-

érő combok. Hónaljában, ahogy gömbölyű fehér karjával hátranyúlt hajába, egy-egy kis sötét izzadságfolt látszott. – No jöjjön már! – mondta türelmetlenül, s édes-furcsán elfintorította arcát, mely minden porcikájával hunyorított a ráömlő napfényben. – Mire várunk? Megoregszem, mire utolér azzal a két kacsázó lábával.

Beszaladt a szűk cselédszobába, leült az ágyra.

– Jövök, tündérke – mondta az asszony.

– Szóval nem hagyja meghalni?

A fésű sercegett, szikrázott a sűrű fekete hajban. Az ágy lábánál, egy négyszögletes, félvak tükörben látni lehetett Böske arcát. Flóra tudta, hogy öregedő asszonyok módjára szerelmes belé, s hogy le fog csillapodni, ha megengedi neki, hogy eljátszogasson a hajával. Hátranyúlt, megsimogatta az asszony karját. – No, mama, hát mi baj van?

– Koffeint ad neki meg vitamint – mondta az asszony – morfium helyett.

A konyhából behallatszott az eszpresszógépecske meginduló sistergése.

– Tudom – folytatta az asszony –, mert engem küldözget az orvoshoz a receptekért. Olyan fájdalmai vannak a nagyságos úrnak, hogy üvölt, de nem könyörülnek meg rajta.

A festőnő egy pillanatra behunyta szemét.

– Ha az orvos maga adja a receptet?

– Az orvos azt mondja, hogy már csak morfiumot szabadna neki adni – felelte az asszony halkan. – Tegnap már nem is akart koffeint írni, de a nagyságos asszony rátelefonált, s aztán visszaküldött hozzá.

– Szóval mégis adott?

– Igen – mondta a háztartási alkalmazott, s a tükörben látszott, hogy szemében megint begyűlnek a könnyek. – Ha nem ír, azt híresztelné, hogy ő ölte meg.

– S ez mióta tart így? – kérdezte a fiatal lány.

– Két hete.

– Már két hete?

A tükörben az asszony bólintott.

– Akkor mondta az orvos először, hogy most már át kellene segíteni a halálba. Csak morfint, csak morfint, mondta, morfint, morfint, morfint.

– Mit bőg mar megint? – mondta a festőnő.

– Maga is sír, tundérkém.

A fiatal lány felugrott. – Mert a hajamat tépi azzal a hülye fésűjével – kiáltotta magánkívül, könnybe lábadt szemmel. – Vén boszorkány, lesheti, amíg még egyszer a fésűje alá ülök! A fél hajamat már kitépte, mert mindig máson jár az esze, nem a munkáján.

Az asszony egy pillanatig elgondolkozva nézte, aztán átölelte, magához szorította a karcsú leányalakot. – Beszéljen vele, tündérkém – könyörögte. – Maga az egyetlen, akire tán hallgat. Hogy hagyja meghalni! Ne kelljen neki többé fürödni! Ne kelljen neki egy hét múlva születésnapot ünnepelni! Ne kelljen neki többé gépbe diktálni! Már nincs a testében, csak fájdalom.

– Születésnapja lesz? – kérdezte a lány.

– Már negyven embert hívott meg rá a nagyságos asszony – mondta a háztartási alkalmazott. – De amikor ma délben bevittem neki az ebédjét, s rögtön kihányta, akkor a nagyságos úr megfogta a kezemet, s azt mondta, olyan halkan, hogy csak én hallottam meg: Boske, hagyjatok már meghalni. Ezer forintot testálok magára, ha meg hagynak halni.

A fiatal festőnő visszaült a keskeny cselédágyra.

– Olyan gyenge már szegénykém, az ágyába piszkít, mint a gyerek – mondta az asszony. – S hiába mondom neki, mi vagyunk a rosszak, lusták vagyunk, mert nem érünk be idejében, mégis szégyelli magát. Az este felkelt, nem szólt senkinek, s kilopódzott a szobából, de csak az előszobáig ért el, ott összeesett. A karomban hoztam vissza, mert olyan könnyű már, mint egy négyéves gyerek. Most meg a végrendelettel kínozza.

– Az az ügyvéd volt, akivel együtt jöttem? – kérdezte a lány arcára csapott tenyere mögül.

– Közjegyző.

A konyhában megszólalt a csengő. A háztartási alkalmazott megvárta, míg el nem hallgat, aztán letette fehér kötényét, fejéről a fityulát a földre dobta. Sötétszürke ruhája kopott volt, alul a szoknyáján idegen anyagból tenyérnyi toldás.

– Nem megyek be – mondta. – Szóljon neki, tündérke, hogy nem megyek be, hiába csönget. A nagyságos úrhoz bemegyek, ha hívat. Amíg szegényke él, addig ittmaradok, de a nagyságos asszony ne csöngessen nekem többé, mert nem megyek be.

Mire Flóra kijött a konyhából, a közjegyző már elment, V.-né a telefonnál ült, az ebédlőben. – Halló, az Akadémia titkársága? Kérem Moldován elvtársat... Halló Fe... Fe... Ferikém, csak nem te... te... teszitek meg velem azt, hogy Rákoskeresztúrra temetik el Ödönt? Ragaszkodom a Kerepesihez... Nem, még nem halt meg, dehogy, hálistennek, de ha mégis bekövetkezik egyszer a katasztrófa! Csak nem teszitek meg velem azt a csúfságot, hogy Rákoskeresztúrra temetik el, mint egy kutyát? Kinek szóljak? Az Emendéesznek? Vagy inkább a TIT-nek? Hogy beszéljenek a párttal? Nem ismerek senkit az agitpropon. Kinek szóljak még? Mindenki elhagy, mindenki elhagy, mindent magamnak kell elintézni, ehhez nekem már nincs erőm, nem, nem bírom tovább...

– Flóra, várj egy percig! – mondta a szobán keresztülhaladó lánynak, a telefonkagylót betakarva – beszélni akarok veled.

A lány válasz nélkül továbbment. V.-né ledobta a kagylót az asztalra, felugrott, a fiatal festőnő után szaladt. – Kérdezd meg tőle, hogy mi van a végrendeletben! – súgta izgatottan. – Főképp, hogy mennyi pénz maradt a bankban, s hogy nincs-e még valahol takarékbetétje? Egyedül hagylak vele, neked talán megmondja.

V. a magasra feldúcolt párnáknak támogatva hátát, a kinyíló ajtóra nézett. A lány egy pillanatra megtapadt a küszöbön. Öt-hat napja nem látta V.-t. Egy idegen ember feküdt helyette az ágyban.

A redőnyök lazán le voltak húzva, a szobát csak a lécek között beszűrődő alkonyi fény váltotta ki a homályból. Az ágy melletti asztalkán egy apró, kék fényű virrasztólámpa égett. Az ágy tele volt hányva könyvekkel, körülötte a padlón könyvek hevertek, az ágy mellett, az asztalkán is egy magas torony könyv állt. Meghatározhatatlan, édeskés, kissé émelyítő betegségszag foszladozott a levegőben. Az ágy alól egy üvegkacsa nyaka látszott ki.

V. állig be volt takarva, karjait is a könnyű paplan alá rejtette. A paplanon, azon a tájékon, ahol a beesett ágyék fölött a has sejlett, egy nagy szürke macska ült, sárga szemgolyóit a kinyíló, majd becsukódó ajtó felé fordítva. Minthogy a könnyű, vastag paplan lefedte a beteg alakjának körvonalait, a test jelenlétét csak a lábfejek fölötti két dudor jelezte a paplanon; a fej maga látszólag függetlenül élt a vastag fehér párnákon.

Rendkívüli jelentőséget valószínűleg a halál adott neki, mely már a homlokig s a halántékig nyomult előre, bár a fej valószínűleg eleven korában is megigézte a tekintetet. Most már csak csontszerkezete maradt meg, a hús és a zsír leolvadt róla, a bőr rátapadt a csontokra. Minthogy ilyenformán az arc alsó része erősen elvékonyodott, úgy tetszett, mintha az amúgy is magas, boltozatos homlok kétszeres térfogatára nőtt volna, a két szürke szem pedig, melyek alól a zsírpárnácskák felszívódtak, kissé kidülledt, tekintetük idegenszerűen merev és súlyos lett. Az ajak kicserepesedett, a fülkagylók megsárgultak, az arcbőr fakószürke volt. Az egész nagy csontarc részvétlenül nézett maga elé a szemközti fehér falra.

– Ki az? – kérdezte a beteg, a kinyíló ajtó felé forgatva pupilláit.

Flóra nem felelt rögtön. A két szürke szem tovább nézte, de nem látta. Az egykor széles áll kihegyesedett, az orr elvéko-

nyult, mint egy penge. – Ne jojjön be senki, magamra akarok maradni – mondta a beteg.

– Én vagyok, Odön bácsi – súgta a lány.

A kidudorodó szürke szemek tovább néztek, de a fiatal festőnő érezte, hogy még nem fogták be tekintetükbe. A hangja azonban eljutott az agykéregig. – Maga az, Flóra? – kérdezte a beteg.

Két lépést tudott tenni, tovább nem vitte a lába. Megállt. – Én vagyok, Ödön bácsi – súgta.

Most már meglátták. V. arca megélénkült, s mintha a koponya csontrendszere el akarta volna játszani az egykori arc lágy mozdulatait, ajkait kissé széthúzva, lassan elmosolyodott. – Jöjjön közelebb! – mondta a beteg. – Üljön mellém, ha van ideje. Áldozzon rám az idejéből néhány percet! Ma sokkal jobban vagyok.

A fej s a paplan alatt kidudorodó lábfejek között jóval rövidebbnek tetszett a távolság, mint amekkorát a magas férfitest egykor kimért magának. A fiatal lánynak hangosan dobogott a szíve. A halálban az ember kisebb lesz! – Jövök, Ödön bácsi – mondta. – Kissé sötét van a szobában, nem jól látok.

A beteg biccentett. – Igen, kissé sötét van. Üljön le, kérem, helyezze magát kényelembe. Megkérhetem, hogy húzza arrébb a karosszéket, hogy szembe láthassam? Így, köszönöm. A legtöbb látogatómnak beérem a profiljával. Szeretnék egy plédet borítani a térdére.

– Hisz meleg van, Ödön bácsi.

V. nem felelt rögtön. – Azt hittem, hideg van – mondta egy idő múlva. – Odakünn is meleg van?

A fiatal festőnő leült a karosszékbe. – Meleg van. Meleg nyári este.

– Már este van?

– Még nem – mondta Flóra. – Még csak alkonyodik.

V. újra biccentett. – Később meg fogom kérni, hogy húzza fel a redőnyöket. Egyelőre pihenje ki magát. Nem fáradt?

– Miért volnék fáradt, Ödön bácsi?

– Hát persze – mondta a beteg. – Miért is volna fáradt? Én is sokkal jobban vagyok ma. Biztos, hogy nem fáradt?

– Biztos.

– Akkor miért nem nevet?

A lány nem tudott felelni.

– Megszoktam – mondta a beteg –, hogy a nevetése megelőzi magát. Még nem látom, de már hallom a nevetését a szomszéd szobában. A könnyű, édes nevetését. Ezt őrizze meg, kérem, ameddig csak lehet. Amíg nevetni tud, addig nem vesztheti el lába alól a talajt.

– Hát persze – mondta a lány.

– Csodálkozik azon, hogy ma olyan beszédes vagyok? – kérdezte a beteg, s újra elmosolyodott. – Ma sokkal jobban érzem magam. Nem akarnám megriasztani, de talán maga is tudja, hogy ez így szokott lenni egy-két nappal a halál előtt.

Elhallgatott, szótlanul nézte a lányt, aki fehér ruhájában keskenyen, mozdulatlanul ült a karosszékben.

– Köszönöm – folytatta egy idő múlva –, hogy nem fáraszt a tiltakozásával. Most tökéletesen boldog s megelégedett vagyok. A befejezettség boldogsága ez, kedves, s nem szeretném, ha ebben megzavarnának. Maga az egyetlen, akit most megtűrnék magam mellett. Honnét tudta, hogy most kell eljönnie?

A lány felütötte fejét, a beteg szemébe nézett.

– Nem tudtam – mondta. – De azt tudom, hogy most már nem hagyom el többé, amíg . . .

A beteg mosolygott, várt.

– . . . amíg szüksége lehet rám – mondta a lány bátran, hangosan.

– Helyes – bólintott a beteg. – Helyes. De maga, kislány, ki fog menni a szobából, s el fog menni a lakásból abban a pillanatban, amikor ez az cufóriás állapotom megszűnik, s a fájdalmaim kiújulnak, ami két-három óra múlva okvetlenül bekövetkezik. Ez a kívánságom.

A lányra nézett kissé kidülledő szemével, újra elmosolyodott.

– ... ez az utolsó kívánságom – tette hozzá halkabban. – Kérem, gyújtson rá egy cigarettára.

– Nem bántja a füst? – kérdezte a lány.

– Üljön közelebb! – mondta a beteg. – Kérem, fújja rám a füstöt! A füst a maga szájából... majdnem annyi, mintha megfogná a kezemet.

A lány azonnal kinyújtotta mind a két kezét a beteg felé.

– Nem – mondta ez lassan, fáradtan. – Ne fogja meg a kezemet! Nem tudom kivenni a takaró alól, de nem is akarom. Maradjon minden úgy, ahogy volt. Nem akarom meglopni az örökkévalóságot.

A fiatal festőnő egy kissé elfordította fejét. Szemben a két öreg szürke szem olyan mohón s nyíltan nézte, ahogy az éhes állat nézi a táplálékot, egyenesen, kerülő nélkül, az életerő teljes feszülésével. A lány érezte, hogy elpirul, de azt a homályos szobában reméihetőleg nem látni. Akaratosan megrázta fejét, visszafordult a beteg felé. – Volna még egy kérésem – mondta ez csendesen. – Adjon egy tükröt! Akármilyen kicsit. Itt elrejtenek előlem minden tükröt.

A lány reszkető kézzel kinyitotta retiküljét.

– Nem baj, ha egy kissé púderes – mondta a beteg. – Sőt, annál jobb. Forduljon el, kérem!

Egy ideig nézte magát, arca fölé emelve, majd jobbra-balra járatva feje körül a kis négyszögletes tükröt, aztán újra a paplan alá rejtette kezét, a tükröt görcsösen ujjai közé fogva. Kétoldalt a nyakán látni lehetett az erek indulatos lüktetését.

– Hát ez lett belőlem – mondta egyszerűen.

A festőnő gyorsan visszafordult. – Édes! – mondta. – Édes! Maga most félelmetesen szép. Sohasem láttam még megrendítőbbet, szebbet.

– Hallgasson!

Az ágy fölött, egy falba vert szegen egy kis ezüst karóra függött, negyed hetet mutatott. Vékony, fémes percenéssel nyelte az időt, mely hol hirtelen összezsugorodott, hol mérföldnyire kinyúlt a szoba falain túl. A fiatal lány szédült. – Bocsásson

meg – mondta a beteg –, úgy látom, visszaéltem a helyzetemmel. Pedig most olyan tökéletesen jól érzem magam, hogy nincs jogom semmilyen fegyelmezetlenségre. Még nevetséges jövőmre való tekintettel sem. De a tükör kissé megijesztett.

– Édes – mondta a lány.

V. újra rászegezte nyílt, követelődző tekintetét.

– Tudom, hogy megbocsát – mondta. – Épp azért nem szabadna... De most arra kérem, nyissa ki az összes ablakokat! A redőnyöket húzza fel! A kerttől is el akarok köszönni.

A leáldozó nap piros világa hirtelen beözönlött az ablakon, a teraszra nyíló, sarkig kitárt ajtón. A beteg arcát lassan, kíváncsian a kert felé fordította. Az ágyból két lucfenyő között ki lehetett látni a Guggerhegy napsütötte lejtőjére, arrébb a házakkal sűrűn beépített Rózsadomb alacsonyabban húzódó gerincére. A másik oldalra szolgáló sarokablakon, melyet Flóra – minthogy huzattól nem kellett tartani – szintén kinyitott, a Szabadság-hegy hosszú vonulata látszott, a János-heggyel megfejelve, alatta a hegylánc kis oldalsó gyűrődése, a Hunyadorom.

– Milyen óriás az ember, hogy mindezt bármikor ki tudja rekeszteni egy fallal, egy redőnnyel – mondta egy idő múlva a beteg. – S milyen ostoba az ember, nem veszi észre, hogy tulajdonképp önmagát rekeszti ki. Nem így van?

A fiatal leány nem mert felelni: V. fejét a párnáról kissé felemelve, oly elmerülten nézte a kertet, mintha hirtelen elfeledkezett volna vendége jelenlétéről. Ugyanaz a mohó, egyenes, kitérés nélküli tekintet volt, amellyel az előbb az ő szemébe temetkezett. Nyaka, mely most teljes kerületében látszott, aránytalanul vékony volt a nagy koponya alatt, mint a kenyérbélből gyúrt babáké, melyeknek fejét fogpiszkálóval tűzik a törzsükre. Kétoldalt a két fejbiccentő izom kidagadt a bőr alól.

– Harminc évet töltöttem itt az életemből – mondta.

A lány az ablaknál állt, a Guggerhegyet nézte.

– Harminc évet – ismételte a beteg.

A fiatal festőnő huszonkét éves volt. Már nyolc éve itt élt, ezek közt a fák közt, amikor ő megszületett.

– Miért nem felel? – kérdezte a beteg.

– Igen, felelek – mondta a lány.

– Nem sok?

– Micsoda?

– Harminc év?

– Harminc év – ismételte elgondolkodva a lány, s a mutatóujja hegyével észrevétlenül kitörölte szeméből a könnyet. – Nem sok.

– Dehogynem – mondta V. – S még csak egy gyerekem sem született harminc év alatt.

A fiatal festőnő megemberelte magát, elfordult az ablaktól, visszaült az ágy mellé. – Mást hagy az utókorra – mondta.

A beteg kifeszített nyakkal, mozdulatlanul nézett ki az ablakon. – Nem panaszkodom.

– Nem is illenék magához – mondta a lány.

– Nem panaszkodom – ismételte V., kidülledő szemében a napsütötte Guggerheggyel s a Rózsadombbal. – Mérleget készítek, a sír szélén kötelező tárgyilagossággal.

– Feküdjön vissza a párnára, édes! – mondta a lány.

V. nem hallotta meg. – Látja azt a világoszöld emeletes házat, ott fenn a hegyoldalban? Balra mellette egy sárga ház áll, magas, piros tetővel s egy manzárdablakkal? Az erdőszéltől lefelé számítva a harmadik ház. Egy kis gyümölcsös van előtte, magas terméskőfallal, de az már nem tartozik hozzá. Abban az évben építették, amikor elvégeztem az egyetemet, és szüleimmel ideköltöztünk. Látja?

– Látom – mondta a lány.

V. szemeit mereven a hegyoldalra szögezte.

– Harminc éve bosszant az az okkersárga szín a világoszöld mellett. Ilyen kicsinyes természettel hogy lehet boldog az ember? Menjek oda, s fessem át? Néha arról álmodtam, hogy fölmegyek, becsöngetek s nagyon udvariasan ... Érti ...

– Értem.

– Anyámat innét temettem el – mondta a beteg egy idő múlva. – Júliusban, a kert tele volt feketerigókkal. Mint most is. Volt köztük egy, akit Máriának kereszteltünk el, s hallgatott a nevére. Kilencszázharmincnégy telén nyoma veszett. Talán megfagyott.

– Én abban az évben születtem – mondta a lány.

– Nem tűnt még fel magának – mondta V. megfeszített nyakkal a kertbe bámulva –, hogy milyen kevés madárhullát lát az ember? Nyomtalanul tűnnek el. Könnyűek, könnyűek. Az embernek is így kellene talán ... Az anyám ebben a szobában halt meg.

– Szép asszony volt? – kérdezte a lány.

– Fél évvel utána az apámat temettem el – mondta a beteg. – Igen, szép asszony volt. Az apám egy gnóm. Barátai kerti törpének csúfolták. Anyám imádta, én megvetettem, s undorodtam tőle. Csak amikor meghalt, értettem meg, hogy az apám volt.

– Feküdjön vissza a párnára! – mondta a lány. – Onnét is látja a kertet.

A beteg bólintott. – Mindjárt. Ez a kötelező tiszteletadás halottaim emléke előtt. Már végeztem is, tovább nincs. Rokonságot senkivel nem tartottam, barátom nem volt. Takarékosan bántam az érzelmeimmel, ahogy egy komoly munkával elfoglalt emberhez illik. Mert én egész életemben dolgoztam!

A lány felállt, föléje hajolt.

– Könyörgök, feküdjön le.

– Mindjárt – mondta a beteg. – Egész életemben dolgoztam. Kérem, üljön vissza. Ne féltsen engem, kedves, tökéletesen jól érzem magam, s hihetetlenül erős vagyok. Lássa, amíg ez a macska bársonymeleg testével az ölemben ül, addig tudom, hogy nincs baj. Ha megérzi a veszélyt, abban a percben le fog ugrani az ágyról, anélkül hogy hátranézne. Ezt kívánnám magától is, kislány.

– Igen – mondta a festőnő.

V. lassan visszaeresztette fejét a párnára. Ismét maga elé

nézett, a szemkozti fehér falra. A fal itt üres volt, nem tűrt magán egyetlen képet sem. – Sok – mondta a beteg maga elé, a falra nézve. – Mennyi fölösleges erőfeszítés! – A macska, sárga szemét a fiatal festőnőre forgatva, dorombolni kezdett.

– Miért nem felel? – kérdezte a beteg egy idő múlva.

– Mire, édes?

– Sok!

– Nem sok – mondta a lány.

– Sok. Tudja, hogy mire értem.

– Harminc év.

– Igen – mondta a beteg. – Harminc év. Sok.

A lány hevesen megrázta a fejét. – Nem sok. Most már tudom, hogy az életem felét odaadnám, ha még harminc évig . . .

– Vigyázzon, kedves, ne rázza a fejét, mert felbomlik a kontya – mondta a beteg. – Sok. Hogy én még harminc évig üldögéljek a diófa alatt, s nézzem a . . . Hogy is hívják ezt a hegyet?

A lány követte a beteg tekintetét. – Szabadság-hegy.

– No lássa! – mondta a beteg elégedetten. A lányra nézett, s ravaszkásan elmosolyodott. – Én még Svábhegynek hívom. Mi keresni valója van a földön egy nemzedéknek, mely még Svábhegynek hívja a Szabadság-hegyet? Éljem túl a szavaimat, a jelrendszeremet, önmagamat? S mi keresnivalóm lehetne már magánál, aki Szabadság-hegynek hívja a Svábhegyet? Igen, magánál, elsősorban magánál? Nem, nem, sok, sok. Harminc év. Sok. Nem akarok többé a diófa alatt üldögélni.

A fiatal lány megrettenve nézett a hirtelen eltorzuló arcra. A kopasz, nagy koponya száraz volt, de a homlokon s a halántékon izzadságcseppek fénylettek. Térdre vetette magát az ágynál, a paplanba fúrta fejét.

– Üljön vissza! – mondta a beteg. – Nincs semmi bajom, tökéletesen jól érzem magam. Bocsásson meg ildomtalan hevességemért! Megbocsát?

A fiatal festőnő felállt, visszaült a karosszékbe.

– Igazítsa meg a kontyát! – mondta a beteg. – Szeretném ezt a plédet a térdére borítani. Igazán nem fázik?

A lány a fejét rázta.

– Jól van – mondta a beteg. – Persze, meleg nyári este van. Adjon, kérem, egy korty pezsgőt, szomjas vagyok. Forduljon el, vagy még jobb, menjen egy percre az ablakhoz! Nem akarom, hogy a kezemet lássa. Itt, az asztalon van egy pohár, abba ontse!

Óvatosan felemelte a poharat, egy fél kortyot szívott a szájába, megmosdatta benne ínyét, nyelvét, aztán az ágyában levő fehér porcelán köpőcsészébe visszaeresztette a kortyot. A poharat maga állította az asztalra. Érezte, hogy elfáradt. – Jöjjön vissza, kislány! – mondta halkan. – Még bátran maradhat, ha ideje engedi. Majd én szólok... Sajnos, a test szerénytelen.

A fiatal festőnő visszaült a karosszékbe.

– Túllép önmagán – mondta a beteg csendesen. – Az időben is terjeszkedni kíván, egy számára idegen térfogatban. Maradj a helyeden – mondanám neki, miután megcsináltam végső számvetésemet, s elintéztem minden dolgomat – de nem, tovább rángatódzik, toporzékol, s a szó szoros értelmében a végtelenbe kívánkozik. Nevetséges szerénytelenség!

– Megcsinálta a számvetését? – kérdezte a lány.

– Nevetséges szerénytelenség – ismételte a beteg –, mintha felemelné a karját, s a csillagokig akarna felnyúlni. A csillagokig. Mit szól hozzá? Ahelyett hogy meghúzná magát, kicsire, a jó méretre, mely térben s időben kiszabatott neki, s amikor elérkezett a zsugorodás korszaka, ellenkezés nélkül, sőt egyetértőn, szép lassan visszatérne a porba. De nem!... a csillagokig!

A fiatal festőnő lesütötte szemét.

– Igen, megcsináltam a számvetésemet – mondta a beteg. – S most az illenék ehhez a testhez, hogy mint a vénember, akinek már kihullott minden foga, s egyszer napjában kávét majszol egy kis kenyérkével, s várja a halált...

– De ha még van foga! – súgta a lány, lesütött szemmel.

– Nincs – mondta a beteg.

A kertből rigófütty hallatszott. A sarkig kitárt nagy üveg-

ajtón, mely a beteg ágyával szemben nyílt s egy virágágyakkal szegett nagy, sötétzöld pázsitra engedte ki a tekintetet, egy kis langyos szellő sodródott be a szobába, s meglebbentette a félrehúzott csipkefüggönyt. – Nincs – mondta a beteg ingerülten. – Káprázat, önáltatás, a test régi ravasz trükkjei. Amikor az imént bejött a szobába, s meghallottam a hangját, de még nem láttam . . .

– Tényleg nem látott?

A beteg nem felelt rögtön. – No hagyjuk! – mondta néhány pillanatnyi tűnődés után, fáradtan mosolyogva. – Most még magát is rászedném? Nemcsak magamat? . . . Egyszerre itt állt előttem, néhány lépésnyire, gondolom, fehéren, keskenyen, éjfekete hajával, két karját felém nyújtva, mint egy látomás, s magához vonzott minden fényt, ami a szobában volt. A szépségnek s a vágynak ez az összeesküvése nyilvánvalóan azzal a célzattal történt, hogy én még tovább éljek. A csillagokig! A csillagokig! . . . Hát nem! Mint mondottam, már megcsináltam a végső számvetést.

– Igazán? – kérdezte a lány halkan, lesütött szemmel. – Akkor miért húzatta fel velem a redőnyöket?

A beteg ránézett. – Kegyetlen vagy – mondta.

Elfordította fejét, kinézett a kertbe. A pázsitról már visszahúzódott a napfény, s a kerítés mellett álló két lucfenyő ágaira kapaszkodva s lassan emelkedve, kifelé áradt a földről. Rigófütty, rigófütty. Körös-körül a virágágyak, melyek már szintén árnyékba merültek, erősebben kezdtek illatozni. A lenyugvó nap fölött hosszúkás felhősávok szórták pirosan izzó bársonyfényüket. – Az alkonyati pompa – mondta a beteg. – Ismerem, túlságosan jól ismerem. De ideje vagyon a születésnek és ideje a meghalásnak, ideje az ültetésnek, ideje annak kiszaggatásának, ami ültettetett . . . Engem már nem téveszt meg. Ismeri az állapotomat?

– Igen – mondta a lány.

V. elmosolyodott, s a lánynak úgy tetszett, mintha a fáradt, öreg szemek kegyetlenül megvillantak volna. – Nem ismeri. Ha

nem irtózik tőle, néhány szóban ismertetni fogom. Bohó ifjúságomban orvosi diplomát is szereztem, tehát valamelyest konyítok a szakmához. Azt tudja, hogy carcinomám van?

– Ne beszéljünk erről! – mondta a lány, hirtelen elfehéredve.

– Ha úgy gondolja, hogy engem kell kímélnie – folytatta a beteg –, akkor engedje meg, hogy tovább beszéljek. Kockázat nélkül megteheti, mert mint említettem, már rég megcsináltam a végső számvetést. Az imént egy novokain blokádot kaptam, s tökéletesen jól érzem magam, kedves. Egyébként röviden végezhetünk. Azt is tudja, hogy inoperábilis vagyok? A sebészek felvágtak, s visszavarrtak.

– Könyörgök, hagyja abba! – mondta a lány. – Hagyja abba!

A beteg ránézett kissé kidülledő szemével. – Fél? Mitől?

– Nem félek.

– Több bátorságot, kislány! – mondta a beteg. – Amikor belépett ebbe a szobába, nyilván tudta, hogy ez lesz utolsó beszélgetésünk. Nem tudta? Ne hazudjon!

A lány megrázta fejét.

– Nem hazudok.

– A morfium, amely majd utolsó óráimon átsegít – folytatta a beteg –, a központi idegrendszer működését korlátozza, ezzel szemben a novokain lokálisan hat, tehát lucidusok maradunk. Hátfájdalmaimra, melyek feltehetően a ráknak a csigolyákra való áttételéből származnak, nemrég kaptam a gerinc mentén az említett novokain blokádot, mely teljesen megszüntette a fájdalmat, ugyanakkor nem csökkentette az agykéreg működését. Világosan látok, kedves. A boldogságnak, már amit annak nevezünk, egyik feltétele, hogy értsük magunkat.

– Értem – mondta a lány.

A beteg bólintott. – Helyes – mondta. Hangja már bágyadtabban szólt, de ezt szemlátomást nem vette észre. – Helyes. A vér-, illetve nyirokkeringés a rákos sejteket szétvitte a szervezetbe. A gerincen kívül feltehetően már a hashártyát s a má-

jat is megtámadták, sőt minden valószínűség szerint a tüdőmet is, mert tegnap óta köhögök. A hasfalon egy ököl nagyságú, deszkakemény beszűrődés keletkezett, mely egész kerületében kitapintható.

– Hagyja abba! – kiáltotta a lány magánkívül. – Meddig akar még kínozni?

– Még egy percig – mondta a beteg, nehezen lélegezve. – A maga kis púderes tükre, melyet itt tartok a kezemben, a paplan alatt, az előbb megnyugtatóan igazolta mindazt, amit a metastasisok rohamos elterjedéséről mondtam. Száraz, ráncos bőr, szürkébe átfolyó fakósárga szín. Kihegyesedett áll, hegyes orr. Kimeredő, kitágult szemgolyók. Viaszsárga fülkagyló, a nyakizmok kidomborodnak. Öreg, apátiás arc. Ha ehhez hozzáveszem a kilépő bordákat, a láthatóvá vált medencecsontokat s a lesoványodott pipaszárlábakat, akkor kész a teljes kahexiás kórkép. Hát most fel, a csillagokig!

A fiatal festőnő olyan kétségbeesett tekintettel meredt rá, hogy a beteg megsajnálta. – Nyugodjék meg, Flóra – mondta. – Nem akartam egyebet, mint szemléltetően bizonyítani, amit a test szerénytelenségéről mondtam. Vagy a lélekéről, ahogy akarja. Én már elvégeztem magamban, ami elvégzendő, s az oktalan anyag tovább dolgozik és küzd. S ez így ment egész életemben. Mindig bőszemű és szerénytelen voltam.

– Most én kérem magát valamire – mondta a lány határozott hangon, s alig leplezetten haragos tekintetet vetett a párnán nyugvó csontarcra. – Ne ócsárolja az életét, ahhoz nincs joga! Az nemcsak a magáé volt, egymagában nem ítélkezhet fölötte.

– Azt hiszi? – kérdezte a beteg, s mintha az ágyára hulló piros alkonyati fény elvakította volna, egy pillanatra lehunyta szemét. – Azt hiszi?

– Tudom – mondta a lány, s apró keze önkéntelenül ökölbe szorult. Keskeny, fiatal testének határtalan önbizalma szinte gúnyosan hatott a haldokló ágya mellett.

– No lám – mondta a beteg. – Ellenem is megvédi az életemet. Kinek a nevében? Nyilván az emberiség nevében?

– Igen – mondta a lány.

A beteg hallgatott, nézte a fiatal, sápadt arcot. – Csak a külszínt ismeri, kislány. De úgy látszik, az több az egésznél, ha ekkora lelkesedést tud fakasztani. Nem akar mélyebbre nézni?

– Az eredményei elállják a tekintetet – mondta a lány.

A szobában újra csend lett. – Úgy látszik, a hit ellen nincs orvosság – mondta izgatottan a beteg, gyorsabban szedve a lélegzetet. – Jön a hit s mögötte árnyéka, az öncsalás. Erre tanított a munkám? Eredményeim aránytalanok azokhoz a szenvedésekhez képest, melyeket magamnak s a társadalomnak okoztam. Nézzen szét a környezetemben: kit tettem boldoggá? Talál csak egyetlen embert is? Egyetlen asszonyt is? A mértéktelen nagyravágyás ismérve: megvetettem a jelent. Azzal áltattam magam, hogy a jövőnek élek. A jövőnek! A csillagoknak! Mit kölykeztek nekem? Kétes eredményeket, melyek az átlagos életkort sem fogják elérni.

– Honnét tudja, hogy az utódai nagyobb kort értek volna meg? – kérdezte a lány, izgalmában mind a két kezével a szék karfájába kapaszkodva.

De a beteg nem figyelt a kérdésre. – Egész életem a jövőnek egy rákos túlburjánzása – mondta. – Sohasem gondoltam magamra, csak az eredményeimre. Nem azt néztem, hogy jól érzem-e magam, hanem hogy a munkám hogy halad. Minden jelen percemet felcseréltem egy ígéretre. Azt hiszi, hogy mikor az alatt a diófa alatt ültem, meghallottam a rigófüttyöt? Egy fél óra alatt elfelejtettem, hogy mit ebédeltem. Sohasem tudtam, hogy mikor kell tiszta fehérneműt vennem. Azt hazudtam, hogy annál fontosabb dolgom van. Egész életemben szüntelenül hazudtam magamnak.

– Nem igaz – mondta a lány nagyon sápadtan.

A beteg nem figyelt rá. Az ággyal szemben a fehér falat nézte, mely véges méreteivel, úgy látszik, valamennyire megnyugtatta. – A magamfajta embereknél – mondta csendesen –

gyakran tapasztalható a jövőnek ilyen kóros túlduzzadása. Nem eri be azzal a szerény jövővel, mely minden jelen mozdulatában benne rejtőzik, s természetesen, szép ütemben fejlesztené fel az életét. Nem, neki több kell, sok kell, legkevesebb száz év, az örökkévalóság. Nem hallgat természetes hajlamaira, melyek idejében figyelmeztetnék, mielőtt a jövő morfinistájává válik. Eszi, falja a jelenét, az egyetlen valóságot. Azt hazudja magának, hogy az emberiséget szolgálja. Lassanként minden perce, minden mozdulata hazugsággá válik. S ha önmagának hazudik, mi sem természetesebb, mint hogy másoknak is. Hazudik, hazudik, végeláthatatlanul.

– Nem szomjazott meg? – kérdezte a lány hangosan, hogy magára vonja a figyelmet. – Ne töltsek egy kis pezsgőt?

– Arra kérem magát – mondta a beteg –, sose közösködjék olyan emberekkel, akikből hiányzik az arányérzék. Olyanhoz ne kösse sorsát, nagy ívben kerülje ki! Farkasaivá lesznek a környezetüknek. Farkasaivá az emberiségnek.

A lány lesütötte szemét, hallgatott.

– Nem hall engem? – kérdezte a beteg. – Túl halkan beszélek?

– Hallom – mondta a lány.

– Akkor miért nem felel?

– Attól félek, hogy elfárasztom – mondta a lány.

– Nem vagyok fáradt.

A lány közelebb húzta székét. – Az jó – mondta. – Akkor most hallgassunk egy kicsit.

– Nem vagyok fáradt – ismételte a beteg. – Miért nem felel?

– Édes – mondta a lány. – Egy kicsit hallgassunk most!

A beteg alig észrevehetően megrázta fejét. – S ha fáradt volnék! – mondta. – Ez az utolsó beszélgetésünk.

– Becsukom az ablakot – mondta a lány –, lement a nap. Ilyenkor gyorsan lehűl a levegő.

A beteg a tekintetével követte könnyű lépteit az ablakhoz,

az ablakkilincsekhez emelkedő karjait, habozó, riadt útját vissza az ágyhoz. – Nagyon kifárasztottam, Flóra? – kérdezte.

A lány szótlanul rámosolygott.

– Megfélemlítettem?

– Csak megijesztett – mondta a lány. – S olyan tehetetlennek érzem magam.

– Nem akarna már hazamenni?

– Soha – kiáltotta a lány. – Soha.

A beteg ránézett, fáradt, tompa tekintete kifejezéstelenül tapadt az arcán.

– Miért érzi magát tehetetlennek?

– Mert nem tudom ...

– ... megvigasztalni? – kérdezte a beteg, miután egy ideig hiába várt a folytatásra. Hangja most már olyan rekedt volt, hogy a lány önkéntelenül közelebb hajolt. – Nem – mondta ez rögtön, fejét indulatosan megrázva, határozott hangon –, nem megvigasztalni, arra magának nem lehet szüksége. Hanem bizonyítani.

– Hogy nincs igazam?

– Nincs – mondta a lány. – Nincs.

A beteg sóhajtott, először beszélgetésük folyamán. – Tudom – mondta rekedten. – A hit ellen nincs orvosság, a magunkfajta ember csak azért boldogul. S a hazugságaink túlélnek bennünket.

– Nem a hazugságaik – mondta a lány. – Az igazságaik.

A beteg újra sóhajtott. Elfordította fejét, az asztalkán álló pezsgősüvegre nézett.

– Kevés van az üvegben – mondta a lány.

– Nem baj.

– Egy fél pohár elég lesz?

– Elég. Nem kell elfordulnia.

A festőnő állva maradt az ágy mellett. A beteg kiöblítette száját, majd a kortyot visszaeresztette a köpőcsészébe. A szeme sarkából figyelte a lányt. Köhögnie kellett, nem tudta vissza-

tartani. Még egy kortyot vett. Amikor visszafeküdt a párnára, érezte, hogy a vér a fejébe száll.

– Megfogná a kezemet? – kérdezte egy idő múlva.

A fiatal lánynak könnybe lábadt a szeme.

– Egy kicsit melegítse! – mondta a beteg. – Úgy látszik, mégis hűvös az este.

– Igen, hűvös. Későn csuktam be az ablakot.

A beteg elfeledkezetten nézte a két keskeny, fehér lánykezet, mely sima puhasággal körülszívta a csontjait. – A Pasaréten mindig hűvösek az esték.

– Igen, hűvösek – mondta a lány.

– A legnagyobb nyárban is.

– Akkor is – mondta a lány. – Az ember néha még augusztusban is fázik.

– Későn vettem észre, hogy idegen lettem az emberek között – mondta a beteg. Hangja meg-megszakadt, egy-egy szó között mély lélegzetet vett. A lánynak még közelebb kellett hajolnia, hogy megértse. – Egyszer télen, néhány évvel ezelőtt, séta közben megdobáltak a gyerekek.

– Hóval?

– Igen.

– Miért? – kérdezte a lány.

– Mert idegen voltam az emberek között.

A lány megszorította a hideg kezet.

– Ismeretlen gyerekek?

– Igen – mondta a beteg. – A hóban játszadoztak, visítottak. Itt fönn, a hegyen. Én meg jöttem az úttest közepén, egyedül, fekete télikabátban, fekete kucsmával a fejemben, fekete napszemüveggel, eltelve nagyságom tudatától, lassú, méltóságos léptekkel. Egy ideig néztek, aztán elkezdtek dobálni. Lehetett tíz-tizenöt gyerek. Körülugráltak, dobáltak, a szemem, szájam is tele lett hóval. Mintha valamilyen idegen állat volnék. Nem beszéltek össze, egyszerre kezdtek el bombázni. Mint egy állatot. Pedig nem bántottam őket.

– S ezt nem tudja elfelejteni – kérdezte a lány, s a szíve elszorult a részvéttől.

– Nem – mondta a beteg.

A lány újra megszorította kezét. – Édes. Szegény.

– Sokáig dobáltak – mondta a beteg. – Mit tehettem volna? Ha rájuk ripakodom, kinevetnek, mert tudták, ha elfutnak, nem érem őket utol. Ha meg én szaladok el, utánam vetik magukat. Álltam mozdulatlanul, azok meg összeszorított szájjal, némán dobáltak. Sokáig dobáltak.

– S egy szót sem szólt? – kérdezte a lány.

– Nem – mondta a beteg. – Nem tudtam, mit mondjak.

A fiatal festőnő hősiesen küzdött könnyeivel. Lehajtotta fejét, a beteg kezét simogatta.

– Most már el kell mennie, kislány – mondta hirtelen a beteg.

– Már?

– Engedje el a kezemet!

– Hadd maradjak még! – mondta a lány.

A beteg köhögött. – El kell mennie.

– Az nem lehet – súgta a lány könnybe lábadt szemmel. – Ne kíméljen engem!

– Zavar – mondta a beteg. Hangja rekedt volt, sípolva lélegzett. – Tudja, hogy megígérte?

– Igen.

– Most már el kell mennie. Zavar. Hall engem?

– Igen.

– Hallja, amit mondok?

– Hallom, édes.

– Jól van – mondta a beteg. – Még egy kérésem van.

– Igen.

– Hallja?

A lány a fejével intett. – Igen.

– Ne bántsák a feleségemet! – mondta a beteg. – Akármit csinál is szegény.

– Igen – mondta a lány.

– Köszönöm. Most eressze le a redőnyöket, s menjen el!

– Igen.

– Arányérzék – mondta a beteg szaggatottan. – Arányérzék. Nem felejti el?

A lány megrázta a fejét. – Nem.

– Ha nem felejti el, akkor nyugodtan halok meg.

– Nem felejtem el – mondta a lány.

A beteg behunyta szemét. – Eressze le a redőnyöket, s menjen el! – mondta.

A fiatal lány az ágy elé térdelt, s megcsókolta a beteg kezét. Sokáig csókolgatta, hozzászorította puha arcát, szeméből ömlöttek a könnyek.

– Isten veled, szerelmem – súgta a beteg.

A lány felállt, leeresztette a redőnyöket, a szobában sötét lett, kiment az ajtón.

– Írja fel egy cédulára, hogy milyen beceneveket mondott nekem! – utasította az asszony a háztartási alkalmazottat, megduzzadt, vörösre sírt arcát egy kölnivízbe mártott pamacs vattával frissítgetve. – Mindent írjon fel, ami eszébe jut! A háztartási könyvbe írja fel, mert a cédulát elhányja. Ti mire emlékeztek?

A három öregasszony szipogva, könnyeit törölgetve az asztal körül sírdogált. Rajtuk kívül szokott helyén, a sarokvitrin mellett, a kopott selyematlasz karosszékben az idősebb, ősz hajú férfi ült, s egy könyvet szorosan a szeme elé emelve, elmerülten olvasgatott; más nem volt a szobában. – Ti milyen becenevekre emlékeztek? – kérdezte az asszony.

– Fitos – mondta Matild néni. – Fitosnak szokott hívni.

V.-né a tükörben figyelmesen megvizsgálta fitos orrocskáját, mely most a sok sírástól erősen megdagadt.

– Hát még?

– Fitoska – mondta Róza néni. – Fitoskának is hívott.

– Semmi másra nem emlékeztek? – kérdezte az asszony egy idő múlva.

– Szívemnek is szólított – mondta Matild néni.

Róza néni a szemét törölgette. – Szívecskémnek.

– Szivinek – mondta Berta néni.

– Ennyi az egész? – kiáltotta az asszony izgatottan. – De hisz valósággal elhalmozott becenevekkel. Persze, az én idegállapotomban nem lehet csodálni, ha mindent elfelejtek, de nektek tudnotok kellene . . .

A karosszékben olvasó ősz hajú férfi felállt, beállította a könyvet a könyvszekrénybe, másikat választott, visszaült.

– Másra nem emlékezem – mondta Matild néni.

Róza néni a szemét törölgette. – Fitos . . . Fitoska.

Az asszony izgalmában feldöntötte a kölnivizes üveget. – Ennyi az egész? – súgta maga elé. – Hát mindent elvesznek tőlem, még a szeretetét is! S az úgynevezett barátnők elsőnek hagynak el . . .

– Térj magadhoz, édes lelkem – mondta Matild néni –, nem a szavakon múlik.

– A világon senki mást úgy nem szeretett, azt én tudom – mondta Róza néni.

Az asszony várakozón a harmadik nénire, a reszketős fejű Berta nénire nézett. Az öregasszonynak a szokottnál gyorsabban járt a feje, fehér haja alatt homloka a megfeszített agymunkától még jobban beráncosodott. – Megvan! – kiáltotta diadalmasan, vékony békanyál hangján. – Persze, ezek semmire sem emlékeznek. Buckónak hívott.

– Húsz évvel ezelőtt – morogta Matild néni halkan, hogy az asszony meg ne hallja, s egy megvető pillantást vetett a reszketőfejűre. Róza néni helyeslően bólintott. – Mi lesz most velem! – mormolta az özvegy, szemét törölgetve.

A halottas szoba ajtaja kinyílt, s a szobrász, aki gipszlenyomatot készített V. kezéről, az asztalhoz lépett. – Nem bírtam ki tovább odabent – mondta neki az asszony mentegetőzve, s szép, bársonybarna szeméből egy megtört tekintetet eresztett a szob-

rászra. – Amikor a csuklójánál fogva felemelte azt a kezet, amely egykor . . .

A részvétlátogatók az özvegy kívánságára az üvegverandában s a kertben üldögéltek, hogy „ne zavarják a halott utolsó álmát". Az előszobacsengő egyre újabb vendégek érkeztét jelezte, akiket a háztartási alkalmazott leültetett a verandában, majd bejelentett a háziasszonynak; ez időnként megjelent körükben, s kezét vagy arcát csókra nyújtva hol néma méltósággal, hol szenvedését hősiesen leplezve, hol egy le nem fojtható heves zokogással nyugtázta részvétnyilvánításukat. A postás óránként hozta a táviratokat, melyeket Matild néni hangosan felolvasott az asszonynak, majd az asztal közepén egy nagy ezüsttálban helyezett el, mint egy vizitkártya-gyűjteményt a pokol vagy a mennyország szalonjában. – Hányadik? – kérdezte az özvegy.

– Harmincegy.

– Nem lehet – mondta az özvegy. – Hisz az előbb már harminckettőnél tartottunk, számold meg újra!

De Matild nénit a becenevek ügye annyira kimerítette, hogy könnybe lábadt szemmel, némán Róza néni elé tolta az ezüsttálat. Ez csak a fejét rázta, nem nyúlt hozzá, nagyot sóhajtott. Értették egymást. Berta néni reszkető fejjel, mohón nézte a tálat. – Harminchat – mondta. – Én harminchatra emlékszem.

– Kezeld te a sürgönyöket! – mondta az asszony. – Készíts egy listát, hogy tudjuk, kinek kell partecédulát küldeni.

– Igen, Berta, írd meg a listát! – mondta Matild néni diadalmasan, egy lopott pillantást vetve Róza nénire. Ez ártatlanul maga elé nézett, sóhajtott. – Úgy van, írja meg ő – mondta elégedetten.

Minthogy a szobrász már elvégezte dolgát, az előszobában várakozó fényképész, aki ugyancsak az özvegy kívánságára egy utolsó emléket volt hivatva készíteni V.-ről, végre munkához láthatott. De alighogy a magnézium első füstfelhője eloszlott a levegőben, az asszonyt máris kihívták a halottas szobából. A Hazafias Népfront elnöki hivatalának egyik tisztviselője, egy

hajlott hátú, fáradt tekintetű, idős ember a temetés ügyében személyesen kívánt az özveggyel beszélni.

– Szabadság, elvtárs – mondta az asszony. – Nagyon köszönöm, hogy személyesen fáradt, hisz oly sok a megbeszélni valónk. Foglaljon helyet! Megvan?

– Micsoda, elvtársnő? – kérdezte a tisztviselő.

– A Kerepesi?

– Arra szeretném az elvtársnőt rábeszélni – felelte a tisztviselő kisvártatva, szemlátomást elfogódottan –, arra szeretném rábeszélni, hogy ...

Az özvegy felállt. – Mire?

– ... hogy mondjon le a Kerepesi ...

V.-nének elváltozott a színe. Szeme kitágult, szeme fehérje előrefordult, orrcimpái elzöldültek. Mint egy cölöp, melyet kiástak egyensúlyi helyzetéből, egyszer megingott, majd mereven elvágódott. Szerencsére háta mögött a piros pamlag szívélyesen felfogta, a támla is kitért özvegyi feje elől. A három gyászba öltözött öregasszony néhány perc alatt felmosta, felültette, lecsitította eszeveszett kiáltozását, mely még az üvegverandára is kihallatszott, s visszahívta a pamlaghoz a szemérmesen elfordult, nyugtalanul fészkelődő tisztviselőt, ki újpesti bútorasztalos múltjában kevés gyakorlatot szerzett özvegyi bánatok csillapításában.

– Tessék már megérteni, hogy nem rajtunk múlik! – mondta lefojtott dühvel. – Felőlem eltemethetik a Millenniumi Emlékműnél, én nem szólalok fel. Ne tessék velem ordítozni, nem vagyok süket.

Időközben megérkezett a verandáról a Matild néni által sebtében segítségül hívott Magyar–Szovjet kiküldött, egy szemüveges, sápadt, nyurga nő, V.-éknek személyes ismerője. – Csillapodj, drágám, majd mi elintézzük – mondta. – Rögtön fölmegyünk az elvtárssal együtt a Pártközpontba, s ott személyesen megbeszéljük Lukács elvtársnővel. Meg vagyok győződve, hogy az elvtársak megértik a helyzetet ...

– A Fővárosi Temetkezési Vállalat már ki van értesítve,

hogy a Farkasrétre megy – mondta a Hazafias Népfront tisztviselője.

A szemüveges nő könyökével oldalba lökte. – Majd elintézzük, elvtárs.

– Én Bogáti elvtárstól, a VB elnökhelyettesétől kaptam utasítást . . .

– Jól van, majd elintézzük, elvtárs – mondta a nő.

A tisztviselő megtörülte izzadó homlokát. – Késő. Egy óra múlva már jönnek a halottért.

Az özvegy hátravetette fejét. – Nem adom – kiáltotta szenvedélyesen –, nem adom. Este hét óra előtt nem lehet elvinni. A barátai itt akarnak tőle elbúcsúzni, mindenki délután fog jönni . . .

– Jól van, majd elintézzük, drágám.

– Márpedig budai lakost nem lehet Pestre temetni – mondta a tisztviselő, megátalkodott ártatlansággal –, arra szabályrendelet van.

– Én nem engedem elvinni – kiáltotta az özvegy. – Ebbe a lakásba csak az lép be, akit én beengedek. Egyébként is ki fog beszélni maguktól?

A tisztviselő vállat vont, hallgatott.

– Nem tudja? Tőletek ki beszél? – fordult az özvegy a szemüveges nőhöz. – Te sem tudod?

– Még nincs kijelölve, drágám – mondta a nő.

Az özvegy mellére szorítva állát, hosszan maga elé nézett. – Nem engedek akárkit a sírhoz, azt előre megmondom. Az persze jól jönne bizonyos köröknek, hogy valamilyen jöttment tartsa a gyászbeszédet, lehetőleg olyasvalaki, aki Ödönt világéletében utálta. De abból nem esznek! Én tudni akarom, hogy kik fognak beszélni. A pártnak ki lesz a szónoka?

– Majd elintézzük, drágám – mondta a szemüveges nő.

– Nehogy valami harmadrendű embert küldjenek ki, mert akkor inkább el se temessék – kiáltotta az özvegy, aki úgy érezte, hogy már ereje fogytán van. – Mikor lesz a temetés?

– Pénteken.

– Mikor?

– Holnapután, pénteken.

Az özvegy sokáig hallgatott, tartalék erejét gyűjtögette. Most már szíve mélyén is úgy érezte, hogy nem sokáig fogja túlélni férjét, nem is nagyon kívánta. Halálosan fáradt volt, nyugalmat óhajtott, elnyugvást, mindenbe belenyugvást. Fejét a díványpárnára ejtette. – Arról szó sem lehet – kiáltotta reszkető hangon. – Vasárnap fogjuk temetni.

– Miért, drágám? – kérdezte a Magyar–Szovjet küldöttje csodálkozva. – Miért nem lehet pénteken?

– Mert munkanapon az emberek nem érnek rá temetésre járni – mondta az özvegy, ereje végső megfeszítésével. – Pénteken legalább két-háromszáz emberrel kevesebb jönne ki. Ez a demokrácia, hogy megfosztják a dolgozókat az utolsó búcsú lehetőségétől?

– De drágám, vasárnap nem temetnek – mondta a szemüveges nő.

Az özvegy behunyta szemét. – Somlayt is vasárnap temették.

– Vasárnap?

– Vasárnap nem lehet – mondta a Hazafias Népfront tisztviselője. – A temetés legalább ötezer forinttal többe kerülne.

– Nem bírom tovább – sóhajtott az özvegy –, nem bírom tovább! V. Ödön nem ér meg maguknak ötezer forintot?

A háztartási alkalmazott sietve benyitott a szobába, s jelentette, hogy a temetkezési vállalat emberei itt vannak a holttestért.

Pénteken egy órára, a Kerepesi temetőben száz-százötven ember gyűlt össze V. ravatala körül. Felhőtlen nyári nap volt, s noha a kaszárnyaszerű temető minden erejével azon volt, hogy a léttelenben is fenntartsa az emberi észjárás szimmetrikus rendjét, s megakadályozza a holtak beszüremlését az anyag könnyű, gyors körforgásába, a természet a maga közérthető, ravasz méltóságával kifogott rajta; egy-egy óvatlan pillanatban

a súlyos kőemlékek mögül szétburjánzó borostyán vagy a sírdombokon virágzó rózsa, muskátli, szegfű naivul összekeverte az elmúlás és a születés szűk képzeteit. A forró napsütésben egy meg-megújuló vidám szellőcske minduntalan ellebbentette a lélekről az enyészet porát. A magas nyárfasor, melyen a tömeg a ravatal felé özönlött, összekötötte a földet az éggel. Egy-egy márvány emléktáblán a friss aranybetűk lefogták a táncoló napsugarak tündér lábait, s összevissza csókolgatták őket. A temetővel szomszédos vágányhálózatról egy mozdony rövid füttyöngetése szólt át a falon.

Az előkelő temetés hírére a Kerepesi törzsközönsége, a sírok vénasszony-tenyészete is hamarosan összegyűlt a ravatalozó körül, s az ismeretlen halott lelkiüdvéért imádkozva elismerő fejbólintásokkal fogadta az érkező gazdag koszorúk tömegét. A magánautók, taxik hosszú sorai lépésben haladtak a széles, frissen öntözött kocsiúton, a siető gyalogosok között. Egy-egy hazafelé tartó temetőlátogató a díszes felvonulás láttára megfordult, s az ismeretlen gyászolókhoz csatlakozott.

A ravatalozó előtt hosszú, tömött sorokban álltak, akik már nem fértek fel belsejébe, a koporsó köré. A vakító napfény miatt kívülről nemigen lehetett látni, hogy mi történik a fekete drapériával bevont sötét helyiségben, melyben csak a gyertyák tompa fénye világított, egy-egy lángsárga foltot vetve a fekete ruhás gyászolók mozdulatlan arcára. Még egyre jöttek a koszorúk, a gyászszertartás még nem kezdődött el. Az özvegy a koporsó fejénél állt, szemben a bejárattal; a gyertyák fénye arcába hullt, melyről izgalmában a gyászfátyolt egyik kezével épp hátracsapta a kalapjára. Kívülről is látni lehetett, hogy öklével verdesi a csukott koporsó fedelét. – Követelem, hogy azonnal nyissák ki! – kiáltotta oly hangosan, hogy a bejárat közelében állók is meghallhatták. – Látni akarom, hogy mit csináltak vele!

A temetkezési vállalat tisztviselője, vörösre főtt, izzadt arcát törölgetve, a fülébe sugdosott. – Nem érdekel! – kiáltotta az özvegy. – Miért nem jegelték? Ezen is spóroltak? Eddig ahány

temetésen voltam, mindenütt nyitva volt a koporsó. Követelem, hogy azonnal nyittassa ki!

A tisztviselőnek két lehetséges gyanút kellett eloszlatnia: az egyik, hogy a koporsó üres, a másik, hogy a halottról lelopták a ruhát. A ravatal közelében állókat hátraküldte, s az özvegyet felszólította, lépjen fel az emelvényre. V.-né, mialatt kissé lehajolt, hogy jobb betekintést nyerhessen a koporsó felemelt fedele alá, egymás után két gyertyát döntött fel, szerencsére mindkettő estében elaludt, s nem okozott tűzvészt. Mikor újra kiegyenesedett, s leszállt az emelvényről, egy harmadik gyertyát vert le; ez némi riadalmat keltett, mert a gyertya a fekete posztó-drapériák közé esett, majd az emelvény alá gurult. Nagyobb baj most sem történt, a tüzet idejében el lehetett taposni.

– Még nem oszlik – mondta az özvegy húgának, kinek karjára támaszkodott –, még csak a szája habzik.

A párt szónoka megkezdte beszédét. Halk hangú férfi lévén, szavai nemigen hatottak ki a ravatalozó előtt felsorakozott gyászné phez, mely egy ideig fülét hegyezve figyelni próbált, majd a hiábavaló igyekezettől kifáradva, visszaszállt alacsony köznapi gondjai közé. Leghátul, egy lépéssel a sűrű sorok mögött, egy idősebb, ősz hajú férfi állt, s egy könyvet szorosan a szeme elé emelve, elmerülten olvasott.

– Engem reggel hét óra körül hívott fel – közölte szomszédnőjével a megszüntetett neokatolikus folyóirat szerkesztője, aki eddig havi nyolcvan-száz forint segélyt kapott az elhunyttól. – Ödön e pillanatban szenvedett ki a karjaim között, mondta, jöjjek fel azonnal! Sajnos, a hírre oly fáradtság vett rajtam erőt, hogy újra elszenderedtem, s dél lett, mire odaértem. Képzelheti azt a szemrehányó tekintetet...

– A karjai között? Szó sincs róla! – súgta a deportált kriminalista lánya, ki havi ötven forint rendszeres segélyt s vasárnaponként ebédet kapott a családnál. – Matild nénitől tudom, aki ott aludt, hogy nem is mert bemenni a betegszobába...

– Hanem?

– A cselédet csöngették be hajnali hat órakor...

A szemben álló sorban a volt grófnő, ki havi százhúsz forint segélyben részesült az özvegy magánpénztárából, szemét jobbra-balra járatva, szomszédait figyelte. – Azt tudod-e – súgta közvetlen szomszédnőjének, a bebörtönzött nőgyógyász feleségének, aki havi kétszáz forint segélyt kapott V.-éktől –, azt tudod-e, hogy egy nappal a halála előtt sorban felhívta valamennyi ügyvéd ismerősét, hogy nincs-e náluk újabb végrendelet...

– A bankokba is elment – mondta a nőgyógyász felesége.

– Miféle bankokba?

– Az Országos Takarékpénztár valamennyi fiókjába, taxin. Magával vitte Ödönnek egy fényképét, s mindenütt megkérdezte, hogy nem ismerik-e...

– Becsöngették a cselédet, s beküldték a szobába, hogy nézze meg, mi történik ott benn. Egyikük sem mert bemenni.

– De miért csöngettek?

– Matild néni arra ébredt, hogy odabenn hangosan nyivákol a macska, s körmével kaparja az ajtót. Egy ideig várt, aztán felébresztette...

– A haldokló nem csinált semmi zajt, nem hörgött?

– Semmit sem hallottak, a lélegzetét sem szegénynek. Erre becsöngették a cselédet, mert egyikük sem mert bemenni a szobába...

Az Angol–Magyar Bank egykori elnökének özvegye, aki havi száz-százötven forint támogatást kapott V.-éktől, még csak most érkezett, de már a következő pillanatban az első sorban törölgette verejtékét óriási vörös arcáról. – Most hallom – mondta lihegve –, hogy ez a damned fool, ez a kétlábú tehén, akit ki kellene tiltani a kontinensről, nehogy Anglia háborút üzenjen nekünk...

– Ugyan miért üzenne, méltóságos asszony? – kérdezte a hátgerincsorvadásos festő. – A megsértett emberi ész nevében? Vagy az emberi jogok védelmében? Tudtommal, ez a rendkívül rokonszenves nemzet nem vitatja az embernek a butasághoz való jogát.

A kövér özvegy könyökével hátrébblökte az alacsony termetű, vézna festőt. – I'm glad to see you. Egyébként minek jött ki ide a rossz lábával? Több képet úgysem fog már nekik eladni, my boy.

– Szeretnék önről portrét készíteni – mondta a festő.

– Maga is egy damned fool. Azt hiszi, hogy nekem lesz még valaha egy megveszekedett vasam? Szóval azt hallom, hogy ez a . . .

– A bank minden fiókjában megmutatta a fényképét, s megkérdezte, hogy az illetőnek nincs-e betétje?

– S megmondták?

– Dehogy mondták! A betétek titkosak, nem is szabad megmondaniuk. Ezt mindjárt az első helyen megmagyarázták neki, de azért visszaült a taxiba, s ment tovább . . .

– Hallom, hogy valami svájci értékpapírokat keres, melyeket Ödön hozományba kapott tőle . . .

A ravatalozóból egy erős, kellemes férfihang ünnepélyes lejtése hallatszott ki, de a szónok nyilván háttal állt a bejáratnak, mert szavait nem lehetett érteni. Egy fotoriporter lámpája villant, még egy, majd egy harmadik.

– De mire a háztartási alkalmazott beért, már halott volt.

– Szörnyű! Egyedül volt, amikor meghalt?

– Egyedül.

– A felesége nem volt mellette?

– Annak nyilván csak örült, kedves szerkesztő úr.

– Milyen rosszmájú, grófnő! Isten a tanúm, túltesz rajtam.

A grófnő finoman elmosolyodott. – Egyébként is úgy látszik, egyedül akart maradni az utolsó pillanatban. Amikor a cseléd benyitott . . .

– Az utolsó pár selyemharisnyámat szedte el, szegényke – közölte a főispán özvegye a körülötte állókkal. – Nem is akartam kijönni a temetésre. Persze belátom, neki nagyobb szüksége van rá.

– . . . egyszóval hallom, hogy az a kétlábú tehén azt követelte a haldoklótól, hogy mielőtt elpatkol, írjon be valamit az

emlékkönyvébe. A bloody fool! Szerencséje, hogy azóta nem találkoztam vele, különben . . .

– Két nappal a halála előtt még színházba akart menni . . .

– Hisz tőlem kért jegyet a bemutatóra . . .

– És hogy meg volt sértve, mert . . .

– Mit gondolsz, marad annyi pénze, hogy . . .

– . . . hogy tovább folyósítsa a havi százhuszat?

– . . . egy Dante-kötetet tett a kezébe, úgy akarta lefényképeztetni.

– A halottas ágyán?

– Igen. De az ujjait már nem lehetett szétnyitni.

– . . . az csak havi ötvenet kap!

– Nem sokáig!

– . . . egy rózsaszín santungselyem ruhája, azt nem engedte átfesteni . . .

Valahányszor a fotoriporterek célba vették a ravatalt s a koporsó mellett az egymást váltó szónokokat, az özvegy fellebbentette arcáról a fátyolt, s kisírt szemét a lencse felé irányította. A ravatalozóban fullasztó volt a hőség, egy fiatal lány rosszul lett, ki kellett támogatni a szabadba. Idekünn a friss szél olykor egy-egy kis porfelhőt csapott fel, s elkeverte a távoli sírok virágillatával.

– Ön majd a sírnál fog beszélni, professzor úr?

– Igen – mondta az idősebb, ősz hajú férfi, a kezében tartott nyitott könyvet gyorsan kabátzsebébe süllyesztve –, igen, a sírnál. Sajnos, ha a barátaimat temetik, nekem gyászbeszédeket kell róluk mondanom. Soha nem tudom élvezni a temetésüket.

– Végigjárta taxin az Országos Takarékpénztár valamennyi fiókját, még Pesterzsébeten is kinn volt . . .

– A svájci értékpapírok?

– Azok ott nem lehettek. Amikor látta, hogy így nem megy semmire, azt hazudta Ödönnek, hogy a jövő héten lebélyegzik a pénzt, tehát mindent ki kell venni a bankból . . .

– Miért imádja a természetet, méltóságos asszony? – mondta a festő. – A rák kórokozója is természet, azt is imádja?

– R.-né rendszeres havi segélyt kapott?

– Szóval egyedül akart lenni, amikor meghal.

– Igen. A cseléd benyitott a szobába, ott olyan sötét volt, hogy eleinte nem mert bemenni. Úgy látszik, eloltotta a virrasztólámpát.

– Még volt annyi ereje?

– Szörnyű ereje volt. A dunyhát a fejére húzta, hogy ne hallják meg a halálküzdelmét. Egyedül akart meghalni. A két csontkezével kétoldalt arcára szorította a dunyhát, s olyan görcsösen markolta, hogy egy helyen átlyukasztotta a huzatot.

Amikor a gyászmenet elindult a sír felé, a festő észrevétlenül lemaradt, s kissé hánykolódó lábaival egy kis egészségügyi sétára indult a nagy temetőben. Ahogy kijjebb került az elegáns sírboltok s emlékek közül a szegényesebb, elhanyagolt kulnegyedekbe, a gúnyos mosoly, mely a sírfeliratok olvastán felvonta a szája szélét, lassanként leolvadt arcáról, s a külső táj szemében összetalálkozott s egyesült a benső tájjal; kemény, csontos arca révetegen ellágyult, szeme kifényesedett, és könnybe lábadt. Hátát egy omladozó sírkeresztnek vetve, mely fölött egy hatalmas szomorúfűz szűrte át a permeteg napfényt, leült a földre. Egykor – míg mindketten el nem kérgesedtek – legjobb barátja volt V.-nek, s a régi emlékek most egyszerre megrohamozták, s elnehezítették szívét. Körös-körül nagy csend volt, csak a folyton zuhanó napfény percegtette a vén fa törzsét, egy-egy álmos madárpityegés szólt le lombkoronájából. A szomszéd napsütötte síremléken egy üvegzöld gyík süttette finoman tagolt, porcogós testét; háromszögletes hüllőfejét mereven előrenyújtva, négy apró lábával a forró kőre tapadva, mozdulatlanul szívta magába a létezés boldogságát. Oly tiszta volt a levegő, hogy nyakán, a vékony bőrön át, látni lehetett az ér lüktetését. Egy kis szellő is bolyongott a sírkeresztek között, egy fuvallat rózsaillatot porlasztott szét a forrón rezgő levegőben, s megrezzentette a borostyán egyik lelógó indáját, aztán

mint aki elvégezte dolgát, nyomtalanul eltűnt a legközelebbi kereszt árnyéka mögött.

Az egyik sírhalom mögül egy öregasszony lépett ki a napsütésre. Amikor megpillantotta a foldön elterült, görcsösen zokogó férfit, megállt, s kissé gyulladásos vén szeméből szánakozó tekintetet vetett rá. Sok síró embert látott már életében, de azért nem bírt most sem szó nélkül elmenni mellettük.

– Ne vegye már úgy a szívére, elvtárs! – mondta. – Lássa, én most már sajnos negyven éve járok ki imádkozni az egyetlen fiam sírjához, mégis megvagyok magamnak. Igaz, hogy van egy lányom is, meg egy szép unokám.

A festő megfordult, zsebkendőjével letörölte könnyeit. Az öregasszony kíváncsian előrehajolt, hogy jobban szemügyre vehesse arcát.

– A kedves felesége nyugszik itt? – kérdezte.

A festő nem felelt.

– Bizonyára, szép derék asszony volt – mondta az öregasszony. – Korán magához szólította az Úr.

A festő megrázta a fejét.

– Nem a felesége? – kérdezte az öregasszony. – Csak nem a mama?

– Nem – mondta a festő. – Nem a mama. Az már rég meghalt.

– A papa?

– Az is – mondta a festő.

Az öregasszony tanácstalanul nézegette az öreg sírkövet, melynek betűiből az eső már rég kimosta az aranyfestéket. – Rossz a szemem – mondta –, a szemüvegemet meg odahaza hagytam, ne tessék haragudni.

– Nem haragszom, néni – mondta a festő. – Temetőbe minek a szemüveg?

Az öregasszony közelebb csoszogott, s homlokát ráncolva tovább nézte a sírfeliratot. – A magamfajta öregasszonynak jobb volna, ha már magához venné az Úristen, tessék elhinni! De az elvtárs még fiatal, még lehet gyereke.

A festő nem felelt.

– Ha az Isten elvesz egyet, adhat helyette másikat – mondta az öregasszony, s nyakát kinyújtva, könnyező, vörös szemével tovább vizsgálgatta az olvashatatlan sírfeliratot. – Nekem is született még egy lányom, tíz évvel az én Jóskám után.

– Igen – mondta a festő.

– Szintén a kedves fia nyugszik itt?

– Nem – mondta a festő.

– Akkor bizonyára . . .?

– Senkim sem nyugszik itt, néni – mondta a festő. – Az emberiséget gyászolom, egy idegen sír fölött. Én egy bolond művészember vagyok, tetszik tudni.

Az öregasszony egy ideig hallgatott, önkéntelenül szorosabbra fogva melle fölött a lüszterkendőt. – Azt nem kell gyászolni, kedves elvtárs – mondta –, az megvan magának. No, Isten áldja, megyek haza.

1955.

Egy kutya története

... jóllehet Nerva Trajanus naprol napra gyarapítja korunk áldásait, és a közbiztonság ma már nemcsak jámbor reménység, óhaj, hanem ennek az óhajnak szilárd biztosítéka is van, mégis emberi gyarlóságunk miatt a jóvátétel, az orvossag lassabban hat, mint a betegség. Amiképpen testünk is lassan növekszik, és gyorsan pusztul el, ugyanúgy a szellemet is könnyebb elnyomni, mint új életre hívni ... Hát még ha meggondoljuk, hogy tizenöt év alatt, ami nagy idő az emberi életben, sokan a véletlen balesetnek, a legtehetségesebbek pedig az uralkodó kegyetlenségének estek áldozatul!

(Tacitus: Agricola)

A kutya, egyelőre névtelenül, 1948 tavaszán tolakodott be Ancsa Jánosék háztartásába. Ancsa János a soproni Bánya- és Erdőmérnöki Főiskoláról Pestre helyezett tanár és mérnök, minthogy a fővárosban már egy fél éve hiába várt lakásra, a környékén, a szentendrei HÉV-vonal közelében, Csobánkán bérelt két bútorozott szobát; reggel innét járt be hivatalába, s csak este tért haza a vacsorához, melyet felesége, konyha híján, a szobában, egy főzőlapon készített el. A kutya is este állított be.

Amennyire a kert alkonyi homályában ki lehetett venni, foxterrier volt, alighanem egy drótszőrű és egy simaszőrű keveréke. Karcsú testét rövid, sima, fehér szőr fedte, egyetlen folt vagy petty nélkül, csak füle volt dióbarna, tövén egy-egy

fekete sávval. A természet közismert kacérságát jelezte, hogy a két fül s környéke más és más rajzot, s színeit különféle elosztásban viselte. A bal fülről a barna karéj elöl, a fején, lehúzódott a szempilláig. A jobb fül alatt félpofája érintetlen fehér maradt, de a fül tovéről a fekete sáv – mintegy a fehér félpofa játékos egyensúlyozására – hátranyúlt, mélyen le a nyakra, valamivel túl azon a vonalon, amelyen a kutyák a nyakörvet viselik, s itt egy eléggé szabályos fekete négyszögbe öblösödött, már amennyire a természettől négyszögek s egyéb szabályos alakzatok kitelnek. Vegyünk ehhez két nagy ragyogó szemet a háromszög alakú hosszúkás fej alapvonala mentén s az alsó szögben egy ugyanolyan ragyogó fekete orrocskát, melyet mintha cipőmázzal kentek volna ki, s akkor vázlatosan, némi fölületességgel ugyan, lerajzoltuk azt a kis kecses alakzatot, amely Ancsa lába elé telepedett.

Ez egy ideig figyelmesen nézte. A kutya a két hátsó lábán ült, s fejét felemelve, farkasszemet nézett a mérnökkel.

– Hát te? – kérdezte ez végül.

A hang hallatára, melyből nyilván valamennyi rokonszenvet érzett ki, a kutya felállt, s a háta mögé kerülve, megszagolta Ancsa lábát. Fejét lehajtva, előbb jobbról, majd balról többször hevesen beszívta a mérnök szagát, kis, fekete orrlikai reszketve behorpadtak. Ancsa türelmesen megvárta, míg az állat kedvére meg nem ismerkedik az embernek e számára legérthetőbb kiterjedésével. Úgy látszott, szaga éppoly jóízűen s rokonszenvesen szól a kutya szívéhez, mint hangszálainak rezgése. Az állat ismét előrekerült, s két hátsó lábára állva, apró mancsait a tanár combjára fektette.

Ez alkalommal meg lehetett állapítani, hogy nőstény, s hogy állán ritkás fehér szakállt visel, amely utóbbi körülmény kétségbevonhatatlanul valamilyen drótszőrű beütésre árulkodott. Fehér szemöldöke ugyancsak drótszőrű módra, bozontosan ívelt szeme fölött, lába viszont a kelleténél valamivel hosszabb s keskenyebbnek látszott a kert egyre növekvő homályában.

Kétség sem fért hozzá, hogy nem tiszta faj. A mérnök ennek ellenére megsimogatta fejét.

E pillanattól kezdve Ancsáék sorsa meg volt pecsételve. Előlegezzünk a történetből annyit, hogy a kutya a házaspár minden fogadkozása s ellenkezése dacára egy idő múlva végleg megtelepedett náluk. Az ellenkezésnek elméleti alapja volt, nyilván ezért nem érte el a kellő hatásfokot. Mindketten szerették az állatokat, különösen a kutyákat, de minthogy egyetlen fiuk odaveszett Voronyezsnél, az asszony apja meg egy szőnyegbombázás alatt pusztult el, a házaspár tudatában volt annak, hogy a szeretet nemcsak lelki haszon, de teher is, s nagyságával arányban üdíti, de egyben nyomasztja is az embert. A férfi ötven éves, az asszony negyvenöt éves múlt, s már nem akartak újszülött felelősségeket vállalni. Ettől eltekintve, szóba sem kerülhetett, hogy az akkori rossz lakásviszonyok mellett kutyát tartsanak, még kevésbé, hogy az utcáról szedjenek fel egy korukhoz oly kevéssé illő, vadidegen, fiatal ebet, tetejében szukát, mely a saját családi gondjaival is szaporítaná fáradtságukat.

Ancsa kihívta feleségét a mosogató tál mellől. A kutya, amely – mint később kiderült – Niki névre hallgatott, ekkor már elkezdte ravasz udvarlását, feltehetően a tanár rokonszenves hangjának és szagának, nemkülönben feje megsimogattatásának a hatására, melyet ugyancsak biztatásnak véleményezhetett. Ravasz és könnyű kacérsággal, amilyen csak nőktől telik, egy szempillantás alatt latba vetette izmos kis testét s vidám kedélye minden varázsát, mintha jövendő élete, sorsa az elkövetkező negyedóra határozatától függne. Egyet vakkantott, majd a ház előtt elterülő pázsiton eszeveszett körözésbe fogott. Kis fehér teste, hol hosszan kinyúlva, hogy hasa majd a földet súrolta, hol macskaszerűen ívbe görbülve, oly szélsebesen keringett Ancsáék körül, mintha varázskört akarna írni körülöttük, melyből többé nem engedi kilépni őket. Néha a legsebesebb száguldás közben oly hirtelen fordult meg, hogy a futás szele szinte kétrét hajlította; időnként egy-egy csalafinta hurkot ve-

tett, mint aki képzelt üldözőjét akarja megtéveszteni, majd diadalmasan csaholva, ellenkező irányban tovább vonta a köröket a szédülő házaspár körül. Leghumorosabban bakugrásai hatottak, melyekkel olykor merőlegesen felszúrt a levegőbe; minden ilyen ugrása a kutyák észjárása szerint egy-egy tréfa, fővárosi nyelvjárásunk szerint egy jó vicc volt, melyet egy elképzelt kutyaközönség harsány röhögéssel kísért volna. Ancsáné, aki – mint általában a nők – a férfiaknál közvetlenebb kapcsolatban volt a természettel, egyszer-egyszer hangosan el is nevette magát.

Az állat most a lábánál feküdt. Hangosan lihegett, nyelve kilógott szájából, ragyogó fekete tekintetét mozdulatlanul az asszony arcára függesztette. Amikor ez mosolyogva lehajolt hozzá, hogy megsimogassa, a kutya – mely egyelőre még névtelenül szerepelt a házaspár gondolkodásában – hirtelen a hátára hemperedett, s mind a négy lábával szemérmetlenül kapálózva cirógatásra kínálta a fehér szőr között rózsálló hasát s mellének kilenc fekete gombocskáját.

Ancsáné egy kis cseréptálban tejet hozott neki. Időközben besötétedett, a mérnök meggyújtotta a lakásban a villanyt. A kutya, miután kilefetyelte a tejet, felfedező útra indult. Körülszimatolta a kis házat s a mögéje épített nyári konyhát, aztán hirtelen nekiiramodva kiszaladt a kapun. Az árokszélen, fejét búcsúképp a házaspár felé fordítva leguggolt, s elvégezte szükségét, majd balra kanyarodva, gyors ügetéssel eltűnt a Pomáz felé vezető országúton.

Már itt meg kell állapítani az egész történetre szóló érvényességgel, hogy a kutya s majdani gazdái közti viszonyba egy felemás elem illeszkedett be, mely mindkét részről, de főképp a házaspár felőli oldalon, némiképp egészségtelen vonásokat tüntetett fel. A kutya minden valószínűség szerint – már amennyire az állati lelket ismerjük – természetes önzése szolgálatában némi ravaszsággal élt: legjobb oldaláról mutatkozott be, hogy behízelegje magát Ancsáék jóindulatába. Mondhatnók úgy is, hogy szeretetükbe, s ezzel tán könnyítünk is bűne minő-

sítésén, ha ugyan az önzéssel párosult őszinte ragaszkodás bűnnek tekinthető. Van-e egyáltalán szeretet önszeretet nélkül, kérdjük, s ha volna, mit érne az olyan ember szeretete, akinek nem kell önmagát emésztenie, hogy táplálni tudjon? Igaz, a kutya felhasználta nyers és tündéri nőiességének minden kellékét, hogy megszerettesse magát, és viszontszerethessen, de úgy véljük, ez a legszigorúbb emberi, sőt társadalmi szempontból sem tekinthető erkölcstelennek. Valami kis szemfényvesztést mindössze abban lelünk, hogy csak erényeit mutatta be, de elhallgatta gyöngéit, elrejtette hibáit, eltitkolta esendő voltát, későbbi betegségeit, majdani öregségét és halálát – de melyik igaz szerelmes nem indul legalább ennyi trükkel mennyországa meghódítására? Ha egyaltalán beszélhetünk bűnről, az Ancsáék szívében találtatik, akik magasabb értelmükkel nem ismerték fel a kutya ragyogásában a magakelletést, azt a kis művi beavatkozást, amellyel az érdek kiszépítette az érzelmet, vagy ha felismerték, úgy tették, mintha ez is rendjén való volna. Akik a látszat ellenére, s noha úgy tetszett, kézzel-lábbal kapálódznak minden további érzelmi megterhelés ellen, valójában rögtön aláfeküdtek a kutya céltudatos vonzalmának. Akik olyan játszmába bocsátkoztak, melyet önmagukban kezdettől fogva feladtak. Akik magányuk tisztaságát hajlandók voltak felcserélni egy kis érzelmes földi játékra, a gyerekükért viselt gyászt egy kevés szórakozásra, akik egyszóval fiuk helyébe befogadtak egy ebet... De kár erre több szót vesztegetni, az egészségtelen elemnek vékonyan opalizáló erecskéje nyilvánvalóan innét kapta eredetét. Ember és állat viszonyában, úgy véljük, mindig az ember a bűnös.

A kutya másnap is eljött, szinte percre ugyanabban az időben, mint előtte való nap; az asszony ismét a vacsoráról maradt edényt mosogatta, a mérnök a ház előtt szellőzködött. Harmadnap már szemfülesebb volt, vacsora előtt állított be. A következő napok során is olyan pontosan jelentkezett, mintha diplomáciai fogadásra volna hivatalos, de a hét végétől kezdve Ancsát már az autóbusz megállóhelyén várta meg, mely kö-

rülbelül száz lépésnyire volt a kert bejáratától. Bár a kocsiról lelépő férfit azonnal megismerte, biztonság okából előbb hátulról megszagolta a lábát s csak aztán ünnepelte megérkeztét hatalmas örömugrásokkal; oly könnyedén pattant fel a magas termetű férfi mellkasáig, hogy nyájas és ujjongó nyelvével majdnem a bajuszáig nyalt fel. Már most megjegyezzük, hogy ugrásaival későbbi élete során is feltűnést keltett. Oly magasra szökkent fel a levegőbe, hátralebbenő fülekkel, s elülső lábával úszó mozdulatokat végezve, hogy bármilyen hosszú termetű barátjának megnyalhatta volna a száját, ha akarja; a Duna rakpartján, melyen gazdái később majd sétáltatják, a legnagyobb farkaskutyáknál is magasabbat ugrott. Kis, izmos, ficánkoló teste, mintha állandóan a vidámság rugóin járt volna, labdaként pattant minden áhított célba, izmaiban matematikai pontosság, szívében egy tigris vakmerősége lakozott.

Noha Ancsáéknak eszük ágában sem volt magukhoz venni a kutyát, megtudták – talán a szomszédoktól, talán a mosónőtől vagy a postástól, de semmi esetre sem céltudatos kérdezősködés révén –, megtudták, hogy a kutya gazdája házuktól balkéz felől a harmadik szomszéd, egy nyugalmazott horthysta ezredes; szűkösen él feleségével, anyjával saját villájában, kutyájával nem sokat törődik. Ez alkalommal tudódott ki a kutya neve is. Ancsáék ennek ellenére, hogy a meghittségnek s az ezzel járó esetleges kötelezettségeknek még a látszatát is elkerüljék, maguk között továbbra is per „kutya" beszéltek róla, nevét óvakodtak nyelvükre venni. A lakásba egyáltalán nem engedték be, nehogy megszokják náluk. Egyébként megnyugtató volt, hogy a kutya, miután elfogyasztotta vacsoráját, éjjelre rendszeresen hazatért gazdájához.

Egy nap az is kitudódott, hogy miképp került be a kertbe azokban a napokban, amikor Ancsát még nem várta meg az autóbusznál. Vasárnap volt, a mérnök kivételesen az egész napot Csobánkán töltötte. Délfelé a kutya hirtelen feltűnt a bezárt rácsos kapu mögött. A kert hosszában, a kerítés mentén egy csalánnal benőtt széles árok futott. melyet a kapu előtt egy

kis fahíd fogott át; ezen állt a kutya. Amikor a racson át megpillantotta a mérnököt, mintha mind a négy lába gyökeret eresztett volna, egyszerre megmerevedett; látnivaló volt, hogy nem hisz a szemének. Percekig állt mozdulatlanul, testével fejezve ki azt a mérhetetlen csodálkozást, melyet az ember többnyire arcvonásaival rajzol meg. De apró fehér pofája is, a két ragyogó fekete szemmel, valósággal elbárgyult a dobbenetes felfedezéstől, hogy a tapasztalat és a logika ennyire becsaphatja az embert. Nappal Ancsát még nem látta odahaza.

– Ni, hogy ámuldozik! – mondta ez, s hangosan elnevette magát.

Az ismerős hang hallatára, mely igazolta a szemek látleletét, a kutya felocsúdott feneketlen megrokonyodéséből. Egyet vakkantott, majd villámgyorsan nekiszaladt a kapunak, s átnyomakodott az egyik szárny alatti szűk, lapos mélyedésen. Előbb fejét s két elülső lábát nyomta keresztül, majd utána behorpasztott hasát s lelapított farát, utolsónak a kapálódzó hátsólábak között rövid, izmos farka kúszott a színtérre. Örvendezése, mellyel a mérnök váratlan jelenlétét köszöntötte, nem ismert határt.

De ebéd után tisztelettudón, mint aki nem akar visszaélni a háziak vendégszeretetével, újra elhagyta a kertet. Estefelé Ancsáék sétára indultak. Száz lépésre a háztól, a megállóhely előtt újra megpillantották a kutyát: két hátsó lábán ült, s teljes erejével várt a pomázi autóbuszra.

Háttal fordult feléjük, így nem vette őket észre, s Ancsáék úgy határoztak, hogy nem hívják magukkal; a közös séta is csak vastagabbra sodorná a szálakat, melyek máris összekötik őket. De mire estére hazaérkeztek, a kutya már benn ült a kertben a ház előtt, s számtalan meredek örömugrással üdvözölte a hazatérőket. Bizalma a logikához szemlátomást újra visszatért: ha a mérnök nincs az autóbuszban, akkor a háztáj előbb-utóbb előadja. Ancsa azonban sokallta azt a melegséget, melyet a szíve táján érzett, amikor belépett a kapun: mintha saját kutyájuk fogadná a hazatérőket.

Egy újabb hét elteltével észrevették, hogy a kutya viselős. Gömbölyödő, kissé megereszkedett hasán is meg lehetett látni, de még inkább azon, hogy napról napra nehezebben nyomakodik át a kapu alatti lapos mélyedésen. Elsőnek az asszony figyelt fel állapotára. Amikor megfigyelését néhány nap múlva, miután megbizonyosodott róla, közölte férjével, ez elhatározta, hogy végleg megválnak az állattól. Nem kívánta egészségtelen meghittségüket még tovább növelni.

Az állat épp ebben a percben gyömöszölte át magát a kapu alatti mélyedésen. Ancsa eléje ment, kinyitotta a kaput, s karjával kifelé mutatott, hogy úgy mondjam, kiutasította házából a kutyát. Ez kíváncsian nézett fel a kinyújtott karra, majd néhány hatalmas vidám ugrással az ember kabátujja felé kapkodott. Terhessége már érezhetően megnövelte a föld vonzóerejét, nem érte el. Ancsa szigorúan rákiáltott, s újra a kapu felé mutatott. Az állat a szokatlan hang hallatára meglepetten ránézett, majd hátsó lábára ülve, figyelő fekete szemét kíváncsi komolysággal a mérnök arcára függesztette.

Sehogy sem értette meg, hogy ki akarják tenni a szűrét. Ancsa különböző riasztásai végül is megfélemlítették, de hogy mivel érdemelte ki a hessentéseket, az ijesztő tapsolást s a durva hangot, azt szemlátomást nem tudta felfogni. Minthogy képtelen volt elhinni, hogy a mérnök ok nélkül bántani akarná, tehát meg akarta várni, míg ennek érthetetlen haragja el nem múlik, s újra jóindulatába fogadja: nem ment ki a kertből. Lesunyított fülekkel, behúzott farkkal, oly apróra összehúzódzkodva, amennyire nagy hasa engedte, könyörögve nézett Ancsára, s amikor ez fenyegetőn feléje közeledett, lassan hátrálva, vagy ide-oda ugrálva, kitért előle, de a kapun nem ment ki. Ha a mérnök egy percre abbahagyta az ijesztést, egész testében reszketve, felborzolt szőrrel megállt előtte, s fekete tekintetét könyörögve arcára függesztette. Az embernek az volt a benyomása, hogy bocsánatot kér egy bűnért, melyet nem követett el. Amikor pedig a mérnök végül is egy hirtelen mozdulattal, melyet a kutyák még lét előtti magzatkorukból ismernek, lehajolt

s felkapott egy követ, akkor ugyan halkan szűkölve azonnal megfordult, s lába közé csípett farokkal kivágtatott a kertből, de a hídon, a háta mögött becsapódó kapurácsnál megint csak megállt, visszafordult, és hosszan utánabámult a távozó mérnöknek. Ez egy negyedóra múlva véletlenül kitekintett a lakás üvegajtaján. A kutya közvetlenül az ajtó előtt, a feljárati lépcsőn ült, s mozdulatlanul figyelte az ajtót. Amikor tekintetük találkozott, lelapította fülét, megfordult, s lement a lépcsőn. A kapuig ballagott, sóhajtva leejtette magát a földre, s két elülső lábára fektette fejét.

Másnap azonban újra ott volt a pomázi autóbusznál, s az állapotától telhető legmagasabb ugrásokkal üdvözölte Ancsát. Nyilván már megbocsátotta, hogy neki nem bocsátottak meg. Mit kellett volna neki megbocsátani? Hogy nem embernek született? Az állatok ezért az eredendő bűnükért, melynél nagyobbat nem ismer a föld történelme, csak úgy nyernek bűnbocsánatot, ha megvásárolják létüket a föld névleges urától, az embertől. Ki zsírjával, tejével, ki testi erejével, ki az emberi ideget izgató luxus-szépségével. De 1948-ban, a háború rombolta Magyarországon, mely megmaradt soványka vagyonából új és újrendszerű hajlékot igyekezett építeni népének, egy fiatal, teljességgel hasznavehetetlen foxterrier milyen szolgáltatással vásároljon kegyelmet? Segítséget csak az irgalomtól kérhet, az pedig maga is megfogyatkozott az elpusztult országban.

Mindazonáltal a kutya, melyet joggal nevezhetünk féligmeddig gazdátlannak, ezután is, nap mint nap megjelent az autóbuszmegállóhelyen s változatlan örömujjongással fogadta a mérnököt. Hazafelé menet, minthogy nem kapott bátorítást, lankadó farokkal szótlanul kullogott mögötte, megvárta, míg orra előtt be nem csapódik a kapu, aztán szuszogva átnyomakodott a rács alatti egyre szűkebb szükségbejáraton. Ancsa riasztási kísérletei továbbra is eredménytelenek maradtak, szigorúbb fenyítést, pl. rúgást vagy kődobást pedig nem kívánt s

nem tudott alkalmazni. De egyszer dühében „undok, tolakodó dögnek" nevezte a kutyát.

Ez másnap nem jött el. Harmadnap is elmaradt. Aznap este a mérnök, aki ez időben nem a szokott járattal, hanem egyre szaporodó pesti elfoglaltsága miatt csak jóval sötétedés után ért haza, vacsora közben megkérdezte feleségét, vajon a kutya nem jelentkezett-e. Az asszony mosolygott, s nemet intett. Ancsa erre a mosolyra a következőképp felelhetett volna:

Nincs nagyobb s alattomosabb rémuralom a szeretetnél. Gyöngeséggel s kiszolgáltatottsággal párosulva az ellenszenvet, de még a közönyt is legyőzi. Az ember nem bírja magát kivonni szorításából, az állat is ritkán. Semmilyen fegyvert nem tudsz ellene alkalmazni, hisz még magát a tagadást is érvényteleníti. S ehhez vedd, hogy az állat némasága, mely nem tudja ügyét szóvá tenni, sokszorosan szörnyűbb fegyver a legellenállhatatlanabb érvnél is. Mert mit lehet felelni egy hallgatásra, mely nem egy-egy álláspontomat, hanem egész létemet támadja?

S mit mondanék ennek a csendnek? Hogy nem hiszek vonzalma őszinteségében, mert mit szerethet rajtam, akit nem ismer? Azt felelhetné, ha ugyan feleletre érdemesítene, hogy megszagolt, tehát ismer. Ami tapadási felületre szüksége van szenvedélyének, azt megtalálta rajtam. A szeretet nem nézheti az érdemet, mert különben alkuvá válik.

Mindössze annyit mondhatnék még neki, hogy az embernek egyetlen felismerhető természetelvű kötelessége, hogy utódokat nemzzen, s hogy részemről szélhámosság lenne, ha kutyát fogadnék gyermekemül. Még abban a korban vagyok, férfierőm teljében ugyebár, amikor nem esnék nehezemre egy-két egészséges ivadékról gondoskodnom. Helyettük egy fiatal s teljességgel hasznavehetetlen foxikutyát mutassak fel az ítélőszék előtt? S áttérve magára a hasznavehetetlen foxikutyára, őt azzal szégyenítsem meg, hogy személye, igenis személye helyett csak hiányomat szeressem benne? Érje be egy másfelé elfoglalt szív sápadt kölcsönfényével a szeretet közvetlen, egyenes ragyogása

helyett, amely megilletné? Be kell látnia, hogy kétfelől is egészségtelen viszony alakulna közöttünk. Tolakodásnak tartom egyébként is, hogy, megkérdezésem s engedélyem nélkül beavatkozik életembe, s szeretete nemtelen fegyverével, melyre nincs ellenszerem, erőszakot tesz rajtam. Az a hely, amit bennem a maga számára pimaszul kikapar, nekem fog hiányozni. Elég gondom, bajom van magamnak, és semmi kedvem erőmet, illetve gyöngeségemet tolakodó, undok fenevadakra pazarolni.

Ancsa – mint látjuk – megbízható, pontos tükörképet viselt magában az emberi erkölcsről, melynek érvényességét az egész élő természetre kiterjesztette. Állattal, növénnyel szemben éppoly felelősséget vélt érezni magában, mint embertársaival szemben. Feltesszük, hogy élete során gyakran beleesett ebbe a maga állította csapdába, s nyilván nemegyszer romantikusan vergődött benne, s kézzel-lábbal kellett hadonásznia, hogy kimászszon belőle, de ki-ki úgy építi poklát, mennyországát, ahogy bírja.

A kutya azonban minderről mit sem tudott, s ha tudott volna is, nyilván éppoly csodálkozva nézett volna a mérnökre, mint amikor ez először kiutasította házából. Különben is más dolga volt ezekben a napokban. Ancsáék három napig a színét sem látták. Egy csütörtöki napon állított be ismét, jóval a pomázi autóbusz érkezése után, mely egyébként újra a mérnök nélkül futott be Csobánkára. Március végén a napok már érezhetően hosszabbodtak, az asszony kinn ült az alkonyati kertben, egy padon, szemben a kapuval, s férjére várva egy könyvben olvasgatott. A kutya egyszerre csak feltűnt a kapu mögött. Egy szempillantás alatt könnyedén átkúszott a rács alatti mélyedésen, mely pedig semmivel sem lett tágabb, s az asszony felé futott. Csak egy percre állt meg előtte. Megmutatta megfogyatkozott termetét, mint egy próbakisasszony egyszer-kétszer kacéran elsétált a pad előtt, majd hirtelen eliramodott a kapu felé, újra átdörgölte magát a lyukon, s gyors ügetéssel eltűnt a balra kanyarodó országúton. Annyi időre sem akarta magára

hagyni kölykeit, hogy tüzetesebben érdeklődhetett volna a mérnök holléte felől.

Ez az éjszakát aznap Pesten, hivatalában töltötte, s csak másnap késő este tért haza. De ő maga is annyi közölnivalóval érkezett, hogy az asszony csak jóval éjfél után számolhatott be neki a kutya látogatásáról.

Aznap államosították a száz munkásnál nagyobb létszámmal dolgozó üzemeket, s őt a Bányagépgyár vállalatvezetőjévé nevezték ki. Ancsa János salgótarjáni bányászcsaládból származott, apja vájár volt, származásánál fogva tehát értelmiségi foglalkozása ellenére is megbízhatónak látszott. Tizenkilencben, a selmeci akadémián szerezte meg bányamérnöki oklevelét, s noha a tizenkilences proletárdiktatúra alatt az elsők között lépett be a kommunista pártba, egy évtizedes koplalás után mégis kinevezték tanárnak a soproni Főiskolára. A világháború kitörésekor, 1939 végén a Szociáldemokrata Pártba lépett be.

A nagyüzemek államosítását s vállalatvezetővé történt kinevezését élete fordulópontjának tekintette. Tisztaságérzete azt kívánta, hogy rendezze életének lehetőleg minden függő kérdését, melyeket eddig kényelemszeretetből vagy gyöngeségből szögre akasztott, hogy aztán teljes nyugalommal s minden erejével nekiláthasson lelkesítő új feladatának. E függő kérdések közé tartozott a kutyával való rendezetlen viszonya is. Minthogy úgy látta, hogy a kettejük közötti szótlan küzdelemben már amúgy is alulmaradt, megbízta feleségét, hogy látogassa meg a kutya gazdáját, s érdeklődje meg, vajon megválnék-e az ebtől s milyen anyagi feltételek mellett. Elhatározásában nyilvánvalóan szerepet játszott az a gyöngéden színezett elbeszélés is, mellyel felesége, asszonyi meghatottsággal szemében, derűsen mosolyogva beszámolt a kutya családi látogatásáról. Az asszonyi képzeletet különösen a fiatal kutyaanya ártatlan kacérsága ejtette meg, a pad előtti büszke ide-oda sétája, önérzetes próbakisasszonyi forgolódása, mellyel új karcsúságára, azaz egészséges megkonnyebbedésére hívta fel a figyelmet.

Ez a meghatottság ugyan nyilvánvalóan abból a tisztátalan

elemből fakadt, mely a gyermektelen házaspárt a fiatal állat felé vonzotta, de a mérnök e pillanatban, elvégzendő új nagy feladatai előtt, s talán épp ezekre való tekintettel, felmentést kért lelkiismeretétől. Azt tartotta, hogy a tisztaság elve, ha kegyetlen részletességgel alkalmaztatik, embertelenné, sőt életellenessé válhat.

Másnap délután az asszony meglátogatta a kutya gazdáját, a nyugalmazott ezredest. Noha ez már rég meg szeretett volna szabadulni a hasznavehetetlen foxikutyától, mely valamelyik disszidált rokona jóvoltából maradt a nyakán, a kommunista Ancsánénak kitérő választ adott. Már másnak ígérte el, mondta, talán érdeklődjék egy hét múlva, vajon az elvitte-e. A kutya életrajza egyébként nem sok adattal bővült e beszélgetés során, az asszony mindössze annyit tudott meg, hogy egy-, legföljebb másféléves lehet, s hogy kölykeit egy híján már elemésztették. A kertből kifelé menet hiába nézelődött, sehol sem látta a kutyát. Ez odahaza várt rá, a ház előtti lépcsőfeljáraton. Szokásától eltérően csak egyszer-kétszer szállt fel a levegőbe, majd sietve megitta az eléje tett tejet a beleaprított kenyérrel, s rögtön utána hazanyargalt egy megmaradt kölykéhez.

Éjjel az asszony, míg urára várt, egyebek közt azon is eltűnődött, édesen fájdalmas szorongással még fiatal szívében, vajon tud-e az ösztön számolni vagy legalábbis összeadni és kivonni. Ha öt kölyke közül egyet elvesznek, a kutya észreveszi-e? Ha kettőt? Ha hármat? Ha csak egyet hagynak meg neki, vajon csak az tűnik-e fel neki, hogy most kisebb a nyüzsgés körülötte, halkabb a vinnyogás, a kaffogás, kevesebb a mosdatnivaló, s hogy sok emlője közul már csak eggyel lehet szoptatnia? ... vagy pedig számon tartja-e személy szerint is azokat, akik hiányoznak? Mert mit ér az az anyai szeretet – már a szaporodni mohó természet szempontjából is –, mely beéri a töredékkel, holott az egészre tarthatna igényt? Az asszony másnap délelőtt véletlenül elsétált az ezredesék kertje előtt. A kutya nem messze a kerítéstől, a napsütötte füvön feküdt, kissé oldalt dűlve, s egyik felemelt elülső lába alatt egy kis fekete

foltos, fehér szőrlabdát tartott, mely neki-nekirugaszkodva, apró farkának dühös kis mozdulataival, mint egy indulatos szívómotor dolgozgatott egyik emlőjén. A kutya észrevette az asszonyt, fejét felemelve, rávetette fehér szempillái alól fekete, csillogó tekintetét, kettőt-hármat csapdosott farkával. Kielégültnek, nyugodtnak, boldognak látszott. Az asszony sóhajtott s továbbment. Az elkövetkező hetekben is, melyeknek során Ancsáné már több időt töltött a kutya társaságában – ez egyszer-máskor sétáira is elkísérte –, meg lehetett állapítani, hogy a kutya életkedvén semmilyen folt sem maradt. Csak két-háromnapi lelki bágyadtság volt észlelhető rajta utolsó kölyke elvesztése után, melyet az ezredes egyik barátjának, egy szentendrei kisgazdapárti képviselőnek ajándékozott.

Új fejezet kezdődött Niki életében, amikor Ancsa először szólította a nevén. Mint említettük, mindeddig még maguk között is csak fajtanevén, per „kutya" vagy legjobb esetben per „foxi" emlegették, s egyedi neve legföljebb az asszony száján csúszott ki egyszer-máskor, ez is csak akkor, amikor viszonyuk a kutya türelmes erőszakoskodása folytán lassanként meghittebbé kezdett válni. Legálisan azonban csak akkor illeszkedett be a név a házaspár szótárába, amikor összeköttetésük törvényesíttetett. Az ezredes ugyan nem adta nekik a kutyát, inkább sietve elajándékozta egy faluvégi parasztgazdának, aki némi rébeszélésre elfogadta a jó patkányfogót, de Niki két nap múlva elszökött tőle, s minthogy az ezredes kiverte kertjéből, egyenesen Ancsáékhoz menekült. Az asszony tíz forintért megvásárolta a paraszttól.

Előzőleg azonban elment Pestre, a Rudolf térre – a mai Jászai Mari térre –, hol a kommunista párt lakást utaltatott ki számukra, s bejárta a környéket, megvizsgálni, hol sétáltathatja majd a kutyát, s lesz-e ennek a közelben elég kifutása. A ház előtt egy kis nyilvános kert terült el, itt azonban sok gyermek játszott; ennél jóval alkalmasabbnak, sőt elsőrangú sétáltato-

nak tetszett a Duna menti Rudolf-rakpart, mely a szép budai hegyekkel átellenben emberi szórakozásnak is beválhat. Egyébként lakásuk, mely egy kettéválasztandó nagyobb lakásból fog kikerülni, még nem készült el, az asszony számítása szerint június, júliusnál előbb nem is költözhetnek be, a szép tavaszt s a nyár elejét még Csobánkán tölthetik.

A kutya testi s észbeli erényei és hibái valójában csak szorosabb együttélésük óta ismertették magukat. A mérnök nem sokat tudott róluk, másod-harmadnaponként pesti íróasztala mellett töltötte az éjszakát is, amikor pedig Csobánkán hált, rendszerint oly kimerülten s a maga dolgaitól betelten ért haza, hogy legföljebb feleségének juttathatott egy-egy gyöngéd simogatást s valamennyi aggodalmas érdeklődést. A kutyát jóformán csak vasárnap délutánonként látta, mivel a délelőttöt szintén az üzemben töltötte.

Egyik ilyen délután a kutya bemutatott egy mintakollekciót testi ügyességéből, erejéből, bátorságából, kitartásából. A község fölötti dombokon sétálgattak, szántóföldek között, s az egyik búzaföldről váratlanul egy nyúl ugrott elő; feltehetőn Niki életének első nyula. Nem is annyira nyúl volt, mint egy földszínű sebes suhanás, mely egy pillanatra kinyúlt a megremegő kalászok közül, majd egy tömörebb fark alatti villogó fehér foltot mutatva, újra eltűnt az összecsapódó hullámokban. A kutyák általában mindenre felfigyelnek, s üldözőbe veszik, ami menekül elólük. Nikit is nyilván nem maga a látomás, melynek alanyát nem ismerhette, hanem ennek a hirtelen eltűnése késztette lábizmai azonnali legszaporább gyakorlására. Egy szempillantás alatt eltűnt a búzatáblában.

Sokáig nem adott hírt magáról. Ancsáék egy ideig vártak, aztán folytatták sétájukat. Már egy jó darabot bejártak, amikor távoli, de gyorsan közeledő csaholás ütötte meg fülüket. Elsőnek a nyúl ugrott ki a domboldalra, melynek ritkás fűvel benőtt lejtőjén itt-ott egy virágzó vadrózsa- vagy galagonyabokor őrizte laza árnyékát, a kutya megnyúlt fehér teste néhány méterrel mögötte pattant elő a domb tetején burjánzó alacsony

akácosból. Egyenesen a dűlőút felé tartottak, melyen Ancsáék lépdeltek. Az üldözött állat vakrémületében nyilván nem vette őket észre. A házaspár megállt; a hirtelen meglepetés s az azt követő vidám várakozás nemcsak a lábukban lappangó következő lépést, de még tüdejükben a lélegzetet is elrekesztette; mozdulatlanul bámultak a szélsebesen feléjük húzó hajszára. Niki valószínűtlen gyorsasággal futott, kissé túl hosszú, szabályellenes lábai, melyek minden valamirevaló foxitenyésztőből vad gúnykacajt csaltak volna ki, szabályellenesen, ugrásról ugrásra közelebb hozták a menekülő nyúlhoz. A lejtősödő nyílt terep is nyilvánvalón segítségére volt. Amikor az üldözött a dűlőúthoz ért, közvetlenül Ancsáék lába elé, s egy hosszú ugrással átvetette magát az útszegélyen sorjázó sűrű csalánon, az asszony izgalmában halkan felsikoltott: a kutya orrát már csak egy ugrás választotta el a nyúl mereven kinyújtott rövid farkától, izgatott testének nyers bundaszaga egyenesen orrukba csapott. A mérnök egy szelíd csillapító mozdulattal megfogta felesége kezét. – Ne félj – mondta –, ez öreg, tapasztalt nyúl, nem éri utol.

Bár e beszélynek egyetlen hőse a fényűzésszámba menő s a társadalom számára teljességgel hasznavehetetlen kutya, s Ancsáék csak mint ennek járulékai, jelentéktelen mellékszereplőkként forognak a történetben, tehát nem feladatunk a mérnök lelkiállapotainak aprólékos ábrázolása, meg kell állapítanunk, hogy férfilelkét két ellentétes érzelem hevítette: egyrészt az emberbaráti kívánság, hogy szelíd felesége lelkinyugalma ne szenvedjen sérelmet a megfojtott nyúl véres látványától, másrészt a beleiből felbőffenő vad vágy, hogy a vadász érje utol az üldözöttet, ugorjon a torkának, teperje földre, harapja át hörgő gégéjét, s két elülső lábát a nyúl holttetemén átvetve, piros nyelvével nyalja fel a legyőzött dög szájából szivárgó vért. Ez a neveletlen férfivágy természetesen csak egy pillanatra suhant át lelkén, szinte észrevétlenül, s mindenesetre hatás és következmény nélkül erkölcsi magatartására, amit az is bizonyít, hogy abban a pillanatban, amikor a nyúl közvetlenül lába előtt

átvetette magát a csalánon, s egy szempillantás alatt eltűnt egy mélyedésben, nyilván megkönnyebbülésében, kétszer egymás után görcsösen megszorította felesége kezét.

Jóslata, hogy fiatal kutyájuk nem fog ki az öreg, tapasztalt nyúlon, természetesen bevált. A két könnyű, kecses állat versenyfutása az út túlsó oldalán ugyan még egy ideig folytatódott, olyan szemgyönyörködtető, simán egymásba nyúló, szép mozdulatokkal, mintha valamilyen pedagógiai balettről s nem komoly élethalálharcról volna szó. De egy idő múlva a nyúl váratlanul oly előnyre tett szert, melyet a kutya már aligha hozhatott be. Egy sűrű cserjés szélére érve, hirtelen hurkot vetett, elfutott az ellenkező irányban továbbrohanó kutya mellett, mely nem tudott idejében lefékezni, s egy nagy ívű ugrással eltűnt a bokrok között. Habár még jó ideig hallható volt, egyre távolodva, a nyomába eredő Niki ingerült csaholása, a ravasz kis állat nyilvánvalón végképp túljárt az ostoba kutya eszén. Ez csak egy jó félóra múlva csatlakozott fel ismét Ancsáékhoz, lihegve, hosszan kilógó nyelvvel, egyik hátsó lábára sántítva, a balsiker bárgyú kifejezésével fehér pofáján.

De rosszkedvű restelkedése, melyet helyesebben tán testi és lelki elbágyadásnak nevezhetnénk, nem sokáig tartott. Nem telt bele néhány percnél hosszabb idő, s fiatalsága mérhetetlen tartalékából már ismét annyi testi s lelki jókedvet szívott fel, hogy a mező valósággal megelevenedett körülötte, mintha egész mikrokozmikus életével, mindegyik eleven parányával játékba akarna bocsátkozni Nikivel. Emitt egy gyík smaragdzöld csillogó farka húzta maga után hevesen szimatoló fekete orrocskáját, arrébb egy elzirrenő szitakötő ugrasztotta fel a levegőbe, egy dongó állította fel rebbenékeny fülét. A meleg nyár délutáni szél hol a farka szőrét borzolta, hol nyitott szájába fújt, bőségesen izzadó nyelve alá. Egy méh körözött orra előtt, s vékony dzsessz-zenéjével csúfondárosan maga után táncoltatta vadul csattogó állkapcsát. Aztán csend lett, olyan forró nyári csend, hogy az árnyékok csúszását is meg lehetett hallani a fűvön, s ebben a csendben egy emberi fül számára meg nem hall-

ható hang szólalt meg, amely hirtelen megállította a kutyát, felborzolta szőrét, s torkából egy hosszú, panaszos vonítást szorított ki, mely mintha magának az elmúlásnak lett volna a kromatikus skálája. Az asszony ijedten nézett rá. De a kutya a következő pillanatban már újra visszatért gyanútlan fiatalságába, s ferde bakugrással egy helikopterként felszálló cserebogár után vetette magát.

Az egészség mindig megejti az embert, akármilyen hétköznapi formában jelenik is meg. Niki története tulajdonképpen nem egyéb, mint egy pontos elbeszélés az egészségről. Életének abban a korszakában járunk most, amikor a fiatalság bája tetézi az önmagában is szép egészséget, s amikor épp az tetszik, ami egyelőre még hiányzik: a test és a lélek majdani érett tökéletessége. A túlszaladó, suta mozdulatok, melyek itt-ott mosolyogtatón elvétik a célt, a mohó kíváncsiság, mellyel minden lyukba belefúrjuk az orrunkat, s néha prüszkölve, ijedten visszarántjuk, az időnkénti félszegség, esetlenség, loncsosság, mely a későbbi simaságnak s erőnek a záloga, mindez oly derűs és bizalomkeltő, hogy alkalmasint még a tapasztalt, keserű öregséget is meg tudja győzni prófétai zokogásának oktalanságáról. A meleg nyári délután, mely immár alkonyatba hajlott, erős tükröző színekbe mártotta a hepehupás pilisi tájat, s magasan felfokozta a fiatal kutya egészséges életkedvét. Egy forrásnál hangosan szürcsölve, lefetyelve szomját oltotta, szakállkájából gyongyözve csepegett a hűs víz. Egyet-kettőt vakkantott a vízre, mintha elégedettségének akarna kifejezést adni. A Nagykevély felől hűvös szellőcske szállt alá, s megborzongatta a bokrok szélső leveleit; Niki megállt, fejét oldalt billentve feszülten fülelt, aztán megugatta a leveleket. Mindent megnézett, megvizsgált, fáradhatatlan, izmos kis teste egy pillanatig sem nyugodott, s ha olykor egy lélegzetnyi időre mégis megállt, s egyik mellső lábát kecsesen felemelve, belehallgatódzott a világba, szurtos kis orrcimpái oly izgatottan s gyorsan mozogtak, mintha a Pilis hegyvidék valamennyi szagát és illatát leltárba akarná venni. Látnivaló volt, hogy örömet leli az életben.

A mérnök is jól érezte magát. Jelenlegi életszakasza annyiban hasonlított a fiatal kutyáéra, hogy bár deresedő, sőt kopaszodó fejjel, maga is egy idő óta mindegyre új felfedezéseket tett a világban, s ezeket nemcsak a maga épülésére, de embertársai hasznára is fordíthatta. Munkája kielégítette, s bár számtalan technikai nehézséget s ezeknél is nagyobb lélektani akadályokat látott maga előtt, higgadt férfilelkessége a feladattal arányosan nőtt. Emberszeretetét s mérnöki fantáziáját egyképp buzdította az új társadalomépítés.

Kutyája szemmel látható boldogsága is hizlalta elégedettségét, mosolyogva figyelte az állat játékos, mohó ficánkolását. Amikor hazafelé fordultak, füttyszóval magához hívta; először életében! A messzi dombtetőn vadászgató kutya azonnal megállt, s merev lábakkal, fejét oldalt fektetve, letekintett a völgyben kanyargó útra. A második füttyszóra már hanyatt-homlok megindult, s rohanását egy vad örömugrással fejezte be, mely majd eldöntötte a mérnököt. Ez csillapítón a fejére tette kezét, s nevén nevezte az állatot. A hálas tekintettel, mely feleletképp alulról érte, s hosszan elpihent a mérnök arcán, mintegy érzelmi záróakkordként véget ért e szép nyár délutáni séta.

Említettük már, hogy összeköltözésükkel új fejezet kezdődött Niki életében. Ez elsősorban érzelmi és észbeli fejlődésére értendő. A fiatal kutyában látnivalón éltek már valamilyen kusza képzetek eb és gazda közötti viszonyról, erről tanúskodott, hogy a füttyszónak készségesen engedelmeskedett. De vajon első mostoha gazdája, a parancsolgatáshoz szokott ezredes nem nevelt-e valamilyen torz és hisztérikus fegyelmet érzékeny idegeibe, Niki szelíd nóiessége nem sérült-e meg egy rideg katona esetleges rigolyáitól? Ancsa egy alkalommal tolakodónak és erőszakosnak nevezte a kutyát, s tudjuk, hogy – miképp a nők szokták – ez nyájas konoksággal rendületlenül követte útját, amikor életbevágó érdekeiről, új gazdáinak meghódításáról volt szó, de vajon köznapjaiban is megőrizte-e egészséges állati ön-

érzetét? Olykori oktalan rémüldözései, egy-egy ideges meglapulása, főképp olyankor, amikor valahonnét hangos pörlekedés, ordítozás hallatszott, arról tanúskodtak, hogy némiképp meg van félemlítve. Egy alkalommal az ezredes társaságban, hangosan beszélgetve, elhaladt a kert előtt, hangja hallatára a kutya, farkát behúzva a ház mögé sompolygott.

Már ismertettük a mérnöknek azt a nyilván semmiképp sem igazolható álláspontját, amely nem érte be az embertársai iránti felelősségvállalással, hanem ezt az állatokra, sőt a gondozásába került növényekre is kiterjesztette. Ha egy cserép muskátlit hozott haza a lakásába, akkor annak szellős, napsütötte helyet kellett kapnia, elegendő vizet, szakszerű kezelést. Ha állattal került családi érintkezésbe, akkor ennek nemcsak testi jólétére ügyelt, de személyiségét is tiszteletben tartotta. Niki apró, jelentéktelen személye is első naptól kezdve megfelelő tapintatos elbánásban részesült. Tudjuk, hogy általában is célszerű dolog rendet tartani, s forradalmi időkben még inkább, mint megállapodott korszakokban, de a házaspárnak az volt a véleménye, hogy visszaélni akár az embernek, akár az állatnak az engedelmességével, a rend szempontjából is haszontalan. Niki nem tapasztalhatta, hogy a hatalom ostoba szédületéből bármikor is megsértették volna önállóságát. Nemigen történt meg, hogy puszta szeszélyből vagy kicsinyes bosszúvágyból beletapostak volna élete apró köreibe. Rosszindulatról persze e családi körben szó sem lehetett, de az is ritkán esett meg vele, talán soha, hogy könnyelműségből vagy egy gondolkodni rest agyvelő jóvoltából följebbvalói, azaz gazdái olyasmire kényszerítették, amit nem igazoltak kis közösségük érdekei. A hatalommal való visszaélés, e rákfenéje minden királynak, vezérnek, diktátornak, minden vállalatvezetőnek, osztályfőnöknek, titkárnak, minden pásztornak, tehén- és sertésgondozónak, minden családfőnek, minden nevelőnek, minden idősebb bátynak, minden öregnek és minden fiatalnak, kinek keze alá más lelkes teremtmények vannak alárendelve, az embernek ez a bűze, betegsége és fertőzése, melyet rajta kívül semmilyen vérengző fene-

vad nem ismer, ez az átok és káromlás, háború és dóghalál ismeretlen volt Ancsáék házában. Niki szabadságát fölöslegesen nem csonkították meg. A fegyelem szelíd köre, melybe a közösség érdekében tapintatosan bevonták, áttetsző és áthatolható volt, minden pontján nyitva a felismerhető szükségszerűségek tág világa felé.

E fegyelem érdekében a házaspár nem nyúlt erőszakos eszközokhöz. Niki nem kapott ütlegeket, sem bottal, sem kézzel, sem hanggal, a szeretet laza pórázán vezették fel oda, ahova szűk foxieszével nem bírt felkapaszkodni. Első perctől kezdve meglepő tanulékonysággal s jóindulattal fogadta Ancsáék utasításait, még a legnehezebben végrehajthatókat is. Az a rendelkezés pl., hogy asztalnál ne kérjen enni, amit az emberek úgy fejeznek ki, hogy „ne kolduljon", Niki szemében megdobbentően ésszerűtlennek tetszhetett. Hogy gazdái egyedül táplálkoznak, sőt hosszú ideig és igen sokat esznek, s az egyik olykor még csámcsog is közben, neki meg korgó gyomorral meg kell várnia, míg egy kis fehér rudacskát vesznek a szájukba, egy apró sárga lángot lobbantanak fel, s utána büdös füstöt fújnak szájukból, ezt egy Nikinél rosszhiszeműbb vagy ravaszabb kutya azzal magyarázhatta volna, hogy az emberek a javát eleszik előle, s neki csak a maradékot hagyják meg. Ennek ellentmondott, hogy gyakran épp a legpompásabb falatokat, a csontokat rakták zöldmázas kis cseréptányérjára. Éppoly érthetetlennek látszott, hogy maguk ugyan olykor megkergettek egy-egy kövér, ijedtében eszeveszetten rikácsoló tyúkot, el is fogták s elvitték, neki azonban tilos volt e ritka mulatság. Teljességgel ésszerűtlennek és önkényesnek tetszett az a rendelkezésük is, melynek értelmében a kertben, a zöld területnek egy meghatározott részén nem volt szabad járnia, s szükségét elvégeznie, másutt pedig kénye-kedvére cselekedhetett. Valamennyi tilalom közül azonban a legfelfoghatatlanabb az volt számára – s ez valósággal felfordította a világot Niki hosszúkás fehér fejében, heves kételyeket ébresztve gazdái értelmi képességében – mondom: az a tilalmuk, mely megfosztotta őt a rothadó állati

hulladékban e legüdítőbb illatszerben való hempergésnek a szabadságától. E tilalom alighanem valamilyen ősrégi emberi babonából származhatott, a megszállottság valamilyen misztikus lelkiállapotából, mely az embereket időnként megfosztotta józan belátásuktól s ítélőképességüktől.

De a fiatal kutya megtanulta még az ilyen, a józan észnek nevetségesen fittyet hányó házi törvényeket is, s bánatos kételyeinek mindössze azzal adott kifejezést, hogy gazdája lába elé ülve, rávetette fehér szemöldökű tekintetét, s pislogás nélkül hosszú percekig tűnődve nézte, nem törődve azzal, hogy az visszanéz-e.

Mindent egybevetve, megállapíthatjuk, hogy Ancsáék egy tanulékony hajlamú, becsületes fiatal kutyát fogadtak házukba, mely, úgy látszott, szívesen beleilleszkedik az emberi erkölcs szelíd világába.

Pestre október első felében költöztek be, tehát vagy három hónappal később, mint ahogy az asszony derűs szkepticizmusa kiszámította. Amikor a kőműves már végzett, jóval később, mint ahogy ígérte, a festőre kellett három hétig várni, s mire ez beállított, a víz- és villanyszerelési munkák még nem készültek el, tehát a lakásnak csak a felét festette ki, majd hosszabb időre újra eltűnt. Az üveges bevagta a törött ablakokat, de kettőt kifelejtett, másik kettőt pedig a parkettás tört el. Az Elektromos Művek nem kapcsolták be a villanyórát, a Gázművektől nem lehetett tűzhelyet kapni. A vécében nem folyt a víz. Beköltözésük után az első héten két redőny szakadt le.

A kutya, mely szerencsére nem vette ki részét az előkészületeknek csak ember számára élvezetes izgalmaiból, hamar beletanult az új lakásba, valamivel lassabban s kissé meghökkent kíváncsisággal a városi környezetbe. Ancsáék szelíd oktatási rendszere azonban könnyedén, nagyobb megpróbáltatások nélkül átvezette az új életbe.

Merőben idegen világba került. Az első napokban állandóan

behúzott farokkal járt az utcán. Megismerkedett a pórázzal. Ezt aránylag könnyen elviselte, sőt azt gyanítjuk, hogy nagy árvaságában szívesen viselte, mert egyenes testi összeköttetést teremtett gazdáival, s valamiféle oltalmat látszott jelenteni számára. Oltalomra pedig itt szemlátomást nagy szüksége volt, még azon felül is, amit gazdáitól kapott, s ezt a többletet szüntelen, elszánt, vad ugatással igyekezett biztosítani magának. Ugatással bátorította magát, mint zenével a hadba induló sereg. Minél jobban félt, annál dühösebben ugatott. Ha villamos csengetett el mellette, ijedtében egyetlen ideges ugrással a házfalhoz lapult, s utána merészen megugatta a már elhaladt járművet. Két mellső lábát mereven megvetve, vízszintesen kinyújtott farokkal, egész apró fehér testében remegve oly vérszomjasan ugatott, látszólag támadásra, sőt üldözésre készen, hogy a megfeszült póráz majd megfojtotta. A lovas kocsikat is megugatta, külön a kocsit, külön a lovat, de ha a kocsi történetesen megállt mellette, a járda szélén, rémületében majd feldöntve Ancsánét, a legközelebbi kapualjba vonszolta be az aszszonyt. Az autókat is riasztotta, bár azoktól különösképp kevésbé félt, mint a lovas járművektől. Itt rangsort is tartott, az állami vállalatok hatalmas termetű mecklenburgi vagy ormánsági lovait jobban tisztelte, mint egy-egy magánkézben levő nyeszlett, sovány gebét, mely valamelyik költözködő háztartás rozzant bútorait szállította. De megugatta a kerékpárokat is, főképp ha csöngettek, megugatta a járókelőket, ha sűrűn jöttek, vagy hangosan beszéltek; megugatott kutyát, macskát, verebet; az állatoknál is ismert önsugalmazási módszerrel, mint a shakespeare-i hadvezérek ütközet előtt, mindent megugatott, amitől félt. Nappal megugatott egy kinyíló ablakból visszavillanó fénypászmát, este megugatta az árnyékokat. Az egész fővárost megugatta. Olyasféleképp érezhette magát ezekben az első napokban, mint egy fiatal parasztlány, ki először vetődik el falujából a nagyvárosba.

Körülbelül egy héttel Pestre költözésük után, a mérnök maga vette kezébe kutyáia nevelését, jobban mondva az úi városi

élethez való szoktatását. Ideje volt rá, már nem járt hivatalba. Október közepe táján a Bányagépgyárban viselt vállalatvezetői tisztségéről egyik napról a másikra leváltották, s egyelőre még nem utalták be más munkakörbe. Az intézkedést, mely oly váratlanul jött, mintha felesége huszonnyolc évi boldog házasság után hirtelen elhagyta volna, nem okolták meg, csak bizonytalan pletykák keringtek róla, melyeknek azonban Ancsa nem szívesen adott hitelt. Még augusztusban fegyelmi úton elbocsátott egy kiemelt munkáskáder tisztviselőt, kinek jó összeköttetései voltak egy magas pártfunkcionáriushoz; állítólag ez „fúrta meg" egy kedvezőtlen káderjelentéssel, mely lovat adott a készségesen szolgálatára álló illetékes minisztériumi főosztály alá. Mondanunk sem kell, hogy a mérnököt ismét a már általunk vázolt felelősségi rögeszme veszejtette el, az a Don Quijote-i szemlélet, mely elefántnyi bűnnek néz egy szúnyognyi szélhámosságot, s eléggé el nem ítélhető túlzással gazembernek nevezi azt, akit gazemberségen kap rajta. Az elbocsátott tisztviselő mindössze négyezer forintot sikkasztott, s kétezer forint értékű gépalkatrészt lopott az üzemben, de Ancsa nevetséges buzgalmában minisztériumi közbenjárásra sem volt hajlandó elkenni ezt a komikusan jelentéktelen ügyet, melyet minden józan gondolkodású realista egy kézlegyintéssel elintézett volna. Érthetetlen szőrszálhasogatás... kár több szót vesztegetni rá.

Ancsát leváltása, minthogy a nyilvánvalóan rosszindulatú híresztelésnek nem adott hitelt, bár mélységesen leverte, de nem rogyasztotta meg. Önmagában kereste a hibát, s mint a lelkiismeretes emberek általában, talált is tucatjával. Önvizsgálódását többnyire kutyája társaságában folytatta azokon a hosszú sétákon, melyeket a Duna mentén kettesben a rakparton végeztek. Itt sem villamos, sem autó nem borzolta fel Niki idegeit, kedvére járathatta képzeletét s izmait, s hasznos ismeretségeket köthetett különböző fajú és rendű kutyákkal. A rakpart ugyan kövezve volt, ami szélsebes rugalmas száguldozásra kevésbé volt alkalmas a csobánkai domboknál, de följebb, a

Pozsonyi úti templomon túl már itt-ott üres telekre is akadtak, egy-egy rozsdás fűcsomóval, egy csenevész akácfával, puha homokos talajjal.

Szép meleg október volt, a víz puha őszi szaga átmosta a város kormos levegőjét, s szemköztről a vörös lombú, avarszagú hegyek is átküldtek olykor egy-egy budai üdvözletet. Estefelé, ha kigyulladtak a lámpák, a Duna vize ringatni kezdte holdszínű tükörképeiket, vagy ha szél fújt, szétborzolta őket keskeny arany villanásokra, melyek egy-egy aprócska csobbanás hátán szétfutottak a két part között. Néha esti sétájukhoz egy új ismerős csatlakozott, mármint a kutya szempontjából új, mivel a mérnöknek, mint rövidesen látni fogjuk, régi meghitt barátja volt. A hatalmas szál, majd két méter hosszú ember, kerek koponyájával, melynek rövidre nyírt szőke haja sohasem látott kalapot, vastag, húsos orrával, elálló füleivel – ezeket gyerekek s egyszerűbb lelkű felnőttek nagy mulatságára valószínűtlen mozgékonysággal, mintha külön izmok szolgálnák, széltében s hosszában is ide-oda tudta mozgatni – este csatlakozott a kapuból kilépő, sétájára induló mérnökhöz, s óriási tomegével alighanem megijesztette a kutyát; láttára Niki hirtelen hátraugrott, lefarolt a járdáról, s ismert önsugalmazási módszere szerint veszett csaholásba kezdett.

Az ember megfordult, s egy ideig szótlanul nézegette az izgatott kis állatot.

– A tiéd? – kérdezte a mérnöktől.

Esti sétájuk során, mely az igenlő feleletet követte, ennél nem sokkal többet beszélt; ezt a két szót azért is idézzük egyenes beszédben, hogy az olvasót meggyőzzük arról, hogy nem némának született. Jegyes-Molnár Vince – így hívták – azelőtt bányászként dolgozott a salgótarjáni szénmedencében, hosszu ideig az öreg Ancsa keze alatt, mígnem 1947-ben a kommunista párt Pestre nem küldte, esti egyetemre s gyakorlati tanácsadónak a Bányagépgyár szerkesztési osztályába. Ancsával már gyermekkorukban ismerték egymást, s a Bányagépgyárban szorosabbra fűzték a kamaszkori barátság vékony szálait.

Mint mondottuk, Jegyes-Molnár az este folyamán ötven szó ha sok, annyit sem ejtett ki. Először történt meg egyébként, hogy a mérnököt lakásán meglátogatta. Kézenfekvő a feltevés, hogy társaságával – ha ugyan testi tömegeinek puszta jelenléte társaságnak tekinthető – mondom, társaságával vigasztalni kívánta Ancsát az elszenvedett sérelemért. Arra nyilván nem gondolt, hogy följebbvalói nem szívesen látják közösködését a kegyvesztett mérnökkel, vagy ha esetleg gondolt is, de szemlátomást nem törődött vele; a következő hetek során másodharmadnaponként meglátogatta volt vállalatvezetőjét.

Niki azonban nehezen barátkozott meg vele. Amíg a rakparton járkáltak, addig, más elfoglaltsága lévén, nem sokat hederített rá, de amikor gazdájával együtt leült a rakpart lépcsőjére, odament hozzá, s megszagolta a lábát.

Jegyes-Molnár húsos nagy fejét lelógatva, szótlanul nézte a kutyát. Ez tovább szimatolt. Egyikük sem szólt egy szót sem. De egy idő múlva, amikor a kutya felnézett Jegyes-Molnár arcába, ez megmozgatta füleit. Előbb merőlegesen mozgatta, majd hosszában, a feje mentén.

Niki az első pillanatban megkövülten nézte. Jegyes-Molnár szokásához híven hallgatott. De amikor másodszor is elindította füleit, a kutya felborzolta szőrét, s halkan szűkölve lassan hátrálni kezdett. Jegyes-Molnár leállította fülkagylóit. Niki egy ideig gyanakodva nézte, majd kellő elővigyázatossággal, lábait óvatosan emelgetve, mintha hegyes karók közt járna, újra közelebb került. Maga volt a megfeszült figyelem. Fejét előrenyújtotta, farkát hátra, két barna fülét, mely egyébként lazán lebegett a levegőben, fejéhez szorítva felállította, kutató fekete szeme pislogás nélkül mereven nézett az ember arcába. Ez harmadszorra is meglebbentette füleit.

A hatás váratlan volt. A kutya vonítva egy nagyot ugrott a magasba, hátrafelé, hogy majd beleesett a vízbe, majd megfordult, s lába közé csapott farkkal, lesunyított fülekkel, a legnagyobb rémület minden kutyai jelével, amilyeneket csak az örök kárhozat fenyegetése szoríthat ki a lélekből, eszeve-

szett gyorsasággal elvágtatott. Egy pillanat múlva már nyomát sem lehetett látni. A két férfi egy darabig még ülve maradt, aztán keresésére indult. A homályosan világított, néptelen rakpart üres volt, más hang nem hallatszott, mint a szomszédos Pozsonyi útról egy-egy villamoscsengetés vagy ritkább autódudálás. Ancsa fütyült, majd messze hallhatón a nevén szólongatta a kutyát. Jó egy óráig kutattak, de Nikinek végképp nyoma veszett. Minthogy feltehető volt, hogy rémületéből felocsúdva, végül is majd hazatér, a mérnök elbúcsúzott Jegyes-Molnártól. Ez a Wahrmann utca, a későbbi Victor Hugo utca felé vette útját, Ancsa a rakparton maradt. Már majdnem elérte a Rudolf teret, a majdani Jászai Mari teret, amikor háta mögött apró, puha tappogások hallatszottak, s a kutya csendesen melléje ügetett. Kissé megviseltnek látszott, farka lógott, szőre csapzott volt. Nyilván ügyesen rejtőzködve, tapintatosan megvárta, míg az idegen el nem távozik gazdája mellől, majd óvatosan kivárta, nem tér-e vissza, s csak akkor jelentkezett ismét, amikor már teljes biztonságban érezte magát. Ancsa nem haragudott a kalandért, mely alkalmat adott neki arra, hogy jobban megismerje kutyája észbeli képességeit. Nyilvánvalón alapos emberismeretről tanúskodott az állatnak az a finom megfigyelése, hogy az emberek általában nem mozgatják a fülüket.

Harmadnap Jegyes-Molnár újra eljött, ezúttal egyenesen a rakpartra. Niki nem vette rögtön észre; egy öreg spaniellel futott versenyt, s minthogy ez jóval lassúbb volt nála, olykorolykor hirtelen megfordult, melléje került, s gúnyosan átugrotta. Mire beleunt a játékba, a két férfi már a rakpart lépcsőjén üldögélt. A kutya örvendezve feléjük futott. Nem ismerte meg rögtön Jegyes-Molnárt – kissé rövidlátó is volt –, tehát bizakodva megszagolta a lábát, s csak aztán hőkölt ijedten vissza.

Az ember nem mozdult. Hogy nem is szólt, arról talán fölösleges külön beszámolnunk. Niki egy ideig gyanakodva figyelte, aztán lefeküdt gazdája lába elé, s onnét tartotta szem-

mel az idegen koponyáját. Egy ideig semmi sem történt. Jegyes-Molnár mozdulatlanul lógatta fejét térde fölött. Aztán többször egymás után megmozgatta fülét.

– Miért ijesztgeted? – kérdezte a mérnök, amikor a kutya egy szempillantás alatt eltűnt a rakpart sötétségbe vesző túlsó végén.

De Jegyes-Molnár azon a véleményen volt, hogy a kutya szokja meg az ijesztést, mint ahogy az embernek, a többi között Ancsának is sok mindent meg kell szoknia. Beszéd közben fenyegetőn felhúzta sűrű, szőke szemöldökét, majd a mondat végére érve, hatalmasan hátba vágta Ancsát, s mély dörmögő hangján hangosan hahotázott. Nagyméretű testi-lelki lényéből annyi nyugalom áradt, hogy puszta megjelenésével egy egész bicskázó somogyi kocsmát lecsendesített volna.

A kutya egy idő múlva – alighanem jobb emberismerő lévén Ancsánál – valóban megszokta a fülek játékát, sőt szemlátomást megkedvelte Jegyes-Molnárt, aki egy alkalommal meg is simogatta a fejét. Niki kissé reszketett, de tűrte.

Ez idő tájt egyébként már meglehetősen hozzátört a pesti élethez, bár feltehetőn még maradt benne egy kis adag városellenesség. A forgalmi gócpontokkal szemben, amilyen például a Szt. István körút s a Rudolf tér, a későbbi Jászai Mari tér sarka, határozott ellenszenvvel viseltetett; ha gazdáinak valamilyen okból arra kellett kanyarodniok, megállt, bánatos tekintetet vetett rájuk, s megtagadta az engedelmességet, vagy legalábbis úgy tett, mintha meg akarná tagadni; a póráznál fogva kellett ráncigálni, hogy elindítsák négy hátrafeszülő makrancos lábán. A járda s az úttest közti különbséget is nehezen tanulta meg; ez olyasféle feladatot jelenthetett képzelete számára, mint a gyerek számára az első elvont algebrai tétel. Némi kárpótlást csak a járda menti fákban talált, melyek tövükben több nap kutyaforgalmának izgalmas nyomait kínálták; egy-egy ilyen fató, sűrítve – mint egy kézi lexikon – több s változatosabb tudást közvetített a kerület kutyáinak magánéleté-

ről, mint az egész csobánkai főutca. A Pozsonyi út fái együttesen egy egész évfolyam napilapot helyettesítettek.

Persze, az ilyen sűrített élvezet nem okvetlenül üdvös a lélekre; hasonló ahhoz, amit a vidéki ember habzsol fel, mikor néhány napra feljon a fővárosba. Ha gazdái közül valamelyik, többnyire az asszony, a Pozsonyi úton vitte végig Nikit, ez kezdetben majd eltépte pórázát, oly izgatottan vonszolta Ancsánét minden fa alá, s egyiktől sem tudott megválni, de egy idő múlva, nyilván a túlzott élvezettől elpetyhüdt, szinte eltöpörödött, s füleit lógatva rosszkedvűen baktatott az asszony nyomában. A nagyvárosi magas légnyomás néha ilyen hatással is lehet az egyszerű, egészséges falusi lélekre.

Niki most már az asszony gondjaira volt bízva, mert november elején Ancsa ismét munkába állt. Egy újpesti kisebb gépgyárban helyezték el alárendelt munkakörben, alacsony fizetéssel. Ez is valóságos gyógyfürdő volt számára, mert a kényszerű tétlenség az országos munka és forrongás közepette már szinte búskomorrá tette; munkakedvét csak az nyomasztotta valamennyire, hogy bányamérnok létére gépészmérnöki teendőket bíztak rá. Hogy munkáját elláthassa, éjszakáinak nagyobb felét íróasztala mellett szakmai tanulmányokkal volt kénytelen tölteni. Az ország egyik legképzettebb bányamérnöke lévén, bizonyára némi jogosultsággal úgy érezte, hogy a maga területén eredményesebb munkát végezhetne.

Reggel öt órakor kelve, hogy nyolc órára munkahelyén lehessen – a villamosok túlzsúfoltsága miatt ezekben az években az út dupla ideig tartott – gyalog ment el az újpesti villamosok Visegrád utcai, a majdani Kiss József utcai, majd később ismét visszakeresztelt Visegrádi utcai végállomására. A kora reggeli óra ellenére rengeteg nép tolongott a Szt. István körúton a villamosok felé igyekezve. Az óriási forgalom, a villamosok csengetése, a teherautók dudálása, a sietők emberek lihegése s nem

utolsósorban a tolongás a kocsikban, melyeknek lépcsőjéről vastag fürtökben, átkozódva vagy pestiesen csúfolódva lógtak az utasok, mindez – mint a rövidesen elkezdődő munka, vagy tágabb értelemben véve, az új országépítés sűrűn telített jelképe – idegesen vidám izgalommal, sőt nem restelljük megvallani, bizonyos ünnepélyességgel töltötte el a mérnök lelkét. A villamosok csigalassúsággal jártak, de haladtak. S miközben a ki- és beszálló utasok a tyúkszemein közlekedtek, a mérnök meghatottan gondolt arra, hogy valamennyien Magyarország történelmének egy új fejezetén dolgoznak.

Odahaza felesége, ki törékeny egészsége miatt nem mert hivatalt vállalni, pártszervezete megbízásából népnevelői körútján járt vagy az Emendéeszben végzett kisegítő irodai munkát. A kutya sokat volt magában. Egyedül morfondírozott a bezárt lakásban, az asszony szobájának egyik sarkába készített fekhelyén, vagy még inkább – noha ennek használatától szigorúan eltiltották – a dohánybarna ripszanyaggal bevont lakószoba-garnitúrának egyik karosszékében. Valahányszor Ancsáné hazatért, s ha akár csak félórai távollét után is, az örömámornak olyan meredek ugrásaival, olyan véget nem érő tánccal, farkcsóválással és lihegéssel fogadta, mintha az asszonyt fél évi börtönből hazatérve látná viszont, s percekig tartott, amíg lelkesült izgalmából magához nem tért. Ancsánénak ilyenkor nem volt szíve megbüntetni, azaz rászólni, amiért a tilalom ellenére a dohánybarna karosszékben feküdt. Honnét is tudhatta volna, hogy ott feküdt, amikor Niki a kulcscsörgés hallatára azonnal leugrott a karosszékből? Mire az asszony belépett az előszobába, a kutya már a lakószoba ajtaja mögött nyüszített mérhetetlen izgalmában. De voltak csalhatatlan áruló jelek, melyek engedetlenségét bizonyították, a többi között a karosszék ülőkéjének testmelege; ha az asszony végighúzta rajta tenyerét, mint törvényszéki nyelven mondják, megnyugtató bizonyítékokat szerzett a kutya bűnösségéről. Az állat azonban nyilvánvalón nem értette volna meg az okozati ösz-

szefüggést a tenyér mozdulata s az azt követő esetleges dorgálás között, s oly természetfölötti, misztikus erőket tulajdonított volna az asszonynak – ennek az egyszerű, szelíd s nagyon köznapi lénynek –, melyeknek ódiumát ez semmiképp sem volt hajlandó vállalni. Ha Ancsáné az orrát húzza végig a karosszéken, a kutya talán megérti, hogy utána rászól. De a tenyerében viseli a szaglószervét? Az asszony nem kívánta félrevezetni az állatot. Amúgy is, ha a karosszék mellől egy önkéntelen ideges vagy rosszalló pillantást vetett rá, a kutya nyomban bűnbánón leeresztette farkát, s elsompolygott, vagy pedig bocsánatkérőn a hátára hemperedett, s feltétlen megadása jeléül mind a négy lábát a levegőbe nyújtotta, egy megbocsátó cirógatást kérve rózsaszínű, gyengéd hasára.

Kérdezhetnők, ha választ tudnánk rá, vajon a kutyának van-e lelkiismerete. Minthogy magunk erre nem tudunk megfelelni, éppen csak feljegyezzük a kérdést, abban a reményben, hogy olvasóink közül az egyik vagy a másik felvilágosítással szolgálhat, s ezt levélben megírja nekünk. Van-e lelkiismerete, azaz jó lelkiismerete és rossz lelkiismerete? Az utóbbira vonatkozólag megkockáztatjuk azt a feltevésünket, hogy csak bűntudata van, azaz félelme, ha áthágott valamilyen ellene hozott törvényt. Ez jelentkezik a legtobb emberben is, ha úgynevezett lelkiismeret-furdalások miatt panaszkodik. Ha azonban nincs rossz lelkiismerete, akkor jó sem lehet, feltéve, hogy a lelkiismeret hiányát, azaz az önmagával való legteljesebb elégedettséget nem nevezzük jó lelkiismeretnek. Ez is megtalálható sok emberben. De ha a lelkiismeretet tevőleges folyamatnak tekintjük, amely szünet nélkül vizsgálja a világot a maga egyéni felelőssége szemszögéből, s pillanatonként kiosztja a tennivalót, engedélyez és eltilt, elmarasztal vagy felment, s öntudatunk első percétől kezdve az utolsóig irányítja életünket, akkor arra a kérdésre, hogy az állatnak – még Nikinek is – van-e akár jó, akár rossz lelkiismerete, bizonytalan véleményünk szerint habozva bár, de tagadó válasz jár. Az állatok ebben különböznek az embertől, akinek esetleg lehet lelkiismc-

rete. Ha nagyon élére állítjuk a kérdést, úgy gondoljuk, lényegében Niki semmi másban, csak ebben különbözött gazdájától, Ancsa Jánostól.

A kutya egész télen, sőt a rákövetkező tavasszal is női kezekre volt bízva, s ez rendjén is volt, mivel már márciusban, kb. egy évvel megismerkedésük után, újra beköszöntött életének egy sajátlagosan női korszaka, amilyenben a nőstény kutyáknak, azaz szukáknak évente csak kétszer van részük. Ancsáné egyszerre csak azon vette magát észre, hogy nem egy kutyát, de legalább három-négyet sétáltat az egyébként néptelen rakparton. Ezt megelőzőleg már feltűnt neki, hogy egy nagy barna magyar vizsla ólálkodik a lépcsőházukban, egymagában, tulajdonos nélkül, s ha az Emendéeszből vagy bevásárlásról hazajövet befordul a kapun, félénken, de határozottan felkíséri lakása ajtajáig. S ha ilyenkor, szokott sétájukra indulva, egy idő múlva Nikivel együtt kijöttek a lakásból, a vizsla megható ragaszkodással követte őket. Az asszony azt hitte, gazdátlan kutya. De csakhamar kiderült, hogy egy Klein I. nevű órás és ékszerészt vall törvényes gazdájának, akinek a Légrády Károly utcában, a későbbi Balzac utcában volt egy kis javítóműhelye.

Lehetetlen tudni, hogy egy utca, sőt egy egész kerület kankutyái milyen gyorspostai hírszolgálat útján vesznek tudomást arról az örvendetes tényről, hogy körzetükben egy szuka szerelembe esett. Tény, hogy jóval az előtt, hogy Niki állapotának bármilyen jelét adta volna, már két-három udvarló követte pironkodva lépteit, s hogy amikor később szerelmi korszaka határozottabb jelleget kezdett ölteni, egy egész falka különböző nagyságú, fajú és korú kankutya zúdult a nyomába. Bár az ilyesfajta ítélkezésre az ember szépészeti érzéke kevéssé illetékes, azt kell hinnünk, hogy Niki nőiességében is különösen vonzó lény volt. Mihelyt kilépett a kapun, most természetesen pórázzal a nyakán, egy-két ott várakozó szoknyavadász azon-

nal csatlakozott hozzá, s illő távolságból, olyik illetlen kozelségből követni kezdte; a többi a rakparton várta. Ancsáné ezekre a tavaszi sétákra utóbb kénytelen volt elhozni férje egy öreg esernyőjét, hogy egyik-másik heves vérű, fiatal aktivista merész kezdeményező kedvét lelohassza; nem akarta, hogy kutyája már egy évvel első terhessége után ismét állapotos legyen. Újabb hasznavehetetlen foxikutyákat varrjon a társadalom nyakába? ... arról nem is szólva, hogy Niki túl fiatal volt ahhoz, hogy egészsége sérelme nélkül évenként magára vegye az anyaság fárasztó nagy terhét.

Ancsáné határozott női szolidaritással, de éles asszonyi szemmel figyelte ezekben a napokban kutyáját, s olykor meg nem állhatta, hogy magaban derűsen el ne mosolyodjék. A kecses kis állatban felfedezni vélte, persze jóval alacsonyabb szinten, a szerelemnek mindazokat a ravasz s dévaj játékait, melyek az emberek szerelmi ösztoneit kicifrázzák. Ki tudja, gondolta, ha két szerelmes kutyát tartós férj-feleségi közösségbe engednenk, vajon nem fejlődnék-e ki közöttük az a gyöngéd házastársi szeretet s felelősségvállalás is, mely akárhány más állatban fellelhető s melynek az embereknél erkölcs a neve. Ha kevésbé nagyképűen s fennhéjázón néznők magunkat ...

De nem folytatta a gondolatot. Szerelemről a nők tárgyilagosabban s egyben titokzatosabban gondolkodnak a férfiaknál, s Ancsáné ennélfogva jobban megértette kutyája állapotat, mint e sorok földhözragadt s túl logikus hajlamú írója. Annyit azonban foljegyezhetünk, hogy Nikivel való sétái ez időben, bár sok bosszúságot s testi fáradalmat okoztak neki az esernyővel való hadakozás révén, mégis derűsen elszórakoztatták asszonyi szívét.

Tüzelése kezdetén Niki még póráz nélkül járhatott, ekkor még maga marta el a túl mohó kanokat. Kacérnak látjuk őt ezekben a napokban, s ugyanakkor, ha szabad ezt a szót használni, lányosan szemérmesnek. Valósággal riszálja magát, de ha szaván akarják fogni, menekül. Kihívó, a következő pillanatban csupa riadt tiltakozás. Kívánja, de már fél is a beteljesülés-

tól. Tobb benne a sejtelem a vágynál, az álom a valóságnál. Lehet, hogy az olvasó e finom megkülönböztetéseket túlzottaknak fogja tartani egy nem is fajtiszta kutyára alkalmazva, de mi csak Ancsáné megbízhatónak látszó megfigyeléseit közvetítjük. Ismételjük, véleményünk szerint az asszonyok, még a legkezdetlegesebb szervezetű is, többet tudnak a szerelemről a többnyire durva idegzetű férfiaknál.

Legjobban az hatotta meg Ancsánét – s ez ismét visszautal arra a beszámolónk elején említett egészségtelen elemre, melytől a mérnök a kutyához való viszonyukat féltette –, mondom, a legjobban az hatotta meg, hogy Niki kacér játékai közben egy-egy erélyesebb támadás elől, mint gyermek az anyjához, rémülten a szoknyája mellé menekült. A kutya mintegy segítségkérőn visszatért hozzá s jobb vagy bal oldalára, eléje vagy a háta mögé futva kerulte ki szerelmes kedvű üldözőjét, de volt rá eset, ha már semmiképp sem tudott magán segíteni, hogy két hátsó lábára állva, szinte a karjaiba kéredzkedett végső s biztos oltalomként.

Ancsáné számára tanulságosnak látszott az a megfigyelés is – s ebből bizonyos női következtetéseket vont le, melyeket adandó alkalommal férfitársaságban szóvá is tett –, nevezetesen az a megfigyelése, hogy bármilyen vadul mart bele Niki akár a legnagyobb farkaskutyába is, a lovagias hímek ezt soha nem torolták meg. S ez a megfigyelése nemcsak kutyájának szerelmi s a hímek megfelelő udvarlási korszakairól szólt; elvégre a fiatal férfi sem bosszulja meg azt a pofont, melyet legyeskedés közben egy lánytól vagy egy menyecskétől kap. De nem fordult elő egyetlenegyszer sem azok alatt a hosszú esztendők alatt, melyeket Nikivel együtt töltött, nem fordult elő egyszer sem, hogy valamilyen hím bántalmazta, elmarta, vagy akár csak megmorogta volna kutyáját, még olyankor sem, amikor táplálkozási, azaz létfenntartási kérdések kerültek szóba. Ancsánénak ebből a megfigyelésből levont következtetései nem hízelegtek az emberi nemnek.

Volt azonban egy másik megfigyelése is, melyet mosolyogva

elrejtett szívében, a világért sem árulta volna el az említett férfitársaságokban. Mindössze annyi volt ez, hogy a hímek, akármilyen dühödten utasította is vissza Niki közeledésüket, egyetlenegy esetben sem hagytak fel hódítói terveikkel s az ezeket szolgáló erőszakos hadmozdulatokkal. S ha férje esernyője idejében nem lép közbe, Niki végül minden valószínűség szerint, talán többször egymás után is beadta volna gyöngéd derekát. A természet pazarlását lássuk-e ebben a körülményben vagy csak gavalléros bőkezűségét? Talán előrelátó óvatosságát? Erkölcstelenséget vagy egy tágabb erkölcsöt? Elteszszük e kérdéseket további elmélkedésre.

Történetünk hősnőjének termeszetrajzához tartozik továbbá – amit mindenképp a leghatározottabban ízlésbeli fogyatékosságnak, sőt talán eltévelyedésnek kell minősítenünk –, hogy női vonzódása elsősorban nem a maga fajtájabelieknek, drótszőrű vagy sima szőrű foxterriereknek vagy egyéb kisebb termetű kutyáknak szólt, hanem – hasonlóan némely fehér bőrű nőkhöz, kik néger férfiakkal szerelmeskednek – leginkább a nagy fekete hímkutyákat kedvelte. Követői között volt egy ilyen is, nem is a legfiatalabb, kissé már elterebélyesedett, csipás szemű, nehézkes, nagy fekete korcskutya, amelyet különösen a szívébe fogadott, s ki tudja, nem vesztegeti-e rá kegyeit, ha a hadonászó esernyő el nem riasztja a gyáva szeladont. Ezt egyébként többi hódolója hamar kimarta a felekezetből. harmadnap kimaradt.

Szép tavasz volt. A csípős március lassanként serdülő áprilissá, majd dús, illatos májussá fejlődött fel, s a szél olykor áthozta a pesti rakpartra is a virágba borult budai hegyek illatát. Az emberek is kitavaszodtak, fáradtságtól elpetyhüdt, szürke téli arcuk kiszínesedett, kedvük kilombosodott, a villamosokban ritkábban káromkodtak, az üzletekben türelmesebben vártak sorukra, még tán munkájukat is jobban megnyomták. A tavaszi felpezsdülés megérzett az ország egész életében. Szemmel látható érdeklődéssel olvasták el a *Szabad Nép*-ben az időjárásjelentést s a várható jó termésről szóló híreket. Ez idő tájt

Magyarországon, főképp a városi lakosság körében, eddig nem tapasztalt kíváncsiság fordult a mezőgazdasági helyzet felé, ami nyilvánvalón a nemzet sorsában való fokozott részvételről vallott.

Egy este a mérnök azzal a megdöbbentő hírrel állított be, hogy letartóztatták a külügyminisztert. Hivatalos jelentés erről nem jött, az újságok nem írtak róla, sem az ezt követő többi lefogásról. A hír ugyan valószínűtlennek látszott, mert a külügyminiszter régi illegális kommunista, a párt egyik legismertebb s népszerűbb vezetője volt, de Ancsa olyan forrásból kapta, melynek megbízhatóságához nem fért kétely. Napokig rosszkedvű s zaklatott volt, hogy felesége is alig mert szólni hozzá.

A nyár folyamán az újpesti gyárból új munkahelyre, egy szappangyárba helyezték át. Itt fancsali képpel fogadták, vegyészmérnökre lévén szükségük. Ancsa elfoglalta helyét, majd hosszabb tépelődés után kérvényt írt a Magyar Dolgozók Pártjához, melyben minősítésének megfelelő munkáért folyamodott. Választ nem kapott, de egy hónap múlva az Építésügyi Minisztérium keretében egy mélyépítő vállalathoz helyezték át, mely a Tisza-vidéki csatornaépítés földmunkáihoz küldte ki, anyagátvevőnek. Látnivaló volt, hogy a párt végképp elejtette.

Nemcsak magánélete nyomasztotta. Szeptemberben megtartották az első nagy politikai per tárgyalását, melyen kiderült, hogy a tavasszal letartóztatott külügyminiszter fiatalkorában rendőrségi besúgó volt, külföldi hatalmak beépített ügynöke, s hogy rajta kívül több magas rangú katonai s vezető pártfunkcionáriust is halálra kellett ítélni s kivégezni, hasonló főbenjáró bűnök miatt. A mérnököt, ki fenntartás nélkül megbízott a párt benső tisztaságában, annyira lesújtotta ez az ügy, hogy napokig nem lehetett szavát venni. Nem beszélt róla még feleségének sem, de általános bizalma megingott. Most már nem tartotta oly elképzelhetetlennek azt sem, ami a Bá-

nyagépgyárból való elbocsátásával kapcsolatban jutott a fülébe. Az egyik elítélt s kivégzett pártfunkcionárius épp a pártközpont káderosztályán dolgozott.

Ancsa e naptól kezdve zárkózottabb s szűkszavúbb lett, mint egyébként az egész ország is körülötte. Újabb s újabb letartóztatásokról szóló hírek terjedtek el, főképp a fővárosban. Az emberek egymáshoz való bizalma megcsappant, senki sem tudta, mit tartson a másikról. Már csak odahaza, álmukban mertek beszélni. Az országos nagy némaság közepette a kommunisták összeszorított foggal dolgoztak, mindenkit ellenségnek vélve maguk körül, s vagy maguk is hallgattak, vagy a hivatalos sillabuszt darálták. Az egész nemzet a képmutatás magas iskoláját járta.

A mérnök idegességét természetesen nemcsak felesége, hanem az érzékeny bőrű fiatal kutya is megérezte. Ha Ancsa este, rendszerint késő este, gyakran kapuzárás után hazatért hivatalából, Niki valószínűtlen éles hallásával már messziről, a lépcsőházból meghallotta s felismerte lépteit, sietve leugrott fekhelyéről, izgatottan nyüszített, az ajtóhoz szaladt. Nyáron, amikor nyitva voltak az ablakok, már az utcáról felérezte gazdája közeledését. Ha helyéről leugorva, az ajtóhoz rohant, s halkan sírni s kapirgálni kezdett, az asszony nyomban kiment a konyhába, s feltette a vacsorát; mire a kulcs megfordult a zárban, már rendszerint fel is tálalhatta. A kutya ezalatt az előszobában olyan ünnepélyt rendezett gazdája szerencsés megérkezésének örömére, hangosan vinnyogva boldogságában oly mámorosan táncolta körül, újra s újra a mellkasáig ugorva, kabátujja felé kapkodva, lábához dörgölődzve, hogy a vacsora lassacskán már újra hűlni kezdett, mire elfogyasztására sor kerülhetett.

De amióta Ancsa kedélye elnehezült, a kutya sem mert már oly közvetlen s szókimondó lenni, mint még nemrég, a szép nyári napokban. Még ugyanolyan boldogan nyüszített, ha a mérnök odalenn csengetett a kapun, izgatottan rohant ki eléje, az előszobába, fel is ugrott rá egyszer-kétszer, de mintha az emberi rosszkedvnek rossz szaga is volna, csakhamar csüg-

gedten abbahagyta az üdvözlést, s maga is rosszkedvűen bekullogott a szobába. Megesett, hogy oda sem ült a vacsorához, hanem rögtön fekhelyéhez ballagott, s két mellső lába közé fektetve orrát, onnét nézte mozdulatlan szemekkel a némán eszegető embert. Újabban a mérnök nemegyszer hangosan nyögött s beszélt álmában, ilyenkor a szomszéd szobában Niki felült, s panaszosan vonítani kezdett. Ancsáné így tudta meg, hogy az urának ismét nyugtalan álmai vannak.

A kutya most már harmadik évében járt, ami emberi korban kifejezve, egy húsz-huszonöt éves fiatalasszonyt idéz képzeletünk elé. Minden porcikája tele volt életkedvvel, de serdülő korának kölykosen suta mozdulatait már kivetette testéből-lelkéből. Járása, futása, tagjainak minden mozdulata arányos volt, mintha a vidáman egészséges test pontosan tudta volna, hogy mikor mennyit költhet, mennyit pazarolhat. Mindig tiszta volt, még ősszel, télidőben is, fehér szőre fénylett, szeme ragyogott, szurokfekete orra egészséges hűvös tapintású volt. Szemlátomást már minden porcikájával belenőtt abba az előzetes szép tervbe, melyet a természet készített számára.

A városi élet azonban nem vált javára. Még nem sínylette meg, ahhoz túl egészséges és fiatal volt, de meglátszott rajta, hogy szervezete állandóan küzd szükségleteivel. A város szűk volt neki, nem fért el benne. Olyasféleképp érezhette magát, mint egy ember, akit bőven ellátnak mindennel, amire szüksége van, csak a lélegezni való levegővel takarékoskodnak.

Az 1949/50-es tél, a második, melyet a városban töltött, különösképp megterhelte szervezetét. Már nyáron nem tudta pótolni azt, amitől az előttejáró első tél szinte teljesen megfosztotta, a szabad mozgás, a szükséges változatosság, a természettel való meghitt társalgás hiányát. Csobánkai életében születésétől kezdve ehhez szokott hozzá, s bármennyit sétáltatták, futtatták is a rakparton, ösztöneit ez nem elégítette ki. Nemcsak kötelességeit diktálták neki, igaz, hogy gyöngéden, nagy tapintattal, de örömeit is; a szabadság is órarend szerint készült számára. Még fiatal volt, még kedvetlenül tört bele a fe-

gyelembe, melyet az emberi idegélet is csak akkor tűr meg, ha felfedik rejtett finom összefüggéseit, azaz megmagyarázzák neki. De ha valami nem magyaráztatik meg? Embert nem szívesen hasonlítunk össze kutyával, szinte szentségtörésnek érezzük, párhuzamba tenni egy lelketlen állatot s egy fennkölt érzelmű, nagy értelmű embert, de mi mástól savanyodott el a mérnök is, mint épp attól, hogy nem kapott magyarázatot? Sem a maga sorsára, sem más kérdésekre, melyek – hogy kissé nagyképűen fejezzük ki magunkat – embertársai nevében foglalkoztatták. Mint az ostoba, alacsonyrendű kutyának, neki sem volt lehetősége felismerni a szükségszerűséget, mert nem adtak módot a felismerésre.

Mint mondottuk, már az első pesti nyár sem tudta kiegyenlíteni az állatnak az első pesti télről fennmaradó nagy összegű követelését, s ez a második tél során napról napra tovább szaporodott. Az asszony gyakran betegeskedett ezen a télen, tehát még ritkábban sétáltathatta a kutyát, a mérnök pedig, aki legföljebb ha hetente két-három napot töltött Pesten – a többi napon Tiszanaményben gömbvasakat, autóalkatrészeket, fűrészelt deszkaanyagot, egybet vett át, ellenőrzött és listázott –, jóformán semmit sem foglalkozhatott vele. Niki a fekhelyén töltötte a napot, az éjszakát. Olykor felkelt, lomhán végigjárta a lakást, újra leheveredett. Ha volt légy a szobában, arra vadászott. Néha felállt a székre, s két mellső lábát az ablakpárkánynak támasztva, kinézett az ablakon. Ancsáék az első emeleten laktak, kilátással a Margit-hídra, a Dunára és a Várhegyre, de odáig a rövidlátó kutya nem látott el, csak az üres levegőt bámulta, amely léttelenül állt az ablak előtt. Egy idő múlva csüggedten leugrott a székről, ásított, s visszaballagott fekhelyére. Feje is üres volt, mint a levegő, mert napközben nem szerzett tapasztalatokat, melyekkel elbíbelődhetett volna.

Ancsa labdát vásárolt neki. Amikor este hazahozta, s vacsora után, kezében a labdával magához hívta a kutyát, ez közömbös tekintetet vetve az ismeretlen gömbölyű tárgyra, lassan felcihelődött fekhelyéről, nagyot nyújtózott. Előbb két mellső

lábát nyújtotta ki, amilyen messzire csak tudta s fejével a szőnyegen, farát feltolva, megropogtatta csontjait, aztán ellenkező irányban hátsó lábait fektette le vízszintesen a padlóra, s körülményesen, nagy lassúsággal, derekát behorpasztva hátrafelé nyújtóztatta meg izmait, inait. A testgyakorlat harmadik mozzanata valamivel rovidebb ideig tartott. A fenekére ült s fejét fel- és hátrafelé emelve, amilyen magasra csak tudta, nyakizmait feszítette ki, miközben szemei félig becsukódtak, s arca olyan bárgyú kifejezést öltött, amilyet Ancsáné egyik Szerén nevű vénlány nagynénje viselt Sopronban, amikor vasárnaponként náluk ebédelt.

A mérnök türelmesen várt. Amikor a kutya végül is elindult feléje, s Ancsa eldobta a labdát, mely a padlóról, közvetlenül a kutya orra előtt a magasba pattant, Niki egy pillanatig mintha kővé merevedett volna. De egy lélegzetnyi idő múltával éjféli kísértetjárás vette kezdetét a lakásban.

A kályha mellett hatalmas robajjal feldőlt a szék. Mire a mérnök megpillantotta a levegőbe emelkedő négy lábát, Niki már a szoba túlsó sarkában álló varróasztalkáról döntötte le a vázát, s mire ez földet ért, a másik szobában az ablak mellett álló lámpatartó oszlop zuhant a pohárszékre. A labda, melybe a kutya nem tudott beleharapni, mert rugalmasan kicsúszott fogai közül, látszólag a maga erejéből, mint a népmese elvarázsolt gömböce, vadul ide-oda száguldott a lakásban, s minthogy Niki szájától mind nyálasabb lett, s mind gyorsabban csúszott, egyre elérhetetlenebbnek látszott. A lakást színültig megtöltötte a vadászó kutya izgatott csaholása.

Éjfél felé járt az idő, a ház többi lakójának érdekében be kellett fejezni az épületes daljátékot. A házaspár a labda, azaz a kutya után eredt, s kétfelől kergetni kezdte. Niki még egy utolsó széket döntött fel, s a székről az asszony varrókosárkáját, melyből gyűszűk, cérnák, pamutgombolyagok lelkes buzgalommal, bonyolultan szétgurultak a padlón, aztán csend lett a lakásban.

A kutya ugyan már másnap kilyukasztotta a labdát, de en-

nek s az olykor a helyébe lépő eldobott kőnek a varázsa soha többé nem szűnt meg számára. Az első időben naphosszat nyüszített a bezárt szekrény előtt, az asszony távollétében is: a labdának könyörgött, hogy jöjjön ki. Mihelyt valamelyik gazdája hazajött, a szekrényhez szaladt, kötelességére figyelmeztetve a hazaérkezőt. Oly szívhezszólón, behízelgőn, kedvesen tudott rimánkodni, mint egy gyermek édességért, mint egy szerelmes fiatalasszony férje csókjáért, mint az éhenhaló egy falat kenyérért. Dallamának nem lehetett ellenállni. Ha megkapta a labdát, egyetlen ugrással rávetette magát, fogai közé kapta, s hangosan morogva addig rázta, ide-oda ugrálva, egyre dühödtebb morgással, míg az elejtett vadnak ki nem rázta a lelkét. A labdáé már rég kiszállt, már csak nyomorúságosan szörcsögött s kattogott, de Niki minden alkalommal újra megölte. Ha a játékba belefáradva – bár ebbe a játékba nem lehetett belefáradni – a behorpasztott bánatos labdanyomorékot elhagyta valamelyik sarokban, s néhány perc múlva véletlenül megpillantotta, ráugrott s újra megfojtotta. Mintha elveszett szabadságáért állana bosszút, oly vérengző dühvel pusztította épp azt, ami egy-egy percre visszahozta számára a szabadságot.

Néhány nap múlva a labdának már csak a töredékei maradtak fenn, s ezek is egyik a másik után lassanként elkallódtak a szekrények alatt vagy mögött. De Niki az utolsó megmaradt, alig hüvelyknyi gumidarabkával is éppoly elveszett dühös szenvedéllyel szórakozott, mint nemrég még a hibátlan, rugalmas labdával; tépte, rágta, marcangolta, századszor is megölte. Az olvasó számára ezek után remélhetőleg már világos, hogy miképp alakulnak ki a jelképek a nép vallásos életében s költészetében. A gyermeki képzeletben is nyomon követhetjük egyébként ezt a folyamatot, amikor a kislány egy alaktalan rongycsomót babának, a babát gyermekének lényegíti át, s magát éppoly valóságos anyának hiszi, mint Niki menekülő nyúlnak a szétrágott gumidarabot.

Nem volt egészséges kielégülés. Mint a tömény szesz kábított, de nem oltotta a szomjat. A szabadságot nem lehet sem-

mivel sem helyettesíteni vagy pótolni. Ezt a tanulságot szűrte le Ancsáné abból a megfigyelésből, hogy a kutyán a labdával vagy a labdapótlékkal való játék után mély levertség vett erőt, többnyire felhúzódott vackára, még a táplálékot is visszautasította. Ha újra felkínálták neki a játékot, abban a pillanatban egész testében reszketve ott termett, de ilyenkor úgy festett, mint a megrögzött alkoholista, ki szüntelen kábítja magát, hogy ne kelljen szembenéznie való állapotával.

Anyánkhoz is akkor futunk, ha valami baj ért az életben. De ilyenkor nemcsak segítségért esdeklünk. Némi öncsalással – s kinek ne volna arra szüksége, hacsak nem számítjuk le a mindig egyenes lelkű államférfiakat, diplomatákat s a nép egyéb képviselőit –, egy kevés jótékony öncsalással ilyenkor azt képzeljük magunkról, hogy puszta szeretetünk visz szülőanyánk felé, akit eddig méltatlanul elhanyagoltunk. Ha csalódunk magunkban vagy az emberekben, azaz az életben, hirtelen úgy érezzük, hogy eddig valójában nem is szerettünk senki mást rajta kívül, és sürgősen elzarándokolunk hozzá, hogy mulasztásunkat pótoljuk és biztosítsuk szeretetünkről, mellesleg pedig egy kissé táplálkozzunk az övéből. Szerencsére ez mindig rendelkezésünkre áll.

Hogy az állat is ilyesformán cselekszik-e, nem tudhatni. Amíg az anyai-gyermeki kapcsolat tart, a fiatal állat is anyjához siet oltalomért, de vajon eközben szükségét érzi-e annak, hogy túljárjon a saját eszén? Hazudik-e az állat, akár másnak, akár önmagának? Fogas kérdés, bízzuk rá magunkénál finomabb, átfogóbb elmére, pl. az államférfiakra, akik nézetünk szerint eredendően s egyetemlegesen, már születésüktől fogva mindenhez értenek s a lélektanban is csalhatatlanok.

A kutyák életében a jó gazda helyettesít apát, anyát. Vannak persze, akik szolgasorban tartják fogadott gyermekeiket, s gonosz mostoha módjára óriási értéktöbbletet sajtolnak ki belőlük, pl. fizetségképp házőrző s egyéb munkájukért mosoga-

tólén tartják őket, mert még a száraz kenyérhéjat is sajnálják tőlük, inkább a hízónak adják. Az ilyeneket mindig habozó s bizonytalan véleményünk szerint intézményesen, börtönbüntetés terhe mellett el kellene tiltani mindenféle állattartástól, a sertését is beleértve. Az emberiség szégyene ők, a tisztesség számkivetettjei, csúfság az értelmen, betegség a társadalom testén. Ha az államnak több pénze volna, elmegyógyintézetben kellene őket ápolni.

Nikinek azonban, úgy látszik, jó gazdái voltak, mert segítségért őhozzájuk fordult. Segítségért? Vagy csak szeretetért? Naponta fokozódó gyöngédsége természetes szükségletből fakadt-e, s nem kívánt ellenszolgáltatást? Testi nyomorúságáért, mellyel a hosszú téli tespedés sanyargatta, a lélekben keresett kárpótlást, mint a hosszú börtönbüntetésre ítélt rabok? Ismerjük az érzelmeknek azt a vad felburjánzását, amikor a lefojtott testi erő átszorul a lélekbe, s ott keres munkát. Tény, hogy Niki e télen s az utána következő tavaszon szinte napról napra nagyobb ragaszkodást tanúsított gazdái iránt. Lépésről lépésre lehetett követni meghittségük növekedését, azoknak a bizonyos képzelt érzelmi szálaknak a vastagodását, melyektől a mérnök két évvel ezelőtt önállóságát féltette.

Különösképp a kutya vonzódasában a házaspár egyformán osztozott, noha az asszony adta neki az ételt s tízszer annyi időt töltött vele, mint az ura. Niki nem tett köztük különbséget, s úgy látszott, mintha együtt jobb szerette volna őket, mint külön-külön akár az egyiket, akár a másikat. Nem tudott betelni velük, úgy szívta jelenlétüket, mint a levegőt; sajnos, jóval kevesebb volt belőle. Ha a házaspár nagy ritkán, egy-egy vasárnap együtt indult sétára vagy le a rakpartra, vagy kivételesen hosszabb túrára, a tavaszi Margitszigetre vagy a budai Duna-partra, boldogságában nem fért a bőrébe. (Egy alkalommal villamoson, szájkosárral felszerelve a Hűvösvölgybe is kivitték.) Ilyenkor, ha a mérnök, aki hamarább készült el az asszonynál, előre lement a lépcsőn, a kutya veleszaladt, de már az első lépcsőfordulónál visszarohant a lakásba az asszonyhoz,

s addig hívta ezt, s tartóztatta fel útjában amazt, ide-oda táncolva lába előtt, míg végül is össze nem terelte őket. Útközben is, ha az egyik lemaradt a másik mellől – többnyire az asszony, aki meg-megállt, s elnézegetett egy jelentéktelen virágot a fűben vagy egy motyogó öregembert egy padon –, a kutya nyomban visszavágtatott érte, s addig nem nyugodott, míg ismét egymás mellett nem látta Ancsáékat. Olyan feltűnő volt ez az igyekezete, hogy összehozza azt, ami egymáshoz tartozik, s hogy a két tökéletlen részből egy egészet forrasszon össze, hogy a mérnök egy alkalommal kerítőnek nevezte, s hangosan, sokáig nevetett ezen a megjegyzésén, mialatt karjával gyöngéden átölelte öregedő felesége derekát.

Nem sok idővel a hűvösvölgyi kirándulás után, 1950 augusztusában Ancsát letartóztatták. Reggel elment hivatalába, de délben szokásától eltérően nem hívta fel feleségét, estére nem jött haza. A hivatalban semmit sem tudtak hollétéről, vidéki munkahelyén sem. Egy évig nem jött róla hír.

Ancsánéra nehéz idő következett. Férje fizetését mindössze még egy hónapig folyósították, az asszonynak be kellett rendezkednie arra, hogy a maga erejéből éljen meg. A belügyminisztérium államvédelmi osztályán, hová felvilágosításért fordult, semmilyen hírt nem kapott férje felől, de azt a tanácsot adták, hogy ne keresse tovább. Minthogy ilyképp nyilvánvalóvá vált, hogy az államvédelem kezén van, tehát valamilyen politikai bűnügyben folytatnak vizsgálatot ellene, az asszony hiába keresett munkát, sehol sem fogadták fel. Takarítást vállalt, később otthoni bérmunkát egy maszek kötszövő üzemben, de ezzel a puszta kenyeret is nehezen kereste meg.

Apósa körülbelül két hónappal a mérnök letartóztatása után egy sztahanovista kongresszusra feljött Pestre, akkor tudta meg fia eltűnését. Az öreg bányász, noha egy éve már maga is állami nyugdíjon volt, s elég szűkösen éldegélt, azonnal magával akarta vinni menyét Salgótarjánra. De Ancsáné Pesten maradt, itt

szerette volna bevárni férjét, ha ugyan valaha viszont fogja látni. A következő hónaptól kezdve minden elsején havi ötvenöt forint segély érkezett címére Salgótarjánból, a bányászrokonságtól.

Minthogy félős volt, hogy lakását elveszik tőle, vagy társbérlőt költöztetnek be hozzá, a második szobába – ami később meg is történt – felmerült a kérdés, nem kellene-e Nikitől is megválnia. Havi öt forint ebadót kellett utána fizetni, kosztja is belekerült húsz-huszonot forintba. Van-e joga szinte teljes egészében a kutyára költeni azt a segélyt, amit a rokonságtól kap? Ancsáné eladhatott volna egyet-mást a lakás bútorzatából, s ezzel jelentősen könnyíthetett volna helyzetén, de ezt megtagadta magától. Nem tett le a reményről, hogy férje egyszer mégis hazatér.

Végül is egy emlék döntötte el a kutya sorsát, s szögezzük le, Ancsáné számára vigasztaló módon. Eszébe jutott, amit anyósa, az öreg bányászfeleség mondott neki egyszer, már nem tudni, milyen alkalomból. „Tudod, én úgy szeretem az állatot – mondta –, még életemben el nem vágtam egy csirke nyakát. Inkább szörnyethalnék, hogysem agyoncsapjak egy egeret." Ez az emlék, mint egy csillámló nagy erkölcsi háttér, megvilágosította az asszony kétségbeesetten tétovázó szívét. Niki elkerülte – hál' Istennek mondjuk – a legrosszabb sorsot, amely kutyát érhet: hogy elveszti gazdáit.

Az első zaklatott hetek elmúltával, amikor Ancsáné már a kutyával is ráért törődni, s végképp eldöntötte, hogy megtartja, odaadta Nikinek, fekhelyére terítve, férje legutóbb viselt hálóingét. A kutya mohón körülszaglászta, aztán teljes hosszában ráfeküdt, tovább szagolgatta. Látnivaló volt, hogy valamennyire megnyugszik. De esténként azért tovább várt gazdájára. Ha odalenn, kapuzárás után becsengettek a házfelügyelőhöz, Niki felült, s fejét elbillentve, előbb az egyik, majd a másik oldalra, feszülten figyelt, néha még az ajtóhoz is elszaladt, s orrát a padlóra fektetve, többször egymás után szörtyögve, mélyen beszívta a levegőt. Egy idő múlva lassan visszabaktatott

fekhelyére, sóhajtva ledobta magát. Megesett, hogy reménykedő fülei hallucináltak, megismerni vélték a mérnök lépteit, s ilyenkor mintha eszét vesztette volna, nyöszörögve, sírva olyan dühödten kaparta az ajtót, hogy az asszonynak elállt a szívverése, kiszaladt az előszobába, felrántotta az ajtót, a kutya vinnyogva utánarohant. Mire az idegen férfi a lépcsőházban elhaladt ajtajuk előtt, mindketten megfordultak, s visszamentek a lakásba. Az asszony éjjel is gyakran felriadt arra, hogy az állat könnyű léptei alatt megreccsen a padló; ha ilyenkor meggyújtotta az éjjeliszekrényen álló lámpát, a kutyát ágya mellett pillantotta meg, lekonyult fülekkel, fejét lógatva, mozdulatlanul bámult maga elé a földre.

Egyik éjjel Niki hangosan felnyögött álmában, majd két hátsó lábára ült, s fejét hátravetve, vonítani kezdett. Nem lehetett elcsitítani. Az asszony felkelt az ágyból, az állat fekhelye mellé guggolt, a fejét simogatta. Végül is, minthogy félős volt, hogy felveri a szomszédokat, az ölébe vette, s bevitte az ágyba. Először történt, hogy Niki az ágyában aludt. De Ancsáné mostanában a szokottnál is jobban ügyelt arra, hogy sem ő maga, sem kutyája senkinek se legyen az útjában, s minthogy férje letartóztatása óta a ház lakói között voltak, akik feltűnően kerülték, mások, akikkel azelőtt beszélő viszonyban volt, most köszönni is elfelejtettek, sőt olykor egy-egy gyűlölködő tekintetre is összeszerezzent a háta, az asszony minden tőle telhetőt elkövetett, hogy élete észrevétlenül simuljon el a nagy bérház életében, árnyékként suhant el a lépcsőházban, az embereket kikerülte, s lakásából más hang nem hallatszott ki, mint olykor kutyájának izgatott csaholása.

Egyik reggel, mikor Nikit levitte a rakpartra, a Margit-híd szomszédságában dolgozó nagy homokkotró mellől jövet, egy folddel megrakott teherautó kanyarodott el közvetlenül előttük az úttesten. Niki megijedt, s megugatta az autót. A kormánykerék mellett nő ült, kék kezeslábasban, s megvető tekintetet vetve a kutyáját sétáltató „úriasszonyra", olyasfélét kiáltott feléje, hogy jobban tenné, ha az unokáját sétáltatná. Ancsáné

könnybe lábadt szemmel szótlanul tovább ment. Néhány perc múlva, tekintetét a földről felemelve, arra lett figyelmes, hogy Nikit egy férfi kergeti, fehér ingujjban, hosszú bottal a kezében. A rakpartra nyúló egyik keskeny utcából, hol eddig elrejtőztek, még két fehér inges, botos férfi ugrott ki, s a menekülő kutya elé vetette magát. Niki sintérek gyűrűjébe került.

Néhány pillanatig tartott, amíg Ancsáné észbe kapott. Mire feleszmélt, olyan mérhetetlen düh s gyűlölet fogta el az egyébként bárányszelídségű asszonyt, aki úgy látta, hogy most az utolsótól is meg akarják fosztani, amije maradt, hogy futásnak eredt, s félrelökte az egyik előtte álló fehér inges kutyapecért. Ez megtántorodott, s majdnem lhanyatt vágódott.

A kutya épp szembe szaladt vele, nyomában az első sintérrel, aki a hosszú botja végére erősített dróthurkot a nyakába igyekezett vetni. Ügyesen, ide-oda cikázva futott, behúzott farokkal, a szélben lobogó fülekkel. Amikor meghallotta Ancsáné hangját, ki kétségbeesetten kiáltozta a nevét, hirtelen elkanyarodott, s egyenesen feléje vette az irányt. Szerencsére az utolsó percben észrevette, hogy a futó asszony előtt közvetlenül egy harmadik sintér szalad, aki hamarabb eléri hosszú botjával, mint gazdája. Épp annyi ideje volt még, hogy félreugorjon. s bekanyarodjék a kis keresztutcába, mely túlsó végével a Pozsonyi útra nyílik.

Időközben már meglehetős csődület támadt az izgatottan kiáltozó asszony s a némán futó sintérek talpcsattogása nyomában. Az emberek hangosan méltatlankodtak a nemtelen hajtóvadászat láttán, s a járdán összeverődve, hol a kutya menekült, ennek utat nyitottak, az üldözőket pedig akadályozták futásukban. A sintéreket Pesten egyébként sem szeretik, s az akkori nyomott közhangulatban az egész utca összefogott ellenük. Velük szemben az emberek ki merték mondani, amit gondoltak róluk. Történetesen mind a hárman erős, izmos fickók lévén, azt tanácsolták nekik, hogy válasszanak más kenyérkereső pályát, pl. menjenek bányába vagy krumplit kapálni. Hóhéroknak is nevezték őket.

Niki nem annyira a testi fáradtságtól, mint izgalmában és zavarában lankadni látszott. A sintérek az utca ellenállásától feldühödve, verejtékező arccal, kitartón futottak utána, s az egyik oly közel került a menekülő állathoz, hogy botjával már néhányszor utána csapott, s egyszer egy hajszál híján el is találta. Ekkor a kutya hirtelen elhatározással befordult az egyik kapun. Valaki kívülről rádörrentette a kapuszárnyat. Közben Ancsáné is odaért, s az ősz, kisírt szemű, lihegő asszony láttára az emberek újra hangosan kifakadtak, s erélyesen követelték, hogy a hóhérok végre hagyják abba az állat- és emberkínzást.

Könnyen meglehet, hogy az egyébként is felizgult tömegből kitör a rég visszafojtott düh, s keservesen elhúzzák a sintérek nótáját – ami tán egyértelmű lett volna hatósági közeggel való erőszakoskodással –, ha a három ember meg nem elégeli fáradozását. Az egyik közülük, nyilván a brigádvezető, az asszonyhoz lépett, s behívta abba a házba, ahova a kutya elmenekült. Niki a kapuval szemben, fenn a lépcsőfordulón ült, s mihelyt meglátta a belépő fehér inges embert, megfordult, s egy szempillantás alatt eltűnt az emeleten. Ancsáné megkérdezte a sintértől, hogy mit kíván tőle. Ez rákacsintott, s eléje nyújtotta tenyerét.

Húsz forint volt az asszonynál, szinte az utolsó pénze arra a hónapra, azt odaadta a hivatali közegnek.

Ez idő tájt történt, hogy felhívták körzeti pártszervezetébe, s megkérdezték tőle, gondolt-e már arra, vajon nem volna-e észszerűbb, ha elválnék férjétől. Nem beszélték rá, épp csak érintették a kérdést, megemlítve, hogy addig népnevelői munkát nem bízhatnak rá, amíg egy hazaáruló nevét viseli, továbbá: vajon összeegyeztethetőnek tartja-e kommunista lelkiismeretével, hogy munka nélkül naphosszat kutyákat sétáltasson? Ancsáné lesütötte szemét, és szótlanul kiment a szobából. A tizenharmadik kerületi pártbizottságban, ahová később panaszával fordult, rövid beszélgetésük során túlbuzgóságnak minősítették a körzet eljárását. Néhány héttel később a lakáshivatal egy négytagú családot utalt be társbérlőnek a lakásba.

Kemény tél köszöntött be, s az asszonynak kevés pénze volt tüzelőre. Állandóan fázott, a szokatlan testi munka is megviselte gyönge szervezetét, megbetegedett. Két hétig az ágyat nyomta, ezalatt a házfelügyelőné vitte le napjában kétszer egy-egy negyedórára a kutyát. Barátnője nem volt Pesten, hisz mióta Sopronból idekoltöztek, férjének nem maradt ideje társaságra, egyetlen asszonyismerőse pedig, a Bányagépgyár egy mérnökének felesége, kivel azelőtt néha összejártak, Ancsa letartóztatása után többé nem látogatta meg. Így ketten maradtak a kutyával.

Ha volna bennünk szatirikus hajlam, azt kérdezhetnők, miképp lehetséges, hogy Niki tovább érintkezett az asszonnyal s nem költözött el tőle, egy másik lakásba, lehetőleg a város túlsó végébe. Tény, hogy a kutya, noha rossz sora volt, semmi jelét nem adta ilyesfajta szándéknak. De ez a harmadik tél, eleddig a legsivárabb, szemlátomást megviselte. Az asszony néha már azt hitte, hogy az állat elfeledkezett a mérnökről – hisz idestova fél éve volt, hogy ez eltűnt –, de egy-egy apró jelből újra s újra meggyőződhetett róla, hogy még észben tartja. Egy alkalommal kimosta a kutyának adományozott hálóinget. Niki a barna ripsz karosszékben aludt – látjuk, az asszonyi kormányzás alatt az állami fegyelem jelentősen meglazult –, s nem vette észre, hogy Ancsáné elvette az inget. De amikor este fekhelyéhez baktatott, nyomban nyugtalanul keresni kezdte, jobbról-balról sokáig kaparta a párnát, semmiképp sem tudta rászánni magát, hogy lefeküdjék. Fejét lógatva állt a sarokban, behúzott farokkal, mintha megverték volna.

Egy másik alkalommal Ancsáné elhatározta, hogy kirakja a szekrényből férje ruháit, megnézi, nem ment-e beléjük a moly. Egy öltönyt, mely egy vállfán volt átvetve, egy falba vert szögre akasztott. Tovább motozva a szekrényben, egyszerre csak arra lett figyelmes, hogy a kutya hangosan nyaszít, s vadul ugrándozik a háta mögött. Csodálkozva megfordult: Niki az öltöny előtt ugrált, rég látott hatalmas szokellésekkel, s veszett izgalmában hangosan ugatott, az öltöny lelógó kabátujja felé kap-

kodva. Bár nem szeretjük bizonytalan feltevésekkel izgatni az olvasót, lehetségesnek tartjuk, hogy a kutya az öltöny kiakasztásából egyenesen gazdája azonnali megjelenésére következtetett – az asszony azelőtt reggelente kikészítette a ruhát a fürdőszobában mosakodó férj számára –, de az is meglehet, hogy csak az ismerős szag izgatta fel oly mértéktelenül, olyasféleképp, ahogy egy elhunyt kedvesünk régi fényképe felkavar bennünket, ha váratlanul kezünkbe akad.

A kutya egyébként ezen a télen testileg is leromlott. Lesoványodott, bágyadtabb, erőtlenebb lett, a sétának is alig örvendezett. Régi játékosságának csak halvány nyomai maradtak meg benne. Néha két hátsó lábára állva, nekiugrott az asszonynak, fogaival vidáman a keze után kapkodva, de egy perc múlva úgy nekivadult, hogy Ancsáné ijedten elkapta a kezét. Morgott, harapott, felborzolt szőrrel s hátralapított fülekkel, fogait a húsába mélyesztve, mintha azt is el akarná pusztítani, ami még megmaradt régi világából. Szőrét is erősen hullajtotta, az asszony hetenként kétszer egy borsószemnyi élesztőt adott be neki, de nem sokat használt.

Egy délután csöngettek az előszobaajtón, s a kutya a szokottnál nyugtalanabb lett. A társbérlő nyitott ajtót – Ancsánéhoz sohasem jött látogató –, s Niki ezúttal nem érte be a szokott figyelmeztető morgással s halk fenyegető hörgésekkel, melyekkel idegenek ellen oltalmazta a lakást. Az ajtóhoz futott, szimatolt, farkát csóválta, majd azon a vékony, majdnem visító fejhangon, mellyel örömteli izgalmát jelezte, pl. nyúlvadászat közben vagy amikor egy eldobott kavics után eredt, fülszaggató ugatásba fogott. Az előszobában halkan beszélgettek, de a kutya már nem figyelt a hangra. Az ajtót kaparta, majd a kilincs felé ugrott, mintha ki akarná nyitni az ajtót. Ancsáné felkelt, s kissé reszkető kézzel maga nyitotta ki. Tudta ugyan, hogy nem az ura érkezett meg, azt a kutya másképp fogadta volna, de a látogató nyilvánvalón őhozzá jött, s Niki ismerte – talán hírt hozott férjéről!

Jegyes-Molnár Vince azonban nemhogy hírt hozott volna, de

ó maga is csak aznap tudta meg a mérnök letartóztatását. Egy fél éve Tatabányán dolgozott, s az éjjel érkezett vissza Pestre, itt került fülébe az újság. Hivatal után azonnal ellátogatott az asszonyhoz.

Szókincséből nem sok vigasztalásra telt, annál több nyugodt, erőteljes jelenlétéből. Ebben mintha valamennyire bennefoglaltatott volna a mérnök jelenléte is, mint a lámpában a fény lehetősége; az asszony – maga sem vette észre – felélénkült, egyszer-egyszer el is mosolyodott. Jegyes-Molnár hatalmas teste vastagon, súlyosan nyugodott a barna ripsz karosszékben, néha kitekintett az ablakon, hébe-hóba elcsurgatott egy mondatot, hümmögött, bólogatott, nézte a kutyát. Ez, miután hátulról alaposan megszagolta a lábát – tudjuk, hogy nem bízott a szemében –, most a karosszék előtt állt a két hátsó lábán, s várakozva nézett az ember arcába. Jegyes-Molnár nem szólt hozzá. A kutya tovább nézte. Egyikük sem beszélt. Egy idő múlva az ember kétszer egymás után, merőlegesen, majd vízszintesen megmozgatta füleit.

A hatás ismét váratlan volt. Niki egyet vakkantott, majd az ember ölébe ugrott, s orrával vidáman a mozgó fülek felé bökött. De Jegyes-Molnár morgott, s lekergette öléből a kutyát. Nem szerette állatokkal a testi közösködést.

– Lássa, hogy megszokta? Az embernek is sok mindent meg kell szoknia – ismételte meg szinte szó szerint a becses gondolatot, melyet egyszer, körülbelül két és fél évvel ezelőtt, lent a rakparton tudtára adott a mérnöknek.

E naptól kezdve gyakran, hetente egyszer, többnyire vasárnap, eljárt az asszonyhoz, s a maga esetlen módján, de úgy, hogy sem megsértődni rajta, sem visszautasítani nem lehetett, hol egy kevés hazai szalonnát, hurkát, kolbászt, miegyebet hozott ajándékba, hol egy üveg jófajta bort, egyenesen Csopakról, egy ottani szőlősgazda ismerőse kertjéből. (Az egyetlen iható bor volt ebben az időben Magyarországon, ahol akkoriban egy nagy horderejű, de titokban tartott újítás jóvoltából kukoricából préselték a jobbnál jobb hegyaljai, badacsonyi, móri boro-

kat is.) Néha az esti kutyasétáltatásokra is elkísérte az asszonyt. s amikor a még lúdbőrző Duna fölött lassacskán besompolygott a tavasz a hideglelős, rosszul fűtött városba, egy-egy hosszabb járatásra is rávette Ancsánét. Azt hisszuk, szükségtelen hosszasan bizonygatnunk, hogy rondírással is kényelmesen le lehetett volna jegyezni azokat a szóbeli megnyilvánulásokat, melyek e csendes sétákon estek s terjedelemben, sajnos, nemigen vehették fel a versenyt még a legszűkszavúbb taggyűlési beszámolóval sem. Így természetesen nem került szóba, sem az asszony tudomására, hogy Jegyes-Molnár kitartón nyomozott a mérnök hol- és hogyléte után, semmilyen adminisztratív vagy bürokratikus nehézségtől vissza nem riadva. Tegnap például – úgy értjuk, hogy az utolsó sétájukat megelőző nap – az Ávónál is fennjárt, a későbbi Ávéhánál, azaz Államvédelmi Hatóságnál, mely épp akkor költözött az azelőtti Andrássy út 60, azaz Sztálin út 60-ból a Belügyminisztérium számára újonnan épített, de amannak átengedett hatalmas Duna-parti palotába. Amikor itt azt a jóindulatú, de szigorú tanácsot adták neki, hogy saját érdekében álljon el a további kérdezősködéstől s kutatástól, az óriási termetű, kétszeres sztahanovista, Kossuth-díjas bányász, akinek már az ükapja is a salgótarjáni bányában dolgozott, az apja tizenkilencben a Vörös Hadseregben szolgált s ő maga is huszonegy évig tagja volt az illegális kommunista pártnak, hatalmas öklével kétszer egymás után akkorát csapott az ávós-százados íróasztalára, hogy az asztal lapja hosszában kettérepedt. Kihallgatása során szokatlan bőbeszédűséggel elmondta önéletrajzát, majd a salgótarjáni munkásság néma véleményét egy és más dolgokról, s mikor végül is késő este elengedték, ígéretet kapott, hogy rövidesen értesítéssel szolgálnak a szóban forgó ügyben. Egy hónap múlva behívták, s tudatták vele, hogy még várnia kell. Nyár lett, mire közölhette Ancsánéval, hogy férje él, egészséges, s rövidesen írni fog

A hírt Ancsáné, sajnos, nem közölhette a kutyával. Legföljebb közvetve, azzal, hogy a maga megnövekedett életkedvéről, a felszított reményről s az ereibe hirtelen beáramló bizako-

dásról tudósítja. Testével közölhette a hírt, a hangjával, a szeme fényével, mozdulatai frisseségével, a léleknek a testi létbe áttett morzejeleivel. De így is a jövőben várható örvendetes eseményt – férje esetleges hazatérését – a jelenbe kellett hátraszívni, hogy az állat számára érthetővé tegye. A jövő egyébként is sok bajt okozott kettejük társalgásában. A múlt idő használatára nem volt szükség érintkezésükben, de kérdjük, miképp lehetett megmagyarázni Nikinek, hogy Ancsáné, ha elmegy is hazulról, de csak a Szt. István körúti Közértbe szalad le, s negyed-félóra múlva hazajön, tehát ne eressze búnak hosszúkás fehér fejét, a három fekete ponttal, két fénylő szemével s szurtos orrával, s ne vessen a távozó után, farkát behúzva, eleresztett fülekkel s a kétségbeeséstől nevetségesen rogyadozó lábakkal oly megtört pillantást, mintha örökre elbúcsúznék tőle. Ismeretségük elején az asszony igyekezett szóval megértetni magát. „Mindjárt visszajövök, kiskutyám" – mondta biztatón, szinte vidáman, s tenyerével jókedvűen megveregette az állat remegő lapockáját. A három szó Niki agytekervényeiben átváltozott a magány három ütemű dallamává. Ha meghallotta, s akár a legficánkolóbb hangsúllyal is, abban a pillanatban örökre búcsút vett az asszonytól. Édes mindegy volt neki, hogy ez mennyi időre távozik el hazulról: ha kiment az ajtón, az örökkévalóságba lépett ki. Mint ahogy gazdái minden hazatérését, akár tíz perc leteltével, akár napok múltán következtek be, egyforma viháncoló boldogsággal fogadta, minden búcsújuk is egyképp lesújtotta: egy életre látszott szólni. Ha az asszony megtette úti készülődését, felvette kabátját, vagy karjára akasztotta a szatyrot, a kutya, mely az imént még fekhelyén ásítozott, abban a percben felszállt a levegőbe, s két mellső lábával úszó mozdulatokat végezve, veszett örömében s boldogságában mármár az ablakon látszott kirepülni. De Ancsánénak egy pillantása elég volt ahhoz, hogy röptében megfagyjon. Egy szót kellett szólnia, csak ránéznie a kutyára, vagy esetleg nem ránéznie, s az állatnak már a lábában rekedt a következő ugrás. S ha utána elhangzott a „mindjárt visszajövök, kiskutyám" három

ütemű dallama, Niki már meg is fordult, s lábában s lecsüngő farkában az iszonyatos fáradtság ólomsúlyával – mely egyenesen a lélekből ömlott át tagjaiba -- a szoba legsötétebb sarkába, a papírkosár mögé mászott. Megesett persze, hogy nem bízott meg fülében, sem a szemek látleletében, s valamilyen esztelen remény további megfigyelésre sarkallta. Ilyenkor megállt a szoba közepén, s lógó fulekkel s farokkal, kifejezéstelen tekintettel bámult az asszony minden mozdulatára. Nem rezzent meg akkor sem, amikor ez elindult az előszobaajtó felé, s bár minden tagjában, mint a bekattanásra váró rugó, érződött a készenlét az első ugrásra s utána a vad rohanásra, mindvégig mozdulatlan maradt, s csak tekintetét kuldte az asszony után. Nem volt abban – már amennyire az emberi elme kielemezheti – sem kérés, sem harag, sem csalódás. Semmi sem volt benne. Maga volt a léttelenség, a kétségbeesésen túli közöny, a halálba valo belenyugvás, fénytelenségében már-már ostobának hatott. S ha ilyenkor, abban a pillanatban, amikor Ancsáné az előszoba kilincsére tette kezét, a kutya, ereje végső megfeszítésével, nehézkesen lefeküdt a foldre, s még egyszer felnézett az asszonyra, ez a legszívesebben megfordult s odahaza maradt volna. Az özvegyi sorstól megviselt szíve nehezen bírta el ezt a tekintetet, mely befejezhetetlen vigasztalanságában már mintha a léten túli buta üresség ről adna hírt.

A legjobban ilyenkor az állat némasága bántotta, nemcsak nyelvének s hangszálainak, de egész testének némasága. Nem sírt, nem feleselt, nem ellenkezett, nem kért magyarázatot, nem lehetett meggyőzni: némán beletorődött sorsába. Ez a némaság, mely hasonlított a testében-lelkében megtort rab végső némaságához, úgy hatott Ancsánéra, mint magának a létnek a dörgő tiltakozása. Az állat kiszolgáltatottságának s védtelenségének a tragédiáját sohasem érezte oly fájdalmas elevenen, mint azokban a pillanatokban, amikor karján a szatyorral, visszatekintett az ajtóból az előszoba közepén mozdulatlanul fekvő, néma kutyára, mely fejét két mellső lábára hajtva, alulról az arcába nézett. Hogy magyarázza el ennek a tömény halálhangulatnak,

hogy csak a piacra megy le vásárolni, s egy óra múlva hazajön? Vagy hogy a kötszövő üzemébe megy, a Ferdinánd térre, a későbbi Élmunkás térre vagy ennek egyik fiókjába, a Thurzó utcába, a későbbi Muk Sándor utcába, s legkésőbb délre itthon lesz? Hogy magyarázza el, hogy előreláthatólag egyszer a mérnök is hazatér, ha nem is délre, de talán tíz év múlva? Ismétlem, az állat számára mintha egykutya lett volna, hogy gazdái egy órára vagy egy évre hagyják-e magára, mindkét távollétbe kis híján belefulladt. Percenként halaszthatatlan szüksége volt jelenlétükre, melyet minden porcikájával úgy szívott magába, mint a levegőt.

Nikinek jólesett volna – ha közölhetik vele – a hír, hogy gazdája él, s megvan az elméleti lehetősége annak, hogy egyszer viszontlátja. Arról az asszony sem tudta volna felvilágosítani, hogy ez mikor történik meg; bírói tárgyalás még nem volt ügyében, tehát ítélet sem. Jegyes-Molnár egyszeri közlésén kívül további másfél évig újabb hírt nem is kapott a mérnökről. De még később sem, amikor már olykor, három-négyhavi időközökben meglátogathatta férjét a Gyűjtőfogházban, akkor sem volt semmilyen lehetősége, illetve semmilyen szóbeli eszköze, hogy ezt a kutyának tudtára adja. Pedig ráfért volna.

Nem kockáztatjuk meg azt a nemtelen feltevést, hogy az állat, pl. egy kutya vetekedhetnék az emberrel hűség dolgában vagy a szeretet egyéb teherpróbáin, így Niki fokozatos testi s lelki leromlását, bizonyos idő előtti elöregedését a világért sem tulajdonítjuk gazdája hiányának; mindig bizonytalan véleményünk szerint ezt kizárólag étkeztetése gyenge minőségének s a testi mozgás hiányának tudjuk be. Egyébként is egy virágkorába ért, ötéves, erős, egészséges nőstényállat, melynek mérhetetlen testi erőtartalékai vannak, miért soványodnék le, s miért hullatná szőrét, csak azért, mert a kellemes szagú ember, akit gazdájának fogadott, egy ideje eltűnt szeme elől? Nikinek több mozgásra, vitamindúsabb táplálékra s jobb kedélyű környezetre volt szüksége s Ancsáné, az ismert felelősségvállalás értel-

mében, amennyire erejéből futotta, azon volt, hogy mindezt meg is szerezze neki.

Amióta megbizonyosodott róla, hogy férje még életben van, többet sétáltatta Nikit, gyakrabban társalgott vele, s valamennyire megnövekedett életkedvéből igyekezett részeltetni a kutyát is. Arra nem volt pénze, hogy labdát vásároljon neki, a labdajáték tehát kődobálással helyettesíttetett. 1952 nyarától kezdve, amikor már egészsége úgy-ahogy helyrebillent, órarendjéből legalább egy-másfél órát kikanyarított a kutya számára; többnyire ebéd utáni pihenője idején indultak neki a rakparti sétának. Niki, mintha óraszerkezetet viselt volna valamelyik idegdúcában, két órakor, percre pontosan lekászálódott vackáról, s az asszony lába elé ült. Ha ez valamilyen okból késlekedett, pl. fehérneműjét foltozta, a kutya egy idő múlva két hátsó lábára állt, s az egyik elülsőt, finoman felemelve figyelmeztetőn végighúzta az asszony karján, majd újra visszaült ennek lábzsámolya elé. Ha az idő tovább múlt, haszontalanul és terméketlenül, minden ésszel felfogható cél nélkül, megismételte a jeladást, s ha ez sem használt, nagyon hangosan s gúnyosan ásítozni kezdett. Gúnyosan, mondjuk, ezzel inkább Ancsáné benyomásait összegezve, mint saját tétova véleményünket; az állatok feltehetőn nem ismerik a szellemnek e kaján játékát, mellyel nézetünk szerint csak rosszhiszemű, aljas jellemek szórakoznak. E felfogásunkban megerősít az a körülmény is, hogy Niki állítólagos gúnyos ásítozása után nyomban a szeretet csalhatatlan jeleivel halmozta el Ancsánét. Két lábra állt, s fejét az asszony térdére fektetve, arcára függesztett tekintettel szuszogni kezdett. Néha egy negyedóráig is mozdulatlanul megmaradt ebben a kényelmetlen helyzetben, az asszony szeretett testmelegében fürödve, s cserébe a maga szenvedélyes, gyors szívdobogását adva át Ancsáné combjának, torkából olykor egy-egy kis szörtyögő hangot bocsátott ki, mivel az asszony térde egy kissé megnyomta gégéjét, s a levegő ilyenkor megszorult benne. S ha Ancsáné egyszer-egyszer csitítón megsimogatta fejét, hálából azonnal szenvedélyesen megcsóválta farkát, mely-

nek lekurtított végéből három hosszú fehér szőrszál állt ki. Életének egyetlen megmaradt örömét, a sétát s a kődobálást zokszó nélkül odaadta egy simogatásért. Érzelmes kutya volt.

Ha hátsó combjai már megmerevedtek a hosszú álldogálástól, visszaült az asszony lábához, a zsámoly mellé. Ebéd után volt, elálmosodott. Tudjuk, hogy a kutyák, mint Napóleon, bármikor s bárhol el tudnak aludni. Mulatságos volt megfigyelni, ahogy az álom lassanként erőt vett rajta, pontosan úgy, ahogy az ülő embert elnyomja. Egyet-kettőt pislogott, feje egy kicsit reszketni kezdett, majd mellére hanyatlott. A hirtelen megrázkódtatástól magához tért, újra felemelte fejét, ragyogó fekete tekintetét ismét az asszonyra vetette. Egy ideig nézte, mígnem újra pislogni, feje még erősebben reszketni nem kezdett. Szeme egy-egy pillanatra lecsukódott, már csak szemüregéből látszott ki, a fehér pillák alól egy alsó vékony fekete vonal. Aztán, mint aki megadja magát sorsának, egyet sóhajtott, az oldalára feküdt, s mind a négy lábát kinyújtva, elaludt.

De ha végül is lejutott a rakpartra, megfogyatkozott vékony testébe oly erővel s bőséggel ömlött vissza az élet, hogy szinte alig fért el itt-ott már lekopott, szőrhíjas bőre alatt. Első fiatalságától csak annyiban különbözött ilyenkor, hogy fáradékonyabb volt s bőszeműbb, kevesebbet bírt el, mint amennyit megáhított. Napestig játszott volna, egyáltalán soha nem is hagyja abba, ha izmai, szíve és tüdeje le nem maradnak indulatai mögött. Abban a percben, hogy leértek a Dunához, s az asszony lehajolt, hogy felvegye az első kavicsot, a rakpart szinte teljes hosszában mintha hirtelen megtelt volna Niki mindenütt egyszerre jelen levő, rohanó fehér testével, fülszaggató éles csaholásával. Olyan forgalmat bonyolított le egymagában s olyan kicsattanó vidámsággal, hogy a fölöttük, az utcán siető járókelők áthajoltak a korláton, s ki nevetve, ki idegesen megtekintette a zajos látványosságot. Az igazságnak tartozunk azzal a sajnálatos megállapítással, hogy ez idő tájt a rosszkedvű bá-

mészkodó több volt a jókedvűnél: a jegyrendszer megszüntetése, mely az árak jelentős emelkedésével s az életszínvonal fokozatos süllyedésével járt együtt, már jó ideje megfagyasztotta az emberek kedélyét. Szaporodtak a „luxuskutyára" tett gonoszkodó megjegyzések, s nemegyszer lehetett hallani olyasféle észrevételeket is, hogy „az ember éhezik, de nekik telik kutyákra", s kérdéseket, hogy „prágai sonkával vagy kassaival etetik-e a kutyuskát?" Ancsáné azonban, aki eddig, amennyire tőle telt, elrejtőzött a közfigyelem elől, most a klasszikus anyákhoz hasonlatosan a véráldozattól sem riadt volna vissza kutyája érdekében. Megtehette, lelkiismerete tiszta volt.

Lehajolt, felvette a kavicsot. Niki abban a pillanatban, ugyanazzal a sebességgel, mellyel az asszony a karját felemelte, a magasba lendült, mintha még a levegőben akarná elkapni a kavicsot, majd megfordulva tengelye körül, visszapörgött az asszony lába elé. Amíg ez kezében tartotta a kődarabot, addig a kutya szakadatlanul forgott, pörgött a levegőben, s csak akkor helyezkedett vissza mind a négy, kissé túl hosszú lábára, amikor végül is a kő magas ívben pályájára lendült. Sajnos Ancsáné is, mint a legtöbb nő, nem csuklóból s könyökből, hanem vállból dobott, s így a kavics legföljebb tíz-tizenöt méterre repült el; nevetséges távolság, mely Nikinek a félfogára sem volt elég. Alig jutott ideje két-három éles, elfulladt vadászcsaholásra, s máris utolérte a zsákmányt, melyet, testét kissé oldalt hajtva, fejét a kövezet fölé fektetve, finoman a foga közé vett, s vidám ügetéssel visszahozott Ancsáné lába elé. Ez lehajolt, s újra eldobta.

Persze, másképp festett a dolog, ha a játékot, azaz a kavicsot férfi vette a kezébe, pl. Ancsáné társbérlője, a Ganz Villany, a későbbi Klement Gottwald Villamossági Gyár egyik műszerésze, aki már rövid idővel beköltözésük után – teljes ellentétben a társbérlői szokásokkal és hagyományokkal – összebarátkozott a csendes, szomorú asszonnyal, tehát kutyájával is, s egyszer-egyszer este, feleségével együtt lekísérte Ancsáékat a rakpartra, eleven testével hazudtolva meg azt a Pesten erősen el-

terjedt babonát, hogy az emberek összeférhetetlenek. Ez a kis termetű, szemüveges munkás csodálatosképp társbérlői változatában sem vált vérengző tigrissé vagy dögevő hiénává, s nemhogy éjszakánként a két puszta kezével fojtogatta volna Ancsánét, de időnként áthívta magukhoz szobájukba egy pohár borra az asszonyt, az üzemben gyűjtött néhány mócsingos borjúcsontra a kutyát, s emberi hangon s magyar nyelven elbeszélgetett velük. Néha megkérdezte, hogy férjéről van-e már hír, s ha nem volt, vigasztalni igyekezett az asszonyt, s utána nem fertőtlenítette sem nyelvét, sem kezét, s mégis egészségesen ébredt fel másnap reggel ágyában. Merészségében, melyet már szinte elvetemültnek nevezhetnénk egy ilyen kis termetű, szemüveges férfiban, odáig vetemedett, hogy üzemében is szóvá tette az asszony dolgát, s egy alkalommal megkérdezte a pártbizottság titkárát, vajon egy politikai bűnös feleségét, ki maga ártatlan, a szocializmus érdekében okvetlen éhhalálra kell-e ítélni.

Ha ez vette a kezébe a kormánykereket, azaz a kavicsot, a helyzet azon nyomban megváltozott. Minthogy csuklóból s könyökből hajította el, tehát annak férfias rendje s módja szerint, mindkét félnek öröme telt a játékban. A kutya hosszú, szép ugrásokkal, kitartón, kedvére futhatott a messzire elhajított kő után, s miután nyakon csípte, vidáman ügetve, oly elégedett pofával hozta vissza, mint aki becsülettel elvégezte dolgát. Nem sértette valóságérzékét, hogy a kavicsnak nem volt négy lába, sem nyúlszaga, sem hátralebbenő füle; amit a való élet megtagadott tőle, azt gyermekien hajlékony s bő képzetével pótolni tudta. Öröm s gyönyörűség volt látni, amint ezekben a rövid percekben ismét összegyűjtötte testében létének sajátos erejét és szépségét, s minden izma, ina külön-külön is újra szolgálatába állt annak az egésznek, aminek a természet megtervezte. Ancsáné különösen azokban a pillanatokban gyönyörködött, amikor a kutya a már kézben tartott kavics elhajítására várt. Négy hosszú remegő lábára guggolva, minden porcikájával ugrásra készen, izmait behúzva, hogy félakkorának tetszett, mint köznapi állapotában, mozdulatlanul nézett a feje fölött ide-oda

lóbáló kézre, s az asszonynak úgy tetszett, mintha e percben egész életereje sötét szeme ragyogásába ült volna át. Ha meg akarta volna rajzolni a Figyelés jelképét, ezt a karcsú fehér állatfejet írta volna le, a szemek sűrű, összpontosított mohó fényével az állati pofában, mely ilyenkor maga volt az értelem, s alatta a beinditott motorként finoman reszkető, karcsú testet, mely minden parányi részecskéjével az elvégzendő feladatra várt. Abban a pillanatban, hogy a kő elrepült, a tekintetbe összegyűjtött erő visszaköltözött a testbe, a kutya a magasba ugrott, megfordult tengelye körül s hátralebbenő fülekkel, messzire szétvetett lábakkal, egy beindító éles csaholást hallatva, melyet később még több fog követni, valószínűtlen sebességgel cliramodott. Mint már említettük, ilyenkor még a nagy farkaskutyák sem bírtak lépést tartani vele.

Niki szemlátomást jobban szórakozott, ha a társbérlő futtatta, sőt olyik játékra kész idegen férfi kedvéért is hajlandó volt ideiglenesen elhagyni Ancsánét. Restelkedve valljuk be, hogy egy közönséges kaviccsal, egy kis játék kedvéért alighanem a világ végére el lehetett volna csalogatni Nikit, amire, úgy látjuk, tárgyi bizonyítékaink vannak. Ha akármilyen idegen férfivel játszott, Ancsáné hiába szólongatta, hívta haza, hiába hallatta ismert s szeretett füttyjelét, a kutya rá sem hederített. Mereven feltartott farokkal ügetett az idegen férfi után, s legföljebb ha egyszer-kétszer nézett hátra asszonyára; s ennek ilyenkor úgy tetszett, mintha tekintetében egy jó adag hányavetiség, sőt pimaszság volna, olyasféle kifejezés, mint a „nekem ugyan fütyülhetsz!" mondat hangsúlyában. Valamennyi jóakarattal természetesen úgy is magyarázhatjuk, hogy Niki mentegetődzve nézett hátra, azzal a másik hangsúllyal, hogy „ez, sajnos, erősebb nálam, kézcsók s viszontlátásra!". Tény, hogy az asszony ilyenkor egy-egy pillanatra megrendült hitében, s immár a kutyák becsületében is kételkedni kezdett, persze oktalanul. De eltekintve ezektől az apró s ritka közjátékoktól, a rendszeres ebéd utáni séta és szerény szórakozás nemcsak a ku-

tyának, de Ancsánénak is jót tett, szinte felüdült tőlé. Attól gazdagodott, hogy másnak adott.

A kutyának is használt a rendszeres munka. Munkának mondjuk? Feltétlenül annak, bár bizonyos szempontból sziszifuszi munka volt, tehát nem azonos azzal, amit a sikeres vagy akár sikertelen nyúl- vagy patkányvadászat jelenthetett volna, mely az eredendő bűntől érintetlenül egyszerre volt munka és szórakozás. Az állati eszmevilág, úgy gondoljuk, nem tesz különbséget e két fogalom között, melynek hajdani egysége csak az ember vastag keze alatt vált ketté; így nézve, Niki szempontjából a nyúlvadászat szórakozássá vált munka volt, a kőhajítás viszont – minden csiklandó, sűrű gyönyöre ellenére – munkává vált szórakozás. Szórakozás, mely akár a régebbi labdajáték, lassanként rögeszmévé lett. A kutya a kavicsot a lakásba is felhozta, ott is tovább akart dolgozni. A szobában mindenütt kavicsok hevertek, s az asszony hiába takarította el őket, másnap megint csak belebotlott egybe, melyet Niki a szőnyeg alá bújtatott, vagy csak egy általa ismert rejtekhelyről kapart ki. Két hátsó lábára állva, mintha egy rejtőző egérkére vetné rá magát, mellső lábaival megcélozta a kavicsot, ráugrott, foga közé kapta, s diadalmasan Ancsáné cipője elé helyezte. Vadászó szenvedélyében már annyira elvesztette józan ítélőképességét, hogy a kavicsot egy alkalommal, amikor az asszony a díványon feküdt, ennek a szoba másik sarkában álló levetett cipője elé rakta, majd farkát hevesen csóválva, boldogan ragyogó szemekkel, ugrásra készen leguggolt s várta, hogy a cipő elrúgja a követ.

A közhangulat ez idő tájt meglehetősen nyomott volt. Patyi András társbérlő, a kis termetű, szemüveges munkás, aki azt tartotta, hogy szükség van a terv teljesítésére, sőt túlteljesítésére, a kétheti bérfizetések napján alig győzte csitítani feleségét s a szóváltások nyomán támadt saját kételyeit. Egy különösképp elkeseredett pillanatában még Ancsánénak is elárulta, hogy a terv általában ugyan jó dolog, de úgymond, „ez nem a mi bőrünkre van szabva". Hiába teszik ki az emberek a lel-

küket is, annyit az ország nem tud megkeresni, amennyi a sok hivatalra s a befüggonyözött autókra kell. „Sok a duma, kevés a fóka" – ismételgette kedvenc szójárását, amellyel egy alkalommal egy üzemi nagyaktíván zajosan felcsattanó, majd gyorsan visszaszívott tetszésnyilvánítást keltett. Patyi egy bérfizetési napon holtrészegen jött haza. A kutya, amely immár hosszú barátságuk alatt még nem látta részegen társbérlőjüket, a kulcscsörgés hallatára, mint máskor is, azonnal kikéredzkedett az előszobába, s ismert unnepi ugrásaival vidáman eléje sietett. A következő percben Ancsáné bent a szobában egy elnyújtott fájdalmas vonítást hallott, melyet tompa puffanás, majd halk nyöszörgés követett.

Másnap Patyi ugyan erősen restelkedett, s többször megkísérelte, hogy Ancsánéval az előszobában találkozzék, hol is nyilván egy-két békítő szót kívánt volna elmorzsolgatni, de az asszony kitért a találkozás elől, s a következő napok során is kikerülte Patyiékat. Az ember végül bekopogott hozzá, s szemüvegét ide-oda tologatva orrán, megkövette, később meg Patyiné is mentegetni igyekezett az urát, mondván, hogy tíz éve először látta részegen, s hogy most sem jókedvében szopta le magát, hanem mert beosztották propagandistának a III. Békekölcsön jegyzéséhez; az életszínvonal emelkedéséről kellett meggyőznie a népet. Ancsáné megértette elkeseredését, de a régi meghitt viszony nem állt többé helyre közöttük. Bár Niki megbocsátó, gyöngéd női szívével már másnap újra kivágtatott volna Patyi elé az előszobába, de Ancsáné nem engedte. Még akkora égési sebet viselt, hogy a legkisebb érintésre is könnybe lábadt a szeme a fájdalomtól.

Amióta összebarátkoztak a műszerészékkel, Niki – mintha teljesen megfeledkezett volna régi gazdájáról – délutánonként most már a társbérlőt várta haza. Éjjel nem figyelt a kapucsengőre; ha odahaza tudta Patyit, lámpagyújtáskor megnyugodva vackára húzódott, s néhány perc alatt elszenderedett. Lehet, hogy Ancsáné ezért is neheztelt kelleténél jobban Patyiékra. A kutya már nem gondolt férjével. Hogy teljesen meg-

feledkezett-e róla, természetesen nem tudhatjuk, s még azt a feltevést sem iktatjuk ki gondolatainkból, vajon nem épp Ancsa hajdani esti kulcscsörgését idézte-e emlékezetébe Patyi délutáni kulcscsörgése s ennek hazatérése amazét. Tagadhatatlan azonban, hogy most csak délután öt-hat óra között fülelt, közvetlenül az ajtó mögött ülve, a lépcsőházi forgalomra, s minthogy Patyi este sohasem maradt ki, az éjszakai ügyeletet beszüntette. Igaz, most is megesett, hogy éjjel felriadt, s fekhelyéről leugorva elindult az ajtó felé, de már félúton többnyire megállt, megfordult, s visszabaktatott vackára. Egyébként is hogyan, milyen nyelven, milyen módon közölhette volna Ancsánéval, hogy még hazavárja a mérnököt? ... Vagy azt kívánta volna az asszony, hogy hasadjon meg a szíve? Az övé is csak hasadozott. Az ember egyik sajátossága, hogy mindenki többet vár mástól, mint saját magától, s még tapintatos, szelíd asszonyi lelkek is mértéktelenné válnak szerelmi önzésükben. Sőt sokat tapasztalt, gyakorlott államférfiakkal is megesik olykor, hogy olyasmit rónak ki a népre, amit maguk nem szívesen vállalnának, pl. társbérleteket, lebbencslevest ebédre s vacsorára, villamoson való közlekedést a munkahelyre, erkölcsi tisztaságot s vértanúhalált. Szíve mélyén, legtitkosabb ösztönein Ancsánét is csak az elégítette volna ki, ha Niki szörnyethal gazdája eltűnése után.

Mindazonáltal, amikor először látogatta meg férjét a Gyűjtőfogházban, hazajövet túláradó érzelmeit a kutyával csapoltatta le. Sírt s ölébe vette az állatot. Niki ritkán látta az asszonyt könnyezni, ennek izgalma hamarosan átszivárgott érzékeny idegeibe. Ide-oda fészkelődött ölében, majd maga is nyüszíteni kezdett, s hűvös fekete orrával tréfásan Ancsáné arca felé bökött. Volt egy mozdulata, mellyel olyankor élt, ha valamilyen ballépését kívánta mentegetni, vagy egy kérést terjesztett Ancsáné elé: felsőajkát kissé felhúzta, úgyhogy ínye kilátszott, mintha röhögne állati pofájával s fel-felugorva, villogó fehér fogaival s rózsaszín nyelvével az asszony arcához igyekezett érni. Most is egy idő múlva, Ancsáné könnyei láttán, barátságosan

vicsorítani kezdett, majd felállt az asszony ölében s minthogy ez kezébe rejtette arcát, meleg nyelvével izgatottan végignyalt tarkóján.

Egy darázs repült be a nyitott ablakon. A kutya a barna ripszhuzatos karosszékben napozott.

Az ablakon át, mint egy messzire hátratolt fénykép, látszott a Várhegy, a Mátyás-templom megsérült tornyával. A darázs mintha nyílegyenesen az apró torony hegyéről szállt volna be a szobába, mint a templomnak egyik megelevenedett parányi ékítménye. A kutya csak szemével követte cikázó röptét. Ha a dongás aprócska szele elhúzott szőre fölött, a fülét is felállította.

Meleg volt. Olykor egy kis szél kerekedett, s az ablak alatt villogó Dunáról egy kevés vízszagot csapott be a lakásba. Érezni lehetett a napban olvadó járda meleg szurokszagát s az ablak alatt zirrenő autóforgalomnak egy-egy benzinfoszlányát. A szobában, egy kifeszített kötélen, frissen mosott fehérnemű száradt, az is vidoran feleselt a Duna napsütötte vízszagával.

Olyan tavaszi zsendülés volt lenn a Jászai Mari téren, hogy a fák sűrű rügypattogásától alig lehetett hallani a 2-es villamosjárat kocsijainak csöngetését s a Szt. István körút messzibb autótülkölését. A levelek klorofilszaga is beszökött a szobába s vele együtt a sétatér kavicsainak csikorgása a járókelők lába alól. Néha egy távoli kutyaugatás is beszólt az ablakon. Niki nem mozdult, a napsütésben csak apró fekete orrát húzta el jobbra vagy balra, a becsapódó szag lebegésének irányában.

Figyeljünk oda: most felül s nagyot ásít, az élvezettől szemét is behunyja. Szája akkorára hasad e pillanatban, hogy pofájából szinte semmi sem látszik; igazi állati ásítás, a kéjnek egy magas vékony á-hangjával, mely egész fejét megreszketteti, s majdhogy könnyet nem sajtol szemébe. A darázs épp a feje körül búg; mire az ásítással végez, újra kitátja száját, s vad fog-

csattogtatással utánakap, jól vigyázva persze, hogy el ne érje, hisz emlékei között egy fájdalmas darázscsípést is őriz, melyet semmiképp sem óhajt felfrissíteni. A rovar zúgva elrepül, Niki egyet-kettőt pislog utána, majd elégedetten visszafekszik a karosszékbe. Fehér szőre oly forró a naptól, hogy szinte szikrát vet.

A kutyának s Ancsánénak egy szép napját írjuk le a következő sorokban, egyetlen szép napjukat a megelőző s utánakövetkező nyomasztón nehéz napok sorában, mely úgy vált ki sötét társai közül, ahogy egy felgyógyult, mosolygó, szép lány lép ki a kórteremből, a haldoklók rossz szagú ágyai közül. Mindketten – úgy látszik, a kutya is – sokáig táplálkoztak e nap emlékéből. Üde örömeit semmi sem zavarta meg, még az a bosszantó darázscsípés sem, melyet Niki a nap vége felé mégiscsak kifogott. De ne vágjunk elébe az eseményeknek.

Vasárnap volt, s mint tudjuk, ez a nap még a legrosszabb kedvű városoknak is bizonyos naiv ünnepélyességet s tisztaságot adományoz. Jobb kedélyű lesz tőle még az is, aki egész héten pihent, s vasárnap sem tud mihez kezdeni életével. De a munkásember tiszta ruhát ölt, a háziasszony ünnepi ebédre készülődik, s az ifjúság ki villamoson, ki motorbiciklin, ki csónakon a természet örökifjú, bár régi divatú karjai közé siet. Egy napsütéses szép tavaszi vasárnap még az öreg embert is felülteti keserű lepedőjén, s emlékezetébe idézi régvolt fiatalságát, a habzó pohár sört a hűvösvölgyi nagyvendéglőben, karján kipirult arcú fiatal jegyesével.

Jegyes-Molnár Vince délelőtt tíz órakor – előzetes megbeszélés értelmében – egy oldalüléses Csepel motorkerékpáron eljött Ancsánéért s a kutyáért; Csobánkára rándultak ki, hol az asszony – mint tudjuk – hosszú évekkel ezelőtt egy boldog tavaszt s nyarat töltött akkor még szabadlábon levő férjével. De Jegyes-Molnár még egy másik meglepetéssel is szolgált, melyről már szintén ejtett előzetesen egy-két titokzatos célzást: látogatási engedélyt hozott a Gyűjtőfogházba a hét végére. Ancsáné eddig még csak egyszer látta urát, mióta elválasztották tőle

s most a közeli bármilyen rövid viszontlátás reménye, de talán még inkább az a tudat, hogy a mérnök még életben van, hirtelen kisimította már ráncosodó homlokát, melyet egykor Csobánka simának s fiatalosnak látott, szelíd rózsaszínűre festette orcáit, melyeket a nap vegyi ereje is felhevített, s fiatal csengést adott már-már megtört, kicsorbult hangjának. Egyik napról a másikra annyira megváltozott, felfrissült, nyilván még testének kipárolgása is, hogy Niki is felfigyelt rá. Szoros együttélésükben a kutya hangulata is, a közlekedési edények törvénye szerint azonmód magasabbra szállt.

A rázós, nyitott oldalkocsi is megzötyögtette nevetős kedvüket, bár Niki az út kezdetén meglehetősen gondterhelten tekingetett ki jobbra-balra a hátrasuhanó világra. Az első percekben le kellett fogni, hogy hanyatt-homlok ki ne ugorjon a rohanó járműből, de mire a Sztálin-hídhoz értek, már lefeküdt Ancsáné ölébe, Aquincumnál már aludt. Budakalászon azonban felébredt a falu kutyáinak ugatására, s mire Pomáznál ráfordultak a Csobánkára vezető országútra, izgatottan szimatólva újra felült. Alighanem megismerte a Pilis erdőillatát.

Képzeljük el Ancsáné lelkiállapotát abban a percben, amikor a keskeny fahídon át belépett a kertbe, a kis kétszobás ház elé, amelyben majdnem egy egész boldog esztendőt töltött férjével. Ha a magunk idegzetében hozzávetőleg le tudjuk másolni ezt az állapotot, mely egyszerre múltból és jövőből, életből és halálból táplálkozva, egy szempillantás alatt ezer emlék törmelékét s egyetlen remény világos fátylát röpítette fel forgószelében, ha jól szemügyre vesszük ezt az emberi lelkiállapotot, akkor nagyjából el tudjuk képzelni azt is, hogy a kutya mit érzett, mikor viszontlátta szülőhelyét, hol fiatalságának első boldog korszakát töltötte. Persze leszámítva a leszámítandókat! Mert tegyük fel, hogy Niki gyönge észbeli szerszámaival össze tudta mérni a múltat a jelennel, de mit tudhatott a jövőről? Mit tudhatott arról, hogy akár holnap mi történik vele? Igaz, mi emberek is mit tudunk róla e bonyolult időkben? Annyival mindenesetre többet a kutyánál s ennyivel előre- és hátrafelé hosszabb

méretekkel is élünk, hogy pl. Ancsáné előre látta, hogy estére minden valószínűség szerint haza fog térni a Jászai Mari – az egykori Rudolf téri lakásába, a kutya azonban erről mit sem tudhatott. Akár azt is hihette, hogy ezután már örökre Csobánkán maradnak. Az embertől való teljes függésében Niki hasonlított azokra a rabokra, akik nem tudják, hogy miért zárják őket börtönbe, s meddig tartják ott őket, vagy azokra a vállalatvezetőkre, akik kinevezésük pillanatában nem is sejtik, hogy meddig maradnak a vállalat élén, vagy azokra a Közért-alkalmazottakra, akiknek fogalmuk sincs arról, hogy egyik napról a másikra miért helyezték át őket egy másik fiókba, a város túlsó végére, másfél órai villamosútra lakásuktól, vagy azokra az írókra, akik nem tudják, hogy miért írják azt, amit írnak, vagy azokra az olvasókra, akik nem tudják, hogy miért olvassák el. Csak a kétoldali szeretet teszi elviselhetővé e függőséget, s Niki esetében ez bőven megvolt mind a két félben. Ha azonban ... De hagyjuk ezt! ... Egy szép napról írunk.

Ha tehát elképzeljük a kutya lelkét, mely bizonytalan s homályos halmazállapotában azt a derűs lehetőséget is magában foglalta, hogy ezután már örökre Csobánkán maradnak, akkor szinte magunk előtt látjuk boldogságának testi ábráit is. Farkát, a kis lobogó zászlót, egy pillanatra sem vonta be. Orrával szorosan a föld fölött, megállás nélkül ide-oda ügetett a napsütötte kertben, újra s újra visszatérve egy-egy meghittebb orgonabokorhoz vagy a nagydiófa tövébe, vagy a túlsó lépcsőfeljárathoz, melyet évekkel ezelőtt első falusi udvarlói oly bőven megöntöztek húsvéti kedvükben. Ügetés közben olykor, minden látható ok nélkül, boldogságának rugóján, mind a négy lábával egyszerre, mint a kecskegidák, ferdén felszökött a levegőbe, halkan vakkantva, mint aki nem tudja elnyomni kitörő nevetését. Fékezhetetlen jókedvében még a pázsitot szegélyező keskeny virágágyakba is belegázolt, melyektől annak idején szigorúan el volt tiltva, csakúgy, mint az alacsony vesszőkerítéssel oltalmazott veteményestől – pajkosan, bűntudat nélkül bele-

gázolt, s ártatlan fehér pofáját hátrafordítva Ancsáné felé, leguggolt, s elvégezte szükségét.

Úgy festett, mint aki boldogságában feloldozza magát minden bűne alól. Miután hármasban megtekintették a kertet, sétára indultak, elöl a kutya, hátul Ancsáné s Jegyes-Molnár. Ez karját nyújtotta az asszonynak, aki a szokatlan szabad levegőtől, de talán még inkább az emlékek kavargásától elszédült, s kissé bizonytalanul állt a lábán. A nap tisztes tavaszi erővel sütött, a fák s a bokrok bizakodón alája tartották frissen kihányt világoszöld leveleiket, melyek mint sok ezer apró tükör, széthányták fényét a párás föld fölött. A levegő is fényes volt, mintha egy vödör ragyogással öntötték volna nyakon.

Elsőnek a kutya szaladt ki a kertből. Meg sem várta, míg kinyitják a kaput; mihelyt meglátta, hogy indulásra készülődnek, egyenesen a rács alatti mélyedéshez futott, s vidáman átnyomta magát rajta. Az évek nem hizlalták meg, igaz, hogy nem is volt miből tarisznyálniuk. A keskeny fahídon, mely alatt most az árokban a tavaszi esőzések megduzzasztották a máskor oly karcsú patakocskát, még mindig nem cserélték ki az egyik korhadt, betöredezett pallót; a kutya rögtön a jól ismert nyíláshoz futott, s mint régebben, most is egy pillanatra bedugta orrát. Kétfelől, az árok lejtőin csalán nőtt, melynek gyönge leveleivel háziasszonyuk annak idején napos kacsáit etette, a kutya ide is ellátogatott, óvatosan ereszkedve le a meredek bozótba, melyből nemsokára csak integető fehér farka látszott ki.

Tudjuk, hogy a kutyák, főképp a nőstény, kíváncsi természetűek. Niki kíváncsisága ezen a meleg tavaszi vasárnapon elsősorban a múltba látszott visszafordulni, mintha bokorról bokorra, villanypóznáról villanypóznára, fűszálról fűszálra végig akarná kérdezni szülőhelyét arról, hogy mi változott meg vagy még inkább, hogy mi maradt meg, mióta utoljára itt járt. A mögötte kényelmesen lépkedő Jegyes-Molnár, karján a gyengélkedő asszonnyal, természetesen nem tudhatta, hogy miért cikázik ide-oda, mit vizslat oly izgatottan az állat, szinte lépésenként meg-megállva, továbbszaladva, majd újra visszatérve,

de Ancsáné minden mozdulatát megértette. Amikor a fahídon át kiértek a pomázi országútra, a kutya egyenesen bal felé kanyarodott s szemmel látható sietséggel, ügetve elindult a villasor mentén; húsz-harminc lépés után azonban egyszerre lefékezett, egy darabig határozatlanul állva maradt a napsütötte országút közepén, majd megfordult, s behúzott farokkal visszabaktatott Ancsánéhoz. Nyilvánvaló volt, hogy első gazdáját, a nyugalmazott ezredest akarta megkeresni, a helyet, ahol először kölykezett meg, s először szoptatott életében, s hogy valamilyen távoli sötét emlék hirtelen megállította, egy emlék, melynek tárgyát talán már elfelejtette, s csak a kíséretében járt homályos félelem támadt fel újra agyrostjaiban s szívében. Úgy tért vissza, mint akit leforráztak.

Jegyes-Molnár persze azt sem értette meg, hogy az asszonynak miért remeg a karja, amikor a pomázi autóbusz megállóhelyéhez értek, s a kutya átszaladt az országút túlsó szélén álló jelzőtáblához, s izgatottan szimatolva megvizsgálta a póznát s körülötte a keményre taposott gyepet. Jó néhány percig időzött itt, s Ancsáné, aki időközben barátja karján továbbment, meg is állt egy idő múlva, nyilván, hogy bevárja a kutyát. Tovább lépegetve a falu felé, egy kert előtt haladtak el, melynek kerítése mögött, egymástól egyenlő távolságra három hatalmas jegenyenyárfa állt. Szép öreg fák voltak, a napfénybe nyúló óriási termetükkel, mint a természetnek három megbízható vén csósze, őrizték a mögöttük meglapuló kis parasztházat, melynek csak tenyérnyi ablakai villogtak ki az élősövény jázmin- és spireabokrai között. Ancsáné nem felejtette még el, hogy első ittlétekor milyen szívesen elnézegette az öreg fákat; ha szél fújt, apró leveleik, mint százezer pillangó röpkodtek törzsük körül, a férfiasságnak s a lebegésnek kellemes képzeteit keltve a szemlélőben. De a kutya miért állt meg alattuk, majd dühösen csaholva miért ugrott neki a vén törzseknek, mintha fel akarna rájuk mászni? Az asszonynak csak percek múltán jutott eszébe az a régmúlt holdvilágos júliusi éjszaka, amikor a férje egy kölcsönkért légpuskával eljött ide, a nyárfák alá, bagolylesre; az

egyik fán egy bagolycsalád tanyázott, s éjszakánként tűrhetetlen rikoltozásával s kaffogásával rendre felverte a környező házak lakóit. Niki ennek a vidám vadászatnak soha el nem múló emlékét ugatta most meg a jegenyék lombjaiban. De a bagolycsalád alighanem elköltözött a nyárfákról, talán ki is pusztult. A kutya körülszaglászta a harmadik fát is, aztán Ancsánéra nézett, kinek észrevétlenül könnybe lábadt a szeme, majd farkcsóválva vidáman továbbszaladt.

Szép nap volt, telve vidor emlékekkel. A háromnyárfás udvar után jobb kéz felől egy gyalogösvény kanyarodik el az országútról; egy másik keskeny fahíd vezet itt át az árkon, melyen egyszer már átjutottunk, hogy most újra visszatérjünk túlsó oldalára. Az ároknak ez a partja laposabb, medre kiterebélyesedik s még a forró nyári napokban is megtakarít egy kis vizet, melyen rendszerint egy kisebb-nagyobb csapat lúd vagy kacsa gyakorolja úszóhártyáit és ügyes csőreit. Niki, valahányszor erre vitte útja, már az árok innenső, partosabb oldaláról beugrott a vízbe, nevetséges riadalmat keltve a fürdőző kacsák, libák között, melyek nagy szárnycsattogással, mintha maga az ördög jelent volna meg közöttük Niki ártatlan fehér képében, halálraváltan hápogva, gágogva ahányan voltak, annyifelé rebbentek szét a nyugodtan fürdőző kutya elől; felháborodott, véget nem érő panaszkodásuk még hosszú idő múlva is felhallatszott a dombtetőre, melyet a kis gyalogösvény néhány jókedvűen merész kanyarral hat-nyolc perc alatt megmászott.

Innét, a tetőről már teljes terjedelmében látni lehet a falut, melynek törzse az országúttal párhuzamosan terül el lent a völgyben, majd derékszögben egy keskenyebb ágat bocsát ki magából a község határában fekvő futballpálya felé; azon túl már csak a cigánytelepülés néhány putrija következik. Körös-körül hegyek övezik a tiszta, szép falut; Pomáz felőli oldalán, közvetlenül a villák mögött a meredek lejtőjű Oszoly, túlsó végén szelídebb dombok, melyek a turistát kézről kézre egész a Nagykevélyig adják föl. A gyalogösvény maga is a falu két vo-

nulatát követi; ahol derékszögben elhajlik a futballpálya fölé, egy régi esőmosta feszület áll.

Ancsáék vasárnaponként, amikor a mérnöknek még volt ideje s kedve sétára, többnyire ezt az utat választották. Az ösvény kezdetben közvetlenül a domb peremén vezet, úgyhogy be lehet látni a völgyben álló házak napsütötte kéményeibe s mögöttük a kis veteményesekben csipegető tyúkok csőrébe; később kétoldalt kiszélesedik pályája, bal kéz felől búza- és árpaföldek szegélyezik, jobbról egy bokrokkal teleszórt, terméketlen köves fennsík, melynek taraján alacsony akácos terjeszkedik. Nyáron, a tarka alkonyati órákban, amikor már kirándulókkal sem találkozik az ember, s a bíbor csendben csak egy-egy álmos madárpittyegés hallatszik, az ember itt könnyebben megbékél a világgal.

De most teljes erővel ragyogott a nap, a hegyoldalakon húzódó zsenge erdők is kivilágosodtak belülről, mintha óriási erejű lámpákat gyújtottak volna meg vastag törzseik között. A fák sűrűjében itt-ott egy távoli tisztás nyílt, s a nap egészséges, erős fényében fürödve annyi kellemmel s meggyőző erővel mutogatta magát, hogy az ember lentről, a völgyből is szinte látni vélte puha füve között a kifehérlő hóvirág egy-egy lecsüngő apró lámpását s itt-ott a korai kankalin üstökösfarkú sárga csillagocskáit. Idelent, az osvény mentén – mivel a domboldal észak felé mutatott – még nemigen nyílt virág, de Nikit nem is a flóra érdekelte. Mint minden becsületes kutya, iszonyodott a virágillattól. Testét, orrát, lelkét a föld általános tavaszi szaga vonzotta, az újjászülető élet egész hatalmas kipárolgása, mely természetesen magába foglalta a rothadásból kilebegő virágillatot is, mint ahogy a domboldal fölött elterülő vasárnapi csendbe be volt zárva a távoli templom harangzúgása, a miséről hazatérő asszonyok pletykái, a kocsmának egy-egy nikoltása, a szél neszezése, egy darázs dongása s a ludak s a kacsák meg nem szűnő hangos abajgatása, mellyel a fürdőző kutya nevét imáikba foglalták. Némileg naiv, de szükséges általánosítással azt mondhatnók, hogy az élet vonzotta.

Minél tovább haladtak az ösvenyen, annál izgágábbnak s vidámabbnak látszott. Egy percnyi megállás nélkül, szüntelenül ide-oda száguldott az ösvény két oldalán, minduntalan visszavisszatérve Ancsánéhoz, mintha hírt akarna neki hozni minden felfedezéséről s egyúttal meggyőzni arról, hogy leírhatatlan boldogságában sem feledkezik meg róla. Minden bokrot, cserjét, sziklát külön meglátogatott, s ha cikázása során egyiket vagy másikat kihagyta, messziről is visszatért hozzá, hogy el nem múló szeretetéről s érdeklődéséről biztosítsa. Ügetés közben, amit egyébként nem szokott megtenni, szüntelenül valamilyen hangot adott, vakkantott, morgott, egyet-egyet csaholt, a füleibe fújó széllel acsarkodott. Amikor felfedezte az első vakondtúrást, Jegyes-Molnárnak s a karjára támaszkodó asszonynak meg kellett állnia, hogy bevárják: rövidesen már csak ide-oda mozgó fehér farka látszott ki a fűből. Pofája, mikor újra felszínre került, egy föld volt s mégis – túlzás nélkül mondhatjuk – ragyogott a boldogságtól. Meg sem rázta magát, nem ért rá, már száguldott tovább, maszatos pofáját olykor Ancsáné felé fordítva, majd hirtelen visszarántva, hogy el ne mulassza egy orra előtt zümmögő méh hírадását. Ha útja olykor egy fiatal búzatáblába vitte, melyből csak fehéren úszó háta látszott ki a zöld hullámokból, egy-egy megnyugtató csaholást küldött hátra, s legkésőbb ezer ugrás után már újra az asszony lábánál termett, megmutatni csapzott szőrét s röhögő szájából hosszan kilógó, verejtékes nyelvét. De uzsgyi, már a következő pillanatban ismét elszállt a szél alatt.

Meg kell valljuk, semmilyen rendszer, semmi céltudatosság nem látszott gyermekes kalandozásában. Nem keresett ürgét, nem hajtott fel nyulat, s tudjuk, a vakondok utáni nyomozással is csakhamar felhagyott, épp csak belekóstolt bársonyos szagába. Mindent megnézett, illetve megszagolt, s máris ugrott tovább a legközelebbi emlékhez. Ancsánénak az volt a benyomása, mintha egy látványos, nagyméretű viszontlátási ünnepséget rendezne, melynek vigalmában őt is részeltetni kívánja, nyilván hálából, hogy erre tőle alkalmat és lehetőséget kapott.

Olyasféleképp viselkedett, mint egy gyerek, aki a világ hátborzongatóan boldogító felfedezése közben – mely egyben felismerés is – pillanatonként visongva anyjához szalad, s ujjongó örömében szoknyáját rángatja. Sietősen járult egyik bokortól a másikhoz, kőtől kőhöz, vízmosástól árokhoz, vakondtúrástól tehénlepényhez, egy szál rejtőzködő fehér dercevirágtól egy keserűszagú lapulevélhez: épp csak tudomásul vette, hogy megvannak – hogy még megvannak hálistennek! –, s máris odébb állt, a további társalgást másnapra halasztva. Leheletnyi kétsége sem volt aziránt, hogy másnap folytathatja, harmadnap, negyednap is, azaz örökké. Egy olyan jelenben élt, mely határok nélkül nyúlt át a múltból a jövőbe. S hogy bejárhassa ezt a hatalmas, előre- és hátrafelé egyre tovább terjeszkedő távolságot, akkora lábmunkát végzett két óra alatt, mint Pesten két év alatt összesen.

Igaz, abban a szüntelen ujjongó ficánkolásban volt egyszer egy megtorpanása, melyet csak Ancsáné visszaemlékező szeme figyelhetett meg. Dél felé járt már az idő, a nap merőlegesen állt a dombtető fölött. Ha az ember jól odafigyelt, innét is, onnét is távoli harangzúgást hallhatott, mely mintha egy eldongó méh szárnya alól szólna, s vele együtt ellebegne az ember hallókörében. A szél, mely itt fent a tetőn egy pillanatig sem nyugodott, most mintha elült volna, egyetlen szál levél rezgett csak egy útmenti rekettyebokor ágán, a szél egy ittfelejtett szárnycsapásának gyöngéd nyomasától. Messze lent a völgyben, a futballpályán piros trikós fiúk hangtalanul rúgták a labdát, s nem messze a pályától, egy apró tarka kutya ugatott a fűben, de hangját épp csak annyira lehetett hallani, mint az embernek a saját lélegzetét. S ebbe az ünnepélyes csendbe, mely mintha a föld valamennyi szép csendjének testtelen tükrözése lett volna, egyszerre élesen belereccsent egy ág.

Úgy hangzott, mintha közvetlenül Ancsáné háta mögött ropogna. Az asszony önkéntelenül hátrafordította arcát. Körülbelül ötven-hatvan lépésnyire a gyalogösvénytől jobb kéz felől, egy bokor alatt, melynek ágai váratlanul himbálódzni kezdtek,

egy nyúl ült két hátsó lábán, s fejét felemelve, a bokor rügyező leveleit hersegtette. Az erős déli napfényben, mely átvilágította a rezgő levegőt, világosan ki lehetett venni kissé kimeredő, nagy, buta, fekete szemét, amely úgy festett, mintha rövidlátó volna, szüntelenül mozgó, sötét orrcimpáit s a vastag felsőajak fölött kétfelé meredező hosszú bajuszát. Ültében világosabb színű hasa kissé kidomborodott, látszott rajta, hogy viselős.

A kutya ugyanabban a pillanatban fordította hátra fejét, mint Ancsáné, bizonyára ugyancsak az ágreccsenés zajára. Noha, mint tudjuk, a szeme rossz volt, egy szempillantás alatt felismerte a nyulat, mely az ellenszélben gyanútlanul tovább fosztogatta a bokor fiatal leveleit. Teste megmerevedett, egyetlen szőrszála sem mozdult. Úgy festett, mintha önmaga színes szobra volna. Aztán felemelte egyik mellső lábát, megmozgatta orrcimpáit. A következő percben a kutya s a nyúl egyszerre eltűnt az út fölött húzódó cserjésben.

Megtorpanásnak mondtuk azt, ami a kutyával történt, de nevezhetjük egyszerűbben s nyersebben vereségnek is. Emlékeztetünk az első nyúlvadászatra, melyet életrajzunk elején leírtunk. Az akkori s a mostani kaland között látszatra mindössze mennyiségbeli különbség volt; a kutya akkor egy jó óra, most alig egy negyed óra múlva tért vissza gazdájához. Természetesen most is eredménytelenül s éppoly ziláltan, földig lógó nyelvvel s ugyanolyan szégyenkező, bárgyú pofával, mint első alkalommal. De most alighogy visszatért Ancsánéhoz – ismételjük, már egy negyedóra vagy tíz perc múltán – mind a négy lábát kinyújtva hosszában elvetette magát a poros úton, s mozdulatlanul maga elé nézve, lihegni kezdett. Véknya úgy járt, mint egy fújtató, lábai reszkettek, nyelve a porba lógott. A két vadászat között mindössze öt év telt el, s Niki mintha ötvenet öregedett volna ezalatt.

Lehet, hogy koravén fáradtságát csak Ancsáné magyarázta vereségnek, s a kutya beérte azzal, hogy további bonyodalmas következtetések nélkül egyszerűen fáradtságnak érezze. Tény, hogy sokáig nem akart felkelni fektéből, s mikor végül is kel-

letlenül felkászálódott, lógó farokkal bandukolt az asszony mögött, füleit is eleresztve s időnként meg-megállva, újra leheveredett az útra. Ancsáné egy ideig figyelte, majd megfordult, s visszaindult régi lakásuk felé. Kisvártatva megkérdezte Jegyes-Molnártól, vajon nagyon megöregedett-e az elmúlt öt év alatt. Az ember előrehajtotta nagy vastag fejét, felmérte Ancsánét, mint egy lovat, s homlokát redőkbe vonta.

– Igen – felelte a maga kiállhatatlanul szűkszavú modorában, mely az üzemi nagyaktívák előadóira s visszafelé a sorban, egyenesen Démoszthenészre emlékeztetett.

A kutyák nem tudnak színlelni – s ebben tudvalevőleg hasonlítanak az emberekre –, mert farkuk, mely minden lelki rezzenésükről számot ad, nyomban elárulja őket. Niki hazafelé menet még egy jó darabig merőlegesen föld felé lógatta tömzsi fehér farkát, csak az út vége felé, mikor már ismét a falu fölé értek, került hátulról újra előre, Ancsáné lába elé, meg-megemelve s olykor már meg is csóválva feneke érzelmes zászlaját. A kacsaúsztatóhoz érve ismét megfürdött; sokáig s oly kiadósan lefetyelt, hogy szinte kiitta a méltatlankodó baromfiak alól a patak vizét. Utána szemlátomást felfrissült, magához tért, s a még hátralevő rövid úton régi lakásukig két macskát kergetett meg, s kíváncsi női orrát három idegen kertkapuba dugta be.

Estére érve, a vereség érzése, ha ugyan volt ilyen, látszólag nyomtalanul elmúlt Niki lelkéből. Mint a szélűzte gyors felhő egy percre besötétíti az eget, s eltakarja a napot, de mihelyt elvonult, rögtön kifényesedik a világ, a kutya fáradtsága elmúltával újra teljes épségében ragyogni kezdett. Úgy látszott, semmilyen törés nem maradt lelkében. Alkonyatkor egy friss tavaszi zápor vonult el Csobánka fölött, betemette a port, lezuhanyozta a lombokat, az utakat teleültette vidáman tükröző pocsolyákkal. Az eső utáni fanyar és mély földszag úgy beillatosította az egész vidéket, hogy Ancsáné alig tudta magát rászánni a hazatérésre. A zivatar mögött leáldozó nap vérszínűvé festette az eget, s a felhők résein áthullatott piros sugárnyalábokkal szelíd búcsútüzeket gyújtogatott a Pilisben, melyek egy-egy

percre fellobbantak, s rögtön utána ismét kihunytak. A Nagykevély mögött a mennybolt vörös és szaggatott volt, mint a veronyezsi csatatér.

Niki a motorkerékpár oldalkocsijában azonnal elaludt. Moccanás nélkül, holtfáradtan, boldogan aludt Ancsáné ölében, egyik fülét maga alá gyűrve, a másikat naivul kiterítve az asszony térdén. Olykor hangosan szuszogott álmában, de még Budakalászon sem ébredt fel a motor nyomába szegődő kutyák acsargására. Hazaérve a Jászai Mari, a volt Rudolf térre, rögtön kiugrott a kosárból, egy nagyot ásított, majd egyenesen beszaladt a kapuba.

Ancsáné már Csobánkán elhatározta, hogy még a tavasszal bepároztatja. Ha már minden egyebet elvont tőle, amire természetének igénye van, az anyaság jogától nem szabad megfosztania. Abban reménykedett, hogy fiai visszaadják az állatnak korán elkoptatott fiatalságát.

De erre már nem került sor, mert rövid idővel a csobánkai kirándulás után a kutya megbetegedett. Egy este a rakparton, kődobálás közben váratlanul abbahagyta a játékot, mintha hirtelen elunta volna. Félúton az elhajított kavics felé egyszerre lefékezett, megállt, egy ideig határozatlanul maga elé nézett, majd megfordult s lógó farokkal visszakullogott Ancsánéhoz. Mikor néhány perc múlva az elhajított kavics közelébe értek, megkereste ugyan, meg-megszagolgatta, a foga közé is vette, de mint akinek nem ízlik, csakhamar kiejtette szájából, s újra visszabaktatott az asszonyhoz. Aznap este már nem evett, s lámpagyújtáskor a sarokban álló papírkosár mögé búját, a szoba legsötétebb zugába.

Ancsáné az ölébe vette, s megvizsgálta lábát, körmét, vajon nem sértette-e fel futás közben egy üvegcserépben. Tudta, hogy kutyája fájvirág s nyafka, a legkisebb testi bántalomra is halálosan megsértődik, panaszait tehát nem kell komolyan venni. Emlékezett rá, hogy amikor egyszer megcsípte egy darázs, oly

veszettül boldogtalan volt, mintha a rovar egyenesen az életére tört volna. Keserves jajveszékelést hallatva, a szoba sarkába vánszorgott egy szék alá, majd mintha ez a magány is kevés volna egy darázscsípés elviselésére, az ágy alá bújt, síri csendbe burkolta keservét. Csak órák múlva lehetett előcsalogatni, s akkor is oly sértődötten mászott elő, mintha magát a világegyetemet tenné felelőssé az elszenvedett bántalomért. A hátára feküdt, s pofáján oly kifejezéssel, mint egy megbántott aggszűz, kinek jótetteiért gazsággal fizettek, megsérült lábát kényesen az asszony felé nyújtva, behunyta szemét; látnivaló volt, hogy egyszer s mindenkorra végzett a világgal, leszámolt életével.

Ezúttal azonban semmilyen külsérelmi nyom nem találtatott testén. Másnap reggel is kedvetlen volt még, nem nyúlt az ételhez. Ancsáné észrevette, hogy gyakran nyalogatja az orrát, úgy látszik, meghűlt. Néhányszor köhögött is, azzal a halk, szelíd, megadó köhögéssel, mellyel a szerény emberek rejtegetik s egyben mutogatják is betegségüket, s egy-egy köhögés után lekonyult fülekkel, bambán bámult maga elé, mint aki nem tudja, hogy mi történt vele. Egyszer-egyszer tüsszentett is, s ez különösképp kínosan hatott Ancsánéra, mert hajszálra úgy szólt, mint egy ember vagy még inkább egy erősen meghűlt gyerek tüsszentése. Az asszony kétfelé tört egy tabletta aszpirint, s az állat száját szétfeszítve, az egyik morzsát torkába dugta. Niki sértődötten az ágy alá menekült. De harmadnapra még két további aszpirin segítségével köhögése elmúlt, az orra is felszáradt.

A beteg állat megindítóbb a beteg embernél, mert nem kér segítséget, s nem szívesen fogad el. Gyógyulásért kórház helyett önmagába vonul vissza. Ancsáné Niki némaságából értesült betegségéről, nevezetesen arról, hogy ezúttal nem pusztán darázscsípésről van szó. A kutya napokig csendben maradt, nem lehetett a hangját hallani; a szomszédból Patyiné egy alkalommal be is kopogott, megkérdezni, hogy Niki elveszett-e vagy elkerült-e a házból. Némán feküdt vackán, a társbérlő délutáni

hazatérésére sem igen figyelt, legföljebb a fejét emelte fel az ismerős léptek hallatára, egy lassú tekintetet vetett az összekötő ajtóra, majd újra visszahanyatlott vackára. Reggel, délben, ha Ancsáné sétára szólította, többször is meg kellett ismételnie a hívást, míg végre lomhán, unottan felkászálódott fekhelyéről, s egész testében remegve, némán elindult az ajtó felé.

Nem hallgathatjuk el, hogy az asszonyban ekkora kényeskedés láttára olykor egy jó adag bosszúság gyűlt fel a kutya ellen, fóképp ha arra gondolt, hogy manapság az embereknek is van egyet-mást mit elviselniük, mégsem öltöztetik bajukat ily látványos külsőségekbe. Niki oly hangosan tudott hallgatni, hogy az egész lakás visszhangzott némaságától. Oly apróra húzódzkodott össze, hogy a szoba megtelt vele. Mozdulatlanságával szüntelenül a maga szenvedésére figyelmeztetett; lehetetlen volt nem rágondolni a szoba őrjítő csendjében. Ezekben a napokban megállás nélkül zuhogott az eső, az alacsonyan úszó felhők eltakarták a budai hegyeket, a köd olykor még a Margit-hidat is elfedte, s a csukott ablakok mögül a vastag levegőn át alig hallatszott fel az utcai lárma; Ancsáné olykor úgy érezte, mintha egy kórteremben vagy börtönben szedné a ritkává vált levegőt. Ha magához hívta a kutyát, s ez fekhelyéről csak a szemével felelt neki, s a megismételt hívásra is legföljebb ha egyszer, alig észrevehető rezzenéssel lebbentette meg a farkát, de a világért sem mozdult volna meg, csak változatlanul súlyos, merev tekintetét kötötte az asszony arcához – a szenvedésnek azt a nyers állati tekintetét, melyben sem kérdés nem volt, sem szemrehányás, sem harag – s ha vigasztalásra, simogatásra is csak azzal felelt, hogy elfordította fejét a vacka előtt térdeplő asszonytól, nyilvánvalóan lelkében is hátat fordítva neki s mögötte a világnak, akkor Ancsánéban néha váratlanul oly fékezhetetlen düh lobbant fel, hogy a legszívesebben elpusztította volna magát. Ilyenkor elvesztve józan eszét, idegei bomlásában már-már kész volt arra, hogy karjában a kutyával leveti magát az ablakból, vagy a Dunába ugrik. Egy alkalommal meg is verte az állatot, életében először, s amikor a verés után Niki hason

csúszva hangtalanul vackára mászott, s fejét a vánkos alá fúrta, olyan kétségbeesés vett rajta erőt, hogy elrohant hazulról, s csak késő este tért haza.

Mint említettük, Niki hűléséből két nap alatt felépült ugyan, de azért szemlátomást beteg maradt. Minthogy semmiképp sem lehetett megállapítani, hogy mi baja, az asszony egy nap felkerekedett, s elvitte az állatorvosi főiskolára. Gyalog indultak neki az útnak, de a kutya csakhamar annyira elfáradt, hogy villamosra szálltak; szerencsére az asszony magával hozta a szájkosarat. Az István útra, a későbbi Landler Jenő utcába érve, a főiskola bejárata előtt azonban Niki hirtelen megmakacsolta magát, hátrafeszítette lábát s megállt. Többszöri kérlelésre végül is elindult ugyan, de alig tettek tíz-húsz lépést a főiskola kertjében, ismét megállt, s szőrét felborzolva hátrarántotta a pórázt. Ancsáné meghúzta s újra elindult. A kutya azonban nála szokatlan makacssággal kitartott elhatározása mellett; hirtelen megfordult, s teljes erejéből ellenkező irányban húzta az asszonyt. A nyakörv ráfeszült sovány nyakára, s beszorította gégéjét; hangosan hörgött, meg-megcsúszó lábai alól, melyek reszkettek az erőfeszítéstől, por s apró kavicsok röpködtek hátrafelé.

Ancsáné, minthogy attól tartott, hogy a kutya megfojtja magát, visszament vele a kapuig. Nehéz volt megérteni azt a kétségbeesett rémületet, mely minden látható ok nélkül az állat egész testén eluralkodott. Minden szőrszála külön megmerevedett, szemefehérje kivörösödött, s majdnem teljesen eltakarta a pupillát, a lélegzet sípolva szakadt ki tüdejéből. Ha egyszer-egyszer hátrafordította fejét, s tekintete a főiskolára esett, testén hullám alakú reszketés futott végig, mely külön-külön feldobálta farát, hátát és fejét. Olyan rémület szólt minden porcikájából, mintha egy természetfölötti erőt szimatolt volna meg a főiskola valamelyik ablaka mögött.

A kapu előtt Ancsáné letérdelt eléje a kövezetre, az állat hevesen dobogó szívére tette kezét, a fejét simogatta. Niki lassanként megnyugodott, a karjaiba vehette. De amikor újra be-

lépett vele a kapun, s elindult a vörös téglás épületcsoport felé, Niki, mintha görcs dobta volna fel, hirtelen kirúgta magát karjaiból, s oldalt fordulva levetette magát a földre. Alighanem szerencsétlenül esett, s megütötte magát; néhány pillanatig fekve maradt a kövezeten, s halkan vinnyogott.

Történetesen épp abban az időben, amikor a kutya a földön feküdt, a kapun egy gyászruhás asszony lépett be, sötétkék vászonnal betakart nagy kalitkával a kezében. Az ezután következő rövid közjáték, melyet a véletlen itt beékelt ebbe a történetbe, megerősítette Ancsánét abban az elhatározásában, hogy enged a kutya féktelen akaratának, s nem erőszakolja tovább az orvosi látogatást. Hogy az állat miért irtózik ettől olyan megmagyarázhatatlan vadsággal s életerejének szinte utolsó megfeszítésével, arra persze az asszony nem tudott volna felelni, de mint általában a nők, a férfiaknál jobban bízott az ösztönökben, s tegyük hozzá, egy apró női lépéssel közelebb is volt még ahhoz a bizonytalan hitvilághoz, mely a babonákból táplálkozik, s mely a véletlennek egy-egy naiv szikrájában mindig jelképes fényjelet vél látni... Elég az hozzá, így határozott, s néhány perccel később, kutyájával együtt haza is indult, maga is meglehetősen felzaklatott kedéllyel.

A kalitkát cipelő gyászruhás asszony egy pillanatra megállt a földön fekvő, vinnyogó kutya mellett, s egy sajnálkozó pillantást vetett az állatra. A sötétkék vászonhuzat, mellyel a kalitka le volt takarva, ekkor félrecsúszott, talán mert az asszony épp a másik kezébe váltotta át a kalitkát, s bepillantást engedett az aranyozott, vékony rácsszerkezet mögé. Egy nagy tarka papagáj himbálódzott a kalitkában a tetejéről lelógó kerek fapálcikán, melyből a madár csőre itt-ott már keskeny árkokat vájt ki. A kalitka padlójára finom szemcséjű sárga homok volt felszórva, mely nyilván az út rázásától a széleken összetorlódott, s középen csupaszon hagyta a fémes csillogású padlót. Édeskés, pállott madárszag áradt ki a rács mögül a közvetlen közelében álló Ancsáné berzenkedő orra alá.

A madár a hirtelen fényben hunyorogva nézett szét maga

körül. De alighogy szemügyre vette a kalitka alatt az épp a földről feltápászkodó fehér kutyát, teljesen váratlanul vad dühroham vett rajta erőt. A hintáról egy ugrással a rácson termett s alul karmaival, felül óriási görbe csőrével a fémrudakba kapaszkodva, teljes hosszúságukban kiterjesztette napfényben ragyogó hatalmas szárnyait, melyek a nagy kalitka egyik végétől a másikig értek. Nem lehetett tudni, hogy a némán álldogáló kis fehér kutya miért dühítette fel a papagájt, de látnivaló volt, hogy az indulattól szinte az eszét veszti. Úgy rikácsolt, mint egy önkívületbe esett vénasszony s miközben nagy, horgas orrával, mint egy begörbített mutatóujjal, egyenesen a kutyára mutatott, oly erővel csapkodta ragyogó szárnyaival a rácsot, hogy a kihulló piros, kék és zöld tollak jobbra-balra kirepültek a kalitkából, s csillogva felemelkedtek a levegőbe.

Honnét ez a gyűlölet, kérdezte később Ancsáné, miután Nikivel együtt, maga is borzongva az idegességtől, kimenekült a kapun. Az egész jelenet egy-két percig tartott, de tömörségében oly ijesztő volt, hogy az asszonynak, valahányszor később eszébe jutott, lúdbőrös lett a háta. A papagáj, önkívületi hisztériájában hatalmas csőrével vadul kalapálta a kalitka fémcsengésű rudacskáit, oly erővel, hogy attól lehetett tartani, kettétöri őket s közben szüntelenül csapkodva szárnyaival, olyan undorítóan emberszerű hangon rikácsolt, mintha maroknyi tollas testében az egész kor összegyűjtött gonoszsága jelentkeznék szólásra. Bohóctarka ruhájában, apró, alattomosan tűző szemével s horgas orrával a halál egy cirkuszi jelképének nézhette volna az ember, mely jelmondatával egyenesen valamilyen középkori játékból szállt át az állatorvosi főiskolába. Ancsáné csak utólag, már a kapun kívül kerülve értette meg a krákogó szavakat, melyeket a vén madár Niki pofájába köpködött, mialatt orrával újra meg újra a reszkető kutyára mutatott. – Meghalt az édes... meghalt az édes, édes, édes! – rikácsolta, s gúnyos kiáltozásával még akkor sem hagyott fel, amikor a gyászruhás asszony már futva elindult vele a rendelőintézet bejárata felé, egyik kezében a hintázó kalitkát, másikban a sötétkék vászon-

huzatot tartva. A madár s a kutya már legalább ötven lépésnyi távolságra került egymástól, de a papagáj karmaival s csőrével a rácsba kapaszkodva még mindig szemmel tartotta Ancsáékat. Rikácsolását a rendelőintézet becsapódó ajtaja vágta ketté, épp a jelmondat felénél!

Niki csak sokára heverte ki, úgy-ahogy, e kirándulás izgalmait. Diagnózis híján az asszony továbbá is tudatlanságban maradt a kutya betegsége felől, bár az a gyanúnk, hogy az állatorvosi főiskola sem szolgálhatott volna tüzetesebb felvilágosítással. A tudomány még nem sokat ért az emberi, még kevesebbet az állati testhez. Hát még a lélekhez! Nem szólva a kettő viszonyáról, mely ma még legalább oly felderítetlen, mint egy-egy brazíliai őserdő. Ancsáné pl. meg volt győződve arról, hogy kutyája fokozódó testi romlékonysága egyenesen a lélekről fertőződik. Ha elnézte az állat egyre soványodó testét, fényteien, kopott szőrét, mely simogatás közben csomóstul ragadt az ember kezére, a kiálló lapocka- és farcsontokat s tompuló szemét, akkor nyilvánvalóan erős kísértést érzett arra, hogy a baj kútforrását bélférgekben, szopornyicában, szívbajban stb. keresse, de Ancsáné jobban ismerte, vagy jobban vélte ismerni az állat nyavalyáját. A szabadság hiányzott neki, gondolta az asszony. A szabadság, melyhez hozzátartozott, hogy maga választotta gazdájával, a mérnökkel élhessen. A gazdája hiányzott neki. Ancsáné nem volt érzelgős, nem becsülte túl a szabadságnak ezt az egy mozzanatát, bár ennek kétségkívül nagy szerepe volt az állat testi romlásában, de arról lelke egész komolyságával s erejével meg volt győződve, hogy a kutya betegségének kórokozóit nem a véredényekben, csontokban, rostokban, izmokban kell keresni.

Ebben a véleményében az is megerősítette az asszonyt, hogy a kutya állapota, épp a csobánkai kirándulás után, szemlátomást rohamosan hanyatlott; nyilván régi boldog életének felelevenedett emlékei siettették az onmérgezés folyamatát. Bizonyára nem akart tovább úgy élni, ahogy élt. Hát másképp is lehet, kérdezte nyilván magában, a csobánkai napsütötte domboldal-

ra vagy a kacsaúsztatóra gondolva, miközben emlékezetén homályosan átvetődött a mögötte sétálgató mérnök botos, kalapos árnyéka; hát így éltem én valamikor? Nos, ha így nem lehet, akkor hagyjuk abba! Lehet, hogy még az egykori darázscsípés fullánkja is mézet csurgatott emlékezetéből. Ancsáné meggyőződése szerint legalábbis ez volt a kutya betegsége, s teljességgel haszontalannak látszott egy farába dugott hőmérőn méregetni a lélek hanyatlását.

Patyi András, a társbérlő azonban, aki nyilván felesége révén értesült a szomszéd eseményekről, egy nap bekopogott az asszonyhoz, s megkérdezte, áthívhatja-e egy barátját, aki véletlenül állatorvos s véletlenül épp ma este meglátogatta őket. Nem kerül pénzbe, hajtogatta többször is, gyanús határozottsággal, azért ne fájjon az asszony feje. Az alacsony termetű, szemüveges műszerész oly kemény, tárgyilagos arckifejezést oltott, hogy még a vak is megláthatta rajta elérzékenyülését. Már rég nem találkozott az asszonnyal, rég nem járt a szobájában, s most alig győzte takarni megdöbbenését azon, amit itt is, ott látott. Ancsáné mintha tíz évet öregedett volna, szobája pedig, mely azelőtt mindig olyan tiszta és határozott volt, mint egy sakktábla, most porosan, piszkosan, összevissza hányt elemeivel lakójának teljes benső lazulását, az elfáradt lélek végső fegyelmezetlenségét tükrözte. Az asszony ellenálló erejének apadását az is bizonyította, hogy szótlanul, ellenkezés nélkül elfogadta a segítséget.

Az állatorvos, egy szép szál, fiatal férfi, erősen dadogott. Szerencsére a mássalhangzókkal folytatott csattogó küzdelme valamennyire feloldotta a minden betegszobában lappangó halálhangulatot. Őszinte jóindulatot sugározva ember, állat és bútorok, sőt az egész világmindenség iránt, jóízűen hahotázva, virággal a gomblyukában lépett be a szobába, s orvosi táskáját maga mellé, a földre ültetve, azonnal helyet foglalt abban a dohánybarna ripsszel bevont karosszékben, mely az elmúlt években – mióta a mérnök elkerült hazulról – Niki nappali

fekhelyeként szolgált. Niki maga nem volt látható, egy szekrény alatt rejtőzött.

Nem is került többé elő. Úgy látszik, hogy ebben az időben, élete utolsó óráiban már megelégelte az emberiségről szerzett tapasztalatait, s nem kívánt új ismeretségeket kötni. Konokul ellenállt minden rábeszélésnek, nem jött ki a szekrény alól. Az állatorvos teljes hosszában lehasalt a földre, s karjával hosszan, ügybuzgón hadonászott a szekrény alatt, de nem érte el a fal mellett lapuló állatot, amikor pedig botot, esernyőt vagy seprőt követelt, hogy azzal halássza elő Nikit, Ancsáné némán megrázta a fejét, s könnyeivel küszködve arra kérte a fiatal férfit, hagyja abba a vadászatot. Patyi, a társbérlő ezzel egyetértett, s titokban egy szál hazai kolbászt helyezve el az asszony éjjeliszekrényére, az állatorvossal együtt elhagyta a szobát.

Ancsánénak rossz éjszakája volt. Hiába hívta a kutyát, az nem jött többé elő. Eleinte még hallani lehetett egy-egy gyönge moccanását a szekrény alatt, de amikor az asszony folytatta a rábeszélést, s egyszer ereje fogytán görcsösen elsírta magát, az állat végleg elhallgatott. Ancsáné egy idő múlva kis ágylámpásával a szekrény alá világított: a kutya hosszan kinyúlva, mozdulatlanul feküdt a padlón, behunyt szemmel, s a behulló villanyfényre sem mozdult meg.

Éjfélkor Ancsáné lefeküdt. De hiába oltotta el a villanyt, nem bírt elaludni. Tudjuk, hogy az éji sötétség és magány durván feszegeti a megpendített idegeket, s a csendből soha nem volt hangokat hasít ki, a semmiből rémképeket gyúr. Az asszony nem bírt megszabadulni attól a kényszerképzettől, hogy kutyája haldoklik a szekrény alatt, talán már meg is halt. Csillapítóul semmi mást nem tudott felhozni a maga megnyugtatására, mint hogy Niki délután megivott egy kis tejet, s hogy a nap folyamán semmivel sem látszott kedvetlenebbnek vagy fáradtabbnak, mint a hét bármelyik napján – de mit bizonyított ez? Tudta, hallott róla, hogy az állatok haláluk órájában szemérmesen elrejtőznek, s Niki hova máshova bújhatott volna el ebben a szobában, mint a szekrény alá? Ancsáné felkelt, a szek-

rény elé térdelt, fülelt: nem hallotta az állat lélegzetét. Szólongatta a kutyát, de válasz nem jött.

Nem feküdt vissza az ágyba, aludni úgy sem tudott volna. Nem is tartotta volna ildomosnak, hogy ágyban alszik, mialatt kutyája haláltusáját vívja a puszta földön, a szekrény alatti pókhálós, poros sötétségben. Ha az állat legalább a szabadban intézhetné el életének ezt a végső ügyletét, a puha, morzsalékos földön, hol utolsó mozdulataival bekaparhatná magát minden élőlény közös sírjába! Ancsáné női józansággal nézte élet és halál dolgát – s különösen ez idő tájt, mikor maga sem ragaszkodott az élethez –, de érzékenysége azért nem tompult el· tudta, hogy mi a méltatlan élet s a méltatlan halál. Kétségbeesése jórészt onnét származott, hogy nem tölthette be asszonyi hivatását, sem itt, sem ott nem segíthetett.

Reggelig ült a barna ripszhuzatos karosszékben, az ablak mellett, melyen át ezüstösen szitálva behullt a Jászai Mari tér erős villanylámpáinak fénye. Reggel felé ültében elaludt, talán abban reménykedve, hogy álmának egyenletes lélegzetét meghallva, Niki újra a napvilágra merészkedik. Arra ébredt fel, hogy az előszobában hangos beszédet, lépteket hall, majd kopogás nélkül kinyílt szobájának ajtaja. Férje lépett be a szobába, egy kis csokor sárga virággal a kezében.

E pillanatban mindketten hallgatva állnak a szekrény előtt. A mérnök, aki az elmúlt öt év alatt megért egyet-mást, s páratlan nyugalommal viselt el minden testi és lelki megaláztatást, a hazatérés okozta megrendülésében, úgy látszik, elvesztette önuralmát; a kutya halálának hírére sírva fakadt. Hogy Niki kiadta páráját, s most holtan fekszik a szekrény alatt, már bizonyosra vehető; ha meghallaná gazdája hangját, utolsó erejével is kimászna hozzá. Ancsa vállával a szekrénynek dőlve, könnyeit szárítgatja; a szoba sarkában a kutya elhagyott vackát nézi, melyen egy darab száraz kenyérhéj látszik. Felesége megindultan ölelgeti; ő csak annyit tud most, hogy visszakapta férjét. Századszor is megkérdezi, hogy miképp szabadult, mikor adták tudtára szabadlábra helyezését, s hogy egészséges-e, nem

akar-e enni, lefeküdni, aludni. A mérnök némán szorongatja kezét.

– S megtudtad-e végre, hogy miért börtönöztek be?

– Nem tudtam meg – mondja a mérnök.

– S azt sem, hogy miért engedtek ki?

– Nem – mondja a mérnök. - Nem mondták meg.

Az asszony még hátat fordít a szekrénynek. De tudja, hogy még előtte a nehéz feladat, Nikit majd el kell temetni. Rövid életének egyetlen emlékeként, minthogy fényképük nincs róla, egy kavicsot fog eltenni, melyet a napokban talált a szőnyeg alatt.

1955

Az alább következő jelentéktelen történetnek, mely 1952-ben esett meg, semmi néven nevezendő szerepe nem volt, s természetesen nem is lehetett hazánk belső s külső történelmében, éppily kevéssé a magyar munkásosztály erkölcsi s anyagi fejlődésében, de még a benne szereplő személyek egyéni életében is oly nevetségesen apró helyet töltött be, mint az óceán tömegében egy felszálló buborék, mely a felszínre érve azonmód szétpattan, arról nem is szólva, hogy semmilyen következtetést vagy tanulságot sem lehet kiszorítani belőle sem dicső múltunkra, sem biztató jövőnkre nézve, sőt még csak jelképes értelmét sem találnók, akárhogy kutatnánk is benne, mivel az sem bizonyos, hogy egyáltalán megtörtént-e, vagy hogy akárcsak megtörténhetett volna, s ha igen, akkor is alapjában véve unalmas, seszínű, érdektelen, ízetlen történet, s egészében, látszólagos kereksége ellenére, belül oly üres, csalfa, tömörségében oly semmitmondó hogy ...

– Akkor miért mondja el?

– Nem tudom.

Kiss János, Kossuth-díjas hengerész 1948-ban, kitüntetése után a minisztérium kéthetes tanulmányútra küldte Csehszlovákiába. Itt megismerkedett egy svájci gépgyár Carlo Fiore nevű mérnökével, ki Brnóban cége megbízásából egy trió-hengersor szerelési munkálatait ellenőrizte; az idős munkás, hála vékony német tudományának, melyet még az első világháborúban, a k. u. k. hadseregben szerzett, egy-egy pohár pilseni mellett hamarosan összemelegedett az olasz anyanyelvű, jókedélyű fiatal mérnökkel, ki ugyancsak tökéletlenül, de sokkal gyorsabb iram-

ban beszélte a német nyelvet. Kettejük barátságát egy-egy képes levelezőlap pecsételte meg, melyet szinte egyidőben történt hazatérésük után a magyar, illetve a svájci posta gondjaira bíztak. Négy év elmúltával 1952 nyarán egy szombat reggel kopogtak Kiss János konyhaajtaján.

Egy himlőhelyes arcú, sovány férfi s egy jól megtermett, piros képű, vidám nő lépett be a konyhába. A küszöbön megálltak, szótlanul körülnéztek a helyiségben.

– Előszoba nincs? – kérdezte egy idő múlva a férfi, himlőhelyes arcát körbeforgatva a konyha négy fala között.

Kiss Jánosné egyedül volt odahaza; férje nappali műszakon dolgozott, tizenhat éves Eszti nevű lányuk a Vendel utcai tanítóképzőbe járt, tehát ugyancsak távol volt.

– Előszoba? – ismételte csodálkozva. – Miféle előszoba?

A himlőhelyes néhány gyors lépéssel a tűzhely mellett termett. – A gáz nincs bevezetve? – kérdezte szigorúan, gyanakvó tekintetét Kiss Jánosné arcára szögezve.

– Nincs – mondta Kissné.

A férfi fejét csóválta. – Villany?

– Az sincs – mondta a piros képű asszony, aki időközben a háziasszonyi felszólítást be sem várva, letette magát egy világoszöldre mázolt konyhaszékre, s mindkét könyökét az asztalra támasztotta. – Nem látja a petróleumlámpát a falon, Kubik elvtárs?

Kiss Jánosné időközben valamennyire magához tért első meglepetéséből. Csendes, nyugodt asszony volt, ki nem egyhamar veszti el a fejét. – Ha meg nem sértem az elvtársakat, mit kívánnak? – kérdezte.

– Csak nyugalom, kedves elvtársnő! – mondta a piros képű asszony, egy nagyot ásítva. – Majd mindent elmagyarázunk! Ez ugye Kiss János, Kossuth-díjas lakása?

– Az – mondta Kissné. – Tudtommal még az ő lakása.

Az asszony újra ásított. – Szóval, jó helyen járunk. Csak nyugalom, semmit se féljen, kedves elvtársnő!

– Szentisten – sikította Kissné, hirtelen elsápadva. – Csak nem a férjemmel történt valami baj?

A kövér, egészséges asszony biztatóan rámosolygott. – Nyugalom, elvtársnő, majd mindent elmagyarázunk. A kedves férjének semmi baja, legalábbis én nem tudok az ellenkezőjéről. Tudtommal semmi oka az ijedtségre. Hányan laknak a lakásban?

– Honnét jönnek az elvtársak? – kérdezte Kissné, az asztalhoz lépve. – Mit kívánnak?

– Nehézipari Minisztérium – mondta az asszony. – Majd mindent elmagyarázunk. Hányan laknak a lakásban?

Kissné a himlőhelyes férfit figyelte, aki gyors léptekkel körüljárta a konyhát, a meszelt falakat vizsgálgatva, majd megállt, s a mennyezetre emelte tekintetét.

– Hárman.

– Hány szobában?

– A Lakáshivataltól jönnek? – kérdezte Kissné.

– Nehézipari Minisztérium. Hány szobájuk van, kedves elvtársnő?

– Szoba-konyha.

– Hallatlan – mondta a himlőhelyes. – Se gáz, se villany! Vízvezeték, remélem, van?

A piros képű, kövér asszony nagyot kacagott. – Kissé szórakozott, Kubik elvtárs – mondta. – Ott a csap az orra előtt, majd kiveri a szemét... Szóval szoba-konyha s hárman laknak benne. A kedves fia talán a konyhában alszik? ... vagy szintén a szobában?

– A lányom velünk alszik a szobában – mondta Kissné. – Megbocsátanak, de nekem ma nagymosásom van...

– Mosókonyha? – kérdezte a himlőhelyes, szúrós tekintetét mint egy kést az asszony arcába hajítva. – Mosókonyha van?

– Majd az új lakásban – mondta Kissné.

A himlőhelyes oly hirtelen fordult feléje, mintha bokán rúgták volna; de sápadt, szenvedő arca kegyes, szelíd, megbocsátó fénnyel kezdett ragyogni. – Költoznek? Új lakásuk van?

– Kedves elvtársnő – kiáltotta az asszony, egy ásítást elnyomva –, miért nem szólt? Költöznek? Új lakásba költöznek? Mikor?

– Majd ha építenek nekünk egyet – mondta Kissné.

A két vendég egymásra nézett. A himlőhelyes szótlanul megfordult, a vízvezetékhez lépett, megforgatta a csapot. A vízvezeték működött, a víz folyt, elzárta. – A víz folyik – mondta mogorván. – Nehéz dolgunk lesz. Hol az a szoba? Képzelem az is milyen állapotban van! Marx, Engels, Lenin, Sztálin kép van?

– Mutassa meg a szobát, kedves elvtársnő – mondta a kövér asszony. – A miniszter elvtárs megbízásából jöttünk, megvizsgálni Kiss János, Kossuth-díjas elvtárs lakáskörülményeit. Remélem, nincs ellene kifogása?

– Csak nem akarnak új lakást adni? – kérdezte Kissné. – Az nem lehet. Hisz még csak négy éve kérünk!

– Bár adhatnánk! – sóhajtott a kövér asszony, a szobaajtó felé indulva. – Bár adhatnánk, kedves elvtársnő. Úgy látom, a lakás kissé nedves, a mennyezet is kipúposodott. A vécé a folyosón van?

– Hát hol volna? – kérdezte Kissné. – A János-hegyi kilátónál?

– Tudniillik Kiss elvtárs holnap vendéget kap – mondta az asszony, a szobaajtót kinyitva –, külföldi vendéget, azt hiszem, svájcit vagy olaszt. S a miniszter elvtársnak az a kívánsága, hogy Kiss elvtárs olyan lakáskörülmények között fogadja, melyek kedvező képet, akarom mondani, a valóságnak megfelelő képet adnak a szocializmus építéséről hazánkban.

– Parketta nincs a szobában? – kérdezte a himlőhelyes.

– Egy telepes rádiójuk van – mondta a kövér asszony elégedetlenül.

– Telefon?

A két látogató felelőssége tudatában ingerülten sóhajtott. – Azt holnapig nem lehet beszereltetni – mondta a himlőhelyes

keserűen. – Hova tették a Kossuth-díjat, elvtársnő? Se telefonjuk, se szőnyegük!

– A bővített újratermelésre fordítottuk, elvtárs – mondta Kissné. – Megettük.

Néhány órával később, déltájban, egy nagy teherautó állt meg a hosszú bérkaszárnya előtt, melynek málladozó szürke vakolatában a második világháború gépfegyverei is több tucat egészségtelen lyukat rágtak. A teherautó mögé a délelőtti legújabb típusú Chevrolet futott fel, melyből számtalan kisebb-nagyobb csomaggal a karján a két minisztériumi tisztviselő szállt ki, utánuk a sofőr, ugyancsak megrakva csomagokkal. A teherautóról négy öles termetű bútorszállító munkás ugrott le.

– Szabadság, Kiss elvtársnő! – köszönt be a konyhába a kövér, vidám, piros képű asszony. – Elhoztuk a bútort.

Kissné az ablakhoz szaladt, lenézett az utcára, a magasan megrakott teherautóra. – Ezt mind idehozták? – kérdezte döbbenten. – Arról beszéltünk, hogy egy kicsit helyrepofozzuk a lakást...

– Azt tesszük, azt tesszük, kedves elvtársnő – mondta az asszony. – A miniszter elvtársnak az a véleménye, hogy Kossuth-díjas dolgozóink számára a szocializmus építésének megfelelő lakáskörülményeket kell biztosítanunk. Sajnos, új lakást e pillanatban nem tudunk adni, s arra sincs már idő, kedves elvtársnő, hogy ezt újrafestessük, mert holnapig a falak nem száradnak ki...

– Spájz van? – kérdezte a himlőhelyes.

– Nincs – mondta Kissné. – Meg vannak maguk veszve? Ezt mind be akarják ide hozni?

– Szép bútor – mondta az egészséges, kövér asszony. – Meg lesz vele elégedve, kedves elvtársnő.

Kissné összecsapta a kezeit, s leszaladt a utcára. A négy bútorszállító munkás már rakta lefelé a vadonatúj bútort, szép sorjában a járda szélére, a kaputól kétoldalt állítva a testesebb darabokat, a kapualjba a kisebb holmit. Egy mahagóni vagy mahagóni színűre pácolt teleháló sorakozott fel jobbról,

egy teljes fehér konyhaberendezés balról, hajszálra az a fajta, melyen Kissné a Bútorforgalmi N. V. kirakataiban egy-egy lemondó sóhaj aláfestésével olykor elmerengett.

– Ezt nektek hozták, Sári? – szólt a feje fölött egy ablakból kihajló vékony női hang. A ház homlokzata megtelt kíváncsi fejekkel. Kissné feltekintett az ablakokra, majd réveteg szemmel följebb, az égboltra. De elveszettségében is észrevette, hogy a teherautóról még egyre hordják a járdára a legkülönfélébb lakásberendezési képződményeket. Kettesével fel a lépcsőn.

– Ezt tényleg nekünk hozták? – kérdezte sápadtan, s korához nem illő gyermeteg mozdulattal szájára csapta kezét.

– Hozhattunk volna antik bútort is – mondta az asszony –, de a főosztályvezető elvtárs . . .

– Épp ezt a hálót nézegettem a múltkor a kirakatban – kiáltotta Kissné. – Az ördög bújjon magába, ezt hogy találta ki?

– Mozgás, elvtársnő, mozgás! – mondotta a himlőhelyes. – Ki kell szedni a cuccot a szekrényeiből, hogy ezt a bútort meg elszállíthassuk . . .

– Hogy elszállíthassák . . .?

A nyitott ajtón egy gyűrűformába felcsavart gurtni repült be a konyhába. – Jöhetünk? – kérdezte a mögötte belépő szállítómunkás. – A kocsiról már lepakoltunk.

– Most elviszik a mi bútorainkat? – kérdezte Kissné riadtan. – Hát persze, hisz különben nem férne be az új. Mindent elvisznek, mindent? Hogy mért nem vártak legalább délutánig, amikor az uram is itthon van? Most mit csináljak?

– Mozgás – mondta a himlőhelyes keserűen –, mozgás, elvtársnő!

A kövér, egészséges asszony jóságosan Kissné vállára tette kezét. – Nyugalom, kedves elvtársnő – mondta. – Ne felejtse el, hogy mi asszonyok az első sorokban harcolunk . . .

– A rosseb akar most harcolni – mondta Kissné –, nem látja, hogy most más dolgom van!? Menjenek le az utcára, s ott várják meg, amíg le nem szólok magukért. Ha itt lábatlankodnak a lakásban, sose készülök el.

A kapu elé érve, a két minisztériumi elvtárs gondterhelten még egyszer szemügyre vette a bérház előnytelen küllemét, melynek most legapróbb részletét is jól kihozta s megmagyarázta a bőbeszédű nyári napfény. Mázolatlan ablakfélfák, téglákkal betömött lyukak, egy félig lenyakazott kémény, lógó esőcsatorna. Legfelül, a tető alatt, nagy nedves foltok, melyeket még a nyári nap sem tudott felszárítani. A kapu mellett jobbról-balról, művészi kivitelben krétával ábrázolt nemi jellegű testrészek.

– Kutyateremtette – mondta keserűen a himlőhelyes arcú elvtárs.

Az egészséges, piros képű asszony hangosan, jóízűen kacagott.

– Mit takargatja a tenyerével? – mondta. – Előlem takarja? Azt hiszi, nem láttam még olyat?

– Elvtársnő – mondta szigorúan a himlőhelyes –, az ember nem mutogatja a szennyesét. A mi kiküldetésünk is most ezt a célt szolgálja. Úgy tudom, egyéves pártfőiskolát végzett, ott mit tanult?

– Savanyújóska – mondta az asszony. – Vegye már le a tenyerét! Most magunk közt vagyunk.

A himlőhelyes lemondóan vállat vont. – Este kéne idehozni azt a tagot.

– Nincs villany.

– Annál jobb – mondta a himlőhelyes. – Legalább kevesebbet látna.

– Vagy többet.

– Tudja mit, elvtársnő? – mondta a himlőhelyes, hirtelen megvigasztalódva. – Majd meg fogjuk neki magyarázni, hogy ez a ház még a rothadó kapitalizmus terméke. S utána megmutatjuk neki a Lehel utcai élmunkásházakat.

– Inkább ne! – mondta az asszony.

– A konyhabútorért már jöhetnek – kiáltotta fejük fölött Kissné, az ablakból kihajolva. – Amíg azt ki- és berakják, ad-

dig én kitisztázom a szobát. Egy szerencséjük, hogy nem sok holmink van.

A keskeny, kanyargó csigalépcső nem szívesen fogadta be a hatalmas konyhaszekrényt, mely felfelé utaztában többször is nekiment a falnak. – Hé, elvtársak, nem látnak a szemüktől – kiáltotta a lépcső aljában a himlőhelyes –, hisz tönkreteszik a bútorokat! – Az éktelen dörömbölésre, káromkodásra Kissné is kiszaladt a lépcsőhöz. – Vigyázzanak már, a jóistenüket – kiáltotta a korláton kihajolva –, hisz összetörik a bútoromat!

Csattanás. A kredenc elhuppant a lépcsőre.

– Mit csinálnak?

– Mi történt?!

– Még maguk úvoltoznek! – kiáltotta föl és le az egyik bútorszállító. – Inkább söpörték volna le a lépcsőt, hogy az ember ne törje ki a lábát a rohadt káposztaleveleiken.

A lépcsőházba gyűlt asszonyok tömege halkan mormogva figyelte az eseményeket, mialatt lent az utcán egy százfőnyi gyerekhad aprólékosan megvizsgálta, majd megbírálta a járdán sütkérező mahagóni telehálót s a Chevrolet kávészín karosszériáját. – Kedves elvtársnő – mondta odafönn a lakásban az egészséges, jókedvű asszony –, holnapra majd fel kell mosatni a lépcsőt, tele van szeméttel. Miért olyan piszkos ez a ház?

– Talán azért, kedves elvtársnő – mondta Kissné, aki a padlón térdepelve a szekrény alsó fiokjában kotorászott –, tetszik tudni, talán azért, mert mi lakók átvettük szocialista megőrzésre.

– Miért rakja a holmit a rekamiéra? – kérdezte egy idő múlva a kövér elvtársnő – hisz azt is elszállítjuk.

– Azt nem! – mondta Kissné.

– Hogyhogy?

– Ezt a szép rekamiét? – mondta Kissné. – Ezt a Kossuth-díjból vettük, ez még elég jó.

A jókedvű elvtársnő öklét mélyen benyomta a rekamiéba. – El van törve a rugója.

– Az Eszti alszik rajta – mondta Kissné –, annak még fiatal

a dereka. Ezt meg szeretném tartani, elvtársnő, mert mondom, hogy a Kossuth-díjból vettük, s az uram biztos ragaszkodik hozzá.

– Hoztunk másikat, szebbet, kedves elvtársnő – mondta az asszony –, egy szép nagyrózsás mintájút, épp egy fiatal leány dereka alá valót. Jöjjön az ablakhoz, nézze meg, még fönn van a kocsin.

A rekamié még fönn volt a kocsin, egy féltucat gyerek birkózott, talpalt rajta. Szerencsére mezítláb voltak. Mire sor került a szobabútor s az apróbb kiegészítő berendezés felszállítására, a himlőhelyes arcú elvtársnak sikerült a rekamiéról elzavarni a sportoló hadat, bár előbb mindkét oldalról több becsületbevágó kifejezés esett, melyeknek stílusát – főképp a gyerekek részéről – egyöntetűen a nyers, külvárosi, szókimondó őszinteség jellemezte. A kövér asszony az ablakból figyelte a párviadalt. Az utcán mind nagyobb tömeg gyülekezett a szokatlan látványosság köré.

– Ez meg micsoda? – kiáltotta Kissné, aki egyre növekvő izgalmában most már a lépcsőházban fogadta a lihegő szállítómunkásokat. – Csillárt hoznak? Csillárt? A nyakamba akasszam? Hisz nincs villany!

– Azért fel lehet akasztani, kedves elvtársnő – mondta háta mögött az egészséges asszony.

– Minek, ha nincs villany?

– Majd lesz.

Kissné gyanakodva a szemébe nézett. – Be akarják vezetni a villanyt? – kérdezte rosszhiszeműen. – Ide a lakásba? Vagy az egész házba?

– Majd! – mondta a piros képű, jókedvű asszony biztatón mosolyogva. – A lakásba is, a házba is. Majd eljön annak is az ideje. Nyugalom, kedves elvtársnő, addig is bátran fel lehet akasztani.

Kissné újra kiugrott a lépcsőházba.

– Ez meg micsoda?

– Ilyet még nem látott? – kérdezte az asszony.

Kissné összecsapta a kezét. – Jégszekrény?

– Villanyos hűtőszekrény – mondta az asszony.

Kissné visszaszaladt a lakásba, majd újra ki a lépcsőhöz. – Ne bolondozzon velem az elvtársnő! – mondta a fejét fogva. Hülyének nézik maguk az embert? Honnét az anyja jóságából üzemeltessek én villanyos hűtőszekrényeket és csillárokat, amikor egy pár rendes cipőt is alig tudok a lányomnak venni abból a rongy keresetből, amit a szegény hatvanéves uram hoz haza? Hát egy lefüggönyzött autót nem akarnak adni ráadásul?

– Nyugalom, elvtársnő! – mondta az egészséges asszony. - Hisz egyelőre még nincs bekapcsolva a villany.

A himlőhelves elvtárs, több csomaggal a karján, időközben ugyancsak befutott a lakásba, a csomagokat óvatosan a padlóra helyezte, majd rosszkedvűen nyögve kiegyenesedett, és szembefordult Kissnével. – Fürdőszoba van? – kérdezte szigorúan.

– Nincs – mondta az egészséges asszony. – Kubik elvtárs, megmondtam magának előre, hogy nincs. A villanybojlert küldje vissza a minisztériumba.

Mire délután öt óra felé Kiss János mit sem sejtve, felhőtlen homlokkal hazatért az üzemből, a minisztériumi küldöttség már eltávozott, felesége, lánya egyedül tartózkodott a lakásban. Már a lépcsőházban hallani lehetett Eszti hangos, jókedvű nótázását. A konyhaajtó nyitva volt, Kiss belépett.

– Pardon – mondta maga elé, a folyosóra visszafordulva. – Úgy látszik, eltévesztettem az ajtót. Nem is tudtam, hogy Kádárék új konyhabútort vettek.

A minisztérium minden részletre kiterjedő figyelemmel gondoskodott a család körülményeinek megjavításáról. Kiss Jánosék egész éjszaka talpon voltak, hogy tisztességgel elláthassák a feladat rájuk eső hányadát. A telefonkészülék mellől nem hiányzott a konnektor, melyet ügyesen úgy kellett a falra szerelni, hogy ne lássék a vezeték hiánya. Több képet kellett a falra akasztani, a marxizmus klasszikusainak arcképeit, tová-

bá egy nagyméretű, színes olajnyomatot; ez egy jókedvű postást ábrázolt, ki a frontról levelet hoz a derűsen várakozó családnak. Csipkefüggönyök, asztalterítők, vázák, valamennyien magyaros motívumokkal, vártak elhelyezésükre, ugyanígy egy csillár a szobában s egy tejüvegbúrás lámpa a konyhában, a hozzájuk való kapcsolókkal. – Rossz színben van, kedves elvtársnő – mondta a kacagós, kövér asszony Kissnének –, ezen segíteni kellene! – s nyilván e célból egy rúd ciklámenszínű szájpirosítót s egy doboz rózsaszínű hintőport hagyott hátra a háló csipkefüggönnyel leterített mahagóni asztalkáján. Amikor vasárnap hajnalban Eszti, az új tükör előtt ülve, álmatlanságtól sápadt orcáit a szépítőszerek segítségével épp felfrissíteni igyekezett, apja megállt a háta mögött.

– Mit csinálsz? – kérdezte, maga is kissé petyhüdten az éjszakai virrasztástól.

– Rossz színben vagyok, fatter – mondta Eszti. – Az elvtársnő azt üzente . . .

Kiss János a vállánál fogva gyöngéden maga felé fordította lányát, s jobbról-balról egy-egy kiadós nyaklevessel felélénkítette vérkeringését. – Máris jobb színben vagy, kislányom – mondta. – Most már bátran kimehetsz a vécébe, s leereszthetted ezeket az orvosságokat.

Maga a vendéglátás aránylag simán, zökkenő nélkül folyt le, bár a fiatal svájci mérnök s a vendéglátó házigazda között nem elevenedett fel az a meghitt, mókázó, jó munkatársi hangulat, mely egykor, négy évvel ezelőtt Brnóban, a Pilseni Sörcsarnokban esténként egymásnak ugrasztotta hiányos német nyelvtudásukat. Az idős magyar munkás elfogódottnak, majdnem rosszkedvűnek látszott, hebegett, dadogott, s olyankor sem felelt a vendég kérdéseire, ha pontosan megértette, hogy mit kérdeznek tőle. – Hogy tudsz te hazudni, Kiss János! – mondta neki a felesége, másnap reggel, nagyokat ásítva az új ágyban, mely egész éjszaka aggasztóan sóhajtozott, ropogott alattuk. – Hogy tudsz te hazudni!

Kiss János nem felelt.

– Mit mondtál neki, mikor telefonálni akart?

Az ember a foltos, rühes mennyezetet nézte, amelyről a hajnali legyek távcsővel figyelték a szoba új hegyrajzi térképét.

– Nem hallod?

– Hallom.

– Akkor miért nem felelsz?

– Mire?

– Hogy mit mondtál neki, amikor telefonálni akart, s felemelte a kagylót?

– Hát mit mondhattam volna?

– Hogy rossz a telefon?

– Az isten tegye akárhová azt a ronda lepcses szájadat – mondta az ember –, mit kínzol már kora hajnalban? Ha soká folytatod, kivágom ezt az egész firlefancot, hogy kétszer annyi lesz belőle, mint amennyi volt. Hát mit mondhattam volna egyebet ezek előtt a rohadt külföldiek előtt?!

– Rohadt külföldi? – mondta az asszony. – Mindig dicsérted nekem, hogy milyen rendes gyerek . . .

Kiss János az éjjeliszekrény felé nyújt, felemelte az ott elhelyezett félméteres herendi vázát, s az asszonyhoz vágta. Szerencsére nem találta el, lehet, hogy nem is akarta. De Kissné már csak akkor söpörte össze a cserepeket, amikor az ember berúgta maga mögött a konyhaajtót, s egy perccel később lassú, himbálódzó járásával elhaladt az ablak alatt. Nem nézett hátra. Kissné fogta a seprőt, a szobába ment. Kopogtak a konyhaajtón. Visszament, kinyitotta. A szomszéd Kádárné kéredzkedett be, négyhónapos csecsemőjével a karján.

– Jaj be gyönyörű! – kiáltotta. – Hát ez csudaszép! Mondja, Kiss néni, igaz, hogy bevezetik a villanyt az egész házba?

– Hogyne – mondta Kissné –, csak győzze kivárni, akkor biztos bevezetik.

A konyhaajtón újra dörömböltek. A szombati négy szállítómunkás állt kinn a folyosón, gurtnival a hónuk alatt.

– Maguk meg mit akarnak? – kérdezte Kissné.

– Visszük a bútort – mondta az elöl álló munkás.

– Miféle bútort?

Az ember a szájában lógó cigarettával befelé mutatott.

– Nem értem – mondta Kissné. – Ezt viszik el? Hogyhogy elviszik?

– Nem mondta a Kubik elvtárs, hogy hétfő reggel érte jövünk? – kérdezte az ember. – Hétfő reggel hétre rendelték a kocsit. Már el is múlt tíz perccel.

– Nem értem – mondta Kissné. – Elviszik ezt a bútort? De hisz ez az enyém!

– A magáét visszahoztuk, elvtársnő – mondta az ember. – Már pakoljuk is le a kocsiról, csak előbb feljöttünk megmondani, hogy tessék kiüríteni a szekrényeket, mert nem érünk rá annyit várni, mint szombaton. Versenyben vagyunk, tetszik érteni, aztán ha mindenütt annyi időt töltenénk el, mint az elvtársnőnél . . .

Elsőnek a konyhabútort vitték le. Előbb a kisebb darabokat, asztalt, székeket, fásládát, szemetesládát, majd a fehér zománcos tűzhelyet s a villanyos hűtőszekrényt, legvégül a nagy konyhakredencet, mely a kanyargó, szűk csigalépcsőn nagyokat recsegve és sikoltozva makacsul védekezett újabb megkínoztatása ellen. Az egyik ajtaja ki-, az egyik lába letört. A lépcsőnél összegyülekezett asszonyok érdeklődve, néma figyelték a szállítómunkások szakavatott küzdelmét a lusta bútordarabokkal. Az utcán is hamar híre kelt az újabb eseménynek, s a sportoló gyerekhad a kapu elé gyűlve, elszánt arckifejezéssel várta a nagyrózsás mintájú rekamié visszaérkezését.

Mire a teleháló is lekerült az utcára, az egyik munkás, nyilván a brigád vezetője, karja alatt visszahozta a már leszállított szemetesládát, a konyha padlójára állította, levette a fedelét. – Tetszik ezt látni? – mondta. – Ez benne volt. Ezt nem mi törtük össze.

Kissné szótlanul nézte a cserepeket.

– Csak azért mondom – morogta az ember –, nehogy aztán ránk fogják az elszámolásnál.

Kissné hátat fordított neki, bement a szobába.

– Tessék várni! – mondta az ember, egy összegyűrt cédulát húzva ki a zsebéből. – Van itt még egy lista egy pár kisebb darabról, azt is ide lehet mindjárt adni... Egy távbeszélő szerkezet, konnektorral.

Kissné bement a szobába, kihozta a telefont.

– Négy arckép, egy színes festmény.

Az asszony bement a szobába, kihozta a képeket.

– Egy csipkefüggöny, függönytartóval.

– Még nincs leszerelve – mondta Kissné.

Az ember bement a szobába, szemügyre vette a függönyt.

– Jól van – mondta –, majd en leveszem. Van itt létra?

– Nincs létrám – mondta Kissné. – Kérjen a házfelügyelőtől!

Az ember szótlanul húzott a cigarettájából. – Két hímzett asztalterítő, egy ágyterítő.

– Két hímzett ágyterítő, egy asztalterítő – ismételte Kissné.

– Fordítva – mondta az ember. – Két asztal, egy ágy.

– Két asztal, egy ágy – mondta Kissné.

– Nincs egy ruháskosara? – kérdezte az ember. – A kezemben vigyem le egyenként?

– Nincs ruháskosaram – mondta Kissné.

Az ember kiköpte a cigarettáját. – Három népművészeti virágváza, két ugyanolyan hamutartó, egy ugyanolyan tál.

– Ideállítom a földre – mondta Kissné.

– Egy nagy herendi váza.

– Az eltört – mondta Kissne.

Az ember a cédulát a falra simította. – Tessék ideírni, hogy hiányzik! Nem olcsó dolog.

– Fel akarja nekem számítani? – kérdezte Kissné.

– Én nem – mondta az ember. – Én egy büdös fillért nem fogadok el, még borravaló sem kell nekünk. De ha itt tört el, csak itt kell kifizetni... Három matyó vánkos.

– Ideteszem a földre – mondta Kissné.

– Egy pongyola.

– Szép darab – mondta az ember. – No mindjárt megvagyunk. Egy fényképezőgép.

– Ideteszem a földre – mondta Kissné.

– Harminc darab különböző könyv.

– Ott van a sarokban – mondta Kissné.

– Egy éjjeli lámpa, két villanykapcsoló, egy konnektor.

– A sarokban – mondta Kissné.

– Ne búsuljon, elvtársnő – dünnyögte az ember –, úgy sincs villany a lakásban. Köpjön rá! Hat darab muskátlis cserép. Ez az utolsó tétel.

– Az utolsó – ismételte Kissné. – Ott van a sarokban.

– Kettő-négy-hat – mondta az ember. – Jól van, elvtársnő, ne búsuljon! Most már majd visszahozzuk a bútorát. Jobb is, ha az ember a sajátjában él.

1955

A Brock Károly utcáról, mely a gyár I-es kapujához vezet, befordult az első keresztutcába, s néhány perc alatt lejutott a Dunához. Még egy fél órája volt a reggeli műszak kezdetéig, addig megjárhatja magát egy kissé a kora tavaszi napsütésben. Fájt a feje.

Túlnan, a pesti oldalon, a Közraktárak hosszú, porszürke épületsora látszott, arrébb a híd, mely fölött egynéhány lassú sirály szárnyalt. Erős nyugati szél fújt, s felverte a folyón a vizet, a parton a szemetet s a port. Egy-egy erősebb szélrohamra széles sárga homokfelhők szálltak fel a hirtelen elszürkülő napfénybe. A műveletlen part tele volt hulladékkal. Arrébb, a víz mentén, egy gazdátlan, hosszú szőrű, sovány kutya fél szemével nyugtalanul a közeledő emberre pislogva, egy elszáradt emberi ürüléket vizslatott.

A magas, vörös téglafal, mely a gyár területét körülvette, itt némi védelmet adott a szél ellen. Lába alatt, a fal mentén ugyan még sűrűbb volt a szemét, de az ember szeme-szája nem lett tele homokkal, ha egy-egy szélroham nekitámaszkodott a földnek. Bódi elvtárs egy percre megállt, háttal a szélnek, s a falnak dűlve, sovány, borostás arcát megkínálta a napfénnyel. Mikor újra elindult volna, lába előtt a földön, félig a ráfújt homok alá temetve, egy darab vadonatúj gépszíjat pillantott meg. Lehetett vagy harminc-negyven centi. Felemelte, megnézte, majd kezében a vastag bőrdarabbal, továbbment.

Alig tett néhány lépést, egy újabb darab gépszíj repült át a vörös téglafal fölött, majd hogy a micisapkájára nem esett. Egy harmadik, egy negyedik érkezett nagy ívben. Néhány pillanatig nézegette őket, aztán tovább baktatott. A fal mögött az üzem egyik földszintes raktárépülete állt.

Egyenesen az öltözőbe ment. Hogy ruháját megkímélje, reggelenként régi munkaruhájába, egy olajfoltos kezeslábasba váltott át.

– Ez mi? – kérdezte mellette a lócán egy lakatos, vetkőzés közben.

– Micsoda?

Az ember épp a cipőjét rúgta le. Nagy sárga lábujja csupaszon kiállt a harisnyából. Óvatosan lehúzta a lábáról, s két ujja közé csípve a harisnyát a magasba emelte: – Mi ez?

Bódi elvtárs kissé elhúzta fejét.

– Tőlem kérded?

– Ez mi? – kérdezte a lakatos, két ujja között a harisnyát Bódi arca előtt hintáztatva. Ez még hátrébb húzta a fejét.

– Vidd el innét! – mondta csendesen.

– Mi ez? – kérdezte a lakatos. – Nem tudod?... Ez az újtípusú ember harisnyája.

A műhelyből már jöttek kifelé az éjjeli műszak emberei. Ki köszönt, ki nem. Volt olyan, akivel húsz éve ismerték egymást az üzemben, mégsem köszönt neki. Átvágott az udvaron, hol megint szembe találta magát a széllel, mely itt még vastagabb s tömítettebb volt a felszívott, kavargó szeméttől. A telep túlsó oldalán, a Nagyirodába még csak most szállingóztak az irodai tisztviselők. Bódi elvtárs bement az egyik ajtón.

Az íróasztal mögött egy kövér, beteges arcú ember ült, sárga zsírpárnákkal szeme alatt, lötyögő, ráncos nyakbőrrel.

– Szervusz – mondta Bódi.

A másik csak a fejével intett.

– Mi baj már megint? – kérdezte.

– Most meg a gépszíjakat lopdossák – mondta Bódi.

A kövér hallgatott.

– A magam szemével láttam.

– Hol?

– A négyes raktárból – mondta Bódi. – A fal fölött kidobálják az utcára. Hátulról kerültem be.

Szótlanul nézték egymást.

– Talpbőr – mondta a kövér egy kis vigyorral a szája sarkában.

Egy magas, hajlott hátú, csíptetős öregember lépett be a szobába, alázatosan köszönt, s mint aki attól fél, hogy hátulról váratlanul megrúgják, sietve benyitott a szomszéd irodahelyiségbe. Még ketten jöttek közvetlenül mögötte, az egyik egy kis dundi fiatal lány, olyan friss bazsarózsa arccal, mintha hajnalban, közvetlenül irodába indulás előtt szedte volna pestszentlőrinci kertjében. Bódi elvtárs megvárta, míg be nem csukódik mögötte az ajtó, aztán az íróasztalra támasztotta kezét, mely most, a napi munka kezdete előtt, a rövidre vágott körmökkel együtt kékesfehérre volt sikálva.

– Ez így nem mehet tovább – mondta. – Ez így nem mehet tovább. Értsük meg, hogy ez így nem mehet tovább. A saját szájukból lopják ki a kenyeret, hogy az Úristen rogyassza meg őket! Ez így nem mehet tovább!

– Majd intézkedem – mondta a kövér fáradtan, az ajtóra függesztve szemét, mely mögött a bazsarózsa arcú fiatal lány eltűnt.

Visszafelé menet hátulról kapta a szelet. Egy üres petróleumos hordó magától útnak indult, s nekigurult a szivattyúház falának. Jó friss tavaszi szél volt. A műhelyek ablakai úgy csörömpöltek, hogy még a légkalapácsok hangját is elnyomták.

A műhelyben már várták. A Nagymechanika sarkában, egy üvegfallal elkerített irodában dolgozott, amelyet az ajtón behúzó vaspor és piszok annyira megfestett, hogy estére megfeketedett az ember arca, s a hajában ropogott a vas. A helyiség tele volt várakozó, futkosó emberekkel, a művezető az ablaknál olvasott. Az ember, aki várta, leszegett fejjel, a falnak támasztva hátát, addig nem nézett rá, míg Bódi elvtárs le nem ült az íróasztalához.

– Szervusz, Feri – mondta ez.

A másik közelebb lépett.

– No?

– Tudsz erről? – kérdezte az ember.

Bódi elvtárs az eléje tartott munkautalványra nézett, mely reszketve ide-oda úszkált a szeme előtt. – Hát hogyne tudnál! – folytatta az ember. – Hisz te csináltad! Mi ez?

Bódi elvtárs a reszkető papírlapot nézte. – Ne izgulj, Feri!

A papírlap tovább reszketett. – Hogy képzelitek ezt? – mondta az ember olyan halkan, hogy az ablakcsörömpöléstől alig lehetett a szavát érteni. – Ezzel a normával a hideg vizet sem keresem meg! Másfél perc egy darabra! Hogy képzelitek ezt?

– Ne izgulj, Feri! – mondta Bódi.

Az ember letette az utalványt az asztalra.

– Hogy hoztátok ezt ki? – mondta ugyanolyan halkan. – Mutasd meg, hogy hogy hoztátok ki? Ha megmutatod, nem szólok egy szót sem, megyek vissza a padhoz. Mutasd meg, hogy hoztátok ezt ki!

– Reggel már nem kell várni az anyagra – mondta Bódi –, azzal is nyersz egy félórát.

– Igen – mondta az ember gúnyosan. – Aztán?

Bódi nem nézett az arcába.

– Feri, tudod, hogy muszáj – mondta. – Megesszük a jövőnket, ha ilyen drágán termelünk. Akkora önköltséggel dolgozunk, hogy . . .

– Tényleg? – kérdezte az ember.

Bódi a szeme sarkából ránézett, hogy gúnyolódik-e.

– Tényleg – mondta. – Komolyan beszélek. Ne gúnyolódj!

– Én? – mondta az ember.

Csend lett. Bódi elvtárs a kinyíló ajtó felé nézett: az újonnan belépő is nyilván hozzá készül. Összehajtogatta az utalványt.

– Számítsd ki, hogy mennyit viszek haza – mondta az ember. – Ne add vissza az utalványt. Számítsd ki! Számítsd ki, hogy mennyi a levonásom, s hogy mit viszek haza Böskének meg a három gyereknek. No, számítsd ki!

– Kapcsolj rá, Feri! – mondta Bódi. – Egy hónap alatt behozod.

Minthogy nem kapott feleletet, alulról felpislantott a másik arcába. Ez a szemébe nézett, először beszélgetésük folyamán. Bódi elvtárs elfordította fejét. Az ember köszönés nélkül megfordult, s kiment az ajtón.

– Ez sem imádja most magát – mondta mellette a gépírónő.

Amikor néhány perc múlva – az igazgató telefonon magához rendelte – újra áthaladt a műhelyen, észrevette, hogy az ember revolverpadja üres. A műhelyajtót a szél rögtön kirántotta a kezéből, s fejéről a micisapkát egy nagy tócsa olajos víz felé sodorta, mely zöld zsírfoltjaival még a múlt heti esőzések alatt gyűlt fel az udvar egy agyagos mélyedésében. Két fiatal munkás vigyorogva nézett a cigánykerekező sapka után. Egy harmadik épp szembejött vele, s a kezével elkaphatta vagy a lábával feltartóztathatta volna, de amikor észrevette a mögötte szaladó Bódit, hirtelen elkapta a fejét, félrenézett. Hátul a két munkás hangosan nevetett. A sapka vizes lett, zsíros lett. Bódi elvtárs kirázta belőle a vizet, s lassan továbbment. A hátában érezte, hogy az emberek nézik.

Az igazgatótól visszajövet, megkerülte a Nagyirodát, s a lakatosműhely mögött, a vörös téglafal s a műhely közti szűk sikátorban – ahol nemigen járt ember – hátát a falnak támasztva, lassan lecsúsztatta magát a földre. Fájt a feje. A világ elhomályosult körülötte, szeme kidagadt, s könnybe lábadt a fájdalomtól, homlokáról patakzott a verejték.

Rendszerint esténként jött rá a roham, nyolc és tíz óra között. Napközben is gyakran megfájdult a feje, de az elviselhetetlen görcsök többnyire este támadták meg, odahaza, vacsoraidőben vagy vacsora után, ha otthon volt, ha idegenben. Két éve nem is igen járt el hazulról, se délután, se este, csak ha a pártszervezetbe hívták be. Vasárnaponként ágyban feküdt, mert vasárnap a fájás egy percre sem állt ki. Aszpirin, karil, demalgon, kombinált por egész nap, egyik a másik után. Leginkább

még úgy tudott segíteni magán, ha hanyatt feküdt, s fejét lelógatta az ágyból.

Itt a lakatosműhely mögött senki sem jár, gondolta, itt nyugodtan elfekhet egy negyedórát. Lefeküdt. Közvetlenül a vörös téglafal tövébe, ahol kevésbé éri a sikátoron keresztül nyargaló s olykor vastag porfelhőket kavaró szél. Nyakát egy törött téglára fektette, hátrafelé lelógatta a fejét. Fölötte, a világoskék égen hosszúkás, csónakformájú felhők repültek oly sebesen, hogy rögtön elszédült. Behunyom a szemem, gondolta. Behunyta. A füle mögött a szél fütyült. Menjen újra orvoshoz? Minek? Két évig járt klinikára. Előbb agydaganatra gyanakodtak. Szemfenékvizsgálat, koponyaröntgen, encefalográfia. Ideggyógyászatra küldték. Belgyógyászatra. Egy fél éve gerinccsapolást végeztek rajta. „Vesse le az ingét! Nyugalom! Egy tűt szúrok a tarkójába, nem fog fájni. Ha beleszúrok, meg ne mozduljon, mert halálos sérülést szerezhet. Csak egy percig fog fájni, ne féljen! Most nyugodtan!" Nem fájt különösebben, de amikor a hosszú, vastag tűt a tarkójába döfték, olyan érzés fogta el, melyet életében nem felejt el többé. Rosszabb volt minden fájdalomnál, melyet eddig érzett.

– Mit akart az öreg? – kérdezte bent az irodában a műhelyvezető, pápaszemét a homlokára tolva.

Bódi elvtárs vállat vont.

– Önköltség?

– Az is.

– Hát még?

– A lopások.

– Arról is mi tehetünk?

– Igen – mondta Bódi. – Tagja vagyok a fegyelmi bizottságnak.

– Fújd fel!

– Igen – mondta Bódi. – Nem vagyok elég rámenős. Szájtáti vagyok. Nem vagyok éber. Hiányzik belőlem a lelkesség. Igaza van.

– Igaza van?

– Igen – mondta Bódi. – Lehet, hogy igaza van.

– Miért hunyod le a szemedet? – kérdezte a művezető. – Beteg vagy? Mi bajod?

– Semmi bajom – mondta Bódi. – A világon semmi bajom.

A művezető közelebb lépett.

– Egész kék a pofád – morogta. – Mint egy hullának.

Bódi elvtárs ránevetett. – Nincs nekem az égvilágon semmi bajom – mondta csendesen. – Az Olajos Karcsi ügyében tegnap volt a tárgyalás.

– Hülye – mondta a művezető. – Elítélték?

– Hat hónapra.

A művezető szótlanul rámeredt Bódi elvtársra, kerek magyar arca a nyírott fekete bajuszkával hirtelen elsápadt dühében. – Ezt kihozhatod – mondta egy idő múlva. – Hat hónap! Ezt kiteheted a faliújságba. Az Úrkrisztus verje meg, hat hónapot egypár méter vörösréz drótért. Hány méter volt?

– Négy-öt méter – mondta Bódi elvtárs.

– Hülye állat – mondta a művezető. – Hülye barom. Lecsukatja magát öt méter drótért hat hónapra. Jogerős?

– Jogerős – mondta Bódi.

A művezető kinézett az ablakon, mely előtt két ember épp egy targonca csörömpölő ócskavasat húzott el. – Meg vannak veszve – morogta. – Hülye állat! Mire kellett neki az a drót?

– Teregetésre – mondta Bódi elvtárs. – A vörösréz nem hagy rozsdafoltot a fehérneműben.

Másnap hajnalban már elfogták az egyik gépszíjtolvajt is, egy negyvenéves esztergályost, s bűntársát, egy öreg raktári segédmunkást, aki a talpbőrre való darabokat leszeletelte a szíjból, s kabátja alatt kicsempészte a raktárból. A pártszervezet röpgyűlést hívott össze a Nagymechanikában, melyre az igazgató s a pártbizottság titkára is eljött. Három-négyszáz ember gyűlt össze a műhely közepén, a nagy előrajzoló asztal körül.

A két tolvajt felállították az asztalra. Az esztergályos krétafehér arccal, lógó kezekkel, mozdulatlanul állt, szemét maga

elé, a hatalmas asztal vastag, rozsdás bádoglapjára meresztve. Mellette az öregember nyugtalanul ide-oda járatta tekintetét a köréje gyűlt néma embertömegen. Időnként el-elmosolyodott; szemlátomást nem értette, mi történik vele. Egy kanárisárga svájci sapkát viselt kopasz fején, melyet zavarában hol előre, hol hátra simított; nyilván nagyon fáradt is volt már az egész éjszakai munkától, és szakadatlanul váltogatta lábát, segítségkérőn hol jobbra, hol balra forgatva ráncos öreg arcát. A gyári rádió hangszórója épp a feje fölött vidám indulókat játszott.

Bódi elvtárs beszéde mindössze néhány percig tartott. Az emberek mozdulatlanul, mogorva arccal hallgatták. Ha egy-egy lassú mondata között néhány pillanatnyi csend támadt, az egész műhelyben hallani lehetett az öreg munkás vasalt sarkú cipőjének csikorgását az asztal bádoglapján. A beszéd közben is egyre érkeztek még emberek a szomszéd műhelyekből, az asztal körül mindjobban összeszorult a tömeg. Az asztal fölött, a mennyezeten végigfutó sínen egy nagy daru állt, a kosárban is öt-hat ember szorongott, közvetlenül a két tolvaj feje fölött. Az esztergályos egész idő alatt mozdulatlanul állt, fehér arcáról ömlött a verejték, az öregember a lábát váltogatta, és mosolygott.

Közvetlenül a gyűlés befejezése előtt a kis kanárisárga sapka lecsúszott az öreg fejéről, s a földre esett. Egy idős munkás lehajolt, felemelte, s feladta neki az asztalra, az öreg zavarában gyorsan összegyűrte, és nadrágjába dugta. Minthogy kezét bentfelejtette a zsebében, a gyűlés utolsó egy-két perce alatt úgy festett, mintha fesztelenül, zsebre tett kézzel, csendesen mosolyogva hallgatná Bódi elvtárs beszédét. Csak a közvetlenül az asztal mellett állók vették észre, hogy félelmében a nadrágjába vizelt.

Még a délelőtti műszak vége előtt megtudták a műhelyben, hogy az esztergályos öngyilkos lett; a félreeső helyen felakasztotta magát. Vörösréz drótból hurkot készített, fellépett az ülőkére, s fejét a hurokba dugva lerúgta magát. Már kihűlt, mire megtalálták.

– De hát mit mondtál róla azon a röpgyűlésen? – kérdezte odahaza Bódiné a férjétől.

Bódi elvtárs a pamlagon feküdt, fejét a padlóra lógatva. A mindennapi esti fejgörcsök foglalkoztatták, egyébként nyugodtnak látszott. A nagy, homályos szobában csak az éjjeliszekrényen égett egy kis piros ernyős lámpa.

– Mit mondtam volna?

A sovány, sápadt kis asszony kezét tördelve ide-oda futkosott a szobában. – Jaj Istenem, jaj Istenem, megver bennünket az Isten – jajgatta szakadatlanul. – Azt fogják mondani, te vagy az oka. Miket beszéltél róla?

– Beszéltem – mondta Bódi.

– Mit mondtál?

– Amit kellett.

A sápadt kis asszony a kezét tördelte, szeméből megállás nélkül folytak a könnyek.

– Ne futkoss! – mondta Bódi.

– Mit mondasz?

– Ne futkoss! Ülj le! Szédülök – mondta Bódi.

Az asszony leült melléje a pamlagra, hideg, csontos kezét a homlokára tette. – Miket beszéltél? – mondta.

– Amit kellett.

– Megver bennünket az Isten – mondta az asszony. – Miért épp neked kellett beszélned?

– Engem jelölt ki az igazgató – mondta Bódi.

– Miért épp téged?

Az ember nem felelt.

– Megver bennünket az Isten – mondta az asszony. – Miért épp téged jelölt ki?

– Valakinek kellett beszélni.

– De miért neked? – mondta az asszony. – Megver bennünket az Isten. Miért épp neked?

Az ember még lejjebb lógatta fejét, közvetlenül a lámpa piros fényében csillogó padló fölé. – Tagja vagyok a fegyelmi

bizottságnak – mondta, alulról az asszony kisírt arcába nézve. - Nekem kellett beszélni. Nem térhettem ki.

– Mit beszéltél?

– Ne futkoss! – mondta az ember. – Szédülök. Ülj vissza a pamlagra vagy egy székre.

Az asszony visszaült a pamlagra, a férje lábához. – Megver bennünket az Isten – mondta. - Nem neked való munka ez. Te jó ember vagy, te ebbe belebetegszel. Miket beszéltél?

– Kíméletesen beszéltem – mondta Bódi, alulról az asszony arcát nézegetve. – Elmondtam róla minden jót.

– Mit?

– Hogy jó szakmunkás.

– Megver bennünket az Isten – mondta az asszony. – Mit mondtál róla még?

– Hogy tizenegy éve dolgozik az üzemben. Hogy egy napot sem mulasztott még, amióta nálunk van. Hogy sohasem késik. Hogy minden vállalását teljesítette.

– Megver bennünket az Isten – mondta az asszony. – Mit mondtál még?

Az ember mind a két kezét halántékára szorította.

– Mondtam, hogy negyvenötös kommunista. Hogy évekig minden pártmegbízatást becsülettel elvégzett, de hogy egy idő óta kivonja magát a társadalmi munka alól. Hogy a kommunistáknak példát kell mutatniok... hogy elöl kell járniuk...

– Igen – mondta az asszony. – Persze hogy ezt mondtad!

– ... elöl kell járniuk a termelésben s az állampolgári fegyelemben...

– Természetesen – mondta az asszony. – Természetes, hogy ezt mondtad!

Bódi elvtárs alulról az arcába nézett. A lámpafényben ez is piros volt.

– Igen, ezt mondtam – dörmögte. – S hogy ha egy kommunista megkárosítja az államot, s vétkezik a társadalmi tulajdon ellen, akkor kétszeresen bűnös, és nincs helye a becsületes dolgozók között.

– Megver bennünket az Isten – mondta az asszony. – Azért lopott, mert nem keresett eleget.

Az ember lassan felhúzta fejét a pamlagra. – Mindegyik ezzel védekezik.

– Szerencsétlen – mondta az asszony. – Nézd meg a tulajdon cipődet. Mikor lesz pénzed, hogy másikat vegyél?

Bódi elvtárs cipője helyett felesége arcát nézte, mely az elmúlt néhány esztendő alatt olyan gyorsan megöregedett, hogy Miskolcra házasodott keresztlányuk, ki a télen Pestre látogatott, alig ismerte meg.

– Feküdj le! – mondta. – Itt alszom a pamlagon. Oltsd el a lámpát!

– Volt hozzászólás? – kérdezte az asszony.

– Volt.

– Hány?

– Kettő.

– Mit mondtak?

– Semmit se mondtak – morogta az ember. – Feküdj le. Oltsd el a lámpát! Meg voltak szervezve. Az emberek közül senki sem szólalt fel.

– Mert maga is mind lop – mondta az asszony. – Jaj, szegények, szegény, szegény emberek. Jaj nekünk is! Mikor lesz már a szegény embernek békessége!

Harmadnapra az esztergályos öngyilkossága után Bódi elvtárs ebédidő alatt elballagott a lakatosműhely mögé, s a fal mentén, nyakát egy törött téglára helyezve, lefeküdt a földre. Fájt a feje. Erős szél fújt. Időnként egy-egy apró szemét- és homokfelhő szállt fel a magasba, s a szél szüneteiben fátyolszerűen szétterülve, visszapergett a földre. A nap percenként eltűnt, majd újra kibukott a rohanó felhők közül. Bódi elvtárs egy ideig behunyt szemmel feküdt, majd feltápászkodott, leporolta nadrágját, s visszaindult a műhely felé. A sikátor végében egy ember állt, háttal feléje, egy nagy csomaggal a hóna alatt. Amikor megpillantotta Bódi elvtársat, hirtelen megfordult, s futásnak eredt. Bódi lassan továbbment.

Az ember visszajött.

– Jelents fel! – mondta Bódinak. – Az anyád büdös mindenségét, jelents fel!

Bódi továbbment.

– Megláttál, büdös! – mondta az ember. – Jelents fel! Azt hiszed, bánom? Dögöljek meg. Jelents fel!

– Nem jelentelek fel – mondta Bódi.

Az ember eléje állt. – Hazudsz, büdös csirkefogó, ismerem a fajtádat. Ti engem ne lássatok futni, engem nem! No, gyerünk, indulás a rendészetre. Itt a bűnjel is. Gazemberek!

– Eriggy a fenébe! – mondta Bódi.

Másnap nem ment be az üzembe, beteget jelentett, odahaza lebzselt egész nap. Rendbe tette a konyha örökké csöpögő vízvezetékét, megbőrözte, kenderkóccal jól eltömítette, a kijáró csapnak egy szomszéd kis műhelyben, melynek tulajdonosát ismerte, új menetet vágott. Késő délutánig eldolgozott rajta. A lesántult konyhaasztalnak megenyvezte a lábát, a tűzhelyet tükörfényesre vasporozta. Másnap vett két kiló fehér lakkfestéket, s bemázolta az egész konyhabútort. A szemetesládát duplán. mert először egyenetlenre sikerült. Még egy hétig maradt otthon, hónap végéig, elsején állt újra munkába.

Minthogy korán érkezett, a Brock Károly utcáról, mely az üzem 1-es kapujához vezetett, befordult az első keresztutcába, s néhány perc alatt leért a Dunához. Egy fél órája volt még a reggeli műszak kezdetéig.

Tiszta, meleg tavaszi nap sütött, a levegő, mint egy súlytalan, rezgő kristálytömb állt a széles folyam fölött. Túlnan, a pesti parton, a Közraktárak hosszú, porszürke épületsora reszketve emelkedett bele a kristálytömbbe, arrébb egy-egy fekete gyárkémény futott fel a láthatárról a madártalan égbe. A Duna hangtalanul folyt, semmi ránc nem volt rajta. Ha nincs az üzem felől ki-kicsapó szúrós ammóniákbűz s a homokban a szemét, az ember szívesen elfeküdt volna a vízmosta parton.

A vörös téglafal ragyogott a napsütésben. Egyik beszögellésében, de ezúttal jóval túl a raktáron, Bódi elvtárs ismét bele-

botlott egy darab lehasított gépszíjba. Átlépett rajta, s lassan továbbsétált. A víz felől egy kellemes kis szellő bodrozódott a partra, s időnként elnyomta a téglafalon átcsapó ammóniákszagot.

– Szervusz, Bódi – mondta a művezető. – Meggyógyultál?

– Meg – mondta Bódi.

– Influenza?

– Az.

A művezető iratok közt lapozott. – Ilyenkor engem is elkap minden évben. Germicidet kéne szedni.

– Azt szedtem – mondta Bódi.

A művezető felállt, visszatolta orrára vaskeretes pápaszemét, s az ajtó felé indult. Bódi mellett elhaladtában tenyerével gyöngéden hátba verte.

– Ne búsulj, oreg! – mondta. – Ezt is túléljük. Igaz?

– Igaz – mondta Bódi.

– Az asszony még bírja?

– Bírja.

– Jól van – mondta a művezető, s kiment. Mögötte, a nyitott ajtón, hangosan kacagva, egy fiatal lány perdült be a sötét irodába olyan friss bazsarózsa arccal, mintha hajnalban, közvetlenül az irodába indulás előtt szedte volna budafoki kertjében. Bódi elvtárs egy pillanatra rajta felejtette szemét, majd csendesen sóhajtva – maga sem vette észre – visszaült íróasztalához.

Este felesége nyitott ablaknál terített. Az ablakból ki lehetett látni a hajógyári szigetre.

– Ízlik? – kérdezte az asszony.

Bódi elvtárs imádta a grenadírmarsot.

– Kitűnő – mondta.

Az asszony vizet öntött a pohárba, egy szelet kenyeret vágott.

– A fejed nem fáj?

– Nem – mondta az ember.

– Napközben sem fájt?

Bódi elgondolkodott. – Nem fájt.

– Azon nevetek – nevetett az asszony egy idő múlva –, hogy kenyeret vágatsz magadnak a grenadírmarshoz. Most már majd tizennyolc éve, igaz? Mivelhogy te mindenhez kenyeret eszel, leveshez, főzelékhez, tésztához, mákos metélthez, káposztás kockához meg a mákos réteshez is, almás réteshez, túrós réteshez.

Az ember várakozóan a felesége arcába nézett.

– Mert azt mondtad nekem tizennyolc évvel ezelőtt, amikor az első ebédet tettem az asztalra, hogy: Lonci, én kenyeres vagyok, én a tésztához is kenyeret kérek. Kenyér mindig legyen az asztalon, egy szelet mindig a tányérom mellett. Ezt mondtad?

Bódi elvtárs az asszony arcát nézte.

– Én meg most már tizennyolc éve vágom neked a kenyeret – mondta az asszony.

Bódi rábólintott. – Vágod.

– Vágom, persze, hogy vágom – nevetett az asszony. – Tizennyolc éve vágom. Te meg nem eszed meg, amit vágok.

Bódi elvtárs a tányérja mellett fekvő érintetlen kenyérre nézett. Az asszony mellette úgy nevetett, hogy megöregedett, sovány arca egyszeriben megtelt fiatalsággal, simasággal. – Már évek óta nem eszed meg – mondta. – Leülsz az asztalhoz, jól megnézed, ott van-e a kenyér a tányérod mellett, aztán nekifekszel, kanalazod a grenadírmarsot. A kenyér meg ott marad, ahol volt.

– Igaz – mondta az ember.

Az asszony nevetett.

– Megöregedtél, Bódi.

– Meg – bólintott az ember.

– Nem vagy te már kenyeres!

– Úgy látszik – mondta Bódi.

Az asszony kinézett az ablakon, a sötéten csillogó Dunára. – Azt hiszem, tegnap sem fájt a fejed – mondta. – Ha jól tu-

dom, nem fájt. Nem feküdtél a pamlagra, meg orvosságot sem kértél.

Az ember letette a kanalat. – Nem kértem?

– Nem – mondta az asszony. – Már legalább négy-öt napja nem kértél. Figyeltelek. Hacsak nem váltottál ki másikat a patikában.

Az ember tűnődve maga elé nézett, lassan megrázta fejét. – Másikat nem váltottam ki. Négy-öt napja, mondod?

– Hálistennek – sóhajtotta az asszony. – Hálistennek. A jóistennek legyen hála. Akkor lehet, hogy holnap sem fog fájni?

– Lehet – mondta Bódi. Hirtelen elkomorodott, felállt, az ablakhoz lépett.

– Lehet – mondta maga elé, mogorván.

1955

A cella ajtaja kinyílt, s a börtönőr bedobott valamit.

– Fogja! – mondta.

Egy zsák volt, rajta egy szám. A földre esett, épp a fogoly lába elé. B. felállt, mély lélegzetet vett, s a börtönőrre nézett.

– A civilruhája! – mondta ez. – Öltözzön át! Mindjárt meg fogják borotválni.

A hét évvel ezelőtt levetett ruhája volt a zsákban, a cipője. A ruha olyan gyűrött, hogy egy tenyérnyi sima hely sem maradt rajta, a cipő penészes. Széthajtogatta az inget, az is penészes volt. Mire elkészült az öltözéssel, a rab borbély bejött, s megborotválta.

Egy óra múlva a kis fogházíroda elé vitték. A folyosón már nyolc-tíz civilruhába visszaöltözött rab várakozott, mégis elsőnek őt hívták be, alighogy az iroda ajtaja elé ért. Az íróasztalnál egy őrmester ült, mellette egy másik állt, előttük lassú léptekkel egy százados ide-oda sétált a szűk helyiségben.

– Jöjjön ide! – mondta az íróasztalnál ülő őrmester. – – Neve? ... Anyja neve? ... Hová távozik? ...

– Nem tudom – mondta B.

– Hogyhogy? – kérdezte az őrmester. – Nem tudja, hogy hová távozik?

– Nem – mondta B. – Nem tudom, hogy hová visznek.

Az őrmester rosszkedvű tekintetet vetett rá. – Nem viszik magát sehova – mondta mogorván. – Mehet haza ebédelni a feleségéhez. Éjjel már használhatja a szerszámát is. Megértette?

A fogoly nem felelt.

– Tehát hova távozik? – kérdezte az őrmester.

– Szilfa utca 17.

– Budapest, hányadik kerület?

– Második – mondta B. – Miért engednek ki?

– Mit kérdez annyit? – morogta az őrmester. – Kiengedik, kész. Örüljön, hogy megszabadul tőlünk.

A szomszéd szobából kihozták az értéktárgyait, egy nikkel karórát, egy töltőtollat s egy kopott, zöldesfekete pénztárcát, melyet még apjától örökölt. A tárca üres volt.

– Ezt írja alá! – mondta az őrmester.

Nyugta volt a nikkel karóráról, a töltőtollról, a tárcáról.

– Ezt is!

Ez is nyugta volt, százhetvenhat forint munkabérről. A pénzt leszámolták eléje az asztalra. – Tegye el! – mondta az őrmester. B. újra kivette zsebéből a pénztárcát, s a bankjegyeket az ezüsttel együtt betömte egyik rekeszébe. A tárca is pemészszagú volt. Utolsónak a szabadulólevelét adták át. A *Letartóztatás oka* kezdetű pontozott sor üresen maradt.

A folyosón még körülbelül egy óráig ácsorgott, majd negyedmagával lekísérték a börtön főkapujáig. De még mielőtt a kapuhoz értek volna, egy utánuk futó őrmester megállította őket. Egy embert kiemelt a négyes csoportból, és két géppisztolyos őr között visszakísértetett a börtönépületbe. Az embernek a frissen borotvált arca hirtelen elsárgult, mintha epeömlést kapott volna, a szeme elkocsonyásodott.

Hárman tovább mentek a kapuig.

– Ott a villamos, szálljon fel! – mondta B.-nek az őr, miután átvizsgálta, majd visszaadta kezébe a szabadulólevelet.

B. állt s maga elé nézett, a földre.

– Mire vár? – kérdezte az őrmester.

B. tovább állt, a földet nézte.

– Menjen már a fenébe! – mondta az őr. – Mire vár?

– Megyek – mondta B. – Szóval mehetek?

Az őr nem felelt. B. zsebre tette a szabadulólevelet, s kiment a kapun. Néhány lépés után hátra akart volna nézni, de erőt vett magán, s továbbment. Figyelt, nem hallott lépteket maga mögött. Úgy gondolta, ha eléri a villamost, anélkül hogy egy

kéz nehezednék hátulról a vállára, vagy ugyancsak hátulról a nevén szólítanák, akkor feltehetően végképp elengedték. Végképp?

Amikor a villamosmegállóhoz ért, hirtelen hátrafordult: senki sem jött mögötte. Nadrágzsebébe nyúlt, de nem volt zsebkendője, mellyel megtörölhette volna a homlokára kicsapott verejtéket. Fellépett az épp eléje csikorgó villamosra. A pótkocsiról ugyanakkor egy börtönőr szállt le, s az első kocsi mellett elhaladva egész ragyás arcával s apró szemeivel hosszan, kihívón szemügyre vette B.-t. Ez nem köszönt neki. A villamos elindult.

Ebben a percben – attól a pillanattöredéktől kezdve, hogy nem köszönt a börtönőrnek, s a villamos elindult –, abban a percben megszólalt körülötte a világ. Olyasféle érzés volt, mint mikor moziban géphiba miatt egy ideje hang nélkül pergett a film, s egyszerre, egy mondat, egy szó közepén visszatér a hang a színészek üresen tátogó szájába, s a süketnéma terem, melyben mintha a közönség is elvesztette volna harmadik kiterjedését, hirtelen milszekundumos indítással a mennyezetig megtelik hangos zenével, énekkel, párbeszédekkel. Körös-körül minden szín robbanni kezdett. A szemben érkező villamos olyan sárga volt, mint amilyen sárgát még életében nem látott, s olyan gyorsan zúgott el egy rikító, szürke egyemeletes ház előtt, hogy B. attól tartott, nem bírják többé megállítani. Az utca túlsó oldalán két pipacspiros ló vágtatott egy üres társzekér előtt, melynek andalító zörgése megrezegtette az égen úszó tündéri bárányfelhőket. Egy üvegzöld kertecske hullámzott el hátrafelé, két lángoló üveggömbbel s mögöttük egy nyitott konyhaablakkal. A járdákon sok millió ember sétált, mind civilruhában, egyik szebb, mint a másik, s mind különbözött egymástól. Köztük sok volt a meglepően alacsony termetű, egyik-másik a járókelőknek csak a térdükig ért, sokat karon kellett vinni. S a nők!

Minthogy B. érezte, hogy a szeme könnybe lábad, bement a villamos belsejébe. A kalauznőnek puhán csengő, szívhez-

szólóan kellemes hangja volt. B. megváltotta a jegyet, s leült a kocsi végében egy egyes sarokülésre. Becsukódott. Attól félt, hogy ha nyitva marad, elveszti önuralmát. Amikor egy ízben kitekintett az ablakon, szemben a járdán, a Sörgyár kapuja előtt egy férfit pillantott meg, aki megsimogatta egy fiatal nőnek az arcát. Ismét a nadrágzsebébe nyúlt, de megint csak nem talált zsebkendőt, mellyel letörölhette volna homlokáról a friss izzadságot. Egy munkás ült le vele szemben, az üres helyre, nyitott aktatáskájában tíz üveg sörrel.

A kalauznő nevetett.

– Nem lesz sok?

– Családos ember vagyok, elvtársnő – mondta a munkás. – A feleségem szereti nézni, ha az ura iszik.

A kalauznő nevetett.

– Nézni?

– Hát!

– Barna sör?

– Barna.

– Jobb a világos.

– A feleségem a barnát szereti nézni – mondta a munkás.

A kalauznő nevetett.

– Hagyhatna itt nálam egy üveggel.

– Barnát?

– Hát barnát!

– Minek?

A kalauznő nevetett.

– Hazavinném az uramnak.

– Minek annak a barna, ha a szőkét szereti – mondta a munkás.

A kalauznő nevetett. Megállóhelyhez értek, B. leszállt, s taxiba ült. A sofőr lecsapta a zászlót. – Hova tetszik? – kérdezte egy idő múlva, mivel az utasa nem szólalt meg.

– Budára – mondta B.

A sofőr hátrafordult, szemügyre vette az utast.

– Melyik hídon?

B. maga elé nézett. – Hogy melyik hídon?

– Nem tetszik Pesten ismerősnek lenni? – kérdezte a sofőr.

– A Margit-hídon – mondta B.

A kocsi elindult. B. egyenesen ült, nem támaszkodott hátra. A kocsi nyitott ablakán becsapódott a napsütötte utca benzinszaga, porszaga s a villamosok csengetése. Jobbra-balra, mind a két járdára egyformán sütött a nap, az aszfalton annyi árnyék futott egymást keresztezve, a járókelők cipője előtt, hogy szinte megduplázták az utcai forgalmat. Egy cukrászda narancsszín csíkos ponyvája alatt vorhenyes fényben cigarettázott egy fiatal nő. Arrébb, a járda sarkán egy kis fiatal gesztenyefa már kilombosodott, egy tenyérnyi ide-odarezgő laza s csillogó árnyékot gyűjtött maga alá.

– Ha majd lát egy trafikot . . . – mondta B. a sofőrnek.

Három házzal arrébb megálltak. B. kinézett az ablakon: egy nyitott boltajtó előtt álltak, egy hegy piros hónapos retek, egy hegy zöld saláta, egy hegy piros jonatánalma előtt. Odébb egy trafik keskeny ajtaja.

– Tessék csak ulve maradni – mondta a sofőr, hátrafordulva –, hozok én. Milyen tetszik?

B. a hónapos retket nézte. A keze reszketett.

– Kossuth?

– Igen – mondta B. – És egy doboz gyufát.

A sofőr kiszállt. – Tessék csak hagyni, majd hozzácsapjuk a fuvarhoz. Egy csomaggal?

– Legyen szíves – mondta B.

– Rá tetszik gyújtani? – kérdezte a sofőr, amikor visszajött. – A sógorom is ült két évig, annak is első útja volt a trafik. Előbb elszívott két Kossuthot, egyiket a másik után, csak aztán ment haza a családhoz.

– Meglátszik rajtam? – kérdezte egy idő múlva B.

– Hát egy kicsit talán meglátszik – mondta a sofőr. – A sógoromnak is ilyen beteges színe volt. Persze, jöhetne kórházból is, de ott nem gyűrik a ruhát. Meddig volt benn?

– Hét évig – mondta B.

A sofőr füttyentett. – Politikai?

– Igen – mondta B. – Másfél év a halálraítéltek cellájában.

– S most kiengedték?

– Úgy látszik – mondta B. – Nagyon meglátszik rajtam?

A sofőr mind a két vállát felemelte, leejtette. – Hét év! – ismételte. – Nem csoda.

B. a Fogaskerekűnél szállt ki, a még hátralevő utat gyalog tette meg; szoktatni akarta magát a szabad mozgáshoz, mielőtt a feleségével találkozik. A sofőr nem fogadott el borravalót. – Szüksége lesz a pénzre, elvtárs – mondta. – Semmi másra ne költsön, csak az egészségére! Mindennap húst, egy félliter jó bort, akkor egykettőre rendbe kerül.

– Viszontlátásra – mondta B.

Átellenben, valamivel hátrébb, egy divatáruüzlet kirakatában egy keskeny tükröt pillantott meg. Egy ideig álldogált előtte, aztán továbbment. Minthogy a Pasaréti úton sok volt az ember, egy gyalogösvényen, mely egy teniszpálya mellett a domboldalra vezetett fel, átvágott a Herman Ottó útra. Itt meg a tér volt sok körülötte, a beépítetlen telkekkel, melyek egyenesen a szemközti hegyekre nyíltak. Elszédült, leült a fűbe. A felesége amúgy sem várja, tehát ráér egy félórát a fűben üldögélni, gondolta. Szemben, egy kerítés mögött, egy virágzó almafa állt. B. egy ideig nézte, aztán felállt, s a kerítéshez ment. A viaszfényű, nagy fehér virágok oly sűrűn ültek az ágakon, hogy ha az ember alulról felnézett a hófehér koronába, alig látszott mögötte az ég sötétkéken rezgő síkja. Ha egyenként nézte az ember a virágokat, legbelül, a kehelyben, a felül kerek, alul keskenyedő szirmok tövében egy-egy rózsaszín lehelet ült, mely külön-külön mindegyiknek gyöngéden megszínezte menyasszonyi fényét. Annyi méh dongott a virágokban, egy-egy kis rezgő aranyfonál a szirmok fehér szövetében, hogy az egész fa hullámozni látszott, mint egy szélbe feldobott fátyol. B. állt, s hallgatta a beszélgető fát. Talált két ágat, melyek között ki lehetett látni az égre, s azon túl még messzebb, egy mozdulatlanul álló gyapjas felhőre, mely úgy hatott, mint elérhetetlen

távolságban egy másik virágzó almafa az alsó fa fölött. Addig nézte a kettőt, az érinthetőn át az érinthetetlent, amíg el nem szédült.

Minthogy karóráját elfelejtette felhúzni, s nem tudta, mennyi idő telt el azóta, hogy kiszállt a taxiból, sarkon fordult, s hazafelé indult. Néhány lépés után egy bokor mögé állt s hányt: ettől megkönnyebbült. Egy félórai gyaloglás után, keskeny napsütötte mellékutcákon át, melyek virágzó gyümölcsfákkal hintették tele a domboldalt, megállt a ház előtt. Az első emeleten laktak. A kertben, a kaputól kétoldalt egy-egy fehér orgonabokor állt. Felment a lépcsőn.

A csengetésre nem nyitottak ki. Az ajtón nem volt névtábla. Lement az alagsorba, a házfelügyelőhöz, bekopogott.

– Jó napot – mondta az ajtót nyitó asszonynak. Ez is lesoványodott, megöregedett.

– Kit tetszik keresni?

– B. vagyok – mondta B. – A feleségem még itt lakik?

– Uramisten – mondta az asszony.

B. a földet nézte. – A feleségem még itt lakik?

– Uramisten – mondta az asszony még egyszer. – Haza tetszett jönni?

– Haza – mondta B. – A feleségem még itt lakik?

Az asszony elereszte a kilincset, az ajtófélfának dőlt. – Haza tetszett jönni? – ismételte. – Uramisten! Hát persze hogy itt lakik. Ő sem tudta, hogy haza tetszik jönni? Jóságos úristen! Persze hogy itt lakik.

– A fiam is? – kérdezte B.

Az asszony megértette. – Egészséges – mondta. – Egészséges, semmi baja nincs, derék, szép. nagy fiú lett belőle. Uramisten!

B. hallgatott.

– Tessék bejönni hozzánk! – mondta az asszony reszkető hangon. – Tessék bejönni! Tudtam, hogy ártatlan. Tudtam, hogy egyszer haza tetszik jönni.

– Nem nyitottak ajtót – mondta B. –, pedig háromszor csengettem.

– Tessék bejönni hozzánk! – ismételte az asszony. – Senki sincs otthon. A társbérlők is elmentek hazulról.

B. hallgatott, a földet nézte.

– A felesége dolgozni jár, a Gyurika meg még iskolában van – mondta az asszony. – Nem tetszik bejönni? Délutánra jönnek haza.

– Társbérlők vannak? – kérdezte B.

– Nagyon rendes emberek – mondta az asszony. – A felesége jól megfér velük. Uramisten, hát haza tetszett jönni?

B. hallgatott.

– Nálam van a lakáskulcs – mondta az asszony egy idő múlva –, tessék felmenni s lepihenni, amíg a felesége haza nem jön.

A falon, egy szögön két kulcs lógott, az asszony az egyiket leakasztotta, s behúzta maga után az ajtót.

– Tessék felmenni s lepihenni! – mondta.

B. maga elé nézett a földre. – Maga is jön? – kérdezte.

– Persze – mondta az asszony. – Megmutatom, hogy a felesége melyik szobában lakik.

– Melyik szobában lakik? – kérdezte B.

– Tetszik tudni, a társbérlők négyen vannak – mondta az asszony –, azoknak utalták ki a két szobát. A felesége a Gyurikával a cselédszobába költözött. De a konyha s a fürdőszoba közös maradt.

B. nem felelt.

– Menjünk fel – kérdezte az asszony –, vagy inkább nálunk tetszik megvárni, amíg haza nem jönnek? Tessék nálunk lefeküdni a díványra s ott egy kicsit megpihenni, amíg haza nem jönnek.

– A konyha s a fürdőszoba közös? – kérdezte B.

– Persze hogy közös – mondta az asszony.

B. felemelte fejét, s az asszony arcába nézett. – Akkor jogom van megfürödni?

– Természetesen – mondta az asszony mosolyogva, s tenyerével gyöngéden átfogta B. könyökét, mintha meg akarná támasztani –, persze hogy joga van megfürödni, már hogyne volna. Az a maguk lakása is, s mondom, a konyha meg a fürdőszoba közös. Szívesen be is fűtenék magának, mert téliről maradt még egy kis fánk a pincében, de úgy tudom, a társbérlők nappal lezárják a fürdőszobát.

B. hallgatott, újra a földet nézte.

– Menjünk fel, vagy be tetszik jönni hozzánk? – kérdezte az asszony. – Tessék bejönni hozzánk! Én a konyhában vagyok, nem zavarom, lefekszik a díványra, talán el is tetszik tudni aludni.

– Köszönöm – mondta B. – Inkább felmennék.

A kis cselédszoba ablaka északra szolgált, mint általában a cselédszobáké; egy díszkőris állt előtte, balra a Guggerhegy fenyvesektől fekete csúcsa látszott. A szoba zöldes sötét volt a kőris lombjától. Mihelyt magára maradt, s a lélegzete megnyugodott, megismerte a felesége szagát. Leült az ablak mellé, s lélegzett. Nézte a kőris lombját. Egész testével a felesége szagában ült s lélegzett. A szűk kis szobában mindössze egy kopott fehér szekrény, egy vaságy, egy asztal, egy szék állt; hogy az ágyhoz lehessen jutni, félre kellett tolni a széket. Nem feküdt le az ágyra, ült és lélegzett. Az asztal magasan meg volt rakva mindenféle holmival, könyvekkel, ruhával, gyerekjátékokkal; egy kis kézitükör is volt köztük; megnézte magát benne: ugyanazt mutatta, amit a Fogaskerekűnél a kirakat tükre. Lapjával lefelé fordítva tette vissza az asztalra. Nem kutatott a felesége holmijában az asztalon. A hamutálcában egy piros pöttyös labda ült. Az asztal fölött is a felesége szaga érzett.

Alighogy visszaült az ablakhoz, a házfelügyelőné egy nagy ibrik tejeskávét s két vastag szelet kalácsot hozott be. Megette, mire egyedül maradt. Nem sokkal rá, a földszinti lakó felesége csöngetett be a lakásba, ugyancsak egy csésze kávéval, vajas kenyérrel, kolbásszal, egy ugyanolyan jonatánalmával, mint amilyet az utcán, a Közért kirakatában látott. Letette az

asztalra a tálcát, a szeme könnyes volt, néhány perc múlva el is ment. Mikor B. magára maradt, ezt is megette. Még mindig nem húzta fel karóráját, nem tudta, mióta ül már az ablak mellett. Az ablak a hátsó kertre nyílt, ahol senki sem járt. A kőris világoszöld, fehér szélű levelei között néha-néha egy kis szellő rebbent el, s megborzongatta a délutáni fényt a cselédszoba fehérre meszelt falain.

Mire teleszívta magát a felesége szagával, s már nem érezte többé, lement az utcára, a kertkapu elé. Egy idő múlva a sarkon befordult a felesége, körülötte négy-öt gyerek. A kapu felé közeledve, az asszony léptei hirtelen lelassultak, egy pillanatra meg is állt, majd futva elindult feléje. B. is szaladni kezdett, tudtán kívül. Amikor közeledni kezdtek egymáshoz, az asszony megtorpant, mintha nem volna bizonyos a dolgában; majd újra futásnak eredt. B. megismerte rajta a szürke, hosszú ujjú, fekete csíkos gyapjúszvettert, melyet közvetlenül letartóztatása előtt vett neki egy belvárosi üzletben. Felesége levegőnek és húsnak egy különös, soha nem látott vegyülete volt, egyetlen a maga nemében. Felülmúlta mindazt, amit a börtönben hét évig összegyűjtött róla.

Amikor kibontakoztak egymás karjaiból, B. a kerítésnek támaszkodott. Az asszony mögött néhány lépésnyire négy-öt fiú álldogált, kíváncsi, de kissé megütközött arccal. Hét-nyolc-kilenc évesek lehettek. Nem öten voltak, csak négyen. B. a kerítésnek támaszkodva, egyenként megvizsgálta őket.

– Melyik az enyém? – kérdezte.

Az asszony ekkor kezdett el sírni.

– Menjünk fel! – mondta sírva.

B. átölelte a vállát.

– Ne sírj!

– Menjünk fel! – mondta az asszony, hangosan sírva.

– Ne sírj! – mondta B. – Melyik az enyém?

Az asszony belökte a kertkaput, s futva elindult a ház felé, a két fehér orgonabokor között eltűnt a kapualjban. Ugyanolyan karcsú volt még, mint amikor elváltak, s ugyanolyan

hosszú, rugalmas léptekkel futott, mint egyszer lánykorában egy tehén elől, a félelem fegyelmezetlen, vad mozdulataival a lábában. De mire B. fent az emeleten, a lakás ajtaja előtt utolérte, már lecsillapodott; csak a keble, lányos mellei hullámoztak a fekete csíkos szvetter alatt. Már nem sírt, de a szeme alja még nedves volt a letörölt könnyek alatt.

– Egyetlenem – súgta –, egyetlenem!

Úgy tudott súgni, hogy az ember a szájába kívánta venni a szavait, minden szavát külön.

– Menjünk be! – mondta B.

– A lakásban most más is lakik.

– Tudom – mondta B. – Menjünk be!

– Már voltál benn?

– Voltam – mondta B. – Melyik a fiam?

Bent a szobában az asszony eléje térdelt, ölébe hajtotta fejét, sírt. Ősz hajszálak csillogtak idegen fénnyel sötétszőke hajában.

– Egyetlenem – mondta. – Megvártalak. Egyetlenem.

B. a fejét simogatta. – Nehéz volt?

– Egyetlenem – súgta az asszony.

B. továbbsimogatta a haját. – Nagyon megöregedtem?

Az asszony átkulcsolta a térdét, magához szorította. – Olyan vagy nekem, mint amikor elváltunk.

– Nagyon megöregedtem? – kérdezte B.

– Amíg élek, szeretni foglak – súgta az asszony.

– Szeretsz? – kérdezte B.

Az asszonynak reszketett a háta, hangosan sírt. B. levette kezét a fejéről. – Meg tudsz majd szokni? – kérdezte. – Hozzám tudsz majd megint szokni?

– Soha senki mást nem szerettem – mondta az asszony. – Szeretlek.

– Megvártál? – kérdezte B.

– Veled éltem – mondta az asszony. – Nem volt olyan nap, hogy ne gondoltam volna rád. Tudtam, hogy vissza fogsz jönni. De ha nem jöttél volna vissza, akkor egyedül haltam volna meg. A fiad is te voltál.

– Szeretsz? – kérdezte B.

– Soha senki mást nem szerettem – mondta az asszony. – Úgy nem változhattál meg, hogy ne szeresselek.

– Megváltoztam – mondta B. – Megöregedtem.

Az asszony sírt, magához szorította férje lábát. B. újra megsimogatta a fejét.

– Lehet még gyerekünk? – kérdezte az asszony.

– Talán – mondta az ember. – Ha szeretsz! Állj fel!

Az asszony felállt.

– Hívjam fel?

– Még nem – mondta B. –, még veled akarok lenni. Ő még idegen nekem. A kertben maradt?

– Leszaladok hozzá – mondta az asszony –, s megmondom neki, hogy várjon.

Mire visszaért, B. az ablaknál állt, háttal a szobának. A háta mintha elkeskenyedett s elferdült volna. Nem fordult meg. Az asszony egy pillanatra állva maradt az ajtóban. – Azt mondtam neki, hogy szedjen virágot az apjának – mondta, kissé rekedten a felindulástól. – A szomszéd üres telken most nyílik az orgona, szedjen egy nagy csokrot az apjának.

– Szeretsz? – kérdezte B.

Az asszony hozzászaladt, átölelte vállát, egész testével hozzásimult. – Egyetlenem – súgta.

– Meg tudsz majd szokni? – kérdezte B.

– Soha senki mást nem szerettem – mondta az asszony. – Éjjel-nappal veled voltam. A fiadnak mindennap rólad beszéltem.

B. megfordult, átölelte az asszonyt, figyelmesen nézte az arcát. Az ablakon behulló alkonyati fényben megkönnyebbülten látta, hogy az is megöregedett, bár szebb volt, mint amilyennek hét éven át napról napra újra és újra felidézte. A szeme be volt hunyva, a szája félig nyitva, a kicsillanó fogak közül a forró lehelet B. száját érte. A sápadt bőrön nyugvó sűrű szempillák alatt sötéten, nedvesen csillogott a szeme alja. Maga volt az

odaadás. B. megcsókolta a szemét, majd szelíden eltolta magától az asszonyt.

– Szeresd a fiunkat is! – súgta ez még behunyt szemmel.

– Igen – mondta B. – Meg fogom szokni. Meg fogom szeretni.

– A te fiad!

– S a tiéd – mondta B.

Az asszony átölelte a nyakát. – Megmosdatlak – mondta.

– Jó lesz.

Levetkőzött. Az asszony megvetette az ágyat, a lepedőre fektette férje meztelen testét. Egy bádoglavórban meleg vizet hozott, szappant, két törülközőt. Az egyiket összehajtogatva, a vízbe mártotta, beszappanozta. Az egész testet tetőtől talpig megmosdatta. Kétszer váltott vizet. B-nek olykor még megmegreszketett a keze, de az arca már megnyugodott.

– Meg tudsz majd szokni? – kérdezte.

– Egyetlenem – mondta az asszony.

– Velem alszol az éjjel?

– Igen – mondta az asszony.

– A gyerek hol alszik?

– Majd a földre ágyazok neki – mondta az asszony. – Nagyon mélyen alszik.

– Egész éjjel velem maradsz?

– Igen – mondta az asszony. – Minden éjjel, amíg élünk.

1956

A diák valamivel kapuzárás előtt, gumiköpenye alá rejtve csempészte be a géppisztolyt az orvosprofesszor lakásába. Nem érzett lelkiismeret-furdalást. Nem is volt különösebben izgatott, mindössze attól félt, ha elfogja az indulat, meg találja bántani az öregembert. A hatalmas, kopár előszoba, amelyet eddig csak nappali változatában, homályba vesző sarkokkal és érinthetetlen falakkal ismert, most a rikító lámpafényben hirtelen felöltötte lappangó mértani alakját: ellenszenvesen közérthető és rideg volt. Leszegte fejét; a professzor számon kérő, megdöbbent arca helyett lesütött szemmel inkább a lábát figyelte, mely ormótlan, 44-es fekete fűzőscipőjében meghatóan öregesnek és tehetetlennek látszott. A professzor még nála is egy fejjel magasabb volt.

– Undorodom öntől, fiatal barátom – mondta az öregember. – Nem tételeztem volna fel ennyi alattomosságot. Egy perccel a kijárási tilalom előtt állít be, számítva arra, hogy kapuzárás után már nem fogom kizavarni az utcára.

– Nyugodtan, professzor úr – mondta a diák.

– Egyébként is milyen jogon tételezi fel, hogy egyetértek önnel? – kérdezte az öregember. – S főként, hogy egyetértésünk oly zavartalan, hogy még erre az ocsmány bőrlyuggató szerszámra is kiterjed? Mert hisz mi egyéb oka lehetne arra, e feltételezett egyetértésen kívül, hogy épp nálam akarja elrejteni?

– Önnél nem lesz házkutatás, professzor úr – mondta a diák.

– Önnél lesz?

– Az elől léptem meg – mondta a diák. – Kiugrottam az ablakon.

Az öregember gúnyosan nevetett. – A földszintről, ugye? Nem is az ötödik emeletről?

Hogy beszélgetésüknek mi lesz a vége, abban a diák nem kételkedett, csak a pályától félt, amelynek kanyarjaiban esetleg elfogy a türelme. Már érezni vélte az idegeiben lassan felgyülemlő dühöt. – Ön tehát a földszintről vagy az ötödik emeletről egyenesen hozzám szállt, fiatal barátom – mondta a professzor. – Megható, hogy a veszélyben testvériesen osztozni kíván velem.

– Egy szavába kerül, és elviszem a bőrlyuggatót, professzor úr – mondta a diák, az öregember szeretett, sovány arcába bámulva.

– Az a higgadt ravaszság háborít fel elsősorban – mondta a professzor –, amellyel csapdába ejtett. Sokra fogja vinni az életben. Miért mosolyog?

– Professzor úr valójában most csak azért dühöng, mert besároztam a padlóját – mondta elfojtott nevetéssel a diák, akinek vállán a felpúposodott hó olvadni kezdett, s gumiköpenye ráncaiban lecsurgott a padlóra; lába körül már egy kis kerek, villanyfényes tócsa keletkezett. Tudta, hogy az öregember a külső tisztaságra is kínosan ügyel; az egyetemen köztudomású volt, hogy fekete körmökkel vagy piszkos ingben indexet aláíratni vagy akár az előadóterem első soraiba ülni nem volt tanácsos. A tanár most is, késő este, egyedül legénylakásában, vakító fehér inggallérban, manzsettában nyitott ajtót a diáknak, a hosszú selyem házikabátja alól kilátszó nadrág élesen ki volt vasalva. – Fel fogom törölni, mielőtt elmegyek, professzor úr – mondta a diák egy kis alulrezgő gúnnyal.

Az öregember a gumiköpeny alól kidudorodó géppisztolyra bámult.

– Undorodom öntől, fiatal barátom – mondta. – Még ha valamilyen általam nem ismert okból fel is tételezhetné, hogy egyetértek az önök háborgásaival, micsoda pimasz tapintatlanság kell ahhoz, hogy engem ennek az egyetértésnek a bevallására kényszerít! Mi több, nemcsak, hogy kedvem és ízlésem ellenére kicsikarja belőlem ezt a vallomást, de odáig vetemedik, hogy helyeslésemen kívül mindjárt a segítségemet is követeli,

személyes részvételemet, a kockázat vállalását, a törvényekkel való szembeszegülést, börtönt, végső soron vértanúhalálomat is... rosszul mondom, nem követeli, hanem egyenesen rám kényszeríti valamilyen megfoghatatlan, ostoba erkölcsi törvényekre hivatkozva... rákényszerít arra, hogy börtönbe, esetleg a vérpadra vonuljak, s mindezt egy perccel kapuzárás előtt, a saját lakásomban, miközben hülyén somolyogva telecsurgatja hólével az előszobámat, melyet tegnap viaszoltattam be... s végül nem átallja gúnyosan felajánlani, mintegy betetőzéseként éretlen betyárkodásának, hogy feltörli ezt a pocsolyát. Mert ugyebár a csecsemővel is feltöröltetik, ha lehúgyozza az embert? Tán fel is viaszolja, fel is keféli, ha megkérem?

– Ismétlem, egy szavába kerül professzor úrnak – mondta a diák –, s elviszem a bőrlyuggatót.

– Nincs szeme az árnyalatokra, fiatal barátom? – kérdezte a professzor. – Nem tud különbséget tenni a helyeslés és az azonosulás között? Nem tudja, hogy ha egy hatvankét éves ember egyetért egy húszévessel, az nem egyforma következményekkel jár kettejükre? Hogy ami illik önhöz, az esetleg nem illik hozzám? Hogy a fiatalember dolga a cselekvés, az öregemberé már csak az ítélet? Annyira elvette az eszét a játékszenvedély, hogy nem tud különbséget tenni a fiatalság kötelességei és az öregség jogai között? Micsoda elnyomorodott képe lehet önnek a világról, ha nyugodt lélekkel jogot formál arra, hogy az én életemet feláldozza, vagy akárcsak kockára is tegye az ön semmitmondó, lapos húsz évéért... úgy van, hiába néz rám ostobán villogó szemeivel!... hogy egy megszolgált jelent egy vidám füttyszóval gondolkodás nélkül be mer cserélni egy marék ígéretre? Mi a biztosítéka, hogy be fogja váltani őket? Mutasson nekem csak egy olyan ábrándot is, amelynek tényleges súlya felér egy eleven rigófütty súlyával! Én önt eddig a nyíltságáért és bátorságáért kedveltem, az eszét sose becsültem valami sokra, de most sajnálattal tapasztalom, kedves embrió barátom, hogy alattomos és gyáva.

Értem, gondolta a diák, addig nyúz, amíg meg nem unom,

s el nem viszem a cuccot. Nyugalom, nem dőlünk be. De a homloka és a füle már kivörösödött. – Gyáva? – kérdezte.

Az öregember ugyanolyan sápadt, méltóságteljes arccal forgatta ujjai között régimódi, vékony ezüst Penkala ceruzáját, mint egyetemi előadásai alatt. A szél már telehordta hóval a bejárati üvegajtót, a kéményben fel-felbőfögött a huzat, az óriási, kopár előszobában szinte percről percre hidegebb lett.

– Gyáva, mert nem tetszik szembenézni a valósággal – mondta az öregember. – Egy embrióért nem áldozzák fel az anyát.

– Egy alattomos embrióért – mondta a diák.

A professzor patetikus, vastag fehér mutatóujjával a gumiköpeny dudorára mutatott. – Ne humorizáljon, kérem – mondta elutasítóan –, ahhoz nincs önben elég alázat a világ iránt. Alattomosságát már fegyverének kiválasztása is bizonyítja. Micsoda férfiatlanság egy olyan fegyverrel élni, mellyel úgyszólván személyes kockázat nélkül kilyuggathatja felebarátai bőrét! Szalagon termelni a hullákat, ez a mai fiatalság eszményképe? Egy ilyen ocsmánysággal úri kedvében akár ötven embert is kicsinálhat saját irhájának kockáztatása nélkül, mert hogy a férfiúi szemérme rámegy, azzal persze nem törődik. S ezt a perforáló masinát meri vigyorogva a lakásomra hozni, hogy fogadjam magamévá? Nem mondom, ha egy kardot hoz, egy toledói pengét, amelyet mintegy személye meghosszabbításának tekinthetnék, azt esetleg eltenném emlékbe, még egy könnyet is ejtenék, mert saját régmúlt, ifjúkori mulyaságomat idézné fel... úgy van, fiatal barátom, ha egy szál karddal rugtatna ki a porondra, s párviadalra hívna egy tankot, az némi megbecsülést érdemelne, mert egyéb eredmény híján legalább egy közérthető karikatúrát adna a mai világról. Akkor talán észbeli képességeiről való véleményem is megváltoznék. De mihez kezdjek, könyörgök, egy géppisztollyal hadonászó erkölcsi képlettel, amely rögtön kimutatja a fonákját, mihelyt egy nála gyöngébbel kerül össze?

A diáknak fejébe szállt a vér. – Hogy érti ezt, professzor úr? – kérdezte fülig vörösödve.

– Még képmutató is a tetejébe? – mondta az öregember szemrehányón. – Ön biztosra ment, fiatalember. Határozatlan természetem ismeretében pontosan tudja, hogy sokkal jobban kételkedem magamban, hogy akár egy ilyen önhöz hasonló gonosz embriónak is ne adnék igazat önmagammal szemben. Mivelhogy így kisebb a felelősségem, tetszik érteni? Ön pontosan tudta, hogy látogatása végén én maradok alul. Fejletlen észbeli képességeivel is volt ideje kitanulni rajtam a tűnődés lélektanát. Ön visszaélt önhöz való hajlandóságommal.

A diák hirtelen sarkon fordult, s futva elindult az ajtó felé.

– Feri! – mondta az öregember a háta mögött.

A diák megbotlott, rögtön továbbfutott. De még mielőtt elérte volna az ajtót, az öregember hátulról váratlanul a vállába markolt, kirántotta gumiköpenye alól a géppisztolyt, s az előszoba túlsó sarkába hajította. Maga nyitotta ki az ajtót is, és magas, csontos termete teljes súlyával kilódította rajta az ámuldozó, megrettent fiút, akinek – kézfogást is beleértve – ez volt első és utolsó testi érintkezése a tanárral. – Takarodjék! – mondta a háta mögött, egy kicsit lihegve. – Ide be nem teszi többé a lábát! – A folyosóról a szélvihar legyezőszerűen egy fuvallat havat vágott be az előszobába, melynek ajtaja egy pillanat múlva csattogva a diák tétovázó sarkára vágódott. A következő hét a professzor és a bejáró takarítónője közti harc jegyében telt el. Az öregasszony a sarokban heverő géppisztoly láttán arcára csapta kezét, és vinnyogni kezdett, de a professzort semmiképp sem lehetett rábírni arra, hogy a fegyvert eltávolítsa a lakásból, vagy akár csak el is rejtse. Még azt sem engedte meg, hogy a bejárónő valamilyen pokróccal letakarja, s amikor egy nap, hajnali sétájáról hazajövet, felfedezte, hogy az asszony a fogasra akasztotta, az átmeneti kabátja alá, a kabátot letépte hirtelen dühében, a földre dobta, s újra elment hazulról. Öregségére még a hazugság legtapintatosabb formáit, a színlelést, az elhallgatást, a rejtőzködést sem bírta elviselni,

s valósággal felőrlődött az elmúlt esztendők nyomása alatt; ha most például elképzelte, hogy a géppisztolyt ki kell csempésznie a lakásból – fegyverrejtegetésért ez idő szerint legkevesebb tíztizenöt évi börtönbüntetés járt –, ha elképzelte, hogy a kabátja alá rejtve, kilopja a házból, este, sötétedés után, hogy minél kevesebb járókelővel találkozzék, de még kapuzárás előtt, hogy a házfelügyelő meg ne lássa, s lehetőleg néptelen mellékutcákon kifuvarozza a Duna-partra, ott leskelődik, ide-oda forog, nézelődik, vajon nem látják-e meg egy kőrakás mögül vagy a háta mögött egy ablakból – ha így elképzelte magát behúzott nyakkal, verdeső szempillákkal, tolvajmódra osonva, oly heves testi rosszullét fogta el, hogy ökrendezni kezdett, s egy alkalommal kihányta a krumplilevest, amelyet a bejárónője vacsorára főzött neki. A múltját okádta-e ki, vagy a jövőjét? Levetkőzött, megfürdött, friss fehérneműt vett, újra felöltözött. Éjfélig üldögélt a fűtetlen szobában, az ablak mellett, a szemközti beomlott házat nézegetve, amelynek egyik sötét ablakürege épp a szemébe vicsorgott. Az egész utcában mindössze egy lámpás égett, az is csak a köréje nőtt törmelék- és szemétdombokat világította meg.

– Mari néni – mondta a bejárónőjének, a padlón heverő kabátját nézegetve –, ha még egyszer elrejti ezt a fegyvert a lelkiismeretem elől, ebbe a lakásba nem teszi be többé a lábát.

– Jajistenem, ne kínozzon már! – mondta az öregasszony. – Ha megtalálják magánál, lecsukják a professzor urat.

– Jelentsen fel, akkor hamarabb túl leszünk rajta – felelte a professzor, sarkon fordult, és újra kiment a lakásból.

A hosszú, keskeny utca nappali fényben még kietlenebb volt a havas törmelék közt botladozó, ritka járókelőivel s a békaszerűen ugrándozó porgomolyokkal, melyeket az összerogyott romházakból gurított ki a szél. Közvetlenül a kapu mellett egy községi szemétláda állt, nyitott fedéllel; úgy hírlett, hogy egy szökött rab rejtőzött benne két napig, amíg félig fagyott állapotban rá nem akadt egy rendőrségi R-csoport. A szemétláda mellett egy behavazott alacsony földhányás egy ideiglenes sírt

jelzett, amelybe az utca lakói egy ismeretlen halottat temettek el. Arrébb egy kidőlt lámpaoszlop hevert keresztben az úttesten.

Mire az öregember kiért a Rákóczi útra, sűrű köd ereszkedett a városra. Villamos, autóbusz itt még nem járt, a gyalogjárók az úttestet is ellepték, egymáshoz préselődve, egymás mögött botladozva, szakadatlan, sűrű folyamban hömpölyögtek a belváros felé. Aki ellenkező irányba tartott, azt az ár elkapta, és besodorta egy mellékutcába. A tömeg sietett, voltak, akik futva törtek maguknak utat, nyomukban egy-egy félrelökött öregasszony vékony sipítozása kanyargott a ködben. Az emberek néma csöndben, leszegett fejjel, összeszorított szájjal taposták a sarat, amelyet a Duna felől becsapó hideg szél egyre újabb porfelhőkkel tetézett; a szélrohamok kibontották a romházak törmeléke közül a port, megkavarták a levegőben, aztán lecsapták a földre. A Keleti-pályaudvar felől jövet hosszú sorokban teherautók vágtattak a tömeg között, az emberek szótlanul félreugrottak előlük, ellökték a mellettük haladókat, s káromkodás nélkül, némán folytatták útjukat.

Az öregember leszorult a járdáról; egy leeresztett redőnyű üzlet előtt, egymásba préselődve, áthatolhatatlan, sűrű tömeg állt sort, gyorsan növekvő farkát a járda mentén az úttestre csapva. – Mit árulnak itt? – kérdezte a professzor.

– Mindegy az, papa – mondta egy fiatalasszony, nadrágban, kendővel lekötött hajjal.

– Vécépapírt, professzor úr – közölte egy mellette álló fiatalember; a professzor az egyetemről emlékezett az arcára, de a nevét nem tudta. A Lenin körút sarkán sem enyhült a nyomás. Az Emke ház a földszintig ki volt égve, csak tetőtlen falai meredeztek a téli ég felé, szemben a Nemzeti Színház szerencsére csak egy belövést kapott, a díszletraktár felőli oldalán. A Corvin Áruház is sértetlen maradt. A köd időközben felszállt, vagy a szél nyomása alatt továbbsodródott a Józsefváros felé, a Rákóczi utat már az Urániáig be lehetett látni. A professzor egy undorodó pillantást vetett sárfröccsös nadrágjára,

aztán lassan tovább bandukolt. A Rókus kápolnán már elkezdődtek a helyreállítási munkák, odébb, az egyik könnyebben sérült bérházra is felhúzták már az állványokat.

A hideg és a szél ellenére végig a Rákóczi úton állt a vásár. Az emberek megható buzgalommal tovább éltek, viseltes ruhákat, hamis ékszert, lábosokat, harisnyákat vásároltak a kapualjakban tanyázó szolgálatkész kufároktól, akik ugyancsak tovább akartak élni. Szívósak vagyunk, mint a poloska, gondolta az öregember kedvetlenül, s mennyivel okosabbak! Könyökét oldalához szorítva, tapintatosan átvergődött az árusokat körülálló, odaadón alkudozó tömegen. A küszöbön álló ünnepekre már itt-ott karácsonyfadíszeket is árusítottak, némi felárral a nehéz időkre való tekintettel. Az öregember is bizonyára vásárolt volna, ha van kinek. Befordult a Múzeum körútra, itt kevesebben jártak, mint a Kossuth Lajos utcán. A légüres térnek erős szívóhatása van: az öregember átvágott a Kálvin tér néptelen romjai között, ahol még egy kiégett tank hevert a havas úttesten, s a híd felé vette útját. Elhatározta, hogy átmegy Budára. Észre sem vette, hogy a csönd messzi vonzására önkéntelenül meggyorsítja lépteit.

A vásárcsarnok árkádjai alatt egy ember egy havas demizsonból bort mért ki.

– Öt hatvan – mondta.

– Öt hatvan – ismételte a professzor.

A bor zavaros volt, kissé kesernyés ízű. Néhány lépéssel arrébb, egy asztalkán szilvapálinkát árultak, stampedliját három forintért. Az öregember abból is vett egy gyűszűnyivel, de nem lett tőle sem keserűbb, sem boldogabb. Az ember fekete vagy fehér cérnát is felkínált neki, gurigáját harminc forintért, de ezt az ajánlatot a professzor egy tétova mozdulattal visszautasította. A mellette elhaladók társalgásából megtudta, hogy a vásárcsarnok első emeletén már karácsonyfát is árusítanak.

– Már karácsonyfát is árusítanak az első emeleten – mondta neki egy ősz hajú, kedves asszony, aki ugyancsak megállt egy pohárka szilvára a szabadtéri kimérés mellett. – Ilyenkor kéne

venni, akinek van pénze, mert később már csak az utóját kapja az ember.

– Az első emeleten árusítják? – kérdezte a professzor.

A hídon megint sokan jártak, jobbára Budáról jövet, Pest felé. Az öregember mégis megállt a közepén, és szokása szerint a karfán áthajolva, egy percre átengedte magát a halál vonzásának. Ezúttal oly erősen kapta el, hogy megszédült, s rögtön visszarántotta magát. Mérlegelő, határozatlan természet volt, de a kacérkodást megvetette. Mélyen lent sötétszürkén örvénylett a folyó, még nem állt be, de a part közelében már hártyásodni kezdett, itt is, ott is egy-egy félig átlátszó kisebb jégtábla úszott feléje s egy hullám hátán meglebbenve eltűnt a híd alatt. Az erős nyugati szél végighúzta mind a tíz körmét a folyó hátán. A hídon sokan jártak, a professzor továbbment. Mikor észrevette, hogy fázik, mind a két kezét – ideiglenesen – télikabátja zsebébe dugta. Minthogy a szél lefújta kalapját a Dunába, meg-meglobogó, ritkás ősz haja alatt a feje is fázni kezdett. Sokan jártak a hídon, kihúzta magát, kilépett. A hídfőre érve egy pillanatig tétovázott, jobbra vagy balra forduljon-e, aztán a Bartók Béla út házainak szélvédő fedezete alatt, kényelmesen ballagva elindult a Körtér irányában.

Kelenföldre érkeztekor, már meglehetős fáradtan, az állomáson rögtön beszállt egy vonatba, mely épp befutott a Délipályaudvar felől. Sietett, hogy ne kelljen határoznia. Amikor kérdezősködésére az egyik utas közölte vele, hogy a vonat Győrbe megy, beleegyezően bólintott. – Helyes – mondta –, jól van. – A szerelvény sokáig állt az állomáson, még leszállhatott volna jegyet venni, de attól félt, hogy a pénztárnál várnia kellene. A vonat zsúfolva volt. Egy fülkében mégis helyet szorítottak az öregembernek.

– Sopron felé? – kérdezte szomszédja, mihelyt a vonat kifutott az állomásból.

– Igen – mondta a professzor.

– Disznóvágásra?

– Nem értem – mondta a professzor.

– Rokonokhoz, disznóvágásra?

– Nincs ott rokonságom – mondta a professzor.

A kérdező rokonszenves arcú, fiatal férfi volt, kellemes mosollyal, a mosoly fölött egy tömött bajuszkával. – Disznóvágás nem jó – mondta. – Naponta kétszáz embert küldenek vissza, akik mind rokonokhoz mennek disznóvágásra.

A fülkében nevettek. Az öregemberen kívül nyolcan voltak, szemlátomást már összemelegedve a Déli-pályaudvarról történt indulásuk óta. Nagyobb részük vidékinek látszott, jól táplált voltuk is ezt tanúsította. A vonat lassan haladt, de mégis túl gyorsan. Az öregember kinézett az ablakon, az egyre hátráló Gellérthegyet figyelve. – Határsávátlépése van? – kérdezte a fiatal férfi.

– Nincs.

– Nem baj – mondta a fiatal férfi. – Győrött lehet szerezni. Pénzért mindent. Ha meg már eljutott Sopronba... persze jobb, ha már Balfürdőnél eltűnik, vagy még egy állomással előbb. Ágfalvának megy, vagy Magyarfalvának?

– Még nem tudom – mondta az öregember –, hogy Ágfalvának megyek-e vagy Magyarfalvának.

– Nem baj – mondta a fiatal, mosolygós bajszú férfi. – Győrött majd kap címeket. Csak az az érdekes, hogy Győr előtt le ne kapcsolja a razzia. Nagyon figyelik most ezt a vonalat. Van ott ismerőse?

– Nincs – mondta az öregember.

– Nincs ismerőse Győrött? Hogy lehet az? – kérdezte csodálkozva egy idősebb, testes asszony fejkendőben. – Nincs ismerőse Győrött?

– Van úgy néha az ember, hogy nincs ismerőse Győrött – mondta egy epés arcú, sovány férfi az ablaknál. – A múltkor is találkoztam Debrecenben egy illetővel, annak sem volt.

Az emberek nevettek. – A Steineréket sem ismeri? – kérdezte a fejkendős néni, aki nem tudta, hogy min nevetnek. –

Akiknek azelőtt az a nagy kerékpárüzletük volt a Kossuth Lajos utcában?

A professzor elfordította fejét. – Nem ismerem őket.

– Kár – mondta a néni. – Igaz, hogy azok már novemberben eldisszidáltak Amerikába.

Gyorsan sötétedett, az ablakon a behavazott földek is elszürkültek, de sugárzásuk még így is lassú, derengő fénnyel töltötte be a fülkét. A vonatot nem fűtötték, de a kilenc ember egyetértően melegítette egymást. A folyosón egyetlen gyönge villanykörte égett, amelynek fénye az ajtó mellett ülő fiatal házaspárra esett; szemlátomást pestiek voltak, s önmagukba visszavonulva kizáródtak a társalgásból; csak olyankor szólaltak meg, túlzott szívélyességgel, ha valaki egyenesen hozzájuk intézte a szót. – Novemberben még úgy ment ki az ember tőlünk Bécsbe – mondta a fejkendős néni –, mintha a szomszédba menne, Abdára vagy Öttevénybe. Beült egy taxiba, s az ötszáz forintért elvitte a határra, ott az ember megemelte a kalapját és átsétált. Az unokaöcsém is így ment el az asszonnyal meg a három gyerekével, egy hét múlva már üzent is haza a rádión, hogy hálistennek szerencsésen megérkeztek.

– Ha a pesti vonat beérkezett Győrre – mondta egy másik asszony –, a kalauz kiállt a peronra és kiabálta, hogy: disszidensek, átszállás, második vágány. A jelszót ne felejtsük el felírni!

Az emberek nevettek. – A hegyeshalmi vonatot pedig – mondta az öregember szomszédja, a mosolygós bajszú, fiatal férfi – a mozdonyvezető Levél és Hegyeshalom között megállította a nyílt pályán, a kalauz meg végigjárta a vonatot, hogy: disszidensek, kiszállni!

– Még most is sokan mennek – mondta a fejkendős néni. – Nem is tudom, minek, hisz olvasom az újságban, hogy Pesten már játszanak a színházakban.

Valaki kívülről kinyitotta az ajtót, beengedett egy fuvallat füstös hideget, újra becsukta az ajtót. – Miért tetszik nevetni? – kérdezte a fejkendős néni az ablak mellett ülő epés arcú, so-

vány férfitól. – Nem jól mondom? Még az Operában is játszanak, igaz, hogy csak délelőtt.

– Meg vannak az emberek keverve – mondta a másik asszony –, már nem tudják, mit csináljanak... maradjanak?... menjenek?... így se jó, úgy se jó. A szomszédságomban lakik valami híres sportoló, azt kiküldték az olimpiászra, Amerikába...

– Ausztráliába – mondta az epés arcú. – Melburnéba.

– Lehet – mondta az asszony. – Ott ígértek neki százezer dollárt, ha kint marad... de nem, nem maradt, így, úgy, a felesége, a gyereke, az anyja Pesten van, ő hazajön. Haza is jött, de addigra a felesége, az anyja, a gyereke már kidisszidált Ausztriába. Most ott ül az üres lakásban, s veri a fejét a falba.

Az emberek ismét nevettek. – Vannak ilyen extra esetek – mondta a tömött bajszú, mosolygós férfi az öregember mellett. – A ságoroméknál, Pesten, lakik a házban, a második emeleten egy fiatal házaspár. A tag reggel elmegy hazulról, s meghagyja a nőcskének, csomagoljon be, délutánra kerít egy kocsit, kimennek Bécsbe. Délután be is fut egy nagy Csepel a ház elé, zsúfolva emberekkel, a sofőr kiszáll, bemegy a házba, becsönget, s mondja a nőnek, hogy az ura lent várja, azonnal jöjjön le. No, a mamuska lemegy, a sofőr hátul fellöki a kocsira, rácsapja a ponyvát, s már indulnak is, meg sem állnak Bécsújhelyig. Igen ám, de a sofőr tévedésből a második emelet helyett az első emeleten csöngetett be, s egy vadidegen spinét zavart le, akinek a férje este hazajött a hivatalból, s napokig törte a fejét, hogy hova lett a felesége.

Megint nevettek. – Jajistenem – mondta a fejkendős néni –, most mihez kezdenek szegénykék? A legjobb lenne, ha keresztben összeházasodnának.

– A legjobb lenne, ha felakasztanák magukat – mondta egy idősebb, ősz hajú férfi, aki eddig egyszer sem szólalt meg. – A nyavalya törje ki azt a sok léhűtőt, akinek ilyenkor nincs jobb dolga, mint hogy külföldre mászkáljon. Miért nem maradnak

itthon, a franc egye meg őket! Miért nem segítenek helyrehozni azt a kárt, amit okoztak?

– Valami igaza van – mondta a másik asszony.

Az ősz hajú ember feléje fordult. – Valami igazam? – ismételte ingerülten. – Hogyhogy valami igazam? Amikor minden tisztességes ember... már zokon ne vegye, elvtársnő... amikor minden tisztességes ember inaszakadtáig dolgozik, hogy rendet teremtsen az országban, akkor maguk ezeknek a hőbörgőknek falaznak? A sztrájkolóknak, akik mindennap milliós károkat okoznak az országnak? A volt csendőröknek meg szolgabíráknak, akik megint ránk akarják hozni a földesurakat meg a zsidó bankárokat? Nyissák már ki azt a csipás szemüket, az ég áldja meg magukat... hát nem látják, hogy a nyakunkról van szó?

A fülkében hirtelen csönd lett. A mosolygós bajszú fiatal férfi kinézett az ablakon: beszűkült szemmel a lassan sötétedő, havas tájat figyelte a hirtelen hátracsapódó sürgönypóznákkal, melyek egymással sebesen helyet cserélve úgy hatottak a recehártyára, mint a szakadatlan dobpergés a fülre. A többiek is másfelé néztek. A csöndből egyszerre kicsapódott a kerekek brutális csattogása. – Azt hiszem, ismerjük egymást az elvtárssal – mondta az epés arcú, sovány ember. – Ugye hogy ismerjük egymást? A győri rendőrségnél dolgozott, igaz?... ötvenkettőben vagy ötvenháromban?

Az őszhajú nem felelt.

– Vagy ötvenkettő előtt? Ötvenben vagy negyvenkilencben?

– Sem negyvenkilencben, sem azután – mondta az őszhajú. – Mert velem Rákosiék alatt jobbára csak az Andrássy úton vagy a Gyűjtőfogházban találkozhatott volna, mert ott ültem kerek hatvankét hónapig, elvtárs, egy nappal sem kevesebbet. S most mégsem disszidálok, pedig a fél tüdőm meg a vesém ráment.

Újra hallani lehetett a kerekek kattogását. – Jajistenem, már ne politizáljunk – mondta a fejkendős néni. – Az ember előbbutóbb csak megégeti a száját.

– Hát azok nem politizálnak, akik kimennek? – mondta az ősz hajú ember hirtelen kivörösödött arccal. – Vagy csak azokat hagyjuk politizálni? – A fejébe nyomta kucsmáját, felugrott, kiment a fülkéből. Az ajtónál ülő fiatal pesti házaspár ijedten maga alá rántotta a lábát, utánanézett. Az üvegajtó becsapódott. Kint, a füstös folyosón ember ember hátán szorongott, az ősz hajú ember ingerulten utat tört közöttük. A két pesti újra visszafordította fejét; zárkózott, sovány arccal maguk elé bámultak. – Maga hova utazik? – kérdezte a tömött bajszú, kedvesen mosolyogva egy fiatal parasztlegénytől, aki feszített combizmokkal, merev egyenesen ült a helyén, s ugyancsak szótlanul bámult maga elé, de kiálló tatár pofacsontjai alatt készségesen együtt mosolygott a többiekkel, ha úgy látta, hogy azoknak nevetésre nyílik a szájuk. A karján egy széles gyászszalagot viselt, kis pörge kalapját a fején tartotta. – Sopronba – mondta.

– S onnét?

– Csakis oda – mondta a legény.

– No – mosolygott a bajszos –, itt most már bátran beszélhet. Magyarok vagyunk, összetartunk. Maga nem soproni?

– Nem – mondta a legény.

– Hát?

– Kiskunmajsa, Bács megye – mondta a legény készségesen mosolyogva.

– S mit keres Sopronban?

– Meghalt az édesanyám – mondta a legény –, annak a temetésére megyek.

– Sopronba?

– Ott élt a nénjénél – mondta a legény mosolyogva –, amióta özvegységre került.

– És Sopronban temetik?

A legény magyarázón felemelte mutatóujját. – Nem érdemes hazaszállítani – mondta. – Minden költséget beszámítva is olcsóbb, ha én viszem oda a koszorút.

A feje fölött, a poggyásztartón egy kis örökzöld koszorú volt

felállítva, mindannyian felnéztek. – Ezt Majsáról hozta? – kérdezte a kellemes mosolyú fiatal férfi. – Sopronban is beszerezhette volna.

– Ki tudja – mondta a legény mosolyogva. – Hátha mostanában épp kifogyott. Nálunk csak két embert ütöttek agyon, hát még van készlet.

Odakint már teljesen besötétedett, a mozdony felől hátraúszó, sűrű, sárga szikracsóvák legyezőszerűen terjedtek szét a hómezők fölött, amíg egy-egy erősebb szélroham le nem csapta őket a földre. – Miért tartja a kalapot a fején, barátom? – kérdezte a mosolygós bajszú, rosszallón csóválva fejét. – Nem vagyunk kocsmában.

– Biztos verebet visz alatta Sopronba, mert hátha abból is kifogytak – mondta az epés arcú, sovány férfi. A mosolygós fiatalember egy kissé előrehajolt, s egy hirtelen mozdulattal leemelte a legény fejéről a kis pörge kalapot. Rémült, halk sikoltás hallatszott. A kalapból egy véres vattacsomó hullott a földre. A legény leborotvált koponyáján egy ökölnyi véres, fekete daganat púposodott, a bőr több helyen szélesen fel volt hasadva s benne a fekete, alvadt vér, mint egy bonyolult csatornahálózat keresztül-kasul szelte a vérvörösre gyulladt fejbőrt. A fejkendős néni ijedten a szája elé kapta a kezét. Valaki hallhatóan sóhajtott a hirtelen beállt csöndben, melyben újra csak a vonat kerekeinek csattogása hallatszott. A fiatal pesti asszony kerekre nyílt szemmel, iszonyodva bámult a legényre, aki mozdulatlan, merev arccal nézett szembe a lekötelezően mosolygó, fiatal bajszos férfival.

– Ejha! – mondta ez. – Jókora veréb. Hát ezt hol szerezte?

– Kocsmában – mondta a parasztlegény mosolyogva. – Tessék visszaadni a kalapomat!

– Nem a karhatalommal verekedett maga össze?

– Nem, kérem – mondta a legény nyugodtan. – Kocsmában. Tessék visszaadni a kalapomat!

Vizet kellett szerezni, mert a fiatal pesti asszony elájult. Férje keresztülnyomakodott a folyosón szorongó emberek között,

az árnyékszékben azonban nem volt mosdó, illetve volt mosdó, de a csapból nem folyt a víz. Feleségét közben a fejkendős néni egy korty pálinkával magához térítette, a legény meg szerencsére már újra fejére tette a kalapot. – Csak azt nem értem – mondta a tömött bajszú fiatal férfi –, miért volt ez az utazás annyira sürgős, hogy még orvoshoz sem ért rá elmenni.

– Hát ha meghalt az anyám – mondta a legény mosolyogva.

A vonat lassított, mintha előbb jól körül akarna nézni, mielőtt befutna az állomásra. Vagy a szerelvény kanyarodott el, vagy a szél fordult meg, mert a füstcsóvák és szikrazuhatagok, amelyek eddig az ablak mellett húztak el, most az ellenkező, a folyosó felőli oldalon tűntek fel. Emitt, nyilván egy vakvágányon néhány behavazott vasúti kocsi vesztegelt, eléjük fogva egy régimódi mozdony, kis kerekekkel és nevetségesen hosszú kéménnyel. Mögötte a szembefutó országút a derengés láthatáráig üres volt, két oldalán, a viharban hadonászó nyárfák mögött egy-egy magas hótorlasszal.

– Bicske? – kérdezte egy hang.

– Azt már elhagytuk – mondta az epés arcú, sovány férfi az ablaknál.

– Tatabánya?

De a vonat nem állt meg, újra felgyorsított. – Az már igaz – mondta az epés arcú, a professzorhoz intézve a szót –, hogy az emberiség világszerte meg van zavarodva. Az úr pesti ember, hát bizonyára hallotta annak a híres pesti színésznek, a Cserző Józsefnek az esetét?

– Nem hallottam – mondta az öregember.

– Mondja csak! – kiáltotta a fejkendős néni, karjait összekulcsolva érdeklődő, bő keble fölött.

– Az is lejött hozzánk Győrre disszidálni – mondta az epés arcú, keserves mosollyal. – Az autóstop csárdában volt találkája azzal az úriemberrel, aki a kocsiján kivitte volna Bécsbe.

– Megjegyzem – szakította félbe a kellemes mosolyú, bajszos fiatal férfi –, megjegyzem, ott, abban a csárdában ön még ma is találhat alkalmatosságra, amellyel fejfájás nélkül meg-

léphet. Persze, teherkocsijáratok már nincsenek, de maszek autók meg külföldi újságírók is . . .

– Köszönöm – mondta az öregember. – Ön honnét tudja, hogy disszidálni akarok?

A fiatal férfi elnevette magát, legyintett.

– Megtisztel – mondta a professzor. – Ön miért nem disszidál, uram?

– Megvagyok én ebben a kis hazában – mondta a fiatal férfi mosolyogva. – Nincs nekem itt senkivel sem zűröm, se alul, se felül. De aki menni akar, az hadd menjen.

– Mi a foglalkozása, ha meg nem sértem? – kérdezte a professzor.

– Hol ez, hol az – mondta a fiatal férfi kellemesen mosolyogva. – Megvagyok magamnak. Tisztelni kell a hatóságokat, uram, de azt külföldön éppúgy, mint idehaza. Viszont ha már értek az itteni fejesek nyelvén, akkor minek menjek olyan országba, ahol még egy borjúpörköltet sem tudnak rendesen adjusztálni?

– Istenem, borjúhús!

– Én ma este is azt fogok vacsorázni – mondta a fiatal férfi. – Másfél kiló combot hoztam most is Pestről.

– Én meg két vég jó erős, rózsaszín sifont – mondta a fejkendős néni –, igaz, hogy egész nap sorba álltam érte.

– Egyszóval – mondta az epésarcú –, a művész úr beült az autóstop csárdába, s rendelt egy félliter forralt bort. Mikor megjött a barátja a kocsival, rendeltek még egy literrel, később meg, estefelé, az ég tudja honnét, cigányt is kerítettek. A művész úr egész éjjel énekelt meg sírt, nem győzött búcsúzni szeretett hazájától. Reggelre virradóra egymás nyakát átölelve kibotorkáltak a kocsihoz, s elindultak. Ezer forintot adtak csak a cigánynak, mivelhogy úgy gondolták bizonyára, hogy ez lesz az utolsó cigánya életüknek. De egy félóra múlva már látták őket visszajönni, százas tempóban, egyenesen Pest felé.

A dagadt fejű parasztlegény hangosan hahotázott, a többiek is előbbi ijedtségükből magukhoz térve, elérzékenyülten nevet-

tek. – Ezzel szemben – mondta az epésarcú – vannak, akik úgy kötik magukat ehhez a kiránduláshoz, akár egy szál ruhában, poggyász, mifene nélkül is – az öregembernek úgy tetszett, mintha feléje kacsintana –, úgy kötik magukat, kérem, mintha az életük függne tőle. Ismerek egy illetőt, akit a határon elfogtak és visszaküldtek. Másodszor is megpróbálja, megint csak fennakad, megint retúr kuldik. Amikor harmadszor is horogra kerül, azt mondja neki a csornai 2. határőrség parancsnoka, ismerem, derék magyar ember: hallja, ha még egyszer a szemem elé kerül, megvasaltatom, s magam dobom át a határon.

Komáromban hosszabb ideig állt a vonat, a fiatal parasztlegény leszállt vizet inni. – Most már egy óra múlva bent vagyunk Győrött – mondta ásítva a mosolygós bajszú, amikor újra elindultak. A vonat lassan gördült ki az állomásról, az elálmosodó fülkében hallani lehetett a kinti szélvihar sivítását. Amikor a karhatalmi razzia a fülke elé ért, már az ipartelepi megállóhelyen haladtak át, mely mindössze két kilométernyire van Győrtől. A folyosón sűrűbb mozgolódás, fojtott, idegen beszédtöredékek már előre jelezték a karhatalmiak érkezését. Az epés arcú ember a professzor füléhez hajolt.

– Ha tényleg nincs ismerőse a városban – súgta –, nevezze meg az öcsémet... Brátesz György, mezőgazdasági előadó a tanácsnál. Majd én elintézem vele.

Minthogy az utolsó vagonban ültek, a detektívek gyorsan végeztek az igazoltatással; csak egy pillantást vetettek a professzor személyi igazolványára, melyet ezúttal szerencsére nem felejtett egy másik kabátja zsebében, és szótlanul visszaadták. A vonat hosszan fütyülve befutott a győri állomásra. Csak most vették észre, hogy a fiatal parasztlegény alighanem lelépett Komáromban: az anyja sírjára szánt koszorú a kiürült poggyásztartón maradt.

Estére sem csöndesedett a vihar. Mire az öregember a helybeliek készséges útbaigazításával eljutott az autóstop csárdába,

a hó is megeredt, arcába, szemébe vágta vastag, sperma- és vízízű pelyheit. Az öregembernek fázott a feje. Elhatározta, hogy másnap kalapot vesz. Hol? A kis kocsma zsúfolva volt, de a fogasokon egyetlen kedvére való kalapot sem látott. A disszidálástól a kalaplopásig már csak egy lépés van, de azt nem tesszük meg!

– Szíves ajánlatát, hogy betegszállításra szolgáló, belga vöröskeresztes kocsiján átcsempész a határon, nem fogadom el – mondta az öregember egy asztalához telepedett pesti orvos ismerősének, aki a professzor láttán egy peronyi gyors számvetés után hirtelen felugrott helyéről, társaságát otthagyva, a professzorhoz futott, s bensőséges, de kifelé finoman leplezett örömmel üdvözölte. – Nem fogadom el, mert alattomos természetem van, s nem kívánok hozzájárulni háborgó lelkiismerete megnyugtatásához, akármilyen kevés kellene is hozzá. Nem fogadom el továbbá, mert nem osztom azt az álláspontját, hogy az ember mindenkitől, válogatás nélkül fogadja el azt, amit az nyújtani tud neki. Nem kívánom megerősíteni abban az üde hiedelmében vagy tapasztalatában sem, hogy egy macskáról hét bőrt lehet lenyúzni. Továbbá ...

Az öregember hirtelen elhallgatott. – Hagyjuk! – mondta kedvetlenül. – Vegyük úgy, mintha nem indokoltam volna meg elhatározásomat.

Az ablakot, amely alatt ültek, a szél telehordta hóval, már nem lehetett kilátni rajta. Új vendég nem jött az egyre erősödő hóviharban, a régiek közül pedig senki sem merészkedett ki a kint bukfencező füttyök és sivítások közé, melyek a kéményben felerősödve és a füstöt is magukkal rántva, a rosszul záródó kályhaajtón át benyomultak a söntésbe. Körben a kis asztaloknál, csöndesen pipázgatva iszogattak az emberek. A rádiót hol elzárták, hol kinyitották.

– Jól van, professzorkám – mondta a kövér pesti orvos nevetve –, vegyük úgy, mintha nem indokolta volna meg elhatározását. Egyébként örömmel látom, hogy amióta utoljára találkoztunk, mit sem vesztett szellemi frisseségéből és fiatalos szó-

kimondásából. Azért nyugodtan beülhet a kocsimba, nem fogom benyújtani a számlát.

– Nem ülök be – mondta az öregember.

– Nem ül be – ismételte a pesti orvos. – Tulajdonképp mi baja velem! Az, hogy egyszer-kétszer tévedtem a politikai helyzet megítélésében, és nyíltan bevallottam tévedéseimet?

– Ez az – mondta a professzor. – Miért nem tetszett ragaszkodni hozzájuk?

– Gúnyolódik, professzorkám? – kérdezte az orvos, felrántva szemöldökét sápadt, alacsony homlokára.

– Persze – mondta az öregember. – Nincs jobb dolgom.

A kövér orvos egy pillanatnyi meghökkent csönd után, mely alatt helyére rántotta félrecsúszott nyakkendőjét és lélekjelenlétét, izgalmában oly közel hajolt az öregember arcához, hogy ez megérezte savanyú leheletét. – Azt rója fel nekem, hogy bedőltem Rákosiék pokoli propaganda-gépezetének? – kérdezte idegesen lihegve. – Ugyan kérem, az egész ország ugyanabban a cipőben járt. Vagy azt veszi tőlem rossz néven, hogy jogos felháborodásomban levontam a kézenfekvő következtetéseket, s rövid időre ellenzékbe mentem? Vagy talán azért neheztel rám, mert most hivatalt vállaltam az Egészségügyi Minisztériumban attól a meggyőződéstől vezéreltetve, hogy végre rendet kell teremteni ebben az országban?A magamfajta kisemberek eddig csak elszenvedték a történelmet, most elérkezett az ideje, hogy maguk csinálják. Egy egészséges lélek reakcióit vázoltam fel önnek, professzorkám.

– Egy egészséges lélek reakcióit? – ismételte az öregember. – S engem miért óhajt kicsempészni? Hogy emitt is lefedezze magát?

– Tiszteletből – mondta az orvos mosolyogva. – Humanista tiszteletből. Bizonyára van rá oka, hogy meglógjon.

– Van hát – mondta az öregember.

A kövér, sápadt képű orvos bosszúsan elnevette magát. – Hát persze! Kivégeztetett tizenhét embert. Saját kezűleg is megfojtott kettőt. Lassú víz partot mos.

Az öregember megtapogatta fejét: haja már száradni kezdett. Ha most kimenne egyet járni az éjszakába, talán már nem fázna meg.

– Hova jutna a világ, professzorkám, ha mindenki hős lenne – mondta a kövér orvos. – Így is épp eleget gyilkolunk, persze főképp gyávaságból, de micsoda permanens mészárszékké válna a világ, ha mindenki hősiesen ragaszkodnék meggyőződéséhez! Továbbmegyek, ha az embereknek általában lenne meggyőződésük azon az egyen kívül, hogy joguk van az élethez. Elég nem kóser dolog adódik ebből az egy hiedelemből is, most képzelje! Ne kívánjunk az emberi természettől többet, mint amennyit adni tud, professzorkám! Én azt tartom becsületes embernek, aki a szükségleteit úgy-ahogy össze tudja egyeztetni a fennforgó kívánalmakkal, azaz aki úgy rendezi be a kis életét, hogy az lehetőleg ne szenvedjen kárt a többiek mohóságától, aki tőle telhetőleg igyekszik egyetérteni a nála hatalmasabbakkal, s nem károsítja meg mértéken felül a nála gyöngébbeket. Egy szolid kis élet, professzorkám, az általános béke és leszerelés égisze alatt. Ne kötődjünk, kérem! Ismerjük be korlátainkat! Fütyörésszünk, ha félünk a sötétben! Tapasztalatom szerint minden hősre, olcsón megszámítva, legalább egyezer ártatlan áldozat jut, akik közül egyik sem kívánt volna mást, mint hogy hagyják békében kukorékolni a maga kis szemétdombján. A magamfajta átlagember gyilkossági ösztönei bőségesen kielégülhetnek kis családi körén belül, esetleg hozzászámítva a társbérlőket és a jó szomszédokat. A szíve mélyén mindenki tiszteli a nála erősebbeket, azaz a hatóságokat. Azt mondják, az Úr kiköpi a langyosakat. Nem igaz, professzorkám! Az Úr szaműzte Lucifert, és abban leli kedvét, aki engedelmeskedik, mindörökké, ámen.

– Kész? – kérdezte az öregember.

A pesti orvos egész kövér, sápadt, szivacsos bőrű arcával elmosolyodott. – Egy kicsit panaszkodik, egy kicsit méltatlankodik, egy kicsit zsörtölődik a megengedett határokon belül, de e határokra érve, arcát ég felé fordítja, s hálatelt szívvel di-

csérni kezdi a mindenkori felsőbbséget. Ez az igazi vox humana, professzorkám.

– Kész? – kérdezte az öregember.

A helyiségben egyre elviselhetetlenebbé vált a dohányfüst és a szénszag fojtó keveréke. Egy-egy türelmét vesztett vendég olykor felállt helyéről, s kikémlelt az ajtón, de a rögtön besöprő hófuvatag a padlón, s az abroszt épő szélvész azonnali meghátrálásra késztette. – Persze, egyre nehezebb tisztességesnek maradni – mondta az orvos egy lemondó kézmozdulattal, vastag száját elbiggyesztve. – A történelem villámgyors taktikai cikázása emberfölötti rugalmasságot követel. Nem csoda, ha egyszer-egyszer megtévedünk.

– Megismétlem a kérdést – mondta az öregember. – Miért óhajt engem kicsempészni a határon?

Az orvos az öregember füléhez hajolt. – Én sem jövök vissza egyelőre – súgta. – Tudomásomra jutott, hogy feleségem őnagysága tegnap feljelentett a rendőrségen, mert októberben magamévá tettem az ifjúság követeléseit. Amint látja, professzorkám, nyugodtan rám bízhatja magát.

– Menjen a fenébe! – mondta az öregember, felállt, s átült egy másik asztalhoz. Reggel egy pincér közvetítésével feljutott egy teherkocsira, amely ezer forintért bevitte a határsávba, a kapuvári autóbuszállomásig; itt beszállt a buszba, mely menetrendszerűen elindult az éjszakai szélvihar által tisztára söpört országúton. De alig egy fél óra múlva, még Hegykő előtt, az út egy kanyarodójánál megakadtak. Félméteres puha hó torlódott fel ezen az útszakaszon, az autóbusz ráment, de sem átjutni nem bírt rajta, sem kifarolni belőle. A hó is újra megeredt; oly sűrűn esett, hogy mire a sofőr, aki gyalogszerrel elvergődött a legközelebbi faluig, dél felé visszatért néhány lapátos emberrel, a kerekek már nem látszottak ki a hó alól.

De az öregember nem várta be őket; vonatbeli útitársaival, a fiatal, hallgatag pesti házaspárral, amellyel a buszban újra összeakadt, az asszony Győrött lakó nővérével, s ennek négyéves fiával gyalog indultak neki az útnak. A fiatal férj, egy

pesti Közért-alkalmazott, két nehéz bőröndöt cipelt, a két asszony és az öregember felváltva karjában vitte a gyereket. A fiatal férj kölcsönadta a professzornak sötétkék svájci sapkáját. Egyórai útjuk volt addig a tanyáig, amelynek gazdája átviszi őket a határon. Az egy órából háromórai nehéz gyaloglás lett. Letértek az országútról a tanyák felé vezető utak egyikére, s rögtön eltévedtek. A sűrű hótakaró alatt az utat már nem lehetett megkülönböztetni a környező szántóföldektől. Felváltva, hol az egyik, hol a másik térdig süppedt a hóba. A gyerek sírt, csak az idegen öregember karjaiban nyugodott meg valamennyire. A pesti asszonynak sűrűn meg kellett állnia, szíve rosszul bírta a nehéz gyaloglást. Megállás nélkül havazott. Ha hátulról érte őket a szél, könnyebben esett a járás, de ha szembe kapta őket, neki kellett dólni, mint folyóban az úszónak az ár ellen. Egy ízben a győri fiatalasszony derékig besüppedt egy árokba, szerencsére a gyerek épp a professzor hátán ült. Az árkon átlábolva, ismét kijutottak az országútra, ugyanoda, ahonnét három órával ezelőtt elindultak; a sűrű hóesésben is világosan ki lehetett venni, néhány száz lépéssel odébb, a hótorlasz mögött, az autóbusz behavazott tetejét s a lapátoló emberek és az utasok beszélgetését.

– Ezt megcsináltuk, gyerekeim – mondta az öregember vidáman.

Az országúton nem lehet eltévedni: elindultak Hegykő felé, ahol majd felfogadnak valakit, aki elviszi őket a tanyára.

Az első faluszéli házba bekopogtak, egy órára lepihentek. A paraszt fejenként száz forintot kért az útért a tanyáig.

Elhagyatott tanya volt, Balftól északra, már a Fertő-tó mocsarai között, messze az országúttól, egy szekérnyom végében, amelyet most természetesen szintén ellepett a hó. De az öregember társasága már félúton utolért egy másik csoportot, három férfit és két asszonyt, akik szemlátomást ugyanoda igyekeztek, s ugyanolyan kimerülteknek látszottak, mint ők; az egyik férfi, botra támaszkodva, erősen sántított. Egy másik, még nagyobb menetet egy messzi nyárfasorban pillantottak meg,

amely rézsút futott feléjük; a jegenyék szabályos fekete rácsa mögött, a nyomott felhőmennyezet alatt, mint egy véget nem érő ketrecben, lazán szétszóródva, apró fekete emberi alakok vonultak egymás mögött a hó piszkos fényében. Magában a tanyaházban is már tizenöt-húsz ember üldögélt a füstös konyhában s a szobában, a kályha melletti lócán s az ágyakon kuporogva. Az újonnan jötteknek már csak a padlón jutott hely.

A gazda kétezer forintot kért fejenként az útért, előre fizetve, gyerekekért is. Köpcös, széles vállú ember volt, borostás arccal, szeme alatt fáradtság vonta mély árkokkal. Térdig érő, vízhatlan csizmában állt az ajtóban, kezében puskával – melyet később sem tett le –, és csöndesen kutató tekintettel ősz szemöldöke alól, egyenként szemügyre vette a konyhába betoduló új embereket. Fia az ajtó mellett állt, s egy zseblámpával az érkezők arcába világított, mögötte még egy másik, idősebb paraszt, a sógora állt, ugyancsak puskával a kezében. Alku nincs, mondta a gazda, a pénznek egy nagy részét neki is le kell adnia, Krisztus sírját sem őrizték ingyen. Bizonytalan, hogy az éjjel elindulhatnak-e, még nem kapott jelentést arról, vajon járható-e az út. Ha holnap éjszakára halasztják az indulást, a nappalt a pajtában kell tölteniök, enni azonban senkinek sem adhat. Arra a kérdésre, vajon biztonságban át lehet-e jutni a határon, vállat vont; ha az út veszélytelen volna, nem kérne kétezer forintot; három nappal ezelőtt a határőrség egy embert kilőtt a csoportjából; egyet meg megsebesített, de a többiek átjutottak. De ebben a hóviharban – ha ugyan el bírnak indulni – talán biztonságosabb lesz az út, mint mostanában szokott lenni, a határőrök sem kockáztatják meg szívesen, hogy lefagyjon a fülük vagy a lábuk.

A gazda minden ridegsége ellenére megbízható embernek látszott; a parasztok többnyire ingatag modorával ellentétben kimondta, ami a begyében, vagy legalábbis ami a nyelvén volt. Alighogy befejezte mondókáját, megérkezett a nyárfasor felől közeledő csoport, újabb tizennégy ember, talán még kimerültebben, mint a többiek; sok asszony és gyerek volt köztük, és

reggel óta gyalogoltak a helyenként térdig érő hóban. A szobában már talpalatnyi hely sem volt, a konyha döngölt padlójára ültek vagy feküdtek le, fejüket, hátukat a téglából rakott tűzhelynek támasztva. Egy háromgyerekes anya, akinek az egyik fia észrevétlenül lemaradt az úton, görcsös, fékezhetetlen sírásban tört ki; a jajveszékelés hallatára a szobában is felriadtak a gyerekek, s megrettenve nyöszörögni kezdtek.

Időközben visszaérkezett az az ember, akit a hóviszonyok tanulmányozására küldtek ki. A négy férfi, akikhez a gazda felesége, egy csizmás, ősz hajú, erőteljes parasztasszony is csatlakozott, a konyha egyik sarkába vonulva, halkan tanakodott; kézmozdulataikon és hanghordozásukon észrevehető volt, hogy nem értenek egyet. Az asszony szemlátomást mielőbb meg akart volna szabadulni a nyomorúságos sáskahadtól, amely házát elözönlötte, nyilván attól is félt, hogy a nap folyamán a több csoportban és több irányból házuk felé vonuló nagyszámú disszidens felkeltette a határőrség figyelmét, s ez a rossz idő ellenére is rajtuk talál ütni. A három férfi azonban szemlátomást húzódozott attól, hogy megkockáztassák az utat; vonakodásukat a vihar fel-felsivító panaszos jajongása s a ház előtt álló göcsörtös akácok szüntelen recsegése elég közérthetően megmagyarázta. Az utak nem a legjobbak, hirdette ki végül is a gazda a hirtelen beállt csöndben, amelyet csak egy-egy felsíró gyermekhang szakított meg, a zimankós idő sem kedvez, a kirándulás asszonyoknak, gyerekeknek nem ajánlható, de ha az egyedülálló férfiak között vannak, akik elég erősnek érzik magukat ahhoz, hogy rögtön elinduljanak, akkor a jelentkezők számától függően egy vagy két csoportban útra kelhetnek. De csak egészséges, erős emberek jöjjenek, tette hozzá lelkiismeretesen, mert a gyöngék hátráltatják a többieket, s ha valaki útközben lemarad, azt kénytelenek lennének sorsára bízni. A fejenkénti kétezer forint előre fizetendő.

Aki ma fekve marad az úton, az menthetetlenül megfagy, mondta mellette a sógora, puskával a kezében. S ha valaki elcsúszik, elesik, s eltöri vagy akár csak kificamítja a lábát, az ne

számítson arra, hogy ebben a viharban s ilyen mély hóban a többiek magukkal tudják vinni; tehát jól gondolják meg, mert nem mindenkinek Krisztus a barátja.

Tizenöt-húszan jelentkeztek, köztük egy lány is, sínadrágban, rövid bundában, kendővel bekötött fejjel, vállán hátizsákkal; kissé ferde vágású szeme, előreugró járomcsontjai voltak, száját makacsul összeszorította. – Hétszázhúsz forintom van – mondta a parasztnak –, ennyi az egész pénzem. Ha nem éri be vele, akkor száz lépéssel maguk mögött, ingyen fogok átmenni a határon.

Az öreg paraszt elgondolkodva vizsgálgatta a lány fiatal, makacs arcát. – Alku nincs – mondta kurtán. A lány dacosan hallgatott, vállat vont.

– Ha egyedül megy át, az persze nem kerül pénzbe – mondta a paraszt egy idő múlva, hátat fordítva a lánynak.

Három, egyenként hatos-hetes csoportra osztották szét a jelentkezőket, a professzor az utolsóval kelt útra, egy órával az első csoport után. A gazda szemlátomást nem szívesen fogadta be az indulók közé, gyanakodva nézegette magas, sovány, kissé görnyedt alakján a fekete városi télikabátját, selyemsálját s fölötte a hat évtized gyűrte ráncokat a keskeny, csontos arcon. – Maga jobban tenné, ha várna még egy napig – mondta. Az öregember nem felelt, a paraszt kezébe számolta a pénzt. Indulás előtt elbúcsúzott a pesti Közért-alkalmazottól és családjától, akik még a tanyán maradtak, s odaadta a fiatal férjnek azt a háromezer forintot, amelyről tudta, hogy hiányzik az útiköltségükhöz. A háziasszonytól egy negyedkiló kenyeret vett az útra, tíz forintért.

A hideg csak olyankor marta meg az embert, ha szembe került a széllel. Szerencsére nem egyenletesen fújt egész éjjel, hanem olykor egy negyed-félórára kihagyott, ilyenkor az ember tüdeje valamennyire kipihente magát, s utána nagyobb kitartással viselte el azokat a pofonokat, amelyeket az újra feltámadó szélrohamok csattogva, fütyülve lekentek neki. A szélvihar néha olyan tolakodó volt, hogy az ember csak akkor jutott lé-

legzethez, ha egy-egy percre megállt – szétterpesztett lábbal, hogy el ne döntse a nyomás – s fejét hátrafordítva, teleszedte a tüdejét levegővel, aztán óvatosan visszafordult, s leszegett fejjel, mint a támadásra induló bika, ismét nekiindult. Az ellen persze nem volt védekezés, hogy a nagy erővel és veszett gyorsasággal száguldó kemény hópelyhek be ne férkőzzenek a meztelen arc valamennyi nyílásába, s a bármilyen szorosan csukódó sálak és ruhák alá, az ember szeme, szája, orra és füle tele lett hóval, s minden újabb szélrohamnál felháborodva és meglepetten vette észre, hogy bosszúságában újra meg újra sírva fakad. Mire a szeméből lecsurgó könnyek ráfagytak az arcára, a következő szélroham már ismét megríkatta.

A viharnak mindenképp megvolt az az előnye, hogy helyenként tisztára söpörte az utat, jobban mondva azokat a keskeny ösvényeket és mezsgyéket, amelyek az ugyancsak csupaszra fújt szántóföldek vagy a zörgő kukoricatáblák között vezettek el. Ilyenkor az embernek nem kellett folytonosan a lába alá nézni, hanem minden lélekjelenlétét és erejét a helyes lélegzetbeosztásra fordíthatta. Aki víz alatt tud úszni, az ilyenkor jobban boldogul. Az útnak ezeken a szakaszain a vékonyra leborotvált hóréteg alatt olykor még a keményre fagyott, morzsalékos talaj is megmutatta magát, a láb boldogan kapaszkodott göröngyeibe.

Ég nem volt a gyaloglók feje fölött, a világítást csak a hó szolgáltatta. A mennyezet helyén kavargó, olykor oszlop alakban ferdén felszökő vagy óriás lepkerajként a földre vágódó hópelyhek is egy kevés gyönge derengést szivárogtattak a föld fölé, kétoldalt a széles hótakarók pedig egyenletes, autonóm fénnyel váltak ki a nyugtalan sötétségből. – Mi a baj? – kérdezte a professzor, kissé lihegve egy előtte botladozó embertől, aki hirtelen megállt, és tétován szétnézett maga körül.

– Nem látok – mondta az ember.

– Hogyhogy nem lát?

– Eltörött a szemüvegem.

– Most?

– Már az út elején – mondta az ember. – Kezdetben még ment valahogy, de úgy látszik, kifáradt a szemem. Most már semmit sem látok.

– Sebaj – mondta az öregember –, karoljon belém, majd együtt megyünk.

A tiszta útszakaszokon az ösvény keskenysége ellenére is elég jól boldogultak, de ha egy hófúváson kellett átgázolniok, amelyben olykor térden felül elmerültek, vagy egy árkot kellett átlépniök, minden alkalommal ötven-száz lépéssel lemaradtak az előttük haladóktól.

– Bízza rám magát! – mondta az öregember lihegve. – Kapaszkodjék erősen belém, akár be is hunyhatja a szemét.

A szél jégkorszakbeli szenvedéllyel zúgott végig a síkságon

– Mit mondott? – kiáltotta az ember, a professzor füle felé fordítva száját. – Nem hallottam a széltől, hogy mit mondott.

Az út egy-egy szakaszán két-három méteres hótorlaszok emelkedtek, amelyeket meg kellett kerülni s aztán újra visszatalálni a behavazott ösvényre; félő volt, hogy ha túlságosan elmaradnak, s elvesztik szem elől az előttük haladókat, elvétik az utat. A lábnyomokat a szélvihar egy pillanat alatt betemette. Szerencsére az előttük járó hat ember – köztük a parasztgazda fia, aki a csoportot vezette – egy alkalommal hosszabb ideig megállapodott egy helyen; messziről úgy tetszett, mintha valamilyen földön fekvő tárgyat vizsgálgatnának. Egy megfagyott idősebb férfi holtteste volt, mely ülő helyzetben egy fának támaszkodott; amikor elmozdították helyéről, mint egy fabábu, égnek emelt térdekkel a hátára esett. Már megmerevedett, nem lehetett kiegyenesíteni szeméremsértő helyzetéből, s minthogy halott volt, nem is érdemelte meg, hogy sok időt pazaroljanak rá.

Már korábban is találkoztak a nagy népvándorlás elszórt hulladékaival. Néhány száz lépéssel a tanya mögött, egy bedöglött személygépkocsi állt a hóba ágyazva, mely már az ablakáig ért, egy kukoricás szélén pedig egy oldalára dőlt motorkerékpár körvonalai rajzolódtak ki a hótakaró alatt; ezt alig-

hanem még csak egy-két órával ezelőtt hagyták el. Egy üres, erősen foltozott hátizsákot is találtak s egy nagy nyitott disznóbőr kézitáskát, melynek tartalmát nyilván már az előttük járó csoportok kiemelték; mindössze egy madzaggal átkötött iratcsomó s egy hosszú nyelű hajkefe látszott ki mellette a hóból.

Néhány perccel azután, hogy a holttestet elhagyták, a professzort felváltották a megvakult ember szolgálatában. Az összekapaszkodott pár láttán egy fiatal férfi az öregemberhez lépett, s felajánlotta neki karját. – Tévedés, fiatalember – mondta a professzor ingerülten. – Én támogatok, nem engem támogatnak. Ha lenne szíves, egy időre átvenni a helyemet...

Fáradt volt, egyre nehezebben bírt lépést tartani a nagyrészt erőteljes, fiatal férfiakból álló csoporttal. Éjfél felé járt az idő, már a Fertő-tó körüli láposba értek, ahol még fáradságosabb volt a járás, mert a hótakaro alatt helyenként vékony jégréteg húzódott, s ha az ember besüppedt a hóba, s a jég betört alatta, cipője cuppogó, vastag mocsárvízbe merült, mely rögtön körülzárta, és még lejjebb húzta. Az öregember városi cipője kedvetlenül tűrte a megpróbáltatásokat. Nyaka köré csavart selyemsálja már rég átázott, s mint egy hidegvizes borogatás tapadt a bőréhez, bőrkesztyűje is csuromvizes volt az alája tolakodó hótól, mindkettőt levetette s eldobta. Gallérja, inge felülről a rácsurgó hólében, alul saját verejtékében ázott.

Minél közelebb jutottak a közvetlen határvidékhez, a hófényben derengő éjszakai táj egyre jobban benépesült. A szélviharban egyenletesen zörgő nád időnként egy-egy vaskosabb lökéstől külön is megzördült, s a hajladozó szárak mögött – a várt, láthatatlan szélroham helyett – egy-egy görnyedten haladó emberi alak sűrűbb körvonalai tűntek fel, meztelen, fehér arcok tekintettek ki az embermagasságú növényzet súrlódó pengéi közül. – Ha Istent ismernek – szólalt meg egy fáradt női hang a sötétben, közvetlenül az öregember mellett –, vigyék magukkal ezt a kislányt. Én már nem bírom tovább. – Egy egyetemi hallgató a karjába vette a gyermeket, de anyját, aki egy másik nővel együtt egy fatönkön ült, vezetőjük idegesen durva nóga-

tására kénytelenek voltak sorsára bízni. – Menjenek, menjenek – mondta az asszony –, nincs semmi bajom, csak halálosan ki vagyunk merülve mind a ketten. Ha egy félórát pihenhetünk, s nem kell a gyereket cipelnünk, akkor egyedül is tovább tudunk menni.

– Hol az apja a gyereknek? – kérdezte valaki.

– Menjenek, menjenek! – mondta az asszony sírva. – Vigyázzanak a gyerekre! Az Isten megáldja magukat. Bálint Etuskának hívják, ne felejtsék el! Írják fel! Majd megkeressük magukat. Maguk jó emberek, ugye, nem hagyják el? Az ingecskéje alatt, a nyakába kötve...

Úgy látszik, a másik asszony meglökte, mert hirtelen elhallgatott. – Menjenek már – mondta a másik asszony.

– Hol az apja a gyereknek? – kérdezte az öregember.

– Menjenek már, az ég áldja meg magukat – mondta az első asszony hangosan sírva. – A gyereket Bálint Etusnak hívják. Menjenek, ne törődjenek velünk!

Minthogy a vezető azzal fenyegetőzött, hogy megfordul és hazamegy, ha tovább késlekednek, a csoport újra elindult. Ide, az ingoványba ugyan nemigen jár le a határőrség – magyarázkodott a fiatal paraszt –, de ha a fertőrákosi országutat járják, akkor időnként belövöldöznek a nád közé, vaktában, amikor eszükbe jut, hogy elriasszák az embereket. Az az úriember, akiről az apja az este megemlítette, hogy kilőtték a csoportjából, egy ilyen vak golyót kapott a fejébe, épp a két szeme közé, egy asszony meg a karján sebesült meg.

Egy idő óta már elállt a hó, a szélvihar is hirtelen alábbhagyott. Az út azonban egyre nehezebb lett, vagy az emberek gyöngébbek; percenként bokáig süppedtek a puha porhóba, vagy még mélyebben a hó alatt lappangó iszapba. Az, hogy az ember kiemelje a lábát ebből a sűrű, ragadós tésztából, s újra előre lendítse a cipőjéhez tapadt hóval és sárral együtt, az minden lépésnél az akaratnak ugyanakkora erőfeszítésébe és elszánásába került, mintha sportpályán távolugrásban rekordjavításra készülődnék. A tejsav átitatta izmok nem engedelmesked-

tek. Egy tenyérnyi száraz hely nem volt már senkinek sem a testén, a homlok verejtéke pedig merev-tüzesen ráfagyott az arcra.

Váratlanul világosabb lett, a hold egy percre kisütött a vágtató felhők közül, s a vezető jobbra-balra tekingetve s minduntalan idegesen hátrafordulva, nagyobb sietségre nógatta az embereket. Holdfényben, a fehér lapályon mozgó, fekete emberi alakokat messziről meg lehet látni. Még egy negyedóra sem telt bele s bal kéz felől, feltehetően az országút tájáról hirtelen hangos kutyaugatás hallatszott s nyomában néhány elnyújtott kiáltás. A havas táj messzire adja ki a hangot, a rendőrkutya nyilván több kilométernyi távolságban csaholt; számolni kellett azzal a lehetőséggel, hogy az előttük járó, félórával előbb indult csoportnak van a nyomában, bár azt a kedvezőbb eshetőséget sem lehetett kizárni, hogy más, a nádasban bujkáló disszidenseket hajszol. A hold újra kisütött. A vezető fülelt: emberi kiáltás több nem hallatszott. Amikor az első puskalövés eldördült, elkáromkodta magát: még szenteste sem hagyják békén az embereket! De a kutya elhallgatott. Lehet, mondta a vezető, hogy a nagybátyja lelőtte; azért visznek puskát magukkal, nem ember ellen. A hold újra kisütött. Még egy lövés csattant, majd egy harmadik, s néhány pillanattal utóbb ismét hallani lehetett a kutya ugatását. Ha egy rendőrkutya szimatot fog, némán követi a nyomot, amíg utol nem éri, amit keres, csak aztán ad hangot. A hold újra kisütött. Mintha megint emberi kiáltások hallatszanának, de ezúttal más irányból.

Mialatt a vezető a köréje gyűlt emberekkel tanácskozott, az öregember, aki fáradtságában közben kétszer is elesett, s jócskán elmaradt a többiektől, újra utolérte a csoportot. Ezúttal társa is volt: a fiatal, gyászszalagos parasztlegény, kis pörge kalapjával véres fején, aki egy újonnan beszerzett örökzöld koszorúval a karján hirtelen kibukkant a nádasból és hozzácsatlakozott. – Minek cipeli azt a koszorút? – kérdezte az öregember.

A legény hallgatott. – Gondolom, azzal engedték be a határsávba – mondta az öregember. – De itt már semmi hasznát nem veheti, fiam.

– Az édesanyám sírjára viszem – mondta a legény mosolyogva.

– Most már bátran eldobhatja – felelte az öregember. – A határon erre már nincs szüksége.

A hold újra kisütött. A vezető kívánságára az emberek a csikorgó hideg ellenére ingre, gatyára vetkőztek; fehér alsóruhában kevésbé vannak kitéve annak a veszélynek, hogy messziről meglátják őket. A legtöbben karjuk alá hajtogatták felsőruhájukat, de akadt, aki bedobta a nád közé; odaát majd kap másikat. Az öregember ismét lemaradt, nem volt hajlandó ingben, gatyában átkelni az országhatáron. Nem szeretett szánalmat kelteni, eddigi életében is gondosan elkerülte, hogy idegenek előtt meztelenre vetkőzzék. A fiatal paraszt vele maradt, szeméremérzetből vagy mert sajnálta a ruháját; koszorúját a professzor rábeszélésére már amúgy is eldobta.

Az öregembernek egyébként is már terhére voltak az emberek. Egyedül kívánt maradni abban az ünnepélyes pillanatban, amikor végleg elhagyja hazáját; kilép a sírból... vagy belép sírjába? A legénykét előreküldte, leült egy hóbuckára. A kis csoport, amelyhez tartozott – az utolsó! –, már nem látszott; fehér alsóruhájukban eltűntek a hófödte síkságon, a legény soványka, fekete alakja is mindjobban távolodott. Az öregember fázott. Koponyáját dörzsölgette, hogy meggyorsítsa fejbőrében a vérkeringést, érzéketlen lábával topogott a havon. A kölcsönkapott, átázott svájcisapkáját már eldobta. Újra kisütött a hold, hidrogenizált, bágyadt fényét rálebbentette a holt vidékre. Csönd volt.

A hansági mocsarakban, éjszaka, tíz fok hidegben sem maradhat magára az ember, gondolta az öregember bosszúsan felriadva, amikor megpillantotta a széthajló nád közül kilépő sínadrágos, hátizsákos, makacs szájú fiatal lányt, aki az utolsó csoport hátvédjeként, néhány lépésnyi távolságban – úgy, ahogy bejelentette – egész idő alatt – ingyen! – követte őket. Ingyen fog átjutni a határon is, gondolta az öregember. – Mit kíván tőlem? – kérdezte bosszúsan suttogva, mert annyira berekedt,

hogy maga is alig hallotta a hangját. – Mi baja? Miért álldogál itt előttem?

– Nem szabad ebben a hidegben ülve maradni, professzor úr – mondta a lány, fiatal homlokát ráncolva. – Akármilyen fáradt... Kérem, keljen fel!

– Honnét ismer engem? – kérdezte az öregember.

– Kérem, keljen fel! – ismételte a lány türelmetlen, makacs szájával. – Uramisten, hisz még szvettere sincs! Kérem, keljen fel!

Az öregember egy ideig elnézte a lány sápadt, fiatal arcát, s a szívébe végtelen szánalom költözött. – Honnét ismer? – kérdezte rekedten suttogva.

– Kérem, keljen fel! – mondta a lány. – Az egyetemről... Bölcsészhallgató vagyok.

– Tudtommal nem a bölcsészkaron adok elő – mondta az öregember.

A lány türelmeltenül vállat vont. – Keljen fel, kérem! – mondta. – Kovács Ferinek, a professzor úr hallgatójának vagyok a menyasszonya.

– Ferinek? – ismételte az öregember. – Aki a napokban megajándékozott a bőrlyuggatóval?

– Igen – mondta a lány.

– S most hol csavarog a lelkem? – kérdezte az öregember. – A tiroli hegyekben síel? Vagy Engadinban? S maga most sürgősen utána lohol? Miért hagyta itt magát?

– Az istenért, professzor úr, miért tetszik disszidálni? – kérdezte a lány, önkéntelenül lehalkítva a hangját. A szája reszketett. – Ebben a korban? Hisz a professzor úr nem csinált semmit.

– Dehogynem – mondta az öregember. – Elrejtettem egy bőrlyuggatót.

– Ne gúnyolódjék velem! – mondta a lány. – Azt Feri rejtette el a professzor úrnál.

– Be kellett volna jelentenem – mondta az öregember.

A lány összeszorította makacs száját, szeme szikrázott a haragtól. – Idefigyeljen, kisasszony! – mondta az öregember. – Feri úr pontosan tudta, hogy miért nálam rejtette el azt az ocsmányságot, mert Feri úr nem vak, nem süket és nem esett a feje lágyára. Miért nem Vicsorgó kartársamnál, vagy Kémecske kartársamnál vagy Lapulj kartársamnál rejtette el, miért épp nálam? Mert a szomszédságomban lakik? Mert tudja, hogy kedvelem? Ugyan kérem! Tettének oka az a mindenképp jogos és indokolt meggyőződése volt, hogy egyetértek vele.

– De hisz professzor úr . . .

– Hallgasson! – mondta az öregember szigorúan. – Azt állítja, hogy nem használtam azt a bőrlyuggatót. Annyi, mintha használtam volna. Ha mégsem használtam, csak azért, mert nem illik a koromhoz, vagy mert nem értek hozzá, vagy mert ízlésem ellen való. Virtuálisan használtam, tetszik érteni? Minden elhallgatott gondolatommal, minden ki nem mondott szavammal, minden porcikámmal használtam. A lappangó egyetértés jogán használták helyettem is. S mikor rosszul használták, azért is felelős vagyok . . . csakúgy, mint Feri úr . . . és maga is, kisasszony . . . s mindenki ebben az országban azért, ami történt, s azért is, ami azelőtt történt, és ezután fog történni. Nemcsak a kis Kopasz felelős! A felelősséget pedig vállalni kell, kisasszony. De hát menjek el egy nevetséges bőrlyuggatóval a karom alatt a rendőrségre, s jelentsem fel magamat? Hogy megbocsássanak s hazaküldjenek? Nekem ne bocsássanak meg!

– De professzor úr tényleg nem csinált semmit – mondta a lány kétségbeesetten.

Az oregember gúnyosan nevetett. – Nem csináltam semmit? – ismételte. – Azért disszidálok.

– Professzor úr, keljen fel! – kiáltotta a lány. – Az arca már szederjes.

– Ne fárasszon kérem, kisasszony! – mondta az oregember türelmetlenül. – Menjen csak szépen előre, majd a tiroli hegyekben találkozunk.

A lány tovább állt előtte. A hold újra kisütött. A szél egy

ujjával belepöccintett a nádba, az egy kicsit zörgött, aztán megint csönd lett.

– Ne inkomodáljon, kisasszony! – mondta az öregember. – Legyen szíves, hagyjon magamra! Milyen jogon avatkozik az életembe? Tisztesség, emberszeretet, mondja? Rajtam akarja – nevetséges példázatként – jóvátenni azt, amit egy egész ország elmulasztott egy évszázad óta. Nem, kisasszony, ez a nép még nem bűnhődte meg a múltat és jövendőt. S azt képzeli, hogy ha maga a vörösre fagyott, piszkos kacsójával belém karol, átcipel a határon, s megmenti becses életemet, hogy azzal bármit is jóvátesz? Vagy hogy én odaát bármit is jóvá tudok tenni? Hátha nem is akarok? Nem lehet jóvátenni, kisasszony, semmit sem lehet jóvátenni. Halottakat nem lehet feltámasztani, a sebek csak mimikriből gyógyulnak meg. Tisztességesen kell élni, kisasszony, nem jóvátenni! Vagy azt képzeli, hogy itt nem lehet majd egyszer tisztességesen is élni? No hagyjon magamra, kérem! Szamaritánus szolgálatait olyannak ajánlja fel, aki jobban tudja méltányolni őket. Bizonyára van még könyörületre érdemes ember, itt vagy odaát, menjen, keresse meg őket! Menjen, kérem, mielőtt arcul ütöm.

Megvárta, míg a lány keskeny alakja el nem tűnik a sötét nád között, aztán felkelt, és lassan elindult. Még egy óráig botorkált, vagy két óráig. Felhajtott kabátgallérja, mely átázott és deszkakeményre fagyott, véresre dörzsölte a bőrét. Amikor megint egyszer elesett, már közel lehetett a határhoz, talán csak néhány száz lépésnyire, mert valamilyen sárga, párás ragyogást pillantott meg a hó fölött, melyről hosszabb, szórakozott vizsgálat után megállapította, hogy egy hatalmas karácsonyfa fénye. Karácsony este volt, fehér karácsony. Ha nagyon igyekszik, négykézláb még elmászhatott volna a karácsonyfa alá, de ehhez a szégyenteljes mutatványhoz nem volt kedve. Maradjunk csak meg ebben a kis hazában! Nagyon messziről megint lövések hallatszottak, aztán valamivel közelebbről egy motorkerékpár távolodó kattogása. Az öregember feltápászkodott, hátat fordított a határnak, s mintegy jelképesen néhány lépést tett vissza-

felé, az ország belseje felé. Egy hóval teli árok partján leült. Nagyon fáradt volt, de a hideget már alig érezte.

Behunyta szemét, ásított, többször egymás után. A kezdődő dekompozíció, állapította meg érverését vizsgálgatva. Ismerte a folyamatot. Fáradtság, bágyadtság, aluszékonyság, a légzés ritkul, felületessé válik. Az izmok megmerevednek, ez is megnehezíti a légzést. A rosszul oxigenizált vérben egyre több a széndioxid. Az anyagcsere-folyamatban zavarok lépnek fel, a hőszabályozó központ kimerül. Látás- és hallásbeli érzékcsalódások következnek. A szívműködés szabálytalan, gyakori extrasistolékkal. A végbél hőmérséklete egyre alacsonyabb, ha huszonnégy fokra száll le, gyakorlatilag már nincs segítség. A máj megszűnik glikogént termelni, a vércukorszint süllyed, a pulzus kihagy, tapinthatatlanná válik. Amikor a szervezet táplálásához szükséges vércukor nullára esik le, beáll az exitus.

1960

A két öreg csöndesen ejtőzött á keskeny kerti padkán, amelyre az őszi napfény a levele hullt diófának már csak az ágait rajzolta fel, egy-egy himbálódzó levél topázfüggőjével. A kis peremvárosi kertben csönd volt. A csöndben egy percig hallani lehetett a gyorsvasút távoli kattogását. Megint lehullt egy sárga levél. Az öregasszony egy szürke harisnyát kötött, s az öregember mellette talán el is bóbiskolt volna, ha a kötőtűk villogása időnként magához nem téríti. – Meghalt az öreg Timár – mondta álmosan. Már délelőtt el akarta volna mondani, de elfelejtette.

– Micsoda? – kérdezte az öregasszony, aki egy kicsit nagyothallott.

– Meghalt az öreg Timár – ismételte az öregember hangosabban.

– Mi baja volt? – kérdezte az asszony.

– Öngyilkos lett – mondta az öregember.

Az asszony tovább kötött. – Elég öreg volt már – mondta.

– Csak két évvel volt öregebb nálam – mondta az öregember.

– Micsoda? – kérdezte az asszony.

– Nem volt olyan nagyon öreg – mondta az öregember tapintatosan.

– Elég öreg volt – mondta az asszony.

Jó melegen sütött a nap. Az öregember eltűnődött. – Ivott – dörmögött maga elé.

– Micsoda? – kérdezte az asszony. – Miért beszélsz olyan halkan?

– Azt mondom, hogy minden hónapban elitta a nyugdíját

– kiáltotta az öregember, az asszony füle felé fordítva száját. – Az egész nyugdíját elitta.

Megint lehullt egy borjúbőrszínű levél a diófáról. Az öregasszony egy ideig elnézegette lassú lebegését. – Milyen jó melegen süt ma nap!

– Megyek egyet járni – mondta az öregember, és felállt. – Meg ne fázzál! Ne hozzak ki egy kendőt?

– Nem kell, édesem – mondta az asszony. – Már megint elcsavarogsz?

Az öregember kinyújtott kezefejével megmérte a napmeleg hőfokát. – Mégiscsak hozok – mondta. – Ilyenkor októberben már hamis a nap, könnyen meghűl az ember. Nézz be majd a kutyához!

Késő délután lett, be is borult, mire az öregember sétájáról hazaért, felöltője alatt a születésnapi ajándékkal, melyet este, az ünnepi vacsorán fog átadni az asszonynak: egy csokor őszirózsába rejtve, egy nagyothalló készülék. Egy éve lemondott a dohányzásról, hogy megvehesse. De most, hogy lábujjhegyen belopódzott a szobába, hirtelen kételyek fogták el, s elszorult a szíve: vajon nem szégyeníti-e meg vele az asszonyt. Még nem hiszi el, hogy nagyot hall. Pedig tegnap egy nem is nagyon távoli ágyúdörgésre felütötte fejét, az ajtó felé nézett s azt mondta: szabad!

Az öregember benyitott a konyhába. – Megjöttem – mondta. – Mikor vacsorázunk?

– Soká jöttél – mondta az asszony.

– Jólesett a séta – mondta az öregember.

– Már megint valami huncutságon töröd a fejed? – kérdezte az asszony. – Frissen sült hús lesz vacsorára.

Az öregember csettintett. – Rég ettünk húst.

– Nehogy felbosszants megint valami születésnapi meglepetéssel! – mondta az asszony. – Már nincs pénzem, s a nyugdíj csak egy hét múlva jön.

– Majd megleszünk – mondta az öregember.

– Micsoda? – kérdezte az asszony. – Mit motyogsz? Teríts meg, addig kisütöm a húst.

Odakint megeredt az eső, éles, sűrű koppanásokkal dobolt az ablaküvegen. Az öregember megterített; minthogy születésnapi vacsora volt, tehát a szobában. Mialatt terített, az eső tovább kopogott az ablaküvegen, de kopogásán túl még egy másik, távolabbi dobolás is hallatszott, időnként elhallgatva, majd újra felerősödve. Az öregember az ablakhoz lépett, fülelt. Olyan erősen fújt a szél, hogy a diófa ágainak csapkodása is behallatszott. A szomszéd ház elől hirtelen eltűnt az aszfalton elfekvő két sárga négyszög: eloltották a villanyt. Az öregember gyorsan leeresztette a redőnyt, aztán kiment az előszobába s kulccsal lezárta az ajtót. A harcok ez ideig elkerülték a peremvárost, de úgy látszik, most ide is átcsaptak, a redőnyön át is hallani lehetett a géppisztolyok kopogását. Az öregember kiment a konyhába, amely tele volt a frissen sülő hús zsíros, fokhagymás szagával; sercegésétől és pattogásától szerencsére ide nem hallatszott be a kinti dobolás. Azért jó, hogy még nem adta oda neki a készüléket, gondolta az öregember.

– Mit csinálsz? – kérdezte az asszony. – Miért csukod be az ajtót?

– Zuhog az eső – mondta az öregember.

– Hát aztán? – kérdezte az asszony.

– Befújja a szél az esőt – mondta az öregember.

– Miért zárod le kulccsal az ajtót? – kérdezte az asszony. – Tele van gőzzel a konyha. Miért nem felelsz már? Miért zárod le kulccsal, kérdem.

– Nagy szél van – mondta az öregember. – Az ajtó könnyen jár, a szél feltépi, aztán becsapja az egész vizet, mi meg törülgethetjük.

– Már megint képzelődsz – mondta az asszony. – Nem hallom, hogy szél volna.

A fegyverropogás most már egészen közelről szólt, s egyre közeledett. Puskalövések is hallatszottak, de főképp sorozatok, egymást folytatva, vagy egymást túlkopogva, szünet nélkül,

egyre tagoltabban. Az öregember visszament az előszobába, amelynek ajtaja az utca felé nyílt; innét jobban ki lehetett venni, hogy hol folyik a harc. A szobán áthaladva, felkapta a terített asztalról, az asszony tányérja mellől az odakészített őszirózsa csokrot a hallókészülékkel s a rekamiéra, a díszpárna alá rejtette. A harc már elérte az utcát, a ház felé közeledett. Szerencse, hogy a konyha ajtaja, ablaka hátrafelé, a kis kertre nyílt. Az öregember visszament a szobába, leszedte az asztalt, s az abroszt, az evőeszkozt és a tányérokat tálcán kivitte a konyhába. – Mit csinálsz? – kérdezte az asszony. – Még csak most terítesz? S miért itt a konyhában?

– Hát? – kérdezte az öregember.

Az asszony szembefordult vele, és a szemébe nézett. – Elfelejtetted, édesem? – kérdezte egy idő múlva.

– Mit?

– Hogy ma van a születésnapom – mondta az öregasszony, csöndesen mosolyogva, de a homloka egy kissé kipirult. – S hogy a születésnapomon a szobában eszünk?

Az öregember is elpirult, minden ránca kivörösödött. – Elfelejtettem – mondta, s a tálcát letette a konyhaasztalra, mert reszketett a keze. – Nem is értem, hogy felejthettem el.

– Nem baj, édesem – mondta az asszony –, legalább nem lesz ételszag a szobában. Nézz csak ki az előszobába, úgy tetszik, mintha kopogtak volna.

– Ilyen későn? – mondta az öregember.

– Mit mondasz? – kérdezte az asszony.

– Ilyen későn senki sem jön hozzánk – kiáltotta az öregember, az asszony felé hajolva.

– Pedig hallom, hogy zörögnek – mondta az asszony.

Az öregember kiment az előszobába. A kijárati ajtóhoz nyomta fülét; úgy tetszett neki, mintha az imént hallott lövés az utcájukban, épp a kerti kiskapuval szemben dördült volna el. Leguggolt, eszébe jutott, hogy egy eltévedt golyó átverheti az ajtót. A szél sivítása és a diófa ágainak vad zörgése, mint rádióban a zavarás, ráfeküdt az utcai hangokra, de az öregem-

ber úgy vélte, kihallja alóla néhány szaladó, nehéz bakancsos láb csattogását, amint a ház felé közeledve egyenletesen kipontozzák az utca sötét kövezetét. Megint egy sorozat! – Gyere vacsorázni, édesem! – hallatszott az asszony hangja a konyhából. – Rögtön megyek – kiáltotta az öregember.

– Jött valaki? – kérdezte az asszony a konyhából.

– Senki – kiáltotta az öregember.

– Nem értem – mondta az asszony.

– Senki sem jött – kiáltotta az öregember. Szikár, kiaszott teste már évek óta nem izzadt meg, de most nyirkos lett a tenyere, s a homlokát is kiverte a víz. – Gyere már – mondta az asszony a konyhában –, mert elpang az étel.

– Mindjárt megyek – kiáltotta az öregember. – Csak megnézem a kutyát, hogy még nem jött-e rá a fájás.

A kutya nyugodtan feküdt kosarában, az előszobából nyíló kis, sötét benyílóban. Még nem lihegett. Az öregember gyorsan megsimogatta a fejét, aztán visszament az előszobába. A szél egyenetlen szünetjelei között még hallani lehetett egy-egy géppisztoly-sorozatot, de egyre tompábban, elmosódva a természet hangosabb adásában. A lövöldözés elvonult a ház elől. – Miért nem jössz már vacsorázni? – mondta az asszony a konyhában. – Elpang az étel.

– Már megyek – kiáltotta az öregember. – Már tálalhatsz.

Visszament a benyílóba, ahol egy üveg vörös bort rejtegetett a születésnapi vacsorához, aztán a hálószoba szekrényéből kivette a sötét kabátját, felöltötte, a másik kabátot siettében a rekamiéra dobta. – Hol maradsz ilyen soká? – mondta az asszony a konyhában. – Csak nem vagy rosszul?

– Dehogy vagyok rosszul – kiáltotta az öregember. – Kitűnően vagyok! – Még egyszer kiment az előszobába, fülét az ajtóra nyomva, hallgatódzott. Izgalmában egy gépies mozdulattal elcsavarta a villanykapcsolót, a sötét előszobában kigyulladt a villany, tehát újra hátra kellett fordulnia, hogy eloltsa. A szobában is eloltotta a villanyt. Amikor kinyitotta a konyhaajtót, s az erősen kivilágított, szeretett, tiszta helyiségben –

mint egy képeslapon – megpillantotta a terített asztalnál ülve, kopott, tiszta gyászruhájában, ezüstősz fejével, kezében a hosszú, csillogó kötőtűkkel s az ölébe lógó szürke harisnyával a békésen mosolygó öregasszonyt, aki természetesen nem hallotta meg az ajtónyílást, idegességében megbotlott a vakítóra kifényesített sárgaréz küszöbben: az előszoba felől ezúttal félreérthetetlen, erős kopogás hallatszott.

– No, csakhogy itt vagy! – mondta az asszony. – Miért álltál meg?

Újra dörömböltek az előszobaajtón, bent a benyílóban a kutya is elvakkantotta magát, de nem jött ki a kosarából.

– Mit rejtegetsz a hátad mögött? – kérdezte az asszony. – Már megint valami huncutságon töröd a fejed?

– Kopognak – mondta az öregember.

– Dehogy kopognak – mondta az asszony. – Semmit sem hallok.

– Azt mondom, hogy kopognak – kiáltotta az öregember.

Az asszony elmosolyodott. Az öregember hátán végigfutott a hideg: undorodott ettől a magabiztos mosolytól, s körülötte a világos konyha és a terített asztal émelyítő tisztaságától. Az előszobaajtón újra dörömböltek. – Még most sem hallod? – kérdezte halkan. Megfordult s a szobán át, melynek ezúttal nyitva hagyta az ajtaját, ismét kiment az előszobába. A kulcs kétszer volt ráfordítva a bejárati ajtó zárjára. Egy ismeretlen fiatal férfi lépett be, kezét ágyékára szorítva. Az arca is véres volt. – Zárja be az ajtót mögöttem! – mondta. – Oltsa el a villanyt!

– Kit keres, fiam? – kérdezte az öregember háta mögül az asszony, a szoba nyitott ajtajából.

– Azt hiszem, átlőtték a herémet – mondta a fiatalember.

– Mit mond? – kérdezte az asszony. – Nem értem. Mit mond?

– Megsebesült – kiáltotta az öregember, az asszony füle felé hajolva.

– Ne kiabáljon! – mondta a fiatalember. – Lehet, hogy még itt mászkálnak a ház körül.

– Mit mond? – kérdezte az asszony. – Miért motyognak mind a ketten?

Az öregember a füléhez hajolt. – Azt mondja, hogy átlőtték a combját.

– Mit? – kérdezte az asszony.

– A combját – mondta az öregember.

Az asszony rámosolygott az idegenre. – Üljön le arra a székre, a sarokban, fiam! – mondta. – Várjon egy percig! – Mit akarsz vele csinálni? – kérdezte az öregembertől, miután mindketten bementek a szobába, s az asszony behúzta maga mögött az ajtót. – Itt akarod tartani?

Az öregember rábámult.

– Itt nem maradhat – mondta az asszony. – A ruhája csupa vér. Hova fektessem? A rekamiét is bevérezné.

– Bevérezné – mondta az öregember.

– Hát persze – mondta az asszony. – Kísérd át Molnárékhoz, azoknak három szobájuk van.

– Azoknak sincs üres fekhelyük – mondta az öregember.

– Miért nem teszed le már azt a borosüveget a kezedből? – mondta az asszony. – Kísérd át az öreg Timárhoz, ott most van egy üres ágy.

– Még nem temették el – mondta az öregember. – Még el sem szállították a házból.

Az asszony ránézett ezüst hajkoronája alól, ezúttal nem mosolygott. – Itt nem maradhat – mondta. – Hol lőtték át a combját? – Nem tudom – mondta az öregember.

– Persze hogy bevérezné az egész rekamiét – mondta az asszony. – Nem engedem, hogy ittmaradjon.

– Itt nem maradhat, fiam – mondta kint az előszobában a széken elnyúlva ülő fiatalembernek, aki még mindig az ágyékára szorította a kezét. – Ha nem tudná, nekem három fiam veszett oda a háborúban, kettő a harctéren, a harmadikat, az utolsót pedig kivégezték a nyilasok. Nekem elegem volt eb-

ből, hagyjanak minket békében! Menjen el, fiam, nem haragszom magára, de menjen el! Ebben a házban már csak két halott számára van hely.

A fiatalember ülve maradt. – Nem hallotta, hogy mit mondtam? – kérdezte az asszony. – Nálunk nincs hely. Az uram majd átkíséri a szomszédba.

Amikor az öregember egy negyedóra múlva visszajött, az asszony a konyhában ült, a terített asztal mellett és kötött. A tűzhelyen takaréklángra csavarva, két lábasban várt az étel. Az öregember az előszobába ment. felakasztotta felöltőjét a fogasra, az ottfelejtett üveg bort kihozta a konyhába, és az asztal közepére állította. – Gyere csak közelebb! – mondta az asszony. – Úgy látom, téged is bevérzett.

– Hol? – kérdezte az öregember, letekintve ruhájára.

– Gyere csak közelebb! – mondta az asszony. – A gallérod véres. Úgy látom, az inged is.

Az öregembernek nemcsak a gallérja s az inge volt véres, hanem a kurtára nyírt, ősz bajsza is, és a szája sarka. – Édesem, vérzik az orrod – mondta az asszony. – Gyere be a szobába, lefektetlek.

– Nem kell – mondta az öregember. – Majd leülök egy székre, s hátrahajtom a fejemet.

De mire beért a szobába, hirtelen megtántorodott. Minthogy az asszony úgy látta, nem bírná az ágyig eltámogatni a nehéz csontú, magas testet, lefektette a konyhaajtó mellett álló széles, fűzöld rekamiéra, a nadrágzsebéből kivette a zsebkendőjét – amely szintén véres volt –, az orra alá szorította, aztán hogy vízszintesen feküdjék, kihúzta a feje alól a nehéz díszpárnát. Az ószirózsa csokor a nagyothalló készülékkel a földre esett. Az öregasszony felemelte, a rekamié előtt álló asztalra tette. Szerencsére volt egy kis csomag vattája a fehérneműs szekrényben, amivel elrekesztheti a vérzést. Az öregember tarkójára hidegvizes borogatást tett, kifűzte, levetette cipőjét, a lábát letakarta az öreg kockás pléddel. De az öregemberből úgy dőlt a vér, hogy néhány perc alatt átnedvezte az orrába szorított vat-

tadugókat. A fűzöld rekamié is véres lett, szerencsére, az öregember nem vette észre. Az asszony felhúzta a rendőnyt, kinyitotta az ablakot. Az öregember ismét meghallotta a géppisztolyok zsinóron húzott ropogását.

– Oltsd el a villanyt! – mondta.

Az asszony eloltotta. – Jót tesz a friss levegő? – kérdezte.

– Igen – mondta az öregember. – Megtaláltad?

– Igen – mondta az asszony.

– Megnézted?

– Még nem mondta az asszony. – Jobb, ha most nem erőlteted a beszédet.

– Ne haragudj, Rozi – mondta az öregember –, azt hiszem, jó hasznát fogod venni.

– Elég jól hallok én így is – mondta az asszony. – Kár volt azért a sok pénzért.

– Hallod a lövöldözést?

– Hallom – mondta az asszony. – Ne erőltesd most a beszédet!

– Ugye, sötétben jobban hallasz? – kérdezte az öregember.

– Jobban – mondta az asszony. – Még vérzel, édesem?

– Nem tudom – mondta az öregember. – Lehet, hogy elállt.

A házban nem volt több vatta, s a hidegvizes borogatás sem használt. Az öregember orrából dőlt a vér. Az asszony nem vette ki kabátját a szekrényből, nehogy az ura észrevegye, hogy elmegy az orvosért. – Hova mész, Rozi? – kérdezte az öregember, amikor kinyílt a konyhaajtó s a villany hosszúkás, sárga négyszöge befeküdt a szobába. Mindjárt jövök – mondta az asszony. – Azt hiszem, a kamrában van még valahol egy csomag vatta.

A nyitott konyhaajtóban egy pillanatra megállt, hallgatódzott. A szeretet visszaadta hallását. A lövések a közelben pattogtak, szeszélyes időközökben, melyeket csak az eső lágyan susogó csevegése töltött ki. Az asszony, kendőjét a fejére borítva, átszaladt a hátsó kerten, majd Molnárék udvarán át ki-

futott az utcára. Az utca sötét volt, szétlőtték a lámpásokat. Tócsák fröccsentek szét a lába alatt, bemocskolták tiszta fekete ruháját. A házakban mindenütt leengedték a redőnyöket, vagy eloltották a villanyt; emberek jelenlétét csak a lövések árulták el, melyek hol szórványosan pattogtak, hol láncszerűen egymásba fűződtek. Az öregasszony továbbfutott a sötétben, de a szája reszketett félelmében. A sötétség félelmetesebb volt a lövéseknél, mert már azt példázta, ami a lövések után következik. Az öregasszony futtában néha felnézett az égre, de az is egyenletesen sötét volt; ezúttal még a Pest felől az égre vetődő vörhenyes derengés is hiányzott róla. Az öregasszony nem imádkozott, csak félt. A következő utca is sötét volt. A szeme már megszokta a sötétséget, de csak annyira, hogy különbséget tudott tenni a nem létező tér és a létező tárgyak között, amelyek alaktalanságukban félelmetesebbek voltak amannál. Kifutott az úttestre, ott kevesebb volt a tárgy. Eddig még nem esett el. Ha nem volnának emberek a sötétség mögött, talán boldogan halna meg. Csak az emberektől félt.

Hogy eljusson az orvos lakására, egy keskeny utcán kellett áthaladnia, melynek túlsó vége a Marx térre nyílt. Ez az utca is sötét volt, csak a torkolatában égett egy lámpás, mely véletlenül épen megmaradt; mögötte, a halványan csillogó esőfonalak között épp egy meghajló emberi alak szaladt át a tompa fényen, amikor az öregasszony az innenső végen befordult az utcába. A tér maga, amennyire az utcáról meg lehetett állapítani, szintén teljesen sötét volt, és visszhangzott a lövésektől. Az orvos közvetlenül az ostromlott Tanácsháza mögött lakott, melynek egyik emeleti ablakában egy géppuska torkolattüze időnként egy-egy félkör alakú, pontozott fénycsíkot rajzolt a sötétségbe. Az öregasszonyt két golyó érte. Néhány lépésnyire az orvos kapujától esett össze, arccal az ég felé. Nem hunyta be szemét. Nem érzett fájdalmat, s egy ideig majdnem boldog volt: nincs többé miről elszámolnia. Később, ahogy egyre több vért vesztett, újra félni kezdett, de már nem az emberektől.

Az öregember a rekamién is sok vért vesztett. Egy időre el

is aludt gyöngeségében. Amikor felébredt, fázott, följebb húzta magán a kockás plédet. Szerette volna, ha becsukják az ablakot, az utcáról a hideg őszi szél egyenesen a rekamiéra csapott. Az asszonyt hiába szólongatta, nem felelt. A nyitott konyhaajtón át még mindig hallani lehetett a lábosok fortyogását. – Rozi! – kiáltotta. Mégiscsak jó, hogy megvettem neki, gondolta egy idő múlva, az asztalon heverő kis fekete hallókészüléket nézegetve. Szerette volna, ha becsukják az ablakot, de az asszony nem felelt. Felállni nem mert, nehogy újból eleredjen az orra vére. A nyitott ablakon a szél beverte az esőt. Az öregember boldog volt, hogy megvette a hallókészüléket.

Amikor a kutya az előszoba benyílójában felnyögött, mégis felkelt. Mire leült az állat kosara mellé, egy kis zsámolyt húzva maga alá, az első kölyök, aránytalanul hosszú, gilisztaszerű farkával s rózsaszín talpaival már a kosárban kapálódzott; az aláterített pokróc egyik ránca tele volt magzatvízzel. A benyílót csak az előszobából beszűrődő villanyfény világította meg. Csönd volt a lakásban, a kutya is – minden életerejét összegyűjtve – hangtalanul dolgozott, csak nyelvének érdes súrlódása hallatszott az újszülött síkos, fekete szőrén. Ha egy-egy újabb tolófájdalom egy percre megállította, a fájdalom elmúltával nyomban visszafordította fejét elsőszülöttje felé, s odaadó piros nyelvével újra mosdatni kezdte. Bentről a szobából időnként kihallatszott a nyitott ablakszárnyak csikorgása.

Az öregember sóhajtott, a gyomra reszketett izgalmában. A második kölyök is fekete volt üvegesen csillogó magzatburka alatt. A lakásban minden csöndes volt, csak a konyhából hallatszott be a lábosok fortyogása. Az utcán is elállt már a lövöldözés. Az öregember nem tudta rászánni magát, hogy otthagyja a kosarat, s behívja az asszonyt a kamrából, pedig nyilván már nem lesz szüksége az új vattacsomagra. Tenyerével megtámasztotta a kutyát, mely jobb mellső lábára nehezedve, nyakát ívben hátrafeszítette, kemény testének minden izma reszketett. Mialatt kivetette harmadik fiát, az első már talált egy csecsbimbót, és szopni kezdett. A második kölyök csikorgott, mint egy

kenetlen ajtó. Az anya felváltva nyalta őket. A harmadik kölyök elrágott köldökzsinórjából egy kis vér szivárgott a pokrócra.

Az öregember bement a szobába, és becsukta az ablakot, hogy az újszülöttek meg ne fázzanak a huzatban. Sajnálta, de egy kissé gyűlölte is őket. Amikor újra leült a zsámolyra, ősz fejét tenyerébe hajtva, a kutya egy pillanatra az oldalára feküdt, és száját kinyitva, lógó nyelvvel ránézett. Nagy, fekete szeme ragyogott a boldogságtól. Az öregember megsimogatta. Nem tudta, mennyi idő múlt el, amióta a zsámolyon ül, és a kutya nyelvének fáradhatatlan, érdes súrlódását hallgatja a csöndes lakásban, de nem érzett fáradtságot, s a szívébe valami furcsa, kis boldogság költözött. Annyira el volt foglalva gondolataival, hogy meg sem ütközött azon, hogy az asszony még mindig nem jött vissza a kamrából.

A kutya ismét megmerevítette farkát: egy újabb tolófájdalom kezdődött.

1960

A sok gyerek unatkozott. Vasárnap délután volt, fullasztó hőség és por. A nagy malomudvarban, melyet balról a malom, jobbról a lakóház fogott össze, a gyerekek mezítelen lába bokáig süppedt a porba. Szemöldökük szürke volt a portól, s ha kikoptek, a foguk csikorgott.

– Most mit játsszunk? – kérdezte Manci. A tornác lépcsőjén üldögélt, s nagy szürke szemével maga elé bámult a porba. A többi gyerek lustán tiblábolt körülötte, a lábát váltogatta, hallgatott. Kálmán, az órásmester fia, egy nagy diófalevéllel a szemüvegéről törölgette a port.

A ház ma az övék volt. A főmolnár Pestre utazott, felesége kiment a tanyára a súlyosan beteg nagymamához. A malom állt. Künn az utcán vasárnapi csend, még kutyaugatás sem hallatszott. Azóta, hogy délben a katolikus pap elhaladt a ház előtt, s az előtte lépegető ministránsgyerek csengettyűje lassan felerősödve, majd újra lehalkulva, megpendítette a falu vastag csendjét, az utcai forgalom szünetelt; ha bárki végigment volna az utcán, háta mögött a nyomjelző porfelhő, a palánk fölé nőve, elárulja jelenlétét, akármilyen nesztelenül lépeget is. Végig a soron a házak zsalugáterekkel vakoskodtak az izzó napsütésben, mely mindenkit a szobájába kergetett. De a malomudvar tele volt gyerekekkel és kutyákkal.

– Mit játsszunk? – kérdezte Manci.

Maguk voltak a házban; ízekre szedhetik, vagy akár fel is gyújthatják, ha kedvük kerekedik rá. Nyolc-tíz kisebb-nagyobb gyerek a szomszédságból s Manci, a főmolnár tizennégy éves lanya s ikertestvére, Gyula. Estig, mire az anyjuk hazatér, senki sem veszi észre, ha akár baltával feldarabolják a ház egész bútorzatát, vagy minden tyúkot a vízbe fojtanak. De egyelőre

csendesen üldögéltek, álldogáltak a porban, méregették egymást.

– Mit játsszunk? – kérdezte Manci. – Most mindenfélét játszhatunk.

Nagy szürke szeme volt, mellyel olyan álmosan s hidegen tudta végignézni az embert, hogy még olyik felnőtt is megzavarodott, ha ráfüggesztette lustán kutató tekintetét. Az anyja sem igen látta még sírni, legföljebb tehetetlen dühében. Minden büntetést szótlanul elviselt, de egyszer, tízéves korában, apjának egy gúnyos megjegyzésére, felkapta az asztalról a konyhakést, s teljes erejéből a saját tenyerébe döfte; még ma is látszik a helye. Egyébként ezen a nyáron történt meg vele először, hogy holdas estéken egymagában kiült az udvarra, az eperfa alá, s álmos, hideg tekintetével mozdulatlanul addig nézte a holdfényben fürdő udvart, míg anyja végül is az ágyba nem kergette.

– Mit játsszunk?

A gyerekek hallgattak.

– Mert most akármit játszhatunk.

– Játsszunk olimpiászt! – mondta Deli Pista, a szomszéd középparaszt fia, egy kurta nyakú, piros arcú, vérmes gyerek, aki arról volt nevezetes, hogy nála jóval idősebb gyerekeket is véresre vert, ha szóval vagy akár csak egy lapos tekintettel is tiszteletlenül nyilatkoztak alacsony termetéről. Gyulával, a főmolnár vele egykorú fiával eddig még nem mérkőzött meg.

– Olimpiász? – mondta egy vékonyka lányhang. – Ahhoz meleg van.

– Rómában is meleg lesz.

– Nem kell – mondta Trenka Dezső, a szomszéd kőműves fia. – Meg már unalmas is.

Deli Pista a tornáclépcsőn üldögélő Manci felé fordult. Ez hidegen merengő, nagy szürke szemét ráfordította, egy ideig nézte, aztán alig észrevehetően megrázta fejét.

– Játsszunk orvost meg beteget! – mondta egy másik lányhang.

– Az jó lesz. A beteg haljon meg!
– Aztán eltemetjük.
– Hova?
Újra Mancira néztek. A kislány hófehér nyakán, haján nem fogott a nap, arca is épp csak hogy egy kissé rózsaszínűvé pirult feszesre fésült, vörösesbarna nagy haja alatt. A kis szemüveges Kálmán, a helybeli órásmester vézna fia, aki a tornác egyik oszlopának támaszkodva, a lány háta mögött állt, elmerülten nézegette pihés tarkóját, majd egy pillanat múlva elsápadva lekapta róla a szemét. Hátulról is látnivaló volt, hogy a kislány megint nem-et int.
– Játsszunk fűszerest! – mondta valaki.
– Labdázzunk!
– Játsszunk Tarzant!
Manci hallgatott. – Játsszunk Tarzant! – ismételte meg egy fiúhang. – A kislány a fejét rázta. – Ma akármit játszhatunk – mondta türelmetlenül –, valami rendkívülit is.
– Fürdessünk meg egy kotlóst!
– Menjünk fel a padlásra!
Csend lett. A gyerekek üresen, csüggedten néztek maguk elé. Az eperfa árnyékában három tarka kutya feküdt, szorosan egymás mellett, az egyik lassan feltápászkodott, körüljárta a másik kettőt, majd lógó nyelvvel, sóhajtva az oldalára ejtette magát. A kis szemüveges Kálmán lelépett a tornácról, mély lélegzetet vett. – Indítsuk meg a malmot! – mondta lesütött szemmel.
Manci feléje fordította fejét. – Minek?
– Ha meg tudjuk indítani – mondta Kálmán –, estig leőrlünk húsz zsákkal.
– Azt meg minek?
Kálmán elvörösödött, hallgatott. A kislány megvető tekintetét körülhordozta a hallgató gyerekeken. – Buták vagytok – mondta halkan, maga elé a porba –, semmit sem tudtok kitalálni.
– Eriggy a fenébe! – mondta Deli Pista. – Te nekünk ne parancsolgass!

Manci felállt, lassan, kényelmesen megnyújtóztatta derekát. El is mosolyodott, kicsit megrántotta a vállát. – Hová mész? – kérdezte ijedten Trenka Piri. – Várj! Megyek veled.

– Nem kell – mondta Manci hátrafelé. Lába, melyet csak térdig takart el a kurta perkálszoknya, már lányosan gömbölyű s ugyanolyan fehér volt, mint a karja, nyaka. – Bemegyek olvasni.

Busán, a három kutya közül a legnagyobb, noha háttal feküdt a tornácnak, felütötte fejét, s hátranézett; egy pillanatig eltűnődött, majd felállt, s farkát csóválva elindult a kislány után. Ebben a pillanatban a tornác másik végéről éles ostorpattogás hallatszott, kurtán, keményen, mint egy puskalövés. – Itt maradsz! – mondta Gyula, a főmolnár fia, s még egyszer megcsördítette kurta nyelű, bőrszíjas ostorát; nem lehetett tudni, hogy a parancs nővérének vagy a kutyának szól-e. Mind a ketten megálltak. – Hülyék vagytok – mondta a fiú, sápadt arcát a nagy, vörösen lángoló hajsüveggel a gyerekek felé fordítva. – Hülyék.

– Ki a hülye? – kérdezte Deli Pista.

– Te is.

A zömök, kurta nyakú gyerek leszegte fejét, a vér homlokába szaladt. – Miért vagyok hülye? – kérdezte egy idő múlva lepedékes hangon.

– Azt a papádtól kérdezd meg – mondta Gyula gúnyosan mosolyogva, s keskeny, szeplős arcát hunyorogva a nap felé fordította. – Mancinak igaza van. Ha én nem vagyok itt, senki sem tud magával mihez kezdeni.

– Tudok én – mondta Deli Pista.

Sarkon fordult, elindult a kapu felé. Aránytalanul széles hátával, kurta lábával-karjával sokkal alacsonyabbnak hatott, mint amilyen a valóságban volt. Gyula megvárta, míg a kapuhoz nem ér. – Várj, hulye! – kiáltotta utána kissé vékony, ráspolyozó hangján. – Szükségem van rád, gyere vissza!

Deli Pista megállt, de nem fordult meg. A többi gyerek moc-

canás nélkül hallgatott. A tornácon Manci is háttal állt a csapatnak, csak a fejét fordította kíváncsian hátra.

– Gyere vissza! – mondta Gyula. – Kitaláltam valamit.

A cirkuszjátékhoz, melyet a banda most első ízben fog lebonyolítani, szükség volt minden kézre, sőt fejre is. A rekkenő hőség mintha hirtelen engedett volna, a gyerekek jókedvű hátán észrevétlenül folyt le az izzadság. Beck Mózsi, a baromfifelvásárló fia harmadmagával hazaszaladt, üres tyúkketreceket hozni, melyekben a menazsériát fogják elhelyezni. – Hé, az öcsédet is hozd el! – kiáltotta utána Gyula. – A kisebbik öcsédet!

– Minek az? – mondta Beck Mózsi. – Az még pisis.

– Hozd csak el!

– Minek?

– Ő lesz a majom – mondta Gyula.

Kézikocsit is kellett szerezni, legalább kettőt, amelyen majd az állatseregletet szállítják. Trenka Dezső egy kis kordészerű kétkerekű tolókocsit hoz hazulról, ennek az ideszállításához is segéderők kellettek. Deli Pista nyulakat lop az udvarukban, lehetőleg ketrecestől; ha azonban erre nincs mód, akkor a kabátja alatt csupaszon hozza el őket, s majd Beckék tyúkketreceiben helyeztetnek el. Macska, kutya, galamb a malomudvaron is van bőven, de azért nem árt, ha innét-onnét még meg lehet őket szaporítani egy-egy fejjel. Az imént még kedvetlenül bóbiskoló malomudvar egy szempillantás alatt kifordult poros nyári álmából, s ember, állat elektronszerűen keringeni kezdett Gyula vezér körül. Az első percek izgatott kiáltozását hamarosan az alkotó munka feszes csendje váltotta fel, melyet csak a megbolygatott, ide-oda száguldó kutyák örvendező csaholása tört meg.

A kis Kálmán a tornácnak támaszkodva, szemüvegét törülgette.

– Te mit hozol hazulról?

– Semmit – mondta Kálmán.

Falun, özvegy órásmesterék háztartásában ritkán akad alkalmas cirkuszi nyersanyag. Gyula mindkét kezét nadrágzsebébe

süllyesztve megvető tekintetét végighúzta a vékony, csapott vállú gyerek arcán.

– Eriggy Deli Pistának segíteni!

– Azt nem – mondta Kálmán.

– Miért nem?

– Nem akarok – mondta Kálmán.

Gyula hunyorogva a nap felé fordította keskeny, szeplős arcát. – Nem hallom. Hangosabban!

– Nem akarok – ismételte Kálmán.

– Nem akarsz? – kérdezte Gyula hitetlenül, éneklő hangsúllyal. – Nem akarsz? Hogyhogy nem akarsz? Nem értem. Azt mondtam, hogy eriggy Deli Pistának segíteni.

Felemelte ostorát, s egy nagyot suhintva belevágott vele a porba, pontosan lemérve egy centiméterre Kálmán mezítelen lábujjai elé. Apró, kerek porfelhő szökött fel a nyomában. A szemüveges gyerek önkéntelenül hátralépett. – Ne ugrálj! – mondta Gyula. – Mit ugrálsz? Mondom, hogy eriggy Deli Pistának segíteni.

A szemüveges gyerek sápadtan bámult a lába előtt kavargó apró porfelhőre.

– Mi lesz? – kérdezte Gyula, s az arca még mindig egy csodálkozás volt. – Ő nem mehet – mondta e pillanatban a háta mögött Manci. – Kálmán nekem kell.

– Mire?

A kislány válasz helyett csendesen elnevette magát. Árnyéktalanul tiszta, csengő nevetése volt; a szobában a vastag, metszett kristályváza, melyet apja a háborúból, egy elmenekült nyilas lakásából hozott haza, minden nevetésére megpendült, és üveghangon tovább zengett. Gyula húgára nézett, elfintorította arcát.

– Neked kell?

– Hát!

Gyula egy ideig még állva maradt, majd szótlanul sarkon fordult, ellépett.

– Jössz?

– Megyek mondta Kálmán égő vörös fülekkel. A kislány már megfordult, már nem láthatta a rajongó tekintetet, melyet a gyerek elfogódott szemüvege alól utánaengedett.

– Jaj, de finom játék lesz!

– Igen – mondta Kálmán, a háta mögött lépegetve.

– Utána meg dinnyét eszünk.

– Igen.

– Van két dinnye a kútban, azt megesszük.

– Igen – mondta Kálmán. – Mire kellek neked?

– Jaj, de finom lesz – kiáltotta a kislány –, rengeteg édes, hideg dinnyét eszünk.

Kálmán meggyorsította lépteit. – Mire kellek neked?

A kislány nevetett. – Csak! – mondta. – Mindenfélére. Nem akarsz jönni?

– De.

– Akkor mit kérdezed!

Hirtelen eliramodott, a por, melyet lábai felvertek, mint egy hosszú, könnyű uszály emelkedett csitri dereka felé. A tornácra érve megfordult, bevárta a lassan, férfiasan lépegető fiút.

– Vagy nem akarsz jönni? – mondta, hidegen merengő, álmos tekintetét a gyerek arcára függesztve.

– Most mit csinálunk? – kérdezte a fiú.

A zsalugáterekkel elsötétített szobában Trenka Piri a nagy sublód, a legalsó nyitott fiók előtt térdelt, s óvatos kézzel emelgette az egymásra rakott, súlyos, hűvös lepedőket, dunyhahuzatokat. A deszkapadló linóleummal volt lefedve, a szekrény tetején két sor régi befőtt állt, az üvegek feléig leszáradva. A levegőnek borzongatósan kellemes, hűvös, dohos szaga volt. Kálmán még nem járt a szobában.

– Azt hagyd! – mondta Manci. – Ott nincs semmi.

A homályos szobában is látni lehetett, hogy arca kipirult az izgalomtól. Trenka Pirinek reszketett a vájkáló keze, kócos, fekete haja minduntalan izzadt homlokába hullt.

– Mondom, hogy ott nincs semmi.

– Hát hol?

– A szekrényben. Meg talán a legfelső fiókban.

– Segíthetek? – kérdezte Kálmán, akit Trenka Piri jelenléte szemlátomást felbátorított. – Mit keressek meg?

– Tudniillik menyasszony leszek – mondta Manci a szekrényt kinyitva. – Minden cirkuszban van egy menyasszony, aki a menet élén lovagol egy nagy fekete lovon. Mögötte a vőlegény, szintén lóháton vagy gyalog. Aztán jönnek az állatok meg a bohócok.

Kálmán egy nagyot nyelt.

– Én mi leszek? – kérdezte egy idő múlva.

– Még nem tudom. Akarsz bohóc lenni?

– Nem – mondta Kálmán határozottan.

– Hát csak nem vőlegény?

A kislány vékonyan elnevette magát. A homályban fénylett a szeme, Trenka Piri is kuncogott. – Jól van, majd meglátjuk – mondta Manci. – Most gyere ide és akaszd le apunak ezt a vászonruháját. Ez Gyuláé lesz, mert a cirkuszigazgatók mindig fehér ruhában járnak.

Kálmán bent maradhatott a szobában, de a fal felé kellett fordulnia, mialatt Manci átöltözött. Menyasszonynak való fehér ruhát nem találtak az anyja holmijában, egy szürke selyemruhával kellett beérnie, amelyhez nyakdísznek egy kis fehér csipkegallért kotortak elő a sublód felső fiókjából. A ruhát Trenka Piri körös-körül gombostűkkel feltűzdelte, mert hosszúnak bizonyult. Mialatt Kálmán a meszelt fal szeplőit nézegette, háta mögött a két kislány szüntelenül susogott, de a susogás felhőjéből olykor egy-egy elfojtott, csiklandós kacagás cikkant a lúdbőrös tarkójára, s megbizseregtette bőrét. Egy cipő koppanása hallatszott a linóleumon. A sublód fiókjából egy pár fehér harisnya s egy régi divatú, magas sarkú fekete lakkcipő került a kislány fehér lábára, előzetes szigorú lábmosás után.

– Nehogy megfordulj! – sikította Trenka Piri.

– Nem fordulok – mondta Kálmán, aki mozdulatlanul, égő vörös fülekkel, mereven állt a fal mellett.

Menyasszonyi fátyolért hiába tették tűvé az egész házat, meg

kellett elégedniök az ablak piszkos tüllfüggönyével, melyet Trenka Piri néhány dróthajtű segítségével Manci vörösesbarna hajába tűzött. De amikor végül is a menyasszony a szürke selyemruhában, fején a derékig érő függönnyel, ragyogó szemekkel s keményen kopogó lakkcipőben, mely minduntalan lekívánkozott lábáról, kivonult a tornácra, az udvaron már olyan zsibvásár dühöngött, hogy senki sem méltányolta tündéri megjelenését, még kevésbé Kálmán vőlegényi címerét, a széles karimájú, fekete puhakalapot, mely – noha körös-körül vastagon ki volt bélelve szalmával – minduntalan a fülére csúszott.

A tűző napsütésben most már tizenöt-húsz gyerek száguldott ide-oda az udvaron, torkaszakadtából üvöltözve, izzadtan fénylő, vörös arccal. A malom falánál, egy nekitámasztott rozsdás lendkerék előtt három kézikocsi sorakozott fel, mögöttük negyediknek a kétkerekű tolókocsi, melyet Trenka Dezső kölcsönzött el az apai háztól, balkézről, lábujjhegyen. Az udvar sarkában, hol három-négy régi malomkő hevert a kiégett, sárga fűben, a tyúkketrecek, kasok, s a nagyobb libaketrecek gyülekeztek, melyeket Beck Mózsi és társai szállítottak át lankadatlan szorgalommal a baromfi-felvásárló udvaráról; ugyanitt, az egyik malomkő lapján gyűjtötték össze a cirkusz egyéb nélkülözhetetlen kellékeit, köteleket, láncokat, egy doboz vörös míniumfestéket, mosdótálat, fazekakat, fazékfedőket, fakanalakat, egy hurkatöltőt és egy aranyfénnyel villogó nagy sárgaréztrombitát, melyet az önkéntes tűzoltózenekar egyik tagja adományozott – tudtán kívül – a cirkusz felszereléséhez.

Gyula, vakító fehér vászonruhájában, ostorral a kezében a kút káváján állva igazgatta a hadmozdulatokat. Két-két kutya már be volt fogva a kézikocsikba, a menazséria tagjai is nagyrészt már helyben voltak. Az egyik ketrecben egy nagy vörös macska gubbasztott, a ketrec falán tábla:

OROSZLÁN
VIGYÁZAT, HARAP!

felírással. Egy másik ketrecben egy tigris ásítozott. Két nagy fehér nyúl jegesmedveként hasalt, nyugtalanul mozgatva orrát egy kisebb fonott kasban. Ragadozó madár, pl. sas, keselyű, vércse rengeteg volt, pontosan annyi, ahány tyúkot, libát, kacsát a malomudvar szállítani tudott. Egy papagáj rikoltozott eszeveszett vidámsággal, a tigris feje fölött. Az állatsereglet legpompásabb darabját, az emberszabású majmot Beck Mózsi a kezénél fogva épp abban a pillanatban vezette a cirkuszigazgató elé, amikor Manci, Kálmán és Trenka Piri kilépett a tornácra.

– Vetkőztessétek le! – mondta Gyula, szakértő tekintettel vizsgálgatva a hibátlan, remekszép példányt.

– Hisz csak ez a kis gatya van rajta – mondta Beck Mózsi

– Azt is!

Beck Mózsi összeráncolt homlokkal, gondterhelten nézett maga elé. – Mit akartok vele csinálni?

– Semmit – mondta Gyula. – Ketrecbe zárjuk, s mutogatjuk.

– Az nem lesz jó!

Deli Pista úgy röhögött, hogy az oldalát fogta. – Már miért ne volna jó?

– Sírni fog – mondta Beck Mózsi.

– Hát aztán!

– Miért épp az én öcsém legyen a majom? – mondta Beck Mózsi. – Van itt más pisis gyerek is a szomszédban. Én tíz ketrecet szállítottam a cirkusznak.

Gyula türelmetlenül megcsördítette ostorát. – Mit seftelsz! – mondta megvetően. – Mindenki azt hozta el, amije van. Ha nem tetszik, menj a fenébe.

Deli Pista röhögött, a nyaka is kivörösödött.

– Te meg mit röhögsz? – mondta Gyula. – Nincs ezen semmi röhögnivaló. Fogd és vetkőztesd le. Ebbe a ketrecbe fogjuk beletenni.

A legnagyobb, fűzfavesszőből font ketrecet üresen hagyták a majom számára. Deli Pista lerángatta róla a kis fekete klottnadrágot, majd megfogta a hóna alatt, felemelte, s a fedél szűk nyílásán át leeresztette a ketrecbe. A cirkusz valamennyi mű-

vésze és egyéb alkalmazottja az új szerzemény hírére a ketrec köré gyűlt, s vadul rikoltozva figyelte az eseményeket. A majom mozdulatlanul állt a ketrecben, mely épp a hónaljáig ért, s két apró kezével a fedél fűzfavesszőibe kapaszkodva némán járatta csodálkozó, riadt tekintetét az üvöltöző seregen. Apró, sápadt arca eltorzult ijedtében, de nem sírta el magát.

– Jaj, nem fog beleférni – mondta Trenka Piri.

– Dehogynem fér! Csak be kell húznia a nyakát.

Manci menyasszonyi fátylát igazgatta, mely minduntalan az orrára csúszott. Arcán elfeledkezett, sápadt mosoly ült, a szeme csillogott.

– Ülve nem fér be – mondta egy fiúhang. – Csak ha karikába fekszik.

Kálmán Manci háta mögött állt. – Ezt nem szabadna csinálni – mondta csodálkozva, felháborodottan.

A kislány tovább bámulta a ketrecet.

– Hallod, Manci?

– Maradj csendben! – mondta a kislány hátrafelé. – Maradj csendben!

Deli Pista a vállánál fogva lefelé nyomkodta a majmot, amely fél testével még mindig kiállt a ketrecből. – Ülj le – ordította a fülébe, mintha süket volna –, guggolj le, nem érted? Az apád mindenit, ülj már le!

– Üsd pofon! – visította hátulról egy hang. – Akkor majd leül.

Az izgalom a kutyákra is átragadt. Busán elnyújtott mély farkashangon vonítani kezdett, egy Didujka nevű kisebb kutya pedig, minthogy nem bírt kiszabadulni hámjából, fülszaggató éles hangon csaholva epileptikusan ide-oda dobálta testét. A második kocsi elé fogott két kutya is rémülten morgott, ugatott. A ketrecekben a sasok és keselyűk teljes erejükből gágogtak. Az oroszlán szőrét borzolva, kerek zöld szemekkel bámult ki a porba.

A nap jóval túljutott delelőjén, mire a menet elindult. Már bent az udvarban is felemelő látvánnyal szolgált, de teljes ra-

gyogására csak akkor emelkedett, mikor az utcán, a vastag porfelhők között egész hosszában kibontakozhatott. Legelöl Kiss Andris, a hírnök lépdelt, meztelen felsőtesttel, melyet míniumfestékkel nyakától a köldökéig ragyogó pirosra mázoltak; ajkain a villogó sárgaréz trombitával, fején apja tűzoltósisakjával egyenest az arkangyalokra emlékeztetett. Jobbról, balról, bár egy lépéssel hátrabb, egy-egy dobos kísérte, kik fakanalakkal a nyakukba akasztott fazekakon ütemesen dobolva kísérték a trombitaszózatot, s közben a torkukat sem sajnálták a hírnöki feladattól; szavukra sorban kinyíltak s megteltek a kiskapuk, s az utca hosszában, mint egy-egy foszladozó gyöngysorról, egyre több gyerek pergett a menet két oldalára.

Néhány lépéssel a hírnökök mögött, vakító fehér ruhájában, ostorát sűrűn pattogtatva, egymagában lépdelt a cirkuszigazgató, kezén fehér női kesztyű, fején egy régi női szalmakalap, melyről egy széles piros selyemszalag csüngött a vállára. Mögötte következett a menyasszony, ugyancsak egyedül a sorban; sajnos, fényes szőrű pejparipája lesántult, s így gyalog kellett a porban billegnie. Lesütött szemmel lépdelt, ahogy menyasszonyhoz illik, nem nézett sem jobbra, sem balra. Közvetlenül mögötte, alig néhány lépésnyi távolságban vonult Kálmán, a vőlegény, bátran villogtatva szemüvegét óriási fekete kalapja alatt: sajnos önérzetes járásán s diadalmas tekintetén kívül semmi kozérthető, külső ábra nem jelezte vőlegényi mivoltát.

Az élcsapat mogött már a járművek következtek, közöttük egy-egy magányosan lépegető művésszel. Itt volt a legnagyobb a por s a lárma: a vontató kutyák hangosan ugattak, a ragadozó madarak gágogtak s kukorékoltak, az oroszlán, a tigris, a jegesmedvék ápoló személyzete torkaszakadtából üvöltözött. Első a sorban a kétkerekű kis tolókocsi volt, melyen Bodor Eszti, a jósnő állt, két kezével a kocsi oldalába kapaszkodva; ruházata egy búzászsák volt, melyet hónalja alatt vastag kötél fogott össze, fejét egy nagy fekete selyemkendő takarta le. A nehéz kocsit négy alacsony termetű segéderő tolta.

– Ez meg micsoda? – kérdezték a nézők.

– Ez Robinzon, a világhírű jósnő! – ordította a kocsi mellett egy hírnök, egy nemzetiszín zászlót lobogtatva feje fölött. – Éjjel-nappal jósol, tíz fillérért mindenkinek elárulja a jövőjét. Egy héttel előre bemondta a magyar–angol eredményt, hathárom, s az árvizet. Ez Robinzon, a világhírű jósnő.

A cirkusz jövetelének híre már messzire előrefutott, a vénasszonyok kiálltak a kapu elé, rosszallón csóválva fejüket, s a kisebb gyerekeket bezavarva a házba; a nagyobb lányok is kiszaladtak az utcára, s vihogva nézegették az út közepén vonuló egyre jobban hevülő gyerekhadat. – Persze hogy megint a főmolnárék fia bolondította meg őket – mondta egy asszony. – Agyon kéne verni azt a kölyköt.

– A lány a komisz – mondta egy másik asszony –, az hecceli fel őket.

– Az hát!

– Nagy kurva lesz abból – mondta az első asszony, a fehér fátylas kislány után pillantva.

A menet eleje már befordult a Rákóczi útra, a trombitaszó hirtelen lehalkult. A Jósnő kocsija egyik kerekével egy gödörbe szaladt, egy nagyot huppant, a Pythia sikoltozva ide-oda tántorgott a kocsiban. A ketrecbe zárt libák keserves gágogással főttek az irgalmatlan napsütésben.

– Nem szabadna ezeket magukra hagyni!

– A főmolnár Pestre utazott, láttam reggel az állomáson – mondta egy ember –, az asszony meg kiment a tanyára, a nagybeteg anyjához.

A Jósnő kocsija mögött Deli Pista lépdelt, kinyomott mellel, meztelen felsőtestét bokszolók módjára ide-oda hintáztatva, s két karját könyökben behajlítva, izmait mutogatta. A nyakában egy rozsdás kútlánc lógott, melyet egyetlen rántással ketté tud szakítani. A lánc rémisztő csörgését, sajnos, elnyomta a ketrecbe zárt vadállatok üvöltése. Mögötte egy külön kocsin, melyet két kutya húzott, a cirkusz legnagyobb attrakciója, az emberszabású majom közeledett. A vézna barna test, arcát karjaiba

rejtve, hasára húzott lábakkal, mozdulatlanul hevert a ketrecben.

– Hé Laci – kiáltotta egy suttyó legény az egyik kapuból –, mit visztek ott?

– Majmot.

– Hogy hívják?

– Majomnak.

– De az igazi nevén?

– Igazi neve nincs – mondta egy kislány.

A legényke nevetett. – Aztán láttatok már olyan fogatot, amelyikben a kocsi tolja a lovakat?

Az utca közepén a gyerekek egymásra néztek. A kutyák valóban nem húztak, sőt, őket kellett húzni, noszogatni, a farkuknál fogva tolni, hogy a kocsinak némi előrehaladást biztosítsanak. De ez csak a valóságban volt így, a valóság pedig nem számít.

– Jó lovak ezek! – kiáltotta hetykén Bíró Sanyi, az egyik kocsitologató – jó, húzós lovak. Nem győzöm visszafogni a kocsit, hogy el ne szaladjanak vele.

A majomketrec mellett menetelt a zenekar. Jobbról-balról két gyerek fazékfedővel cintányérozott, ketten egy nagy, fehér zománcos lavórt cipeltek, amelyen egy harmadik gyerek hurkatöltővel óriási erővel dobolt, nem törődve a szerteszét röpködő zománcdarabkákkal. A zenekarnak azok a tagjai, akik kisebb zenei műveltséggel rendelkeztek, lábosokon verték ki a taktust vagy tölcséreken trombitáltak.

Amikor az egyik utcasarkon egy csapat cigánygyerek csatlakozott a menethez, a cirkuszigazgató magához intette az egyik előtte lépegető dobost.

– Szaladj hátra, Péter – utasította –, s mondd meg az embereknek, hogy tartsák szemmel a cigányokat, különben kilopják a sasokat meg a keselyűket a ketrecekből.

– Micsoda sasokat?

– Hülye!

– Értem már – mondta a dobos.

– Aki lopni mer, azt véresre korbácsolom – közölte az igazgató, keskeny szeplős arcát a lángvörös hajával s rajta a kis szalmakalappal szigorúan a küldönc felé fordítva. – Utána azonnal vissza a helyedre!

– Megyek – mondta a fiú. – Nem kellene aztán kalapozni?

Az igazgató egy megsemmisítő pillantást vetett a gyerekre. – Aki koldulni mer – kiáltotta vékony, reszelős kamaszhangján –, azt azonnal kiteszem a menetből. S utána véresre korbácsolom – tette hozzá a nagyobb nyomaték kedvéért, mind a két kezével magasabbra rántva fehér nadrágját, mely a szoros öv dacára minduntalan a meztelen lábafejére csúszott. – Gyerünk, mozgás!

Beck Mózsi a majomketrec mellett haladt. Leszegett fejjel járt, nem nézett sem jobbra, sem balra, nagy, elálló fülei égő vörösek voltak a szégyentől. Mellette az egyik akrobata, ki mestersége címereként a főmolnárék sublótjából egy széles vörös hársonyszalagot kotort a nyakára, nagyokat rikoltva cigánykereket hányt, egy hét-nyolcéves kislány pedig megállás nélkül addig forgott a saját tengelye körül, míg el nem szédült, s nagyokat kacagva hosszában elvágódott a porban.

Minél tovább jutott a trupp, annál fesztelenebbül s szenvedélyesebben hányta ki mutatványait az utcahosszat felsorakozott, ámuldozó nézőközönség elé. Már-már úgy festett, mintha a professzionista tudáson túl valódi, hamisítatlan lelkesedés is fűtené a művészeket s művésznőket, s mintha most már magáért a játékért, tehát ingyenesen és bérmentve végeznék felelősségteljes, nehéz munkájukat. Közvetlenül elindulásuk után még kissé riadtan kitértek a tanácselnök hazafelé poroszkáló szekere s a mögéje kötött tehén elől, de mire az iskola elé értek, már majd hogy el nem gázolták Tapodi Kálmán bácsit, a Petőfi termelőszövetkezet tehenészét, aki mit sem sejtve, védtelenül biciklizett velük szemben az utca közepén. Néhány talicskás ember is, aki a tanyákon dolgozó cséplőgéphez indult vissza vasárnapi pihenője után, fejcsóválva az út szélére húzódott a

hatalmasan felfejlődő menet előtt, mely már a fél falu gyerekeit magába szívta.

A majomketrec mellett haladó Beck Mózsi hirtelen neki iramodott, s az erőművészt, a Jósnő hintóját, a Vőlegényt s a Menyasszonyt elhagyva, felcsatlakozott a cirkusz igazgatójához.

– Gyula – mondta lihegve –, ki kell venni a gyereket a ketrecből.

– Szólíts igazgató úrnak – mondta a megszólított.

Beck Mózsi arca idegesen megrándult.

– Nem hallod?

– Igazgató úr – mondta Beck Mózsi –, ki kell venni a gyereket a ketrecből.

– Nem jól hallom. Miféle gyereket?

– Hát a gyereket!

– Nem hallom. Miféle gyereket? – ismételte az igazgató.

– A majmot – mondta Beck Mózsi némi gondolkodás után.

Az igazgató szótlanul végigmérte. – Hogy mersz kilépni a sorból! – kiáltotta, homlokát szigorúan összeráncolva. – Takarodj vissza a helyedre!

Minthogy a beszélgetés hevében mindketten önkéntelenül lelasítottak, a mögöttük lépdelő Menyasszony s a Vőlegény időközben utolérte őket. – Mi bajod? – kérdezte Manci.

– Ki kell venni a gyereket a ketrecből – mondta Beck Mózsi.

– Micsoda gyereket? – kérdezte Manci, lustán merengő, hideg tekintetét a fiú arcára szegezve.

– A majmot – mondta Beck Mózsi könyörögve.

– Miért?

– Sír.

Egy pillanatra csend lett.

– Sír? – kérdezte Manci.

– Az egész teste rázkódik – mondta Beck Mózsi. – Még a lába is remeg.

A kislány nagy szürke szeme azonnal könnybe lábadt. – Sze-

gény kis majom – mondta csendesen maga elé. – Még sohasem láttam majmot sírni.

– Takarodj a helyedre! – mondta az igazgató, ostorával Beck Mózsi lába elé suhintva. – Ha azonnal nem mész vissza, a pofádba verek. Hátra arc!

A gyerek hátraugrott, két reszkető tenyerét védekezőn maga elé tartotta. – Az nem majom, hanem gyerek – mondta halálsápadtan. – Ki kell venni a ketrecből!

– Mit mondtál? – kérdezte az igazgató.

– Az nem majom – mondta a fiú dacosan. – Az öcsém nem majom.

Gyula felemelte ostorát, s végigvágott Beck Mózsin. Az ütést úgy mérte ki, hogy a szíj közvetlenül a gyerek arca előtt fütyürészett, s a meztelen nyakát érte. Beck Mózsi feljajdult, s egy tehetetlen mozdulattal a nyakához kapott. Gyula újra felemelte ostorát. De mielőtt másodszorra is lesújthatott volna, Beck Mózsi megfordult, s hangosan jajgatva eliramodott.

– Pedig ki kell engedni azt a gyereket! – mondta Kálmán, a Vőlegény.

Időközben már a Jósnő kocsija s a mögötte lépkedő Deli Pista, az erőművész is utolérte az igazgatóék csoportját. Elöl a hírnök míniumvörös felsőtestével s arany arkangyal-trombitájával is megállt, s hátrafordult, a két dobos is abbahagyta a munkát. A menet összetorlódott.

– Ki kell venni a gyereket! – mondta Kálmán lassan, határozottan, szemüveges sápadt arcát az igazgató felé fordítva. – Embert nem szabad ketrecbe zárni!

Az igazgató a nadrágjával volt elfoglalva, mely a hirtelen mozdulatok következtében erősen lecsúszott. Kálmán a mellette álló Mancira nézett. A kislány rejtélyesen mosolygott.

– Te meg mit avatkozol bele! – mondta Gyula. – Maradtak volna Ósvicban. No gyerünk, mindenki a helyére, indulás!

Kálmán megrázta fejét. – Az nem úgy van. Ereszd ki a gyereket!

– Mi közöd hozzá! – kiáltotta az igazgató, s az ostorát hóna

alól a kezébe kapva, hatalmas ívben megforgatta a feje fölött.
– Eriggy vissza a helyedre!

– Előbb ereszd ki a gyerèket! – mondta Kálmán reszkető hangon. – Addig nem megyek vissza.

– Nem mész?

A két fiú farkasszemet nézett. Gyula jó egy fejjel magasabb volt a kis szemüveges fiúnál, szürke szeme hidegebb. izmai elszántabbak voltak. Ha összetűzésre kerül a sor, nyilvánvalóan egy perc alatt végez ellenfelével. Kálmán már halottsápadt volt, a térde reszketett. Mancira nézett. A kislány rejtélyes mosolyával arcára függesztette álmodozó, lusta tekintetét.

– Manci? – kérdezte Kálmán, egy nagyot nyelve. A nyála poros volt, háta egy víz. A kislányra nézett, ez alig észrevehetően bólintott.

– Ereszd ki a gyereket, Gyula! – mondta Kálmán. – Embert nem szabad ketrecbe zárni!

Már legalább tizenöt-húsz gyerek csoportosult az ellenfelek köré. Olyan csend volt, hogy a leghátsó sorból is ki lehetett hallani egy kislány izgatott szuszogását. Gyula körüljártatta szemét a némán várakozó gyerekeken. – Mindenki menjen vissza a helyére! – kiáltotta, s gúnyosan mosolyogva felemelte ostorát. Az elöl állók megrebbentek, visszakozni kezdtek. A kör tágult, ritkult, oszladozott. – Te meg mire vársz? – kérdezte Gyula kajánul az előtte álló szemüveges fiútól, s ostorával hirtelen a lába elé csapott, a vastag porba, mely gomolyogva egy kis sűrű felhőt bocsátott ki magából Kálmán meztelen lábujjai fölé. Kálmán szétnézett maga körül. A többiek már elsompolyogtak, csak Manci állt még mellette, két-három lépésnyire, de őrá nyilvánvalóan nem vonatkozott a parancs. Deli Pistának csak a széles, közömbös háta látszott, amint lassan elballagott a Jósnő kocsija mellett.

– Ereszd ki a gyereket! – mondta Kálmán, egy nagyot nyelve, mélyen leszegett fejjel, mintha a szemüvegét akarná megvédeni a felemelt ostor ellen. – Addig innét nem megyek el.

Egy szekér állt meg észrevétlenül az út szélén, közvetlenül

mellettük; az érkező kerekek zörgését nyilván elnyelte a por s az izgalom. Egy fekete ruhás, magas termetű asszony ült hátul a szekéren, egy keresztbefektetett deszkán.

– Gyula! – súgta Manci az arcára csapott keze mögül. – A mama.

A fiú hirtelen leeresztette a felemelt ostort, megfordult. Behúzott nyakkal, ijedten pislogva nézett a sűrű porfelhőben álló szekérre. – Szálljatok fel! – mondta a szekéren ülő asszony. A szeme ki volt sírva. Egy gyors pillantást vetett a menyasszonyi szürke selyemruhára, a fehér vászonruhára, majd szótlanul elfordította fejét. A két gyerek a lábához kuporodott, a szalmára, a szekér elindult. Mind a hárman hallgattak. A mama fájós, dagadt lábán a magasszárú fűzós cipő helyett, melyben hazulról elindult, a nagymama kényelmes, bő papucsa lötyögött. Manci egy ideig tágra nyitott szemmel nézte, aztán hirtelen elsírta magát.

– Meghalt? – kérdezte zokogva.

Nagyanyját a szüleinél is jobban szerette. Gyula is elsápadt, minden szeplője kiütközött az arcán. A szekér elzörgött a bomladozó cirkuszmenet mellett, elhagyta a leghátul veszteglő majomketrecet s a mellette a porban üldögélő, zokogó majmot, majd néhány perc múlva befordult a malomudvarra.

1960

A TEHÉN

Mikor 1959 késő őszén a falu termelőszövetkezeti községgé alakult át, özv. B-né is beadta négy hold földjét. Ő maga nem lépett be, a szomszédos állami gazdaságba állt be répaszedőnek; a szövetkezet elesett, özvegyi állapotára való tekintettel kiengedte. Földjén kívül egy szál tehenét is eladta a szövetkezetnek, az udvarán álló öreg diófát kivágta téli tüzelőnek, néhány tyúkját, csirkéjét levágta, megette. Este, munkából hazajövet, bezárkózott a házba, a szomszédok hétszámra nem látták. Templomba sem járt többé.

Ha este, a csordával hazajövet, a tehén megszokásból megállt a kapu előtt, s hosszan elbődült, özv. B.-né – ha történetesen az udvaron tartózkodott – bement a házba, becsapta maga után az ajtót. Addig ki nem jött, amíg a csorda mögött újra le nem ülepedett az elnehezedett, fáradt porfelhő. A szövetkezet istállói a falu túlsó végén álltak, a volt uradalom udvarán; a legelőről jövet a csorda útja özv. B.-né portája előtt vezetett el.

Tavasszal, április vége felé történt, hogy egy este a tehén, amely egyébként a csorda legelején járt, hogy mielőbb hazajusson hathetes borjához, hátramaradt, s utolsónak érkezett özv. B.-né háza elé. Itt szokása szerint megállt az alsó kapu előtt, s hosszan elbődült; de ezúttal megmakacsolta magát, s a pásztor s a kutya kettős nógatására sem mozdult el a kapu elől. Jó ideig tartott, amíg végül is újra el tudták indítani. A szövetkezet udvarára érve, összerogyott. Mind a négy lába alája csuklott, hatmázsás, zsemletarka nagy teste alá, feje a két térde között lebukott a porba. Minthogy nem lehetett felállítani, két ember kihúzta alóla a hátsó lábait, hogy el ne törjenek.

A legény, akit kerékpáron az állatorvosért szalasztottak,

visszafelé jövet némi habozás után özv. B.-né háza előtt leszállt a gépről – szomszédok voltak –, bement az asszonyhoz, s elmondta, mi történt. Dögrovás van a tehén, mondta, nem hiszi, hogy lehet rajta segíteni. Azért hozta el a hírt, mert hátha Julcsa néni még egyszer látni akarja az állatot, mielőtt kimúlik. Köztudomású volt a faluban, hogy özv. B.-né – amíg el nem adta a szövetkezetnek –, úgy tartotta az állatot, mintha édes gyermeke volna; lehet, hogy kegyeletből, lévén, hogy az üsző hat évvel ezelőtt épp azon a héten került az istállójába, amikor az ura után váratlanul egyetlen kislányuk is meghalt.

A nagy csontos asszony az udvaron állva hallgatta meg a hírt. Nem szólt egy szót sem, keresztbefont karral állt, szemét a földre sütve, mintha szégyellné magát. A legény egy idő múlva elköszönt a hallgató asszonytól, felült kerékpárjára, s visszakarikázott a szövetkezetbe, megnézni, mi történt a tehénnel. Ha minden várakozás ellenére jó hírt tudna vinni, hazafelé menet még egyszer benézne az özvegyhez. A konokul hallgató sápadt asszony képe megfeküdte a gyomrát.

A tehenet időközben két petrencerúddal felállították, s bevezették egy üresen álló, nyolc férőhelyes lóistállóba. A szélső állásba kötötték be, az utolsó strájfa mögé. Szótlanul tűrte az emberek gondoskodását, taszigálni, húzni is csak azért kellett, mert látnivaló volt, hogy nem bírja felemelni a lábát. Az istállóba vezető rövid úton kétszer-háromszor is megtántorodott, majd hogy az oldalára nem bukott, két-két ember támogatta jobbról-balról, hogy el ne dűljön.

Az időközben visszaérkezett legény elmondta Kemenes állatgondozónak, hogy találkozott özv. B.-névei – az utcán, véletlenül, füllentette –, s beszámolt neki a tehén megbetegedéséről. Tulajdonképp kár volt, mondta, az asszony nem fog eljönni, az nem teszi be a lábát a szövetkezetbe. Jobb is lett volna, ha nem tudja meg a hírt, vagy csak jó idő múltán, véletlenül, amikor már a tehén megdöglött. Egyébként is más gondja van most annak a bolond öregasszonynak.

Az a baj, hogy nincs, felelte Kemenes, a tehenet figyelve,

amelynek bőre, a testében készülődő görcsök mintájára hol összegyűrődött, hol újra szétszaladt, úgy festett, mintha a szél hullámokat verne rajta. Nem feküdt le, mind a négy lábát furcsán szétmeresztve, mozdulatlanul állt, elnehezedett, nagy fejét a jászol szélére támasztva.

Már sötétedett, mire az állatorvos befutott, vele majdnem egy időben özv. B.-né is beállított. Az istállóban lámpást gyújtottak, a doktor annak a fényénél nézte meg az állatot. Ez mozdulatlanul, ellenállás nélkül tűrte, hogy az orvos a szarvánál fogva maga felé fordítsa a fejét, majd egy hosszú zsákvarrótűvel beleszúrjon a fülcimpájába. Öt-hat ember állta körül a vizsgálatot, özv. B.-né kissé félrehúzódva, szálegyenesen, hátul, a hombár mellett állt, talán, hogy a tehén meg ne lássa, ha hátrafordítja a fejét. Formás, kedves feje volt, kis kajla szarvakkal, hófehér, tiszta pofáján kétoldalt egy-egy zsemleszín folttal; egészséges korában, amikor fejés közben fejét hirtelen hátrafordítva, ránézett az alatta ülő asszonyra, nagy, selyemfényű, fekete szemének a hófehér pillák alatt kedvesen egyetértő, huncut tekintete volt. Míg B.-ék istállójában állt, az asszonyon kívül mást nem engedett a tőgyéhez nyúlni, nem rúgott ugyan, de rögtön felszívta a tejét.

Most a szeme, melyet az állatorvos megvizsgált, tompa, fáradt tekintetű volt. Nem nézett hátra, amikor újabb emberek vetődtek be a homályosan megvilágított istállóba, köztük a szövetkezet elnöke is, mögötte Jani bácsival, az öreg éjjeli őrrel, aki idebent újra meggyújtotta lámpását, melyet jövet a hirtelen kerekedett záporeső eloltott. Szakadt, mintha dézsából öntenék, a szél csattogva ki-berántotta az istálló ajtaját, az első tavaszi zivatar szapora mennydörgései sántikálva futottak el az istálló teteje fölött. A beteg tehén a mennydörgésekre sem fordította hátra a fejét.

– Agyvelőgyulladása van valószínűleg – mondta az állatorvos –, el kell vágni a nyakát, mielőtt megdöglik. – Minthogy nézete szerint egy-két napnál tovább semmi esetre sem húz-

hatja, mondta, de lehet, hogy már egy óra múlva kiadja a párját, az elnök egy embert elszalasztott a disznóölő késért.

– Nem lehet megmenteni, doktor úr? – kérdezte a hátul, a hombár mellett álló özv. B.-né olyan hangosan, hogy az ágasfának támaszkodó orvos meghallhassa. Többen hátrafordultak, csak most vették észre, hogy az asszony is itt van.

– Nem lehet, Juliska néni – mondta az állatorvos –, nem hiszem, hogy lehet. Jobb, ha most vágják le, amíg még ki lehet mérni.

Az asszony egy ideig hallgatott.

– Én megfizetem a kezelését meg a patikát is – mondta hangosan, hogy mindenki hallhassa, amikor az imént elszalasztott ember visszajött, kezében a disznóölő késsel, amelynek villogását jól ki lehetett venni a kinyíló ajtón becikázó villámfénynél.

Az állatorvos nem felelt. Nem a költséget sajnálják, mondta egy idő múlva csöndesen az elnök, de kárba veszett pénz volna, mert az állatot aligha lehet megmenteni. Majd egy szánakozó pillantást vetve az asszony elkínzott arcára, s egy elgondolkodó, kérdő tekintetet az állatgondozóra, felajánlotta özv. B.-nének, hogy egy vontatón hazaküldi neki a beteg állatot; otthon kényelmesebben ápolhatja, amíg van rajta mit ápolni. Mindösszesze azt kötötte ki, hogy a disznóölő kést tartsák készenlétben, hogy idejében el lehessen vágni a tehén nyakát, mielőtt megdöglik.

Özv. B.-né nem fogadta el az ajánlatot. A tehén nem az övé, mondta, semmi keresnivalója az ó házában. De itt, az üres istállóban sem az állat, sem ő maga senkinek sincs útjában; ami munka a tehén körül akad, azt ő elvégzi. Nem kér segítséget, mondta, senkinek sem lesz terhére.

Az elnök s Kemenes, az állatgondozó egymásra nézett. Csönd volt az istállóban, senki sem szólalt meg, csak a röstelkedő lábak topogása hallatszott. Az állatot, úgy véli, nyugodtan itt lehet hagyni, mondta Kemenes kisvártatva; többen rábólintottak. Fertőzés veszélye nem lévén az orvosi diagnózis szerint, termé-

szetesen annak nincs akadálya, állapította meg az elnök is, hogy az asszony itt ápolja a tehenet, amíg meg nem gyógyul, vagy ki nem múlik; ezzel a fiatal agronómus is egyetértett. S minthogy a többiek is helyeseltek, odakint a zivatar meg már szűnőfélben volt, az emberek nagy része egy-egy lemondó kézlegyintéssel vagy vállvonogatással kiszállingózott az istállóból.

Az állatorvos a vackon ülve, még a receptet írta, amikor az első görcs elkapta az állatot. Hirtelen felvetette a fejét, felnyújtotta a magasba, egyre magasabbra csavarta, a nyaka valószínűtlen hosszúra nyúlt ki. Egész testével felfelé igyekezett; úgy festett, mintha nyitott szájával el akarná érni a gerendát, vagy még följebb, a tetőn túl az eget; ezt a benyomást megerősítette, hogy egy idő múlva egy hirtelen ugrással – nyilván az elviselhetetlen fájdalom kovetkeztében -- a két elülső lábával a jászolba hágott s onnét nyújtogatta fejét a magasba. A testét is ide-oda rángatta a görcs, de hangot nem adott.

– Mégiscsak jobb volna, Juliska néni, ha véget vetnénk gyötrődésének – mondta az elnök, egy restelkedő tekintetet vetve a reszkető, elfehéredett asszonyra. De ez ugyanolyan néma maradt, mint a küszködő tehén, csak a mutatóujját és a fejét rázta tagadóan.

Az állatgondozó brigád egyik tagja felajánlotta, hogy elmegy a patikába a gyógyszerért, melyet napjában kétszer, egy-egy liter vízben feloldva kell majd beadni az állatnak. Özv. B.-né ezalatt hazament a kamrában felakasztott klistérért; negyed-, félóránként nyolc-tíz liter vízzel ki kell tisztogatni az állat gyomrát és beleit, mondta még az állatorvos, mivel betegsége feltehetően valamilyen fajta mérgezés következménye. Minthogy a szarvasmarhának egy–másfél hektoliteres gyomra van, jó sok folyadékra van szükség, hogy valamennyire átöblögethessék. A klistér vizét ajánlatos fellangyosítani, tanácsolta az orvos, s egy kevés szappant feloldani benne, hogy jobban átjárja a belső részeket.

Mindez sok dolgot adott, többet, mint amennyivel egy ember egymagában elbír. A kút jó száz lépésnyire volt az istállótól, a

nyári konyha – amelyen majd éjjel-nappal melegíteni kell a vizet – ugyanannyira, ellenkező irányban. S az első, álmatlanul eltöltött éjszaka után a munka még tovább szaporodott, minthogy a görcsök egész éjjel fél-, egyórás időközökben gyötörték az állatot, az orvos, aki már hajnalban benézett az istállóba, a fájdalom csillapítására és a láz elmulasztására azt tanácsolta, rakjanak jeget a tehén homlokára. Ehhez jégtömlőt kellett vásárolni a patikában s egy talicska jeget a kocsmában. A rávaló pénzt az asszony nyomban oda is adta Jani bácsinak, az öreg éjjeliőrnek, aki reggel, munkája végeztével felajánlkozott, hogy elballag a patikába a tömlőért, s mindjárt el is hozza; egy másik ember pedig, a tehenész brigádból, fejés után áttalicskázott a földművesszövetkezet kocsmájába, elhozta a huszonöt kiló jeget, lerakta a verembe, besózta, s egy madzagot is szerzett, amellyel a gumitömlőt a tehén szarvához kötözték. A szeméig lelógó borogatással a homlokán az állat mintha valamelyest megkonnyebbült volna.

Özv. B.-né csak húzódozva fogadta el az emberek segítségét. A jégért is maga akart volna elmenni, s végül csak azért fogadta el a tehenész szívességét, mert épp elindulása percében az állatot egy minden eddiginél erősebb görcs kapta el; nem volt szíve magára hagyni. A tehén elülső lábával megint beleugrott a jászolba, szinte felmászott a falra kínjában, úgy nyújtózott a magasba megfeszült, görcsösen rángó testével. Amikor a görcs véget ért, nem bírta kihúzni a lábát a jászolból, Kemenes és egy másik ember emelte ki a súlyos, magával tehetetlen testet. Utána mindjárt magára is hagyták az asszonyt, aki látnivalóan jobb szeretett egyedül lenni, s mindig elpirult szégyenében vagy ingerültségében, ha a szövetkezet valamelyik embere bejött hozzá az istállóba.

Második éjjel az elnök, aki éjfélig az irodában dolgozott, mielőtt hazatért volna, kiment hozzá az istállóba. Egy darabig a nyitott ajtón át figyelte az asszonyt, aki a tehén fejénél állt, s kötőjével törölgette az állat szeméből csurgó könnyeket. A falra akasztott petróleumlámpa csak homályosan világította meg

óvatos, gyöngéd kezét s az alatta a jászolra támaszkodó nagy, fehér tehénfejet. Amikor az elnök beköszönt, összerezzent és előrejött.

Hagyja abba a hiábavaló munkát, mondta neki az ember. Az állatot amúgy sem tudja megmenteni, csak a szenvedéseit nyújtja meg. Látnivaló, hogy dögrovás van; már második napja nem eszik, majd átszakad a horpasza, a szeme hályogos, a jegestömlő sem hűti le a lázát. Ő meg tönkreteszi magát, folytatta az ember, pedig kímélnie kellene az erejét, nem olyan fiatal már, s egymaga van a világon. Mi lesz vele, ha már majd nem bír dolgozni?

Mialatt beszélt, az asszony az istálló sarkából elhozta a vasvillát, elhányta a tehén fara alól a folytonos klistérozástól lucskos almot, friss szalmát vetett a helyébe. – Hagyjon nekem békét! – mondta hirtelen megállva, hátrafelé, a jászolnak támaszkodó öregembernek. – Minek jött ide, senki sem hívta! Ha terhükre vagyok, küldjenek haza, de ne ártsák bele magukat az én dolgomba. Akkor döglök meg, amikor jólesik!

A lámpa gyönge fényében akkor sem lehetett kivenni arcvonásait, amikor az utolsó szavaknál szembefordult az elnökkel, mindössze annyit lehetett látni, hogy elöl a haja kiszabadult a fejkendője alól, s a szája reszket a dühtől. Az ember egy ideig szótlanul nézte, aztán lassan elindult az ajtó felé. Senkinek sincs ő itt terhére, mondta neki hátrafordulva, amikor kilépett a holdvilágos éjszakába, addig marad itt, ameddig akar.

– Maga is dögöljon meg! – kiáltotta utána az asszony.

Másnapra a tehénnek megbénult a nyelve; hogy beadhassák neki az orvosságot, melyet egy hosszú nyakú, egyliteres, leánykás üvegben oldottak fel, félre kellett húzni a nyelvét. Az állat ellenkezés nélkül tűrte, hogy benyúljanak a szájába, megfogják a nyelvét, oldalt húzzák, majd újra visszanyomják; úgy látszott, csinálhatnak már vele, amit akarnak, rábízta magát betegségére. Maga volt a szeplőtlen szelídség, sem az emberek, sem a természet ellen nem küzdött többé. Csak arra nem lehetett rábírni, hogy lefeküdjék; már három nap, három éjjel állt moz-

dulatlanul, szélesen szétterpesztett lábakkal, mereven lelógó farkkal, melyet a legyek ellen sem emelt fel, s csak akkor mozdult meg, ha a görcs rátámadt. Enni sem evett, nem is tudta volna a béna nyelvével a szájába sodorni a takarmányt. Kemenes belocsolt szénát s fonnyasztott, puha lucernát hozott neki. Amikor láttára az asszony egy elhárító, kedvetlen mozdulatot tett, mintha azt akarta volna mondani, hogy ne háborgassák, bízzák őket sorsukra, az állatgondozó színlelt szigorúsággal, amelybe azonban egy kevés eleven ingerültség is vegyült, arra figyelmeztette, hogy a tehén a szövetkezet tulajdona, végső soron ő felel érte, az asszonynak tehát bele kell nyugodnia abba, hogy ők is törődnek a vagyonukkal.

Özv. B.-né nem felelt, de látnivaló volt, hogy meg van hökkenve. Szótlanul elfordult, a nyitott istállóajtóba állt, s kibámult a napsütötte udvarra.

S mintegy annak a bizonyítására, hogy Kemenes komolyan gondolja, amit mond, s a szövetkezet a magáénak tekinti a tehenet, még ha dögrovásón van is, délben egy talicska téglát toltak be az istállóba, délután pedig egy kemencerakáshoz értő ember egy kis spórt ütött össze az istálló sarkában, felül rosttal, oldalt szelelőnyílással, amelyen faszénen kényelmesen fel lehetett melegíteni azt a rengeteg vizet, amire a tehén gondozásához szükség volt. A kútról a vizet is a szövetkezet emberei hordták be ezután az istállóba, egyszerre öt-hat vederrel, úgyhogy most már folyamatosan, éjjel-nappal melegedett a víz a beteg állat ellátására.

Özv. B-nére ráfért a könnyítés. Napok óta talpon volt, éjjel nem hunyta le a szemét. Csontig fogyott, éppoly sovány volt már, mint a tehén. Hogy mit evett ezekben a napokban, s evett-e egyáltalán, azt nem lehetett tudni. Jani bácsi reggel, este behozott neki egy bögre friss tejet, azt elfogadta, de a meleg vacsora, melyet a volt uradalmi kastélyban lakó agronómus felesége küldött be neki egy este, még másnap is érintetlenül állt a falipolcon, a kaparók és kefék mellett; ottfelejtette.

A tehén állapota nem javult. Volt úgy, hogy a görcsök két-

három órára kiálltak, s özv. B.-né már reménykedni kezdett, hogy az állat megmenekül; lefeküdt a vacokra, behunyta szemét, pihent. S rövidesen arra riadt fel, hogy az állat toporzékolni kezd, patáival a jászolt döngetve, magasan felnyújtott fejjel újra az ég felé igyekszik. Az állatorvos napjában háromszor-négyszer is bejött az istállóba, volt úgy, hogy késő éjszaka is. Nem sokat beszélt, egy pillantást vetett az állatra, hümmögött, megveregette az asszony vállát, elment. Az mindenesetre vigasztaló, mondta, hogy a tehén eddig is kibírta, szívós természetre, erős szervezetre vall.

Kevésbé vigasztaló volt özv. B.-né számára, hogy egy kis, elkódorgott fehér tyúk, amely az első napokban még nagy lelki nyugalommal tojt a tehén lába előtt, a jászol alatti szénába, majd dolgát elvégezvén, miután megszárítgatta a tojást, nagy kodácsolással elégedetten kiszaladt az istállóból, egyik napról a másikra kimaradt. Vidám kiabálása, mely az élet iránti bizalmat látszott kifejezni, észrevétlenül felfrissítette az asszony idegeit, erőt adott neki; rossz jel volt, hogy a kis állat most hirtelen elmaradt, mintha a közeledő halál szele riasztotta volna el.

Egy este Kemenes maga hozta be a friss jeget, s minthogy látta, hogy az asszony már alig áll a lábán, s miközben a gumitömlőt felkötözi a tehén szarvára, elszédül, megtántorodik s kis híja, hogy el nem esik, hazatérve beküldte a feleségét, hogy váltsa fel egy éjszakára az asszonyt.

Özv. B.-né mintha már belefáradt volna a küzdelembe. Egy zsámolyon kuporogva, fejét tenyerébe hajtva, szótlanul hallgatta a fiatalasszonyt, s noha ennek ajánlatát, hogy éjjelre itt marad helyette, egy fáradt kézmozdulattal elutasította, de nem is küldte el a menyecskét, meghallgatta sopánkodását, bólogatott hozzá; olyan reménytelen volt már, hogy egyszer még el is mosolyodott.

Nem ellenkezett akkor sem, amikor a fiatalasszony felkínálta segítségét a tehén ápolásához, meleg vizet hordozott neki a spórról, majd elment a verembe, friss jeget hozni. Kedves rá-

beszélésére később le is dőlt a vacokra, teljes hosszában kinyújtózott, behunyta szemét. A fiatalasszony úgy nézte, hogy elájult: az asszony arcából kifutott minden vér, a szívdobogását sem lehetett kivenni. Nem merte költögetni, s már épp arra gondolt, hogy orvosért szalad, amikor özv. B.-né hirtelen magához tért, kinyitotta szemét és felült.

Nyilván ennek az éjszakai látogatásnak s az ott tapasztaltaknak a következtében a szövetkezet elnöke másnap bement ozv. B.-néhez, s kozolte vele, hogy a tehenet levágják.

Az asszony épp az istálló falán függő, ottfelejtett régi kalendáriumban lapozott, amelybe a tehén betegségének lefolyását jegyezte be a köténye zsebéből előkotort ceruzavéggel: a hatodik napnál tartottak. Szembefordult az elnökkel, hátát az istálló falának vetette.

– Azt már nem, Kovács úr! – mondta rekedten. – Azt nem engedem.

– Legyen esze, Julcsa néni! – mondta az öregember csöndesen. – Lássa, segítettünk magának, ahogy tudtunk, mégsem megyünk semmire. Hiába gyötri magát is, az állatot is.

– Ne törődjön maga azzal! – mondta az asszony durván. – Amiért az éjjel egyszer megszédültem, azért még nem kell akkora lármát csapni! Nem engedem, hogy hozzányúljanak.

– A tehén a szövetkezeté – mondta az öregember egy idő múlva –, azt én szabom meg, hogy mi légyen vele.

Megfordult s kiment. Özv. B.-né a délután hátralevő részében azzal a gondolattal foglalkozott, hogy magára gyújtja az istállót; de estére váratlan segítséget kapott az állatorvostól. Ez valami újfajta orvosságot hozott az orvosi táskájában, egy gyufadoboz nagyságú, rózsaszín tömböt, s azt ajánlotta az elnöknek s Kemenesnek, akik bekísérték az istállóba, várjanak még egy-két napig a tehén levágásával; hátha az új orvosság segít rajta. – Ha nem segít, s az állat megdöglik – mondta az Erdélyből elszármazott öreg székely csöndes öngúnnyal –, akkor rendben vagyunk, értem a mesterségemet. Ha meggyógyul,

akkor egyremegy, hogy hozzám járnak-e vagy az útszéli bádog Krisztushoz imádkozni.

A tehén állapota még az éjszaka folyamán jobbra fordult. Görcsei megritkultak, hajnal felé teljesen elmaradtak. Reggel lefeküdt, először egy hét óta. Egy nagyot nyögött, óvatosan térdre ereszkedett, aztán nyekkenve levetette magát a szalmára, egész teste belerengett. Amikor az állatorvos belépett az istállóba, hátrafordította fejét, s hosszan rajtapihentette már kitisztult, lustán ragyogó, ártatlan szemét.

A második adag gyógyszer után nyilvánvalóvá vált, hogy az állat meggyógyul. El fog tartani még egy ideig, amíg zörgő csontjaira felszedi a leolvadt húst, a szőre újra kifényesedik, s szeme alól elveszti a könnyáztatta fekete karikákat, de a veszélyen már bizonyosan túljutott. Gyógyulásának hírére az emberek estére beseregleltek az istállóba, körülállták az állatot, még néhány gyerek is besompolygott, s a strajfán hintázva bámulta a halál torkából visszatért becses jószágot. A tehénnek most már az étvágya is megjött, de nyelve béna lévén, csak az orrával turkált a puha szénában. Az egyik legény beült eléje a jászolba, s szálanként bedugta a szájába.

– Nézze csak, Julcsa néni, már a harmadik szálat nyeli! – rikoltotta elégedetten. Az állatorvos is bejött, s jókedvűen nézte, mint eszik az állat.

Özv. B.-né szokásához híven félrevonult a sarokba, a hombár mellé, de az emberek utánajöttek, körülfogták, örvendeztek, hogy az asszony nem szenvedett hiába. Az elnök is benézett, kezet fogott vele, megveregette a vállát. Az asszony láthatóan megenyhült, gyöngeségében egyszer sírva is fakadt, az emberek tapintatból hamarosan ki is húzódtak az istállóból.

Délben Kemenes egy kis korpát hozott, azt vízzel elkeverte, üvegbe töltötték, megitatták vele az állatot. Nyelni tudott, csak a nyelve volt béna.

– Vigye haza, ha már annyit fáradt vele! – mondta neki az állatgondozó. – Majd visszafizeti az árát, ha lesz pénze.

A nagy, sovány asszony lehajtotta fejét, hallgatott. – Maradjon csak itt, Jancsi! – mondta egy idő múlva csöndesen.

Mihelyt a tehén valamennyire felerősödött, a borját is visszaadták neki, a tizedik napon már meg is szoptatta.

1961

Egy gyors oldalpillantás. Az előkert rácsos kapuja még mindig nem nyílt ki. Fölötte, az első emeleten egy nyitott ablakot csikorogva előre-hátra lapozgat a szél. Helyesebben: az ablak nem is csikorog, csak elvárná az ember. A rácsos kapu előtt, a járdán egy kis tócsa olajfoltokkal; ez szivárványosan felvillan, valahányszor a mozgó ablak ráejti a visszaverődő napfényt. A szél előrelapoz, az ablak szétsugározza mondanivalóját, a tócsa elolvassa, megcsillan. Jobban mondva, nem is olvassa el, csak továbbadja. Elolvasni csak a tíz lépéssel odább, a nagy vadgesztenye árnyékában leskelődő diák olvassa el, az sem érti, csak felfrissül tőle. Már egy fél órája olvasgatja, jobb híján. A rácsos kapu még mindig nem nyílt ki.

Szerencsére a diák reflexei olyan villámgyorsan működnek, mint egy berepülő pilótáé: alighogy a kislány kilép a villa kapuján, majd egy perc múlva a kertajtón, még az olajos tócsát sem érte el, már lépked is feléje a nyitott anatómiával a kezében, felvont szemöldökkel nyakig merülten a tananyagban, se lát, se hall. Pontosabban: hallani hall, de csak a saját szívdobogását. S latolgatja, vajon nem látszik-e meg rajta, hogy elsápadt, illetve elvörösödött.

– Jé . . . Tamás?

– Nem is tudtam, hogy errefelé lakik, Ili.

– Hát hol laknék? Maga meg hogy kerül ide, a Pasarétre?

– Három dobása van . . . Az 5-ös busszal.

– Istenem uram, be jó, hogy elárulta. Sose találtam volna ki.

– Azért mondtam meg.

– Azért mondta meg, mert nyíltszívű, és nem szeret titkolódzni.

– Hát!... Mondja, Ili, télen is érdemes itt lakni, a Pasaréten?
– Egy félóra alatt bent vagyok az egyetemen.
– S visszafelé?
– Csúcsban sem több, csak szorosabb.
– Félóra nekem is kell a Ferencvárosból az egyetemig.
– Ott lakik?
– Hol laknék? Már második éve.
– Maga vidéki fiú, ugye?... Miért pirult el?
– Nem pirultam el.
– Nem szégyen az, vidékinek lenni. Pesten minden második ember az.
– S nő?
– ...?...?
– Kérdem: s nőben mi az arány?
– Azt akarja értésemre adni, hogy a nő nem ember?
– Hát!... Nő csak kevesebb jön fel vidékről, mint ember.
– Ha ragaszkodik hozzá! Maga honnét jött fel?
– Nem fel. Le.
– Hegytetőről?
– Északról. Miskolcról.
– Hisz akkor maga nem is vidéki.
– Hanem?
– Mondják, Miskolcon még több a huligán, mint Pesten.
– Az is csak vidéki huligán, csókolom a kezét, kisnaccsád.
– Jaj beh kedves, már megint elpirult!
– Pirult a hóhér.
– Megzavartam a tanulásban, Tamás.
– Nyugodtan. Hova szabad elkísérnem?
– Csak ide megyek Budagyöngyére, a piacra.
– Házias is?
– És még mi?
– Mivelhogy maga vásárol be.
– Maminak rossz a lába.
– Csak azért?

– Csak.
– Kár.
– Mit mondott?
– Semmit.
– Hallja, Tamás, mit akart értésemre adni?
– Én? Semmit.
– Házias, mondja. Csak nem akar feleségül venni?
– Kérem, ez hogy jut eszébe?
– A házias nőket szereti?
– Én, kérem . . .
– Főzőkanállal a kezükben, seprővel a hónuk alatt?
– Lehet az porszívó is.
– Nem kedvelem a férfiakat, akik a hasuknak élnek.
– Hát persze.
– S milyen korán elárulják magukat!
– De milyen korán! Én például nem is fogok megházasodni.
– Ne is!
– Miért: ne is?
– Aki a házias nőket szereti, az szerencsétlenné teszi a nőt.
– Én tisztelem a nő önrendelkezési jogát.
– De házi koszton akar száz kilóra hízni!
– Ha tudná, Ili, mennyire nem törődöm a gyomrommal!
– Hanem? Futball? Szertorna? Kosárlabda?
– Maga sportol?
– Én nem . . . Szóval iszik, nőzik?
– Maga azokat a fiúkat szereti?
– Sem ezeket, sem azokat.
– Hanem?
– Ha én azt tudnám!
– Van harmadik fajta is.
– Mondják.
– Nem akarna . . .
– Mit?
– Semmit.
– No?

– Nem akarna egyszer moziba menni velem?

A kislány elneveti magát. – No isten áldja, Tamás. Gondolom, nem kíván krumplit, hagymát vásárolni?

A tízperces eszmecsere után a diák visszatér a Ferencvárosba, ötnegyed óra alatt haza is ér albérleti szobájába, melyet harmadmagával, két másik vidéki diákkal együtt szállt meg. Otthon bekopog az öreg házinénihez, aki férjével együtt az egykori cselédszobában húzta meg magát; a lakás két szobáját albérletben vesztegették az öregek, megtoldani a bérrel az agg postafelügyelő hatszáz forintos nyugdíját. Az öregek odahaza vannak, de a délelőtti posta nem hozott csomagot hazulról a diáknak. Csak az öregekhez tért be a postás, egy tíz dolláros Ikka utalvánnyal Amerikából, a disszidált fiúktól; már készülnek is elfele, a Tükör utcába, beváltani vagy eladni. Erősen hónap végi hangulat van, s nemcsak a diák tanyáján. A diák visszamegy szobájába.

– Itt ne felejtsd a fényképeket!

– Dehogy felejtem, már be is tettem őket a retikülbe.

– Bár már mindenki látta őket!

– Azért csak elviszem, Károly, sose lehet tudni.

– Mit?

– Hátha jön, aki még nem látta.

– Látta azokat már az egész város. No gyere!

– Hagyjam őket itthon?

– Ha már bent vannak a retikülben! Gyere, mert ki tudja, meddig kell ott ácsorognunk.

– Tán mégis itthon hagyom őket, Károly, el ne vesszenek.

– Vesznek a... Gyere már no!

– Hogy megyünk? Villamoson?

– Nem is gyalog.

– Ha villamoson, akkor lemehetünk a Margit-hídig, vonallal.

– S onnét gyalog a Tükör utcába?

– Nincs az messze.

– Húsz fillér miatt?

– Kétszer húsz, Károly.
– Kétszer húszért a fájós lábaddal, kisanyám?
– Sokat elbír az még. Elhoztad a személyazonosságit?
– Negyven fillérért megdagasztanád a lábadat?
– Elhoztad a személyazonosságit?
– El... Két átszállót kérek.
– Károly!
– Semmi Károly!... Jól hallotta, kisasszony, két átszállót kértem.
– Te még mindig a régi gavallér vagy, Károly.
– No mit veszünk? Kávét?
– Azt nehezebb eladni, amióta olcsóbb lett.
– Öngyújtót?
– A múltkor még láttam Giczynénél a trafikban három darabot. Nem hinném, hogy kell neki új.
– Mikor jártál te a trafikban?
– Amikor bélyeget vettem.
– Az egész pénzünk bélyegre megy... Pengét vegyünk?
– Nem tudom, Károly. Ha volna kék Zsilett...
– Tudod, hogy csak Swing van.
– Egyszer volt kék Zsilett is.
– Volt... volt... Mostanában csak Swing van.
– Megnézzük.
– Megnézzük... megnézzük... Ami nincs, azt nem lehet megnézni.
– Adjuk el az utalványt?
– Ha megveszik.
– Megvenni megveszik, de mennyiért?
– A múltkoriban harmincat kaptunk.
– A múltkoriban! Mikor volt az, Károly! Úgy hallom, mostanában már csak huszonnyolcat adnak.
– Huszonnyolcat egy dollárért? Rablók!
– Károly!
– Haramiák. Rajtunk akarnak meghízni?

– Úgysem szeretek én azzal házalni, Károly. Hátha nem is törvényes, hogy eladjuk?

– Útonállók! Huszonnyolcat! A levegőt kilopják az ember tüdejéből.

– Csöndesebben! Már néznek.

– Nézzenek! Nem mindennapi látvány az, ha elevenen megnyúznak egy embert.

– Hisz nem muszáj eladni. Vehetünk érte...

– Mit? No mit?... Hogy hozod be azt a húsz forint veszteséget?

– Húsz forint?

– Annyi hát. Kétszáznyolcvan forintot kapsz háromszáz helyett.

– Szentisten! Akkor nem... Veszünk inkább...

– Mit?

– Kávét.

– Fittyfenét. Hogy a nyakunkon maradjon. Tudod, mit veszünk?

– ...? ...?

– Egy üveg rumot.

– Rumot? Azt kinek akarod eladni?

– Senkinek.

– Senkinek? Szentisten!

– Magamnak veszem, télire. Neked meg egy üveg édes pálinkát. A teához, télire. S hogy ha majd jön az esztékás orvos télen, legyen mivel megkínálni.

– Elment az eszed, Károly?

– Csöndesebben!

– Atyaúristen!

– Kisanyám, mondom, hogy csöndesebben. Már néznek.

– Hát van is mit. Hogy egy ember hetvenkét éves korában rumra meg pálinkára szórja ki a pénzét! Ha ezt a te szegény anyád megérte volna!

– Akkor most száztizenhét éves volna.

A Margit hídfőtől a Géza utcáig a villamos három perc alatt

teszi meg az utat. Ez a három perces szakasz az öregeknek személyenként húsz fillérjükbe kerül, ami aránytalanul drágább a Rákóczi tértől a Margit-hídig megtett ötven filléres útnál s a hétszerese annak, mint amennyi a nyugdíj s az albérletek összesített bevételéből a napnak egy-egy percére jut. Nyilván ez a tékozlás teszi, hogy megilletődöttségében a két öreg az egész három perces út alatt hallgat, hallgat még tovább is, mentében, egészen a Tükör utca sarkáig. Ott, az Ikka kapuja körül annyi öregember és öregasszony zümmög, mint méh egy üveg napsütötte virágméz körül. Csápjaikat nyújtogatják, röpködnek, zúgnak, bajszát törölgeti, akinek van.

– No végre! Hát önöket is látni! Már attól féltem ...

– Hogyhogy? Itt voltunk mi a múlt hónapban is.

– Két hónapja van már annak, Károly. A múlt hónapban nem jött utalvány, tudod.

– Több az két hónapnál, hogy láttam önöket. Már attól féltem ...

– Pedig két hónappal ezelőtt jártunk itt, egy egész délelőttöt itt töltöttünk. Meg azelőtt is ...

– Mások se látták önöket. Már attól féltem, hogy ...

– Dehogy, dehogy! Egészségesek vagyunk hálistennek.

– Tetszik emlékezni arra a csiptetős, fehér szakállas öregúrra, akivel mindig elbeszélgettek? Az is meghalt tavasszal, szegény.

– Mi még jól bírjuk magunkat, igaz, Károly?

– Hálistennek. De annyian elmaradoznak, kérem. Az a magas szikár hölgy is, az álla alatt összekötött szalmakalappal, tetszik emlékezni?

– Az is?

– Szívembólia. Kellemetes halál, magamnak sem kívánok különbet. Olyan friss volt még, szegény, minden második hétfőn pontosan beállított azzal a tiz dollárral ...

– Kezicsókolom, van szerencsém. Rég láttam önöket.

– Hát ön hogy van?

– Keziccsókolom, kitűnően, kitűnően, hálistennek. Hogy szolgál a becses egészségük?

– Még elcsoszogunk egy-két évig.

– Rég láttam önöket. Már attól féltem . . .

– Szó sincs róla . . . Szó sincs róla!

– Látom, hálistennek. Sajnos, a sógorom, akivel együtt jártunk ide, tetszik rá emlékezni, keziccsókolom, egy hónapja ágynak dőlt és . . .

– Nono! Nem kell mindjárt megijedni!

– Tegnapelőtt eltemettük szegényt.

– Meghalt? Ejnye . . . ejnye. Fogadja részvétemet. Még elélhetett volna négy-öt évig, ahogy visszaemlékszem rá. Nem tudja egyébként véletlenül. . .

– Az a szép daliás úriember, a kerek, piros képével?

– Az, kérem.

– Hát nem hittem volna. Maga volt az élet.

– Úgy van, maga volt az élet. Részvétem. Nem tudja véletlenül, hogy veszik a dollárt?

– A dollárt? Hát igen, az emberben a gyerekei tartják a lelket. Szegény sógorom . . .

– A gyerekek! Milyen igaza van.

– Úgy hallottam, huszonhetet adnak ma érte.

– Micsoda?

– Mennyit mondott?

– Huszonhetet. Attól függ, hisz tetszik tudni, milyen tételt adnak el.

– Mint rendesen.

– Tíz?

– Annyi . . . annyi.

– Azért nem adnak többet. Nekem is csak húsz van, sajnos, azért állok itt már harmadik napja a rossz derekammal. Százas tételben, úgy hallom, megadnak huszonhét és felet is.

– Huszonhét és felet? Rablók!

– Károly!

– Haramiák! Kinek van itt száz dollárja, tisztességes embernek? Útonállók!

– Van itt azért, tessék elhinni, magunkfajta tisztességes ember is száz dolláros utalvánnyal a zsebében, még annál is többel. Akinek a gyerekei vagy rokonai odakint sokat keresnek . . .

– Az én fiam is jól keres . . . Fegyháztöltelék!

– Apropó, van új fényképük a kedves fiáról?

– Nincs.

– Károly, miért mondod, hogy nincs? A hölgy talán még nem látta a tavasszal jött képet?

– Kezicsókolom, azt hiszem, én sem láttam.

– Látod, Károly?

– Hát igen, ezt már láttam, kérem. Három vagy négy hónapja láttam.

– Látod, kisanyám.

– Én még nem láttam, kezicsókolom.

– Látod, Károly!

– Azért mondtam, hogy hozd csak el őket . . . Haramiák!

– A többit már látták, azt nem is mutatom.

– Mutasd csak, kisanyám, hátha az úr még nem látta.

– Szegény sógorom talán még ma is élne, ha ilyen fényképeket kapott volna.

– Azóta új kocsit is vett a fiam.

– Hálistennek. Milyet?

– Milyet? Nem tudom, nem írta meg.

– Lehetetlen! Nem írta meg?

– Úgy látszik, elfelejtette.

– Hogyhogy elfelejtette?

– Jó napot, jó napot. Magukat is látni?

– Van szerencsém. Hogy van mindig?

– Prima primissimo. Épp a napokban járt az eszemben, hogy miért nem látni önöket. Csak nincs valami baj a fiúval?

– Mi baj lehetne?

– Sok. Például, hogy megházasodik.

– Haha.

– Megházasodik? A tudtom és beleegyezésem nélkül?
– Mert például az én lányom közben férjhez ment.
– A tudta és beleegyezése nélkül?
– Gratulálok, kedvesem.
– Nincs mihez. Egy japán vette el.
– . . . ? . . . ?
– Ahogy mondom, japán. Egy szamuráj. Még orvos is a lelkem.
– Hah!
– Hát igen.
– Az mi, hogy szamuráj?
– Az én fiam csak kocsit vett.
– Az kell Amerikában, anélkül ott nem lehet egzisztálni, kérem. De férjhez menni nem kell, férj nélkül lehet egzisztálni.
– Tessék mondani, tényleg nem írta meg, hogy milyen kocsit vett!
– Károly, lehet, hogy megírta, csak elfelejtettük.
– Fenét felejtettük el, nem írta meg. Egyszóval huszonhét és felet adnak egy dollárért?
– Csak nagyobb tételért, tessék megérteni. Százon alul, úgy hallom, csak huszonhetet. Azért állok itt már harmadik napja a fájós derekammal.
– Rablók!
– Hónap utója van, azt se tessék elfelejteni!
– Be szívesen álldogálna itt a sógorom akár tizenhárom napig is!
– Kollégám, túljárhatna az eszükön.
– Hogyan?
– Primissima ötlet. Megvárja, amíg össze nem gyűlik száz dollár ára utalványa, s akkor adja el őket egyszerre.
– Megvárom?
– Szép nyugodtan.
– S egyszerre . . .
– Amikor együtt van.
– Tíz hónapig várok, azt mondja?

– Amíg nincs együtt.

– Hát igen . . .

– Berakja őket a fiókba, szép sorjában, egymás tetejébe, amíg . . .

– Értem. Tíz hónapig várok. Esetleg egy évig . . . S ha közben elpatkolunk? Akkor az Ikka majd virágot küld a pénzért a sírunkra?

A cukrászda, amelyben a két öreg aznap vacsora helyett egy-egy duplát fogyaszt délután négytől este nyolcig, színültig tömve van öreg, savanykás leheletekkel, pállott sóhajtozásokkal, a sűrű levegőben meg-megakadó reszketeg kézmozdulatokkal. Ha az ember az utcáról benéz az ablakon: egy akvárium öreg, mélytengeri halakkal. Időnként egy karcsú fehér kecsege húz el az asztalok között, magasra emelt ezüst tálcával a tenyészet fölött, amely látszatra oly elevenen ficánkol, mintha még egy százados jövő szorongana benne. De ha a kávégőzös közegben egy kézmozdulat vonala leér egy asztalhoz, hirtelen visszarándul: a márványlap nagyon hideg. Márvány lesz majd elég a temetőben.

A nagy asztal körül már tizennégyen ülnek, a csütörtöki asztaltársaság, sorstársak, sorstársnők, egy-egy pókhálószálon függve, melyek túlsó végükkel Új-Zélandba, Angliába, Kanadába, Paraguayba stb. kapaszkodnak. Lengeség . . . lengeség! A szomszéd asztaloknál is, végig a cukrászda nagy hátsó termében mindenütt a légiposta csíkos borítékai zizegnek, fényképek cserélődnek, levelek emelkednek az öreg szemüvegek alá. A postafelügyelőék az egykori cselédszobából csak kéthetenként jutnak el ide, villamoson, átszállóval.

– Miért ilyen későn? . . . Miért ilyen későn?

– Jobb később, mint soha, öcsém.

– Soha? Ki beszél arról? Még húsz évig, bátyám.

– Miért csak húsz? Az ő nevében ne szerénykedj!

– Fáradtnak látszik, kedvesem.

– Hát az Ikkában jártunk, az mindig elnyűvi az embert. Károly, kérem a retikülömet.

– Ikka? . . . Brávó!

– Csak a szokásos havi. Köszönöm, édesem. Maguk hogy vannak?

– A fiamtól épp tegnap jött levél.

– Hálistennek. Meg szabad néznem?

– Mindjárt szabad lesz. Vasné olvassa most. S a magáé?

– Köszönöm, kedvesem. Most vett egy új kocsit.

– Új kocsit? Nagyszerű. Hallod, Jenő, a Károlyéké most vett . . .

– A feleségem az egész tavaszon betegeskedett. Hol az ízületei békétlenkedtek, hol az epéje, a feje fájt, a lába megdagadt . . .

– Bizony, nem volt már emberi formám.

– Aztán megjött a levél, hogy Erzsit kinevezték a montreáli városi kórházba, s kérem, még aznap délben öt szilvás gombócot evett meg ebédre. Azért mondom . . .

– Úgy van, ahogy az uram mondja. Pedig már nem volt emberi formám.

– Az ízületei? . . . Olyan rugódzása van most, mint egy pullmankocsinak. Most is gyalog jottünk ide a Mikó utcából. Azért mondom, nem kell nyugtalankodni, az első jó hírre, amit kapnak, az urának úgy lemegy a vérnyomása . . .

– Vérnyomás? Neked is van, Sándor?

– Á!

– Alacsony?

– Magas.

– Most az a divat.

– Amit az orvosok csinálnak.

– Vérnyomás, érszűkület, rák.

– Gyomorfekély, szívizom, diszkohernia.

– Az mi?

– Kutyagumi. Neked mennyi?

– Afene tartja számon.

– A múlt héten már százkilencvenre ment fel szegény drágámnak.

– Az is valami? A társbérlőm kétszázhúszig vitte fel, de azért egész nap betegeket tologat a klinikán.

– Mondom magának, hogy az első jó hírre . . .

– Mint a pinty, Sándor! Hallotta már, nagyságos asszony, hogy a postafelügyelőék fia megint új kocsit vett?

– Attól virul az öregúr?

– Ugyan kérdezze már meg tőle, milyen márkát.

– Úgy tudom, a sógorom is vett most odakint egy új kocsit.

– Nagyon szép levél! Gyönyörű levél! Istenem, az ilyen levelek tartják az emberben a lelket. Ki következik?

– Nekem add ide, drágám, én egykettőre végzek vele.

– Miért nem olvassa fel valaki?

– Ebben a lármában? Az a legjobb hír benne, szívem, hogy úgy nézem, a fiad biztosan ül a nyeregben. Ha megkedveltette magát a bosszal . . .

– Mivel?

– A boss-szal, a főnökével. Eljár hozzájuk, még vacsorára is meghívják, hát . . .

– Nincs annak a boss-nak véletlenül egy szép fiatal felesége?

– Vagy egy öreg?

– Öreg, az biztonságosabb.

– Hát még egy öregedő.

– A szájára ütök, hallja, Miklós. Lánya van.

– Az a jó. Ha nem púpos.

– Be csúnya szája van ezeknek a fiataloknak!

– Fiataloknak! Hány éves maga, Miklós?

– Hatvanegy, keziccsókolom.

– Már megokosodhatott volna. Született amerikai az egész család.

– Már azt is megírta?

– Képzelje, kedvesem, az imént az Ikkában találkoztunk az uramnak egy ismerősével, akinek a lánya Kanadában egy japánhoz ment férjhez.

– . . . ? . . . ?

– ...? ...?
– Micsoda?
– Egy japán?
– A tudta és beleegyezése nélkül!
– Hij a mindenit!
– Igaz, hogy egy nagyon előkelő japán, mondja. Orvos is.
– Azt írja a fiam, hogy született amerikaiak, régi New-England-i család. Azt is írja, hogy legközelebb fényképet küld róluk, jobban mondva a lányról.
– Akkor nem púpos.
– Az én unokám a nyáron a tengerparton fog nyaralni.
– Hallom, Károly, hogy a fiad megint új kocsit vett.
– Az.
– Fényképet nem küldött?
– A kocsiról?
– Úgy szokták. Kocsi, benne a gyerek, nővel. A nő lehetőleg fürdőnadrágban, sok ékszerrel.
– Nem küldött.
– Amikor az enyém megvette az új Buickot, két nőt is ültetett bele. Az egyiknek egy kis majom lovagolt a csupasz vállán, s a fülcimpáját huzigálta. Fenemód csinos kölyök volt, egy chicagói milliomos sörgyárosnak a lánya.
– Csakis! Egy milliomosnak!
– Mutattam annak idején a fényképét, emlékszel?
– Emlékszik a fene.
– Hogyhogy?
– Úgy hogy nem emlékszem, kész.
– De hisz akkor mutattam, komám, amikor a hollywoodi villájáról is küldött képet.
– Hollywoodi villa! Neked örökké ilyen extra dolgaid vannak.
– Hogyhogy extra? Hogyhogy nekem?
– Nem szóltam, no.
– Mi az hogy extra?
– Hagyjuk!

– Már megbocsáss! Hogy én felvágok?
– Az én unokám a nyáron a tengerparton fog nyaralni.
– Milyen kocsit is vett most a fia, Károly?
– Nem írta meg.
– Dehogynem írta meg, Károly, csak nem tudtuk kibetűzni a nevét.
– Kisanyám . . .?
– Nem tudtuk elolvasni a nevét.
– Hogy nem tudtuk . . .?
– Persze, valami dupla neve van, úgy emlékszem.
– Mit mondasz? Dupla neve?
– Még találgattuk is, Károly, hogy miféle nemzetségből való.
– Mármint a kocsi?
– Meg hogy hogy kell kiejteni a nevét.
– Hát persze, kisanyám, találgattuk . . . persze, hogy találgattuk.
– Dupla neve van, bátyám? Studebaker?
– Azt egybe írják, Miklós. Nem hozták el a levelet?
– Mondtam ugye, kisanyám, hogy hozzuk el! Azt is megírta benne a gyerek, hogy a legjobb márka odaát.
– Hagyd csak, Károly, mindjárt eszembe jut.
– Négyezer dollárba került, a felét már ki is fizette.
– Négyezer! Hij!
– Hófehér karosszériája van, piros szattyánbőr ülésekkel, írja a gyerek.
– Affene! Hófehér! Hány lóerős?
– Kétszáz.
– No!
– Csak száz, Károly, csak száz. De már eszembe jutott a neve is. Csak nem tudom kiejteni.
– Írja ide a szalvétára, Irénke!
– Nem tudom, jól írom-e.
– Rolls Royce. Hát ez . . .
– Hisz az nem is amerikai gyártmány. Angol, ha jól tudom.

– Az, az, angol. Írja is a gyerek, hogy Angliából importálják. Azért olyan drága.

– Bravó, Károly!

– Nekem ugyan nincs részem benne. Nem én küldtem neki a gubát.

– Pedig azt hittük.

– Teheti a gyerek. Mennyi is most a fizetése, kisanyám?

– Hatszáz.

– Nem nyolc?

– Lehet, Károly, lehet, hogy nyolc. Számokat nem tudok megjegyezni. Arra sem emlékszem, hogy az új hétszobás lakásáért mennyi bért fizet.

– Hét szobát mondott, Irénke?

– Annyi az Amerikában, mintha itt kettőt mondana.

– Meg sajnos, reprezentálnia is kell, írja.

– Miért legyint, Károly?

– Féltem a gyereket. Jobb szeretném, ha tempósabban csinálná.

– Most is egy kéthónapos körútra küldték, persze a gyár kocsiján. Még a nyári szabadságát sem veheti ki.

– Szerencsére a titkára is velemegy.

– Felváltva fognak vezetni.

– Tengerhez is megy, nem tetszik tudni? Az unokám ...

– Televízió is van a kocsiban, írja a gyerek.

– Dehogy, dehogy Károly, rosszul emlékszel. Nem televízió, rádió.

– Egykutya, kisanyám.

– Annak, aki süket is, meg vak is.

– Meg annak, akinek nincs. Hát ezek jó hírek, Károly bátyám. Hogyhogy eddig nem szólt róluk?

– Azt is írja a gyerek, hogy ha tudunk útlevelet szerezni ...

– ... jövőre kihozat bennünket.

– Hát ez állati, ahogy ma mondják. S elmennének? Örökre?

– Á, hova gondol, kedvesem! Legföljebb ...

– ... látogatóba, egy-két hónapra ...

– ... vagy egy fél évre. Mi már csak itthon akarunk elpihenni, igaz-e, kisanyám?

– Hát ezek jó hírek, Károly bátyám. Hogyhogy eddig nem szólt róluk?

– Tudod, öcsém, a magamfajta ember nem szeret hencegni. Akad elég ember, aki ...

Este kilenc óra van, mire a két öreg halálos fáradtan hazaér, az egykori kis cselédszobába. Csak sokára bírnak elaludni, mert a szomszéd szobából áthallatszik a diák vidám beszámolója a kislánnyal esett találkozásáról. Egy virrasztólámpa gyönge fényénél a két öreg hanyattfektében hol a legyekkel pettyes mennyezetet, hol egymást nézi. A nyitott ablakon bekanyarodik egy szomszédos rádió szpíkerhangja vagy cigányzenéje a szűk udvar éjszakai illataival együtt. Ha az öregasszony egy kissé hátraveti fejét, egy-két csillagot is lát az udvar négyszögletű, sötétkék nyílásán.

– A Pasaréten?

– Ott.

– De hisz az beépített terület, csupa villa.

– Nem is maradtunk ott. A házuk előtt találkoztunk, a Csévi úton, s mindjárt tovább is mentünk.

– Busz visz a Pasarétre?

– Az 5-ös. Príma vonal, az ember a végállomásról is egy félóra alatt bent van az egyetemen. Mondta is, hogy miért nem költözöm ki ... hogy szebb vidék, mint a Ferencváros.

– Már ennyire vagytok?

– Nem ismered Tamást. Ha egyszer nekiindul ...

– ... meg sem áll a végállomásig.

– Pofa be! Egyszóval találkoztunk a házuk előtt ...

– Mennyit késett?

– Percre pontos volt. Alighogy befordultam az utcájukba, már nyílt is a rácsos kiskapuja ...

– Angyal!

– Mint minden nő: derékig.

– S derékon alul?
– Huh!
– Ne zavard már, különben nem jut el a derekáig sem. Tehát kinyílt a rácsos kiskapuja, mire te?
– Abbahagyhatom.
– Akkor folytatom én. Lángoló arccal eléje léptél, s kezedet szívedre szorítva: imádom önt. Legyen a feleségem!
– Ahogy azt egy ilyen vasgyári bugris elképzeli. Minimum, hogy a lába elé térdelt.
– Szervusztok, lefekszem.
– Jól van már, többet nem szólunk közbe. Tehát kinyílt a kiskapu...
– Nekem nem fontos, hogy elmondjam.
– Most már kéreti magát. Tehát kinyílt...
– S onnét hova mentetek?
– Guggerhegy.
– Az mi?
– Hegy erdővel. Félóránvira a Pasaréttől.
– S egyből elment veled az erdőbe?
– Miért ne ment volna? Azért találkoztunk.
– Sejtvén, hogy mit forralsz ellene?
– Tudván, hogy mit forral ellened?
– Fiam, csak a nőre bízd magad! S nem kell siettetni, ha neki nem sietős. Fölényes nyugalom, tartózkodó magaviselet, hűvös érdeklődés. Abba harapnak.
– Szóval fölényes voltál?
– S harapott?
– Megkérdeztem tőle, van-e kedve sétálni. S hogy tud-e egy jó árnyékos sétautat, lévén, hogy én errefelé nem vagyok ismerős.
– Eszerint ő vitt el az erdőbe?
– Ahogy mondod.
– S amikor odaértetek?
– Rögtön letegeztem.
– S tűrte?

– Elpirult, de egy idő múlva visszategezett.
– S akkor már tudtad, hogy egyenesben vagy?
– Hát!
– Van esze a fiúnak.
– Farából verték a fejébe.
– Ne bántsd, mert megsértődik. Nagy esze van.
– Neked is lenne, ha tovább maradtál volna az anyádban. Egyszóval, amikor beértünk az erdőbe, megkérdeztem tőle, hogy sokan járnak-e errefelé. Persze, akkor már tudtam, hogy jó helyre vitt, egy lélekkel nem találkoztunk az úton.
– Erre mondtad, hogy üljetek le a fűbe?
– Kutyafülit! Megvártam, amíg ő fel nem ajánlja.
– Vagány!
– Egyszóval leheveredtetek?
– Én csak ültem. Jó egy lépésnyire.
– S fölényesen megvártad, amíg ő nem közeledett?
– Meg.
– S miről beszélgettetek?
– Mindenféléről. Mármint ő. Én jobbadán hallgattam.
– Te miről hallgattál?
– Az tudnivaló. Ő miről beszélt?
– Hát... Hogy nem szereti a házias férfiakat.
– S te ezt biztatásnak vetted?
– Az is volt. Mármint hogy ne féljek házasságtól s egyéb vacakolásoktól. Érteni kell a nők nyelvén, barátom.
– S még miről beszélt?
– Hát... Hogy szereti a vidéki fiúkat.
– Mi?
– Hogy jobb szereti őket a pestieknél.
– Hogy felvág ez az alak!
– Vidéken nincs annyi huligán, mint Pesten, mondta.
– S ez mit jelent a nők nyelvén? Ez is biztatás?
– Úgy nézem, inkább a fordítottja.
– Hülye! Az csak látnivaló, hogy én nem vagyok huligán.
– Lehetnél vidéki huligán is. Aztán hogy folytattad?

– Folytatta ő. Akkor már szorosan mellettem ült, még el is kellett húznom a kezemet, hogy hozzá ne érjek.

– Isten ments!

– Utáltál volna hozzáérni, mi?

– Megkérdezte, hogy viszonyulok a sporthoz. Futball, szertorna, kosárlabda, miegyéb. Megmondtam neki egyenesen, hogy nem az én esetem. Ennek is örült.

– Mármint hogy te nem sportolsz? Mivelhogy ő sem, igaz?

– Azt mondta pontosan, amit a szájába adtam. Ha szeretem a sportot, rajongott volna érte. Azzal a sebességgel futott, amire kapcsoltam, érted?

– S te még mindig hűvösen, fölényesen?

– Egy példa: közlöm vele, hogy nálunk vidéken, ha embert mondanak, csak férfit értenek rajta. Ez ellen egy kicsit berzenkedett, végül ezt is lenyelte.

– S te még mindig nem kaptad el a derekát?

– Még nem érkezett el az ideje.

– Mire vártál?

– Vajon mire? ... Három dobásod van.

– Hogy megvallja, szeret?

– Hülye! ... Hogy moziba hívjon.

– Zseniális. Hogy ennek a fiúnak mekkora esze van!

– Mint ökörnek a farka alatt. S kivártad?

– Ott heverésztetek órákig a burgyingban, s te hűvösen, fölényesen kivártad, hogy moziba hívjon?

– Meg sem csókoltad közben?

– Ha hülye lettem volna! Elsőnek a nő csókoljon.

– S te kivártad?

– Hogy moziba hívjon?

– Miért nem visz el egyszer moziba, Tamás, kérdezte szemlesütve. S akkor én már nem teketóriáztam.

– ...? ...?

– Nem érted, te vidéki hülye? A helyzet megérett.

– Mire?

– Hogy elkapd?

– Hogy megbillegtesd?

– Fiúk, ha elszalasztottam volna azt a lélektani pillanatot, akkor . . .

– Ne vágj fel, Tomi!

– Rohadjon le az orrom!

– Ott helyben, a burgyingban?

– S nem viaskodott?

– Hát ez mi, ez a karcolat az orromon? De meddig tart az ilyesmi szakavatott kezekben?

– S behunyta közben a szemét?

– Fiúk, mégiscsak szép az élet. Ilyenkor tudja meg az ember, mit tesz az, férfinak lenni. Kitartón, soha nem lankadva törni a cél felé, akár melóban, akár szerelemben! Álmodozni? Olyan szépet nem tudunk, amilyen ez a büdös élet . . . Hogy horkolnak odaát az öregek!

– Békesség velük.

1962

1. *Allegro*

Reggel, mielőtt becsöngetett volna anyósához, a kis kertes házba, Luca megállt az ajtó előtt, kivette retiküljéből apró, kerek tükrét, s megvizsgálta, vajon könnyei nem mázolták-e el fekete szempillafestékét. A tükör megvillant a napban, egy vakító fénycsóvát lövellt vörösen visszacsillanó hajára. Beszűkített szemmel, a nyomkereső vadászkutya szenvedélyes tárgyilagosságával vizsgálta arcát; be is púderezte egy kissé a biztonság kedvéért, két könnyű, gyors mozdulattal utánanajzolta a száját: még Irén, az öreg házvezetőnő előtt is restellte volna, ha kisírt arccal látja. A nyitott konyhaablak felől vajas pirítósnak a szaga érzett, ez valamennyire könnyített a lelkén. Az ajtó előtt állva még néhány pillanatig „koncentrált", aztán egy megszokott mozdulattal dacosan megrántotta a vállát. Eddig – már majd egy éve – mindennap szerencsésen túljutott a délelőttökön.

Bal kéz felől, a bejárat három kőlépcsője mellett a nagy szpireabokor már virágzott; mint egy vízesés eresztette le villogó fehér hullámait a kis pázsitszegélyre. A kerítésen túl, az országúton négy asszony beszélgetett, száz lépéssel arrébb négy liba állt mozdulatlanul a porban.

– Ma bal lábbal kelt az öreg nagysága – mondta Irén.

Luca megcsókolta az öreg házvezetőnő piros, gömbölyű képét.

– Felkelt? – kiáltotta kacagva. – Krisztus lejött és csodát tett?

– A piros képű házvezetőnő elnevette magát. Az öreg nagyságát, Luca kilencvenhat éves anyósát hét évvel ezelőtt egy ideggyulladás ágynak döntötte, azóta mind ritkábban kelt fel az ágyból, de sohasem délután hat óra előtt, amikor – fogyó erejével számtani arányban – kezdetben ötvenszer, majd lassan csökkentve a napi adagot, tíz-tizenötször ide-oda végigjárta

hosszában a szobát. Az utolsó évben ért le tízig, de annál alább még nem jutott. – Azon füstölög már az este óta, hogy még mindig nem kapott új terítőt a kacsájára. Sós süteményt tetszett hozni?

– Egy mázsával – mondta a fiatalasszony. – Magának is hoztam pénzt a háztartásra, Irénke.

– Egy mázsával?

Luca elnevette magát; nevetése ellenállhatatlan volt, muszáj volt vele nevetni. – Ló . . . – mondta. – Ötszázat hoztam egyelőre, elég lesz?

– Annyi már nem is kell ebben a hónapban – mondta a házvezetőnő.

A fiatalasszony kinyitotta fehér, zsákformájú retiküljét, belekotort. Nem tartott benne rendet; a néhány összehajtogatott bankjegy, melyet ma délelőtt kapott a Bizományi Áruházban a régi kékróka-stólájáért, legalul gyűrődött a teasütemény, a selyempapírba csomagolt kis terítő, a púderesdoboz, rúzs, pénztárca s tükör alatt, néhány zálogcédulával és egy végrehajtói értesítéssel együtt, melyet aznap reggel kézbesítettek ki a lakásán. – Egy-kettő-három-négy-öt – számolta s finom, mozgékony arca, melynek összejátszó vonásai sohasem nyugodtak el, a pénz olvasása alatt egy percre mélységesen elkomolyodott. – Nem baj, majd elszámoljuk, ha marad. Nem kell spórolni, öreganyám – mondta, s már újra nevetett. – Más baj nincs?

– Nincs. Maradt pénze magára?

– Dögivel – mondta a fiatalasszony.

A tiszta kis fehér konyhába, melyet a szembetűző nap s a fehérre lakkozott konyhabútorok duplán meg-megragyogtattak, az ablak előtt álló ákác egy csóva fullasztóan édes illatot küldött, mely egy pillanatra elnyomta a vajas pirítós ropogós szagát. – A postás még nem volt itt? – kérdezte a fiatalasszony.

– Még nem.

– Majd nézzen ki időnként a levélszekrényhez, Irénke, mert ma levél jön Amerikából – mondta a fiatalasszony. – Azt szeretném, ha addig olvasná el, amíg itt vagyok.

– No már megint csönget! – mondta a házvezetőnő. Háromnégy türelmetlen rövid berregés hallatszott. – Ha reggeli óta nem csöngetett be már legalább tízszer, akkor egyszer sem. Úgy jár rá a keze, mintha viszketne neki.

– Maradjon csak, majd én bemegyek – mondta a fiatalasszony.

Az ajtóban állva, melynek nyílását az ágyban fekvő, kissé tompa fülű öregasszony nem hallotta meg, egy darabig elnézte a nagy fehér vánkosok közé süppedt hosszúkás, halvány arcot, melyet egy álla alatt szalaggal összekötött fekete bársonyfőkötő foglalt keretbe; a behunyt szemek alatt az arc csontszerkezetéből kiemelkedő nagy, egyenes, sárgás orr mintha már a majdani halotti maszkot idézné. A könnyű, sárga pehelypaplan alatt a testnek egyetlen porcikája sem mozdult; az emelkedő-süllyedő mellkas mozgását sem lehetett látni. A fiatalasszonynak újra „koncentrálnia" kellett: a szeme már-már könnybe lábadt. Törékenyen s izmosan állt a küszöbön, szép hosszú nyakán hátravetve fejét, mintha hatalmas bronzvörös kontya súlya húzná a föld felé, orrcimpái remegtek, kis gömbölyű hasa megfeszült izgalmában. – Hülye tyúk! – mondta magának dühösen, hogy újra erőre kapjon. A nap hátulról sütött a hatalmas ágyra, s a dagadó vánkosok között elvesző, sovány, fehér arcra, melyet már csak a fekete bársonyfőkötő mentett meg az elmúlástól. A fiatalasszony elfintorodott, ingerülten toppantott.

Az ágyban fekvő kinyitotta szemét, az ajtó felé nézett.

– Kezit csókolom, mama – kiáltotta Luca, már újra világosan csengő vidám hangján.

– Már annyit csöngettem, Irén – panaszolta az öregasszony kissé rekedten, s homlokát ráncolva újra az ajtó felé nézett. – Még mindig nem kész a vajas pirítós?

– Én vagyok, mama – kiáltotta Luca. – Egy perc múlva kész lesz.

Az öregasszony gyanakodva nézett az ajtó irányába. – Ki az? – kérdezte.

Jóllehet már több mint hetven éve élt Magyarországon, szü-

lővárosának, Bécsnek németes hangsúlyai még nem koptak le hangszálairól. Folyékonyan beszélt magyarul, de azért a német nyelv fordulatai vagy olyik itt-tartózkodása kezdetén félrehallott s eltorzított magyar szó, melyet konok emlékezete nem engedett ki fogásából, még gyakran ki-ki bújt szókincséből, s mindannyiszor fékezhetetlen, szűnni nem akaró nevetésre ingerelte menyét. Szívesebben olvasott is még németül, mint magyarul, ezekben az utolsó, ágyban töltött években szinte kizárólagosan már csak fiatal lánykorának imádott emlékeit, Goethét és Schillert, olykor – kissé unatkozva – egy kötet Thomas Mannt s a vendéglátó ország iránti udvariasságból a magyar Lukács György német tanulmányait Goethéről, melyeket nagy, férfias, gótbetűs kézírásával számtalan széljegyzettel s felkiáltójellel látott el; feljegyzéseit – javarészt idézeteket az olvasott könyvekből, melyek néha több oldalt is kitettek – az ágyban fekvők jellegzetesen eltorzult s már erősen reszkető betűivel ugyancsak anyanyelvén vetette, háztartási elszámolásokkal váltakozva, egy kemény fedeles iskolai füzet kockás papírjára. A könyveket, nyolc–tíz kötetet, a füzetekkel, egy csomag édes keksszel, egy csomag sós süteménnyel s egy zacskó csokoládébonbonnal együtt – melyből naponta egy szemet evett – a széles ágy falmenti szegélyén raktározta el, pontosan meghatározott sorrendben, úgy hogy jól a keze ügyébe essenek, s ne kelljen Irént ezért is becsöngetnie. A rádió az ágy lábánál állt, Kossuthra beállítva; így egy hosszú villanydrótra felszerelt kapcsolókörte segítségével – amelyet még fia szereltetett fel – bármikor maga kinyithatta, s a házvezetőnőt csak akkor kellett beszólítania, ha a tintával előre megjelölt műsor szerint Petőfi szolgáltatta a kiválasztott művet, s a készüléket át kellett állítani. De az elmúlt néhány hónapban erre már mind ritkábban került sor; az öregasszony a nap java részében csukott szemmel, mozdulatlanul feküdt ágyában, nem lehetett tudni, szendereg-e vagy régi emlékeit őrli még mindig eleven agyában, vagy rövid jövőjéről ábrándozik; csak akkor elevenedett meg, ha Irén saját ebédjéből egy kevés – tiltott – paprikás krumpli-

val vagy káposztás kockával vendégelte meg, vagy délelőtt eljött a menye. – Maga az? – mondta rosszkedvűen, fejét kissé felemelve a legfelső, halványlila selyemmel áthúzott kispárnáról. – Hozta nekem a sós sütemény?

– Persze, hogy hoztam – kiáltotta a fiatalasszony, széthúzva a zsákretikül száját, s óvatosan kiemelve belőle a kis selyempapír-csomagot. – S mit hoztam még a mamának?

– Biztos, virágot – mondta az öregasszony elégedetlen arccal, amely azonban rögtön kisimult, szeme, a még mindig szép fekete szeme is mohón felragyogott, amikor megpillantotta a kis csokor sárga árvácskát. – Maga sose tanul meg spórolni?

Luca közvetlenül az ágy elé lépett, s szemét kiforgatta, hogy szinte csak a fehérje látszott, felemelt mutatóujjával hosszan megfenyegette az öregasszonyt. Addig fenyegette, amíg ez el nem nevette magát. – Jól van – mondta az öregasszony –, én azért mondom mindennap ugyanazt, mert maga mindennap ugyanazt csinálsz. Nem kell mindennap virágot hozni. Kölnivíz tessék holnap venni nekem!

– S mit hoztam még a mamának? – kiáltotta Luca, belekotorva a retikülbe. Hosszan matatott benne, szándékosan nyújtva az időt, s közben kíváncsian figyelte az öregasszony arcát, amelyen most hirtelen kiütközött az aggkori gyöngeség; az infantilis kíváncsiság magafeledkezett, nyitott szájú, együgyű tükrözése. A sötét szájüregből kilátszott egyetlen megmaradt foga. – Na, adja már ide! – mondta az öregasszony, egy idő múlva türelmét vesztve. – Vagy már elvesztette?

Amikor megpillantotta a selyempapírból kibontott kis hímzett fehér terítőt, elpirult örömében. Követelődző volt, de a legkisebb szolgáltatásért is gyerekesen hálás. – Jól van – mondta. – Tessék lehajolni és megcsókolni! – Kissé felemelte fejét, és vértelen ajkait csucsorítva egyik csontos kezét rákapcsolta a fiatalasszony telt fehér nyakára, maga felé húzta, és cuppogva megcsókolta homlokát. – Gyöngyörű! – mondta. – De honnét veszi maga azt a sok pénz?

– Megkeresem, mama – mondta a fiatalasszony. – Nagy kurva vagyok, hisz tetszik tudni.

Az öregasszony egy darabig kerekre nyílt szemmel értetlenül nézett rá, aztán hirtelen kuncogni kezdett, s megfenyegette az ujjával. – Kurva? – mondta. – Ach menjen! Majd megmondalak Jánosnak, ha hazajön, s akkor kapsz két akkora pofát! – Az éjjeliszekrény felé fordította fekete főkötős fejét, és szemügyre vette az alsó polcán álló porcelánkacsát. – Tessék rátenni! – mondta. – Gyöngyörű! Legfőbb ideje volt, mert délután jön Hetényi professzor úr, s Irén izgatott lesz, s talán elfelejti megint elrámolni, mint a múltkor s akkor tessék!

– Látott már olyat a professzor úr – mondta Irén, hirtelen megjelenve a nyitott ajtóban. – S különben is honnét veszi, hogy épp ma délután jön?

Az öregasszony – homlokát ráncolva – az ajtó felé nézett.

– Mindig hallgatódzik – súgta szemrehányóan a menyének, de mivel nagyothalló füle már nem tudta lemérni a hangerőt, lefojtott sziszegése úgy szólt, mintha ráförmedt volna a szoba túlsó végében álló házvezetőnőre. – Dehogy hallgatódzott! – kiáltotta gyorsan a fiatalasszony. – A vajas pirítóst hozta a mamának.

– Hogy én hallgatódzom . . .

Luca cinkosan az öreg házvezetőnőre hunyorított.

– Hogy én hallgatódzom . . .

A nyitott ablakon át hangos libagágogás hallatszott be az utcáról.

– Hogy én hallgatódzom . . .

Luca hangosan elnevette magát. – Meg ne üsse a guta, Irénke – kiáltotta jókedvűen. – Ha így felfújja magát, biztos gutaütés a vége. Adja ide már azt a pirítóst!

– Azért jön ma délután a professzor úr – mondta az ágyban fekvő öregasszony haragosan az ajtó felé –, mert már nagyon rég nem volt itt, legalább egy hónapja, s megígérte, hogy minden hónapban egyszer . . .

– Azért jön ma délután – mondta Luca csúfolódva –, mert

a mama szerelmes belé, s ezért mindennap várja, hogy eljön, s majd eltársaloghat vele Goethéről, s nem akarja, hogy a professzor úr közben a pisijét lássa, hát ez csak természetes, Irénke, nem igaz?

– Mit mond maga? – kérdezte elpirulva az öregasszony. – Mit mond maga? – Ha akarta, az öregasszony egy szempillantás alatt megsiketült. – Miért kell mindig úgy sugdosódni, hogy az ember a saját szavát se hallja? – Luca hangosan felnevetett, odakint a ház előtt a libák újra elgágintották magukat. – Mit mond maga?

Hetényi professzor azért nem járt már oly régen a kis kertes házban, mert négy hónappal ezelőtt meghalt, de ezt az öregasszony előtt, aki már nemigen tudta számon tartani a földi idő múlását, gondosan eltitkolták. – Ne is tagadja a mama, hogy szerelmes a professzor úrba – mondta Luca –, mert különben kinek a számára tanulná meg betéve azokat a Goethe-idézeteket.

Az öregasszony az időközben a szájába beakasztott protézisével lassan ropogtatta a pirítóst. – Dumme Gans – mondta. – Kinek?... kinek?... Magamnak. A pirítós is magamnak eszem.

A fiatalasszony leült az ágy mellett álló kis sárgaselyem karosszékbe, átvetette egymáson lábát. – Mondja csak, mama, a professzor úr tényleg olyan szellemes, ha németül beszél?

Az öregasszony nem felelt, megvető arckifejezéssel tovább morzsolgatta a pirítóst.

– Lehet, hogy szellemes, ha németül beszél – mondta Luca. – Egyébként, ha magyarul csacsog, akkor is kedves. Csak ne volna olyan csúnya!

Az öregasszony még nem vette észre, hogy ugratják. – Nem lehet mindenki olyan szép, mint maga – mondta, a homloka egy kissé kipirult.

– Én szép vagyok, mama? – kérdezte Luca.

Az öregasszony megállította szájában a falatot, s kilenc évtized tapasztalatain edzett, kitanult öreg női szemét vizsgálódva

menye arcára függesztette, mely most összes élveteg pórusaival az ablakon behulló napfényben és ákácillatban fürdött. – Csak volna maga olyan okos – mondta egy idő múlva elégedetlenül.

– Olyan okos, mint ki?

Az öregasszony újra elindította protézisét, nem felelt.

– Olyan okos, mint a professzor úr?

– Dumme Gans – mondta az öregasszony.

Luca jókedvűen elnevette magát. – Majdnem elfelejtettem, hogy tegnap telefonált a professzor úr – mondta. – Csak egy napra ugrott fel Szegedről, s nem tudott eljönni a mamához, de kézcsókját küldi. Azt mondta, hogy a mama száz évig fog élni, hát ne búsuljon, mert még sokszor láthatják egymást.

Az öregasszony tovább evett, de a szeme sarkából egy gyanakvó tekintetet vetett menyére. – Nekem is mondta, hogy száz évig fogok élni – dünnyögte egy idő múlva. – Magának mondta most telefonon ugyanaz?

A fiatalasszony behunyta szemét, fejét a karosszék napsütötte támlájára hajtotta.

– Maga nem csinál velem bolondot? – kérdezte az öregasszony.

Luca behunyt szemmel maga elé mosolygott, igent intett.

– Hogyhogy? Becsap maga most engem? – kérdezte az öregasszony hitetlenül.

– Persze – mondta Luca.

Az öregasszony nagy naiv szemével ránézett; most már tényleg nem tudta, mit tartson a professzori jóslatról. De ha a menye nevetett, akkor – bármennyire meg is volt bántva – a végén együtt nevetett vele, előbb csöndesen, értetlenül döcögve – s ilyenkor csontos, szigorú arca szinte együgyűvé vált tájékozatlanságában –, majd egyre felszabadultabban, őszintébben, s jólelkűen beletörődve abba, hogy a saját kárán nevet; a benne maradt aprócska tüske néha csak órák múlva vagy csak másnap szúrt bele emlékezetébe. – Maga most rászed, tényleg? – ismételte vidáman. A fiatalasszony felugrott, az ágy

fölé hajolt, friss szájával összevissza csókolta a vánkosok közt reszkető kemény arcot. – Hogy képzeli a mama, hogy rászedem! – kiáltotta. – Hisz a minap együtt számítottuk ki, hogy a mama századik szuletésnapján ki lesz még életben, akit meg lehet majd hívni, s hogy milyen ruhát fogok felvenni. Azt mondtuk, hogy a kivágott piros selyemruhámat, nem tetszik emlékezni?

– Jól van – mondta az öregasszony megnyugodva. – Nem a kivágott fehér selyemruha választottuk?

– Hol van az már! – mondta a fiatalasszony maga elé.

– Mit mondott maga?

– Semmit, mama.

– Jól van – mondta az öregasszony –, akkor adjon ide a szódavíz! Tényleg mondta magának a professzor úr telefonon, hogy száz éves leszek?

Mialatt Luca megigazította az ágyában a félrecsúszott párnákat, s az öregasszony a hét év előtti ideggyulladás emlékétől óvatosan jajintott egyet-egyet, Irén újra bejött a szobába, s egy féltékeny pillantást vetve a fiatalasszony gyors, ügyes kezére, kivitte a kis fatálcán a kiürült tányért és poharat. – Nem aggat a mamának ez a sok könyv itt? – kérdezte Luca, helyére simítva a paplant. – Hisz egyszerre csak egyet olvas!

– De a többin gondolkodom – mondta az öregasszony szigorúan. – Ahhoz maga csak ne nyúljon! Megtanulta maga a német lecke?

Miután egy ideig hiába várt a feleletre, keskeny fejét a fiatalasszony felé fordította, s ráemelte rosszalló tekintetét. A tekintet oly hosszan tapadt rajta, oly elvesző s magafeledkezett volt, hogy az ember már azt hihette volna, elvesztette okát és célját, s értelmetlenül fénylik, mint az égitestek az űrben. Aztán egyszerre megint bekapcsolt az evilági forgalomba.

– Mit fog János szólni – mondta korholva az öregasszony –, ha visszajön, és maga még nem tud németül?

– János... János – dünnyögte Luca. – Örüljön, ha addig nem felejtek el magyarul is.

Az öregasszony újra ránézett. – Mit mond maga?

– Unom Jánost – dünnyögte Luca halkan, de ezt persze meghallotta az oregasszony. – Unom Jánost – ismételte Luca hangosabban, hogy bizonyosan meghallja. – Az hogy van, hogy ha János szóba kerül, azt a mama mindig meghallja, akármilyen halkan beszél is az ember? Unom a fiát, mama.

– Most maga megint rászed? – kérdezte az öregasszony nevetéstől kissé elferdült szájjal.

– Persze – mondta Luca.

Az öregasszony nem tudott mit felelni. De a menye arcán nyugvó tekintete oly súlyos és ártatlan volt, hogy Luca nem bírta el sokáig; felvetette fejét, és rámosolygott az öregasszonyra. Ez rögtön készségesen visszamosolygott. – Tessék csak mondani, mama – kiáltotta Luca –, hogy is volt az, amikor egyszer Savanyúkúton jártak?

Az öregasszony eltűnődött. – Savanyúkúton?

– Igen – mondta Luca. – Amikor egy éjjel az egész család egy szobában aludt?

– És?

– Hisz tetszik tudni – mondta Luca –, amikor valamennyien egy szobában háltak, s a másik fia leselkedett?

– A szegény Gyuri? Azt maga már nem ismerte.

– Az – mondta Luca –, a Gyuri. Amikor a mama este levetkőzött, s azt mondta a gyerekeknek, hogy forduljanak a falnak?

– Ach – mondta az öregasszony –, azt én már elmeséltem neked.

Luca rámosolygott. – De már nem jól emlékszem rá. Mikor is volt az?

– Ach, nagyon régen – mondta az öregasszony. – Talán ötven éve megvan.

– Több az – mondta Luca. – Most hány éves a mama?

– Kilencvenhat – mondta az öregasszony büszkén.

No lássa! – kiáltott Luca. – Akkor meg még egészen fiatal

asszony volt, amikor Savanyúkúton jártak, s nem kaptak csak egy szobát éjszakára. Legalább hatvan éve van már.

– Hatvan? – ismételte az öregasszony tűnődve. – Akkor én voltam harminchat?

– Olyasféle – mondta Luca. – No tessék mondani, hogy is volt azzal a leskelődéssel?

– Az úgy volt... – kezdte az öregasszony. Hirtelen elhallgatott, egy bizonytalan tekintetet vetett menyére. – De azt én magának már elmeséltem.

– De ha nem emlékszem jól – mondta Luca. – Arra emlékszem, hogy este volt, a gyerekek már ágyban feküdtek, s a mama le akart vetkőzni. Szép asszony lehetett a mama fiatal korában.

– Igen – mondta az öregasszony egyszerűen. – Nagyon szép voltam. Tudja maga, akkor jöttek divatba a nagy kalapok, amiket egy széles fekete selyem- vagy bársonyszalaggal le kellett kötni... hogy mondják... az állkapocs alatt, s az én uram adta nekem ajándékba egy nagyon széles fekete moirészalag, s ha azzal lekötöttem az állkapcsom alatt, akkor minden úrfi megfordult utánam az utcán.

– Meghiszem – mondta Luca. – Nemcsak az úrfik, még az urak is. Hetényi professzor úr is megfordult volna a mama után, ha akkor már ismeri.

Az öregasszony szemérmesen elmosolyodott. – Ugyan – mondta, hirtelen szigorúvá vált arccal –, a professzor úr akkor talán még nem is élt.

– Persze – mondta Luca. – S hogy volt tovább?

– Micsoda?

– Hát a leskelődés?

Az öregasszony sovány ujjaival megtapogatta fekete főkötőjét. – Tudja maga – mondta elgondolkodva –, hogy ez a főkötő abból a széles fekete szalagból csináltak, amit akkor az uram adta nekem?

– De hisz ez bársony, mama – kiáltotta Luca nevetve –, a mama meg egy moiré selyemszalagot kapott.

– Mindegy – mondta az öregasszony elvörösödve. – Lehet, hogy az volt bársony. Na mit akar maga tudni?

– Azt, mama – mondta Luca –, hogy akkor hogy vetkőzött le a mama Savanyúkúton?

– Egy szobában kellett aludni mindenkinek – mondta az öregasszony, s a hangja egy kissé berekedt, mintha megrokkant volna a hatvan év hosszú űrutazás irtózatos fáradtságától, a tekintete is egyszerre megkopott –, az úgy volt, hogy mindenkinek egy szobában kellett aludni, s a gyerekek már az ágyban feküdtek, s én le akartam magamat vetkőzni. Tudja maga, hogy akkor a hölgyek még midert viseltek, nagy, hosszú midert, innét idáig, s azt az uramnak kellett felfűzni, s én nem akartam, hogy a gyerekek lássák. Eh – mondta hirtelen türelmetlenül –, ezt én neked már elbeszéltem.

– De ha nem emlékszem, mama – mondta Luca. – Azt tudom, hogy akkor azt tetszett mondani a gyerekeknek, hogy forduljanak a falnak.

Az öregasszony szórakozottan bólintott. – Azt mondtam.

– S amikor a mama vetkőzni kezdett, akkor biztonság okából hátranézett, hogy a gyerekek tényleg megfordultak-e.

– Igen – mondta az oregasszony. – Ott álltam alsószoknyában . . .

– Tévedés, nem alsószoknyában – kiáltotta Luca, az elfojtott nevetéstől meg-megrángó szájjal –, hanem bugyiban, bokáig érő csipkeszegélyes bugyiban . . .

Az öregasszony is elnevette magát. – Igen, bugyiban.

– S amikor a mama hátranézett, akkor azt látta, hogy János becsületesen a fal felé fordult, de a kisebbik fia . . .

Az öregasszony újra elnevette magát. – A Gyuri lekseledett . . .

– Igen, lekseledett – mondta Luca. – A hasán feküdt, és a fél szemével a mamára sandított.

– Hosszú aranyszóke haja volt – mondta az öregasszony elágyultan –, nagyon szép göndör arany fürtjei, s azok közül lekseledett ki a szobába.

– S aztán?

– Mit aztán?

– Hogy volt tovább?

Az öregasszony nem felelt.

– Tessék csak folytatni – mondta Luca –, mert én már nem jól emlékszem. A mama egy nagy törülközővel letakarta a gyerekágy rácsát...

– Persze hogy letakartam – mondta az öregasszony révetegen.

Luca hangosan nevetett. – S akkor a tükörből látta, hogy a háta mögött Gyuri meg-megráncigálja a törülközőt, és kikukkant rajta.

– Igen, kukkantott – mondta az öregasszony, s hogy kényelmesebben nevethessen, kiakasztotta a protézist a szájából, s beleeresztette az éjjeliszekrényen álló vizespohárba. – Kukkantott és röhögött.

– János pedig...

Az öregasszony most egyszerre felforrósodott az emléktől. – János pedig – mondta csöndesen – csak feküdt a falnak fordulva, s meg sem mozdult, szegényke.

– Már kisgyerek korában olyan becsületes volt, igaz, mama? – mondta Luca, kíváncsian nézegetve az öregasszonyt.

– Igen – mondta ez nagyon lassan s határozottan –, nagyon becsületes ember.

Behunyta szemét, a szobában csend lett. Az utcáról mély autódudálás huppant be a napfényben ragyogó szobába. Az öregasszony újra kinyitotta szemét, menyére nézett. – Dumme Gans – mondta hangosan, tagoltan –, maga azt hiszi, nem látom, hogy jobban emlékszik, mint én? Igenis, már akkor olyan becsületes volt, ezt akarta hallani maga?

– Egy nyavalyát – mondta Luca halkan, de ezt az öregasszony nem hallotta meg. Egy darazsat figyelt, mely az éjjeliszekrényen álló árvácskacsokor fölött körözött; nyakat nyújtogatva, félrefordított fejjel nézte, majd – elfeledkezve idegfáj-

dalmáról – felkönyökölt, s orrára ültette szemüvegét, a szája egy kissé kinyílt izgalmában.

– Maga szereti János? – kérdezte egy idő múlva rekedten. Elfáradt, visszaereszkedett vánkosai közé, levette szemüvegét.

– Egy nyavalyát – mondta Luca.

Az öregasszony méltatlankodva összeráncolta homlokát. – Jól van, most maga ne vicceljen – mondta rekedten –, mert én komolyan beszélem. Ha szereti János, akkor mondja meg neki, ha hazajön Amerikából, hogy nem kell olyan nagyon önfejesnek lenni.

– Miért, mama? – kérdezte Luca kíváncsian.

Az öregasszony hallgatott. Maga elé nézett, a szája egy kissé megint elnyílt befelé figyelő izgalmában. – Nem baj – mondta. – Maga csak mondjon meg neki!

– De miért, mama? – kérdezte Luca.

Az öregasszony megint nem felelt. Egy kissé felemelte fejét, a szeme sarkába becsúszó tekintettel igyekezett elfogni az árvácskák fölött zúgó nagy darazsat, egy ideig nézte, újra visszaejtette fejét halványlila kispárnájára. – Egyszer én figyeltem ilyen darázs – mondta rekedten –, nagyon-nagyon régen volt. Az is így zúgicsált ilyen sárga árvácskák fölött, aztán leült az egyikre, s mert nagyon nehéz volt, az árvácska gyorsan átfordította fejét, s mélyen lehajolt a föld felé. Tetszik tudni, ha nem hajolt volna meg, akkor talán eltört volna a . . . hogyishívják . . . a szára.

– Ezt mondjam meg Jánosnak? – kérdezte Luca.

– Igen – mondta az öregasszony.

– Elébb kellett volna – mondta Luca.

– Mit mond maga?

– Nem szóltam semmit, mama – mondta Luca.

– Nem is kell – mondta az öregasszony. – Maga csak mondjon meg neki.

– Miért nem a mama mondja meg?

Az öregasszony a menyére nézett, fáradtan legyintett. – Nagyon sokára jön haza – mondta, mereven maga elé bámulva.

Szerencsére Irén ismét bejött a szobába; kedvesen gömbölyű, sima piros arca – mintha ünneplőbe öltöztette volna – csupa ragyogás volt, ősz haja is megcsillant a napfényben. Az öregasszony rögtön meglátta kezében a levelet. Felült, a szája kinyílt, de nem tudott megszólalni.

– Levelet tetszett kapni – mondta Irén, fél szemével Luca felé kacsintva.

Az öregasszony egy mély lélegzetet szedett. – A János?

– Honnét tudjam! – mondta Irén, az ágy mellé lépve –, nem olvastam el.

De ezúttal az öregasszonyt a közömbös hang játékával nem lehetett becsapni: mintha földrengés rázta volna meg s alakította volna át egy szempillantás alatt egész szervezetét, a szeme kitágult, hosszú, csontos arcának üregei megteltek, kiszínesedtek, melle zihálva emelkedett, süllyedt a könnyű világossárga ágykabát alatt. Az izgalom iszonyú súlya kisajtolta lelkét a felhámra, a szem szivárványhártyájára, még a színtelen körmeire is, s kevés megmaradt, felvillanyozott ősz hajába. Kinyújtotta mind a két reszkető kezét, az egyikkel a levelet ragadta magához, a másikkal átölelte az öreg házvezetőnő nyakát, fejét magához húzta, megcsókolta. Annyira kifáradt, hogy percekbe telt, amíg rászánta magát, hogy feltépje a borítékot, s kiráncigálja belőle, széthajtogassa a géppel írt levelet. – Adja ide a nagyítóüveg, Irén – mondta lihegve. Feltette a szemüvegét, s reszkető kezében a nyeles nagyítóüveggel elolvasta, olykor szüneteket tartva, mintha kifulladt volna, majd egy-egy mély sóhajjal újra kezdve a hosszú négyoldalas levelet, amelyet ezután egy hétig, naponta többször is elő fog szedni, s az első betűtől az utolsóig átszitálni telhetetlen emlékezetébe.

„... ezúttal igyekszem kipótolni a múltkori rövid levelemet, igaz, hogy most talán még kevesebb időm van, mert... s most jön a nagy újság!... a filmemen az utolsó simításokat végzem, egy hónap múlva befejezem, s utazom haza. Ezt akartam elsőnek közölni, hogy egy jó hírrel kárpótoljam mamát a hosszú várakozásért. Mához egy hónapra tűzték ki a film bemutatóját

New York legnagyobb filmszínházában, melyben egyszerre harmincezer ember fér el, most épül a város közelében, egy kétezer méter magas hegy tetején, s a bemutatóig el kell készülnie, mert az én filmemmel akarnak nyitni, a tetejéről fél Amerikát belátni, egészen a Cordillerákig s az Andesekig, nem szólva az Atlanti-óceánról, amely itt éppolyan kék, mint az Adria Abbáziában, ahol egyszer együtt nyaraltunk mamával. A filmszínháznak persze külön repülőtere lesz, mert a gazdag emberek egész Amerikából a saját repülőgépükön járnak majd ide, a városból pedig, mármint a hegy lábánál elterülő New Yorkból külön helikopterszolgálat szállítja majd a nézőket, fejenként 1 dollárért. A bemutatóra nagy ünnepélyt készítenek elő, de erre majd később térek rá, előbb arról szeretném megnyugtatni, hogy a sok munka dacára makkegészséges vagyok s nagyon jókedvű, hogy most már hamarosan hazamehetek, s noha napi tíz-tizenkét órát dolgozom, azért mindennap egy órát sportolok, hogy el ne hízzak, bokszolok, repülőgépet vezetek, sétálok és úszom. Mármost a mama azt kérdezi természetesen, hol úszom. A saját úszómedencémben, a parkban. Ennek külön története van.

Mama tudja, hogy eddig a Waldorf-Astoriában, New York legnagyobb szállodájában laktam, egy húsz szobás lakosztályban, a századik emeleten, ahonnét fél Amerikát be lehet látni. De olyan nagy személyzetet vagyok kénytelen foglalkoztatni, csak titkárból hat főt és vagy egy tucat gépírónőt, hogy nemigen fértünk el, pedig már a szalonjaimban is mindenütt ágyakat állítottak fel, sőt az egyikben emeletes ágyakat is, mint a svájci turistaházakban, amilyeneket mama a nászútján látott! – másrészt a riporterek, akik a világ minden részéből ideözönlenek, annyit zaklattak, hogy elhatároztuk, elköltözünk, s titokban tartjuk tartózkodási helyünket. New Yorktól ezer kilométernyire egy XVI. századbeli kastélyt béreltünk ki, melynek minden kövét Franciaországból szállították ide, s itt újra felépítették, persze a legnagyobb komforttal, százholdas parkkal, több úszómedencével, golfterülettel, repülőtérrel, a házban lég-

kondicionáló berendezéssel, s most itt jól elférünk, mert a kastélynak annyi szobája van, hogy még a néger inasom s a fodrászom is mindegyik egy-egy lakosztályt kapott, a lovászomnak pedig egy külön kis cottage-e van az istállók mellett; mert azt elfelejtettem mamának megírni, hogy mindennap reggeli előtt egy órát lovagolok; van egy Darling nevű kedvenc fehér kancám, azon szoktam kilovagolni, s olyankor még a titkáraimat is odahaza hagyom, s csak a filmtársaság által bérelt, biztonságomra kirendelt hat titkosrendőr követ lóháton száz lépés távolságban. Ha New Yorkban van dolgunk, akkor a piros-fehér-zöldre festett lökhajtásos repülőgépünkön egy óra alatt ott vagyunk, s még ebéd előtt hazarepülünk, mert mama ugye tudja, hogy délutáni szieszt ámat itt is megtartom, hogy friss legyek az esti munkára. *Címem titkos, nem írom meg, mama csak adja oda a leveleket Lucának, aki régi címemre, a Waldorf-Astoriába továbbítsa.*

Mindezt s a személyemet ért többi kitüntető figyelmet őszintén restellem, s csak azért írom meg mamának, mert tudom, hogy örömet szerzek vele, és ezzel valamennyire enyhíthetem a távollét keserveit. Persze, ennek most már rövidesen vége szakad, s megint otthon leszek. Sajnos, egyelőre nem tudok mamának igazán szép ajándékot küldeni, mert a honoráriumot csak a film befejezése után kapom meg, s egyébként is otthon túl sok vámot kellene fizetni, így hát be kell érnie azzal a néhány aprósággal, melyet Lucával küldök. De már kinéztem mama számára egy nagy világosszürke Luxus-Fordot, ezt magam fogom hazahozni, egy lemezjátszót ezer lemezzel s egy szuperrádiót, mellyel még az Északi Sarkot is lehet fogni. (Bár igaz, hogy ott nem játszanak Beethovent.) Irénéknek veszek majd mama közelében egy kis öt-hatszobás családi házat, de hogy Lucának mit hozok, azt még nem árulom el. Van itt a parkban egy szelíd barna medvénk, kétszer akkora, mint Irén, azzal nagyon megszerettük egymást, talán eladják nekem, csak még nem tudom, hogy hol fogjuk otthon elhelyezni. Hasonlít arra a medvére, amelyet mamával együtt láttunk Bécsben, amikor tízéves koromban egy-

szer kivitt a schönbrunni állatkertbe, tetszik emlékezni? Aznap este pedig megnéztük Offenbach *Szép Heléná*-ját s mama máig is meséli, hogy én az előadás alatt hangosan kiáltoztam boldogságomban, s akkorákat nevettem, hogy az egész nézőtér engem figyelt.

De még adós vagyok a bemutató előadásra tervezett ünnepség leírásával. Erről egyelőre még ne nagyon tessék beszélni, mert részben diplomáciai titok. Azt talán fölösleges is megemlítenem, hogy Amerika valamennyi rádiótársasága helyszíni közvetítést fog adni s persze a televízió is, úgyhogy legkevesebb ötvenmillió ember fogja látni a filmet. Száz vagy kétszáz újságírót várnak, a rádiók leghíresebb szpíkereiket küldik el, köztük a világhírű Mr. Smith-t is, s természetesen az európai nagy újságok és rádiótársaságok emberei is ott lesznek. Persze, Pestig nem érnek el az adások.

Tiszteletemre igen előkelő embereket hívtak meg a bemutatóra. Mama tudja, hogy ezt nem hencegésből írom meg, hanem hogy öröme teljék benne. Rooseveltné, a volt elnök özvegye vállalta az ünnep védnökségét, és saját kezűleg meghívta legjobb barátnőjét, Vilma holland királynőt, aki már el is fogadta a meghívást. A francia köztársaság elnöke is eljön egész családjával s az angol királynő képviseletében fia, a walesi herceg, akire mama bizonyára emlékezni fog, egyszer Budapesten is járt, s nagyon szerette a barackpálinkát. Eljön a szovjet külügyminiszter is, Magyarország képviseletében a kultuszminiszter, a német kancellár, a görög király s most még csak azon gondolkodnak – ez diplomáciai megfontolás dolga –, hogy meghívják-e Francót, a spanyol diktátort is. Eljön a dzsapurtai maharadzsa is, egész udvartartásával s kedvenc fehér elefántjával, amelyet persze nem lehet repülőgépen a hegyre szállítani, így hát a hegy lábánál, a síkságon építtet számára fehér márványtömbökből külön istállót, szintén légkondicionáló berendezéssel, s egy külön cottage-et az elefánt ápoló személyzete számára. A nyerge színaranyból készült, gazdagon kirakva fehér gyöngyökkel és drágakövekkel . . ."

Mire az öregasszony a levél végére ért, a kiállott izgalom fáradságában hirtelen elaludt. Nyugodtan lehetett beszélgetni, mert ha nem látta a mozgó szájakat, füle már nem figyelmeztette semmilyen zajra, beszélgetésre, még ha közvetlen közelében hangzott is el. Csöndesen aludt, lélegzetét sem lehetett hallani, csontos arcán a beteljesült boldogság igézete. Bár szellemi ereje még nagyjából ép volt, s olykor-olykor még gyanakodni is tudott, már amennyire naiv természetétől tellett, de fiáról, ennek eszéről, tehetségéről, erejéről, bátorságáról mindent elhitt: zseninek tartotta, s minden szavában vakon bízott. – Megint nem vette észre, hogy Pesten adták fel a levelet – mondta Irén kuncogva. Luca felugrott, az ablakhoz futott, s az ágy háta mögül – hogy álmában se lássa meg – kiöltötte nyelvét az öregasszonyra.

– S miket tetszett benne írni?

– Sokat . . . vastagon – mondta Luca.

– Ma még nem fog róla beszélni – mondta a házvezetőnő –, de holnap majd hajnali hatkor becsönget.

– Magának is legyen valami öröme – mondta Luca.

A két nő hallgatott. Az egyre magasabbra szálló nap lassanként kivonta magát a szobából, az öregasszony fehér arca már teljesen árnyékba merült, csak a szoba túlsó végében álló nagy háromasszekrény hosszú tükörlapja hányta vissza a beleömlő fényt, melyet a metszett üveg szélei a szivárvány hét színére bontottak, egy rezgő, színes fényhálót vetve a fehér falra. A kis csokor sárga árvácska fölött álmosítón dongtak a darazsak.

– Sokáig nem tetszik ezt már bírni – mondta a házvezetőnő, egy szánakozó pillantást vetve a fiatalasszonyra.

– Nem a ló . . . – mondta Luca.

– Hát tíz évig nem!

– Egyet már leült – mondta Luca. – Már csak kilenc van hátra.

A házvezetőnő bólintott. – Azt meg már nem éri meg az öreg nagysága.

– Nem – mondta Luca. – De amíg él, hadd legyen meg mindene.

– A Hetényi professzor úr megígérte neki, hogy száz évig fog élni – mondta az öreg házvezetőnő. – Az még négy év.

– Lehet – mondta Luca. – Jöjjön csak ide, Irénke, nézze meg, hogy innét hátulról milyen jó fazonja van az arcának!

Az öregasszony olyan kitartóan s boldogan aludt, hogy Luca elhatározta, nem várja be, míg felébred. De mire az ajtó felé indult volna, háta mögött az ágybanfekvő kinyitotta szemét. – Hova megy maga? – kérdezte.

Luca hátrafordult, nevetett. – Meg akartam lógni, mama.

Az öregasszony nem felelt, hosszan rajta nyugtatta tekintetét menye szívósan törékeny, karcsú alakján. Egy kissé fel is emelte fejét, szelíden elmosolyodott. – Milyen szép piros a maga haja a napban! – mondta. – Mint egy angol királykisasszonynak.

Luca elpirult. – No tessék! – mondta. – Igazán szép, mama?

– Igazán – mondta az öregasszony. Egy ideig még bólogatott, aztán begörbített mutatóujjával magához intette menyét. – Tessék engem megcsókolni! – mondta. – Ne itt a homlokomra! Én is akarom magát. Maga nagyon jó és szép.

– No tessék! – mondta Luca.

– Akarom valamit kérdezni – mondta az öregasszony. – Miért kell Amerikában titokrendőr a János fiam mellé?

Luca egy nagyot nyelt, a szempillája verdesni kezdett. – Amerikában minden híres emberre titokrendőrök vigyáznak, mama.

– Jól van – mondta az öregasszony megnyugodva. – Hirtelen vékonyan, öregesen elnevette magát. – Kell magának egy medve? – kérdezte, fogatlan szája elé kapva kezét. – Egy nagy medve, olyan nagy, mint két Irén? Mein Gott, micsoda gondolat! Ilyen idea is csak neki juthatja eszébe. – Az öregasszony olyan jóízűen kacagott, hogy a könnye majd kicsordult. – Na most menjen maga! – mondta hirtelen türelmetlenül. – A levelet majd holnap elmesélek.

De alighogy Luca az ajtóhoz ért, újra visszahívta.

– Na tessék, kérem – mondta idegesen –, hát nem elfelejtett kihuzigálni a szakállamat, pedig ma délután jön a Heténvi professzor úr. Tessék kivenni a csipesz a fiókomból! Meg az új hálókabátot is, mert Irén majd nem akar ideadni. Tessék mindjárt rám húzni. Tetszik látni – mondta, miközben büszkén nézegette meztelen karját –, tetszik látni, még milyen szép sima, nincs benne egyetlen ránc sem, csak ha behajlítok, itt a könyöknél.

– Ott a fiataloknál is ráncos, mama – mondta Luca.

Az öregasszony ránézett.

2. *Majestuoso*

Luca ezúttal a szokottnál később csöngetett be anyósához a kis kerti házba. Szemben a kapuval négy liba gágogott a napsütötte porban, a négy asszony már hazament ebédet főzni.

Az ősz hajú, köpcös házvezetőnő nyitott ajtót. Nem engedte be rögtön a vendéget, eléje állt a küszöbön, s piros almaarcába vájt apró szemeivel – mintha lassított felvételre készülne – fürkészve, hosszan nézett a fiatalasszony arcába.

– No, nem enged be? – mondta ez nevetve.

– Valami baj van? – kérdezte a házvezetőnő a nyitott ajtóban állva.

– Ló... – mondta Luca. – Miért volna baj? Nem enged be?

Az öreg házvezetőnő nem mozdult el az ajtóból.

– Miért volna baj? – mondta Luca. – Semmi baj nincs.

– Akkor miért nem hozott ma virágot? – mondta a házvezetőnő.

Luca nevetett. – Be jó szeme van. Nem volt időm. No engedjen már be! Nem látja, hogy már amúgy is elkéstem?

– Nem volt ideje? – kérdezte a házvezetőnő.

A kis fehér konyhába, melyet a szembetűző nap s a fehérre

lakkozott konyhabútorok duplán meg-megragyogtattak, a pázsitot szegélyező jázminbokrok egy csóva fullasztóan édes illatot küldtek. A fiatalasszony, körbeforgatva kis egyenes orrát, hevesen szimatolt. – Nem érzem a vajas pirítóst – mondta. – Már megette?

– Régen.

– Olyan késő van?

– Dél felé jár – mondta a házvezetőnő.

– Irénke, lopja ki a vázából a tegnapi virágot – mondta a fiatalasszony – s hozza ki! Nem volt ma időm venni.

– Nincs pénze? – kérdezte a házvezetőnő.

A fiatalasszony nem felelt. – Lopja ki a tegnapi virágot a vázából – mondta –, s adjon egy kis selyempapírt köréje! Milyen virágot is hoztam tegnap?

A házvezetőnő a fejét rázta. – Nem lehet kilopni, mert ha mást nem, de azt rögtön észreveszi, ha hiányzik. Fehér szegfűt hozott tegnap.

– Hozza csak ki – mondta Luca –, majd kirúzsozom.

A házvezetőnő elnevette magát. – Adjak egy pohár pálinkát?

– Adjon!

Irén a konyhaszekrényhez lépett, s kinyitotta. A fejrész alsó polcán, amely hófehér csipkeszegélyes papírral volt leborítva, a hátrahajló ajtó mögül sorban felcsillantak egymás mellett, egy-egy oszlopban, a levesestányérok, a nagy lapostányérok, a desszerttányérok – ezek oszlopa valamivel alacsonyabb volt – majd egymásra máglyázva, a különböző nagyságú pecsenye-, saláta-, főzelék, tésztástálak, a legsarokban az urna alakú nagy levesestál, valamennyi egy-egy keskeny arany csíkkal szegélyezve, melyek külön is felvillantak a napban. – A desszerttányérokból tegnap megint eltört egyet – mondta a házvezetőnő, miközben a felső polcról a poharak, csészék és csészealjak közül kivett egy metszett likőröspoharat, és a pálinkásüveget óvatosan kortyogtatva, teletöltötte. – Most már négy hiányzik a szerviszből.

– Mi baja van? – kérdezte, amikor kezében a teli pohárral hátrafordulva, észrevette, hogy Luca a konyhaasztalra borulva hangtalanul sír. – Tudtam én . . .

A fiatalasszony ingerülten felkapta könnyes arcát. – Mit tudott . . . mondja, mit tudott?

Az öreg házvezetőnő szótlanul nézte.

– Hát csoda, hogy bőgök – mondta Luca szipogva –, amikor törik-zúzzák az örökségemet? Most már négy desszerttányér hiányzik! Vagy a szerviszt magára hagyta?

– Rám – mondta a házvezetőnő, gyorsan, határozottan. – Az ezüsttel együtt. Mi baja van?

– Semmi.

– Nincs pénze?

– A múlt héten is kerestem hetvennégy forintot nylonfestéssel – mondta Luca. Zsák alakú fehér retiküljéből kikotorta zsebkendőjét, a púdert, rúzst, tükröt, maga elé dobta őket az asztalra. A tükör egy kissé púderes volt, zsebkendőjével megtörülgette, arca elé emelte, aztán a létért folyó küzdelem szívszorongató komolyságával egyenként kivallatta minden vonását: a tükröt ide-oda mozgatva, mutatóujja hegyével lesimította két olajos szemhéját, majd beszopta ajkát, s a kérődző tehénszáj mozdulatával felsőajkát egyszer-kétszer az alsóhoz törülgette. Megnyálazta ujját, és végighúzta szemöldökén. A világ teremtése – mely alatt nincs sem halál, sem enyészet – befejeztetett. Még egyszer ferdén feltartotta a tükröt, s a szeme sarkából egy gyors tekintetet vetett súlyos bronzvörös kontyára: ez volt a vasárnap. – Nem is kellett csak két nap meg két éjszaka dolgoznom érte – mondta, a világteremtés fáradalmának még egy utolsó rezgésével hangjában.

A házvezetőnő melléje húzta, s leült a sámlira, amelynek lekoptatott festéke alól már kilátszott a nyers fa. – Adhatok kölcsön – mondta –, az uram tegnap hozta haza a fizetését.

– Menjen a . . . – mondta Luca. – A fodrász a múltkor is nyolcszáz forintot kínált a hajamért, abból is ki volna két hónapi házbér.

– Nincs semmi hír? – kérdezte a házvezetőnő egy idő múlva.

– Nincs. Az anyósom?

– Az elébb aludt, amikor benéztem hozzá.

A fiatalasszonynak újra könnybe lábadt a szeme. Most már fel sem tudott lázadni önmaga ellen, annyira el volt kenődve.

– Mi baja van? – kérdezte a házvezetőnő.

– Semmi – mondta Luca. – Ideges vagyok. Ne faggasson már!

– Megjött az ünnepe?

A fiatalasszony elnevette magát, szeme sarkában a megrekedt könnycsepp kioldódzott, lepergett. – Lassan már arról is leszokom.

– Hát?

– Megint ott volt a végrehajtó – mondta a fiatalasszony. – Kilenckor jött, s tizenegyig szuttyongatott.

– De hisz már mindent lefoglalt – mondta a házvezetőnő.

– Még nem.

– Hogyhogy?

– Úgy, hogy még nem foglalt le mindent – mondta Luca.

Az öreg házvezetőnő összekulcsolta kezét a hasa fölött, s maga elé nézett. A ház előtt az utcán ijedten gágogtak a libák.

– Alighogy kitette a lábát – mondta Luca –, feljöttek a házfelügyelőék, mind a hárman, az ember, az asszony meg a kislány, körülálltak, és elénekelték Verdi Requiemjét, hogy megnyugtassanak.

– Mit?

– Semmit – mondta Luca. – Hülyéskedem.

A házvezetőnő felállt, aztán hirtelen újra leült.

– Kislány koromban, Majsán, a zárdában, az Angolkisasszonyoknál egyszer megtetvesedtem – mondta a fiatalasszony, homlokát ráncolva –, s a főnökasszony parancsára kopaszra nyírták a fejemet, egy évig eltartott, míg valamennyire utánanőtt. Abban az egész esztendőben körülbelül úgy éreztem magam, mint mostanában.

A házvezetőnő hallgatott.

– Lám – mondta Luca –, most jut eszembe, hogy a főnökasszony is bécsi volt. Az is bántott, hogy a Bulyovszki Lillával mindig németül beszélt, amit nem értettem meg.

– Levágta a szép vörös haját? – kérdezte a házvezetőnő.

– Azért vágatta le, mert vörös volt – mondta a fiatalasszony. – Másnap meg az anyám, ustorral a kezében, elment a zárdába, s alig lehetett lebeszélni arról, hogy meg ne verje a főnökasszonyt.

– Azt hittem, hogy a végrehajtó már mindent lefoglalt – mondta a házvezetőnő egy idő múlva.

– Nem foglalt le mindent – mondta a fiatalasszony makacsul.

– Hát mit hagyott meg?

A fiatalasszony egy türelmetlen mozdulatot tett, beütötte könyökét az asztalba. – Ne jöjjön váratlan vendég!... Ne jöjjön váratlan vendég! – kiáltotta ijedten, és kezével könyökéhez kapva, kihúzta belőle a váratlan vendéget, majd kifordított tenyerével szétszórta a levegőbe. – Ma már épp elegem volt belőlük. Az én bútoromat eddig még nem foglalta le.

– Hát persze hogy nem – mondta Irén.

A fiatalasszony idegesen megrázta fejét. – Miért persze? Azért persze, mert megvolt mind a régi számlám meg szállítólevelem, s azzal hitelt érdemlően bizonyítani tudtam, hogy a bútor az enyém s nem Jánosé. Jánosnak még egy szobára való bútora is alig volt, még egy rendes ágya sem, amikor feleségül vett.

A házvezetőnő bólintott. – Tudom.

– Most meg visszaküldte a minisztérium Kulinka urat – mondta Luca, könnyekkel a szemében –, hogy mindent foglaljon le, én meg pereljem vissza, ami az enyém. Csak úgy köpködte a nullákat, tízezer, ötezer, nyolcezer, meg még tízezer, meg még négyezer... hiába rimánkodtam neki, hogy úgyis visszaítélik nekem, vegye alacsonyabbra, mert nem győzöm a bélyegköltséget. Szomorúan rám nézett, csóválta a fejét, majd-

hogy el nem sírta magát, úgy sajnált, aztán elordította magát: egy neobarokk szekrény húszezer.

– Húszezer – ismételte a házvezetőnő fejcsóválva.

– Mit szörnyűlködik! – mondta Luca. – Megér húszat, meg is kapom, ha eladom. De nem adom el, inkább belegebedek. János mindent úgy találjon meg, ahogy elhagyta.

A házvezetőnő maga elé nézett a földre.

– Mit bőg! – mondta a fiatalasszony ingerülten. – Mit bőg! Akárcsak Kulinka úr. Testi motozás nem lesz, mondta könnybe lábadt szemmel, de minden szekrénybe benyúlunk ... Irénke, adja ide azt a múltkori üres francia szappandobozt, amit félretettünk.

– Szappant hozott neki? – kérdezte a házvezetőnő, a konyhaszekrény felé indulva.

– Meg azt a ... azt az üres csehszlovák cukorkakartont is, azt a szép pirosat – mondta a fiatalasszony, mialatt a retiküljéből kikotort egy Kék–Vörös szappant s egy zacskó csokoládébonbont.

– Még a múltkori is egészben megvan.

– Hadd legyen neki! – mondta a fiatalasszony. Elfintorodott, kivicsorította a fogát. – Az édes János fia küldte neki Amerikából – mondta gúnyosan, miközben a zacskóból kiöntötte a cukorkát az asztalra, s ujjheggyel egyenként berakta a szép piros csehszlovák kartonba, épp kitelt belőle a két sor. Újra elnevette magát.

– Mi baj? – kérdezte Irén.

– Semmi – mondta Luca. – Magamon nevetek.

Gyors egymásutánban három-négy rövid csengőberregés hallatszott. A házvezetőnő a fiatalasszony felé fordította fejét. – Bemegy? – kérdezte.

– Még egyet-kettőt pihegek – mondta Luca.

– Nem akarna elébb ledőlni a szobámban egy negyed órára?

– Minek? – mondta Luca. – Ebéd után amúgy is lefekszem, fel se kelek reggelig. Most megint nincs munkám.

– Mért nem megy egyszer moziba? – kérdezte a házvezetőnő egy idő múlva.

– Minek? – mondta Luca. – Nevetek én magamon eleget.

Újra megszólalt a csengő. Amióta az öregasszony körülbelül egy hónappal ezelőtt egyik délutáni szoba-sétája alatt megszédült, elesett, s bokában eltörte a bal lábát, még idegesebb és szeszélyesebb lett, mint balesete előtt; néha kétszer-háromszor egymás után is beberregtette Irént, de máskor meg naphosszat nem ért a csengőhöz, begipszelt lábával, behunyt szemmel, mozdulatlanul feküdt az ágyban, nem olvasott, a rádiót sem nyitotta ki, s csak azon lehetett észrevenni, hogy ébren van, hogy rögtön felnyitotta szemét, mihelyt meghallotta, hogy valaki a szobában van. Szeme tükre ilyenkor nem az eszméletlen alvástól párásodott be, hanem egy még hosszabb távollét fáradalmától, mely sárgás arcbőréből is kivonta az eleven fényt, s a szája sarkán kicsurgatta az ellenőzés nélkül maradt, fegyelmezetlen nyálmirigyek nedvét. Ilyenkor nem is szólalt meg rögtön, ahogy a szunyókáló öregemberek szokták – akik önvédelemből, mint a kiszolgáltatott állatok, eltagadják, hogy aludtak, s rögtön rekedt hangadással bizonygatják, hogy védekezésre készek –, hanem egy hosszú, fürkésző tekintetet vetett az elébe kerülő arcra, s megvizsgálta, milyen nemlétező idegen világból merült fel. Legyinteni is szokott ilyenkor egyet, mint aki elveti a kelletlen látogatást. Lábtörése óta már nem kelhetett fel megszokott délutáni sétájára – s bár fájdalmai nem voltak, s nem is sejtette, hogy a lába el van törve, csak ficamodásról tudott – az időbeosztásából kimaradt negyedórányi foglalatosság egész napirendjét felborította, s megbolygatta kicsire zsugorodott, de állékony világképét. A meghalt Hetényi professzor helyett egy új orvost kellett a színre léptetni a professzor helyettesítésében – aki a Szovjetunióban tanulmányúton van –, s ez is egy nagyot lökött elbizonytalanodott életérzésén, s bár Dr. Illést, az új orvost azonnal megkedvelte, mert valamilyen felderíthetetlen idegvezetéken át, nem tudni, miért, János fiát idézte fel eszméletében, az életterébe hatolt idegen sze-

mély mégiscsak megzavarta hosszú esztendők óta leülepedett életrendjét. Dr. Illés persze szintén tudott németül, s jól ismerte a német klasszikusokat – más orvost nem is mertek volna az öregasszony színe elé hozni –, de ezenkívül még szép tenorhangja is volt, s néha hangversenyeken is fellépett, énekelni pedig még Hetényi sem tudott. Mi sem természetesebb, mint hogy Dr. Illés, a professzor úr példáját követve, fenntartás nélkül osztozott az öregasszony csodálatában fia iránt.

– Maga az, Irén? – hallatszott a szobából az öregasszony hangja.

Luca felugrott, s lábujjhegyen az ajtóhoz szaladt hallgatódzni. Ha nem látták is, akkor is éppoly kecsesen mozgott, mint amikor társaságban volt, akárcsak az anyósa társaságában is, aki pedig már elég rosszul látott; s testével párban az arca akkor is játszott, fintorgott, felvonta mozgékony szemöldökét, homlokát ráncolta, nevetett, rámosolygott önmagára, mint egy második személyre, aki nézi, figyeli, meghallgatja és gyönyörködik benne. Egyébként olyan éles füle volt, hogy akár a konyhában is maradhatott volna, onnét is meghall minden szót.

– Maga az, Irén?

– Hát ki volna? – mondta a házvezetőnő. – Csöngetni tetszett.

– Jöjjön csak közelebb, Irénke, nem látom az arca – mondta az öregasszony gyanakodva. – Csöngettem?

– Kétszer is.

– Nem emlékszek – mondta az öregasszony. – Nem tudja maga, hogy én mit akartam?

– Még azt is én tudjam – morogta az öreg házvezetőnő. – Meg akarta kérdezni, hogy hány óra van.

– Jól van – mondta az öregasszony. – Mondja maga, hány óra van?

– Mindjár dél lesz.

– Mindjár dél lesz? – ismételte az öregasszony elgondolkodva. – Mást nem akartam?

– Meg akarta még megkérdezni, hogy én mit eszek ebédre.

– Mit eszik maga?

– Ami a tegnapi marhahúsból maradt, krumplival meg paradicsommártással.

– Fuj – mondta az oregasszony –, az nekem nem kell. Káposztás kocka nem lesz?

Irén a fejét rázta.

– Kár – mondta az öregasszony csalódottan. – Azt a Hetényi professzor úr szigorúan megtiltotta, de azért én egy kanállal mindig eszek. Tudok már, hogy mit akartam. Mondja maga, hány óra van?

– Mondtam már, hogy dél – ismételte türelmesen a házvezetőnő.

– Tudok... tudok, hogy dél – mondta az oregasszony. – De akkor a fiatal nagysága miért nem jott még el?

Luca ezt akarta hallani, elégedetten elfintorodott. Mégiscsak hiányzik az öregasszonynak, ha másért nem, hát hogy a fiáról beszéljen neki. Visszafutott a konyhába, felkapta a retiküljét, még egyszer gyorsan szemlét tartott a kis házi tükörben, aztán megint vissza, be a szobába. – Kezitcsókolom, mama – kiáltotta hangosan.

– Maga az? – mondta az öregasszony rosszkedvűen. – Miért jön olyan későn? Irén mondja, hogy már dél van.

– Egy hosszú levelet írtam Jánosnak, mama – mondta a fiatalasszony –, s kivittem a repülőtérre, hogy még ma elmenjen.

– Ja – mondta az öregasszony.

– Mit hoztam a mamának? – énekelte Luca.

– Biztos virágot – mondta az öregasszony. – Maga sose tanul meg spórolni? Milyen virág az?

– Fehér szegfű.

Az öregasszony az éjjeliszekrény felé fordította fejét, de ott nem látta a tegnapi fehér szegfűt. Visszafordította fejét, s bizonytalanul nézegette Luca kezében a vázát. – Gyorsan beletettem a többihez – mondta Luca –, mert már kissé elpetyhüd-

tek a hosszú úttól. S mit hoztam még a mamának? – tette hozzá sietve, egy elterelő hadmozdulattal. De az öregasszony nem nézett a retikülje felé, még mindig a fehér szegfűt bámulta. – Mit hoztam még a mamának? – ismételte Luca még hangosabban.

Az öregasszony közömbösen szemlélte az ajándékokat. – Jól van – mondta fáradtan. – Francia szappan? János küldi? Nagyon jól szaglik. Adja oda maga Irénnek, az majd elteszi. A zserbót is. Tessék írni Jánosnak, hogy most ne küldje többet, mert most elég van.

– Csak küldjön nyugodtan – mondta Luca. – Abból sosincs elég. Mért ne küldjön?

– Mert spóroljon – mondta az öregasszony fáradtan. – Ő sem tud spórolni. Mi lesz magával, fiacskám, ha nem tanul meg spórolni, se te, se ő? Egyszer maga is megöregszik.

– Soha, mama – mondta Luca nevetve. – Amíg rúzs meg arcfesték van a világon.

Az öregasszony lehunyta szemét. – Már azt hittem, délután van – mondta panaszosan –, s maga már el is ment haza. Pedig csak dél van, s most meg kell még enni nekem azt a mizerábilis ebéd.

Hirtelen felkönyökölt, s elfeledkezve idegfájdalmáról, kihajolt az ágyból, és szemének homályos fekete sugaraival szigorúan menye arcába világított.

– Jöjjön csak közelebb, fiacskám! – mondta.

– Tessék, mama.

– Még közelebb! – mondta az öregasszony. – Még közelebb! Mondja meg nekem, fiacskám, az igazat: mikor jön haza?

– Kicsoda? – kérdezte Luca ijedten. Egy év óta első ízben történt, hogy az öregasszony felszínre bocsátotta, s a maga számára is ilyen nyíltan kiteregette szennyes kétségeit. Máskor is megesett, hogy elvesztette türelmét, s szidta a fiát, hogy miért hagyja ilyen sokáig magára, de igazmondásában – hogy egy hónap múlva vagy három hónap múlva hazajön – még sohasem kételkedett, s ha az egyhónapos vagy a háromhónapos határ-

idő letelt (amit aritmiás időérzékével amúgy sem tudott számon tartani), s a fia mégsem érkezett meg, akkor anyai bizalmával, tűz- és vízálló hiszékenységével kétely nélkül tudomásul vette, hogy fiának dolga van, és szinte azonnal belenyugodott az új határidőbe. Most történt meg először, hogy nyíltan fellázadt. – Tessék megmondani az igazat! – ismételte csöndesen, de makacsul. Feltette szemüvegét, s még közelebb húzódzkodva menye arcához, követelődző sötét tekintetével a szemébe nézett. – Mikor jön haza?

– Hát a múltkori levelében azt írta, hogy három hónap múlva végleg elkészül a munkájával – mondta Luca –, s abból egy hónap már letelt.

Az öregasszony hirtelen hátrahanyatlott vánkosaira, s vékonyan, öregesen elsírta magát. Tágra nyílt szeméből egyenletesen csurrantak ki a könnyek, s lassan végigfolytak keskeny, csontos arcán, mely nem torzult el érintésükre, végigperegtek állán, s aláfolytak fekete bársonyfőkötőjének szalagja alá. Luca már több éve ismerte az öregasszonyt, de még nem látta sírni, még ötvenhatban sem, amikor az ágyúgolyók majd elvitték a háztetőt a fejük folott, s a két asszony napokig egyedül szorongott a meg-megránduló szobában, mert Irén az uránál volt, a város másik végén, Angyalföldön, az üzemben, s nem mert hazajönni, Jánosról pedig már egy hete nem hallottak hírt. Az öregasszony már akkor is félig-meddig tehetetlenül feküdt az ágyban, de kemény arca meg sem rezdült a bombarobbanásokra – igaz, hogy már akkor is nagyot hallott –, s naphosszat hosszú történeteket mesélt menyének saját lánykorából s főként Jánosról, s meséltetett Lucával ennek falusi lánykorából és családja történetéből. – Nem szabad sírni, mama! – mondta a fiatalasszony, akinek egy pillanatra elállt a lélegzete a rémülettől. – Két hónap, az nem nagy idő.

– Addig én már nem élek – mondta az öregasszony a szeméből csurgó két sor könny között. – Addig én már nem élek – ismételte, maga elé nézve.

– Ugyan hova gondol, mama! – kiáltotta Luca teljes ere-

jéből. – Hetényi professzor úr megmondta, hogy száz évig fog élni.

– Mit mond maga? – kérdezte az öregasszony.

– Hetényi professzor úr megmondta, hogy . . .

Az öregasszony menye felé fordította kisírt arcát. Nem szólt egy szót sem, csak ártatlanul mindentudó súlyos tekintetét pihentette rajta egy ideig, aztán felemelte kezét, és legyintett. – Az még legalább négy év! – kiáltotta Luca.

Az öregasszony visszafordította arcát, a mennyezetet nézte. – Ach menjen! – mondta. – Talán a Hetényi professzor úr is meghalt már.

A szobában egy pillanatra csönd lett, csak a vánkosok között szörtyögő halk szipogás hallatszott. – Jól van, mama – mondta Luca hirtelen elhatározással. – Írok Jánosnak, hogy jöjjön haza.

– Mit mond maga? – kérdezte az öregasszony néhány pillanat múlva.

– Írok Jánosnak, hogy azonnal jöjjön haza – ismételte Luca hangosabban.

– Mikor?

– Még ma.

Az öregasszony újra a menye felé fordította arcát. – Nem azt kérdek – mondta. – Hanem, hogy mikor jojjön haza?

– Azonnal – kiáltotta Luca. – Igaza van a mamának, eleget bitangolt már Amerikában, már én is unom.

Az öregasszony könnyei elálltak, egy nagyot sóhajtott. – Hogy azonnal jöjjön haza? – ismételte kétkedve, mint aki nem hisz a fülének.

– Megírom neki – kiáltotta Luca, közelebb hajolva az ágyhoz –, hogy ha eddig nem tudta befejezni azt a kutya filmet, akkor hagyja a fenébe, s jöjjön haza. Mamának teljesen igaza van, én sem vagyok hajlandó már tovább várni.

– Hagyja abba a film? – ismételte az öregasszony.

– Megnyugodhat, mama – kiáltotta Luca –, ha én megírom

neki, hogy jöjjön haza, különben elválok tőle, akkor ész nélkül hazajön.

Az öregasszony értetlenül nézett menyére. – Elválik tőle maga?

– El én – mondta Luca. – Hát mondja, mama, szabad egy asszonyt ilyen sokáig egyedül hagyni? Mindenki más már rég megcsalta volna, csak én... Minek néz engem az a félkegyelmű?

– Hagyja abba a film? – ismételte az öregasszony reszkető szájjal. – A premier előtt?

– Ló... a premierbe! – mondta Luca. – Süsse meg a premierjét olajban! Nem kellenek nekem a dollárjai! Jöjjön haza, amíg faképnél nem hagyom.

Az öregasszony felkönyökölt. – Mit mond maga? Hogy hagyja faképnél János?

– Rakja fűstre a dollárjait! – mondta Luca. – Tudom, hogy egy fillért sem kap, ha nem fejezi be a filmet, s hogy akkor hiába dolgozott nem tudom meddig, én nem bánom, én nem rostokolok itt tovább egyedül.

Az öregasszony most már egészen felült az ágyban. – Ha János most jön haza, akkor nem kap egy dollár sem? – kérdezte.

– Nem hát! – kiáltotta Luca dühösen, a szeme sarkából kíváncsian figyelve az öregasszonyt. – Hát ne kapjon, nekem nem kell a pénze. Mamának teljesen igaza van, még ma sürgönyzök neki, hogy azonnal jöjjön haza.

Az öregasszony hallgatott.

– Dumme Gans – mondta hirtelen, haragosan kipirult homlokkal. – S akkor csinálta hiába az egész munka?

– Csinálta hiába! – mondta Luca. – Ne csak a munkájára gondoljon! Van neki felesége meg imádott édesanyja is.

– Dumme Gans – ismételte az öregasszony egyre jobban kivörösödve. – Férfinak első dolog van a munka. Maga nem száríthat a lelkén, hogy János nem csinálja meg a film. Nem tudja, hogy a holland királynő is akar látni?

Luca a fejét rázta. – Én nem bánom, én még ma sürgönyzök neki. Mamának teljesen igaza van.

– Nincs igaza! – sipította az öregasszony dühösen. – Maga nagyon ostoba. Azért mert én nyafogok egy kicsit, azért maga nem kell mindjárt tépni a maga haja. Maga csak ne írjon semmit sem.

– Nem is írok, sürgönyzök – mondta Luca. – Hát ki fontosabb: a mama vagy a holland királynő?

– Azt én megtiltok, hogy sürgönyözzön – mondta az öregasszony. Feldúlt arca, amelyet a szokatlan felindultság még hosszabbra és soványabbra nyújtott, nagy, egyenes orrát még jobban kiugrasztotta a koponya csontszerkezetéből, fenyegetőn meredt menyére. De már a következő pillanatban szinte valószínűtlen változáson esett át: ellágyult, megszelídült. s a szervezetében kilenc évtized alatt felgyűlt bölcsesség megvesztegető bájával mosolygott menyére.

– Maga idehallgasson, fiacskám – mondta. – Én tudok, hogy magának mi fáj, én tudok, hogy maga féltékeny Jánosra. De én ismerek az én fiam, maga csak legyen nyugodt. Az én fiam olyan, mint én, az hűséges ahhoz, akit szereti. Az lehet, hogy egyszer-kétszer megcsal magát Amerikában, megcsal magát Európában is, mert én is megcsaltam egyszer az én uram, de az én fiam a végén minden nőnek azt fogja mondani: sipirc! Nem kell neki sürgönyözni. Az én fiam magával fog élni és meghalni.

Szerencsére csengettek, Dr. Illés, az új orvos ugrott fel az öregasszonyhoz egy negyedórai gyógypedagógiai beszélgetésre. Az öregasszony, minthogy rejtélyes képzettársításai során az orvost olykor egy-egy pillanatra behelyettesítette fia alakjába, sokat veszekedett vele is, és minél többet házsártoskodhatott, annál jobban megkedvelte az orvost. Könnymarta, megviselt arca most is azonnal felragyogott, mihelyt megpillantotta az ágya mellett. Orvos volt, ez is elég okot adott a tiszteletre – az öregasszony tizenkilencedik századi racionalizmusával babonásan ünnepelte a tudományt –, de ezen túl a hat láb magas,

széles vállú, értelmes mosolyú fiatal orvos férfivarázsával is megihlette még mindig érzékeny női szívét, kopaszsága Jánoséra emlékeztetett, klasszikus irodalmi műveltsége – bár nem vetekedhetett Hetényi professzor úréval – a saját lánykorára és udvarlóira. Úgy telefröcskölték egymást idézetekkel, ahogy folyóban fürdőző kacér gyerekek a vizet paskolják egymás arcába.

Az öregasszony csak egy dologgal nem tudott megbékélni: hogy Dr. Illés olykor templomban is énekelt, a Belvárosi templom vasárnapi zenés miséjén vagy Úrnapján vagy Feltámadáskor a Krisztina téri templomban. – Na, énekelte a főorvos úr megint a templomban? – kérdezte csúfondárosan, az orvos fóléje hajló nyájas arcára szegezve fáradt tekintetét. – Tudja maga, hogy én kilencven éve nem voltam templomban?

– No, egyszer sem? – mondta az orvos. – A menyegzőjén se?

– Se – mondta az öregasszony. – Csak képeket nézni, amikor az én uram engemet elvitt Franciaországba, nászutazásra. De én nem értek jól a képek, hát inkább mentem csak körül a templomban, néztem az imádkozókat a sötétben, s gondoltam: oh, les pauvres!

Az ajtóban álló öreg házvezetőnő az orvos háta mögött titokban keresztet vetett.

– Én voltam tíz vagy tizenkét éves – mondta az öregasszony –, s kaptam az én mamámtól új ruha, mert másnap akartunk csinálni kirándulás a Wiener Waldba. Este én sokáig imádkoztam Istenhez, hogy legyen jó idő, és csinálhassuk kirándulás, és én felvehessem az új ruha. Aztán másnap esett az eső. Akkor én nagyon megharagudtam Istenre.

– S azóta is haragszik, mama? – kérdezte Luca.

Az öregasszony vánkosai közül lassan menye felé fordította szemét. – Azt mondtam én, fiacskám, hogy akkor nagyon megharagudtam. Amikor aztán az én mamám délelőtt el akarta engem vinni a templomba, azt mondtam: nem.

– S nem is ment?

– Az én mamám volt egy okos nő – mondta az öregasszony. – Megvárta következő vasárnap, amikor volt jó idő, s mehettünk a kirándulásra az én új ruhámban, s én nagyon boldog voltam. Akkor kérdezte: Sztina, most már jössz megint templomba?

Az orvos elnevette magát, gyöngéden megpaskolta az öregasszony csontos kezét, melyet az egész idő alatt a kezében tartott. – De Sztina is okos volt, igaz?

Az öregasszony elmosolyodott. – Azt kérdezte tőlem az én mamám: Sztina, most jössz templomba? S én megint azt mondtam: nem.

A szobában néhány pillanatra csönd lett. A nyitott ablakon át a nap most már hátulról sütött az öregasszony ágyára, megcsillant fekete bársonyfőkötőjén, s fehéren kivilágította csontból és bőrből épült konok arcát. – Azt mondtam én az én mamámnak – folytatta az öregasszony kissé lihegve –, azt mondtam: nem. Azt mondtam, nem kérek én senkitől a világon segítség, akiben nem lehet bízni. Én akarok járni a magam lábán meg fején.

– Hát ez sikerült – mondta Luca halkan.

– Mit mond maga? – kérdezte az öregasszony.

– Azt mondtam, mama – kiáltotta Luca –, hogy ez sikerült a mamának.

Az öregasszony a fejét rázta. – Nem tudok – mondta rekedten –, nem tudok, hogy sikerült-e. Amióta lettem ilyen öreg, azóta vagyok magányos és tehetetlen. De ha majd meghalok, akkor csak az én fiam fogja az én kezem! – Újra a menyére nézett. – Nem kell maga se akkor – mondta lassan, egy hosszú vizsgálódó tekintetet vetve a fiatalasszony arcára. – Az állat is akar lenni maga, ha meghal. Ha az én fiam nem lehet velem, és nem foghatja az én kezem, akkor akarok lenni egyedül.

Hirtelen elfáradt, behunyta szemét. A nap többféle izgalma szemlátomást megviselte, kihúzta kezét az orvos kezéből, a paplana alá bújtatta, a saját teste egyelőre még megbízható melegébe, s bár vendégei iránti tapintatból nem fordult a fal-

nak, de süketnek tettette magát, vagy talán önakaratából meg is siketült átmenetileg, s többé egyetlen kérdésre sem felelt. Amikor azonban Luca az orvossal együtt lábujjhegyen ki akart osonni a szobából, felemelte fejét a kis lila vánkosról, és visszahívta menyét.

– Luca – mondta hangosan, érthetően –, maga kérem még maradsz nálam.

A fiatalasszony megrezzent; anyósa ritkán szólította a keresztnevén. – Persze mama – mondta –, csak ki akartam kísérni a főorvos urat.

– Köszönök – mondta az öregasszony. – De aztán maga visszajön?

– Persze hogy visszajövök, mama – mondta a fiatalasszony. – Hisz ma még nagyon keveset voltunk együtt.

Fáradtsága ellenére csak sokára engedte el menyét. Ott tartotta ebédre, megosztotta vele a sajátját, amelyből csak egykét morzsát csipegetett ki, Irén is adott egy keveset a maga paradicsommártásos marhahúsából. Ebéd közben az öregasszony egész idő alatt szemmel tartotta menyét: ez olyan jóízűen evett, olyan kedvvel és testi izgalommal; s az ételt oly gyorsan hasonította át lebegéssé, vidámsággá, tréfává, hogy láttára a vele egy asztalnál ülőknek is egészségesebben kezdtek dolgozni a gyomornedveik, s meghíztak attól, amit Luca bevágott. – Ízlik? – kérdezte az öregasszony, tekintetével menye piros szájának tápláló mozdulatait követve.

– Príma – mondta Luca.

– A paradicsommártás is?

– Nagyon – mondta Luca. – Hát még ha szeretném.

– Nem szereti maga?

– Utálom, mint a bűnömet – mondta Luca.

A feketekávé után, melyet külön vendége számára főzetett, a fiatalasszonynak anyósa kívánságára ki kellett bontania derékig érő haját, s megfésülködnie az ággyal szemben, a toalett asztalon álló nagy ezüstkeretes tükör előtt. A nap most már teljes korongjával sütött be a szobába, a tükörre, s az előtte

emelkedő-süllyedő meztelen karra, amely a nagy fehér elefántcsont fésűvel meg-megcsillogtatta a fiatal nő vállán átvetett szép bronzvörös haját, láthatatlan villanyos szikrákat pattantott ki marékkal összefogott végéből, s a haj egészséges illatából hosszan kanyargó szerpentineket szórt szét a levegőben. Az ágyban fekvő öregasszony egy ideig szomjasan nézte a hajladozó karcsú nyakat, a napfényben meg-megrezgő fehér vállakat, öreg szeme mintha egy pillanatra fel is frissült volna, de aztán egyszerre betelt, kifáradt, s hazaküldte menyét. – Köszönök, most maga menjen haza! – mondta, alighogy Luca betűzte az utolsó hajtűt a tarkója fölött rengő súlyos kontyba. Másnap délelőtt a fiatalasszony a szokottnál egy órával korábban érkezett anyósához. Becsöngetett, s rögtön utána dörömbölni kezdett az ajtón. – Irén – kiáltotta még az ajtón kívül –, Irén! Levelet kaptam, levelet, levelet, levelet... – Nyakába perdült az ajtót nyitó házvezetőnőnek, hangosan, boldogan nevetve megforgatta, végigtáncoltatta a keskeny kis előszobán. Olyan izgalom uralkodott el rajta, hogy a kis tánc közben a foga hallhatóan vacogott.

– Az urától? – kérdezte Irén.

– Él – lihegte a fiatalasszony –, most már bizonyos, hogy él. Vasárnaphoz egy hétre beszélőt kaptunk. Nem levél jött, csak egy nyomtatott értesítés, hogy vasárnaphoz egy hétre jöhetek beszélőre. Ha beszélőre engedik, akkor egészséges.

A házvezetőnő nem felelt, de a fiatalasszony annyira betelt boldogságában, hogy nem vette észre. – Vagy ha nem egészséges – mondta –, de az bizonyos, hogy él.

– Az öreg nagysága nagyon rosszul van – mondta a házvezetőnő egy idő múlva.

A fiatalasszony leült a konyhazsámolyra. Csak most látta meg az öreg házvezetőnő kerek almaarcán az átvirrasztott éjszaka sápadt tenyere nyomát, a hajnal körmeitől felkapart szemhéjakat. – Mi történt?

– Az éjjel arra ébredtem – mondta a házvezetőnő –, mert tetszik tudni, milyen könnyű álmom van, hogy beszélgetést

hallottam a szobájából. Bementem hozzá, s láttam, hogy magával társalog, de sokkal hangosabban, mint ahogy máskor szokott, még kiabált is, a fiával veszekedett. Hajnalban az uram elment telefonálni a főorvos úrnak, mert akkorra már tűzpiros volt az arca.

– Tüdőgyulladás?

Az öregasszony a tüdőgyulladás fellépte után még három napig nem vesztette el öntudatát, de mint egy lírai költő ebben az időben már csak önmagára figyelt. Udvariasságból s önérzetből ugyan igyekezett eltitkolni, hogy már nem érdekli semmi a világon – ez volt fegyelmezett büszkeségének utolsó tiszteletadása az élők iránt –, de igyekezete nem sok sikerrel járt: rosszul titkolta közönyét, környezete csakhamar rájött élete utolsó furfangjára. Előbb a jobb tüdőszárnyba kapott bele a gyulladás, majd miután itt lefojtották, a balba, végül az egész tüdőre átterjedt. Amíg eszméletnél volt, addig néha – amikor azt hitte, hogy egyedül van – hosszú magánbeszédeket folytatott, amelyek főképp elesett állapota kis szégyenei körül forogtak (legjobban azt restellte, hogy – mivel a tüdőgyulladás kezdetén a hólyag munkája is leállt – napjában kétszer ápolónő jött hozzá s megkatéterezte), később öntudatlan állapotában már egyáltalán nem szólalt meg. Menye egész napra ápolónőt akart melléje fogadni, de azt az öreg házvezetőnő nem engedte. – Hogyne, hogy még azt is kiszolgáljam – mondta. – S mit tudom én, mit lop ki a szekrényekből, amíg egyedül van a szobában. – Az idegen személy tartós jelenléte ellen egyébként az öregasszony is tiltakozott, amíg beszélni tudott, vagy amíg érdemesnek tartotta, hogy beszéljen. A harmadik nap délutánján, az orvos látogatása alatt szólalt meg utoljára.

Nyitott szemmel fogadta a belépőket, az orvost s a vele együtt érkező menyét, de köszöntésüket nem viszonozta, s amikor leültek az ágya mellé, továbbra is az ajtó felé nézett, mintha még várna valakire, ki okvetlenül el fog jönni. Később is, már eszméletlen állapotában megmaradt ez a fejtartása; ha megigazították alatta a vánkosokat, s fekete főkötős, keskeny

koponyáját ráfektették kispárnájára, a következő percben már újra vissza, jobbra fordította fejét, nyakát is kissé kiforgatva, s akár nyitva volt a szeme, akár behunyva, egész vak testével az ajtó felé nézett. Az utolsó napokban jobb kezét is, melyet egyébként rendszerint a meleg paplana alatt tartott, minden látható ok nélkül a felszínre hozta, és vállmagasságban, csuklója tengelyén furcsán kifordítva tenyerét, mintha kacska volna, az álla alá illesztette, s ha Luca olykor óvatosan visszahajlította, hogy kiszabadítsa torz helyzetéből, s a paplan alá csúsztatta, az eszméletlenségében is nyakas öregasszony már a következő pillanatban újra kiugrasztotta a paplan alól, és visszahajlította az álla alá. Egyébként olyan csöndesen s mozdulatlanul feküdt, mint egy száraz falevél egy napsütötte árokban; légvételét sem látni, sem hallani nem lehetett, lábai kinyújtva, párhuzamosan feküdtek egymás mellett, begipszelt lábfejét a másik meztelen sárgás lábfejhez illesztette. Némasága ideje alatt sem panaszkodott, sem jajjal, sem sóhajjal, s csak olyankor nyögdicsélt egyet-egyet, nagyon halkan s komoly életéhez nem illő furcsán nyafka hangon, ha oldalára fordították, hogy az orvos, aki most már napjában kétszer látogatott el hozzá, megvizsgálhassa a tüdejét, vagy berizsporozhassák hátán a felfekvés számtalan kis sebét, vagy kicserélhessék nehéz alteste alatt a gumilepedőre terített pelenkákat. Az injekciókat is szó nélkül tűrte, a fecskendő tűje már csak haló porának legfelső elomlott rétegébe hatolt el.

De öntudatának ezen az utolsó világos délutánján sem felelt már az orvos hozzá intézett kérdéseire, sem Luca hízelkedéseire, s egyelőre még látó szemét mozdulatlanul az ajtóra függesztve, összeszorított szájjal makacsul hallgatott. – Két-három napig talán még életben tarthatom – mondta az orvos a fiatalasszonynak, a megejtett vizsgálat után. – Van valami remény arra, hogy ...

– Nincs – mondta Luca.

– Mi a kívánsága? – kérdezte az orvos, az ablakon át kinézve a napsütötte kertszegélyre, azon túl a poros utcára.

– Ahogy neki jobb.
– Neki mindegy.
– Ahogy neki jobb – mondta Luca.
– Érezni már semmit nem érez – mondta az orvos. – Néhány órán belül előreláthatólag el fogja veszteni az eszméletét. Koffeinnel, sztrofantinnal valószínűleg még egy-két napig fenntarthatom a szívét. Nincs semmi remény arra, hogy...
– Nincs – mondta Luca.
– Mi a kívánsága?
– Ahogy neki jobb – mondta Luca.
Az injekció után a fiatalasszony kikísérte az orvost az előszobába. Alighogy kiértek a szobából, megszólalt a csengő. Az öregasszony tüdőgyulladása óta most először használta újra a csengőt.
– Édes mama, édes! – súgta Luca az ágy fölé hajolva. Az orvos az előszobában várt. Az öregasszony tovább nézte az ajtót, de kezével erősen megkapaszkodott menye karjában. – Még nem beszéltem magának, fiacskám – mondta furcsa kásás hangon –, az én fiam utolsó levelét. Tudja maga, hogy Kossuth-díj fog kapni?
– Nekem még nem írta meg, mama – mondta Luca.
Az öregasszony bólintott, mereven szemmel tartva az ajtót. – Fog kapni – mondta. – Most maga menjen ki, és küldje be nekem a főorvos úr!
Az orvos bejött, s az ágy fölé hajolt. – Tudja maga, énekes úr – mondta az öregasszony, továbbá is szemmel tartva az ajtót, de a szája csúfondárosan elferdült –, tudja maga, énekes úr, hogy az én fiam Kossuth-díj fog kapni?
– Óriási – mondta az orvos –, óriási!
Az öregasszony újra bólintott. – Fog kapni – mondta. – Ez most még titok. De maga mondja meg Lucának, az én menyemnek, hogy legyen büszke az én fiamra.
– Óriási! – mondta az orvos.
– Most maga menjen énekelni! – mondta az öregasszony.
Luca, miután az orvos elment, beült Irénhez a konyhába

A szája oly erősen reszketett, hogy jó ideig nem bírt megszólalni. Az öreg házvezetőnő egy pohár pálinkát öntött neki, eléje állította az asztalra, az üveget is elöl hagyta. Luca reszkető mutatóujját ráfektette a pohár talpára. – Mit fogok neki mondani jövő vasárnap a beszélőn? – mondta.

1962

E kötet kiadója rábeszélésemre szíves volt elfogadni három összefüggő groteszk novellámat vagy vázlatomat is, melyeket e zord téli időben a magam s mások szórakoztatására írtam. Az egyik a Határozatlanságról, a másik a Határozottságról, a harmadik e kettőtől való Félelemről szól. Legalábbis így magyaráznám meg magamnak (nagyjából), ha történetesen nem érteném meg, amit írtam. Ez a veszély az olvasó részéről nem fenyeget. S minthogy nehézkes alkatomnál fogva amúgy sem tudnám sem világosabbá, sem homályosabbá tenni mondanivalómat, s eleve bátran kizárhatom mindennemű félreértés veszélyét, nyugodt lelkiismerettel, sőt vidáman útnak bocsátom kísérletemet.

I

A lisztkukac

Minden éjszaka álmodott, de hogy mit, azt csak a verejtéke tudta volna megmondani, amikor reggelente felébredt, a nyirkos lepedő és az elcsúszott paplan között. Semmire sem emlékezett, az álom jellegére sem. Paráználkodott? Szemérmes, civilizált nappaljai fonákjukra fordultak-e? Egyszer egy nesztelenül futó, csonttalan, marékban összegyűrhető fehér macska talpa nyoma megmaradt hajnali eszméletében, az is csak azért, mert álmában körmével felsértette az arcát, egy ujjnyi széles véres sávot húzott a járomcsontjától a szájáig, arra ébredt fel. A körme is véres volt. A macska vérétől?

Mosdás, szájöblítés, borotválkozás. Már egészséges, épelmé-

jű. Köznapi ruhában jár, végzi köznapi teendőit. Gondolom, hivatalnok, kis fizetéssel, amelyből épp hogy megél, talán egy albérleti szobában lakik vagy társbérletben húzza meg magát. Hol született? Lehet, hogy Amerikában, Newportban (Massachusetts). Remélem, anyja görög származású, apja szlovák, vagy fordítva. De hogy került Pestre? Álmában?

Reggelente, miután felöltözött, teát főz magának a konyhában, melynek ablaka természetesen egy tűzfalra nyílik, a tea mellé vajas kenyeret eszik, vacsorájáról maradt kenyeret, vajat. Saját evőeszköz. Egy recés élű kés, amellyel a vajat szépen ki lehet cifrázni a hullámzó tenger képére. Fel lehet ezt fogni? Ám amennyi örömöt szerez neki naponta az idegein áthullámzó tenger, bősz, bár rendezett hullámaival, amelyeket megsemmisít, összelapít, szétmorzsol, lenyel, megemészt, áthasonít, majd később a végbelén át kilök, annyi bosszúsága van ugyancsak reggelente a hűtőszekrénnyel. Dehogy a hűtőszekrénnyel, a feledékenységével. Ha elfelejti mosdás-borotválkozás-öltözés előtt kiszedni a vajat az idegen hűtőszekrényből, melynek vendégszeretetét a főbérlő vagy a társbérlő jóvoltából bitorolja, igenis bitorolja, akkor a keményre fagyott vaj elmorzsolódik a kenyéren, csak apró, téglalap alakú szeletkék formájában rakható fel, belső s külső folyamatosság nélkül, visszatetsző közökkel, egyenlőtlen vastagságban és a tenger hullámai nélkül. Sőt, maga a kenyér, még ha másnapos is, elformátlanodik az akaratos kés nyomására, el-eltöredezik, ki-kilyukad, bár ez a kisebbik baj. De hol marad az alkotó munka, a teremtés öröme, mellyel tündéri napjainkat elkezdeni illik?

Nyilván apátlan-anyátlan árvasága teszi, hogy hivatali szünnapokon vendéglőben ebédel, télen-nyáron ugyanabban az olcso kis pesti vendéglőben, rekkenő nyári napokon is. A vendéglői ebédet ünnepi szórakozásnak szánja, de csak arról veszi észre, hogy megette, hogy kifizeti. Tulajdonképp nincs étvágya, bár attól az ebéd nem olcsóbb. Ha farkasfogakkal habzsolná fel, talán a pincérek is nagyobb részvéttel volnának iránta, de abból is mi haszna volna? Gyorsabb kiszolgálás? Ráér. Hűtött szóda-

víz? Langyosan is jó. Sérthetetlennek látszik, még moziba is eleljár, s nem mindig alszik el előadás alatt.

Származására visszatérve: úgy beszél magyarul, mintha Magyarországon született volna. Történetesen itt is született. A Nagy Magyar Alföldön, az aranykalásszal ékes rónaságon, egy falu vasúti állomásán, melynek nevét természetesen nem jegyezte meg. Feltehetőn görög származású anyja elhullatta a vasúti kocsiban, majd maga is utána hullott, a remélhetőleg szlovák származású apja nyomtalanul eltűnt a naplemente felszálló aranyporában. Ó, a születés traumája, melynek a tudatban nem marad kibetűzhető nyoma! Örökölhetők-e a szerzett tulajdonságok, például az angol nyelvtudás? Álmában, ha akar, folyékonyan beszélhetett volna angolul, massachusetts-i tájszólással, mely csak kevéssé különbözik a New Hampshire-itől. A mostoha sorsnak tulajdonítható, hogy angol nyelvtudásának semmi hasznát nem vehette Tiszacsegén (nyíregyházi járás). Természetesen később Pesten sem, mivel szerénységében elnyomta minden praenatális emlékét. Anyja, apja arcvonásaira sem emlékezett, bizonyára, mert nem akart. Mindent összegezve, a többi köznapi újszülöttnél pucérabban jött a világra, melyet emberi számítás szerint nyomtalanul kellene elhagynia, ha a sors fel nem emeli intő mutatóujját. Egy óriási tagbaszakadt ujj, mely megnyomorodott körmével s a sok integetéstől repedezett bőrével magasan a fejünk fölött unottan himbálódzik a világűrben. Ámen.

Sajnos, az emberből kiveszett a születéskorlátozás ösztöne; hősünk bizonyára e hiánynak köszönheti létét. Nem úgy az állatvilágban. Túlszaporodás idején a hím fokozatosan elveszti nemzőképességét és kedvét, a nőstények várakozva, ügybuzgó testtartással, de hiába ténferegnek körülötte. V. C. Wynne-Edvards, a skót aberdeeni egyetem tanára tudományos vizsgálódásai során megállapította, hogy az állatok általában nem várják meg, míg táplálékuk kifogy és éhen halnak, hanem a várható éhínséget megelőzve, idejében csökkentik a szaporodási

arányszámot. Állatok – ha csak természeti katasztrófa nem éri őket – sohasem éheznek, nem úgy, mint az ember.

Fogamzásgátló szerek? Példa: a lisztkukac. Ha a lisztben népsűrűségük meghaladja grammonként a két főt, a nőstények ürülékükben valamilyen vegyi anyagot választanak ki, melynek hatására elkedvetlenednek, nemi ösztönük elfárad, a lárvaképződés ideje elnyúlik, s végül felfalják petéiket. S mindezt a lélek parancsára!

Vagy az egerek. Ha sok a nőstény, szervezetük ugyancsak vegyi úton oly illatot állít elő, melynek hatására csírasejtjeik elcsenevészednek, s az állatkák meddővé válnak. Minél több a nőstény, annál inkább. Sőt, már egy idegen hím puszta jelenléte és szaga is megakasztja az anyaölben a magzat fejlődését, melyet ilyenformán az anya majd holtan vet a világra.

A lisztkukacnak ez a születésszabályozó bölcsessége hiányzott hősünk szüleiből. Sajnos, sok más szülőből is. Így sikátoraink megtelnek magányos sétálókkal, kik sokaságuk ellenére egyenként róják az utat a ferdén előrehajló, málladozó vakolatú, ötvenemeletes házak között, fejük fölött a szárításra kiakasztott piros kockás dunyhacihákkal, melyek dallamosan csattognak a huzatban, rostjaikban az átizzadt éjszakák emlékeivel. Még a vadonatújakat is hetente meg kell foltozniuk, hogy eltűntessék a vérnyomokat. A járdamenti csatornákban megreked a szemét, de ezt ne rójuk fel nekik! A lefolyók többnyire el vannak dugulva, mert az ember tökéletlen. Így a munkája is. Leszegett fejjel járnak vagy emelt fővel, teli vagy kiürült herékkel, duzzadó vagy beszáradt petefészkekkel, egyre megy. Estére néha megszépülnek a neonfényes éjszakában, mely kiteríti hálóját a suhogó csillagképek alá. Úgy tetszik, mintha tolakodnának, könyökölnének, egymás sarkába hágnának, pedig... Mondom, magukban vannak.

Többnyire otthon töltötte estéit, természetesen egyedül, ennyivel körültekintőbb vagy alamuszibb volt felebarátainál. Nősülni még ráér, ha ugyan egyáltalán! A házasélet költségtöbblete ugyan megtérül talán azzal, amennyivel a meleg vacsora

jutányosabb és kiadósabb a hideg vacsoránál, de milyen és hányféle kockázattal jár; esténként meg-megborzongott, ha csak belegondolt is. Hej, ismerte az életet! Feleség helyett egyelőre egy keresztrejtvényújságra fizetett elő, az többet eltűr, bár néha az is visszabeszél és felbosszantja. Nem állítom, hogy papucsot húzott, mielőtt esténként, a hideg vacsora elfogyasztása után karosszékbe ült, s nekilátott a keresztrejtvény megfejtésének, nem állítom, de lehetséges. Bár nem bizonyos, hogy volt papucsa, vagy hogy szükségét érezte volna annak, hogy legyen papucsa. Alapjában véve nem élt olyan nyomorban, hogy ne telt volna neki ötévenként egy jó kis papucsra, akár bőrtalpasra is, de lefekvéskor elég, ha az ember – már az ágyon ülve – lerúgja a cipőjét, reggelente pedig felrántja a lábtyűt, és újra beleugrik, természetesen még mosdás és borotválkozás előtt. Mindazonáltal elképzelhető, hogy volt papucsa.

Lehetséges, hogy felesége is volt. Jutkának hívták, korban és keresztmetszetben természetesen illett hozzá. Azon tűnődöm, hivatalba járt-e? ... Mi egyebet tehetett volna hősünk felesége? Elárusítónő is lehetett volna egy áruházban vagy egy Közértben. Azon tűnődöm, szőke volt-e vagy barna? ... Inkább barna, mert mifelénk ritkább a szőke. Humora is volt. Nem bánkódott azon, hogy anyósa-apósa lebukott, illetve felszállt egy nyári naplemente arany porában. Néha, ha nem volt nagyon fáradt, egy-egy dévaj viccet hozott haza a Közértből, melyet egy villanyszerelő vagy egy autóbuszkalauz vevője súgott volt át a pult folött, ezen órákig nevetgéltek, az asszony néha még álmában is el-elmosolyodott. Sajnos, hála a Közértnek s az asszonyka dicséretes lustaságának, még mindig hideget vacsorázott, de most már jobbat és olcsóbban, hála a Közértnek.

Néha azt álmodja – de erről reggeli ébredéskor nem tud –, hogy az ágyában mellette fekvő felesége szép. Illetve, hogy feleség fekszik mellette az ágyban, s az szép. Kipirult arccal lélegzik, hosszú csillogó barna – nem, szőke! – haja elfedi egyik orcáját, egy-egy aranyló hajszála néha megrezzen szája meleg tündérfuvallatától. Egyik fehér melle fedetlen, égő fáklyaként

meredező csecsbimbójával a közepén. Combjai természetesen szétvetve a félrecsúszott könnyű paplan alatt, mintha ott is lélegzene. Nincs benne ellenállás, mintha csontja sem volna, marékban összegyűrhető, összelapítható, szétmorzsolható, lenyelhető – elbájoló látvány és falat.

– Miért nem házasodik már meg? – kérdi tőle a főbérlő vagy a társbérlő, vagy még inkább egyikük felesége.

– Hogy érti?

– Ha megházasodik, lelkem, ketten keresnek, de nem a dupláját költik ám!

– Azt hiszi?

– Hát! Még félre is tehetnek.

– Mire?

– Öreg napjaira.

– Igaz.

– Ha már majd nem bír dolgozni, lelkem. Mert a nyugdíjából ugyan nem él meg.

– Igaz, igaz . . .

– Most egymaga van, mint az ujjam, se apja, se anyja, se rokona. Ki fogja majd le a szemét?

– Ki?

– Az adóvégrehajtó, ha épp akkor állít be. Mert mást ugyan nemigen foghat le majd.

– Hahaha!

– Most nevet, mert még fiatal. Pedig most sem irigylem.

– Igaz . . . igaz . . .

– Hát élet ez, minden este egyedül a szobában keresztrejtvényt fejteni?

– Hát, kérem . . . nem rossz az. A keresztrejtvényt, azt ne bántsa, attól művelődik az ember.

– Kettesben is lehet.

– Igaz.

– Nekem ugyan kényelmesebb, ha egy ember lakja a szobát, de nem sajnálnék magától egy rendes kis asszonyt.

– Mennyiért?

– Száz forinttal többet fizetne lakbérbe, no, meg az asszonyka takarítaná ki a szobát. Ennél olcsóbbat úgysem kaphatnak, lelkem.

– Hm.

– Persze, ágyneműt az asszony hozna.

– Száz forinttal több?

– Tán sokallja?

– Gondolja, hogy kitakarítaná?

– Mi az egy asszonynak? Negyedórával korábban kel.

– Száz forinttal több?

– De ketten keresnek, még félre is tehetnek a bankba öreg napjaira.

– Igaz... igaz...

– S kettesben fejtenék a keresztrejtvényt, ha ugyan nem akadna jobb dolguk, lelkem.

– Milyen igaza van!

– Eszébe ne jusson megházasodni. Annál nagyobb bolondot nem tehetne, lelkem.

– Hogy jut eszébe?

– Már rég figyelem, hogy valamit forgat a fejében. Akkor aztán vége a nyugalmának, örök időkre.

– Azt hiszi?

– Két emberről gondoskodni? Mert amit az asszony keres, ha ugyan keres, azt el is költi magára. Akkor aztán túlórázhat, meg futkoshat különmunka után, rogyásig.

– Igaz.

– Nem szólva a fenyegető gyerekáldásról. Három embert akar eltartani, lelkem, abból a nyomorult kis keresetéből?

– Igaz.

– Most este hazajön, nyugodtan megvacsorázik, aztán papucsot húz...

– Papucsot?

– S beül a sarokba, keresztrejtvényt fejteni, művelődni.

– Művelődni?

– S az az áldott csönd! Akkor fekszik le, amikor akar. S alszik.
– Igaz.
– S valamennyit mégis csak félre tud tenni a keresetéből.
– Minek?
– Öreg napjaira.
– Igaz.
– Ha már majd nem bír dolgozni, lelkem. Mert a nyugdíjból ugyan nem él meg.
– Igaz... igaz...
– Milyen boldogság is, ha magában maradhat az ember. Ha már kedves szülei elhaláloztak! De szerencsére rokonság nincs?
– Nincs.
– Merre van az a Tiszacsege?
– Szabolcs.
– Szegény mama görög származású volt? S a papa szlovák?
– Hm.
– Newportban házasodtak össze?
– Massachusetts.
– Tudom. De hogy kerültek Tiszacsegére?
– Álmukban.
– Álmában se házasodjék meg, lelkem!
– Milyen igaza van!

A szokatlan vérkeveredés tette-e, hogy oly védtelen? Más ember is született már vasúti kocsiban, mégis volt foga, körme. Miért nem teremtett magának hazát az állomásfőnökségen és környékén? Szerénységből? Kar-, láb- és nyelvizmai nem gyöngébbek felebarátjaiénál. De miért nyűné őket, ha keresztrejtvényeket is fejthet, melyek alig-alig feleselnek? Mégis szélhámosság volna azt állítani, hogy kevesebbet ér embertársainál, kik közül nem egy a törzsfőnökségig viszi. Mert ki ér többet: az, aki nagyobb hasznot hajt az embereknek, vagy aki kisebb kárt tesz bennük? Ámen.

A főbérlő vagy a társbérlő feleségével folytatott beszélgetés másnapján, délután, hivatalból jövet, véletlenül bevetődött egy

trafikba, bár nem dohányzott, s levélpapírra, bélyegre sem volt szüksége. Széles e világon nincs, akinek levelet írhatna, még lelki szükségletből sem, abból legkevésbé. Mi keresnivalója volt tehát a trafikban? Újonnan berendezett trafik volt, több emelet magas, gumipadló, parafamennyezet, önműködő hőszabályozó berendezés és mennyezetig érő, tisztára súrolt üvegfalakkal, amelyeken át a vevők tapintatosan megfigyelhették egymást fizetés közben. A bélyegosztály, hol kizárólag bélyegeket s egyéb postai értékcikkeket árusítottak, a legfelső emeleten helyezkedett el.

– Mit parancsol, uram?

Mi sem természetesebb, mint hogy a vaksin botladozó elárusítónőket radarral irányították az újonnan belépő boldog vevők felé, hogy el ne kallódjanak a tömegben. Hősünk, a kedves vevő, hogy meg ne szégyenitse a feléje tántorgó elárusítónőt, mivel nem dohányzott, s levelet sem volt hova írnia, egy lottószelvényt vett három forint harmincért. Odakint langyos tavaszi eső szemezett. Az örökifjú szív szinte sajnálta, hogy a főútvonalakat borító uvegtető nem engedte át az istenáldást. Kétoldalt az ötvenemeletes házak málladozó vakolatú falaikkal ferdén előredültek, s a közeledő alkonyat fenyegetésére itt-ott sárgán kivilágították ablakaikat. Jobboldalt, a járdamenti csatornákban megrekedt a szemét, mert a lefolyók ismét eldugultak. Hiába, tavasz volt! Sok ember járt az utcán, a járdák futószalagjain, itt-ott egy néger is feltűnt köztük, bár a négerek még mindig inkább a külső városrészekben, Kispesten és Erzsébeten laktak, maguk építette, télen rosszul fűthető bádogkunyhóikban. De a tavasz! A természet legfurfangosabb csapdája! Az eső vastagabban kopogott az utcák üvegtetőin, sajnos, édes andalító hangja nem ért el a járókelőkhöz, kik látszatra tolakodtak, könyököltek, egymás sarkára hágtak, pedig... Az úttesten, jobban mondva, az úttest fölött, magasan az autók hangtalan áradata fölött, a járókelők védtelen feje és anyagcseréje fölött azok, akiknek különösen sürgős útjuk volt, egy-egy törzsfőnök, egy nagyvállalat menedzsere, egy miniszter repülő szó-

nyegeken suhantak vágyaik mögött, gomblyukukban virággal, kezükben egy kivilágított rózsacsokorral, mint egy ezeregyéjszakai jelenés... haj, be szép volt!

Andalgott, kivételesen. A főbérlő vagy a társbérlő feleségével folytatott beszélgetés másnapján a szokottnál majd egy félórával később ért haza, de erre természetesen senki sem figyelt fel, éppily kevéssé arra, hogy harmadnapra a lottón egy ötös találattal – négy, huszonkettő, negyvenkilenc, hatvanhárom, hetvennyolc – egymillió-négyszázhatvanezer forintot nyert. Otthon nem szólt róla, feleségének sem mondta el, attól való féltében, hogy elszólja magát, s a főbérlő vagy annak felesége bosszút áll. A nyereményeket tizenöt nap leteltével fizetik ki a lottóigazgatóságon, de a pénzt elfelejtette felvenni. Lehet, attól is félt, hogy feltűnést kelt. Tegyük fel még, hogy akkoriban sok dolga, bosszúsága volt az irodában, ami szellemileg kimerítette? Egyszer, munkaidő után, hazamenet, ugyan eszébe jutott, de felesége épp aznapra meleg vacsorát készített, s nem kívánta megvárakoztatni. Hiába, a szegény embert még az ág is húzza.

Ezek szerint tehát volt felesége? Feltehetően volt, hisz meleg vacsorával várta. A vacsora magától nem föl meg. Vagy elszámította magát, s aznap is hideget vacsorázott? Nem emlékezett arra, hogy bement volna a Közértbe hideg vacsorát vásárolni. Másfelől jóllakottan feküdt le, bár lehet, hogy csak étvágytalanul. Arra mindenképp ügyelt, akár volt felesége, akár nem, hogy este meg ne terhelje a gyomrát. Vacsora után beült a karosszékbe, papucsot húzott, s a tiszacsegei csillagok elképzelt fényénél keresztrejtvényt fejtett.

Mi hasznát veszi az ember az emlékeinek, akár a kellemeseknek is? Csak öregbítik. Akiben nyomtalanul múlnak el, az halhatatlan, mi több, élhetetlen. Mint ahogy nem vette hasznát praenatális angol nyelvtudásának sem – holott háromszáz forint nyelvpótlékkal becsülték volna meg érte –, hála feledékenységének, a vagyonosodás átkát is elkerülte. Lelkileg védtelen és sérthetetlen, mint a víz felülete. Az ötös találat emléke

egy ideig ugyan még hullámokat vet benne, de naponta másnapra halasztja a szégyent. Már csak a halogatás terhes kötelességére emlékszik, a tárgyáról elfeledkezett. Egyetlenegy alkalommal, kéthetes nyári szabadságának egy délelőttjén, tűrhetetlen unalma egyik hullámán vetődött el a Lottó székházáig, melynek központi pénztárai három emelettel a föld alatt egy metróállomás csarnokára szolgáltak, nyilván az utazóközönség nagyobb kényelmére. Mint minden metróállomás, ez is huzatos volt, hol egy fullasztóan meleg, dohos légáramlat söpört végig a csarnokon, hol egy jéghideg löket levegő csapta arcul az embert. A padlót természetesen vastag szemét fedte, használt vonaljegyek, újságpapír, banán- és narancshéj, üres nylonzacskók és papírpoharak, melyek közt bokamagasságban gázoltak az emberek, míg a huzat időnként fel nem kapta az egész szemétszőnyeget, vastagon megforgatta a levegőben, és szétcsapta a várakozó utasok arcába s a mennydörgő szerelvények elé. A légörvények elülte után az újságlapok még sokáig szárnyaltak a levegőben, némelyik hosszabb időre a mennyezetre tapadt, amíg egy újabb légáramlat ismét le nem sodorta a sínekre.

– Bocsánat, úgy látom, már zárnak?

– Eltalálta, elvtárs.

– Kérem ... majd máskor.

– Bontsa ki a begyét, kartárs! Mi járatban van?

– Nem zavarom, ha már zárnak.

– Adja csak elő, bátran!

– Köszönöm ... Majd legközelebb.

– Ahogy parancsolni tetszik. Ajánlom szíves figyelmébe, hogy a szelvényeket csak a húzás napjától számított hat hónapon belül váltjuk be.

– Akkor talán már el is késtem ...

– ???

– Jó napot.

– Mondja, maga melyik rezervátumból szabadult ki?

Kissé fájdalmasan elmosolyodott: sajnos, ez a közvetlenség – az emberszeretet s a melegszívűség félreérthetetlen jele –

hiányzott belőle. Visszaszállt a metróba, minden átszálló állomáson átszállt, egy jeggyel körülutazta a várost. Ha később egyszer-egyszer még meg is esett vele, hogy visszatért a Székházhoz, s egy ideig a földalatti pénztárak körül ólálkodott, már csak egy ősi szertartás rituális mozdulatait végezte, melyeknek eredete homályba veszett. Már nem tudta, mit keres ott.

Nem tűnik fel nekünk, hogy hivatali kartársai kozül senkivel sem kötött barátságot? Nem tűnik fel.

Mint említettük, sohasem álmodott, illetve reggelre ébredve nem emlékezett álmaira. Egy nap azonban, mint említettük, hajnal felé felriadva egy nesztelenül futó, csonttalan, marékban összegyűrhető fehér macska talpa nyoma megmaradt eszméletében. Arcán a járomcsonttól a szájáig húzódó véres sáv fájt, szúrt, tüzelt. Felkelt, hogy megtekintse sérülését, szerencsére a közös fürdőszoba még üres volt. Szobájában természetesen nem volt tükör. A közös fürdőszoba tükrében megtekintette a sérülést, mely járomcsontjától a szájáig húzódott, majd abban a hiszemben, hogy már amúgy sem tudna elaludni, megengedte a melegvizet. Szellemi magatartására jellemző, hogy nem villanyborotvával, hanem késsel borotválkozott. Tiszacsegei rétegek! Mint ahogy pizsamájából is csak a kabátot vette fel éjszakára, nadrág nélkül, mint egy rövid hálóinget. Beengedte a melegvizet a közös fürdőszoba repedezett mosdójába. A tükör, sajnos, középen zölden meghályogosodott, azaz megvakult, így csak az egyik vagy a másik széle előtt lehetett borotválkozni. Minthogy alacsony növésű volt, lábujjhegyre kellett állnia, hogy arcával elérje a tükör alsó ép szélét vagy felső ép szélét. Szerencsére nem volt rajta pizsamanadrág, így az nem csúszhatott le róla ágaskodás közben. Megengedte a melegvizet, s lábujjhegyre állt. A fürdőszoba megrepedt ablaka a szűk vakudvarra nyílt, tehát borotválkozáshoz villanyt kellett gyújtania. Lábujjhegyen ágaskodva a közös fürdőszoba repedezett mosdója előtt, nagy körültekintéssel beszappanozta arcát. A sérülést, mely járomcsontjától a szájáig húzódott, az ecsettel gondosan körülrajzolta, hogy a csípős szappanhab át ne szivárogjon a sérülés-

re. Megfente a kést. Csak fenés közben vette észre, hogy a körme is véres. A macska vérétől?

Ekkor kiáltott át a szomszéd szobában háló főbérlőné vagy társbérlőné, kit a repedezett mosdóba csurgó víz s a kés ütemes csapkodása a bőrszíjon idő előtt felriasztott édes álmából. Nem kapott választ.

– Mi baja, Ciriakosz úr? – kiáltotta másodszorra, a közös fürdőszoba ajtaja felé fordítva arcát. – Megbolondult? Miért veri fel az embert hajnali négy órakor?

Hősünk szokása ellenére ezúttal sem válaszolt. Négy óra? Négy óra már jócskán elmúlt, már majd tíz perccel. Karórája a mosdó üvegpolcán feküdt.

– Megsiketült? Miért veri fel az embert hajnali négy órakor?

Minthogy harmadszorra sem kapott választ, a főbérlő felesége kiugrott az ágyból, s feltépte a közös fürdőszoba ajtaját. Az ajtó ezúttal nem volt kulcsra zárva, hősünk a kórmeghatározás és borotválkozás izgalmában elfeledkezett a kulcsról. Véres körmökkel ragadta volna meg? Szellemi alkatára jellemző, hogy irtózott a vértől. A főbérlőné feltépte a közös fürdőszoba ajtaját, egy pillanatig megállt a küszöbön, majd újra becsukta. Említettük, hogy a tükör előtt pizsamakabátban, de nadrág nélkül borotválkoztak.

– Legalább bezárná az ajtót! – kiáltotta a főbérlőné a becsukódó ajtó mögül.

Hősünk a megjegyzést válasz nélkül hagyva, még néhány pillanatig tovább szappanozta arcát, ecsetével gondosan kikerülve a szalag alakú, véres, hússzínű sérülést. Hirtelen – mint akit egy anya-apa gyalázó sértéssel szíven ütöttek – elhalványodott, leejtette karját, s a közös fürdőszoba ajtajához sietett. – Hallgasson! – kiáltotta át izgalomtól reszkető hangon a túlsó szobába.

– Mit? ... Hogy még én hallgassak? Szégyellje magát!

– Maga szégyellje magát!

– Én a saját lakásomban vagyok!

– Én is!

– Hogyhogy?

– A fürdőszoba közös, maga vén . . . nénike!

Tulajdonképpen magyarázatra szorulna, hogy mi bőszítette fel ennyire, hisz hét éve vagy kilenc éve, amióta itt lakott, még senkire sem hallottak tőle egy rossz szót sem, nemhogy szóváltása támadt volna a főbérlővel vagy a társbérlővel, pedig a fürdőszobának megvakult a tükre, s a borotválkozáshoz villanyt kellett gyújtania. A sérülés a járomcsontjától a szájáig húzódott. Mezítelen combja, lábszára, tompora oly sovány és szőrös, hogy még az esztéká orvosnak sem szívesen mutogatta. Ha reggelente belépett a közös fürdőszobába, gondosan kulcsra zárta mind a két ajtaját, ma elmulasztotta. Nem törődve szemérmével, megmagyarázhatatlan indulattal hirtelen felrántotta az egyiket, amely mögött a főbérlőné hosszú hálóingben a szóváltás folytatására készülődött. Némán álltak egymással szemben. Egy idő múlva a főbérlőné hangosan elnevette magát. Miért nevetett? Pajkos jókedvében vagy halálfélelmében?

– Jöjjön ide, hadd borotválom meg magát is – kiáltotta hősünk, s karját hirtelen kinyújtva, a szappanhabos ecsettel megcirógatta a főbérlőné orrát. A főbérlőné visszahőkölt, de tovább nevetett. Hol járt a szeme? Mereven szemlélte hősünket. Ez átlépte a közös fürdőszoba küszöbét, és egy váratlan ugrással a főbérlőné előtt termett, aki sikongva menekülni kezdett. Hősünk, kinyújtott kezében a szappanhabos ecsettel, holtsápadtan utána. – Szégyellje magát, Ciriakosz úr! – kiáltotta a főbérlőné, mialatt megkerülte az ágyat, s az ablak előtt elhelyezett piros bársony ülőgarnitúra felé vette útját. Szünet nélkül sikongva nevetett, hősünk ugyancsak kacagva, de holtsápadtan követte. Negyed öt is elmúlt már, de minthogy tél s borús idő volt, még mindig nem virradt meg. Az éjjeliszekrényen égő lámpa halvány fénye csak homályosan világította meg az ablak előtt álló piros bársony ülőgarnitúrát, amely a főbérlőnének csak rövid ideig szolgált menedékül, mivel hősünk egy hatalmas ugrással a süppedő karosszékek között termett. A főbérlőné csigamenetben megkerülte az egyiket, majd a másikat,

hősünk utána, a főbérlőné hangosan kacagott, hősünk is, a szappanhabos ecsettel fenyegetőzve, holtsápadtan. Mindkettőjüket annyira kimerítette a pajzán kergetődzés a karosszékek, az asztal s a pamlag között, hogy nyilalló oldalukat fogva újra megálltak egymással szemben. Szerencse, hogy hősünkön nem volt nadrág, különben futás közben bizonyára lecsúszott volna róla.

– Ne pajzánkodjék, Ciriakosz úr!

– Dögöljön meg, nénike! Nem látja, hogy csak be akarom szappanozni?

– Kikérem magamnak. Szappanozza be a feleségét!

– Hogyhogy a feleségemet? Miféle feleségemet? Hisz nincs feleségem!

– Miért nem házasodott meg, épp eléggé rábeszéltem!

– Ellenkezőleg, le.

– Mindössze száz forinttal emeltem volna a lakbért.

– S akkor hogy fejtek keresztrejtvényt, büdös vén satrafa, istentől elrugaszkodott harlemi boszorkány? Még a műveltségemtől is meg akar fosztani?

A halálfélelem oly erőt adott a főbérlőnének, hogy kiugrott a piros bársony ülőgarnitúra mögül, s a közös fürdőszobába menekült, ahol még mindig égett a villany. Hősünk behajlított térdekkel, előrelógó fejjel, hangtalanul, mint egy vérző macska, bársonysimán utána! A szappanhabos ecsetet még mindig nem ejtette ki véres körmei közül. Az üldözött fellépett a fürdőkád peremére, majd onnét az ablakpárkányra kapaszkodott.

– Hopp!

– Mi az, hogy hopp! Mit akar tőlem?

– Most megvagy!

– Kegyelem, Ciriakosz úr – kiáltotta a főbérlőné, kinek arca már elkékült a nevetéstől. – Nem bírom tovább!

– Én sem!

– Hát akkor hagyjuk abba.

– Nem lehet, nagyságos asszony.

– Ha nem hagyja abba, sikítok!

– Mint a macska, amikor megmássza a kandúr?

– Szégyellje magát!

– Maga szégyellje magát! Azért, mert árva gyerek vagyok, velem nem fog kukoricázni!

Manapság sok a felderítetlen haláleset. Még gyilkosság is akárhány van, amelynek tettesét a rendőrség nem tudja kinyomozni, vagy ha kinyomozta is, nem bírja elfogni, mert nyomtalanul elporladt a világűrben. Pedig olykor még Newportba (Massachusetts) is átírnak az ottani rendőrséghez, többnyire reménytelenul. Oly szeretetlen és közönyös az ember, csak magát nézi, s már kíváncsisága is fogytán. Igaz, annyian vagyunk, eggyel tobb vagy kevesebb, már nem számít. Egy holttest a fürdőkádban még ideig-óráig felkelti az érdeklődést, de a világűrben eltűnt gyilkost már nem követi az oknyomozó kegyelet. Tiszacsege közben világváros lett, űrrakétaállomással, mely természetesen kifogástalanul működik, bár a szemét tetemesen elszaporodott, az utcákon bokáig ér a por, s a legyeket sem sikerült még kiirtani.

2

A határozott oroszlán

Alighogy megszületett, s az orvos elkötötte köldökzsinórját, majd kétszer-háromszor hátba vágta, hatalmasan elbődült, s erélyesen ide-oda csapkodott sárgabojtos kis farkával. S máris fejlődni kezdett, jobban mondva nekilátott teste s lelke célirányos fejlesztésének.

Már első nap – mintegy élete ... mintegy az élet önműködő. elegáns jelképeként – apró, szőrös mancsának egy álmodozó mozdulatával agyonutött valakit. Valamit. Egy legyet. Álmodozó mozdulattal, mondtam? Külalakjára nézve az volt. Kis, szőrös mancsa ingatagon a magasba emelkedett, mint egy nagy elhatározás lassított felvétele, s egy kinyílt sárga tulipán gráciájával imbolyogva megállt a levegőben, szeme ezalatt gyer-

meki csodálkozással célba vette... Mit is vett célba? Egy ideoda cikázó kis fekete mozgást, amely a víz alatti tárgyak bizonytalan körvonalaival úszkált tétovázó bamba szeme és széles orrocskája előtt, s felbosszantotta rendszeretetét. Homlokát vastag gyermeki ráncokba hajtogatta s elhatározta... Mit határozott el? Mindegy, a fontos az, hogy határozott. Meg is ölte a legyet, egy villámgyors macskaszerű mozdulattal, légycsapó, azaz technikai segédeszközök nélkül. Amelyeket majd csak későbbi élete során fog segítségül hívni, teste és szelleme kívánatos kiegészítéseként. Piros vért azonban nem ontott életének ezen az első napján.

Természetesen Leónak keresztelték el. Régi jó keresztény név, több pápát is ismerünk e címszó alatt. Anyja csak másfél éves korában választotta el, s bár két szoptatás között a gyermek egy-egy jó adag áttört sárgarépát, burgonyát vagy vízben főtt parajt is elfogyasztott, képzelete a hiánycikkekre, a nyers vagy a sült, vagy legrosszabb esetben a főtt marhahúsra vett irányt, s attól termékenyült meg, amije hiányzott. Szellemének ez a szenvedőleges, de konstruktív munkája a szűz fogantatásra emlékeztetett, későbbi sikereit is nagyrészt ennek az alkotó mohóságnak köszönhette, amely a tükörből kivájta a tükörképet, az árnyékból az anyagot, az anyagból a közöket, szép rendben egymás alá és fölé rakta őket, a maga hasznára és épülésére fordítva azt, ami nincs. Már húsz-egynéhány éves korában adminisztrátornak nevezték ki a földművelésügyi minisztériumba. De ne vágjunk elébe az eseményeknek!

Egyelőre még az állatkertben, zárt helyen él, mesterséges betonsziklák mögött, amelyeket egy mély árok választ el betonbarlangjától. Egy ideig a bámész közönség közelebbről is szemügyre vehette; kölyökkorában egy körülkerített térségen, más kölyökállatokkal kacérkodhatott, kiskutyákkal, medvebocsokkal, sőt egy kecskegidával is, de testének átható vadállati büdössége miatt hamarosan visszairányították a barlangba. A szenegáli oroszlánok családjába tartozik, melyeknek marmagassága felnőtt korukban csaknem egy méter, farkuk csaknem kilencven

centiméter hosszú, a hímek sörénye barnásfekete. Hangjuk: mintha a föld kezdene dübörögni. Hallatára a vonító hiéna elnémul, a majmok jajgatva a legmagasabb ágakra kúsznak, az antilopok őrjöngő menekülésbe fognak. A bégető nyáj elhallgat. A megrakott teve leveti terhét, s a hajcsárnak hátat fordítva kétségbeesett futásban keres menedéket. A ló megbokrosodik, tajtékzó orral fújtat, hátrál, a kutya szűkölve bújik urához. Íme!

Leó azonban – noha már kéthónapos korában megtanult járni – egyelőre még gyámoltalannak látszik. De tudjuk, hogy már génjeiben magában hordozta élete tervrajzát, melyet majd kíméletlen határozottsággal hajt végre. A terv részletei persze most még elmosódottak, közeli rokonai az alkonyati ég rózsaszín felhőjátékainak. Ha Leó a hátára fekszik, négy lábával édesdeden kalimpálva, fedetlen hasacskával és hímvesszőcskével, az égen az antilopok őrjöngő menekülésbe fognak; ám hiába, mert Leó egy ugrással a vezérbika légnyakában terem, sorban mindegyik légantilopnak a légnyakában terem, és szemfogacskáival feltépi légütőerüket, mindegyikük légütőerét. Az alkonyati ég piroslik kiömlő légvéröktől. Messze fönt az esthajnalcsillag, egy űrhajó farfénye. Mi menekül benne, reszketve? Leónak azonban harminc foga van, fogképlete 3131 per 3121. Lábfeje aránylag rövid, mivel utolsó ujjperce fölfelé hajlik, talpát puha, szőrös talpvánkos borítja.

Már az általános iskola első osztályában kitűnt gyorsan forgó eszével; nem is csoda a sok lassú tanyasi gyerek között, kiknek érdeklődése inkább a jól megfogható, körültapogatható dolgok felé hajlott, a kozmológia, a fizikai idealizmus, a molekuláris biológia mulatságos játékai felé, mialatt a kis Leó magárahagyatva, a padláson, álmodozó, de határozott tekintetét a gerendán lógó füstölt oldalasra szögezte, vagy a szomszédok csirkéit kergette, persze még eredménytelenül, vagy vadsóskát rágcsált a malompatak partján. Ezekben az absztrakciókban telt öröme. Magyarázzam? ... az elérhetetlenben. Az elérhetetlen ízlelgetésében. Már ekkor későbbi életútjára trenírozott, mint

egyébként már születése pillanatától kezdve: a céltudatos haladásra, a határozott, gyors cselekvésre, melynek tudvalevően első előkészítő szakasza a vágy. A második ugyebár az álmodozás, mely amabból sarjadó gyönge indáival körülfonja a célt. Vagy egyelőre csak az utat. Egyre megy, cél vagy út azonosak egymással. Minél absztraktabbul készül az egyikre vagy a másikra, vagy mondjuk mindkettőre egyszerre, annál bizonyosabban és határozottabban éri majd el őket.

Starterei, édesapja és édes szülőanyja nagy gonddal indították el dicsőséges pályáján. Földhözragadt szegény emberek módjára ritkán kényeztették, és gyakran verték, ami ellen Leó oroszlánszíve sokszor fellázadt, majd újra megbékélt. Bár nem volt barátja a testi fenyítésnek – későbbi élete során sem –, de a szülői kéz pofonait végeredményben úgy fogadta, ahogy edzés közben a futóbajnok talpa a pálya, azaz az anyaföld ellenállását. El-elbődült... az égen a menekülő antilopok!... majd egy idő múlva elcsöndesedett, s a tapasztalatból levonta a szenvedést: még mindig maradt egy kevéske haszon. Nem, nem, sohasem volt haszonleső, nem is lesz később sem, magas pályafutása során, de nagy szíve absztraháló szenvedélye egy pillanatra sem hagyott ki. Amikor a sivatag pereme mögött lenyugszik a nap, az éji vad az itatóhelyekre gyűlik: kézenfekvő, hogy a sötétség azonos a szomjúsággal. Amikor a törzsfőnököt vagy a minisztert beszéde végeztével örvendő körtánccal, vad üvöltözéssel és vastapssal köszöntik, kézenfekvő, hogy a miniszter azonos az igazsággal. Amikor... Ne szaporítsuk a példákat, mindenki tudja, hogy mi az absztrakció.

Sajnos, korán jutott árvaságra. Édesapját legszebb férfikorában egy nagyobbára belgákból és németalföldiekből összeverődött vadásztársaság ejtette el, egy jól sikerült szafári során, mely a nyugat-afrikai Kenyából, az ugandai vasút menti Mombasiból kiindulva az Atlasz kietlen hegycsúcsaira is felkapaszkodott. Itt az üde turisták fejenként 1900 dollárért megfigyelhették a hegység legmagasabb csúcsán álló s ugyancsak Atlasz nevezetű mitológiai óriást, ki unalmában már-már letargikussá

válva, lehajtott szakállas fején s izzadó tarkóján hordozza – Zeüsz parancsára – a percenként leszakadással fenyegető égboltot, isten tudja, mióta; lelkiállapota hasonlatos lehet azoknak az autógyári munkásoknak az idegbajához, akik a szerelőszalagok mellett dolgoznak, ugyancsak Zeüsz parancsára. Ha legalább szakállával letörölhetné olykor a verejtéket homlokáról! De nem, a belga és a németalföldi turisták éjjel-nappal kimeredt szemmel figyelték, és Leót szinte csak mellesleg fél kézzel, félvállról juttatták árvaságra, egy jól irányzott lövéssel, mely a klasszikus árnyékban hűsölő apát épp akkor találta szíven, amikor fáradságos napi munkájáról hazatérve a szívmelengető édes honi táj szemléletébe merült. Pedig életében még a légynek sem vétett.

Mint ahogy az anya sem. S most mégis egyedül kénytelen felnevelni félárvaságra jutott gyermekét. Nyáron a szomszédos állami gazdaságban dolgozik napszámban, télen két vasútállomással odébb, abban a téglagyárban, ahol a háború utolsó évében a megye zsidóit és cigányait gyűjtötték össze, mielőtt útnak indították őket Ausztriába. De akármilyen ügybuzgó is szegény asszony, jajjal-bajjal csak a szűkös napi kenyeret keresi meg; idő előtt megöregedett, megfáradt, megőszült; mondhatni, hogy mint a pelikán éhínség idején, saját melle vérével táplálja fel kölykét. Az udvarán néhány tyúk kapargál, ez az egész vagyona, teheńtartásra már nincs ereje, érkezése. S Leó mégis, vagy talán épp ezért testben és lélekben bámulatosan fejlődik az absztrahált koszton. Hiába, a jó nevelés! A családi otthon adta kezdősebesség az életpályán! Mondanunk sem kell, hogy hála jó iskolai előmenetelének s apja buzdító példaképének, kire árvaságában is mindig nagy szeretettel gondolt vissza, egyetemre került, s természetesen ott is bevált.

Egyetemi évei alatt ismerkedett meg a szerelemmel. Már régebben feltűnt neki, hogy ha nyáron két légy a konyhaasztalon vagy az ablaküvegen mászkálva, összetalálkozik, élesen felzümmögnek, egymás tetejébe ugranak, mintha meg akarnák ölni egymást, majd egy pillanat múlva panaszos zúgással szét-

válnak, és kétfelé repülnek. Már megint a legyek! Életének első napján is egy légytől kapott leckét, s azt is elvégezte. Vajon mit tartogatnak még számára?

– Klárika!

– ? ? ?

– Vagy Piroska? Vagy Marika? Vagy Julika? Vagy Erzsike? A kutyamindenit, hát nem találom el a nevét?

– Kivel téveszt össze?

– Önmagával.

– S mit akar tőlem?

– ? ? ?

– Még maga csodálkozik? Csak leszólít, a nevemet sem tudja, be sem mutatkozik... Mit akar?

– Találja ki! Mit is akarhatnék?

– Mondja, maga mindig ilyen szemtelen a lányokkal? Vagy csak szombatonként, naplemente után?

– Naplemente után, amikor Afrikában a sivatag királyának dübörgő hangjától megreszket... Nem mennénk be ebbe az eszpresszóba?

– Minek néz maga engem?

– Egy legyecskének. Egy édes kis legyecskének. Én is egy kis legyecske óhajtanék lenni és a maga fülecskéjébe zümmögni...

– Ne zümmögjön! Vegye el a kezét!

– Ide üljünk a sarokba!

– Hogyne, a sötétbe! Mondja, maga mindig ilyen szemtelen a lányokkal? Én az ablaknál szeretek ülni.

– S az üvegen mászkálni?

– Nem értem.

– Semmi! Egy jó bemondás jutott eszembe, a falumból... Két feketét kérek... Klárika, ki szeretném önteni a szívemet.

– De ne zümmögve! S a kezét...

– Árva gyerek vagyok, azért van szükségem egy gyöngéd női kézre. Apámat még gyerekkoromban elvesztettem...

– ? ? ?

– Elesett. És szegény jó szülőanyám is hamarosan utánament. Azóta magam vagyok, mint az ujjam. Csak a magam erejére támaszkodhatom.

– Ne is az én térdemre!

– Csak az az enyém, amit a kezemben tartok.

– De ne a térdemet!

– Klárika!

– Nos?

– Van pénze?

– ? ? ?

– Min csodálkozik?

– Hogy van-e pénzem? Mire?

– Hogy kifizesse a feketéinket. Mert nekem egy megveszekedett vasam sincs. Miért nevet?

– Sokra fogja vinni, Leó.

– Mit kíván . . . izé, elvtársnő?

– Mi az, nem ismer meg?

– Dehogynem! Klári, ugye? Vagy Piros? Vagy Mária? Vagy Erzsi? A kutyamindenit, hogy nem találom el a nevét!

– Pedig egy ideig szorgalmasan ejtegette.

– Hol van már a tavalyi hó!

– Mondja, fiatalúr, mindig ilyen szemtelen a nőkkel?

– Bátor. Az oroszlánszív, tudja? Nem félek senkitől a világon!

– Nincs magának valamilyen kisebbrendűségi komplexusa, amelyet takarni . . .

– Én nem takarok. Ami a szívemen, az a számon. Bocsánat, sietek. Mit kíván, Klári?

– Azelőtt nem sietett.

– Azelőtt nem.

– Nem is hív eszpresszóba?

– Pedig fizetné, ugye?

– Az csak természetes. Egy árvagyereknek!

– Hát!

– Akinek egy gyöngéd női kézre van szüksége!
– A gúny nem fog rajtam, izé... Klári.
– Mert csak a saját erejére támaszkodik, ugye?
– Ne szuttyongasson, kérem! Igértem valamit?
– Ha jól emlékszem...
– Rosszul emlékszik. Azt vettem el, amit adott. Vagy ha jobban tetszik, amit a bölcs természet nekem szánt.
– ? ? ?
– S amit elvenni nemcsak jogom, de kötelességem. Férfi vagyok. A nagyvilág...
– Miért bömböl? Azelőtt zümmögött.
– Hogy én zümmögtem? No isten áldja, izé... Erzsi!

Miután a két csípős pofont, amelyet a hölgytől kapott, egykedvűen letörölte, s két jóval kiadósabbal meghálálta, vállát öntudatosan ringatva az egyetemre sietett, ahol szerény, de önérzetes viselkedésével már rég megnyerte professzorai jóindulatát. Útján, a széles sugárúton kétoldalt az ötvenemeletes, málladozó vakolatú házak ferdén előredültek, így a legfelső emeletről is jól meg lehetett figyelni, hogy a házak tövében mint gyűlik fel és ülepedik meg a huzat kavarta szemét. Magasan az úttest fölött, a hangtalanul kúszó autóáradat fölött a magasvasút dübörgő szerelvényei is, kültelki utasaikkal, szakadatlanul hányták a szemetet a nyitott ablakokból, elhasznált vonaljegyeket, újságokat, banán- és narancshéjat, üres nylonzacskókat és papírpoharakat, amelyek a légörvények sodrában egy ideig a magasban keringtek, majd hirtelen lecsapódtak a járókelők közé. A járdák gumiszalagjain hangtalanul siklottak a négerek Kispest és Erzsébet felé. Az éjjel-nappal Közérteket zsúfolásig megtöltötte a vásárló közönség. Esett az eső, de az utcákat borító üvegtető miatt édes, andalító hangja, sajnos, nem ért el a járókelőkhöz. Tavasz volt. Hej, a tavasz, amely megduplázza a fiúk és a lányok nemző potenciálját! Leóét is, de sebaj! Ne féltsük, nem fogja elhanyagolni a már génjeiben elhelyezett élettervet, mely céltudatos haladást s halálmegvető bátorsággal ugrásszerűen végrehajtott gyors cselek-

vést ír elő. Csak arról tudna leszokni, hogy ugrás közben dübörgő hangját hallassa!

Alighogy kinevezték adminisztrátornak az FM-be, megkezdte immár gyakorlati pályáján is céltudatos haladását... Merre is? Mint már korábban említettük, az elérhetetlen felé. Magyarázzam? Mit kergetett otthon a falujában, amikor totyogó lábacskákkal s minduntalan orra bukva a szomszédék csirkéit kergette? Merre nyújtogatta kezecskéit, amikor otthon, a padláson ülve, a mestergerendán függő oldalasra függesztette álmodozó tekintetét? Jelképek felé, ugyebár? Hogy hódíthatja meg az ember a világot?... ha absztrahálja. Mihelyt letelepedett első íróasztala mellé, mely a soron következő második, valamivel magasabbnak volt a jelképe, mihelyt átült a másodikhoz, mely a soron következő valamivel magasabb harmadiknak volt a jelképe, mihelyt... Ezt folytassa? Oroszlán a szamárlétrán?

Éjszakánként a lakásán óriási, barnásfekete sörényét megrázva, hatalmas, kúp alakú szemfogait vicsorítva nyugtalanul ide-oda járkált széles, nesztelen talpvánkosain, miközben idegesen csapkodott sárga bojtos, kilencven centi hosszú farkával, s nem egy díszvázát s rosenthali porcelánfigurát levert a kredencről. Néha hajnalig is szünet nélkül morgolódott, olykor majd hogy el nem bődült, de hát a szomszédok! Akik azonban mégis panaszt tettek a házkezelőségnél, mert Leó idegességében vadállati bűzt párolt ki lelkéből, amely az ajtóréseken át a legféltettebb családi otthonokba is beszivárgott.

Bármilyen mesterien értett is hozzá, hogy óriási mancsaival kiváljа a tükörből a tükörképet, az árnyékból az anyagot, az anyagból a közöket, s elegánsan kikerekített könyökkel ad acta tegye őket, minisztériumi pályafutása harmadik évében még mindig csak a harmadik íróasztalnál tartott. A negyedik makacsul ellenállt. De egy éjjel szülőhazájáról, Kenyáról álmodott. S mint agymosás után, úgy kivilágosodott az elméje.

Az égen vonuló absztrakt antilopcsorda időnként kibukkan a rózsaszín felhők egy-egy hasadékából, s óriási bársonyos sze-

mekkel vágyakozva letekinget a földre, hol a kis Leó a hátán fekszik, és lábacskáival kalimpál. A sűrű bozót mögé is elhallatszik az ugandai keskeny nyomtávú kisvasút távoli pöfögése, de ez senkit sem zavar. Hatalmas csordákban vonulnak odafönt a jelképek, a jávorantilopok, a kardszarvú antilopok, a nilgau-, a tatár, a sörényes mendesz-, a ló- és a nyársas antilopok, sőt egy kisebb csapat legelésző tehénantilopot is láthatunk (Bubalis caama), amelyek közismertek neurotikusan gyanakvó természetükről, s most is őrszemeket állítottak a környező termeszdombok tetejére. A nap már lemenőben a sivatag fölött, véres szeme egy utolsót pislog, mielőtt lehunyná. De már közelednek a felhők között a zebraménesek, e különösen gyors, mozgékony, félénk állatok; elülső lábukon a jellegzetes szarugesztenyékkel, amelyek feltehetően a karmok csökevényei. A már kipusztulóban levő kvagga fajból is feltűnik néhány példány, a szapora burchellekről nem is beszélve. Leó a zebránál jobb szerette az antilophúst, de tudta, mi a kötelessége.

Másnap a minisztériumban eltűnt a negyedik íróasztal előtt ülő jelkép, egy negyvenedik évét taposó, kopasz, szemüveges úr, kis magyaros bajuszkával az orra alatt. Nyomtalanul tűnt el, mintha egyik legszebb éberálmába költözött volna át. Bár az íróasztalára felfutó ügyiratok már alig néhány hónap múlva felfigyeltek távollétére, még egy jó évbe beletelt, míg Leó – véres száját nyalogatva – elfoglalhatta az új helyét. Dicséretére legyen mondva, káröröm nélkül s gondosan ügyelve arra, hogy viszonylagos jóllakottsága meg ne lássék szeme és hibátlan fogsora csillogásán. Jóllakottság, mondom?

A Földművelésügyi Minisztérium hivatali helyiségei lassan kiürültek. Néha már két-három egymásba nyíló szobába is kopogás nélkül lehetett benyitni, a folyosók és a büfék elnéptelenedtek. Fejcsóválás, felszaladó szemöldökök... Szinte elképzelhetetlen, hogy milyen kevés pályázó akadt a bár nagy kényelmű, de veszélyes íróasztalokra, amelyek a termelékeny emberi szellem istápolása nélkül egymagukban már nem győzték a munkát. Az egész FM mint egy lyukas dió, nincs rá más szó.

Némelyik szobában már nappal is leeresztették a redőnyöket. A városban azt rebesgették... de a végekre, pl. Sopronba és környékére, Drávaszabolcsra, Csapra, Biharkeresztesre s más határállomásokra még nem jutott el a hír.

S hogy teltek Leó éjszakái? A nyugodt lelkiismeret légpárnáin. Mint azok, akik a legteljesebb egyetértésben élnek önmagukkal, mert teljesítve minden magánemberi és hazafiúi kötelességük, reggelente frissen, kipihenten ébredt, jólesőn nyújtózott, ásítozott, s a fürdőszoba tükre előtt nagy figyelemmel tisztogatta hatalmas, kúp alakú szemfogait. Szomszédai is már kevesebbet panaszkodtak az ajtóréseken át kiszivárgó nyugat-afrikai képzettársításokra. Ritkán esett meg vele, hogy álmában párbeszédet folytatott megboldogult édesapjával vagy megboldogult édes szülőanyjával.

– Krrr.

– Krrr... krrr.

– Hogy vagy, édes fiam?

– Lehetősen.

– Nem sajnálod, hogy ilyen messzire elkerültél?

– Alig tíz óra repülőút, édesapám.

– Annyit idehaza is megjártál egy nap. De a szabadság!

– Tökéletes, édesapám. Krrr.

– Enni, inni találsz?

– Nem szenvedek hiányt.

(Az anya: Édes kicsi fiam, nem fázol azon az északi tájon?)

– Hm.

– S a lélek?

– Az kielégíthetetlen, édesapám. Tetszik tudni, hogy már kisgyerek koromban is csak a felhők... csak a felhők... Mi marad meg az embernek a korme között abból, amit elért?

– Absztrahálni, fiam, absztrahálni!

– Azt teszem. Krrr.

– Isten áldjon, fiam.

– Magukat is.

– Krrr.

– Krrr, krrr.

Egy nap a miniszter az egyik államtitkár szobája előtt elhaladva, különös zajra ütötte fel a fejét. Nem az utca felől hallatszott. A jól szigetelt falak nem engedték át sem a magasvasút kattogását, sem a nemrég beállított szemétszívó repülőgépek berregését, melyek a szerelvények körül keringve már a levegőben elkapták s felszippantották az ablakokon kihajigált szemetet, még mielőtt az az utcai járókelők arcába csapódott. A miniszter a folyosóablakhoz lépett, odalent semmi, a szokott látvány. Visszalépett az ablaktól, ötven emeletnyi magasságból sem szerette a szokott látványra, a semmibe mereszteni szemét. De mit tegyen? Hova lett az alkonyati rózsaszín felhők játéka, amely egykor megédesítette az ember álmát! Az új szemétszívó repülőgépeket figyelte... Hiába, a haladás! Ha sok a szemét, eltakarítjuk. Vagy szükség van a szemétre? Melyikből van több, emberből vagy szemétből? Vajon a szemét az ember melléktermeke, vagy az ember melléktermeke a szemétnek? A miniszter visszalépett az államtitkár ajtaja elé; kétségtelen, az érdekes zaj innét szivárgott ki, erős nyugat-afrikai bűz kíséretében.

Szokása ellenére a miniszter a kulcslyukhoz hajolt, majd néhány pillanatnyi nyugalmas szemlélődés után újra kiegyenesedett, s halált megvető bátorsággal felrántotta az ajtót. A megszokott látvány, a semmi? Ellenkezőleg. Szokatlan látvány ajzotta fel a miniszter fáradt kíváncsiságát. Nem az államtitkár ült az íróasztal mögött a karosszékben. Leó sem a karosszékben ült, hanem az íróasztal tetején, s vadul ide-oda suhintva sárga bojtos, erős farkával, keményen csattogtatta hatalmas, kúp alakú szemfogait. Csontok ropogása hallatszott, veszélyes morgás. Az államtitkárnak már csak a feje lógott ki Leó véres állkapcsai közül, nyilván a legvelőtlenebb része, egyéb, jól ápolt tagjai már megkezdték lassú anyagcseréjüket Leó szervezetében. Vér- és papírszag úszkált vastag foszlányokban a szoba egyébként poros levegőjében, de az íróasztal

alatt egy pár sértetlen félcipő állt; úgy látszik, az államtitkár munka közben papucsot húzott.

– Hogy kerül ön ide? – kérdezte a miniszter. – Tudtommal önnek a 41. emeleten van a munkahelye.

Leó véres száját nyalogatva a miniszter felé fordította hatalmas sörényes fejét.

– Tessék? – kérdezte.

Minthogy a miniszter szórakozottságában nyitva felejtette maga mögött az ajtót, a huzat felkapta a szobában szerteszét heverő poros aktákat, s a magasba repítette őket; neuraszténiás zizegéssel sokáig ide-oda szálldostak az egyébként is poros levegőben. Ha egy-egy aktacsomó a mennyezetről visszazuhanva lecsapódott a földre, a miniszter önkéntelenül félrekapta a fejét.

– Miért morog? – mondta idegesen Leónak. – Ne morogjon, kérem. Mint említettem, tudtommal önnek a 41. emeleten van a munkahelye. Mit keres itt, a miniszteri emeleten?

– Bocsánat – mondta Leó.

A miniszter félrekapta a fejét.

– Mi az, az aktákat is megeszi? – kérdezte felháborodottan.

– Csak figyelmetlenségből – morogta Leó. – Elnézését kérem.

– Jobban vigyázzon! – mondta a miniszter. – Nem tetszik tudni, hogy az akták pótolhatatlanok? Arról nem is szólva, hogy emészthetetlenek is.

– Természetesen tudom – mondta Leó.

A miniszter intőn felemelte mutatóujját.

– Már megint morog? – mondta. – S ne nyaldossa a száját, ha velem beszél. Elvégre tudhatná, hogy mivel tartozik egy jóval öregebb embernek.

– Tudhatnám... tudhatnám! – mondta Leó bosszankodva. – De az életben vannak oly helyzetek... Ezt viszont ön tudhatná!

– Tekintetbe is vesszük.

– Remélem – mondta Leó. – Tapintat dolgában, azt hiszem, nem lehet rám panasz.

– Nincs is – mondta a miniszter. – De ambíciója túlméretezett. Tudtommal még csak második éve van nálunk státusban.

– Már harmadik.

– Akkor is – mondta a miniszter. – Több arányérzéket kérek, több arányérzeket. S ne riadjon vissza a jóindulatú tanácsoktól!

– Éspedig? . . .

– Hogyan? . . . hogyan? – mondta a miniszter csodálkozva. – Ön kiigazít egy minisztert? Hogy nem második, hanem harmadik éve van státusban? Ugyan kérem!

Leó egy nagyot nyelt, az államtitkár összelapított, vértől csöpögő feje végképp eltűnt a torkában.

– Vigyázzon! – mondta a miniszter. – Úgy látom, egy legyet is lenyelt!

– Micsoda?

– Mondom, úgy látom, egy legyet is lenyelt – ismételte a miniszter.

Leó széles talpvánkosával egy akkorát csapott az asztalra, hogy az utolsó, már kissé bevérzett akták is szétrepültek a szobában.

– Bocsánat – mondta –, bocsánat! Néha nem tudom magam turtóztetni. A legyek! A legyek! Életem minden válságos pillanatában feltűnnek és zummognek. Mire véljem? Nem vagyok babonás, de úgy emlékszem, fejlődésem első szakaszát is azzal nyitottam meg, hogy egy legyet . . . Mit tetszik ehhez szólni?

A miniszter, izgalmában kissé bicegve, visszatért dolgozószobájába.

3

Mr. Joe Smith menekül

Élete első napjától kezdve menekült. Hogy ki elől? Illetve, mi elől? Nehéz megmondani, bár oknyomozó vázlatunk végére érve alighanem kiderül. A kinyilatkoztatás kényszere elől menekült, mely elmebajos vénasszony módjára karattyol az emberi agyban, s tévútra viszi az emberiséget? Már első, bölcsőbeli, eléggé egyértelműnek látszó e-e-e-ehe-ehe-ehe kiáltását a filológusok többféleképpen értelmezték, joggal. Ó, akribia! Vagy az üdvözülés elől futamodott meg? Alig hihető. Az emberi igazságszolgáltatás, azaz a fegyház elől? Ugyan kérem! A szerelem, e nagy és nemes szenvedély elől? A szenvedés elől általában? Vietnami bevetése elől? Nocsak! Szögezzük le ehelyt, hogy nem volt gyáva. Tévedései elől? Badarság! A halál elől? Menekülés előre? Annyira bolond nem volt.

Tudvalevő, hogy még a parányi termetű, szabad szemmel ki sem vehető kokkuszok is, ha folyamatos támadás éri őket, első meglepetésükből magukhoz térve rezisztensekké válnak, s tesznek az antibiotikumra. S épp csak Mr. Joe Smith, ki testben és lélekben annyival nagyobb e baciknál, épp csak ő ne tudna ellenállni az élet támadásainak? Oly reménytelen volna e vállalkozás, hogy meg sem kísérelte? Tény, hogy már karon ülő gyermekkorában folytonos rugdalódzással edzette lábát a későbbi hosszútávfutásra, s amikor először tették le a földre, oly villámgyorsan mászott az ágy alá, hogy jó anyja meglepetésében ijedten arcára csapta a kezét. Később az utcán csak futólépésben látták közlekedni, s e frisseségét késő nyalka öregségére is megőrizte. Himbálódzó feje, botnyaka s begörcsösödött merev dereka alatt oly gyorsan szedte vén lábát, hogy a régi filmek modorában be- és egy szempillantás alatt máris kilépett a képből. Pedig még mankót sem használt. Újra kérdjük, mi elől menekült?

Már csecsemő korában sikeresen leplezte agyának hosszú,

mindenttudó szakállát, mely lengésével egyébként is akadályozta volna a futásban. Ám mit érnek ma, a molekuláris genetika korában az olyan átlátszó fortélyocskák, mint a szakáll eltüntetése, vagy ellenkezőleg, álszakáll ragasztása, melyek a század eleji mesterdetektívek klasszikus, de idejét múlta hagyományaként maradtak ránk? Mr. Joe Smith, alighogy elválasztódott az anyai emlőtől, igen helyesen még eggyel-kettővel hátrébb lépett az időben, a még klasszikusabb ógörög mondavilágba, melynek technikai felkészültsége több fokkal magasabb volt a miénknél; hogy csak egy példát említsünk, Zeusz, a molekuláris genetika nehézkes segítsége nélkül is saját elhatározásából egy pillanat alatt bikává változott, hogy elrabolhassa a szép Európát, arról nem is szólva, hogy egy másik alkalommal meg egy hattyú alakjába öltözött, ugyancsak libidója nógatására.

Hősünknek kisebbek voltak igényei. Beérte annyival, hogy menekülése kozben olykor alakot cserélt, s így felismerhetetlenné vált üldözői szemében. De kik üldözték? Illetve, miért?

Lássuk a klasszikus példaképet! Íme: forrón süt a nap a sárga fövenyre. Ilyenkor, a déli órákban még a szél is eláll, a kopár sziklacsúcsok bevonják árnyékaikat, s lábuknál az örökké zúgó ibolyaszín tenger is megnyugszik, csak a part menti kis hullámok mormolnak békésen fehér bajszuk alatt. Az egész ógörög szigetvilág déli pihenőjére készül. S amikor a nap, azaz a messze lövő Phoibosz elér delelőjére, a habokból felmerül Proteusz, a tengeri agg, s fókanyáját maga előtt terelgetve kigázol a forró homokpartra. Elégedetten körülnéz, s mialatt hosszú, ősz szakállából kifacsarja a vizet, bejárja a nyáját, s megszámolja, ötönként számba veszi hízott fókáit, kiknek orrlikaiból magasra száll a tenger keserű szaga. Egyelőre egy sem hiányzik! Az el nem múló Proteusz még nem sejti a rá leskelődő veszélyt.

Valamivel beljebb, a sziget partján liget zöldell, olajfák, égerfák s jó illatú ciprusok, arrafelé irányítja nagytalpú lépteit. Az ágakon széles szárnyú madarak fészkelnek, gyöngybagoly,

sólyom és tengeri varjú, s a liget közepén egy hűsvízű forrás csordogál, partján ibolya és celler virágzik. Oly szép e pagony, hogy még az isteneknek is van mit nézni rajta.

Hát még a szőke hajú Menelaosznak! Nyolcadik éve bolyong immár a tengeren, felesége, a szép Heléné társaságában, és sehogy sem bír elvergődni az édes hazai partokra. Pedig milyen fáradt már, milyen fáradt! A sűrű cserjésbe rejtőzve figyeli a gyanútlanul közeledő tengeri aggastyánt, ki a hosszú, selymes füvet pásztorbotjával széthajtogatva, enyhelye felé igyekszik, majd ezt elérve, lefeveredik, megoldja gyönyörű saruját, és fényes talpát merőlegesre állítva, alváshoz készülődik. Nyája, az okos fókák, síkos hasukat a fűre csapva, félkörben elhelyezkednek körülötte, s álmosan hunyorognak. A tenger mormolása egyre halkabb.

Nagyeszű a vén Proteusz! Hogy kényszerítsék a kinyilatkoztatásra? A nemes Menelaosz, Zeusz veje, három társával egyetemben a sűrű cserjésben rejtőzve, a verejtéket törli homlokáról és tarkójáról. Hogy idő előtt föl ne fedeztessenek, egy-egy fókabőrt borítottak magukra, s hogy kibírják a szörnyetegek bőrének irtózatos bűzét, egy kis darab isteni eredetű ambrosziát illesztettek orruk alá. Ezt meg kitől szerezték? Természetesen Eidotheétől, az el nem múló Proteusz édeslányától, mert ugyan ki árulná el az embert, ha nem a saját gyermeke? S a tanácsokat, hogyan és miként bánjanak el a jó aggastyánnal, kitől kapták? Ugyanattól. S hogy miképp fogjanak ki csellel, s tegyenek erőszakot rajta, az örök menekülőn, az *apparition fuyante*-on, ahogy a francia mondaná, azt ki magyarázta el nekik? Ugyan-az. Mert az égiek szíve olykor megesik a földi halandón, s maguk is megkergülnek, mint a földi halandók.

De végtére is, miért kíván a szőke hajú Menelaosz halandó létére csellel kifogni s erőszakot tenni az istenen, a fókák mindent tudó s jövőbelátó pásztorán? Hogy igazmondásra kényszerítse, s megtudja saját nyomorult sorsát?

Fekszik a sűrű bozótban, a rossz szagú fókabőr alatt, melynek bűzét alig-alig enyhíti a szűkkeblűen adagolt ambroszia. A

part felől idehallatszik a tenger mézédes mormolása. Mi tagadás, szép föld ez, békén eléldegélhetne itt az ember, ha nem gyötörné a kíváncsiság és a zabszem-félelem. – Mit teszünk, ha a tenger igaz szavú aggastyána tűzzé változik, hogy kimeneküljön fogásunkból? – kérdezi egyik társa.

– Megégetjük a markunkat – feleli a szőke hajú Menelaosz. De nem engedjük el, ha a fene fenét eszik is.

– S mit teszünk, ha csúszómászó kígyóvá változik, hogy kitérjen faggatásod elől?

– Egyikünk a farkát, a másik a fejét fogja, ketten pedig sikos kígyóhátára térdepelünk, amíg vissza nem nyeri emberi alakját.

– Úgy érted, isteni alakját?

– Úgy értem, ahogy akarom. A rhodoszi rosseb akar tovább emigrációban élni.

– S ha sassá változik, nemes Menelaosz?

– Befogjuk sasszemét.

– S ha vízzé?

– Az a legveszélyesebb csele. Felhörpintjük.

E pillanatban a fókanyáj közepéből világosan kivehető, dudaszerű, boldog horkolás hallatszik. Atreusz fia, a hős Menelaosz ekkor jelt ad s három társával egyutt óvatosan, négykézláb mászva behatol a hízott fókák félkörébe, hátukra húzva az ajándékba kapott fókabőröket, hogy meg ne riasszák az okos állatokat. S még mielőtt a vén pásztor felocsúdhatnék meglepetéséből, rávetik magukat, s bokájánál, csuklójánál s az orránál fogva leszorítják a földre.

– Tudjuk, ó Proteusz – mondja a szőke hajú hős Menelaosz, az aggastyán hasán térdepelve –, hogy a halandók kíváncsisága elől olyképp menekülsz, hogy folyvást alakot cserélve megtéveszted őket, és kicsúszol fogásukból. Nem kételkedem abban, hogy most is oroszlánná vagy párduccá fogsz változni, legnagyobb meglepetésünkre. De mondd, mi késztet arra, hogy megtagadd tőlünk bölcs jóslatodat?

– Az késztet rá – feleli a tengeri aggastyán –, hogy ostobák vagytok.

De még mielőtt válaszolhatnának neki, hirtelen alakot cserél. Ám ravaszságból nem oroszlánná vagy párduccá változik, mint ahogy az várható volt, hanem földön kúszó, sárga tűznyelvvé, mely a szép pázsitot elemésztve ide-oda tekereg, mint a kígyó, sziszeg és fúj, és maró füstöt ereget rabtartóinak orrába és szemébe.

– Nem tévesztesz meg, ó cseles öreg – mondja a kitűnő Menelaosz köhögve és könnyezve. – S bárhogy marod és csíped is kezünket, addig el nem engedünk, amíg nem válaszolsz kérdéseinkre. Tudjuk ugyan, hogy a következő pillanatban nagy termetű vadkanná fogsz változni őszinte csodálkozásunkra, de hidd el, nem engedünk ki fogásunkból. Felelj hát, mitévők legyünk, hogy visszakerüljünk édes hazánkba. Miért is ne méltatnál válaszodra?

– Mert hátha el találnátok hinni, amit mondok – feleli a bölcs Proteusz.

S ezúttal cselből s vidám ármányból valóban azzá változik, amit kértek tőle: egy tüskés szőrű, nagy agyarú, fekete vadkanná, mely mind a négy lábával egyszerre a magasba ugorva, majd hogy le nem ejti hátáról a négy markolászó hőst. Egyik a farkát fogja, ketten erősen a füleibe kapaszkodnak, az elmés Menelaosz pedig, két karját széttárva, ügyesen egyensúlyoz a farán.

– Az a világ rendje – feleli az utóbbi, szőke haját rázva –, hogy az áldozat bízzék a csalójában. Mihez kezdenék rosszhiszeműségemmel, ha a hóhér sohasem igazolná? Lám, most is felbosszantottál azzal, hogy teljesítetted várakozásunkat, s vadkanná változtál, nem pedig csúszómászó féreggé. Mondd hát, igaz szavú vén, mit kell tennünk, mikor és hol, hogy kiengeszteljük melyik istenünket, melyik mulasztásunkért a megszámlálhatatlanul sok között, mellyel nyilvánvalóan a nap és az éjszaka minden órájában vétkezünk. Haza akarunk kerülni végre, Argosz lónevelő zöld rétjeire.

Még mindig hallatszik a tenger bájos mormolása, a szavak közti szünetekbe is fehér tajtékosan belecsorog. A kísértetek órája ez. A hízott fókák nyája azonban hirtelen felneszel, széles orrukkal nyugtalanul szimatolva ide-oda forgatják fejüket, s a legöregebb farkintésére valamennyien egyszerre hatalmas, ebszerű ugatásba, csaholásba fognak. Oly nagy a zaj, s a hű állatok izgalmunkban oly keserű szagot árasztanak, hogy a tenger minden csöndjével és illatával eltűnik mögötte.

– Hé, kúsztok? – kiáltja Menelaosz. – Kúszol, Démokosz?

– Kúszom.

– Te is, Alkinoosz?

– Én is. Már magasan.

– Hát te, Elatreusz?

– Kúszom hát! Már a tizennegyedik ágnál tartok, alulról számítva.

Egy égig érő tölgyfa törzsébe kapaszkodnak kézzel-lábbal, mint a majmok, legfelül a szőke hajú nemes Menelaosz, aki sebesen kúszva a fa csúcsa felé igyekszik, hogy megállítsa szüntelen növekedésében. – Hiába változtál át égig érő tölgyfává, édes Proteusz atyánk – kiáltozza lélegzet után kapkodva –, erősen fogunk, s addig nem tágítunk, amíg ki nem nyilvánítod az istenek akaratát.

– Ha bolond volnék – kiáltja vissza a tölgyfa mind a százezer levelével.

– Ugyan miért habozol, örök menekülő? – kérdezi a szőke Menelaosz. – Előbb-utóbb a halandók úgyis legyőznek makacs súlyukkal és tévedéseikkel. Nosza rajta, frissen fedd fel az istenek tervét!

A fa nem válaszol többé. Étlen-szomjan még több napig csüng a négy bajnok lombos ágai közt, míg végül is a tengeri aggastyán el nem unja az egy helyben álldogálást s a testébe kapaszkodó több mázsás tudásszomjat, s ismét új alakba vált át már-már kétségbeesett menekülésében. Menelaosz és három kíváncsi társa egy kis tavacska partján fekszik, hasmánt, fejüket a víz fölé nyújtva, s lassan kortyolva isszák az ajkuk alá

csobogó hullámokat. A szelíd zefír néha egy-egy száraz levelet sodor vállukra a fölöttük bókoló magas égerfákról. Szerencse, hogy árnyékban fekszenek.

– Sajnos, a vizet nem lehet megfogni, csak szájjal – mondja a hős Menelaosz. – Bírod még, Démodokosz?

– Egyelőre – válaszolja a derék. – Bár már degeszig vagyok. De a vizet csak testünk belsejében ejthetjük foglyul, más merítő edény híján. Te még bírod, Alkinoosz?

– Bírom hát – mondja ez. – Sajnos, a vizet nem lehet megmarkolni, sem leszorítani, sem átkarolni s ölre menni vele. Hasam már mint a duda.

– Hát még az enyém – kiáltja Elatreusz. – Ó, nemes Menelaosz, vajon fel bírjuk-e hörpinteni ezt az egész nagy tavat, anélkül hogy nyomorultan szétpukkadnánk, és a nagy erejű víz a fák magas ágaira vetné beleinket? Gyászosan végzi, aki szembeszáll a magas istenekkel.

Menelaosz, ki már a duplájára dagadt, megvetően feléje fordítja fejét.

– Te agyafosztott – mondja. – Nem tudnád, hogy az istenek is mindig két vagy annál is több pártra szakadnak, s ha az egyiknek a dühét, nyomban a másiknak a segítségét nyered el. Nyeld hát bátran tovább az agg Proteusz folyékony tagjait, mert hamarébb unja el a mi ravasz jajveszékelésünket, mint mi az ő hallgatását.

S azzal egy nagyot szív a tavacskából, mintha egy borostömlőből, s fennhangon kiáltja:

– Könyörülj meg rajtunk, tenger igaz szavú nagy öregje!

Semmi válasz.

– Ismered a jövőt, el nem múló Proteusz – folytatja Menelaosz jól kieresztve a hangját –, mint ahogy ismered a múltat is. Tudod, hogy itt a szigeten már három hete hitvány, büdös halétellel táplálkozunk, s undorunkban csonttá fogyatkozva meresztjük szemünket a látóhatárra, amely mögött ismeretlen napjaink ólálkodnak. Nyolc éve már, hogy elhagytuk szülőföl-

dünket. Miért ne érdemesítenéd jóslatodra azokat, akik bíznak az istenekben? Hisz csak az igazat akarjuk megtudni.

– Csak? – feleli a tengeri aggastyán mértéktelenül csodálkozva.

Ismét emberi, azaz isteni alakjában fekszik a napsütötte fövenyen, kínvallatóinak markában, s végkimerülésében keservesen sír. Ó, hogy a gyermek elárulja saját apját! Ezt érdemeltem tőled, Eidotheé? Habfehér lábbal fut az örök tengeren, és szíve mégis megesik a halandók jelentéktelen sorsán! Nem is a sorsukon, csak keserves arcjátékukon, taglejtésükön s érzelmes ajkiáltásaikon, melyekkel kísérik és értelmezik. Ó, balga gyermek, miért szolgáltattál ki nevetséges kíváncsiságuknak?

– Mire neked az igazság, Atreusz ostoba fia? – kérdezi zokogva a vén pásztor.

– Hogy mire? – kérdezi vissza a riadó hangú Menelaosz, s most rajta a sor, hogy mértéktelenül elcsodálkozzék.

– Az ám, mire? – feleli Proteusz, egy kétségbeesett tekintetet vetve hízott fókáira, melyek nyugtalanul csapkodják farkukkal a homokot. – Az igazság nem arra való, hogy kihirdettessék. Engedjetek el, ha jót akartok.

S azzal újra keserves sírásra fakad. Könnyei lesziválognak gyűrűsen kunkorodó ősz szakállába, mely ugyan megszokta a tengervízi sót, de a hasonízű könnyek csiklandozására berzenkedni kezd. Teste is rángatózik, hasa görcsösen hullámzik, izmos lábszárán megmerevednek az apró ősz szőrök. Szipogásától s öklendezésétől nem hallani a tenger mézédes mormolását.

Mr. Joe Smith megtanulta a leckét: sohasem szieszẗázott ebéd után a görög szigetek fövenypartján, másutt sem. Nem, nem akart Proteusz sorsára jutni! Azt mondhatná erre valaki: ki kérte arra, hogy igazat mondjon? Vagy pláne arra, hogy jövendőt mondjon az emberiségnek? Ki kérdezte? Szervezete milyen eltorzulásának tulajdonítsuk, hogy már azt is zaklatásnak érezte, ha az utcán szembejövet szomszédja, Mr. Anatole Shonfield, a papíráru ügynök megkérdezte tőle, hogy: hogy

van... hogy van? A kérdést sem átlépni, sem megfelelni rá nem volt elég szemérmetlen. Egy akkora gombóc kerekedett a torkában, hogy majd belefulladt. Ugyanígy, ha egy másik szomszédja odavetőleg megkérdezte tőle, hogy az Egyesült Államok mikor vásárolta meg Spanyolországtól a Filippi-szigeteket, vagy hogy Ron Clarke megnyeri-e az ötezer méteres síkfutást a mexicói olimpián? Bár a múlt és a jövő összemosódott eszméletében – mely épp csak a jelen időt nem tudta ragozni –, s az egyikről éppannyit vagy éppoly keveset tudott, mint a másikról, már a kérdések hallatán elpirult szégyenletében, mert bármit felel, minden szavában egy kinyilatkoztatás rejtőzik. Kapualjakba bujt minden közeledő ismerős elől, futva átvágott a tulsó oldalra, befordult a sarkokon, tenyere mögé rejtette arcát abban a hiszemben, hogy a cipője gumisarkáról nem ismerik meg, egyszóval: amit a francia *apparition fuyante*-nak nevez. De kik figyelték cipője gumisarkát? Kik háborgatták eszeveszett kérdéseikkel? Kik járultak eléje, hogy csellel vagy erőszakkal, hogy ne mondjuk, fohászkodva s imádkozva kivegyék belőle prófétalátomásait az emberiség jövőjéről? Édeskevesen. Mondhatjuk úgy is, hogy senki. Hacsak...

Mert minden ember egy bomba, aki százezer kérdésre robban szét, így véli Mr. Joe Smith. A legpihébb érintésre is... ugyan! ha csak a közelébe érsz, minden ember bumm-bumm, és beléd hatol százezer szilánkjával és repeszével. Egész lényével folytonosan válaszra vár. Ha szót sem szól, akkor is mint egy kérdőjel. Az egész emberiség egy óriási kérdőjel formájában áll a földön, az egy gólyalábán és hátraforduló hatalmas fejével. Mintha azért teremtette volna az Isten az embert a hatodik napon, hogy kérdőre vehesse, ami az első öt napon történt. Nézzük őket föntről, tegyük fel, egy magasan szálló bombázógépről: hangyaszerű nyüzsgéssel, milliárdnyi rovarként, látszólag értelmetlenül futkosnak ide-oda, ám mindegyik pontosan tudja, mit keres: választ. Mire? Mindenre. Egy semerről semerre tartó, egyanyagú sötét ár csöppecskéje mindegyik, mely... Összesített zúgásukat már a szomszéd égiteste-

ken is meghallani, hiszen... Már a világűrbe is kimerészkednek, hogy...

Ezeknek feleljek, kérdezi hősünk. Úgy érzi magát, mint egy örvénybe hullott falevél. A szédülésnek egyetlen ellenszere, úgymond, ha az ember behelyettesíti magát az örvénybe; hősünk néha már nem tudta, hogy kavar-e vagy kavartatik. Futás közben már olykor azon elmélkedett, hogy futtatják-e vagy futtat. Menekülvén, oly gyorsan szedte a lábát, hogy minduntalan leköröz te üldözőit. Így egy alkalommal...

Egy másik alkalommal pedig...

Oly allergiás volt már minden kérdő hangsúlyra, hogy amikor Edith egy este egy epedő pillantást vetett rá, melyet választás szerint vagy egyféleképp vagy sokféleképp lehetett értelmezni, Joe mit sem törődve a választás lehetőségével, visszaállította a tálalóra a már felemelt talpas poharat, viszkit szódával, s kirohant az ajtón, majd újra visszarohant az asztalon felejtett kalapjáért, másodszor is kiszáguldott, s címet sem hagyva maga után, elköltözött egy másik városba. Edith ezek után egymaga nevelte fel a gondjaira bízott törvénytelen kis kérdőjelet, amely nyaki hajlatában egy kis oszteoporózisos fájdalommal gyakran tekingetett hátra, illetve még hátrébb, ismeretlen eredője felé.

Ám hősünk hiába költözött. Bármilyen gyorsan szedte is a lábát, már első nap megállították az utcán, történetesen épp abban az ihletett pillanatban, amikor azt latolgatta, hogy... Mondjuk ki kereken: amikor azt latolgatta, hogy még tovább költözik, pl. valamilyen sivatagba. Tegyük fel, a Kordilleráknak valamilyen kéznél levő sósivatagába, amelyben – bár már magánrepülőgépen is megközelíthető – senki vagy majdnem senki sem háborgatná elmeháborító kérdésekkel.

Ám megállították az utcán. Egy javakorabeli úr állította meg, rokonszenves, mosolygós arcú, bár erős izomzatú férfiú. – Please – mondta kedvesen –, útba tudna igazítani, uram? Merre van a Main Street?

Hősünk hátrarángatódzott, mint aki egy kelepcébe lépett.

– Soha! – kiáltotta kétségbeesetten. – Már itt is? Soha!

Az idegen előrehajolt, és kíváncsian szemügyre vette.

– Nem értem – mondta. – Miért oly izgatott, uram? Mindössze azt kérdeztem, útba tudna-e igazítani...

– Soha! – kiáltotta hősünk. – Vegye tudomásul uram, hogy az igazság nem arra való, hogy kinyilváníttassék.

– Egyetértek önnel – felelte az idegen. – De hogy a Main Street...

– Az is része az igazságnak – felelte Mr. Joe Smith, nyitott szájjal lihegve. – Bár természetesen különbséget kell tenni a földi és az isteni igazság között, amelyek semmiképp sem azonosak, sőt néha farkasszemet néznek egymással. Mindazonáltal a kettő kiegészíti egymást, és csak együttesen képez egy kerek, érvényes egészet. Ön nem kívánhatja tőlem, hogy akár az egyik, akár a másik ellen vétsek! Nem, ezt nem kívánhatja!

– Uram – mondta az idegen, már kissé türelmetlenül –, értem aggályait. De az, hogy a Main Street jobb kéz felől vagy bal kéz felől...

– Soha! – kiáltotta hősünk. – S ha én most történetesen azt mondom önnek, hogy jobb kéz felől, pedig az istenek igazsága szerint bal kéz felől... Vagy azt mondom önnek, hogy bal kéz felől, pedig... Soha, uram, sohasem fog engem arra kényszeríteni, hogy...

Az idegen közelebb lépett, s intőn felemelte mutatóujját.

– Uram – mondta –, azt hiszem, hogy ön az én nagynéném.

– Sem csellel, sem erőszakkal nem fog arra kényszeríteni – kiáltotta hősünk –, hogy félrevezessem önt. A két igazság egyeztetése csak vért és könnyeket fakaszt.

– Ismétlem, ön az én nagynéném – mondta az idegen.

– Lehet – felelte hősünk elgondolkodva. – Lehet. Lehet, még akkor is, ha ön cselnek szánná e látszólagos ténymegállapítást.

– Uram, ön a nagynéném – mondta immár harmadszor az idegen –, s az alvilágból szállt fel az én megkísértésemre.

– Mikor halálozott el kedves nagynénje? – kérdezte Mr. Joe részvevő szívvel.

– Hogy mer kérdéseket intézni hozzám? – kiáltotta az idegen fenyegető hangsúllyal. – Nem tudja, hogy az igazság nem arra való, hogy ... Miféle modor ez? Ismeretlenül rám támad az utcán, és legszentebb családi emlékeimre tipor!

Az idegen vélt izgalmában már olyan hagosan kiáltozott, hogy tobb járókelő megállt mellettük, és gyanakodva figyelni kezdett. Mivel az idegen jól megtermett, jól öltözött és megnyerő arcú jelenség volt, hősünk meg nyápic termetét kopott ruhákba, arcát bizonytalanságba öltöztette, és – mint már említettük – inkább futóhomokra hasonlított, mint egy jól bevált gondolatrendszerre, az egyre gyarapodó utcai hallgatóság ösztönösen kiáltozó ellenfelének fogta pártját. Már szoros gyűrű képződött a két vitafél körül. Egy drugstore előtt álltak, melynek néhány kedves vevője hatalmasan feltornyozott, sok színű fagylalttortákat fogyasztott, s mielőtt a helyiség nyitott ajtajában, tányérral a kézben, figyelőállásba helyezkedett volna, gyorsan felcsippentette a torta hegyében elhelyezett cukrozott cseresznyét, illetve gesztenyét, hogy az utcán végigsöprő szél le ne fújja a porba. Erős szél fujt, nagy port vert fel az utcán. Szemben a Bankers Trust egyik bankfiókjának ablakán át látni lehetett, amint a pénztáros üvegkalitkájában valószínűtlen sebességgel zöld egydollárosokat számolt. Természetesen ingujjban volt. A többi hivatalnok is, természetesen. Az autók nagy ívben kikerülték a csoportosulást, amely a járdáról már a kocsiútra nőtt át. Sivár, külvárosi utca volt, száguldó porfelhőkkel, s a felhők közepében itt-ott egy igazságos sheriffel.

Mr. Joe Smith körülnézett. Nyilvánvaló, hogy csak úgy menekülhet meg, ha meggyorsítja szokott életritmusát. De alighogy nekiiramodott, a tömeg üldözőbe vette, mi sem természetesebb. Aki elfut, az bűnös, bármi elől futamodik is meg. S minthogy hősünk ijedtében elfelejtett tűzzé vagy vízzé, csúszómászó féreggé vagy tölgyfává lényegülni – mint ahogy azt a klasszikus példán megtanulta, bar mint tudjuk, végeredményben az sem használ –, az üldöző tömeg csakhamar utolérte és felismerte.

– Ki más volna ez, mint Lincoln Ábrahámnak, a mi szeretett elnökünknek a gyilkosa! – kiáltotta egy legelöl száguldó fürge öregasszony. A tömeg ezzel nagyjából egyetértett, bár többen azon a véleményen voltak, hogy a gonosztevő a Bankers Trust szemben levő fiókját is kirabolta egy füst alatt. A föltevések tehát különböztek egymástól, de következtetéseikben megegyeztek: a bűn üldözendő ...

Csakhamar utol is érték, mondtuk. Persze ez a „csakhamar" viszonylagos fogalom. Az üldözők közül többen azt az álláspontot képviselték, hogy pillanatok alatt utolérték a gyilkos merénylőt, mások tíz-tizenöt percre becsülték a vad hajsza tartamát, a menekülőnek pedig úgy tetszett, mintha egy életen át futott volna a sivár, kültelki utcákon, a fel-felrugaszkodó porfelhők között, fülében az üldözők lihegésével. Ahány sarkot látott, mindegyiken befordult, s mindenütt szembetalálkozott a szembejövőkkel. Mert iszonyú a kielégítetlen igazságszomj, melyet csak vérrel lehet csillapítani. A boltok kiürültek, mert a kereskedők valamennyien csatlakoztak, ugyanígy a műhelyek, az önkiszolgáló üzletek, a templomokról és az imaházakról nem is szólva. Az iskolákból kiözönlő ifjúság ... A napközi otthonokból ... Az atomfizikai laboratóriumokból ... A mozikból is kiugrott egy-egy elkeseredett néző, aki az álomnál jobban kedvelte a valóságot. S valamennyien tátott szájjal ordítottak.

Természetesen utolérték és elfogták hősünket, sőt valaki oly erősen cibálta és rángatta, hogy hanyatt esett. Véletlenül ez is egy drugstore előtt történt, s innét is kiszaladtak az utcára a kedves vevők. A jól öltözött idegen az utca porában fekvő, rúgkapálódzó Joe fölé hajolt, s bevált szokás szerint megcsavarintotta az orrát.

– Hány karba vannak osztva az angyalok, uram? – kérdezte hűvös udvariassággal.

Mr. Smith természetesen nem válaszolt.

– A szentatyák általában hét angyali kart számlálnak – mondta az idegen –, bár Ambrosius és Cyrillus Hieros kilencet említ és Nagy Szent Gergely ezt az utóbbi tanítást fogadja el.

Önnek erről mi a véleménye, uram? S mit tart arról, hogy a hét vagy kilenc kar három hierarchiába, vagyis rangosztályba van sorolva, amire Szent Pál is utal?

Joe természetesen erre sem válaszolt, noha a körülötte állók izgatott arcjátékán látnivaló volt, hogy alig tudják türtőztetni kíváncsiságukat.

– Hogyan! – kiáltotta az idegen csodálkozva. – Ön megtagadja a választ? De hiszen ön is tudja, hogy Jób könyve szerint az angyalok száma meghaladja az emberi képzeletet, és szám szerint tízezerszer százezren teljesítenek szolgálatot, minimo kalkulo! Hogy tartaná ezeket számon az emberi elme, ha nem osztaná fel őket az angyalok, arkangyalok, fejedelemségek, erősségek, hatalmasságok, uralmak, trónusok, kerubok és szeráfok rendjeire? S még így is hány hibaforrás lehetséges! Ön szerint az angyaloknak van testük?

Minthogy hősünk megint csak néma maradt, s a körülötte csoportosulók izgalmukban már hörögni kezdtek, az idegen még egyszer megcsavarintotta az orrát.

– Hogyan, ismét megtagadja a feleletet! – kiáltott felháborodottan. – Mire véljem? Ön nyilván tudja, hogy a hittétel szerint az angyalok tiszta szellemek, azaz nincsenek testi szervezethez kötve. Ha tehát testben jelennek meg, ez a testük csak látszólagos. mint ahogy Raffael mondja Tóbiásnak: látszólag ugyan ettem és ittam veletek, én azonban láthatatlan étellel és itallal élek, mely rejtve van az ember szeme elől. Egyetért ön ezzel a felfogással, uram?

– Úgy van – kiáltották az állampolgárok a porban heverő test köré tolakodva és nyomakodva, miközben az egyik vagy a másik a nagy lökdösésben a kezére vagy a lábára tapodott –, úgy van, tudni kívánjuk, hogy egyetért-e ezzel a felfogással?

– Mert a szentatyák közül többen – folytatta a hatalmas izomzatú idegen –, így például Ambrosius, Gennadius, Fulgentius, sőt a középkori hittudósok sorában Bonaventura, Caietanus, sőt Bannez is azt tanította, hogy az angyaloknak is van tes-

tük, csak sokkal finomabb és tökéletesebb, mint az emberé. S mire hivatkoznak?

– Mire? – ordította a tömeg.

– A Genesisre természetesen – válaszolta az idegen előzékenyen –, amely elmondja, miként isten fiai látták, hogy szépek az emberek lányai, és feleségül vették közülük mindazokat, akiket kiszemeltek. Ezen még Szent Ágoston is fennakadt, mert miképpen léphetnek házasságra emberekkel az angyalok, ha nincs testük?

A tömeg izgalma tetőpontjára hágott. – Meg kell lincselni, ha nem felel – mondta valaki halkan a tenyere mögül, de úgy, hogy a szomszédja mégis meghallhassa. – Tűrhetetlen! Tudja, és nem nyilvánítja ki!

– Kérdem tehát az előbbiekre hivatkozva – folytatta a jól öltözött idegen fáradhatatlanul –, hogy az angyalok helyet foglalnak-e el a térben, vagy pedig egyszerre többen is lehetnek egy időben, egy helyen, miként több gondolat is egyszerre megfér egy elmében anélkül, hogy feszélyeznék vagy szorítanák egymást? Mi erre az ön válasza, uram?

Mondanunk sem kell, hogy hősünk, mint a sír...

– Újra megtagadja a feleletet? – kiáltotta az előkelő idegen már-már kétségbeesetten. – Vagy pedig azon a véleményen van, hogy az angyalok bármilyen anyagot, tehát a levegőt is test formájára tudják alakítani, s az így megformált testtel megfelelő életműködéseket végeztetni, mint ahogy azt Szent Tamás tanítja? Arisztotelész szerint az angyaloknak állandó kozmikus feladataik is vannak, szerinte ők görgetik az égitesteket. Ezt a feltevést azonban sem a természettudomány, sem a bölcselő és hivő elmélkedés nem valószínűsíti.

– Még erre sem felel? – kiáltotta a tömeg. – Mr. Joe Smith, könyörüljön meg rajtunk!

– Ön ismeri a múltat és a jövőt – folytatta a jóképű idegen szelíd, rábeszélő hangon, talpát a földön heverő Mr. Joe Smith nyakára helyezve, mialatt a sokaságból többen köteleket, szurkot, csirketollakat és fáklyákat készítettek elő a küszöbön álló

eljáráshoz. – Ön ismeri a múltat és a jövőt, tisztelt uram, s tudomása van arról, hogy az angyalok életében három mozzanat különböztethető meg: egy, a teremtés és a természet fölötti fölszerelés, kettő, a próba, három, a végleges állapot elfoglalása. Könyörgök, uram, közölje velünk, vajon e három állapot időbeli sorrendben követte-e egymást, vagy pedig elfogadható-e Szent Tamásnak az a tanítása – mely elméletileg szintén nem cáfolható meg –, hogy mindhárom mozzanat időben egybeesett, s egy-egy angyalnál egyetlen egy pillanat alatt ment végbe?

De Mr. Joe Smith inkább kiszenvedett, mintsem . . .

A szerkesztőség utóirata. – Az író, a szerkesztőség felkérésére, még egy negyedik, befejező közleményt is írt, mely az itt közölt szövegnek egy-egy részletét napnál világosabban megmagyarázza, minden hasonlatot megfejt, minden nyitva hagyott kérdésre válaszol, s ilyképp végérvényesen elejét veszi a sajnos mindig lehetséges félreértéseknek; sőt, a lehető legegyszerűbben, szinte matematikai pontossággal megmagyarázza, hogy az írónak tulajdonképp mi is volt a mondanivalója. Sajnos, abban a pillanatban, hogy ez új kéziratát átadta örvendező lektorunknak, a huzat kiragadta kezéből, s kivitte az ablakon. Bár szerkesztőségünk több tagja utánavetette magát, s üldözőbe vette az utcán szélsebesen szárnyaló kéziratot, mindeddig nem sikerült utolérni.

1965–1966

A szarvas ajándéka

A szarvas az erdei tisztás túlsó szélén állt. Hogy került oda, nem tudni. Amikor az erdei tisztás innenső szélén fektemből felemeltem fejemet, már a túlsó szélén állt, két magas juharfa között, testének hátsó felével, úgy tetszett, egy cserjés ágyékszőrös öléből bontakozva, míg két magzatvizesen csillogó mellső lába, izmos mellkasa és hatalmas agancsa már tagoltan tűnt fel a leáldozó nap fényében. Azt hiszem, juharfák voltak a fák, amelyek között feltűnt. Hirtelen, a leáldozó nap fényében. Mint egy jelenés a mondakörből, noha fekete patái, erős csüdje és szőre csillogása a való világ rendje mellett tettek tanúságot. Juharfák voltak?

Hogy került oda? Egy angol könyvet olvastam a molekuláris genetikáról, zöld szvetteremet nyakam alá gyűrve, hogy a vér a fejembe ne szálljon. Éjjel, az ágyban is magasra vetik meg a fejem alját. A cserjés ágyékszőrei közül kibontakozva, mozdulatlanul állt. Magasra emelt fejjel állt, vagy csak tekintetemmel találkozva emelte magasra? Befogadtam. A könyvet is inkább letettem a fűbe, nyitva, lapjával lefelé, óvatos, lassú mozdulattal, hogy meg ne riasszam. Önmagamat sem. Mintha már egyek lettünk volna, egy tűnő pillanatra. A tisztás túlsó széle jó száz méterre lehetett fekhelyemtől, meredeken emelkedve az ég felé. De egyébként nem tegezhetném, ha alacsonyabban állna is.

Ha villámfényben jelent volna meg! Vagy elaludtam volna a fűben és szememet félálomban kinyitva . . . A szürkület bolyhos ködében. Magázni fogom természetesen, mivel nem álomi jelenés, hanem éber szemmel és kézzel is körültapogatható valóságos szarvas. Már rég nem tegeződöm a természettel sem, már magas korom miatt sem, de mert – úgy látom – jogom is ke-

vés hozzá. A tisztás fölött egy rózsaszín felhő úszik az égen, említettem, hogy a nap leáldozóban. Ennek ellenére a szarvas mozdulatlanul áll az erdei tisztás túlsó szélén, a két juharfa között, óriási, álmodozó szemét merőn rám szögezve, s heréit s feltehetőn fehér fenékszőreit mégis a cserjésbe rejtve.

S a felhő úszik az égen, s a tisztás mintha elúsznék alólam, köröskörül a fák is el- majd újra feltűnnek a hirtelen elindult alkonyat áramában. Kapaszkodjunk meg a kitapasztalható világ rendjében! Megengedhetetlen, hogy piros kockás plédem is elússzon alólam. A molekuláris genetikával együtt, hasonló iramban. Kapaszkodjunk meg mind a két kezünkkel abba a két szál fűszeres szagú lila zsályába, mely piros kockás plédemtől jobbra és balra áll a fűben. Áll? Vagy feltűnik? Most tűnt fel? Másodvirágzásban. Az emlékezet ribeo-nukleinsavainak forgalmában.

– Szabad?

– Hogyne.

– Mikor érkezett ide?

– Miért magáz?

– Öreg vagyok már. Nem szeretném, ha visszategezne.

– Úgysem merném.

– Helyes. Hány ágú az agancsa?

– Miért kérdi, uram?

– Mert már erősen alkonyodik, a tisztás túlsó széle, mely jó száz méternyire van tőlem, a szürkületbe vész, s már nem tudom megszámolni agancsa ágait.

Ám válasz helyett, a tisztás túlsó szélén, mely jó száz méternyire volt tőlem, hirtelen erős fehér fény gyúlt ki a valóságos szarvas körül, a két juharfa között. Azt hiszem, juharfák voltak. Szememben a nemrég lezajlott szaruhártya gyulladás után visszamaradt nubeculák már nemigen zavarták a látást. De ez nem érdemem. A tények mit sem bizonyítanak, ha hiányzik a hit. Felőlem agancsának akár száz ága is lehetett volna, akkor is tisztelem. S újra felemeltem lesütött szememet, s megtekin-

tettem fekete patáit, erős csüdjét és domború, magzatvizesen csillogó mellkasát. Mitől is csillogott?

Már rég sejtettem, de csak most bizonyosodtam meg róla, tekintetemet még magasabbra emelve, hogy a valóságos szarvas agancsán egy rózsaszínű, meztelen csecsemőt tart a magasba, ügyesen egyensúlyozva, hogy le ne essék a foldre, majd onnét tovább a kénköves pokolba, de az agancs hegyes ágai és kemény bogai között se sérüljön meg a lehetőséghez képest. A csecsemő – ha jól láttam – mind a két apró kezét ökölbe szorítva az ég felé emelte.

Különösképpen csönd volt, még az őszikék sem szóltak. A könyv lapjai nem zizegtek az alattuk sürgő hangyák forgalmától. A tisztás túlsó szélén – én az innensőn feküdtem – egyenletesen sütött a fehér fényfelhő, mely a valóságos szarvast emelgette – hátulról sütött-e vagy oldalról? . . . mert az égen a felhők rózsaszínben tündököltek. Az egyik leereszkedett volna a szarvas agancsára? Megfejthetetlen kérdések mardossák tudatunkat, éjjel és nappal, az ébrenlét minden percében s az álom combjainak ölelésében, de kit érdekelnek a megfejthetetlen kérdések? Érjük be a mindennapi kenyér és miatyánk gondjával! Nem, nem kel fel a szél, a levelek nem rezegnek, egy állóképben fekszem, nem hallik be a világegyetem kongása. A részletek ugyan kiegészítik egymást, a rózsaszínű felhő az égen s a meztelenül kalimpáló csecsemő a szarvas agancsán, de többé nem bízom magam az összefüggések szolgalelkű magyarázatára. Rajta, ússzunk ki az elképzelt szélviharral, amely valóságosabb az adott szélcsöndnél. Már a piros kockás plédem is lobog. Tán fel is ülhetnék rá? Tán fel is állhatnék az egyik piros kockára, széttárt karokkal, mint a repülő hattyúk. Tán el is érhetném a valóságos szarvast, mely az erdei tisztás túlsó szélén tűnt fel, hátsó részével az erdő homályába merülten, s véreres, nagy szeméből rám veti álmodozó, éjfekete tekintetét. Az állatok történelme szól tekintetéből.

Ha jól látom, a csecsemő leeresztette égnek emelt apró ökleit. Beszélni kívánna velem?

– Ön nem is csodálkozik?
– Nem.
– Helyes.

Lehet, hogy a csecsemő szólt a szarvas hangján vagy a szarvas csecsemőhangon. Egyiket sem ismerem. Nem tudtam eddig, hogy milyen tudatlan és árva vagyok. Nézem az erdei tisztás túlsó szélén álló címerképet, zöld mezőnyben szarvas, agancsán egy meztelen csecsemő, s a szívem elszorul. A fájdalom az élet ünnepi szűrője. Mostanában elszaporodtak az ünnepek. Szűrés után durvábbak leszünk vagy nemesebbek, választás szerint. A szarvas az erdei tisztás túlsó szélén áll, jó száz lépésnyire, mi sem természetesebb tehát, mint hogy a vastag ajkai közül kigomolygó gőz s a nyál, s tomporának tajtékja a földre csöpög. Zöld szvetterem a nyakam alá gyűrve, vértolulás veszélye miatt. Magasra vetik meg a fejem alját is. Ha legalább a bőgését hallhatnám, de soha! Megvetné két mellső lábát, nyaka megfeszülne, felemelné fejét. De nem teheti, hisz agancsáról a rózsaszín csecsemő a kénköves pokolba zuhanna.

– Érje be ennyivel!

– Kérem – mondom –, világéletemben szerény ember voltam.

– Szívbeli szerény?

– Azt hiszem.

– Ha nem jelentem volna meg most önnek?

– Vígasztalhatatlan volnék.

– Megtisztel.

– Megenged egy kérdést? – mondtam egy idő múlva. – Még meddig óhajtja rám mereszteni éjfekete, álmodozó tekintetét?

– Örökké.

Erre csak hallgatni lehet. De múlt az idő, s erőt vettem riadalmamon.

– Nem túlzás, kérem? – kérdeztem a tőlem telhető legudvariasabb hangsúllyal.

Nem hallottam, hogy mit felelt. Lehet, hogy megismételte előbbi válaszát. Lehet, hogy más határidőt szabott meg. Azt

hiszem, két juharfa között állt. Azóta is rettegésben élek, hogy beváltja fenyegetését. Mindegy, egy kissé felvidultam, hisz néhány perccel meghosszabbította életemet.

Az emlékezet játékai

A Radzywil-Podolsk-i várkastély trónjában élek, természetesen a trónszéken ülve. Néha a trónszéken ágyaznak meg éjszakára is. Néha éjszakára is a trónszéken ágyaznak meg. Micsoda? . . . Miket beszélek? . . . Mikor ágyaznának meg, ha nem éjszakára? Bár lehet, hogy egyszer egy őszi, esős napon, midon a törött ablakokon bevágott a szél és az eső, már délelőtt is . . . Mi? Mi történt délelőtt? Természetesen semmi. Itt évszámra semmi sem történik.

Elfelejtettem közölni, hogy ha látogatóim érkeznek a kastélyba, a trónszéket egy piros bársony kordonnal veszik körül, nehogy hosszan kinyújtott mutatóujjukkal hozzám érjenek, esetleg megtapogassanak. Kik? A látogatók? De hisz a legjobb egészségnek örvendek. Mégis, egyszer, már jó néhány éve, bár mondom, a tényeket és az adatokat a lehető legelővigyázatosabban kell kezelni, mert beláthatatlan következményekkel járhat, ha.

Említettem már, hogy a Radzywil-Podolsk-i várkastély egy sötét, zúgó erdő közepén áll, amely erdőnek egy részét kiirtották, azaz fáit kidöntötték, hogy felépíthessék a kastélyt, körülötte parkot telepíthessenek. A park . . . Legyek könnyelmű? Egyszer az életben? Elvégre az ember nem élhet örök vasfegyelemben, örökös megszorításokkal és kikötésekkel, agyvelejét egy szűk ketrecbe zárva, egyszer el kell hogy engedje magát egy-egy kiadósabb szellőzködésre. Ó, a puszták ég alatti tágassága! A vágtató ménes! A vágtató űrhajó! Hát igen, kimondom. A park megbízható értesülések szerint negyvenhét holdon terül el, persze kötelezettség nélkül. Telekkönyvi kivonat híján, csak szóbeli értesülésekre utalva, könnyen meglehet, hogy

negyvenhét holdat értettem, holott csak negyvenkét holdat mondtak, illetve súgtak a fülembe, óvatosan, szájukhoz tartott kéz mögül azon az estén, amikor jövendő életkörülményeim felől tudakozódva, megtekintettem szálláshelyemet, a kastély tróntermét, amelyet azóta – ezt bátran állíthatom – egy pillanatra sem hagytam el. Miért is hagytam volna el? Mindenem megvan. Bőségben élek. Körülöttem, tudatomban, egy negyvenkét holdas park, egy szempillantás alatt el tudom képzelni, még akkor is, ha történetesen negyvenhét holdra növekedne föl a telekkönyv tanúsága szerint. Szerencsére a telekkönyvbe betekinteni nincs módomban. Már említettem, úgy hiszem, hogy néha éjszakára is a trónszékemen ágyaznak meg. A trónszékemen ágyaznak meg néha éjszakára is. Hogyhogy? Miket beszélek? Hát mikor ágyaznának meg, ha nem éjszakára? Bár lehet, hogy egyszer egy esős, őszi napon . . .

Íme, hát elégedetten ülök szálláshelyemen, a Radzywil-Podolsk-i kastély tróntermében, amelynek huszonkét ablaka az építészeti egészségtan szabályai szerint délre meg keletre szolgál. Az adatban ezúttal nincs hiba, merészen közölhetem, hisz naponta többször is megszámolom őket, valamilyen bizonyosság mégiscsak legyen az életemben. Lassan lépegetek az egyiktől a másikig, hangosan számolok, s ha elértem a huszonkettediket, akkor huszonkettőtől visszafelé . . . Egytől huszonkettőig s huszonkettőtől egyig. Nagy öröm az, ha egy sem hiányzik. Persze, csak a fogadóórákon, értsd a látogatási időn kívül gyakorolhatok, mert délelőtt tíztől tizenkettőig s délután kettőtől hatig, mikor vendégeimet várom, a hölgyek s az urak megkövetelhetik a pénzükért, hogy trónszékemen tekinthessenek meg. Mérhetetlen jövedelmet biztosítok az államnak, belépődíjak címén. A Radzywil-Podolsk-i család utolsó élő tagja vagyok. Az eleven hagyományt tisztelik bennem, a királyi vér utolsó pezsgő lerakatát, hisz az úgynevezett történelem őseimnek még a csontjait is kihányta a temetőből. Akarom mondani, a sírboltokból. Akarom mondani . . .

Engedelmet kérek, hogy feldúhödtem. Valahányszor. Min-

den alkalommal, valahányszor eszembe jut. Naponta minimo kalkulo négyszer. Kétszer, amikor ki-, kétszer, amikor beakasztják. Mérhetetlen jovedelmet hajtok az államnak. De ... de ... devizákban is. S ebből ne telnék egy új piros bársony kordonra a trónszékem körül, e kopott, színehagyott, molyette, zsírosra fogdosott rongy helyébe, melynek úgyszólván már csak a kötélrostjai látszanak, itt-ott vörhenyszerű piros pattanásokkal, hogy az ember ránézni is utál, nemhogy hozzáérni. Mondtam ugye, hogy bőségben élek. De ne adj isten!

Szabad időmben, ide-oda sétálva a huszonkét ablak között, nem állom meg, hogy időnként egy szórakozott pillantást ne vessek a jól elképzelt park virágágyásaira. A békazöld, ragyogó pázsit szélén egy szegély húzódik lila ... lila ... lila ... Ej! No! ... Ön azt kérdi, hogy hívják a szegély lila ... Mit? . . A lila ... A kutyaúrmindenit! Engedelmet, hogy újra feldühödtem. Hát mindig? Hát soha? Ám ravaszságomat mi sem bizonyítja jobban, mint hogy egy egyszerű mnemotechnikai fogással emlékezetembe idézem ... Lila ...? Nevének első szótaga egy egytagú francia, vagy egy egytagú angol szó! Mily művelt vagyok! A francia egy piszkos, az angol egy illedelmes szó. Tehát? Sajnos, pillanatnyilag sem a francia, sem az angol ... Egy egyszerű, sima, egytagú szó, mely betűvetésben azonos a franciában s az angolban, de jelentésükben, hogy úgy mondjam, egymással ellentétesek, egy ilyen egyszerű szó ne jusson az ember eszébe! Pokolba a mnemotechnikával! A nagy békazölden ragyogó pázsit szélén lila ... Az ember óvakodjék a leíró részletektől, lám mily könnyen rajtaveszhet.

– Asszonyom, megkérhetném egy szívességre? Fáradjon el az egyik ablakhoz, s tekintsen le a parkba. Bármelyik ablakhoz, ha szabad megjegyeznem.

– Nos?

– A nagy békazölden ragyogó pázsit szélén egy szegélyt lát lila ....

– Lila?

– Igen, igen. Lila ...?

– Látom, hogy lila.
– Könyörgök. Lila . . .?
– Mondja, mit akar akar tőlem? Hintáztatja az embert?
– A Radzywil-Podolsk-i királyi vér nevében esedezem. Lila . . .?
– Mondja, maga hülye?
– Nem, csak öreg.
– Mit zaklatja az embert azért a néhány sz . . . s petuniáért! Panaszt fogok tenni a gondnokságon.

Megjegyzem, az ablakokat csak nyáron számolom. Télen a huszonkét lyukas . . . akarom mondani . . . egyszóval télen a nagy kiterjedésű trónterem kissé lehűlt levegőjében, a meszelt falak között nem kívánom hallani lépteim kongó visszhangját, jóllehet a viaszolt parketta még jó karban van. Ilyenkor télen kevés a kül- és belhoni látogató is, hosszan kinyújtott, három izületű mutatóujjával. Bár ez megint csak adat! Óvakodjunk! Aki oly kecsesen játszik az emlékezőtehetségével, az tartózkodjék az adatoktól és a tényektől! A múltkor is . . . jó múltkoriban volt, csak ennyit mondok.

Bár mondhatnám azt is, hogy a látszat csal és emlékeim hibátlanok. A történelem krónikásai is erre hivatkoznak, s az emberiség ehhez tartja magát. A lélek átszüremlik az adott világon. Melyik a fontosabb? Feleségem egy ízben este, lefekvés után, úgy van, ehhez ragaszkodom, lefekvés után egy pohár vizet kért tőlem, ki még íróasztalomnál olvasgattam. Bementem a fürdőszobába, vagy kimentem a konyhába, a csapból vizet töltöttem egy serlegbe, kiittam, majd visszatértem szobámba, íróasztalomhoz. Néhány óra múlva feleségem már hangosan kezdett panaszkodni, hogy nem viszek neki vizet. Kérdem, mi jogon. Megjegyzem, lehet, hogy az eset anyámmal történt, kivel hosszabb ideig éltünk kettesben, mielőtt meggyilkoltam. Mindegy. De régen volt, erre megesküszöm. Jobban mondva, megeskü dhetnék, ha olyan felelőtlen volnék, mint némely . . . Úgyszintén.

Hosszú életem során nemegyszer megesett, hogy beható el-

mélkedéseim színe folött összecseréltem a tárgyat az alannyal, vagy fordítva, s magam ittam meg a levét annak, amit másnak forraltam, vagy fordítva. Emlékezetem alagútjában megboldogult anyámat olykor összecserélem megboldogult feleségemmel, hisz mindketten sötétek. De fontos ez? Tedd a kezedet a szivedre, pajtás, fontos ez? Világjárt ember vagy, hallom, hogy Ugocsában is jártál. Amióta, mint illendő, elfoglaltam helyemet őseim kastélyában, s nyaranta a kongó trónteremben az ablakokat számolom a frissen meszelt szagú falak között, s vendégeim hódolatát fogadom, kik közül nem egy a lábamat is szívesen megmosná, ha kéznél volna egy megfelelő aranytál vagy egy fehér zománcozott lavor a hozzá illő langyos vízzel és ibolyaszappannal, azóta.

Hej, múlik az élet.

– Hogy van? – kérdezte tőlem a minap vagy máskor egy tréfás kedvű látogató.

– Mindössze azt nehezményezem – válaszoltam kellő megfontolás után –, hogy éjszakánként szarvasok bőgnek a trónterem ablakai alatt.

– Éjszakára miért nem vonul vissza magánlakosztályába?

Tényleg.

– Nos? – sürgetett.

Megszégyenülten hallgattam. Mit is felelhettem volna egy ilyen oktondinak? Hogy magánlakosztályom ablakain besüt a reflektorok fénye, s a közeli őrtornyokról behallatszik az őrségváltás csizmáinak kopogása s vastag tréfálkozásuk. Igaz, feljelenthetném őket. De hátha megvernek? Ám ez is csak a képzelet játéka, melynek tündérhintáján az adatok és tények eszelősen libikókáznak.

– Nem únja itt el magát? – kérdezte tréfás kedvű vendégem.

– Már miért únnám el magam?

– Egész nap egyedül?

– Elfeledkezik vendégeimről.

– Hülye!

– Például: udvariasan megvárva, míg ön el nem távozik, kertem megtekintése végett az ablakhoz lépek, huszonkét ablakom közül mindennap egy másikhoz...

– Ez már három hét.

– ... mindennap egy másikhoz, s naponta változó szemszögből...

– S három hét múlva újrakezdi?

– ... s naponta változó szemszögből az ablakon át megtekintem a nagy, békazölden ragyogó pázsit szélén a lila pet... a lila pet... A kutyaúrmindenit!

– Mi baja?

– ... a lila pet... Hogy az úristen süllyessze el!

– Mi történt?

– A mnemotechnika.

– Mit csinál?

– Ellenáll. A világ elfogy.

Hát így szórakozunk. Azt mondják, öregszem. Hexanicitet kellene szednem az állítólag elmeszesedő agyi érrendszerem tágítására. De hol találjak Hexanicitre itt a zúgó, sötét erdő közepén? Egyébként is pokolba a... Mivel is? Hex... hex... hex... Eh, pokolba a biokémiával!

Néha úgy rémlik, tróntermemben csak egy ablak van, az is rendhagyóan kicsiny, közvetlenül a mennyezet alatt van bevágva, és sűrű drótháló fedi. Ilyenkor oly nagy a sötétség, hogy nem találom a trónszékemet, s egy fapriccsen vagyok kénytelen helyet foglalni. De ez az észlelet is az emlékezet adattárából való, tehát kellő fenntartással elvezendő. Mint minden. Még a Cassiopeia tündöklő csillagképe is azon a magasságos égen, a drótháló mögött.

– Jó estét.
– Mi az? Kit keres?
– Bocsánat... Jó estét.
– Kit keres?
– Bocsánat. Azt hiszem, köszöntem.
– Nem érdekel. Mit keres itt?
– Nem is tudom.
– Hogyhogy nem tudja?
– Voltaképpen nem tudom. Elfelejtettem volna köszönni?
– Ha nem tudja, hogy mit keres, akkor miért feszítette fel az ajtómat?
– Felfeszítettem? Bizonyára, mert elállta az utamat.
– Ezek szerint ön a korlátlan egyéni szabadság híve?
– Miért ez a végletes fogalmazás, tisztelt úr?
– Fejszével feszítette fel az ajtót?
– Mármint én?
– Hisz most is ott van a kezében!
– Valóban – mondta a látogató meglepetten, miután végignézett magán, s megpillantotta kezében a fejszét. – Önnek igaza van. Fejszet tartok a kezemben, bármilyen hihetetlen is. Hisz nem is tudok vele bánni. Ha megengedi, leteszem erre a székre.
– Hol szerezte ezt a fejszét?
– Hogy hol?... Hol is?
– No bátran!... Tisztelt atyjaurától örökölte? Vásárolta? Kölcsönkérte? Lopta?
– Kissé fáradt vagyok, tisztelt úr. Megengedi, hogy leüljek erre a zsámolykára, a ketrec mellé? Mit tart a ketrecben?
– Az emlékeimet... Tehát!... Lopta?
– Ha jól emlékezem, a lépcsőházban akadtam rá.
– A lépcsőházban?
– Egy ajtónak volt támasztva, ha jól emlékszem.
– Az én ajtómnak?

– Úgy emlékszem.

– Égi jel! Egy ajtó és egy fejsze. Kézenfekvő, hogy amazt emezzel fel kell feszíteni. A házvezetőnőmet megölte?

– Zavarba ejt pontosságra törő kérdéseivel. Lehet.

– Csak azért kérdem . . .

– Kérdése érthető és méltányolható.

– . . . hogy rám ne büdösödjön.

– Persze. S a Társadalombiztosítónál is ki kell jelentenie.

– Az ráér. Ön árvagyerek?

A látogató széles mutatóujjával szétmázolta a szeméből rögtön kicsorduló két könnycseppet, s körülnézett a homályosan kivilágított szobában. Úgy látszik, erősen rövidlátó volt, mert hunyorogva többször is összecsípte szemét. Így lehet, hogy nem is vette észre a házigazda kezében az acélcsillogású dárdát, amely hegyével egyenesen a szívének célzott. A szoba egyébként – minden várakozás ellenére – kissé régies, század eleji ízléssel volt berendezve, a piros bársonydíványon és karosszékeken kis, sárgult csipketerítők, a falon ugyancsak már sárguló fényképek fölött egy Makart-csokor, a sarokban pianinó. A ketrecet már említettük.

– A legárvább a világon – sóhajtotta a látogató, újabb könnyeket morzsolva szét a szeme sarkában.

– Nono – mondta a házigazda. – A legárvább? Ezen lehetne vitatkozni. Erősen vérzett?

– Nem vizsgálódtam. Irtózom a vértől.

– Tehát megölte?

– Kit? – kérdezte a vendég csodálkozva. – Már megint ezek a tárgyra törő, határozott kérdések, amelyekkel annyira kifárasztja az embert! Kit öltem volna meg?

– A házvezetőnőmet.

– A házvezetőnőjét?

– S a vele egy ágyban alvó hatéves fiát? Megjegyzem, törvénytelen gyerek volt.

– Ha jól emlékszem, csak megnyúztam őket – mondta a látogató. – De emlékezetem oly megbízhatatlan!

– Ne kíméljen, kérem! Nem vagyok az apja. Helyesebben – ha a gyermek jelenlegi állapotát tekintjük – nem voltam.

– Nem kérdeztem, tisztelt úr. Maga vagyok a tapintat.

– Tetténék oka?

– Horror vacui – felelte a látogató némi gondolkodás után, miután még egyszer tűnődve szemügyre vette a mellette álló üres vasketrecet, amely a padlótól a mennyezetig ért, de ajtaja nem volt, legalábbis nem látszott. A sűrű, rozsdás vasrudak közé az ember legföljebb ha egy ujját dughatta volna be vagy ki, azt is nehezen. – Horror vacui – ismételte a látogató, s a keze fejével letörülve a vékony ajkai közül kiszivárgó véres nyálat, ujjait a magasba emelte. – Íme! – mondta panaszosan. – Most ezzel mihez kezdjek? Hova töröljem? A nadrágomba? Az ingembe? Ez az örökös bizonytalanság!

– Vegyen példát rólam – mondta a házigazda.

– Éspedig?

– Látja azt a piros kalendáriumot az íróasztalomon?

– A magnetofon alatt?

– Hát hol másutt?

– Nézni is iszonyat. Abba jegyzi föl?

– Természetesen.

– Naponta?

– Megsemmisülnék, ha csak egy napot is kihagynék.

– Undorodjam? Irigyeljem? Erre képtelen volnék.

– Azért nem találja helyét a társadalomban.

– Lehet – mondta a látogató lemondón. – Lehet. S a részleteket is megörökíti?

– Megörökíti! Nevetséges fogalmazás. A részletek csak addig élnek, amíg én. De mondhatja úgy is, hogy a részletek éltetnek engem.

– Egyszóval a pontos körülményeket?

– Mindent.

– A halál nemét?

– Természetesen.

– Hogy meddig tartott a halálküzdelmük?

– Elengedhetetlen.

– Hogy védekeztek-e, amikor rájuk támadt?

– Bármilyen különös, többnyire védekeznek.

– Valóban különös – ismételte a látogató bólogatva. – Nekem is visszatérő tapasztalatom, s nem győzök csodálkozni rajta. Egyszóval feljegyzi az eseteket? Minden nem kívánatos részletükkel együtt? Teszem, ha megfojtja az egyiket vagy a másikat? S a halálhörgésüket is le tetszik kottázni a magnetofonnal a filológiai pontosság kedvéért? S be a naplóba? Brrr.

– Minden igyekezetem arra irányul – felelte a házigazda, egy rosszalló pillantást vetve a látogatóra, kinek arca – mintha hirtelen rosszullét fogta volna el – elfakult és verejtékezni kezdett –, minden igyekezetem arra irányul, hogy lehetőleg a végső pillanatig megőrizzék emberi méltóságukat. A legkisebb ellenállás irányában haladok.

– Erőt veszek magamon – mondta a vendég. – Nem fogok hányni.

– Nem is ajánlanám.

– Kérem – mondta a vendég. – Én okulni kívánok. Egyébként nem kerülte el figyelmemet, hogy boldogult házvezetőnője kínosan ügyelt a rendre és a tisztaságra. Olykor még a Makart-csokrot is leporolta.

– Olykor? Mindennap.

– Elnézést! Ezek szerint ön előre megfontolt szándékkal...

– Mily nehézkesen fogalmaz, kedves kartársam. Mily nyakatekert kifejezések! Életem menetrendjéről tájékoztattam.

– Hihetetlen! Egyszóval előre megfontolt... S lehetőleg simán, fájdalommentesen, lehetőleg halálhörgések nélkül?... Hát én így nem bírnék élni!

– Mert ön műveletlen.

– Hullámok! Hullámok! Hullámok hátán ringatózni!

– Egyedül?

– Ez az, tisztelt úr – kiáltotta fájdalmas arccal a látogató a homlokára ütve. – Lássa, oly könnyelmű s megbízhatatlan

vagyok, hogy még a hiányaimról is megfeledkezem. Könyörgök az égre, segítsen rajtam! Hogy törhetnék ki magányomból?

– Kérem, ne rugdossa a ketrecet, úgysem engedem be.

– Azt hiszi, hogy alkati képtelenség?

– Ön sosem lesz boldog.

– S ezt fegyelmezetlenségemnek tulajdonítja? Játszi kedélyemnek? Pillangó röptömnek? Csak tudnék egyesülni!

– Tudatosítson!

– Hogyan?

– Vezessen naplót!

– Soha! S ha beledöglök is ebbe az átkozott civilizációba. Pedig – ismétlem – nem is vagyok szélsőséges... szélsőséges... Minek is hívják?

– Mit?

– Azt, amire ön gondol... Én az emberiséget képviselem.

– Az egészet?

– A hóhérokat levonva.

– Akkor miért boldogtalan?

– Nem is tudom. Azt mondtam önnek, hogy boldogtalan vagyok?

– Egy szóval sem.

– Nohát! Ne bosszantson!

– Nem szándékom.

– Ne is sértegessen!

– Eszemágában sincs. Tudom, mivel tartozom vendégeimnek. De tegye vissza azt a fejszét a székre!

– Kérem... Meg tudná mondani...

– Tegye vissza a fejszét!

A látogató félszegen mosolyogva körülnézett a homályosan megvilágított szobában, amelyben csak a ketrec mennyezetig érő, rozsdás vasrúdjai biztattak valamennyi bizonyossággal ott, ahol a rozsda még nem marta meg őket. A pianino fedele fölcsapva, de kottatartója üres volt. A fémes csillogású dárda a szívének szögezve. A falon elsárgult családi fényképek. – Ho-

gyan, még nem tettem volna vissza? – kérdezte a látogato, félszegen mosolyogva.

– Még nem – mondta a házigazda.

– Érthetetlen.

– Magam is azt tartom.

– Érthetetlen – ismételte a látogató. – De talán meg tudná mondani...

– Bizonyára. Visszatette már?

– Nem is tudom. De ha megmondaná, hogy...

– Visszatette vagy nem tette vissza?

– Halálra gyötör ezekkel a célra törő, tárgyilagos kérdéseivel – felelte a látogató rövidlátó szeméből egy nyugtalan pillantást vetve az ölében nyugvó vérfoltos fejszére. – Mit tudom én! Visszatettem... nem tettem vissza, egyremegy, hát nem? Hova kellett volna visszatennem?

– A székre.

– Szeretnék újjászületni, tisztelt úr.

– Az én véremben?... Visszatette?

– Sajnos, magányom egy és oszthatatlan – mondta a látogató, fejét mellére ejtve. – Hogyan, még mindig nem tettem volna vissza? Nem győzök csodálkozni magamon. S egyébként is! De ön bizonyára meg tudná mondani, hogy miért is tértem be önhöz az este, ajtaját felfeszítve?

– Bizonyára, mert az ajtó elállta az útját.

– Aha.

– S mert egy fejsze volt az ajtónak támasztva.

– Milyen igaza van – kiáltotta örvendezve a vendég –, milyen igaza van! Futottam a magányom elől, úgy van, menekültem. Ó, ha egyesülni tudnék!

A házigazda azonban már szemlátomást elvesztette türelmét. Becsöngette a házvezetőnőt, aki egy perc múlva már be is kopogott. Csak tökéletlenül volt megnyúzva, koponyájáról ugyan a bőrrel együtt a haj is levált, de a homlok s az arc bal fele épen maradt, csak a jobb szeme folyt ki. A nyakáról egy leber-

nyegszerű véres bőrdarab ereszkedett le kis, sárguló csipkegallérjára.

– Kérünk két feketét – mondta a házigazda.

A látogató rövidlátó két szemét összecsípve szemügyre vette a hölgyet. – Ő az – mondta elégedetlenül. – Kétségkívül megismerem. Sajnos, felületes munkát végeztem, s megint csak nem hatoltam a dolgok mélyére. Soha nem fogok visszatalálni a természethez.

– Nem az a baj, kérem – mondta a házvezetőnő.

A házigazda egy ideig hallgatott, majd egy hirtelen mozdulattal maga elé húzta s kinyitotta a piros kalendáriumot. – A vendég úr feketéjébe egy dupla adag ciánt kérünk – mondta türelmetlenül. – A fejszét tegye vissza az ajtó elé. Uramisten!

1966

Tűnődés, novella helyett

Kinek, minek van haszna abból, hogy írok. Magamnak? (Eltekintve attól, hogy írásból élek.) Másnak vajon van?

Ülök a Tamáshegy oldalában, százötven–kétszáz méternyire a Balaton fölött. Hátam mögött, a talajnak egy gyűrődésén – annak a szélén ülök – egy mandulás húzódik, hosszan, a végét nem látom, jobbról néhány lépésnyire egy szőlő, derékszögben a mandulással, óvatosan ereszkedik le a lejtőn. Előttem egy rét, néhány bokorral. Milyen bokrok? A nevük? Kisütött a nap.

A legközelebbi kis, kerek bokor alattam, épp szemben, alig tíz métrenyire, sárgán virágzik. Minthogy nem ismerem a nevét, nem tudom birtokba venni. De amilyen kicsi, mégis kettéválasztja maga alatt a Balaton zöldesszürke vizét: dőljünk be a látszatnak! A vizen felhők hosszúkás, szürke árnyai állnak. Csönd van. Dőljünk be a csönd látszatának is, ne bontsuk ki szálait. A fülnek más a hallása, mint a képzeletnek.

Kisütött a nap, mint mondtam, s melegem van. Szvetterben, bőrkabátban indultam neki a reggeli hűvös hegyoldalnak, kutyámmal együtt, de Luca száz lépés után visszafordult, s feltehetően hazament, magamra maradtam. Sajnálom? A felelősségnek egy fűszálnyi súlyával megkönnyebbültem ugyan, de elmarad a klasszikus jelenet, melyet annyira kedvelek: ülök a fűben, a kutya mellém heveredik, és egész testével combomnak dőlve és bekötve magát testi létembe, hegyezett füllel kifigyel a tájba. Ez hát elmarad. S tetejébe ő hagyott el engem, nem én küldtem el! Vereség. Tudom is, miért ment haza, de ez egyszerűnek látszik, erről később. Most döntenem kellene, levessem-e

a bőrkabátot az egyre hevülő napsütésben, mely lent, a távolban már itt-ott kéken megszikráztatja a tó tükrét. Azt hiszem, le szeretném vetni. A mellettem menetelő szőlőben jobbról, a hátamban, egy kapa ütemes, tompa vágásait hallani.

Az is elnehezíti kedvemet – bár csak a felszín alatt, alig észrevehetően –, hogy tudom, a mögöttem húzódó mandulás meddő, egy szem gyümölcsöt sem hoz. A locska Német bácsi figyelmeztetett rá, amikor legutóbb itt jártam, egy megvető kézlegyintés kíséretében. Annyira pártolnám az életet, hogy berzenkedem a meddőség ellen? Mindennek ellenére ennyire? Hadd sokasodjon és dögöljön, ahogy kedve tartja?

Innét, ültömben, jobbról a tihanyi félsziget lezárja a szemhatárt, bár ha felállok, a keskeny nyakán át ellátok túlnan a fonyódi hegyekig. Mármint ilyenkor, tiszta időben, amikor a természet nem függönyözi el alapvető kérdéseit, és farkasszemet néz eszméletemmel. De most ülök, beszűkítem magam, testemmel az anyaföldhöz kötődve, környezetemet is beszűkítve, s a kicsiny, boldogító, vagy jobban mondva, a boldogság téveszméjével töltekező részleteket figyelve, nézem magam alatt tíz lépésnyire a sárgán virágzó bokrot, amelynek nem tudom a nevét.

Hátamban a láthatatlan kapavágások. A nap már szinte merőlegesen süt.

Miért nem tudom a nevét? Levi-Straussnak a primitív népekről szóló egyik könyvében olvastam (ennek sem emlékszem a címére), hogy egy bennszülött afrikai törzs (melyik?) a kultúra legalacsonyabb fokán álló, amelynek olyan szegényes a nyelvkincse, hogy a legegyszerűbb fogalmakra is alig telik belőle, szinte matematikai gondot fordít környezete, az őserdő ezernyi növényének elnevezésére, nyelvi tudásával a legvékonyabb árnyalatokig fedezve a valóságot. Az érdek nyomása volna? Nem valószínű, mert – úgy emlékszem – tudásuk nemcsak a hasznos és az ártalmas, hanem a társadalmilag közömbös növényfajtákat is befogja. Én a növényatlasznak, melyet életem folyamán bejártam, még a legegyszerűbb elemeit is alig

ismerem. Ez is nyomaszt (bár pillanatnyilag csak lepkesúllyal), megint felületesnek érzem magam, noha csupán a tudatküszöb alatt, talán csak ugyanannyi agresszivitással, mint az a leselkedő, ugrásrakész tudat, hogy hátam mögött a mandulás terméketlen, s ez – szerencsémre – az egyre harsányabb tájban nem is háborgat többé. Mert íme, áradó fénnyel süt már a nap, a közérzet javul, a test (ó a test! a test!) elégedett, s nyomában a lélek, a felületes ringyó is könnyebbül. A neve-nem-tudom sárga bokorra egy fehér lepke száll, ennek sejtem a nevét, káposztalepke, leszáll, felröppen, kering a bokor körül, de milyen ideges hullámokban emelkedik, ereszkedik, csap jobbra, balra, s egymásba átkötve a három térfogatot, vibráló fénynyalábokat lövell kis fehér szárnyából.

A cselekmény meggyorsul: a káposztalepke mögött, ugyanabból az irányból jövet, egy nagy barna darázs tűnik föl, megtámadja a bokrot. (Mélyen lent a Balaton.) Csak egy pillanatra célozta meg, már zúgva felemelkedik, és zsinórrepülésben elszáll a fejem fölött. Megint ugyanabból az irányból, már a következő pillanatban, egy fecske lép a színre; csak egy tenyérnyire kívánt elrepülni a bokor fölött, de amikor meglátott engem, a bokor mögött ülve, mondhatatlan könnyű ívben, mint egy ceruzavonal a levegőben, fölemelkedik, s hangtalanul átvág fölöttem.

Csönd van. Csak a láthatatlan kapavágások. Úgy emlékezem, ekkor rémlett föl bennem a lehetőség, s rögtön el is határoztam, hogy begyűjtöm ezt a délelőttöt, azaz nevet adok neki, és kijelölöm helyét a tudatban. (Minek?)

Egy lekaszált lucernásban ülök, torsai átszúrnak a nadrágomon, a cipőmön.

Tehát: jegyezzem meg rossz, egyre gyöngülő memóriámmal a részleteket, a boldogító, jobban mondva a boldogság téveszméjével töltekező részleteket, el ne felejtsem, mire hazaérek a füzetemhez! Idősorrendben, szimultán tömörítéseivel együtt, ahogy rögzíteni tudom őket az érzékek s az eszmélet gyors csereforgalmában. Nyersanyag legyen! Persze nem lesz az, mert

máris dolgozom rajta, forgatom az agy vegyszeres folyamataiban, elektromos lökései közepette. Félkészáru? Mondjuk. Az a kérdés, mihez kezdek majd vele, beérem-e a lelettel, vagy továbbalakítom?

Kapkodom a lábam, helyezkedem, de a lucerna torsa mindenütt rám talál, belém szúr. A lábam egyébként is sajog egy kissé a meredek kaptatótól, mely ide felvezetett. Eszembe jut, hosszú idő óta először – tán a táji hasonlatosság révén –, hogy... mikor is?... vagy kiszabadulásom évében, vagy a rákövetkező nyáron Sz. L.-ék tihanyi házában, hol egy hónapot töltöttünk a feleségemmel, tromboflebitisszel ágynak dűltem, ... nem, a verandán feküdtem a lígestúlon, franciául transatlantique-on (nincs rá magyar szavam?), vagy nyolc–tíz napig mozdulatlanul, s egy kedves fiatal orvosnő injekciózott, nem emlékszem, hogy került hozzánk. Tán mint beutalt nyaralója valamelyik vállalatnak? Férje is orvos volt, úgy emlékszem, valamelyik klinika patológiáján dolgozott. De az arcukra? Először lent, az országúton várta meg a feleségét, nem akart zavarni, később ő is feljött. Akkoriban I. Gy., kinek háza tíz peronyire áll Sz. L.-éktől, minden este átjött hozzánk stb., stb. Satöbbi, mert ez már elvisz a mai délelőttől, bár később még megvizsgálandó, hol vonjam meg ennek határait az időben.

Nemcsak a lábam, a szívem is rossz volt. Ma jobb, de öregebb. Jobb? Mint az orvosok, az emlékezet is hazudik.

Tehát ez az emlék is, régi betegségem emléke, elkedvetlenítő, de furata megint csak az eszmélet mély rétegeiben halad, ugyanúgy, mint egy egyidejű látvány sunyi támadása: az alattam elterülő Balatonfüred ízlésem szerint túl sűrű településének, egymás hegyébe-hátába rakott piros cseréptetős házainak felülnézete. Mostanában már lehetőleg elkerülöm a tömegbe verődött embereket, tehát szűkös helyen szorongó házaikat is. Mennyivel szebb s számomra megnyugtatóbb volna ott lent egy kis falu, akármilyen tömör is, de kisebb lélekszámmal, mely lakóit napközben szerteszét küldené a szőlőkbe kapálni, metszeni, kacsolni, rigolírozni... Jól van, jól van, elég, ne vágjunk fel

szőlészeti álismereteinkkel! A faluban – képzelem – utcahosszat alig látni embert, talán egy gyerek szalad ki a kiskapun, az öregek bent az udvaron, a házban szöszmötölnek... Másrészt az ember nélküli tájtól is riadozok, egy erdőborította hegytől, melyen emberi kéznek semmi nyoma, egy ház sem látszik, este egy lámpa (petróleum) sem világít. A Tamáshegy elhintett présházaival mennyivel érthetőbb, azaz szebb a szomszédságában púposodó, lakatlan Péterhegynél, melynek írásjegyeit csak a természet rótta. Tehát: teljesen magamban, visszhangot verő anyag nélkül nem tudnék meglenni. Ez is felületesség?

Visszatérve, Füred: sok! De a nemtetszésnek az idegeimre vetődő árnyéka könnyű, mint a felhő árnyéka, a kedély pillanatnyi szerkezetét nem bolygatja meg. (Bár nem tudható, hogy az alkotó kedv mikor mitől borzolódik fel.)

„Felhő árnyéka"! Felhő! Néhány perce északnyugati szél kerekedett, az Öreghegy felől fúj, ez már komolyabb fenyegetés. Itt nálunk nyugat, északnyugat felől felhősödik.

De egyelőre nincs veszély, forrón süt a nap. Tihanyban, Sz. L.-ék házában reggeltől estig vertem a gépet, fordítottam. (Sz. L. beküldte a börtönbe *Százhúsz szonett*-jét, de mire kiszabadultam, már meghalt. Életében mindössze egyszer-kétszer találkoztunk.)

Lehetőleg nem nézek Füredre. Lent, az ösvényen, a szőlő végében egy csillogó fekete kutya szalad, messziről is megismerem Szuszit. Mintha már kevésbé sántítana. Egy ember tűnik fel mögötte, a bokrok közül, nyilván B. néni agronómus fia. Hova mennek, hisz B.-ék kaszálóját már elhagyták, arrébb van, bal kéz felől. A váratlanul fel- és letűnő emberi alak, noha önmagában ártalmatlannak látszik, megint csak árnyékot vet a lélekre, mert tudom, hogy az ember veszélyesebb a darázsnál, mely az imént szinte súrolta a fülemet. Mégsem lehet B.-ék fia, mert az motoron vagy kocsin jár föl a községből, meghallottam volna.

Pedig közérzetem egyre javul, alighanem attól a pillanattól

kezdve, amelyben elhatároztam, hogy feljegyzem e délelőttöt. Az alakítás, a megformálás, a teremtés készülődő öröme. Egyelőre ne firtassuk, hogy van-e célja, értelme más, mint hogy tíz mondat közül legalább egy félig-meddig sikerültet kikalapálhassak. Oldalanként legalább egy félig-meddig tökéleteset, vagy legalább olyat, mely első ránézésre tökéletesnek tetszik. Már a készülődés a felkészülésre is felizgat.

Izzadok, mégiscsak le kellene vetni a bőrkabátot. De most az erőgyűjtés, a nekifohászkodás pillanatában minden erőkifejtés, tehát az elhatározás is, hogy a kabátomat levetem, esztelen pazarlás volna. Hát még magának a kabátnak a levetése! Vigasztalásért lenézek a tóra; mozdulatlan, szépiakék. De oly messzi van, hogy sajnos még elképzelni sem tudom napsütött vizének illatát, pedig már egy-két fehér vitorla is felém lebbentené. Talán mégis jobb volna közvetlenül a vízparton élni, ott, ahol egyszer H.-ékat meglátogattuk; a nagy kert homokos széle egyenesen a vízbe ereszkedett, a földi szerelem hideg, verejtékes magömlésébe. Körös-körül szomorúfűzek ágyékszőrei. De onnét elriaszt az emberek közelsége, a berregő motorcsónakok, a jobbról-balról bömbölő rádiók, este a szomszéd vendéglő cigányzenéje, amelyek kandin vagy közömbösen, mindegy! beletépnek az óhajtott egyesülés szemérmébe.

Vissza, fel a hegyre, a csöndbe! Hátam mögött a még mindig láthatatlan kapavágások. Mily kellemesek! De már újra jelentkezik a hódító, a tolakodó homo sapiens fajtája két aktatáskás képében, akik fölfelé, felém kapaszkodnak a meredek ösvényen. Az aktatáskával a kezükben úgy hatnak, mintha én egy vállamra vetett kaszával járnék a Váci utcában. S milyen gyorsan, egészségesen, erőfeszítés nélkül jönnek fel a meredeken partos hegyoldalon, amelyen én csak többszöri megállással, mély légvételekkel, meg-megreszkető lábbal, a szív s a tüdő fortisszimójával bírtam felkapaszkodni, s még büszke is voltam rá, hogy bírom. (Amióta Hexanicitot szedek.)

Néhány lépésnyire zsálya lilul. Tépnék belőle, ha elérném.

De így is majdnem el tudom képzelni szétmorzsolt leveleinek erős, fűszeres szagát. Majd hazamenet!

Még nem láttak meg a bokor mögött. – Rosszul aludtam az éjjel – mondja az egyik homo sapiens a mögötte baktatónak, sőt szökellőnek. Tényleg aktatáska van a kezükben, bármilyen hihetetlen. A rossz éjszaka folytatására nem figyelek. Merre tartanak? Nyilván abból a négy-öt házból álló kis település felé, amely még valamivel magasabban a hegyoldalban, a hirtelen balra kanyarodó ösvény mentén állt össze, előőrsnek – épp a kanyarban – egy kis présházat küldve maga elé, a pince fölött egy szobával, melyet Német bácsi szerint egy békéscsabai család bérelt ki nyárára. Esőverte, szürke deszkafalaival, a völgyre nyíló egy ablakával, a présház tövében egy család mályvarózsával a kis szoba milyen megtévesztően kellemes ígéret! El tudnék-e élni benne, mint ifjúságomban... hol is?... kenyéren, magam melegítette konzerven, teán, tejen, a messzi kútról hozva a vizet, s honnét a kenyeret? Jó ringatódzni a képzelet hullámhátán.

Elvetem, öreg s kényelmes vagyok.

Most észrevettek. A hátul lépegető köszön. Elhagynak.

S ebben a pillanatban, a szőlőben, egymagasságban velem, a tőkék napsütötte, zöld csipkés levelei és kackiás bajszai mögött, a szélfútta, imbolygó résekben feltűnik a láthatatlan kapavágások szerzője, egy derékig csupasz, fiatal barna férfitest. Az emelkedő, zuhanó kapa is megvillan... dehogy villan meg, hisz rajtaragadt az agyag (a séma hogy elviszi a tollat!)... tehát nem villan, hanem le-föl suhanó geometriai rajzával s a benne feszülő súlyával összeköttetést teremt az ember és a föld között, mozgásában nem sokkal nagyobb hely- és időközökkel – arányosítva –, mint ahogy az anyag belsejében az elektronok, s azokon belül a protonok és neutronok egymást követve létrehozzák az anyag folytonosságát. Légy eggyé a földdel, mondja a kapa. Végül úgyis oda hanyatlasz vissza, nincs mese. Akkor is, ha egy holdrakéta belsejében, hány millió kilométerre a föld fölött ér utol halálod, és csontjaidat kiszórják az űrbe.

Luca nyilván azért ment haza, mert észrevette, hogy feleségem öltözik, tehát alighanem kocsin lemegy a községbe bevásárolni. Ezt nem lehet kihagyni! Egyszeriben megfordult, s mint akit hirtelen süketség vert meg, hiába fütyültem neki, magasra tartott farokkal, bizakodón és vidáman nyílegyenesen haza keszegelt. Jól számított, a feleségem elvitte.

Így hát nem kell rá vigyáznom.

A kapáló férfi nem zavar.

Mit is írtam tegnap a kutyákról a *Tükör*-ben?

„A kutya szeretete gazdájához nem mérhető emberi ráció szerint, még ha agyonkényeztetném, akkor is adósának érezném magamat. Ha az emberek elkedvetlenítenek, a kutyámra nézek, a szeretetnek erre az eleven csillámára, s egy időre megnyugszom."

Hogy nézzem? A szeretetnek ez az eleven csilláma még csak hátra sem fordult, amikor faképnél hagyott.

Túlnan, a szőlőben a kapáló férfi most már egy magasságban van velem. Rokonszenves látvány? Vajon? S ha mégis, mi teszi rokonszenvessé? . . . a munka? Az, hogy – úgy látszik – vagy mondjuk, úgy képzelem, kedvvel végzi, tehát nem kényszerből, nem csupán a kereset kedvéért, másrészt nem is csak az időtöltés kényszeréből, amely maholnap az emberiség egyik legnagyobb megoldandó problémája lesz. Kedvvel végzi, mint az egészséges ember természetes szükségét. Igaz volna tehát az a közhely, hogy a munka boldogít? De milyen munka? S mi közöm hozzá?

Valami közöm van. De ne göngyölítsük le most ezt a gombolyagot, mert már messze túlvinne e jegyzetek határán, a napsütötte füredi délelőtt szelíd vonalvezetésén. Száz-, kétszáz éven belül az ember már négy-három-két órai munkával kényelmesen fedezni tudja majd minden ésszerű szükségletét, s elborzadok, ha arra gondolok, mire fogja fordítani fölös idejét, erejét. Újabb háborúkra? Önmagának újabb kínvallatására? A „kultúra" terjesztésére a szomszéd égitesteken? De azon törjem most a fejem, itt, a meddő mandulás alatt ülve, hogy száz, két-

száz év múlva az emberiség mint fogja nyalogatni, gyógyítani maga ütötte sebeit? Nem inkább a meddő mandulással kellene-e törődnöm, vagy Jánoska küszöbön álló műtétével, vagy szeretett V. barátom lassú halódásával? Ezeken nem tudok segíteni, még azzal sem, hogy szánalmam és szeretetem teljes sugalmazó erejével megidézem őket, még azzal is, sajnos, csak a magam egyensúlyát támogatom.

De ha nem gondolunk előre, ha nem „tervezünk"? Még komiszabb lesz? Nincs erő s mód rá, hogy az értelem s a jóindulat erőt vegyen az emberi ostobaságon?

De ne markoljunk annyit, koromhoz sem illik, s nem is fér be e szélfútta, napos délelőttbe. Válaszul talán csak ennyit: néhány napja kigyomláltam házunk előtt a kerti kaputól a gesztenyefáig vezető utat, de már másnapra s azóta is mindennap itt is, ott is újabb paréj tört ki a murva alól, rendszeretetemet s homo sapiensi gőgömet provokálva, s arra kényszerítve, hogy minduntalan lehajoljak, s az ujjaimmal piszkáljam, tépjem ki a kavicsok közül az élvvágyó, finom, fehér gyökérszálacskákat, jól ügyelve, hogy bele ne szakadjanak; mondom, a napi kínos derékropogtatás s kultúrfölényem sebei ellenére szívemben a dudva pártján vagyok. Az élet pártján? Nyilván utolsó köhögésemig, mely időben egybe fog esni eszem utolsó s legsúlyosabb marasztaló ítéletével.

A kapáló férfi mögött egy gyerekhang néhány érthetetlen szót kiált a napsütésbe, s egy kis kartonruha lebben át szórakozottságomon. Mire észbe kapnék, már nincs is. És mégis, mintha szórakozottságomat féltené, az ellazított test és figyelem gyorsan elfordul, először a tó felé (gondosan elkerülve a füredi tetőtömeget), s lustán beszívja egyre élénkülő kékjét s rajta a felszaporodott vitorlások fehér rajzását, majd a még nagyobb nyugalom és biztonság kedvéért a lakatlan Péterhegyre vesz irányt, mely mint egy leskelődő macska púpja áll a látóhatáron. (Minek itt ez a „púp"? Nem jó.)

Az északnyugati szél, az esővel fenyegetődző, elcsendesült, a

veszélyeztetettség érzése, mely egész idő alatt közérzetem alatt lappangott, múlóban. Talán már haza kellene menni!

Nem tudom, ki kapál a szőlőben, s kié a szőlő. A sárga bokor nevét sem tudom.

Most figyelek fel csak arra, illetve kérdem magamtól, tekintetemet a Péterhegy felől visszakanyarítva s jobb kéz felől a fű között liluló zsályán pihentetve: zsálya? ... hogy kerül ide? Hisz már vagy két hete elvirágzott. S jut eszembe, hogy idejövet az úton is mindenfelé találkoztam vele, ügyet sem vetve rá, hogy elméletileg nem lehet ott, ahol van. S hogy a mezők, rétek másképp is kiszínesedtek, holott jó két hétig már nem volt mit szedni a vázákba. Tárgyi tudásomat a világról oly bizonytalannak érzem, hogy ezúttal nem restellek felkelni ültömből, s orromat is segítségül kérve a személyazonosság megállapításához, megszagolom a szép püspöklila virág szétmorzsolt levelét. Kétségtelenül zsálya. Másodvirágzásban. S most látom, másodszor virágzik a papsajt is, amely rég kifogyott a rétekről. Új jövevény azonban a hosszú, ágas-bogas, rücskös szárú kék katángkóró (csak később jut eszembe a neve) itt is, ott is a keskeny ösvény szélén, amelyen felkapaszkodtam, de beljebb elszórva a mezőn is. Idejövet nem is vettem észre. Hát mire figyelek?

Visszaülök már jól kitaposott helyemre. Haza kellene menni.

Végeredményben mire jó ez az adatgyűjtés, ismétlem, kinek válik hasznára? ... Ha talán novellát írnék belőle? De azt is minek?

Az írói kedv (vagy rutin?) azonban az elmúlt egy-két óra alatt észrevétlenül annyira felduzzadt bennem, hogy elnyomja az értelem szavát. Felhúzom a térdemet, mind a két kezemmel átkarolom, s ettől a fiatalos mozdulattól az alkotó kedv egyszerre magasan felszökik, minden ellentmondást visszautasít. Fiatalos mozdulat? A test emlékezik: kiránduláson alighanem így ültem valamikor a nők lábánál a fűben. Most a Múzsáénál, mely olykor még megajándékoz megbízható, bár középszerű szerelmével.

Tehát novella? A környezet megvolna, de miféle történetet tudok kibontani belőle? Segítségül kérve azt a bizonyos, bár fölötte bizonytalan tudásomat a világról? Tudásomat az emberekről. Tudásomat helyükről, illetve hely-telenségükről a természetben. Kényszerhelyzetükről a társadalomban. Azokról a bonyolult viszonylatokról, melyek családhoz, szomszédhoz, hatósághoz, nemzethez, hazához stb. kötözgetik őket. Tudásomat hasi és nemi életükről. Tudásomat már génjeikben felépült jóságukról, gonoszságukról, csillapíthatatlan tudásszomjukról, azaz kíváncsiságukról, rossz arányérzékükről, hibás szemmértékükről, s arról az alapvető képtelenségükről, hogy a bölcs elégedettségnek valamilyen nyugalmi állapotában helyezkedjenek el, a termékeny izgalmat termékeny nyugalommal ötvözve. S tudásomat azokról az olthatatlan agressziókról, amelyeknek keresztttüzében szakadatlanul pusztulnak, mert nem a faj fenntartására hasznosítják őket, mint a növény- s állatvilág, hanem nevetséges hóbortjaik s hiúságuk szekerébe fogják.

Tehát a feladat: – mindezt összeadva s egy kevés ihletért is fohászkodva, hogy rakom össze és költöm át az adott elemeket a célnak megfelelően úgy, hogy a történetben bizonyságaim s bizonytalanságom arányosan keveredeve elmondják a világ állapotát? (Minek? Okulásul? Ezt most hagyjuk!).

Azon kapom magam rajta, mindig a történet felépítését tartva szem előtt, hogy az észlelt jelenségek közül elsősorban azok vonzanak, amelyekről a legkevesebbet tudok, s így léggömb alkatuknál fogva a legalkalmasabbak arra, hogy önkényes tartalommal, azaz a világról való állítólagos tudásommal töltsem meg őket.

1. Hova igyekezett B.-ék fia? Gyilkolni indult? Ugyan, fényes nappal, s egy kis fekete kutya kíséretében! Ismétlem, fényes nappal, ragyogó napsütésben? A gyilkosság motívumait ugyan könnyűszerrel össze tudnám kaparni képzeletemben, de körös-körül a napsütötte szőlők ellenállnak. Bár... De miért ez az ifjonti végletesség, minek a gyilkosság? Minél több körülöttünk a földön a valóságos hulla, annál elkopottabbak lesznek

a fikcióban. S egyébként is a halál, a megmásíthatatlan s visszavonhatatlan bizonyosság nem alkalmas annak a rezgő bizonytalanságnak a kifejezésére, amellyel ma az emberek dolgai fölött ítélkezem. (Nem úgy, mint ostoba ifjúkoromban, a szilárd vélemények, meggyőződések s a kíséretükben szárnyaló remények korszakában, amikor minden novellámban halomra gyilkoltam hőseimet.)

B. tehát nem gyilkolni indult. Hanem?

2. Szuszi sántasága. (Ez két-három hétre nyúlik vissza.) Hol s ki vagy mi törte el a lábát, erről semmit sem tudni. Gyerekek vitték magukkal, állítólag egy kocsi gázolta el az országúton, és csak három nap múlva vonszolta magát haza. De ha igaz, hogy elgázolták, akkor a gyerekek miért nem tudatták B.-ékkel? Ők törték volna el a lábát? B.-ékről az a hír járja, hogy egyik kutyájukat élve egy beomlott kútba dobták.

3. Milyen x-ek szerepeltek még ezen a délelőttön? A két aktatáskás. Aktatáskájuk biztosít békés, vagy legalábbis vértelen szándokaikról, amelyek persze tömve lehetnek vészes polgárjogi következményekkel. Gondolhatunk foglalásra, vagy ellenkezőleg egy örökségre, pörre, egy szőlő vagy egy pince vételeladásra, egy tsz-akcióra, sőt biztosítási ügynökökre is. A lehetséges motívumok végtelen sora kullog hátuk mögött, tragikus redőzetű tógában vagy bohócsipkában. De a nyomukban keletkező történet, bármilyen messzire hajtanám is az emberi színjáték útvesztőjében, az ünnepélyes finálé, a halál híján kisszerű, majdnem azt írtam, kispolgári lenne, s ettől most két okból is viszolygok. Egy: nem illik korunk nagyszabású stílusához. (Bárhogy vélekedünk is korunkról, de stílusa van.) Kettő: nem illik e bár bájos, de fenséges, óriási tájhoz. A halállal végződő történet ellen azonban – a napsütötte fűben ülve – lényem minden porcikájával tiltakozom. Ugyanúgy, mint egy adóvégrehajtó vagy egy biztosítási ügynök sui generis szerepeltetése ellen.

4. De színre léptethetnék egy vagy több olyan személyt, kik a valóságban kívül rekedtek e délelőttön, s vagy emlékeim kö-

zül válogatnám, vagy kitalálnám őket. (Kitaláláson értve azt a vegyi folyamatot, mely elraktározott emlékanyagomat – más nincs – átszervezi.) S már tudom is, vagy mondjuk szerényebben, sejtem is, hogy a valóság, azaz a napsütötte füredi délelőtt mivel vétett a költői képzelet ellen: kihagyta belőle a szerelem s a termékenység szép emberi jelképét, minden boldogságunk és keservünk forrását, a nőt. Az égi s a földi szerelmet. Vagy ha nem is magát a szerelmet, de annak lehetőségét, tehát – ismétlem – a nőt. (Nem elég a virágzó katángkóró.) Akár egy öregasszony is színre léphetne, mondjuk épp B. néni, amint vékony, reszketős hangján litániázva: „Hé Zsemlye, hé Rózsa . . . no de Rózsa!" teheneit legelteti, s még nyolcvan éves korában is, halványan bár, de nőre emlékeztet. Igen ám, de B. néni délelőtt nem legeltet, csak estefelé. Persze, még jobb volna egy fiatal lány, mondjuk, tejet hozna B. nénitől (de hisz az csak este fej), vagy piros ruhában, csörgő vödörrel a kezében vízért menne a messzi kúthoz. Ez volna a történet? Ez nem történet. A történetnek egyik eleme? A lány sírhatna. Egy szép, piros ruhás fiatal lány sírna a teljes fényerővel robbanó Balaton fölött, a mosolygó szőlőkertek között lépdelve. Miért sír?

5. Ne sírjon! Az ízlés, a képzelet, az ihlet megint teljes erejéből tiltakozik. Ez a táj boldog. Vagy fordítva: ha a boldogságot egy tájjal akarnám kifejezni, a földnek ezt a részletét választanám. A boldogság: ha az ember meg van elégedve önmagával. Ez a táj meg van elégedve önmagával.

S már kezdem érteni magamat: ez a délelőtt az elképzelhető legnagyobb írói feladatot tűzte elém: írjam meg a boldogságot. Ha történetben: egy boldog ember vagy boldog emberek (egyre nehezebb) viszontagságait, melyeknek kezdete, közepe, de legalább a vége boldogság. Vagy legalább útja, útjuk egy része az, épp az a rész, amelyet meg kell írnom, s amely hátrafelé és előre a boldogság beteljesülésével világít. Vagy csak az ígéretével?

Ne alkudozzunk!

Elgyávulok, nemcsak a feladat nagysága miatt, hanem mert

már néhány perce több vadgalamb, természettudományos nevén balkáni gerle kering körülöttem utálatos károgásával vagy vijjogásával. Végigkísérték börtönéveimet, prófétikus *ki-töl-töd ki-töl-töd* kiáltásukkal, s bár rosszul jósoltak, s bár akkor is, ma is elragadtatva figyeltem, figyelem karcsú nyakuk amfórahajlását, gyönyörű tartásukat s tollazatuk angol eleganciájú, tapintatosan összehangolt színeit, a gyomrom még mindig elszorul, ha jólismert károgásukat vagy akár szerelmi búgásukat hallom, vagy nehéz szárnyaik fütyülését a fejem fölött. De magányomban pók híján akkor velük is beértem.

Tehát a boldogság! A tájhoz illő emberi boldogság egy történettel kifejezve. Egy történettel, melynek fő eleme maga a táj, nemcsak háttérként, hanem szinte tevőleges szerepkörben, mert nemcsak eredménye, de eredője is lenne az emberi szereplők boldogságának. Mintha az a napsütés, mely két-három órára fel tudja hevíteni a lelket, egy egész életet is betölthetne sugárzásával. Mintha a paradicsomban Ádám és Éva valóban bűntelenek lettek volna addig a pillanatig (amelyet már nem írnék meg), amikor a piros alma felcsillant a lomb között. Hisz amúgy is azt gyanítom, sőt már-már tudom, hogy alapjában véve csak a táj leírása, a délelőtti pompa, a fény, az ízek, az illatok, a vízi csillogás, a heveny nyár papírra rögzítése, nyelvbe öntése, tökéletes megformálása ösztökéli írói kedvemet, s tölt el valamennyi erővel és lelkesedéssel. A történet mindenképp csak alárendelt szerepet játszana.

De akkor minek a történet?

Tehát meghátrálok?

Az északnyugati szél, amely – látom – lent a Balatonon hullámokat ver, ide föl csak egy-egy kóválygó szellőcskével nyúl föl. Még mindig nem vetettem le a kabátomat. Bár igaz, hogy a sárga bokornak sem tudom még a nevét.

Meghátrálok?

De minek a történet? Úgy van, minek a történet?

Igaz, hogy nem szívesen érném be a táj puszta leírásával. Más, ha költő volnék. De a költői sűrítésnek (dichten: besűrí-

teni) a próza technológiájában a történet az egyenértékű analógiája. Amit a vers első személyben mond el, azt a próza több személyre kénytelen fölosztani. Több személyre s a köztük óhatatlanul is kialakuló kapcsolatokra. Bármilyen lassú menetű is ez, s akár egy helyben is állhat, de a „több személy" képlettől nem bír elszakadni, még akkor sem, ha egyetlen személynek egyetlen helyre rögzített egyetlen percét mondja el: ha ez a perc nem mutat be valamilyen viszonylatokat és összefüggéseket – akár áttételesen is – más személyekkel, akik a jelenben vagy a múltban (vagy csak eztán a jövőben) körülveszik a főszereplőt, akkor ez területenkívülivé válik s összeesik, mint egy üres zsák. Monológot csak a költő mondhat.

A táj, amelyet leírnék, végtelen, következésképp leírásom is végtelen lenne, még ha válogatnék is, és csak főbb elemeit venném leltárba. El ne feledjük, prózáról beszélek. Összeadással nem boldogulok. Prózában a részletek puszta összegezése egyenlő nullával. Terjengősséggel nem lehet a végtelent kifejezni, pontossággal sem. A prózának lételeme a sodrás, vagy óvatosabb szóval, a mozgás a forrás és a delta között. Vagy más hasonlattal: nem egy álló vonat ablakából jegyezgetek. A próza finalista természetű; ha úgy látnók, hogy önmaga körül forog, akkor is százat tehetünk egy ellen, hogy legalább a saját farkát kergeti. Egy tájnak vagy akár egy lelkiállapotnak a leírása csak akkor sikerülhet, ha eleje és vége van, ami a próza technológiájával kimunkálva, történetet jelent. Közérthetően és jó magyarosan, sztorit.

Mondjam tovább – magamnak! –, hogy érzékeimmel csak azt tudom felfogni, aminek alakja van, s egy epidermisszel elhatárolja magát a térben és az időben? Hát a szél, amely most itt a fűben felém csap? A virágillat? A szélnek és a virágillatnak is van epidermisze. Ugyanígy az értelem nem tudja befogni az alaktalant, a szétfolyót, az agy vegetációjának burjánzását, ha ez nem követ valamilyen rendezői elvet, akár az aszimmetriáét. A legésszerűtlenebb csapongásokat is szívesen követem, ha van menetirányuk, azaz törvényük, amelynek alárende-

lik magukat, azaz sztorijuk. Külső vagy belső, egyre megy. Csak akkor elégülök ki, ha ösztöneim és értelmem, kéz a kézben haladva, egymást magyarázzák.

S hozzátehetném a még nagyobb biztonság és érthetőség kedvéért, hogy nem bízom magam arra a két ismert, csalfa párhuzamosra, amelyek a végtelenben találkoznak, mert a végtelent nem érem meg.

Még sincs most kedvem (vagy erőm? vagy tehetségem?) történetet írni erről a füredi délelőttről. Még Philemon és Baucisét sem, akiket az istenek hűségük jutalmául megajándékoztak egy tamáshegyi szőlővel. De még egy kezdődő boldog szerelem meséjét sem, melynek édes ártatlanságával csak ostobasága vetekszik. S a legkevésbé a magabiztos, értelmes, szép optimizmusét, mely a történelemmel farkasszemet nézve a technikai civilizáció üvöltése közepette is megveti a lábát a földön.

Közvetlenül fölöttem, fent az égben, egy fülsiketítő robbanás, még a közeli diófa levelei is megrebbennek. Repülőgép zúgása. Egy második robbanás. Egy harmadik. Szuperszónikus repülőgépek gyakorlatoznak a Balaton fölött.

Vajon Luca hol van most? Ilyenkor lesunyított füllel, esztelen rettegésében farkát behúzva kirohan a házból, vagy berohan a házba, s még egy félórával utána is egész testében reszket. Trioxazint vagy Pipolphent adok be neki, hiába. Nálam is jobban tudná, hogy miért reszket? Hol van most szegény? Ha a kocsiban ül, feleségem mellett, talán hamarébb megnyugszik.

Nincs kedvem történetet írni. A sztori untatna. Írói ösztönöm tollbamondására szögezem ezt le, s nem is lepődöm meg rajta túlságosan, jóllehet szembekerülök bizonyára jól megalapozott véleményemmel az elbeszélő irodalom természetéről. Már jó ideje érzem ezt az egyre fokozódó kedvetlenséget, már a *Capriccziók* óta, dehogy, már jóval előbbről, már hosszú esztendők óta nyuvaszt. De hagyjuk a forráskutatást, nem kívánok a magam filológusa lenni. Csak a kuriózum kedvéért kérdezem: elképzelhető-e, hogy egy lelki válság közvetlen következményeként nem az író, hanem egy irodalmi műfaj roggyan meg?

Vagyis, hogy a hagyományos epikának szüksége van azokra a hit és remény támasztotta önkéntes korlátokra, amelyekről a szkepszis bátran lemondhat?

Még egyszer szétnézek a napsütötte, óriási tájon: nem kívánok sztorit írni. Elméletileg egyébként is minden másképp történhetik. Sőt, másképp is végződhetik. Az író fújja, fújja a történetét, s egyszerre csak azon veszi magát észre, hogy csak a saját szufláját absztrahálja. Pedig mondom, minden másképp is történhetik. A föld a bizonytalanság fanyar levében forog. A történetnek pedig az a veszélye, hogy bizonyítani látszik valamit, amit az író nem is akar bizonyítani.

Fölkelek, hazaindulok. Még nem vetettem le a kabátomat, már nem érdemes. De most, az ihlet állapotában, a részletekre kiélezett tekintettel már észreveszem utam mentén itt is, ott is a másodvirágzását élő papsajtot, zsállyát, B.-ék háza mellett elhaladva a disznóólból áradó bűzt. Ez megnyugtat, hamarosan otthon leszek. Szuszit nem látom az udvarban. Egy-két perc múlva otthon leszek. A házunk alatt húzódó mélyút felől már hallom kocsink dudaszavát s jól ismert, finom motorzúgását: egyidőben érkezünk haza a feleségemmel. (Ez is megnyugvás.) Pedig már sietnék az íróasztalomhoz, feljegyezni a délelőtt hívószavait, mielőtt kihátrálnak gyatra emlékezetemből.

Ablakom előtt, a nagy vadgesztenye lombjában már megint szól a csettintgető madár, mely néha már hajnali öt órakor felver álmomból. Ennek sem tudom a nevét.

Jegyezgetés közben már nem kérdem magamtól, hogy kinek a hasznára írok, pedig most sem tudom. Tudnám? Nem tudom.

1966

TARTALOM

Betlehemi állatok 5
Mákostészta 13
A fehér pillangó 23
Már én többet nem szolgálok 33
Simon Menyhért születése 42
A nevető kórterem 95
Az elveszett betű 112
Vidám temetés 115
Niki 166
Vendéglátás 252
A téglafal mögött 267
Szerelem 282
Számadás 295
Philemon és Baucis 331
A cirkusz 343
A tehén 362
Libikóka 374
Két asszony 395
Capricciók 437
1. *A lisztkukac* 437
2. *A határozott oroszlán* 452
3. *Mr. Joe Smith menekül* 466

További capricciók 482
A szarvas ajándéka 482
Az emlékezet játékai 486
Két absztrakció találkozik 492

Egy füredi délelőtt 499

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója • Felelős szerkesztő Réz Pál • Műszaki vezető Jánosa István • Műszaki szerkesztő Vara Tibor • A burkoló- és kötésterv Lóránt Lilla munkája • A szerző portréját Vattay Elemér készítette • Megjelent 9600 példányban, 26 (A/5) terjedelemben • Készült az MSZ 5601-59 és 5602-55 szabványok szerint Sz 810–1–6768 • 67-5200 Pécsi Szikra Nyomda – F. v.: Melles Rezső